

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Hakkı Süha Gezgin İŞGAL GÜNLERİNDE İSTANBUL

Hakkı Süha Gezgin

İŞGAL GÜNLERİNDE İSTANBUL

*1920'lerden Cumhuriyet'e
İstanbul'un Toplumsal Tarihi*

DÖNEMİN GÖRSEL
BELGELERİYLE

*Yayına Hazırlayan:
Nuri Sağlam*

HAKKI SÜHA GEZGİN

1895'te Manastır'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Manastır, Berat ve Selanik'ten sonra İstanbul'da tamamladı. Yüksek tahsil imkânı bulamadı fakat büyük bir azim ve kararlılıkla çalışarak kendisini yetiştirdi. Çapa Kız Muallim, Fener Rum ve Şişli Terakki liselerinin ardından emekli oluncaya kadar yaklaşık kırk yıl İstanbul Erkek Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. Sait Faik (Abasıyanık), Kenan Hulusi (Koray), Ercüment Behzat (Lav), Tarrık Buğra, Zahir Güvemli, Alaaddin Yavaşca gibi tanınmış bazı sanatkârlar onun öğrencileri oldu. İstanbul Erkek Lisesi'nde halefi olan Hakkı Tarrık (Us)'la yakın bir dostluk kurdu ve onun yayımlamakta olduğu *Vakit* gazetesinde 1920'den itibaren yazarlığa başladı. Bu gazetede ölümüne kadar sürdürdüğü uzun soluklu yazı hayatı, onun adının daima *Vakit* gazetesiyle birlikte anılmasına yol açtı. 1957'de öğretmenlikten emekliye ayrılan Hakkı Süha, 7 Kasım 1963'te vefat etti ve ertesi gün Zincirlikuyu'daki aile mezarlığına defnedildi.

Başta *Vakit* gazetesi olmak üzere çeşitli dergi ve gazetelerde çok sayıda şiir, hikâye, roman, deneme, röportaj, biyografi, eleştiri, tercüme ve seyahat yazıları bulunan Hakkı Süha'nın 1939-1941 yılları arasında *Yeni Mecmua*'da "Edebî Portreler" başlığı altında yayımladığı biyografik yazıları daha önce Beşir Ayvazoğlu tarafından kitaplaştırılmıştır.

NURİ SAĞLAM

1964'te Giresun'da doğdu. Giresun'da tamamladığı orta öğreniminin ardından 1990'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl, bu bölümün Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı ve 1993'te Yüksek Lisansını, 1999'da da doktorasını tamamladı. Hâlen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Kapı Yayınları 664
İstanbul 18

İŞGAL GÜNLERİNDE İSTANBUL
Hakkı Süha Gezgîn

1. Basım: Kasım 2019

ISBN: 978-605-7838-32-2
Sertifika No: 43949

Kapak Tasarımı: Füsün Turcan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı: Mürüvet Durna

© 2019; bu kitabın yayın hakları Kapı Yayınları'na aittir.

Kapı Yayınları

Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: bilgi@kapiyayinlari.com
www.kapiyayinlari.com

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Matbaa Sertifika No: 45099

Çiftelhavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Genel Dağıtım

Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

Hakkı Süha Gezgin

İŞGAL GÜNLERİNDE İSTANBUL

Hazırlayan:
Nuri Sağlam

İşgal kuvvetlerinin Galata Köprüsü üzerindeki yürüyüşü, 1920.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Hakkı Süha Gezin	15
Sinemalar ve Çocuklarımız	23
Tablakârlar Arasında	26
İstanbul Nasıl Eğleniyor? -1	30
İstanbul Nasıl Eğleniyor? -2	34
Eğlence Yerlerimiz	39
Bayram Geliyor!	42
Bayram Yerinde	45
Tombala Yerleri	49
Sokak Lokantaları	50
Amelemiz Nasıl Yaşıyor?	53
Frengililer Arasında: Şişli Emrâz-ı Efrenciye	
Hastahanesi'ne Bir Ziyaret	56
Esrarkeşler Arasında: Bir Esrarkeş	
Kahvehanesinde Geçen Birkaç Saat	61
Galata'da Bir Gece: Galata Balozlarının	
Müdavimleri Nasıl Eğleniyorlar?..	67
Mahalle Kahvelerinde	72
Mevlevihanede	76
Galata'dan Ötedel	80
Meskensiz Kaldım!..	84
Neyzen Tevfik'le Mülakat	90
Ruslar Arasında	98
Dolmabahçe'yi Ziyaret	103
"Cim Dal"a Mektup Var mı?	107
Yüzde Yirmi Beş!..	112
Damat Bey'le Mülakat!	116
Gelin Hanımın Cevabı!	123
Rufai Dergâhında...	127
Beyoğlu'nda Bir Gece!..	131

Büyücünün İnindeli..	136
Mahkeme Kapılarında...	141
Sahafklar Arasında	146
Tableau Vivant'lara Doğrul..	150
Koltuk Merasiminde	155
İstanbul mu, Monte Carlo mu?..	159
Ulvî Manzaralar...	165
Et Tırnaktan Ayrılır mı?..	169
Gazadan Uzak Düşenler...	173
Kâğıthane'de Bir Gün	177
Fatih'ten Beşiktaş'a	181
Beşiktaş'ta Bir Gece...	185
Kadıköy'ünde Bir Gece...	188
Kalem ve Fırça	194
Karagöz Perdesi Karşısında	198
Hırka-i Saâdet Dairesinde...	201
Poisson De Ramazan!..	205
Muhacirler Karşısında...	209
Medeniyet Meş'alesi	213
Şehzadebaşı'nda Bir Gece...	216
Mukabele Dinlerken...	219
Sabit Tuzaklar, Seyyar Tuzaklar!..	223
Bayram Nasıl Geçti?..	227
Mahalle İmamlarıyla Mülakat	231
Maaş Yerinde...	236
Ressamlar Arasında	240
Unutulan Mühim Bir Mesele...	245
Meydan Düşünleri	249
Azap İçinde...	253
Kır Âlemleri-1	256
Kır Âlemleri-2: Mehtap Altında...	261
Tepebaşı Bahçesi'nde	266
Kurbanlar Kesilirken	271
Tabii Hayata Rücû	274
Bir Musiki Kulübünde...	278
Ahmed Rasim Bey'le Mülakat	283
Millî Büyük Bayram Fecrinde...	289

Köprü'den Yakacık'a Kadar...	292
Yakacık'ta Birkaç Gün...	296
Yakacık Ne Hâlde?..	302
Tramvaysız İstanbul...	306
Anadolu-İstanbul...	310
Neyzen'le İkinci Mülakat	314
İstanbul Memurları Nasıl Yaşıyorlar?..	319
Sinemalarda Etütler...	324
Sinema Etütlerinden: Gölgelelerin Telkinleri...	328
Son Tramvayda...	331
Akşamcılar Arasında...	335
Bir Kına Gecesi-1: Sofular Tarafında...	340
Bir Kına Gecesi-2: Sefihler Arasında...	344
Odun İskelelerinde...	348
Darphane'yi Ziyaret	352
Liyakatli Düşkünler	357
İstanbul'da Musiki Aşkı ve Çalışan Üstatlar...	360
Bizde Sosyete Hayatı...	364
Cenaze Arkasında...	368
Harikzedelerle Hasbıhal...	372
Fikir Kısmı...	376
Darülaceze'yi Ziyaret	380
Darülelhan'ı Ziyaret	384
Bir Yangın Manzarası...	389
Bir Falcı Kadınla Hasbıhal...	393
Tulumbacılık İptilas Canlanıyor...	396
Ramazan Hazırlıkları...	400
Ramazan Nasıl Karşılandı?	403
Sirkeci'de Bir İftar	407
Sultanahmed'de Bir Tevakkuf	410
Şehzadebaşı'nda-1	413
Şehzadebaşı'nda-2	416
Darüttalim-i Musiki'de...	419
Avdet Manzaraları	423
Saraçhane'de Neler Gördüm!..	427
Bayram Sabahında Bir Münacat	431
Bayram Nasıl Geçti?..	433

Fuḥṣ-i Alenî...	437
Şehrimizde Yeni Bir Merhale...	440
Bize Bir Lisan ve Edebiyat Zabıtası Lazım...	444
Üç Hanımla Mülakat-1	448
Üç Hanımla Mülakat-2	452
Üç Hanımla Mülakat-3	456
Meddahlı Bir Kahvehanede...	459
Kemankeşler Arasında...	463
Şehrimizde Yaz, Fukaraya ve Zengine Göre...	467
Rami Köyü'nde Birkaç Saat...	470
Bayram Gecesi...	474
Haliç'te Bir Seyran...	477
Florya Sahillerinde-1	480
Florya Sahillerinde-2	484
Florya Sahillerinde-3	487
Şen Gönüller Arasında...	491
Valide Hanı'nda Bir Muharrem Ayini...	495
Mahalle Bekçisi İle Mülakat...	498
Cerrahpaşa Hastahanesi'ni Ziyaret	502
Yıldız Bahçelerinde...	506
İstanbul Gelin Oldu...	511
Rüyamda Bana Dediler ki...	514
Halid Ziya Bey'in Nezdinde...	518
Yine Bir Bahara Erdik	522
Ankara'da Hayat-1	524
Ankara'da Hayat-2	528
Ankara'da Zevk	531
Ankara'da Sazlı Aşıklar	535
Ankara Surlarında	538
Bayram Topları	542
Bayram Tebrikleri	545
Boynumuzun Bir Günahı...	549
Para ve Şeref Değirmenlerinde...	552
Elveda Gecesi...	555
Açlıktan Ölen Meslektaşım...	559
Ağlayan Keman ve Dilenen Marş...	563
Zavallı Âbidelerimiz!..	567

Önsöz

İşgal Günlerinde İstanbul, Hakkı Süha'nın 1920-1923 arasında *Vakit* gazetesinde 'İstanbul Hayatı' üst başlığı altında yayımladığı çeşitli yazılardan oluşmaktadır. Birinci Dünya Harbi'nin nihayetine doğru Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra Osmanlı payitahtı İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılar tarafından peyderpey işgal edilmeye başlanmıştı. Yaklaşık dört buçuk yıl süren bu işgal günlerinde İstanbul'daki gündelik hayatın ahengi iyice bozulmuş ve ahalinin büyük bir çoğunluğu açlık ve yoksulluğun pençesine düşmüştü. Buna bağlı olarak öteden beri toplumsal hayatın işleyişinde önemli bir nâzım olan moral değerler de gözle görülür derecede çökmüştü.

Hakkı Süha, *Vakit*'teki yazılarına böyle bir toplumsal inkırazın en koyu vaktinde başladı. Söz konusu süre zarfında kronolojik bir düzen içinde olmasa da gerek şahsî arzu ve merakı, gerek gazetecilik insiyakı gerekse görev icabı olarak sık sık İstanbul'un değişik semtlerini, mahalle ve sokaklarını, eğlence yerlerini, batakhanelerini, kulüplerini, gazinolarını, kahve ve lokantalarını, sahaflarını, dergâh ve tekkelerini, hastahanelerini, mahkeme kapılarını, yangın yerlerini ve burada sıralamak mümkün olmayan hemen her tarafını dolaşarak farklı toplumsal kesimlerin yaşam şartlarını yakından müşahade etmiş ve görüp işittikleriyle beraber zaman zaman bizzat kendisinin de maruz kaldığı muhtelif olayları sade bir dil ve edebî bir üslûpla sıcağı sıcağına dile getirmiştir.

Hakkı Süha'nın yaklaşık yüz yıl önce işgal altındaki İstanbul'da kaleme aldığı bu yazılar, hiç şüphesiz günümüz okuyucusuna birçok açıdan tesir edecektir. Fakat bu yazıların bende başka türlü, hatta herhangi bir okuyucuyu yadırgatacak kadar olağan dışı bir etki yarattığını itiraf etmeliyim. Zira her bir yazı aynı anda hem tarihsel bilincimin hem de geçmişimin birkaç noktasına birden dokunuyordu. Bu yüzden yazıların ilkinden itibaren işgal günlerinin ağır ve acı kokan havası ciğerlerimi yakmaya başlamıştı. Okudukça İstanbul hayatının ufku öylesine genişliyordu ki yazarın ustaca tasvir ettiği olaylarla zamanın neresinde bulunduğumu çoğu zaman kestiremiyordum. Oysa yaklaşık kırk yıldır aynı mekânda ve aynı hayatın içinde yaşıyordum. Fakat ne mekânı sabitleyebiliyor ne de zamana tutunabiliyordum. Her şey durmadan yer değiştiriyor, garip bir istihale anaforuna kapılıyordum. Mesela bir gün Eminönü'nde, Üsküdar İskeleyi'nin bir köşesine çökmüş, ayaklarının ucundaki birkaç mendil gibi başını da dizlerinin üstünde unutmuş 10-12 yaşlarında bir çocuğa "Adın ne?" diye sormaktan kendimi alamamıştım. Bu, gerçekten böyle mi olmuştu yoksa muhayyilemin tuhaf bir oyunu muydu bilmiyorum. Ama çocuk umursamaz bir tavırla kaldırdığı başını, yüzüme ıslak ve soğuk bir bakış attıktan sonra tekrar eski yerine bırakmıştı. Gözlerim bu çocuğa ilişir ilişmez Hakkı Süha, geçim derdi yüzünden mektebi terk etmiş ve Eminönü'nde, annesinin yaptığı kurabiyeleri satan bir subay çocuğunun içler acısı dramını fısıldamaya başlamıştı. Hava birdenbire değişmişti. Sanki iskeleye hücum eden uğultulu kalabalığın gerisinde her renkten çarşaf, çakşır, cübbe ve palto etekleri rüzgârda savruluyor ve elektrik direklerinde asılı yahut sağa sola gerili reklam afişlerinin üzerinden İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan bayraklarının gölgeleri geçiyordu. Sonra toplumsal ahlakın sukutunu Rusya'daki iç savaştan kaçıp çoluk çocuk perişan bir hâlde

gemilerle İstanbul'a doluşan on binlerce Beyaz Rus göçmenine bağlayan bazı sesler duyuyordum. Zira İstanbul'da çıplak kadın güreş, hamam böceği yarışı gibi birtakım ahlak ve para tuzaklarını ilk defa onlar kurmuştu. Fakat nice sakallı ve cübbeli hayâsızlar, boğaz tokluğuna lokantalarda, gazinolarda çalışan, düğünlerde hizmet eden genç Rus kızlarına alenen sarkıntılık etmekten utanmadıkları gibi fuhuş âlemlerinde cennet rüyası görmekten de geri kalmıyorlardı.

Memur ve işçilerin maaşları çıkmıyordu. Bu yüzden bin bir meşakkat ve göz nuruyla düzülen çeyiz sandıklarına varıncaya kadar pek çok mukaddes eşya pazara çıkıyordu. Ne odun vardı ne kömür! Kışın dondurucu soğuşunda, değil bir parça kömür, evlerinde yakacak bir çırpı bile bulunmayan zavallı memurlar, ara sıra odun ve kömür tevzi edileceğine dair duydukları bazı haberler üzerine odun iskelelerinde titreşe titreşe akşam ediyorlar fakat kendi çektikleri perişanlık bir yana her defasında eve eli boş dönmekle aciziyetle kahroluyorlardı. Bu sırada dışarda kar yağıyor ve çaresiz bir babanın, "Bu sabah çocuklar mangalda bir kıvılcım bulmak ümidiyle külleri karıştırırken ben bu kifayetsizlikle onları sürüklediğim bu yoksulluk uçurumundan utanıyor, ağlayacak gibi oluyordum. Allah tez günde hayırlı bir ecel verse de bari bu her saat bin türlü işkence ile ölmekten kurtarsal" figanı, rüzgârın soğuk ısıklarına karışıyordu...

Öte yandan her yere çöreklenmiş, her sokağın başını kesmiş muhtekir, dolandırıcı, soyguncu, vurguncu, talancı, sahtekâr ve riyakârlar bu perişan halkın kanını son damlasına kadar somurmanın hesabını yapıyorlardı. Zira hazine tamtakır ve memleket baştan başa maaş bekleyenlerle doluyken ara sıra gazetelere maaşların verileceğine dair bir haber düştü mü mahalle bakkallarına varıncaya kadar her yerde derhal fiyat etiketleri değiştiriliyordu. Dahası bu memleketin çocuklarına bütün ömrünü vakfetmiş bedbaht bir öğret-

menin açlıktan öldüğü haberi yürekleri dağlarken yine bazı riyakâr kalemler bundan bile menfaat devşirmenin yolunu bulmakta hiç zorlanmıyordu. Nitekim bu devran tacirlerinden biri, "Bu meseleyi neye izâm ediyorsunuz! Anadolu'da binlerce hanüman söndü, zafer gerdünesi alaylar üzerinden bir silindir gibi ezip çiğneyerek geçti. En bedbahtımız orada yaşayanlardan bin kere daha mesuttur," yollu riyakâr ifadelerle ayine-i devranda sırtıtmaktan hayâ etmiyordu.

Öteden beri hiç değişmeyen bu mihnet sahnesinde ara sıra Neyzen Tevfik'e de rastlıyordum. Bu yardan ve serdengeçti adam nerde akşam orda sabah yaşıyor, Yeni Camii köşelerinde, meyhane peykelerinde sürünüp duruyordu. Fakat Allah'tan başkasına minnet duymamış riyasız bir hayata nasıl acınabilir? "Meyde Bektaşî göründüm, ney'de oldum Mevlevî" diyen bu yalınkat adamı ne zaman görsem, kırışık alının bütün hatlarında daima Bâki'nin "Baş eğmeyiz edânîye dünyâ-yı dün için/ Allah'adır tevekkülümüz, itimadımız" beyti ile Şeyhülislam Yahya Efendi'nin "Mescidde riyâ-pişeler etsin ko riyâyı/ Meyhâneye gel kim ne riyâ var ne mürâyî" beytini okuyordum. Bir ara yolu yine sık sık kaçmaya yeltendiği Cerrahpaşa Hastahanesi'ne düşmüştü. "Burada arkadaşsızlıktan neler çekiyorum bilsen. Hep dua ediyorum, erbâb-ı hiss ve zekâdan birini ya tramvay veya otomobil çiğnese de bizim koğuşa yatırsalar!" deyince hem gülmekten kendimi alamamış hem de ona karşı ilk defa saf bir acıma hissi duymuştum.

Hakkı Süha'nın İstanbul hayatına dair yazılarında anlattığı her hadise, şu birkaç misaldekine benzer etkilerle hâlâ sürüp gidiyor içimde. Fakat ön sözler, bir kitabın en az okunan, çoğunlukla da okunmayan yamaları olduğu için sözü daha fazla uzatmayı gereksiz buluyorum. Bununla beraber kitabın biçimsel ve içeriksel bazı özelliklerini de birkaç cümle ile belirtmeliyim.

Bu kitap, Hakkı Süha'nın 23 Mayıs 1920-2 Temmuz 1923 arasında *Vakit* gazetesinde "H. S.", "Hakkı Süha" ve "Seyyah" imzalarıyla yayımladığı 137 yazıdan oluşmaktadır. Bu yazıların 81'i "İstanbul Hayatı" üst başlığı altında yayımlanmış fakat diğerlerine –hem başlıkları hem de içerikleri bakımından "İstanbul Hayatı" üst başlığı altındakilerle aynı kategorie olmalarına rağmen– muhtemelen mürettip hatası, unutkanlık yahut daha farklı birtakım sebeplerle aynı üst başlık konulmamıştır. Mesela bu kitaba dahil ettiğimiz ilk 7 yazı bu kabildendir. Bu yazılarla sekizinci sıradaki "İstanbul Hayatı" üst başlığı altında yayımlanan "Tombala Yerleri" başlıklı yazı karşılaştırıldığında aynı kategoriden oldukları kolaylıkla anlaşılabacaktır. Bununla beraber 1923'ün Mart sonlarına doğru *Vakit* gazetesinin muhabiri olarak Ankara'ya giden Hakkı Süha, tıpkı İstanbul hayatı yazılarında olduğu gibi 1923 Ankarası'nın gündelik hayatına dair 7 yazı yazmıştır. Sayıca az olmakla beraber belki okuyucuya aynı tarihlerin İstanbulu ile Ankarası'nı mukayese etme imkânı sunar zannıyla bu yazıları da kitaba dahil ettim.

Hakkı Süha bütün bu yazıları İstanbul'un işgal günlerinde yazmış ve yayımlamış olduğu için kitabı *İşgal Günlerinde İstanbul* adıyla yayımlamayı uygun gördüm. Bu arada "Seyyah" müstearının Hakkı Süha Gezgin'e ait olduğunu Sayın Beşir Ayvazoğlu'ndan öğrendiğimi de belirtmeliyim. Kendisi daha önce Hakkı Süha'nın *Edebî Portreler*'ini yayıma hazırlamıştı fakat ben "İstanbul Hayatı" ile ilgilenmeye başlamadan önce maalesef söz konusu kitabı okuma fırsatı bulamamıştım. Bu vesileyle Sayın Ayvazoğlu'nu bir kere daha şükranla yâd ederim.

Nuri Sağlam

Hakkı Süha Gezgin
(1895-1963)

Hakkı Süha Gezgin

Hakkı Süha Gezgin, Türk kültür, basın ve edebiyat tarihinde önemli bir sima olmasına rağmen hayatı ve eserlerine dair henüz biyografik bir çalışma yahut akademik bir tez hazırlanmamıştır. Dolayısıyla Gezgin hakkında bazı edebiyat sözlükleri ve edebiyat ansiklopedilerinde yer alan son derece kısa biyografik bilgilerle yine bazı dost ve talebelerinin yazdığı çeşitli metinlerde geçen dağınık hatıra kırıntılarından başka bir malumata sahip değiliz.

Bu kısıtlı kaynaklara göre Hakkı Süha, 1895'de Manastır'da doğmuştur. Babası, Yemen'de şehit düşmüş Miralay Ali Rıza Bey, annesi Manastırlı Elmas Hanım'dır. İlk mektebe Manastır'da başlamış fakat orta ve lise öğrenimini babasının görevi dolayısıyla Berat ve Selanik gibi Balkan şehirlerinde sürdürmüştür. Osmanlı Devleti, 1912'de Birinci Balkan Harbi'ne girince Selanik'ten İstanbul'a, amcasının yayına gelmek zorunda kalmış ve Selanik Ticaret Mektebi'nde yarım bıraktığı lise tahsilini İstanbul'daki Hadika-i Meşveret İdadisi'nde tamamlamıştır. Liseden mezun olunca Gaziosmanpaşa, Nişantaşı ve İstanbul Sultanîsi gibi çeşitli mekteplerin ilk kısımlarında öğretmenlik yapmış, bir ara İstanbul'da tanıştığı ve sıkı bir dostluk kurduğu Halit Fahri (Ozansoy) ile birlikte Muğla Sultanîsi'ne tayin edilmiştir. 1920'de tekrar İstanbul'a dönmüş ve Ziya Gökalp'le Ali Canip (Yöntem)'in de içinde bulunduğu bir heyet huzurunda yeterlilik sınavını vererek edebiyat öğretmeni olmaya hak kazanmıştır. Çapa Kız Muallim, Fener Rum ve Şişli Terakki liselerinde edebiyat öğretmenliği yapmış ve niha-

yet 1957'de kırk yılı aşkın görev yaptığı İstanbul Erkek Lisesi'nden emekliye ayrılmıştır. 7 Kasım 1963'de bir süredir mücadele ettiği akciğer kanserine yenik düşen Hakkı Süha, ertesi gün İstanbul Erkek Lisesi'nde yapılan törenin ve Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

Hakkı Süha'nın edebiyat merakı, sonradan "İttihat ve Terakki" adını alacak Selanik Ticaret Mektebi'nde başlar. O sıralarda bu mektebin müdürü İttihat ve Terakki Fırkası'nın üç önemli erkânından biri olan Talat Bey (Talat Paşa), mektebin edebiyat hocası ise kendisine ilk vatan ve milliyet aşkını aşılayan Ali Canip (Yöntem)'dir. Nitekim edebiyat hayatına henüz 15-16 yaşlarındayken adım atan Hakkı Süha, mensur şiir ve şiir tarzında kaleme aldığı ilk edebî metinlerini Selanik'te çıkan *Genç Kalemler* dergisinde yayımlamış ve bu şiirlerinden birini de "üstadım" dediği Ali Canip Bey'e ithaf etmiştir.¹ Bu metinleri "Hakkı Süha" imzasıyla neşreden yazar, yine aynı tarihlerde *Türk Yurdu* mecmuasında yayımladığı "Hind Yolunda"² ve "Hind'den Dönerken"³ başlıklı ilk iki nesir denemesinde ise "Seyyah" müstearını kullanmıştır. *Türk Yurdu* mecmuasının hususî muhabiri olarak 1912 Şubatı'nın ilk günlerinde İsmail Gaspıralı ile birlikte Hindistan'a gitmek üzere yola çıkan Hakkı Süha, söz konusu yazılarında yaklaşık iki ay süren bu seyahate dair bazı yolculuk izlenimlerinin yanı sıra Gaspıralı'nın "Usûl-i Savtiyye" yöntemiyle Hintli Müslüman çocuklara kırk günde okuma yazma öğretmeyi hedefleyen ilk Müslüman numune mektebini nasıl açtığını anlatmaktadır.

1 Hakkı Süha, "İştîyâkım", *Genç Kalemler*, nr. 17-18, Mart 1328, s. 148.

2 Seyyah, "Hususi Muhabirlerimizden: Hind Yolunda", *Türk Yurdu*, cild: 1, nr. 10, 1327, s. 307-310.

3 Seyyah, "Hususi Muhabirlerimizden: Hind'den Dönerken", *Türk Yurdu*, cild: 1, nr. 12, 1327, s. 369-371.

Selanik'ten İstanbul'a geldiği ilk günü, "Bundan sekiz sene evvel ben de evimi, barkımı, refahımı terk ederek buraya koşmuştum. İstanbul'a ilk geldiğim gün en basit bir oteli intihap etmiş, adı bir lokantada karnımı doyurmuştum"¹ cümleleriyle tasvir eden Hakkı Süha, babası Ali Rıza Bey'in Yemen Savaşı'nda şehit düşmesi ve o sıralarda maiyetlerini sağlayan amcasının da vefat etmesi üzerine büyük pederi, annesi ve teyzelerinden oluşan altı nüfuslu ailenin bütün geçim yükünü üstlenmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden yüksek tahsil imkânı bulamayan yazar, bir yandan çeşitli okullarda öğretmenlik yapmış, bir yandan da kendisini yetiştirmek için büyük bir çaba sarf etmiştir. 1915'de Karargâh-ı Umumî İstihbarat Şubesi'nin daveti üzerine bazı sanatkârlarla birlikte Çanakkale Cephesi'ne gitmiş² ve Çanakkale'yi geçilmez kılan Mehmetçiğin kazdığı siperleri gezerken hissettiği duygularını, biri *Harp Mecmuası*'nda³ diğeri de *Yeni Mecmua*'nın 1918'de çıkardığı *Çanakkale Nüsha-i Fevkalade*'sinde⁴ yayımlanan iki ayrı şiirinde dile getirmiştir. Bu dönemde *Yeni Mecmua*'da da bazı şiirleri yayımlanmış olan Hakkı Süha, geçim derdi ile uğraşmaktan şiir yazmaya fırsat bulamadığı için bu sevdadan vazgeçmiştir. Nitekim bu durumu, Çemberlitaş'taki Yanya Kiraathanesi'ni bir edebî mahfil hâline getirmiş şair dostlarından bahsederken "Bir zamanlar ben de onlardandım, fakat uzun seneler var ki aç ve hain bir ihtiyaç akrebiyle boğuşurken

-
- 1 Seyyah, "Ruslar Arasında", *Vakit*, nr. 1065, 14 Rebiülevvel 1339-25 Teşrînisani 1336/1920.
 - 2 İbrahim Alaaddin Gövsa, *Çanakkale İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2. bas., Ankara, 1993, s. 8-10.
 - 3 Hakkı Süha, "Siperlerde", *Harp Mecmuası*, nr. 3, Rebiülevvel 1334-Kânûnisani 1331, s. 44-45.
 - 4 Hakkı Süha, "Akın", *Yeni Mecmua, Çanakkale Nüsha-i Fevkalade*, c. 3, İstanbul: 1918, s. 69.

gönlümle baş başa kalmak nasip olmuyor”¹ ifadesiyle hayıflanarak dile getirmektedir.

Hakkı Süha, Muğla’ya birlikte tayin oldukları şair arkadaşları Halit Fahri (Ozansoy) ile hem aynı okulda görev yapmış hem de aynı bekâr evini paylaşmıştır. Bu sıralarda musikiye de ilgi duymaya başlayan Hakkı Süha, Muğla Mevlevihanesi şeyhinden “ney” dersleri almış², İstanbul’a döndükten sonra da Neyzen Emin Efendi ile Rauf Yekta Bey ile meşke devam ederek³ neredeyse yakın dostu Neyzen Tefik kadar usta bir neyzen olmuştur.⁴ İstanbul Sultanîsi’nde edebiyat öğretmenliğine tayin edilince orada selefi olan Hakkı Tarık (Us)’la da yakın bir dostluk kurmuş ve onun çıkardığı *Vakit* gazetesinde 1920’nin Mayıs ayından itibaren “H. S.”, “Hakkı Süha” ve “Seyyah”⁵ imzalarıyla ağırlıklı olarak İstanbul hayatının

- 1 Hakkı Süha, “Şairler Arasında”, *Yeni Nesil*, nr. 1, 30 Mart 1338, s. 10-11.
- 2 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk., Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1970, s. 233-241.
- 3 Hakkı Süha Gezgin’in hayatı ve musiki ile ilgisine dair bk., Hakkı Süha Gezgin, *Edebî Portreler*, (Hazırlayan: Beşir Ayyazoğlu), Kapı Yayınları, İstanbul, 2013, s. IX-XXV.
- 4 Hikmet Feridun Es, *Kaybolan İstanbul’dan Hatıralar*, (Hazırlayan: Selçuk Karakılıç), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 155.
- 5 Nurettin Artam, “Topluiğne” takma adıyla *Kurun* gazetesinde yazdığı bir yazısının girişinde “Seyyah” müstearının Hakkı Süha Gezgin’e ait olduğunu “Hakkı Süha, önce ‘Seyyah’ tın, sonradan ‘Gezgin’ oldun...” şeklinde ifşa etmektedir. (Bk. Topluiğne, “Ankara’dan Gelişigüzel Mektuplar: Lamartin Caddesi’ne Dair Hakkı Süha Gezgin’e Açık Mektup”, *Kurun*, nr. 6812-752, 27 İllkânun 1936.) “Topluiğne” müstearını ilkin Hamdullah Suphi kullanmıştı. Bununla beraber aynı müstearı Nurettin Artam’ın kullandığı da bilinmektedir. Bu yüzden söz konusu yazıdaki müstearın Hamdullah Suphi’ye değil de Nurettin Artam’a ait olduğunu, *Kurun* gazetesinin 6 Şubat 1937 tarihli ve 6851-791 numaralı nüshasında yine “Topluiğne” imzasıyla yayımlanan bir başka yazıya, Nurettin Artam’ın bir karakalem portresinin konularak altında da “Topluiğne” yazılmış olmasından anlıyoruz. (Bk., Topluiğne, “Ankara’dan Gelişigüzel Mektuplar: Yeni Çıkan Bir Kitaba Dair Dedikodular”, *Kurun*, nr. 6851-791, 6 Şubat 1937.)

çeşitli görünümlerine dair seri yazılar yazmaya başlamıştır. Hakkı Süha'nın *Vakit*'teki bu yazı hayatı zaman içinde çeşitlenerek bazen kısa bazen uzun fasılalarla vefatına kadar sürmüştür. Bu yüzden "*Vakit*'in Seyyahı" yahut "*Vakit* Yazarı Hakkı Süha" gibi unvanlarla adı daima bu gazeteyle birlikte anılan yazar, 1922-1925 arasında *Akşam* gazetesinde de "H. S." imzasıyla çoğu telif ve tercüme hikâye olmak üzere çeşitli yazılar yayımlamıştır.¹

Bununla beraber 1920-1924 yılları arasında *İleri* gazetesinde "Kırık Billûr" imzasıyla yayımlanan yüze yakın hikâyenin de Hakkı Süha'ya ait olduğu kanısındayım. Zira yakın dostu Neyzen Tevfik, bu imzanın *İleri* gazetesinde görülmeye başlamasından² yaklaşık dört ay sonra Hakkı Süha'ya ithâfen kaleme aldığı "Havale"³ başlıklı şiirinde, "Kırık Billûr" müstearının "Seyyah"a ait olduğunu açıkça ima etmektedir. On iki dörtlükten oluşan bu şiirin son dörtlüğü şöyledir:

*Deli Neyzen al mansûru destine,
Terâneyle selam yolla dostuna.
Matbuâtın masasının üstüne,
Seyyah iken Kırık Billûr bıraktım.*

Aranırsa muhtemelen daha kuvvetli deliller bulunabilir ancak Neyzen Tevfik'in bu şiiri Hakkı Süha'ya ithâfen yaz-

-
- 1 Hakkı Süha'nın *Akşam* gazetesinde yayımladığı ilk hikâye "Nişanlının Hatıraları" başlığını taşımaktadır. Gazetenin 1309 numaralı ve 13 Mayıs 1338/1922-10 Ramazan 1340 tarihli nüshasında başlayan bu hikâye, 1311 ve 1319 numaralı sayılarda da devam etmiştir. İlki imzasız olmakla birlikte diğer ikisinin altında "H. S." imzası bulunmaktadır.
 - 2 Kırık Billûr, "İzzet Efendinin Krokisi", *İleri*, nr. 961, 21 Eylül 1336/1920-7 Muharrem 1339.
 - 3 Neyzen Tevfik Kolaylı, *Azâb-ı Mukaddes*, (Hazırlayan: İhsan Ada), Kapı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 8-10. "Hakkı Süha'ya" ithafıyla başlayan bu şiirin sonunda "Tıp Fakültesi Hastahanesi, 12 Ocak 1921" kaydı vardır.

miş olması ve şiirin son iki dizesinde görüldüğü üzere “Seyyah” ile “Kırık Billûr” imzalarının aynı kaleme ait olduğunu neredeyse başka bir yoruma imkân tanımayacak ölçüde ima etmesi, başka bir delil aramaya da pek ihtiyaç bırakmıyor gibi görünmektedir. Bu arada yine aynı süre zarfında “Kırık Billûr” imzasıyla sadece bir şiirinin *İleri* gazetesinde¹, bir hikâyesinin de *Vakit* gazetesinde yayımlanmış olduğunu belirtelim.²

1928’de, yegâne telif romanı *Aşk Arzuhalçisi*’ni neşreden Hakkı Süha, bu romanın adını da daha önce *Resimli Ay* dergisinde yayımladığı bir hikâyesinden iktibas etmiştir.³ 1924-1925’de *Resimli Ay* adıyla çıkan fakat 1926’da *Sevimli Ay* adıyla yayımını sürdüren bu dergide Hakkı Süha’nın hem kendi adıyla hem de “Seyyah” müstearıyla 22 hikâyesi yayımlanmıştır.⁴ Bütün bunlarla birlikte hayatının ilerleyen dönemlerinde yazdığı öyküler de göz önüne alınırsa⁵ Hakkı Süha’nın gerek kendi adıyla gerekse “Kırık Billûr” ve “Seyyah” müstearlarıyla yayımladığı hikâyeler –bütün bir edebî yazı faaliyeti içinde– oldukça büyük bir yekûn tutmaktadır. Yine “Seyyah” müstearıyla dünyaca tanınmış Fransız ve Rus yazarlarından tercüme ederek bir kısmını *Vakit* gazetesinde tefrika hâlinde yayımladığı romanların sayısı da hayli kabardır. Böylesine yoğun ve verimli bir yazı faaliyetine rağmen

1 Kırık Billûr, “Aydın”, *İleri*, nr. 1021, 9 Rebiülevvel 1339/20 Teşrinisani 1336.

2 Kırık Billûr, “Kumar”, *Vakit*, nr. 2122, 15 Rebiülahir 1342-24 Teşrinisani 1339/1923.

3 Hakkı Süha, “Aşk Arzuhalçisi”, *Resimli Ay*, nr. 4, Mayıs 1340, s. 39-41.

4 Hakkı Süha, öğretmenlik yaptığı İstanbul Erkek Lisesi’nin 1946-1947 yıllığında yer alan “Niçin Muallim Oldum?” başlıklı yazısını da 1925 yılında yine bu dergide yayımlamıştır. (Seyyah, “Niçin Muallim Oldum?”, *Resimli Ay*, nr. 10-22, Teşrinisani 1341, s. 17.)

5 Nitekim Hakkı Süha Gezgin’in 1930’lu ve 40’lı yıllarda *Kurun* ve *Vakit* gazetelerinde de birçok öyküsü bulunmaktadır.

1939-1940 yıllarında *Yeni Mecmua*'da *Edebî Portreler* başlığı altında yayımladığı yazı serisine kadar her nedense pek ilgi görmemiştir. Oysa söz konusu portrelerdeki sade dil, akıcı üslûp ve tahkiye gücü, öteden beri onun diğer bütün yazılarında hissedilmekteydi. Bütün bunlara rağmen Hikmet Feridun Es'in de belirttiği gibi "Hakkı Süha, kalem adıyla Seyyah, bizde anlatılmamış bir harika gazeteci"¹, bir musikişinas ve oldukça renkli edebî bir kimlik olarak hâlâ bir kenarda durmakta ve anlatılmayı beklemektedir.

1 Hikmet Feridun Es, *age*, s. 155.

Sinemalar ve Çocuklarımız¹

Sinemanın icadı, fennin şâyân-ı tebcîl bir muvaffakiyeti olduğu hâlde bizdeki tesirât-ı hâzırası bunun tamamıyla makûsudur. Garbın müterakki beldelerinde tıbbî, ilmî ve sınaî neticelerin müteharrik müşahedelerine nâfi ve pek mühim bir vasıta olan bu keşif, memleketimizde tamamıyla şerre masrûf meşum bir himmet hükmündedir. Mukaddes vazifelerle mukayyed validelerden en masum yavrulara kadar bütün bir nesli için için kemiren bu âkil kurhadan ne kadar acı bir lisanla şikâyet edilse yeridir.

Derinliklerinde saf, berrak bir ruhun muhterem aksi parıldayan masum gözler, bu açık saçık manzaraların levisi ile kirleniyor, harap oluyor. Maalesef bu gizli fakat müthiş cinayetin kanlı âsârı müspet bir surette tedkik edilemediğinden layık olduğu cezadan daima tahlîs-i girîbân etmektedir. Evvelki gün Şehzadebaşı sinemalarının birinde büyük Rus edibi Tolstoy'un bir eserinden muktebes bir oyun vardı ki bunu şikâyetimize mevzu ittihaz ettiğimiz mefsedet zincirlerinin bir halkası gibi telakki eyleyebiliriz. Bir muharririmiz gördüklerini şu suretle anlatıyor:

Mayıs ortasında kânunlardan kalma bir yağmurlu soğuk perşembeyi nasıl geçireceğimi düşünürken biraz ileride ür-

1 *Vakit*, nr. 896, 4 Ramazan 1338-23 Mayıs 1336/1920.

yan bir davetle sırttan resimler önünde birikmiş kalabalığı görüp yanaştım. Burası bir sinema medhali idi. Dışarıda koltuğu, sırtı çantalı, yan cepleri boru gibi bükülmüş defter ve kitap harabeleriyle şişkin mektep çocukları, para cüzdanlarının muhteviyatını hesap etmekle meşguldüler. Bazılarının parası yetişemediğinden birbirinden borç alıyorlardı. Zaman zaman asabî hırçın bir sesle bağırılan "Vallahi cumartesi günü getiririm. Senin kaç paranı batırdım!" gibi bir cümle, küçük muhâsibleri tekrar tedkik-i yekûna mecbur ediyordu. Oyunun başlamasına henüz epey zaman vardı. Biletimi alıp girdim. İhtisar edilmiş lambalardan kâfi denemeyecek bir ışık, tozlu döşemelere dökülüyor, sigara dumanları salonun ağır havası içinde batî bir suûd ile yükseliyordu.

Oyunun başlamasına çok zaman olduğunu söylemiştim. Bununla beraber boş sandalye kalmamıştı. Bir aralık yanıma gelen satıcıdan bu rağbetin daimî olup olmadığını sordum. Tuhaf tuhaf yüzüme baktı ve "Ne zannettin ya!" dedi. Önümdeki sıra baştan aşağı mekteplilerle dolmuştu. Hemen hepsi imtihan programlarının insafsız şeklinden şikâyet ediyorlar, derslere hiç ara verilmemesini dünyanın en büyük bir zulmü gibi gösteriyorlardı. Dereden tepeden konuşmaya başladılar. Söz oyuna intikal edince içlerinden biri biraz eğildi, arkadaşları da ona uydu, kalıplı kalıpsız perişan püsküllü fesler birbirine temas edecek kadar yaklaştı. İlk eğilen etrafına bakındıktan sonra bir sır tevdi eder gibi "Çırçıplak bir matmazel oynayacakmış!" dedi. En gösterişlisine on beşten fazla yaş verilemeyen bu çocuk gözlerinde hayretle gördüğüm ihtirasa benzer bir alev vardı. Bir diğeri aktrisin ismini söyledi. Ve buna benzer kıyafetlerle çıktığı oyunları saydı. Bir başkası "Ahmet," dedi, "cumartesi günü mektebe gidecek misin? Ali, Hasan, ben yine kaçacağız. Öğle yemeğini yine kemerlerin üstünde yeriz. Oyunbozanlık etme, sen de gel! Yağmur yağarsa yaşasın sinema,

yağmazsa Edirnekapı'ya gider bostanlarda marul yeriz," fikrini ortaya attı.

Filhakika etrafıma bakınca mektep kaçaklarıyla muhat olduğumu gördüm. Zavallı ebeveyn, sabahleyin mektebe gidiyorum diye evden çıkan çocuklarının bu hâlini görse kim bilir ne kadar müteessir olurlardı. Son söz söyleyen galiba en masumları idi. Çünkü "Bizim muallim kül yutmuyor. Unutkan da değil. Hep tezkere istiyor, hem mühürlü olsun, diyor. Boyuna izinsiz yapıştırıyor. Ben şimdiden cumartesiye ne cevap vereceğimi düşünüyorum," cümleleriyle derdini döküyordu. Müfsit bakışlı arkadaşı "Haydi sen de be budala! Bir mührü beş kuruşa kazıyorlar. Evvelden niye hazırlamadın? Bu da merak edilecek şey mi?" cevabıyla zavallıyı mahcup etti.

Birinci perde bitip lambalar yandıktan sonra etrafıma baktım. Her şey kalın bir sis tabakasıyla kaplanmış gibiydi. Sigara dumanları, ıslak paltolardan çıkan buhar ile birleşerek salonu hamam havası gibi gayr-ı kabil-i teneffüs, müteaffin, âdeta mücessem denecek bir madde ile doldurmuştu. Oyunun mevzuu da aktrislerin elbiseleri gibi dekolteyi fersah fersah geçmişti. İblis tıynetli bir kadının aşk ve şehvetten mütehaşî bir papazı iğfal için kullandığı şenî vasıtalar, birer birer perdeden gözlere, oradan da asaba hücum ediyordu. Bu muharrik evzâ serisinden ibaret oyunun bilhassa bu luğ heyecanlarının en buhranlı devresini yaşayan mektepliler üzerindeki tesirâtı o kadar bariz ve sarîh idi ki gördüğüm manzaradan kızardım. Ve başımı çevirdim. Zavallı Hıfzısıhha muallimleri! İstedikleri kadar gençleri tehdit eden mez-mûm hâllerden bahsetsinler. Az mukavemetli iradeleri selb eden bu levhalar mevcut oldukça nasihatleriyle âmil pek az talebe bulacaklardır. Oyunun bazı aykırı pasajlarından

“Ooh!” diye bağırانlar ve *Vakit*’in sütunlarında yerleri bulunmayan daha sair elfâz-ı müstehcene ile beyân-ı hissiyât edenler, tepinerek alkışlayanlar arasında daha fazla kalmaya tahammül edemeyip çıktım. Bu babda ne kadar çok yazılsa vakanın ve gördüklerimin feci belagati karşısında hiç kalır. Yalnız katiyen muhakkak olan bir şey var ki yazmadan duramıyorum. Memleketimizde gerçi dert bir değildir. Bunu biliyoruz. Fakat bunların içinde müstacel tedbirlere muhtaç olan mühim bir zümre vardır ki işte sinemaların tedkiki ve bir şekl-i meşrû ve nâfia ifrâğı bu meyanda sayılabilir.

Tablakârlar Arasında¹

Tramvay mevkiflerinde, geçit mahallerde tablalarıyla mürûr ve ubûru müşkülleştiren, keskin sedalarıyla ortalığı velveleye veren satıcıları tanımayan karilerimiz yoktur. İlk bakışta umk-ı fecâatine nüfuz edilmeyen bu gürültülü levhalar, bilhassa bir iki senedir salgın bir hastalık gibi her gün genişleyen bir dâire-i sirâyet vücuda getiriyor.

Harpten evvel teşebbüs-i şahsîleri, altın ve iktisada dair vukuf-ı harikulâdeleriyle müştehir bir kavmin çocuklarına münhasır ayak satıcılığı, ihtiyaç kelimesiyle hulasa olunabilen binlerce âmilin taht-ı tesirinde beynelmilel denecek bir hâle geldi. Bu gibi mesâil-i ictimâiyyeyi tedkik ve tettebbua memur ettiğimiz muharririmizle bu sınıfa mensup bir çocuğun muhaveresini naklediyoruz. O hasit cevapların ihtiva ettiği pek şümüllü ve derin manaların tefsirini karilerimizin hürmetkârı olduğumuz ferasetlerine terk ediyoruz:

Eminönü’nün en civcivli zamanı idi. Şurada balık işportaları gibi gayr-ı muntazam bir surette dolan tramvayların basamaklarına hücum edenler kafa kafaya, omuz omuza to-

1 *Vakit*, nr. 898, 6 Ramazan 1338-25 Mayıs 1336/1920.

kuşuyor, ötede her renkten çarşaf, manto, cübbe dalgalarının medd ü cezri kaynaşıyordu. Köprü ortasından başlayıp Şamlı Baklavacı'ya kadar uzanan bu canlı duvar, "Sola bak!" kumandasını almış bir kıta-i askeriyyeye çok benziyordu. Benim gibi bir vazife-i tedkik ile mukayyed olmayan arkadaşım "Arsızlık etmez, mücadeleyle razı olmaz isen eve gitmenin imkânı yok!" diyor ve müthiş bir mıknaşıyetle halkı sürüklercesine cezbeden dopdolu tramvay arabasını gösteriyordu. İtiraf etmeliyim ki dostumun sözlerine, daha ziyade gözlerindeki ifadeden intikal etmiştim. Zira itiş kakış patırtısı şöyle dursun, her perdeden pandispanya, simit, nane şekeri hatta marul isimleri sıralayan tablakârların bu sipsivri ahenginden konuşmak kabil değildi.

Arkadaşımla isticali ve benim beceriksizliğim birleşince naçar ayrılmamız lâzım geldi. Bu gürültülü muhiti kendi hâline bırakarak satıcılar tarafına yürüdüm. Örne bir şeritle boynuna astığı sepette birkaç kurabiye kalmış on iki yaşlarında bir çocuğun önünde durdum. Bu, diğerlerine benzemiyordu. Kendisinde mesleğine mahsus atılganlık yoktu. Mahzun bir parıltıyla yanan derin bakışlı mai gözleri ve uçuk dudaklarıyla bu sima, bilmem nasıl oldu, şedit bir ihtisasla beni sarstı. Sepetine dikkatle baktığımı görünce bir lahza durdu. Sonra mütereddit, nakaratını tekrar etti:

"Halep yağılıdır, üç tanesi bir çeyrek!"

Kurabiyeleri saracak kâğıdı yoktu, fakat elimdeki gazeteyi göstererek "Eğer okuduysanız..." diye korkak bir cümleye başladı. Gazetemi uzattım ve "Zaten dokuz tane kalmış, eğer soracağım suallere cevap verirsen hepsini sar!" dedim. Sevindi ve sepeti ters çevirerek kırıntıları silkti. Sonra intizara benzeyen bir bakışla beni süzdü.

"Adın ne?"

"Refik."

Refik... Evvela ismi üzerinde bir lahza durdum. Ali, Mehmet, Ahmet, Veli gibi bir isim vermiş olsa idi çehresinin yaptığı ilk tesiri izale edecekti. Zaten yüzündeki hatların inceliği, kibarlığı bu yavrunun şeceressiz, basit bir aile çocuğu olmadığının en bariz ve en belîğ bir şahidi idi. Sesime mümkün olduğu kadar tatlı bir ahenk vermeye çalışarak sordum:

"Baban var mı?"

"Var."

"Ne iş yapıyor?"

"Binbaşı idi, tekaüt oldu."

Bu cevabı verirken Refik, aşikâr bir ezânın altında eziliyordu. Bu acıklı mevzudan uzaklaşmak en basit bir insanlık kaidesi idi. Fakat ben ayrılamadım:

"Hiç mektebe gitmedin mi?"

"Gittim efendim, fakat bu sene evimiz yandı. Uzak bir yere taşınmaya mecbur olduk. Tasdikname aldım. Başka mektebe kabul etmediler... Yer yokmuş..."

"Kaç yaşındasın Refik?"

"On iki, bey amca!"

"Başka kardeşlerin var mı?"

"Var, fakat onlar daha küçük... (Acı bir mana-yı elemle bükülen dudaklarıyla sepetini işaret ederek) Bunu taşıyamazlar..."

"Refik, sen kendin mi bu işe başladın, yoksa ebeveynin mi teşvik etti?"

"Akrabamızdan biri, babama boş gezeceğine kibrit sattırınız, dedi. Sonra annem kurabiye yapmaya başladı, işte ben de satıyorum."

"Günde kaç para kazanıyorsun?"

"Orasını ben bilmiyordum, fakat evveli gece yataarken evde konuşuyorlardı, her gün yüz kurabiye satarsam bir lira kâr ediyormuşuz."

"Bu kadar satabiliyor musun?"

İngiliz 28. piyade tümeni birliği Beyoğlu'nda

"Daha çok bile."

"Saat kaçta evden çıkıyorsun, ne vakit dönüyorsun?"

"Sabahleyin yedide çıkıyorum, akşam, karanlık olmadan eve gidiyorum."

"Meslektaşlarından, arkadaşlarından memnun musun? Aranızda kavga oluyor mu?"

"Sokak çocukları ediyorlar... Ama biz birbirimizin kısmetine göz dikmiyoruz. Mal müdürünün oğlu da bizim semttedir. Sabahleyin beraber çıkıyoruz. O, Karaköy'de kalıyor; ben, bu tarafta satıyorum."

"Tekrar mektebe gitmek istemez misin?"

"Babam razı olmuyor; ev kiralari çok pahalı imiş! Okuyup da ne olacaksın, diyor. O, yirmi sene mektebe gitmiş, yirmi sene de askerlik etmiş, yine geçinmekten âcizmiş."

"Geceleri olsun kitaplarını okumuyor musun?"

Çocuk bu sualımden sonra yüzüme hayret ve nefretle baktı:
"Bey amca, ben, sofrada uyuyakalıyorum!" cevabını verdi.

Başka bir suale imkân kalmadı. İnsafsızlığıma kendim de muğberdim. Başım önüme eğilmiş bir hâlde tramvay mevkiine doğru yürürken çocuklarını hiçbir mektebe kabul et-tiremediğini ağlayarak anlatan büyük bir memurun hayali gözümün önünden geçti. Kim bilir, belki şimdi o yavrular da İstanbul'un bir köşesinde boyunlarına takılan sepetleri sürüklemektedirler...

İstanbul Nasıl Eğleniyor? -1¹

Çok seyahat etmiş ve bilhassa gezintilerine ilmî ve ruhî bir tedkik gayesiyle başlamış bütün seyyahlarca Payitahtımız hakkında müstakar, kat'î bir fikir vardır.

İntibalarını yazan muharrirler ve söyleyen hatiplerin "ufak tefek teâruzlarla" müşterek kaldığı bu nokta, şehrin fikir ve amel tecânüsünden katiyen mahrum olduğu keyfiyetidir.

Filhakika İstanbul'da öyle semtler, mahalleler vardır ki aralarında zihniyet itibariyle sene değil asır farkı hiss olunur. Böyle müthiş bir telakki teâruzuna dūçâr olan bir muhitte "zevk" in de derin ve geniş hatt-ı fâsıllarla ayrılması tabii hatta zarurîdir.

İşte biz, "İstanbul nasıl eğleniyor?" سوالini kendimize tevcih edip bunu tedkike karar verince bu müteârifelerin de gayr-ı kabil-i ihmâl olduğunu düşündük ve her semtin hususiyetini ayrı ayrı müşahede altına almayı muvafık bulduk.

İstanbul tarafı:

Şehrin bu kısmını Eyüb, Fatih, Aksaray'ı, Şehzade'den ayıran Saraçhane hattıyla tefrik, nefsülemre daha muvafık-

1 Vakıf, nr. 907, 15 Ramazan 1338-3 Haziran 1336/1920.

tır. Ayasofya yangınıyla mahvolan çınar ve gölgeli safalar, hâlâ mevcut bulunsa idi bu taksimi Gülhane Parkı'ndan yapmak zarurî kalırdı. Bugün Fatih avlusu yüz sene evvelki aynı mahallin, fazla güneş yemiş eşya gibi biraz solgun fakat zihni ve içtimai telakkileri itibariyle aynı hutûtu hâvi bir fotoğrafisi hâlinededir. Gerçi destarlar küçülmüş, sırmalı cepken, ateş renkli şalvar giyen yeniçeriler görünmez olmuştur. Fakat zaman elinden kim kurtulmuş, kim ona karşı koyabilmiştir?..

Bu akşam tâlii ve kalbi birbirinden üstün bir dostun bugünkü iâşe ahkâmına yüksekten bakan sofrasında iftar etmiş fakat tekellüfüne bir türlü alışamadığım yemekten sonraki etiketli merasimden beni azat etmesini rica ile erken ayrılmıştım.

Saat bir sularında ya var ya yoktu. Bulutsuz, çok yıldızlı bir sema altında Fatih kubbesi ve minareleri bülend, azametli bir sükûn ile yükseliyordu. Saraçhane'ye kadar omuz omuza devam eden coşkun fakat muntazam kalabalık, orasını geçince bir girdap etrafında devreden dalgalar gibi kaynaşıyor ve tekrar Şehzade istikametine akarak duruluyordu.

Sağda parkın seyrek lüksleri sık yapraklı ağaçların muhafazasından süzülürken yeşile yakın bir renge boyanıyor, gözleri, ılık bir nevazişle kucaklıyordu.

İçinde cıgara ve ter kokusundan eser bulunmayan saf havayı lezzetle içerek Fatih yolunu tuttum.

Bahçede çok kimse yoktu. Esasen serin şarılıtları, bana kadar gelen şadırvan önünde, kolları sıvalı sıra bekleyenlerden de tenhaliğin sebebi anlaşılıyordu.

Arkasız iskemlelerden birine oturdum. Sivri fesli, maşalanmış kâküllü, mintanı çözü, yün kuşaklı bir garson elindeki pirinç "ateşdân"ı sac masa üzerine bırakıp ne içeceğimi sordu.

Zaman zaman, nâ-mahsus denecek kadar hafif bir rüzgâr estikçe meşin ve ter kokusunun imtizacından hâsıl olmuş ağır bir rayiha getiriyordu.

Ezanı, derin ve ruhanî bir zevk içinde dinledim. Az ışıklı avlu, şimdi büsbütün boşalmıştı. Bazen, uzak, İlahî bir çağlayan uğultusunu andıran "Âmin!" gulguleleri mabedin pencere ve kapılarından taşarak bana kadar geliyordu. Elimde kallavi fincan, nargilemin homurtularını dinleyerek bekledim. Şimdi, sarık ve fes temevvüçleri arasında uçsuz bir insan kafilesi kapılardan taşıyor, taşıyordu. Birer ikişer masalar doldu, o kadar ki bir iskemle üzerine koyduğum fesimi giymeye mecbur oldum.

Burada insana munis gelen hatta hoş görülen bir kalabalık var. Ve işte asıl şarkın hakiki ve temiz ruhu bu teklifsiz hava içinde yaşıyor. Masalar etrafında bir pervane gibi dönen çırak, yanımdan geçerken bir su isteyip içtim. Etrafımdaki masaları dolduranlardan birçoğu "Şifalar olsun, şifalar olsun!.." dediler. Ben evvela şaşırdım, neden sonra kendimi toplayıp münasip bir teşekkür kelimesi bulabildim.

Sağımda dört köşe sakalı, çatık kaşlı, kıranta bir zat, etrafındakilere yarım kalmış bir münakaşanın son iddialı cümlelerini söylüyordu:

"Bu böyledir; kızımız, avradımız böyle çıplak gezerken memleketimizi... zabt etmesi değil başımıza taş yağsa yine azdır. Ne olacak! Mehdi'nin gelmesi yaklaştı... Mübarek '1300'de kalkmam, 1400'e kalmam' dememiş miydi?"

O, her şeye rağmen kadınların küp içinde yaşaması fikrinde mesut bir mütevekkildi. Önümdeki masada şiddetli, alevli hoca efendi:

"Ulemaya itibar azaldı, delikli demir icat olundu, yiğitlik ortadan kalktı. Hayber'in kapıları bir çekişte koparılıp kırk arşın öteye fırlatılırken aramızda fitne, fesat yoktu..." diyor-

du. Lastik yakalıklı, muhafazakâr evkaf memurlarına benzen bir zat büyük bir telaşla etrafına bakarak:

"Sus, sus hocam, nemize lazım bizim bunları!" diye hatibin coşkunu teskine çalıştı. Konuşanlar arasında öyle dâhiler vardı ki kulak misafiri olunca gazetelerin her vesile ile "Bizde kaht-ı ricâl!" diye feryatlarına insanın omuz silkeceği geliyordu: Bir sevkü'l-ceyş planıyla hesapsız ordular esir eden kahraman erkân-ı harbler mi yok, bin senelik âtî-i cihân hakkında mutlak mütalaalar dermiyan eyleyen, siyasi hatlar çizen yaman diplomatlar mı eksik?.. Hele bir şalvarlı mimarbaşının mesken buhranına karşı hazırladığı proje cidden enfesti. Şehremaneti, bütün vesaitiyle beraber çâresâz olmaktan izhâr-ı acz ettiği bu müşkülü, mumaileyh, kovan hayatıyla petek taksimatı esas ittihaz ederek kolayca hallediveriyordu. Burada en ziyade rağbet gören oyun, tavla ve dama idi. Bilhassa dama!.. Nihayetsiz bir sabır ile satrançlı tahta üzerine eğilen iki rakip fesinin birbirine saatlerce mümâss kalması beni bile asabîleştirdiği hâlde onlar hiç fütur göstermiyorlardı! Bilmem nasıl oldu, söz oruca ve orucu bozan şeylere intikal etti. Itır istimalinin sünnet-i seniyye olduğunu ileri süren bir zâhid, gür kaşlarının matla-ı hâlesi içinden bakan çember sakallı bir hoca efendiye:

"Gül koklamak, acaba orucu bozar mı hocam?" şeklinde bir sual sordu. *Mızraklı İlmihal*'in hududu haricindeki hadisata bîkayd bir ömrü sürüklemekle mesut muhatabı, birden cevap veremedi ve bu, mühim bir mesele gibi seri bir sirayetle etraftaki masalara yayıldı.

"Bozar!"

"Bozmaz!"

Sülbi ve icâbi mefhumlar birer tabur teşkil edecek kadar çoğaldı. Bir aralık, soldaki komşum:

"Siz ne dersiniz, bey birader?" sualiyle meseleye beni de teşrik ve davet etti.

Hesabımı esasen garson fincanı alırken görmüştüm. Ayağa kalkarak cevap verdim:

“Evet, bozar, şayet gül kelimesi bir telmihi mutazammın ise!..”

İstanbul Nasıl Eğleniyor? -2¹

Mütarekeden sonra İstanbul, ziyaretine akın akın şitâb eden seyyah kafileleriyle bir akvâm meşherine döndü. Beyoğlu’nda bizden pek az kimseye rast geldim; esasen büyük ve muhterem bir matem içinde, boynu bükülmüş fidanlar gibi sakın bir itizal ve tevekkülle şifa mucizeleri bekleyen Türk’e, şehrinin eğlence yerlerini, bu cins ve rengi muhtelif misafirlerine terk etmek yaraşırdı. Kalpsizlikleri, seciyesizlikleri dünyanın her köşesinde merdûd bir zümre istisna edilirse hakikat-i hâl de bundan ibarettir. Bugün Beyoğlu’na eğlenmek değil “def-i gam” etmek için bile çıkan Türkler yok denecek kadar azdır.

Kesîf, karışık saflar hâlinde ileri geri kıvrılıp dalgalanan ezici bir kalabalık içinde tramvay bekledikten sonra güç hâl ile Karaköy’e vâsıl olabildim. Dünyada, hevâ ve hevesinden başka hiçbir kanuna tâbi olmayan Tünel, ber-mutad işlemiyor ve beni bir Alp seyyahı gibi Yüksekaldırım’ı tırmanmak mecburiyetinde bırakıyordu. İnce buhar tabakalarının tekâsüsünden mütehassıl nîm-şeffaf bir bulut arkasında saklanan ay, erimiş, havanın bütün zerrâtı içine dağılmış gibiydi. Dönüp arkama baktım: Semanın açık lacivert boşluğu içinde daha koyu bir renkle yükselen kubbelerle muhât İstanbul’un matemsiz gönülle anlaşılmayacak kadar ince, esrarlı bir güzelliği vardı. Yalnız değildim, arada sırada nal sesleri veren ağır fotinli mağrur vücutlar, zelzeleli bir şitâb ile geçtikçe,

1 *Vakit*, nr. 910, 18 Ramazan 1338-6 Haziran 1336/1920.

hayalimi dolduran meysus manzaralar, ansızın kopan bir sinema şeridi gibi karanlıklar içinde kayboluyordu.

Böyle derunî hasbihaller içinde Galatasaray'a kadar gelmişim. Açık, mükellef pencerelerinden çok kuvvetli, çiğ ziya şelaleleri fışkıran bir gazino önünde durdum.

İçerisi dopdoluydu. Kapıdan girer girmez yabancı bir hava ile ihata olduğumu hissettim. Her masada bir erkeğe mukabil mutlaka üç kadın vardı. Nispeten insan ve ışığı az bir yer intihab edip oturdum. Önümde, *Fransızca İstanbul* gazetesini bir çarşaf gibi açmış yüzü görünmeyen biri vardı.

Biraz sonra mümtaz denecek derecede güzel sarışın bir kız, tuhaf bir Fransızca ile ne içeceğimi sordu. Giderken arkasından bakınca bir salona en güzel vazolardan daha ziyade revnak verebilecek böyle zengin bir hüsnün bu hasis mevkie düşmesine acıdım.

Bütün masalar, muhtelif içkilerle dolduğu hâlde gürültü hayret edilecek derecede azdı. Huzzârın çoğu, asrın en mace-ra-dîde kavmi olan Ruslara mensup kimselerdi.

Karşımdaki gazete meraklısı geniş maskesini indirdi. Bu çatal sakallı, dolgun, kırmızı yanaklı komşum, bana Rus-Japon Muharebesi esnasında neşredilen kumandan resimlerini hatırlattı.

Benden evvel geldiği hâlde masası boştu. Kız, çayımı bıraktıktan sonra ona gitti. İşte bu dakikada ömrümün sonuna kadar unutamayacağım bir hadise vukua geldi: Komşumun sakallarının mehîb çerçevesinden pek vakur bir mana alan çehresi, kendisine arz-ı hürmet eden kadın karşısında derin bir tevazuuyla gölgelendi, ayağa kalkarak kızın elini öptü. Rusça bilmediğime ne kadar teessüf etsem yeridir. Konuştuklarından hiçbir kelime anlayamadım.

Mamafih hadise, biraz zekâ ile okunabilecek pek vâzıh, pürüzsüz bir lisandı. İçimi kemiren merakı felâkete hürmet gibi

necib bir hisse feda ettim. Esasen aşağı yukarı bir tahminle bu kadınla erkeğin yüksek Rus tabakasına mensup kimseler oldukları aşıkardı. Teselli edemeyecek olduktan sonra ruhlarının en sızlayan bir yerine bakmakta ne mana vardı...

Mamafih bu Ruslar, felaketlerine alışmışlar galibal Ben bu gaddar hadisenin verdiği teessürle muzdarib iken komşum apansız neşelendi ve karnını sarsan fasılasız kahkahalarla gülmeye başladı.

Hiçbirinde, hatta son rublelerini bahşış edenlerde bile hissolunacak bir tazallüm eseri görülmüyordu. Ruslar, çok ve mütenevvi içiyorlar fakat sarhoşlukları kaba ve mütecaviz değil.

Müthiş para sarf ediyorlar. Mesela işte üç masa ilerideki altı kişiden ibaret grup, içki ve bahşış olarak otuz lirayı mütecaviz bir yekûn ödediler.

Burada hesabımı gördükten sonra Garden Bar'a gittim. Bilhassa Garden Bar bugünkü hâliyle tam bir Rus kolonisi-dir. Buradaki sarfiyat, oradakine nispetle hiç kalır. Kadınlar şampanya, erkekler viski ve votka içiyorlar. Fakat hepsi ağırlığından hiçbir şey feda etmemeye, galiz ve fena sarhoş görünmemeye çalışıyor hatta muvaffak oluyorlar.

Yanımda benim gibi yalnız, arkadaşsız kalmış bir Rus vardı. Garsonun ısmarladığımız şeyleri değişik getirmesi bizi birbirimize tanıtan bir râsime-i takdîm oldu. Gayet iyi Fransızca söylüyor, konuştukça mest bir inhina ile süzülen mavi gözleri temiz ve samimi bir muhabbet fecriyle aydınlanıyordu.

Bu âleme mahsus laubali bir muvânesetle çarçabuk dost olduk. Türk olduğumu söyleyince elimi kuvvetle sıktı ve: "Gariptir," dedi. "Biz asırlardan beri dargın yaşamış bir komşuyuz. Seciyelerimizde zıt hatara pek nadir tesadüf edilir.

Telakki ve tahassüs itibariyle birleştığımız noktalar namütenahidir. Acaba nasıl bir sebeple üç asırda on iki büyük muharebe yapacak kadar çılgınlık gösterdik? Ben, memleketimizde tarih muallimi idim. Niza vesileleri miyanında haricî, yabancı nüfuzları, bittabi tedkik etmiş ve her ilân-ı harbi memleketin zararına bir zillet ve cinayet vesikası olarak kaydeylemişimdir. Siz, çok defa masum, nadiren cezaya layık bir günahkârdınız."

"Eğer sizin gibi düşünen bir Rus ekseriyeti mevcutsa matteessüf istifade edilecek hiçbir çare kalmadıktan sonra aklımız başımıza gelmiş oluyor," dedim.

Muhatabım nihayetsiz bir gaflet ve cehalet numunesi karşısında kalanlara mahsus hayret dolu gözlerle yüzüme baktı ve: "Ne kadar bedbinsiniz!.. Ben, hiç de öyle düşünmüyorum, vukuatı görmüyor musunuz?" tarzında bir cevap ile mukabele etti.

Bedbin olmadığımı, fakat meyusiyetimi saklamak için de istinat edilebilir bir sebep görmediğimi söyledim.

O, şen hemşehrilerini göstererek:

"Bakınız!" dedi. "Bunlar dünyanın en akla gelmez felaketlerine kurban olmuş zavallılardır. Fakat zevâhir-i hâllerinde böyle bir felaketi ihsas edecek bir eser görebilir misiniz? Bence insanlar böyle olmalıdırlar," dedi. "Yarın, elbette bugünden çok daha iyi bir âtinin fecriyle doğacaktır. Siz de buna inanıp eğleniniz!.."

Bu kadar geniş bir mezhep karşısında bütün düşüncelerimi saklamak, olduğumdan başka türlü görünmek zarurîydi, öyle yaptım. Birçok mevzular üzerinde konuştuk. Bu Rusların ne hayal ruhları var! Biraz evvel şahidi olduğum vakayı hikâye ettim. Refikim sadece: "İnsanlar vukuatın değil, vukuat bizim metbûumuzdur," cümlesiyle iktifa etti.

Etrafımızda çılğın bir musiki girdbâdına tutulmuş çiftler dönüyor, yumuşak, ipek kumaşların muattar rüzgârları cildimizi uyuşturan bir temasla dolaşıyordu. Herkes içiyor, mütemadiyen içiyor... Her masa kendi ufkundan başkasına tamamıyla lakayd eğleniyordu. Sade temiz tuvaetli Rus kadınlarının zengin göğüsleri, müstesna omuzları yanında barın gedikli yadigârları, güneş ve çamur gibi birbirinden yıllarca uzak mefhumları hatırlatıyordu...

Bir Parisli refikimiz, Slav haletiruhiyesinden bâhis bendlerinden birinde Rusların masraf pusulalarını zümrüt, inci gibi şeylerle tesviye ettiklerini yazmıştı. Ben bütün masalar boşalınca kadar orada idim. Fakat hiçbir grubun böyle bir tediyesine şahit olmayarak masa arkadaşımından hakiki bir muhabbetle ayrıldım.

Yolların ıssız denecek kadar yolcusu az. Sabah da yakın, beynimde mütenâkıs fikirler çarpışırken ağır ağır eve dönüyorum. Mehtap, fecirle el ele ufuklarda seyran ediyor. Sarayburnu, bir suluboya levha gibi solgun, uzakta Keşiş, mehîb ve çok kamburlu esatirî bir hayvan gibi yatıyor...

Gözlerim tekrar minarelere daldı. Ben çocuk iken onların ince bellerine dolanan ne güzel altın kemerler vardı. Beyaz elektrik ziyası, çiğ parıltılarıyla kandillerdeki asalet ve esrarlı şiiri mahvederek bu narin şark sultanlarının başlarına yalancı elmaslarla donanmış sahte bir taş hediye etti. Esasen zamanla beraber değişen kıymetli şeylerimiz içinde en ziyade ikisine acırın: Biri kandillerimiz, diğeri de korkunç hiffet fırtınası önünde şark ruh ve kıyafetinden her gün bir parça daha uzaklaşan kadınlarımızdır.

Eğlence Yerlerimiz¹

Ağır, boğucu bir sıcak var. Bir cam rükûdetiyle uzanan deniz üzerinde gemilerden sızan ışıklar kaynaşıyor. Kadıköyü'ne dokuz buçuk postasını yapan vapurun üst güvertesindeyim. Karşımda mendillerini mütemadî ter damlalarıyla incilenen alınlarına götürüp getiren muzdarib bir kalabalık, hava aramakla meşgul! Vaktin geçmesine, suların kararmasına rağmen dalgın birkaç gemicinin kayıtsızlığı yüzünden henüz indirilmemiş bayraklar, yüksek direklere asılmış düşük kanatlı ölü bir kartal hareketsizliğiyle sarkıyor. Vapurda ekseriyeti işinden dönenler teşkil ediyor... İki sıra önde tabyalı gençler tatlı bir samimiyetle şakalaşıyorlar. Düdük öttü. Kuvvetli makine devirleri gemiyi sarsıyor, iskele mesafeler arkasında her lahza vuzuhundan bir parça daha kaybederek uzaklaşıyor. Rüzgâr yine yok; yalnız akıp giden geminin "tebdil-i mekân" ettirdiği hava tabakaları çalkandıkça hafif bir serinlik yüzümüzü okşuyor.

Kuşdili'ndeyim. Tel örgülerle çevrilmiş sahanın sağına öbek öbek yayılan yeldirme, maşlah kümeleri, kurumuş dolaşıp bir nehir yatağını andıran biraz çukur, kumlu yolda piyasaya edenleri seyir ile meşgul. Çayırın medhalinde hadisât cilvesinin garip bir dirseği var: Hasan ve Burhaneddin aynı çatı altında hünerlerini teşhir ediyorlar. Dünyada tek bir adaletin vücûduna kaniim: Zamanın verdiği hüküm!..

Gönlümde acımak ve gülmek hisleri, bulanık sulardaki su ve çamur gibi mümtezic, hangisinin fazla olduğunu kestiremiyorum. Zaten, içimi tahlile vaktim de yok. Dere kenarında malarya mikropı dağıtan tatarcık bulutlarıyla mestur bir gazino, bol ve parlak ışıklarıyla göze çarpıyor. Sakız leblebi-

1 *Vakit*, nr. 913, 21 Ramazan 1338-9 Haziran 1336/1920.

siyle dondurmadan, çakal eriğine kadar hepsi mevcut. Gazino üçe taksim edilmiş, bir tarafta Romanyalı çalgıcılar diğer tarafta alaturka saz ve perdesiz, sahneye benzer yüksekçe bir yerde kırılıp dökülen kadın harabeleri, bitkin şantözler var. Gariptir ki yalnız erkekleri mahzûz etmesi lazım gelen, çıplaklığı şeffaf bir tülle mestûr göbek çalkaışlarını, kafesler arkasından kadınlar da seyrediyor hatta –hicab ile kaydediyorum– alkışlıyorlar.

Günahı “Vakit”in boynuna, ben de bir lahzalık “ma’siyet-i temâşâ”dan sonra bu satırları yazıyorum. Romen kızları, bu zümrenin en bahtıyarı; çok fedakâr âşıkları var. Bir gecede mutavassıt bir aileyi bir ay infak edecek kadar bahşış, parsa topluyorlar.

Biraz ilerde kır kahvesindeki Karagöz, nispeten تنها... Yoğurtçu tamamıyla ıssız. Kadıköyü’nün büyük bir kısmı, işte bu birkaç dönemlik çayırın ahenktar mihveri etrafında dönüyor. Saz, saz, saz!.. Pencerelerden, kahvelerden, gazinolardan mızrap ve yay nağmeleri taşıyor. Semada bile sivrisinek kümelerinden seyyar orkestralar geziyor. Bu gidişle Deccal’in her kılından ayrı bir saz nağmesi çağlayan tılsımlı eşeği acaba hangi köşeden çıkacak diye bekleyen büyük anemin düşüncelerine iştirak etmemek elde değil...

Çayırda benden başka yalnız gezen yok. Hâline göre bir iki veya daha ziyade kadınla beraber dolaşanlar arasında kendimi harfendazlık imtihanına davet olunmuş takdîr-i iktidâr hususunda pek cahil bir mümeyyize benzetiyordum. Önümde yürüyen henüz dildâdelerini İntihab etmemiş cüretkâr grup, karşıdan gelen beyaz hayallerin yolunu kestiler ve:

“Lütufkâr hanımefendiler, biz...” diye soğuk, nüktesiz bir taarruz girizgâhıyla laf atmaya başladılar. Kadınlar, reddetmeye ziyade kabule yaklaşan kırkırdak bir eda ile geçmek istedikler fakat ne mümkün!.. Arkalarından bedava bir sürü uşak gibi yürüyen bu mu’ciz maiyetten kurtulmak kabil mi?.. Yir-

mi hatve sonra aradaki mesafe azala azala hiç kalmadı ve maksat da hâsıl oldu. Şimdi kırk yıllık aşınalar gibi sıcak bir ılgınla kol kola gölgesi daha koyu yerlere şitâb ediyorlar.

Bu gece ay, bezme pek sonra gelen mağrur davetliler gibi geç doğdu. Ufuklar, şahane misafirinin nuruyla mest... Bu, bedre yakın ihtişam karşısında hasetten solan yıldızlar, görünmeyecek kadar sönükleşti. Çayır şimdi daha şen, âşıklar daha cezîreli, mukavemetler, istîğnalar, teslimiyete müntehî bir yolda gittikçe yumuşuyor. Gazinodan akseden:

“Meydana düşen kurtulamaz seng-i kazâdan” mısraı, su-kut ateşiyle kıvranan maşukaların sevda menşurundan sü-züle süzüle: “Aguşa düşüp kurtuluruz cürm-i rızâdan” şeklinde bir tevekkül ve tesellüm düsturuna inkılâb ediyor... Kadıköyülü bir dostum, bu hâlin ta fecirle mehtabın ufuk-larda öpüştüğü zamana kadar sürdüğünü söyledi. Esasen, o galeyan feyzine şahit olduktan sonra bundan başka bir netice bana tabiî görünmezdi.

Saat ikiye doğru meydanın tam ortasında şedîd küfür-lerle beraber kırbaç sesleri işitildi. Piyasa edenlerden biri elindeki kamçıyı diğer birinin omuzları üzerinde şaklatıyor, perişan bir kadın kâh dövvene, kâh dövülene yalvarıyor, iki tarafı da vahim ve rezaletli neticeden kurtarmaya uğraşı-yordu. Nihayet polis ve inzibat memurları yetişip ikisini de götürdüler. Bütün bu ahlakî facialar, ne yazık ki çayıra yayıl-mış seccadelerde oturan ailelerin, henüz masum yavruların gözleri önünde cereyan ediyor. Hissiyatı aynen zabt edecek bir âlet icat olunmuş olsaydı, sâmianın iffetini parçalayan bu iğrenç laf atmaların, mülevves imaların ruhî bekâretler üzerinde kim bilir ne şenî tecavüzlerini okurduk.

Saat iki buçuk... İskeledeyim. Koltuğu ud, kanun, tefle yüklü muhtelif çalgıcı grupları, karşıdan karşıya yüksek ses-

le konuşuyorlar. Çehreler süzgün, mor halelerle çerçevesi göz kapakları, derin bir yorgunlukla ağırlaşmış... Deniz ancak duyulabilen serin bir şıpıltı ile kıyıyı okşuyor. Gişe önünde şişman bir hanende, bütün yolu kaplayan gölgesiyle geri-nip uzun uzun esniyor. Yalınayak iki garson, gelene geçene hesabını görmeden sıvışmış kurnaz bir müşterinin eşkâlini mebzul küfürlerle tarsî' ederek anlatıyor. Gece seferini yapan yolsuz gemi, hasta bir göğüs gibi hırıltılarla sarsılıyor. Duvardaki "Kamaralarda yatmak memnudur," ihtarına rağmen dirsek keyfi yapanlar, yapmayanlardan çok. Üst katta klarnet, yorgun bir eda ile çapraz perdelerde dolaşıyor. Hay-darpaşa'yı geçtik, yukarıda pürüzlü, bulanık bir ses:

"Derdime vâkıf değil âlem beni handân sanır" gazeline başladı. Bu mısra, sanki en büyük felaketler içinde, zahiren Sadabad hıyanetinden daha çılgın, sefih bir ömür sürerken ta içinden sızlayan İstanbul'un melûl ifadesiydi. Evet, gülen dudaklarda tebessüm, elim bir teessürle bükülüyor, hande ve kahkahaların hıçkırıktan farkı yok. Bence Payitahtımızın bugünkü taşkın süruru, büyük teessürleri takip eden asabî hezeyanlar gibi basit bir gözle değil ruhî ve tıbbî bir adese ile tedkike muhtaç hastalık tezahürleridir. Ben kanları henüz kurumamış şehitler, parçalan vatan cenazesi karşısında yükselen kahkaha sahiplerini tel'ine layık bir mücrim değil, tedaviye muhtaç bir hasta telakki ediyorum.

Bayram Geliyor!¹

Bayram, bu iki heceli kelime bir zâmanlar genç, ihtiyar herkesin bilhassa çocukların hayalinde ne büyük ne mesut ufuklu bir manzara vücuda getirirdi. Daha leyle-i kadri takip eden günden itibaren sokakların gündüzki ıssızlığı, birden faal, aceleci, dalgın fakat şen insanlarla dolardı.

1 Vakıf, nr. 916, 24 Ramazan 1337-12 Haziran 1336/1920.

Manifatura ve bilhassa şekerci dükkânları birer karınca yuvasını andırırdı. Her boydan mukavva kutular, irili ufaklı paketlerle muhât aile reisleri, mini minilerin ellerinden tutarak memnun ve vicdanî huzûz içinde vapur iskelelerine koşarlardı.

Evlerde de aynı hâl hüküm sürer, bir değişiklik baş gösterirdi. Sahura kadar pencerelerden makine gırıltıları, makas sesleri taşar, intihab olunacak biçim hakkında tatlı münakaşaları tetvîc eden şuh, şakrak kahkahalar, nihayetsiz bir saadetin alkışları gibi billûr kavislerle akar giderdi. O günler nerede kaldı ya Rabbi!..

Arefe günü son noksanlar, son paketlerle dönen ebeveyn, ta selamlık kapılarından bir sürur çılgılığı ile karşılanır, küçük, yumuk eller, pembe dudaklarla taltif edilirdi. Bilhassa o gece, ruhanî hususiyetle diğerlerinden pek ayrı bir surette geçerdi: Neşeden kapanan iştihalar, açılmak için bir gelin kadar süslü sofraların hüsnüne lakayd, hiç gelmeyecek zannolunan fecrin hululünü beklerdi.

Uşaklar dairesinde hediyeler tedkik olunurken haremde hamamlar kızar, gür saçları beyaz tûlbentler içinde hapsolmuş halayıklar, hanımlar hoş bir su âlemi yaparlardı. Mendiller tasların üzerine gerilerek sabun balonları uçurulurken kubbenin yuvarlak, küçük pencereleri, mest-i temâşâ gözler gibi bulanır, bulutlanırdı.

En zengin muhteşem konaklardan iki odalı harap kulübelere kadar her çatının altında aynı saadet –azamet ve debdebe farkı müstesna– hüküm sürerdi. O gece çocuklar bir türlü uyumak bilmezler, yaramazlıkları, her şeye karışmaları, şen bir telaş içinde koşuşan hane halkının usanmaz müsamahası karşısında mütemadî bir tezâyüdle artardı. Sabaha yakın herkes, uyumak için değil, onların tabiriyle “uzun oturmak” için yataklarına çekilerek fecrin ilk ışıklarını selamlayan top

seslerini beklerdi. Yorgunluğun ve hamamın verdiği rehavetten bîtab düşen çocuklar, kanepeler, şilteler, uzun iskemleler üzerinde uyuyakalırlar. En sonra yatmak mutadında olan büyük anneler, onları bin türlü nevazişle, buselerle kaldırıp yürütmeye çalışarak yataklarına götürürler. Bir müddet sonra kanarya kafesleriyle müsabakaya çıkmış zannı veren cıvıltılı odalarda derin bahtiyar teneffüslerden başka bir şey duyulmazdı.

İlk top sesi ufuk içinde tannân bir gümbürtü ile dağılırken leğen ibrik tıkırtıları başlar, seccadeler hazırlanır, sokaklar akın akın camilere şitâb eden müminlerle dolar... Asıl şaşılacak cihet, bilhassa tatil zamanı haricindeki günlerde bin müşkülât ile uyandırılan yavruların küçük bir uykudan sonra büyüklerle beraber uyanmaları ve pür-neşe ortalığı karıştırmalarıdır.

Camiden avdet, bayram günlerinin en canlı bir levhasıdır. İbadet etmek ve huzûr-ı Kibriyâda vücut ve rûhun tam bir huşûuyla murakabeye varmaktan mütehassıl ruhanî bir zevk, nuranî bir hâle gibi çehreleri çerçeveler, içimizde iyilik ve saadetten başka ne varsa hepsini ilahî bir membain şeffaf, berrak şarıltılarıyla yıkar.

En önde ak sakallı büyük pederler ve ailenin erkek erkânı daha harem kapısında gümüş saçlı ninelerin arkasına dizilen sevgili vücutlar tarafından karşılanır, eller öpülür. Hayır dualar alınır. Parmaklar arasından tütün cıgara dumanları otuz gün devam eden bir alışkanlık neticesi olarak biraz yadırganır. Sürûr ve saadet içinde mükellef sofralara oturulurdu.

Birkaç gün sonra yine bayram geliyor; fakat ne geliş!.. Altı seneden beri milyonlarca evladını muhtelif cephelerde kur-

ban eden bu memleket, her bayramı yeni bir Kerbelâ kızıllığı, başka bir muharrem matemiyile idrak etti. Gittikçe yükselen bu kan dalgaları arasında çırpınırken ızdırabımızı yıllarca mümkün olduğu kadar kendimize hasretmeye, dişimizi sıkıp feryadımızla başkalarını bîzar etmemeye çalıştık. Vücudumuzda en veca'nak cerrahî ameliyeler tatbik olunurken sükût etmeyi bildik; fakat bugün aynı bıçak, devletimizin bünyesi üzerinde bir satır ağırlığıyla işletiliyor. Ve bu kesilip biçilen âzâ mütefessih, kangren olmuş gayr-ı kabil-i şifâ uzuvlar değil belki ciğer ve kalp gibi ancak mevcudiyetiyle yaşamak mümkün olan hayat vasıtalarımızdır. Omuzlarında böyle bir cenazenin çatlaklarından kan sızan muazzez, muvakkar tabutunu taşıyan Türk ve Müslüman tarihine havsalla-sûz yeni bir Kerbelâ vakası kan, yangın ve zulüm harfleriyle yazılırken mahrumiyet ayını bayramın takip etmesine imkân var mıdır? İşte semada bile bir tarafı kopmuş bakır renginde kızıl ay, Marmara'ya damlayan kanlı başlarıyla yankı bir mersiye işliyor...

Bayram Yerinde¹

Gece saat ikiye geldiği hâlde birkaç saat sonra doğacak fecrin bayram gününü tebşir edeceğinden hiç kimsenin haberi yoktu. Sahur davulunun halkı sofraya davet eden muttarid ahengi birden değişti ve sokaklar pür-neşe çocuk sesleriyle doldu. Daima felaket ve yangın muhbirliği eden bekçilerin ağzında: "İspat olundu; yarın bayrammm!.." cümlesi, yabancı kalıyor, mümkün değil şen bir ahenge mazhar olamıyordu. Mamafih bu ses, sahur yemeğine vaktinden evvel başlamak mutadında olan çubuk ve kahve tiryakilerinin elinden kaşıkları düşürtmeye muvaffak olmuştur sanırım.

1 *Vakit*, nr. 922, 4 Şevval 1338-21 Haziran 1336/1920.

İntizamsızlık, uykulara da sirayet etmiş, tulûa kadar pencerelerden ışık eksilmemişti.

Ufuk, tebahhurâtı çok yaz günlerinden nadir tesadûf olunur bir sabah ile ağarmaya başladı. Top şimşeklerinin kızılla yakın parıltılarıyla, fecre yardım etmek ister gibi bir hâli vardı.

Camiye gidiş ve dönüş her bayramdan daha sakın, daha büyük bir vakar ile meşbû idi. Koltukları seccadelerle yüklü çocuklar bile babaları kadar ağır, derin bir fütur ile mahmul...

Muhitin bünye ve his üzerindeki tesirâtını, hayât-ı fikriyye ve ruhiyyede büyük bir uknûm ve âmil gibi gösterenler, oldukça esaslı bir noktaya istinat ediyorlar. Ben, iki saat içinde şiddetli bir tahavvül gösteren halkımıza bakarak bu nazariyeye olan itimadımı iman derecesine çıkardım. Şehrimizin havasındaki kararsızlık malum. Erken yemek yiye-bilenler, kendilerini dar dışarıya atmış, bu nimete mazhar olamayanlar da nevalelerini kâğıtlara sararak "İhlamur"un yolunu tutmuşlardı.

Beşiktaş'ta senelerden beri bayram yeri ittihaz olunan Ortabahçe'nin bostana kalbolunması, zühd ve takva sahibi ailelerce kendilerini evleri önünde cereyan etmesi muhtemel perde-bîrûnâne hadiselerin azâb-ı seyirinden kurtardığı için memnuniyetle karşılanmıştı. Fakat bu nakil, bayramcılar için daha büyük bir lütufkârlık olmuştu. Ortabahçe denilen yer, bir tek ağaçtan bile mahrum mini mini bir çölden başka bir şey değildi. Bu uzun günlerin cehennemî saatlerinde burası hıncahınç dolar, kadın, erkek bir yığın insan, işte burada güya seyran ederlerdi. Hoşgû bir arkadaş, burasını "ş"

ile başlayan bir derdin mikroplarını itlafa mahsus vâsi bir “ütü”ye benzetmişti.

Halkın yaldızlı ilanlarla davet edildiği İhlamur’a müzeyyen, muattar bir kalabalıkla muhât olarak gidiyorum. Önümde, sağımda, solumda itina ile giyinmiş, süslenmiş delikanlılar, körpe genç kızlar, hanımlar, hatta bir hazan meyvesine benzeyen ve ta karşıdan olgunluk ve yumuşaklığı hissolunan ikinci şebâbına girmiş kadınlar vardı. Hele mini mini!.. Ah, hele onlar...

İhlamur’daki bayram yerinde yüksek değil, hatta mutavassıttan bile aşağı bir zevki okşayacak hiçbir vasıta yoktu. Yıldız semtine doğru set set yükselen meyil üzerinde cidarları kararmış harap bir kır gazinosu, orta yerde büyük bir sirk çadırı, yüzlerce satıcı, beşikler, dönme dolaplar, salıncaklar, atlıkarıncalar, gergin teller ve nihayet kadın, erkek, çoluk çocuk kalabalığı... İşte bayram yerinin bütün zevk ve eğlence vasıtaları. Çadırın içinde yorgun sesli, berbat çehreli, harap vücutlu birkaç Galata hortlağı, fena, falsolu bir saz takımı, işte hepsi bunan ibaret. Bittabi rakı ve müskiratın bütün ailesi erkânı en vâsi bir mebzuliyetle taşıyor...

Vakit daha erken olduğu hâlde gidip gelirken sendeleyener eksik değil.

Dikkat edince, buradaki kadınların birkaç kısma tefriki kabil. Bazı genç, henüz çarşafa girip çocukluğunun serbestisini kaybetmiş, fakat kadınlığın ağırlığına da daha alışamamış bir zümre var ki şedîd, talepkâr bir nazarla karşılaşınca yanaklarında iki hicap goncası açılıyor. Mamafih bunların da bazı müstesna cüretkârları yok değil... İkinci kısım, yavrularının hatırına tâbi olarak bu işkenceye katlanmış az fakat muhterem bir zümre vakur ve mağrur bir hudut içinde yalnız kendileri ve kendilerinin küçük, minyatür numunele-

riyle meşgul. Bir kısım daha var ki bayram yerine bu üç günü hoşça geçirmek için kendilerine lazım olan letâifi nakledebilecek bir arkadaş intihabı emeliyle gelmişlerdir.

Erkeklerden bahse lüzum görmüyorum. Bunlar umumiyet itibariyle zavallı insanlardır. Kafatasları içinde idare kandili derecesinde olsun bir irfan şuâî bulunan hiç kimsede bu besâtetten zevk almak istidadı tasavvur bile edilemez. Kadınlarımız memleketteki fakr u sefaletle bulutlar içinden bakan bir israf ile süslenmişler, bilhassa makyajla tabîî değil en aykırı hudutları bile çok geride bırakmışlardı. Başka memleketlerde niseb-i mi'yârı iffet mehekki addolunabilecek kadar ince ve hassas kuyûda tâbi olan çehre tuvaleti, bizdeki şekliyle nadir istisnalar bir tarafa bırakılacak olursa gülünç, çirkin, hatta biraz da aşüftecedir. Garibi şu ki bütün bu düzgünler, allıklar, beğenilmek için yapılıyor. Kadınlarımız, yüzlerine sürüp bulaştırdıkları bu kat kat boyaların kalınlığı nispetinde bizden uzaklaştıklarını hissetmiyorlar mı acaba?.. Hangi erkek sevdiğine kendisinden yakın âdeta mümtezic addolunabilecek bir yabancı unsurdan hoşlanabilir?

Bayram yerinin en tatlı ve en temiz manzarası, dünyanın bütün kederlerine lakayd yavruların sürûru ve eğlenceleriydi. Şurada salıncakların yüksek pervazıyla uçan gelincik yankılı pür-sıhhat çocuklar, biraz ileride rengârenk elbiselerle dolan ve döndükçe kıymettar bir çiçek demeti şeklini alan atlıkarıncalar, daha ötede gerilmiş tellere merbut makaralara asılıp kayarken havadan kocaman bir kelebek letafetiyle hübüv eden küçük kızların temaşası da olmasa bu gördüklerime tahammül edemeyecektim. Beni en ziyade bizar eden, dik çığlıklı zurna sesleri içinde hiç tenevvü göstermeyen biricik figürlü birtakım oyunlardı. Seyri bile Bektaşî sabrına muhtaç olan bu hâlden zevk almak için acaba Hazret-i Eyüb'ü mü hatırlamak lazımdı?..

Tombala Yerleri¹

Gazetelerde kocaman ilanlarından sonra bir gün birden-bire Köprü'nün iki tarafında kukla ve Karagöz perdelерini andıran birer çardak peyda oldu. Bunu ilk gördüğüm zaman şehremanetinin yeni bir garibesi sanmış, dikkat etmeye üşenmiştim. Fakat aynı gün akşamüzeri avdetimde bu astar cıdarlı kulübelerin etrafında girift olmuş bir insan kütlesi görünce gazetecilik damarlarım kabardı. Ta uzaktan fes, şapka, kasket, saç temevvüçleri arasında uzun boylu bir Rus zabitiyle sarışın bir kadının birtakım hareketleri müşahade ediliyordu. Kendi kendime "Zavallı Ruslar! Muhtelif şekil ve seviyedeki kazanç yollarını tecrübe ede ede işi nihayet kuklacılığa mı döktünüz? Açlık bu!" diye düşündüm. Meğer aldanyormuşum. Uzaktan görmeyen gözlerim tirşe zemin üzerine beyaza mail bir boya ile yazılmış "tombala" kelimesini ancak birkaç hatve kalıncaya kadar yaklaştıktan sonra okuyabildim ve bittabi biraz evvelki hükümlerime herkesten evvel kendim güldüm.

Dıl'ları camdan mamul kahve dolabına müşabih müsemmen bir üstüvâne içinde cıgara kâğıtlarıyla sarılmış binlerce piyango numarası çalkanırken parmakları arasında kirli, yamalı yirmi beşlik kâğıtlar sallanan kolların beşi onu birden uzanıyor, cam kapaktan geçerek numaralardan birini kaparcasına çıkarıyordu. Dışarıda meyus birer "Boş!" nidası yükseldikçe içerideki çekmecede de liralardan setler yükseliyor, yükseliyordu. Arada sırada "Dolu!"lara da tesadüf olunuyor idi. Fakat halkın heyecanı ile bu isabetlerin miktarının mukayesesi gayr-ı kabildi.

Çardağın etrafındaki halk, muhtelif seviyelerde insanlardan müteşekkildi. Fakat ekseriyeti safdiller yani basit ruhlu, kısa düşünüşlü olanlar teşkil ediyordu. Arkalıklarının kolları-

1 *Vakit*, nr. 985, 21 Zilhicce 1338-6 Eylül 1336/1920.

na giymiş hamallar, çiğ renkli mintanları üzerinde sallandık-
ça şangırtılar hâsıl eden gümüş köstekli Kürtler; tombalanın
en fedakâr müşterileridir. Sık sık tekrar olunan muhavere:

"Otomobil çekiyorum!.."

"Ben de gümüş takımlarını!"

"Sarıl boşal!.."

"Ne olur sanki, dört tanesi bir kâğıda!.."

"Lüfer yakalayalım derken oltadan olduk be!.."

Biraz yan taraftan elinde biraz evvel kendisine isabet
eden bir düzine kaşığı, gümüş kıymetinde sürmeye çalışan
bir açık göz:

"Yirmi beş kuruşa düşmese idi beş liraya verir mi idim?!"

Üzerinde lalettayın bir lekeyi göstererek:

"Nah işte damgası! Hâlis gümüş!" diye methettikçe bir
başkası:

"Darphaneye götür de meci diye kestir!.." diye alay ediyor-
du. Bu kalabalıkta fazla durmak, ihtiyata muvafık değildi.
Zaten merakımı, tecessüsümü tatmin edecek malumatı elde
etmiştim. Toplanan bu para yığınlarının kendi nef'imize
masruf olmamasına müteessir yavaş yavaş yürüdüm.

Sokak Lokantaları¹

Yeni Cami, Türk dehasının bu ibdâkâr şahikası etrafında
her gün yüzlerce ecnebi hayranının, ellerinde "Kodak"larla
dolaştığını hepimiz biliriz. Her gün görmekten, daha ziyade
temellükün verdiği lakaydiyle bir defa bile bakmadan önün-
den geçtiğimiz bu kıymetli yadigarın, ne hazin ne hakir ne
çirkin bir çerçeve içinde hapsedildiğinden hiç şüphesiz bir-
çoğumuz haberdar değiliz. Burası masallarda tasvir edilen
hayhuylu, çok çeşitli bir kervan konağına benzer. İçinde neler

1 *Vakit*, nr. 988, 24 Zilhicce 1338-9 Eylül 1336/1920.

yok!.. Kocaman şemsiyelerin yuvarlak gölgeleri altına sığınmış meyve yığınları, kavun, karpuz sergileri, sebze küfeleri, çörek, börek tablaları, baş söğüşleri, tabakları keskinlemesine pirinçlere saplanmış pilav tepsileri, küfeci mangalları... Bütün bunlar, Mısır Çarşısı kapısına giden yola müteaffin iki cidar vazifesini görüyor.

Biraz içeride manzara, mebzul bir tenevvü ile değişiyor: Şurada ters ütülenmiş pantolon, yelek, kolları değneklere geçirilmiş ceket, palto sergileri, ara sıra esen hafif bir rüzgârla şişerek sallanıyor. Bostan korkuluklarına pek benzeyen bu eşya, bütün mehabetine rağmen güvercinlerin gelip üzerlerine tünemeleriyle ve ilik, düğme bakmayarak onu gelişi güzel beyaz rozetlerle süslemelerine mâni olmuyor! Ne yapsınlar, bu da günün modası... Daha ileride çok koyu, ıslak denecek kadar serin gölgeli bir kahve ve raflarda nargile taburları var. Kaynamış mısır kazanları ve hiç eksilme-yen tenteli dükkâncıklar, buralara kadar hulûl etmiş. Manzaranın asıl fecii, meydanın cihât-ı erbaasında başka başka kıyafetler arz eden köfte, börek, pilav sergilerinin içtima ettikleri sokak lokantalarıyla başlıyor. Lokanta!.. Yemek yenilen yerleri anlatan bu mefhumdan başka bir kelime olmadığı için naçar bu ismi kullanıyoruz. Yoksa orada yemek yemek, orada yemek yenmesine müsaade etmek sonra bu işleri insanların yaptığını düşünmek... Portakal ile ebegümecini cem etmeye benzer. Fakat bunlar bütün oluyor işte, pis, murdar, kirden kararmış tahta masalar üzerine oturulmuş. Uzun mangallarda birkaç türlü yemek ve kenarları tırtıllı teneke sahanlar üzerine eğilmiş müşteriler, oldukça büyük bir yekûn teşkil ediyor.

Pilav tenceresine siyah bir bulut hâlinde yüzlerce sinek kalkıp konuyor; pek canına susamışları, salçalarda intihar ediyorlar. -Tabir caizse- aşçıbaşı, sağ elinin şehadet par-

mağını bir çengel gibi kıvrarak bu kazazedeleri çıkartıp çıkartıp bir el silkişiyle etrafa savuruyor. Müşteriler de aşçıya imtisal etmekte bir beis görmüyor. Mukayyi ilaca ihtiyacı olanlar, bu mezbeleyi ziyaret etsinler!.. En seriü't-tesir reçeteler bile bu manzara kadar maksadı temine kâfi gelemes. Öğürmemeye çalışarak bir tanesine yaklaştım. Çardak sahibiyle aramızda şöyle bir muhavere geçti:

“Yemeklerinizin fiyatı nedir?”

“Yemeğine göre... Etliler yedi buçuk, sebzeler beş kuruşa...”

“Çok hâsılat oluyor mu?”

“Eh!.. Gününe göre.”

“Arziye veriyor musunuz!.. Yani belediyeye bir şey verir misiniz?”

“Elbet, elbet... Parasız olur mu?”

“Aylık mı, yıllık mı verirsiniz?”

“Günde yirmi kuruş kadar tutar.”

“Peki nasıl oluyor da bu kadar ucuz satabiliyorsunuz?”

Yüzüme şüpheli bir tavırla bakarak:

“Orası benim bileceğim iş!” dedi ve arkasını dönerek gelip geçenleri:

“Buyurun, buyurun...” diye davete başladı.

Başka memleketlerde olsaydı, etrafına ahlâfın minnettariğini gösteren, müzeyyen tarhlar, temiz, süslü bahçelerden bir hâle yapılacağı şüphesiz bulunan bu âbidemize, bizim verdiklerimiz, ne yazık ki işte bu müzahrefât zincirinden ibarettir.

Amelemiz Nasıl Yaşıyor?¹

Loş ve serin bir taşlığın uzun dehlizlerindeki son dirseği dönünce havasında çekiç ve demir gürültülerinden keskin, patırtılı aks-i sadâ okları uçuşan bir dairenin medhaline vâsıl oldum. Köşede körükleri makinelerle müteharrik ocaklardan ateş böcekleri sürüleri hâlinde küme küme fışkıran kıvılcımlar, siyah tavanlara asılmış birer avize gibi birkaç saniye parladıktan sonra, sessiz hava fişekleri serpintileri hâlinde dağılıp sönüyorlardı. Meşin ceketlerinin göğüs ceplerinden katlanmış metrelerin uçları görünen ustabaşılar, hiç durmadan tezgâhları dolaşıyorlardı. Her tezgâh aynı aletin başka bir kısmını imal ile meşguldü. Birisi yalnız vidaları hazırlarken bir diğeri çivilerin helezonlarını oyuyordu. Bu gürültü arasında uzun müddet kalmak, patırtıya alışmamış olanlara ağır bir baş ağrısı veriyor. Fakat işte on dakika sonra paydos çalacaktı.

Ben de istediğim gibi bu çalışan sınıfla dertleşebilecektim. Kızgın demir kütleleri karşısında damarları şişkin alından, boynundan geçerek adalî göğüslerine ter ırmakları akan bu mavi gömlekli insanlarla hasbıhal, herhalde can sıkıcı bir şey olmayacaktı. Esasen aramızda taksîm-i a'mâl cihetinden başka bir fark yoktu. Ben de onlardan biri idim. Hayatımızdaki bu müşareket, bizi birbirimize ısındırmaya kifayet edecek kadar kuvvetli bir âmildi. Her âlet başında birkaç dakika tevakkuf ederek dolaştım. Ocakların harareti, çalışmadığım hâlde beni pek bîzar ediyordu. Salladıkları çekiçlerin her darbesi medeniyet abidelerini tarsîn eden bu zavallı insanlar, sarf ettikleri kuvvetten kim bilir ne büyük bir yorgunluk hissediyorlardı...

1 *Vakit*, nr. 990, 26 Zilhicce 1338-11 Eylül 1336/1920.

Birden düdük çaldı; çekiçler, tokmaklar durdu, harıltılı devirleriyle kulakları hırpalayan kayışların hareketleri eski şiddetini kaybetti. Paydos başlamıştı. Güzel teşekkül etmiş kollarını sallayarak önümden geçen geniş bıyıklı bir işçiye takip ederek yürüdüm. O, fabrikanın hemen yanı başındaki barakaya doğru gidiyordu. Yaprakları kızgın toz ve rüzgârlardan kavrulmuş seyrek dallı bir asmanın zayıf gölgesine sığınan bu baraka, bir bakkal dükkânı idi. Karşılaştığım manzara, bende on beş yıldan uzun bir zamanın nisyan tozlarıyla örtülmüş hazin bir hayatın hatıralarını uyandırdı. Birbirini itip kakan bu patırtıcılar gibi biz de mektebin bakkalı pala bıyıklı Şahin Ağanın peykesine üşüşür, güle söyleye yemek yedik. Yağ ve tozun imtizacından hâsıl olmuş ağdalı, siyah bir tabaka ile mestur ellerini gelişi güzel yıkadıktan sonra gıdasını kapam, nadir tesadüf edilir bir iştiha ile yiyordu. Onların bu hâlini seyretmek de ayrı bir zevkti... kuvvetli çene kemikleri arasına düşen kocaman lokmaların seri ezilişleri şayanıhayret bir manzara idi. Doğru en evvel bitirene yaklaşarak: "Afiyetler olsun arkadaş!" dedim. Ortada yiyecek hiçbir şey olmadığı hâlde: "Eyvallah, buyurun!" cevabını verdi. Arkalıksız sandalyelerden birine oturarak fabrikayı ziyaretimin manasız ve şahsî bir tecessüsten ibaret olmadığını anlattım ve bir kahve içimi kadar bir zamanını bana hasretmesini rica ile: "Hem esasen ben de ameleym," dedim. Muhatabım, bu söz üzerine boyun bağım, eldivenlerime garip bir nazarla baktı; dudaklarının derin bir çizgi ile nihayet bulan yerlerinde istihzaya benzer bir kıvrım hâsıl oldu. Fabrikada çalışanların ekserisi şehir çocukları idi. İçlerinde öyle nükteler sarf edenlere tesadüf ettim ki yüksek bir zekâ ile mahmul olmayan bir kafa onları ibdâ edemezdi.

"Nerede oturuyorsun arkadaş?"

"Kasımpaşa'da."

"Kaç kişisiniz?"

"Ben, karım, üç de çocuk, etti beş; bir de kaynanam, altı."

"Yevmiye ne alıyorsunuz?"

"180 kuruş."

Konuştüğümüzü görenler, birer birer yaklaşarak yarım daire şeklinde etrafımıza dizilmişlerdi. Ben, mükâlemeye umumî bir cereyan verebilmek için:

"Diğer arkadaşlar da aynı parayı mı alırlar; yoksa bu miktar, kıdem, maharet, ehliyet gibi şeylerle değişir mi?"

Yaşlı bir amele cevap verdi:

"Ne kıdemi?.. Bizde öyle şeye metelik veren olur mu? Çok azımız farklı para alırız. Bacak kadar çocuklar, sakallılar, delikanlılar, hepimiz, hepimiz öyle..."

İlk konuştuğum, işaretle yeni söz söyleyenin mübalağacı olduğunu ima etti. Bıyıklarında fasulye piyaz ve domates salatalarının bakiyyesi duran bir zümre, mübahaseye lakayd konuşuyorlardı:

"Ali, nasıl, akşam Sandıkburnu'na var mısın?.."

"Tutmuyorum ki..."

"Mızıkçılık etme be Ali... Nasıl olsa Yûşâ'ya gidecek değilsin?.. Hem bilirsin ya... Akşam üstü deniz kenarında ha!.. İçilmez mi mübarek..."

"Dinim Rabbena hakkıçün param yok. Vasil de boyuna hesap soruyor... Bırak Allah'ı seversen... Bunlar yetmiyormuş gibi evdeki cadı da öteberi istiyor... Pahalı diyorum ama kim dinler."

Kirli çamaşırlarının teşhirinden huylanan bir diğeri:

"Susun be, sizi mi dinleyeceğiz!" diye bağırdı. Ben devam ettim:

"Kaç saat çalışıyorsunuz?"

"Dokuz."

"Hasta olan arkadaşlarınız, gelmedikleri günlerde yevmiye alırlar mı?"

"İşini uyduran alır."

"Nasıl işini uyduran?.."

"Nizamnameyi ustabaşılar okur, biz görmeyiz bile; içinde olanı ne bilelim..."

Bir başkası:

"Geç be kardeşim, onların hepsi fasa fiso!" dedi.

"Ya kazaya uğrayıp sakat kalanlar ne olur?"

"Güya bakılırlar; ama aslına bakarsan sürünürler."

"İçinizde tekaüdiyye alanlar var mıdır?"

"Frenklerin yanında çalışanlar alırlar, bizde bugün gel, yarın gel, diye savsaklanırlar."

Dikkat ettim, içlerinde ellisini geçmişler pek azdı. Fabrika hayatı, çürük meyve, küf kokan, duvarlarından rutubet sızan cidarları arasında, bunların ömr-i vasatilerini korkunç bir asgariyete indirmişti. İhtiyacın tesadüfıyla girdiğim helâlarında gördüğüm işaretlerden, amelenin sıhhatleri hakkında feci bir nutuk dinledim.

Frengililer Arasında: Şişli Emrâz-ı Efrenciye Hastahanesi'ne Bir Ziyaret¹

Bir doktor arkadaşım:

"Bu gibi şeylere meraklı olduğumu bilirim; gel, seni Emrâz-ı Zühreviyye Hastahanesi'ne götürüyüm," teklifinde bulunmuştu. Evvelki sabah Tünel'de birleşerek Şişli'ye geldik. Buradan sonra berbat bir yol başlıyordu ki onu yürüyerek geçmek akıl kârı değildi. Hastahane ittihaz edilen Bulgar Mektebini tramvay caddesine rabt eden bu geniş şose, mübalağasız, on santimetre kalınlığında bir toz tabakası ile kaplanmıştı. Tekerlek izlerinin derinliği, sözlerimin doğru-

1 *Vakit*, nr. 1000, 7 Muharrem 1339-21 Eylül 1336/1920.

luğunu ispat eder. Buradan kış mevsiminde geçmek felaketinde bulunanların Allah yardımcısı olsun...

Bir arabaya bindik; mendillerimizle ağzımızı kapayarak yola revan olduk. Bin müşkülât ile medhale muvasalat ettik. İki tarafı yaprakları erken dökülmüş ağaçlarla muhât bir yolun nihayetinde, demir parmaklıklı pencerelerine rengârenk elbiseli kadınların üşüştüğü hastahane binası görünüyordu. Her adımda mesafe kısaldıkça şekiller daha vuzuh peyda ediyor, muhtelif akortlu sesler, her lisandan mırıltılar, bir kovan uğultusu ile kulaklarımızı dolduruyordu.

Kapıdan girince garip bir manzara karşısında kaldım: Medhalin tam karşısına mevzû, yüksek bir ayna önünde yarı çıplak bir kalabalık, sabah tuvaleti yapmakla meşguldü. Elllerinde pudra kutuları, çikolata kâğıtları, al kıvrak yumakları, diplerine idare kandiline tutularak siyah bir is tabakası biriktirilmiş teneke, çinko tabaklarla buraya dizilmişlerdi. İtiş kakış, çirkin sözler, kaba latifeler içinde yüzlerini boyamakla meşguldüler.

En arkada kalan cılızlar, ayak parmakları üzerinde yükselecek pis bir süngerle çehrelerine pudrayı dağıtıyorlar; sonra, çikolataların kırmızı kâğıtlarını tükürükleyerek şakaklarından itibaren ta çenesine kadar bulaşan fes rengi bir boyayı ovuşturuyorlardı.

İçlerinde, belinden yaralanmış bir sülük gibi kıvrılmış çatma rastıklılar, kollarına, yanaklarına yeşille mavi arasında iğrenç bir renk döktürmüş Galatalılar; hulasa, fuhuş âleminin en yükseğinden en süflisine kadar her çeşidi vardı.

Pek nazik bir zat olan idare müdürü bey, lazım gelen bütün teshilatı gösterdi. Müessesede dört yüz hasta vardı. İctimaî kayıtların haricine fırlamış bu bir alay hastanın zabtı u rabtındaki müşkülâtı küçük bir teemmülle herkes takdir eder. Hele bazıları da durup dururken ıskarpinini, saç maşa-

sını, eline geçirebildiği herhangi bir cismi savurarak geniş çerçeveli camlardan birini indiriyormuş.

“Bunu niye yaptın?” dediniz mi hemen:

“Aklıma sevdalım geldi,” cevabını veriyormuş. Ama, o cam on liraya takılırmış, kimin umurunda!.. Ekserisi hırçın, kim-sesiz imiş. Günler, geceler, bitmez tükenmez mücadeleler içinde geçiyormuş. Arkadaşım “Muayene odalarına girelim,” dedi. Medhalinde, elliye mütecaviz hasta bekleyen bir tane-sine girdik. Öteden beri senasını işittiğim sertabib Naci Bey, Kavak Hastahanesi’ni teftişe gitmiş, onun hastaları da bu-günlük gayûr muavini Tevfik Bey’e kalmıştı.

Gelenler, ca’li bile olsun hiçbir hicap hissetmeden men-dilini gösterir gibi en mahrem yerlerini açıyor, ızdırabı veya iyiliği hakkında doktora izahat veriyordu. Tevfik Bey, kauçuk eldivenli ellerinin çâlâk hareketleriyle şırıngaları yapıyor, ilaçlı pamuk tomarlarını lazım gelen yerlere yerleştiriyordu. Buradaki hastaların hemen hepsi o mühlik hastalıkların iki-siyle birden malûldüler. “Gonokok”un yanı başında mutlaka frengi basillerine tesadûf olunuyormuş.

İçlerinde on dörtten ellisine kadar her yaştan günahkâr-lar vardı. Tevfik Bey’e sordum:

“İçlerinde hiç ıslâh-ı hâl eden var mı?”

“Maalesef hayır; bu yola düşenler artık mahvolmuşlardır. İyi olurlar, çıkarlar; on gün sonra haydi yine buraya...”

“İyiliğe karşı hassas mıdırlar, nimetşinaslarına tesadûf ettiniz mi?”

“Filhakika böyleleri var; fakat bunı hakiki bir minnettar-lıktan ziyade yakın bir müracaat ihtiyacı endişesine atfet-mek daha doğru olur.”

Tevfik Bey’e teşekkür ve veda ettikten sonra diğer bir mu-ayenehaneye girdik. Burada hastahanenin operatörü Ahmed Bey meşguldü. Mühassısların noksanı zavallı operatörü mesleğinin haricinde işlerle uğraşmaya mecbur ediyordu.

Dört yüz şu kadar hastaya mukabil müessesenin üç doktoru var. Vasatî bir hesap ile her birine yüz elli kişi isabet ediyor. Bir hasta ile asgari bir hesapla beş dakika meşgul olsalar, günde on saatten fazla bir müddet mütemadiyen çalışmaya mecbur oluyorlar ki bu saat, mesai kanununa göre taşkın bir şeydir.

Yatakhanelere girdiğim zaman garip bir manzara karşısında kaldım. Hastaların hemen kâffesi ıskarpınlarla yatıyorlar, cıgaralarının küllerini battaniyelerine silkiyorlar. Bir tanesiyle konuştum:

“Adın ne?”

“Cemile.”

“Nerelisin?”

“Bosnalıyım ama burada doğup büyüdüm.”

“Kaç yaşındasın?”

“On yedi.”

“Ne vakitten beri burada bulunuyorsun?”

“İki ay oluyor.”

“Hastalığın nedir?”

“Gonokok.”

Doktor arkadaşım ıstılâh-ı mahsûsuyla sordu:

“Kaç tane iğne yedin?”

Ufak bir tereddüt vakasından sonra:

“Geçen sene altı şırınga yaptılar.”

Ben devam ettim:

“Bu yola nasıl düştün?”

“Nasıl olacak, evvela birini sevdim, nikâh, seni alacağım, dedi. Sonra bıraktı. Bir başkasını buldum. Bunlar çoğaldı. Nihayet bir gün bir kocakarı yakama yapıştı. Onun evine düştüğümün altıncı haftasında ağzım burnum yara içinde kaldı. O gün bugün yirmi gün dışarıda kalırsam üç ayı burada geçiriyorum.”

"Neden ıslâh-ı hâl etmiyorsun? Memlekette birçok namuskârâne kazanç yolları var. Bir müddet sonra belki bir aile bile teşkil edersin."

Ümitsizlikle başını salladı ve: "Geçmiş ola!.. Beni şimdi-den sonra kim kabul eder? Hem ben artık ıslah olmam. 'Alışmış kudurmuştan beterdir,' derler," dedi ve ona hoş gelecek şeyler söylemeyen bir adamla konuşmaktan hazzetmediğini anlatan bir omuz silkişiyle uzaklaştı.

Dökülmüş yaprakları çıtırdatan adımlarla uzaklaşıyoruz. Büyük kapıdan çıkınca şaşırdım. Hastahanenin önündeki vâsi meydan, lastikli arabalar içinde şitâb eden ziyaretçilerle dolmuştu. Süslü şeker sepetleri, üzüm küfeleri, nihayetsiz kavun, karpuz yığınları duvar kenarına dizilmişti.

Refikime:

"Bunlar ne?" diye sordum.

"Sertabib Naci Bey, tevekkeli 'Bunlar İstanbul'un yarısını yiyorlar,' demiyor. Bu gördüğün şeyler hediye ve getirenler de âşıklardır."

Filhakika arabalar içindeki bu siyah gömlekli, zülüflü, kıvırcık bıyıklı, siyah, sivri feshiler alayı, içeridekilerin yekûnuna muadil bir miktar teşkil ediyordu.

Çocuklarının, zevcelerinin, hemşirelerinin lokmalarından koparılan parçalarla satın alınan bu hediyeler üstünde, kanlı gözyaşlarının hayalini görmek için çok geniş karîhalı olmaya hacet yoktu. Bu kadar kimselerin hakkı gasp edilerek getirilen bu hediyelerin bacaklarında cıva şıngırlarının çürük delikleri, mütehevvir âşıkların bıçak izleri görünen bu mahlukların ayakları altına serildiğini düşünmek kadar dünyada acı bir tasavvur var mıdır?..

Esrarkeşler Arasında: Bir Esrarkeş Kahvehanesinde Geçen Birkaç Saat¹

Aylardan beri bir türlü tatmin edemediğim bir arzum vardı. Bir esrarkeş kahvehanesinde bir gece geçirmek. Tesadüflerin kıymetli birer âmil olduklarına öteden beri inanırım. İşte birçok yerlere başvurduktan, hep menfi cevaplar alarak meysus olduktan sonra bir hiç imdadıma yetişti; emelime muvaffak oldum. Bir gün kalender bir sanatkâr ile görüşürken bilmem nasıl oldu. Ona sordum:

"Sen, mükeyyifata ait şubelerin hepsinde sâhib-i ihtisâs-sın. Fakat bilmem esrarkeşlik ettin mi?"

Kalender dostum, kendisine mahsus teklifsiz ifadesiyle "Vaktiyle o haltı da yemiştım," cevabını verdi. Ben, hemen:

"O hâlde, bir akşam beni o yerlerden birine götür, çok merak ediyorum," dedim.

Dostum güç hâl ile kurtulduğu fena itiyatlarına mukavemetteki zaafı düşünmüş olmalı ki "Ben götürmeyeyim; fakat sana birisini tavsiye edeyim ki işine yarasın," dedi.

Yan yana Yeni Cami arkasındaki yollardan birinde yürüdük... Peykelerinde gündüz uykusu yapan müşterilerle dolu sıra kahvehanelerden birine girdik. Henüz sulanmış toprak bir zeminde arkalıksız iskemleler arasında serin bir yere oturduk. Henüz kahvemizi bitirmemiştik, yanımıza pek harap kıyafetli, hâinden ayyaşlık akan, sakalı, bıyığı karışık biri geldi. Arkadaşım:

"Hahl.. İşte sana istediğinden de a'lâ bir rehber!" dedi. Ve ona döndü. Birkaç kelime konuştular. Delilimin hakiki adının ne olduğunu bilmem, fakat -şişkin kapaklı kirpiksiz gözlerinden kinaye olsa gerek- "Çopur" lakabıyla anılmış. Akşamüzeri buluşmaya kakar verip ayrıldık.

1 *Vakit*, nr. 1006, 13 Muharrem 1339-26 Eylül 1336/1920.

Dargın bir güneş, kesif ve koyu bulutlar arkasında ihtişamsız bir gurub içinde çekilmiş, sular kararmıştı. Matbaadan çıktıktan sonra "Çopur"la buluşmayı kararlaştırdığımız yere doğru yollandım. O, benden evvel gelmişti. Daha ilk kelimelerde nefesindeki kokudan delilimin vaktini boş geçmediğini anladım. Dar, dolambaçlı sokaklardan geçtik, hiç bilmediğim, hiç geçmediğim birtakım yerlerden dolaştık. Nihayet, karanlık yağ mağazalarına benzeyen bir yerin kemerli medhaline vâsıl olduk.

Çopur, bana dönerek:

"İşte geldik. Ama bir yere kadar uğrayacağız. Çünkü burada yalnız lüle, nargile ve kabak verilir. Ampesi kendimiz götüreceğiz," dedi.

"Ampes de ne?" diye sordum.

"Esrar!" cevabını verdi.

Son zamanlardaki vakayie nazaran pek tehlikeli mıntıkalar telakki edilmesi lazım gelen birtakım viranelerden,

yangın yerlerinden geçtik. Çeşidinin çokluğu ile alaturka bir bonmarşeye benzetilebilen bir dükkândan esrar aldık. Ne garip dükkândı o... Mısır kabuklarıyla örtülü bir toprak zemin üzerinde sütçü dükkânı, eczahane, tütüncü, meyhane gibi birbirleriyle hiç münasebeti olmayan müsemâlar el ele vererek bir çatı altında toplanmışlardı. Geriye döndük. Konuşmaktan hiç hoşlanmayan delilimin bu soğuk sükûtu yavaş yavaş beni huylandırmaya başlamıştı. Öyle ya... Ne olur ne olmaz... Üzerimde bir kravat iğnesi bile yok... Sonra gideceğimiz yerde içtimaî kayıtları çoktan çürüyüp kopmuş birtakım insanlarla beraber bulunmak mecburiyeti vardı... Eğer biraz daha bu muzlim düşüncelerde devam etseydim muhakkak kararımдан nükûl edecektim. Aksi gibi polis, devriye ve bunlara benzer insana emniyet veren hiçbir şeye tesadüf etmiyordum. Tekrar kemerli kapının önüne geldik. İri başlı çivilerle bir deve damı medhalini andıran bu kapı bile bana korkunç göründü. Çopur, sakallarını kaşıyarak "Girsene beyim, ne düşünüyorsun?" deyinceye kadar eşiği atlayamadım. Sanki bütün merakım bir endişe rüzgârıyla savrulmuştu. İzzet-i nefis, gurur işte bunlara benzer birtakım saikaların ruhumdaki isyanından utanarak girdim. Burası geniş, yuvarlak bir yerdi. En dipte şişesi kararmış, üzerindeki sinek salkımlarından askılarının rengi ve maddesi anlaşılamayan bir lamba, köşede teneke bir semaver, sahleb fincanları, küçük kâseler, eczacı havanlarına benzeyen kulpsuz kallaviler. Pis müteaffin sulu birkaç nargile, siyah bir dolap... İşte oradaki bütün eşya, bunlardan ibaretti. Yer, yırtık bir hasırla örtülüydü. Duvar kenarında yırtıklarından samanları fırlamış birkaç minder üzerinde yarı uzanmış birkaç kişi duman bulutları içinde bulanık bir rü'yetle görülebiliyordu.

Dışarıda ayak patırtıları hâsıl oldu. Bilahare kahvenin sahibi olduğunu anladığım adam, acele koştu. Yan pencereden gelenleri tedkik ettikten sonra kapıyı açtı. Çopur:

“Basılmak korkusu bul..” diye mırıldandı.

Buranın havası kadar mülevves bir şey tasavvur edemiyordum. Gideli beş dakika olmadığı hâlde öğürecektik kadar bulantı ve usret-i teneffüs hissetmeye başlamıştım. Delilim kuşakları arasından esrarı çıkarıp kahveciye verdi ve bir müddet konuştular. Muhaverenin kendime taalluk ettiğini herifin arada sırada bana atfettiği bakışlardan anlıyordum.

İlk kelimelerde kaşları çatıldığı hâlde muhavere sonlarına doğru çehresine yayılan inbisat, Çopur’un muhatabını temin ettiğini gösteriyordu.

Rehberimin kabağı geldi. Bu, bir Hindistan cevizinden başka bir şey değildi. Yalnız ortasında açılan bir fethaya boğumsuz bir kamış, o kamışın uç tarafına da zurnalara takılan ağızlara müşabih ince bir şey ilave edilmişti. Bu, tiryakilere mahsusmuş. Esrarın tesirine mukavemeti pek fazla olmayanlar, dumanı bir defa yıkayarak tasfiye eden uzun marpuçlu nargileleri tercih ederlermiş. En tiryakiler de esrarı ufalayarak tütünün içine istif ettikten sonra lüleli çubuklarla içiyorlarmış. Burada her türlü vardı. Erken-den başlamış olanların göz bebekleri ufalmış, zekâya, irfan, azme, halâsa bin türlü manevî varlıklara delalet eden parlaklık zail olmuştu. Elindeki kibrit çöpüne sabit bir nazarla bakan solumdaki bedbaht, iradenin iflasına en feci bir şahitti. Mütেকallis parmaklı elleri, dikilmiş dizlerinin etrafına kilitlenmiş, kır bir sakal çemberiyle çevrilen çenesi dizlerinin üstüne dayanmış, ağzından salyaları akıyordu. Teneke maşrapalar içine koydurdukları işkembe çorbalarını meze eden zülcenâheyn ayyaşlar esrar nefeslerini rakı yudumlarıyla mezc ediyorlardı, öteden bir başkası bîtab hırıltılı bir sesle:

*"Meyhânede bî-kayd-ı sıfâl ile mey içmek
Ne meclis-i Dârâ'ya ne bezm-i Cem'e benzer"*

beytini okudu. Bu yobazlar arasında Nâilî'nin bir aşinasına tesadüfû hiç düşünmemiştim. Hem öyle bir aşına ki beytini muhite münasip bir surette intihab edebilmişti. Bir kırbaç yemiş gibi silkinerek sıçradım. Çopur'a "Kim bu?" diye sordum.

"Cûdî Baba!.. Onun esrarla başı hoş değildir. Dini, imanı rakı... Güzel mani söyler... Âşık adamdır..." dedi.

Bir tarafta horultular başlamıştı. Kendi kendime "Bunlar erkenciler olacak..." dedim. Biraz sonra içlerinden biri kalktı, duvardaki kocaman saplı tanbura benzer çok telli bir aleti aldı. Perdelerde hafif bir gezintiden sonra sakız gibi çiğnenen bir türkûye başladı. Çoğu, belinden yukarısını zikreder gibi sallayarak şarkıya tempo tutuyordu.

Cûdî Baba, beni herkesten ziyade alakadar etmişti. Kahveciyi çağırarak nargilesini tazelemesini söyledim. Cûdî Baba yanıma geldi, elindeki rakı matarasının kapağına berbat bir meyî doldurarak ikram etti:

"Kusura bakma... Buna erenler nefesi derler. Zarfı değil mazrufu maksûddur."

Hayatının feci merhaleleri, vaktiyle pek kuvvetli olduğu anlaşıp hafızasına garip bir seyyaliyet vermişti. Şimdi bir kasidenin matlâını okurken küçük bir ritim müşabehetiyle sapıtıyor, başka bir gazele başlıyordu.

Çok sarhoş olmasına rağmen eski bir zamana ait bezmle-rinden, rûfekaşından bahsetti. Naci'yi tanımış, onunla hem-bezm olmuş, bilhassa Adanalı Ziya'yı pek severmiş. Cidden nefis birçok beyitler okuduktan sonra birden dili dolaşarak:

"Bırak Allah'ı seversen!" diye bağırdı. "Başta akıl, hele göğüs içinde kalp uyanık kaldı mı insanın hâli harap oluyor. Ömrün, bir kadeh rakıya değışilecek kadar kıymeti yoktur."

Zavallı nezleye uğramış. Burnunu silmek için cebini karıştırdı; uzun bir şey çıkardı. Dikkat ettim, bu çıkardığı şey, rengi kaybolmuş bir mintanın kopmuş kolu idi. Kahvecinin ifadesine nazaran Cûdî Baba, bir vakitler vilayetlerin birinde tahrirat müdürlüğü de etmiş imiş... Az kaldı gaflet ile Çopur'u da sızdıracaktım.

Böyle bir hâlin tahakkuku benim için izahı müşkül bir felaket olurdu. Omuzunu sarsarak:

"Gidelim artık..." dedim.

O, bir sâir-fi'l-menâm gibi ayağa kalktı. Yorgun alnındaki derin buruşuklar, teklifimden memnun olmadığını gösteriyordu.

Esrar, en basit müfekkireleri bile dehşetli surette tevsi ediyor. En küçük bir hadise, sade bir renk, mesela bir limon diliminin üstündeki damarcıklar, esrarkeşi saatlerce işgal edebiliyor. Tatlı bir bîtabî, nûşın bir iradesizlikle başlayan bu mestinin maatteessüf pek berbat, ızdırablı bir humarı var.

Büsbütün kararan lambanın döktüğü kirli aydınlıkla yolumuzu güç hâlle seçerek medhale doğru yürüdük. Başım ağrıyor, dilimde bakır çalığına benzeyen bir burukluk var... Kemerin ağır, meşum hisler veren gölgesinden atlayınca göğsümün bütün vüs'atiyle bir nefes aldım. Bu nefes saatlerce zehirlenen ciğerlerimi ferahla doldurdu. O zaman saf bir havanın ne ödenmez bir kıymet ne yüksek bir nimet olduğunu düşündüm.

Gelirken Çopur'un şuurlu delaletine istinat ettiğim hâlde, şimdi, bu örümcek ağları kadar dolaşık inişli yokuşlu sokaklarda tramvay kampanalarını dinleyerek hedefimi bulmaya çalışıyordum.

Galata'da Bir Gece: Galata Balozlarının Müdavimleri Nasıl Eğleniyorlar?..¹

Tramvay ile gelip geçtikçe hep merak ederdim. Pencerele-
rinden gündüz, gece bando ve orkestranın hadd-i fâsılı ad-
dolunabilen bir nevi musikinin sağanakları fışkıran bu eğ-
lence yerleri ne biçim şeylerdir? Bu kadar gürültülü sazların
kafa patlatan tazyikinden kimler zevk alıyor?.. Bu işkembeci
dükkanlarından yükselen müteaffin buhar tabakaları içinde
nasıl bir hususiyet var?..

Kapının en yukarısında üç levha göze çarpıyordu. Bun-
lardan biri, çehresinin dörtte üçünü badana fırçasıyla çe-
kilmiş denecek kadar kalın kaşları kaplayan eli süpürgeli
ibiş; ortada rakkaselerin en dilrübasi olacak, ablak çehreli,
şakaklarında birleşen sürme kuyrukları ve yapma kaşlarıyla
mağrur, dar alınlı bir yosma; sağında müessese müdürü-
nün büyütülmüş bir fotoğrafisi ve hepsinin altında her harfi
sanat namına kan ağlayan ve "Sanatkâr-ı şehîr..." kelimeleri
ile başlayan yağmurdan bozulup akmış bir satır kırmızı yazı
vardı.

Hele oyunun mevzuunu temsil eden resimlerin zarafet ve
hakikate mutabakatındaki belagatine diyecek yoktu. Elinde,
bacaklarından bir buçuk misli büyük bir tabancayı ateşle-
yen kahramanlar, kapıları pencerelerinden küçük, tutuşmuş
evler ve evlerden daha uzun boylu tulumbacılar... Hulasa
ilandaki "sanatkâr" kelimesinin her harfini ayrı ayrı ağlatan
fecaati itmâm için ne lazımsa hepsi vardı...

Dar ve dik merdivenlerden çıktım. Sağ tarafta müstatil
bir masanın önünde oturan biletçi, ayyaş bir hançerenin
harharalarıyla bağırıyordu:

1 *Vakit*, nr. 1013, 20 Muharrem 1339-4 Teşrinievvel 1336/1920.

“Dram, komedi... Hepsi var!.. Kantolar, düetler... Buyurun, buyurun... Oristi palikaryoma!..”

Biletçide benim gibi müşterilere çok az tesadüf etmekten mütevellit bir şaşkınlık vardı. Sormadan birinci mevki bilet kesti ve acemi bir tavırla durduğumu görerek masaları dolaşan garsonlardan birine seslendi:

“Vasili! Vasili!.. Al beyi, götür güzel bir yerde...”

Bol denemeyecek bir ziya ile aydınlanan ve her nevi müskirâtın birbirine karışmasından hâsıl olmuş ağır kokular neşreden tiyatro salonuna girdik. Vakit erken olmakla beraber kalabalık istisgar edilecek bir derecede değildi. Yalnız ellerindeki nefirleri üfleyerek bulutlar içinde uçan kanatlı kadın resimleriyle müzeyyen sahne kapalıydı. Orta yerde sıralanmış sandalyeler sinemalardaki gibi üçe taksim olunmuştu. Fakat birinci mevkii burada ön sıralar teşkil ediyordu. Vasil’in gösterdiği yere –ki sahnenin hemen dibinde idi– oturduktan sonra etrafıma bir göz gezdirdim: Müşterilerin çoğunu bahriyeliler teşkil ediyordu. Viski, bira, rakı, absent bardakları etrafına dizilmişler, kendi âlemleriyle meşguldüler. Mor sivri fesli, yağlı saçları ustura ile kazınmış enselerine düşük, siyah mintanlı delikanlılar, yeni gelmiş safdil taşralılar da vardı. Hele âşıklarının karşısında göz süzen soğuk cilverler yapan kısa boylu, tulum bacaklı Galata yadigârlarının hareketleri pek garipti. Doymaz bir iştiha ve israf hırsıyla salondan geçen her satıcıyı çağırıyor, masada hazır duran boş tabaklardan birini eline tutuşturarak mütemadiyen yiyecek alıyorlardı; yaprak, midye dolmaları, Şam fıstığı, kavrulmuş fındık, ayva, hatta cep aynası bile... Hele âşık yüzünü biraz ekşitsin... Kavga, tahkir hemen hazır. Birisi öyle yapmak istedi de sürmeli, yalancı benli maşukası ellerini kalçalarına dayayarak:

“Haydi vire, kopuk sen de... Hiç parasız zefk olur?.. Yangin yerleri git...” dedi ve baş parmağını burnuna dayayıp ötekilerini sallayarak bağırdı:

“Uuuç!..”

Zavallı âşık. Bu nagehanî feveran karşısında nasıl bir yol tutacağını kestiremeyerek başka bir masaya şitâb eden sevgilisinin arkasından baka kaldı. Bu, diğer çiftlere de bir ders oldu. Aynı akibete uğramak istemeyenler, açgözlü refikalarını doyurmaya razı, kuşakları arasından, ceplerinden beş dakikada bir cüzdanlarını çıkarıyorlardı. Mezelere saldırışlarını, her yudum rakıdan sonra bir alay ekmek, ciğer ve saire yeyişlerini gördükten sonra bu sefil mahlûkların sırnaşıklıklarına hak verdim. Esasen akşam yemekleri, bu küçük tabakların muhteviyatından başka bir şey değildi... Kim bilir a ç geçen kaç geceden sonra bir tabak yemek tedarikinin arsızlık etmekten daha çok güç olduğunu anlamışlardı.

Müdür veya direktör olan zat, müşterilerin adedini kâfi görmemiş olacak ki çalgıcılara işaret edince trampet ve klarinetini yakalayan soluğu merdiven altında aldı. Şimdi aşağıdan teneke sürüklenmesinden hâsıl olan gürültülere müşabih bir davet havası çalıyorlar... Bu gürültüye arada sırada istasyonlarda tesadüf olunan çan sesleri gibi kurşundan dökmüş zannını veren kocaman noktalı bir çingirak ahengi de inzimam edince başkalarını bilmem, fakat benim –tabir caizse– kulaklarım kamaşmıştı. Halk ruhu garip tecelliler gösterir. Gürültü, patırtı ne olursa olsun, işte bu teneke, pirinç ve tahta aletlerin yaptıkları şamata, iğfalkâr bir zincir gibi oradan gelip geçen birçok zavallılara sarılıp pipo ve sigara dumanlarından tavanındaki nakışlar görünmeyen bu mezbeleğe sürüklüyordu. Tek gelen pek nadirdi.

Garsonla aramızda geçen küçük bir muhavereden de anlaşıldığına göre malum kadınların baloz müdürleriyle hususî birtakım mukaveleleri varmış. Yakaladıklarını buraya getirerek para sarf ettirir ve bilahare yekûna göre tehâlûf eden bir komisyon alırlarmış. Burada içtimâî kayıtlar o ka-

dar yok ki biraz hayâsız âşıklar op orta yerde öpüşüyorlar ve hatta daha ileri gidiyorlardı.

Nihayet perde ağır ağır açılırken hoppa bir hava çalınmaya başladı. İkide birde "Tak... tak... tak tak tak..." diye vurulan ayaklar birden durdu. Basit ve çiğ renkli elbiseli bir kadın, ağırlığı altında kulisleri sarsıp tavandan tozları döktüren eskrim hamleleriyle ilerledi. Malum olduğu üzere musikinin ahengi mazbuttur; hanende ona imtisal eder. Burada keyfiyet ber-akistir. Kadın söylüyor ve mızıka onu takip ediyor. Hele biraz şaşsın, çerden çöpten sahneyi zelzeleler içinde bırakan kocaman, ağır bir tekme gümler.

Benim vaziyetim gittikçe garipleşiyordu. Buradakiler esasen sebeb-i ziyaretimi tahmin etmek kudretinden uzaktı. Bana çevrilen nazarlarda "Ey mirasyedi, âlemimize hoş geldin!" diyen bir ifade okunuyordu. Buranın gediklileri olduklarını zannettiğim birkaç kişi yavaş, yavaş sandalyelerini sürükleyerek yaklaşıyorlardı.

Şantöz, kaba, kısık bir sedayla, bitmez tükenmez "şinanay"larla çalkanıyor, avuçlar kıvılcımlar fışkırtacak derecede şiddetle alkışlıyordu. Rakkase bu alkışlara buseler uçurmakla mukabele ediyordu. Birinci perde biteceği esnada anlamadığım bir hadise oldu.

Aktris, alkış sağanakları arasında sahneye birkaç defa davet edildikten sonra teşekkür için reverans yerine seri bir hareketle eteklerini kaldırarak arka tarafını gösterdi. Meğer istenilen bu imiş!.. Alkışlar tiyatroyu sarsacak dereceyi buldu.

Bu aralık garson ısmarlamadığım hâlde önüme bir şişe koydu.

"Bu, ne?.." diye sordum.

"Kirasdır pasam! Ta o efendi ısmarladı..." cevabını verdi. Reddettim. İsmarlayan yanıma geldi:

"Racondandır be yoldaş!.. Sen de bana kiras et... Bire beş içmezsem yuh bana..."

Nihayet ikramın sebebini anlamıştım.

“Dediğin iyi ama ben kullanmam!” cevabını verdim. Muhatabım nazik denemeyecek reddim karşısında bozulmadı:

“Bütün beyler, ilk gecelerde böyledir... Biz de öyle idik ama sonraları alıştık... Dünya bu!..” tesellisini savurdu. Aramızda açılan muhavereyi kesmemek için sordum:

“Her gece burası böyle dolar mı?”

“Dolar mı da laf mı? Pencere içlerinde bile kucak kucağa otururlar.”

“Niçin?”

Muhatabım yüzüme hiçbir şey anlamamış olanlara has bir bakışla baktı. Sualime kendince pek müskit telakki ettiği başka bir sualle mukabele etti:

“Sen niçin geldin?”

“Ben mi? Merak bu ya... Şurasını bir göreyim, dedim...”

“Hep öyle başladık ama...”

“Aması ne?”

“Bir daha ayırlamadık... Sen de göreceksin ya... Yarın akşam benden evvel damlayacaksın...”

Kendi kendime “Müşterilerin hepsi benim gibi ise vay buranın hâline!” diye düşündüm.

Birkaç sıra arkada birdenbire bir gürültü koptu. Çok saçlı iki kişi birbirinin yakasına sarılmış dövüşüyor, şenî küfürler kulakları hırpalayarak tokat seslerine karışıyordu. Bir düdük sesini merdivenlerden süratle çıkan ayak gürültüleri takip etti. Bir polis, bir inzibat memuru bu iki kahramanı aralarına alarak çıktılar. Fazla durmakta bir mana yoktu. Ben de hesabımı gördüm. Ümidinin hilafında hiçbir şey koparamadığına müteessir olan biraz evvelki muhatabım, bana ısmarladığını midesine indirmek için terk ettiğim sandalyeye geçti. Kapıya yürürken arkamdan fena fena baktığını hissediyordum.

Mahalle Kahvelerinde¹

Akşam geç vakit mahallenin imamına ve heyet-i ihtiyâriyesinden bazı âşinalara tesadüflerimde daima görüşemediğimizden şikâyet ederler ve: "Canım, hiç buyurmuyorsunuz; geceleri kahve âlemi pek hoş oluyor..." şeklinde nîm daveti mutazammın bir cümleyi tekrar eder dururlardı. Mahalleye hoş görünmekten ziyade yazılabilecek bir şey bulurum ümidiyle bir gece gitmeyi zihnimde kararlaştırdım. İşimin erken bittiği bir gün yemeği mutaddan evvel yedim. Anahtarını alarak çıktım. Müsaade bahşı hususunda hava işim kadar mürüvvet göstermemişti. Simsiyah bulutlarla yüklü gökten ardı arkası olmayan iri yağmur damlaları kaldırımları aşındıracak bir şiddetle yağmur, soğuk, berbat bir rüzgâr, ısırgan dillerinin temasına benzer bir acılıkla uğulduyordu. Caddeye çıkar çıkmaz şemsiyemle benim aramda dehşetli bir pehlivanlık müsabakası başladı. Rüzgâr, yağmur, çamur, poyraz biz ve demirden vücutlu hasmımın hamlelerine yardım ediyordu. Onu kapayıp tazyikinden kurtulmak da kabil olmuyordu. Çaresiz, güreş ede ede kahvehaneye vâsıl oldum. Buğulanmış camlardan içerisi görünmüyordu. Rutubetten şişmiş kapıyı açmak için de hayli emek sarf etmek lâzım geldi. Kapının hemen dibinde kocuğuna sarılmış başı kukuletalı bekçi baba, iri, müthiş sopasını mavzer gibi dizlerine yatırmış devir zamanının yaklaştığını düşünerek uyku kestiriyordu. Selam verdim, her masadan bayram tebrikleri gibi ahenkli birer "Aleykümselam!" denildi. En evvel imam efendi:

"Ehlen ve sehlen..." Arapçasıyla başlayan bir hoş-âmedî cümlesini, ağır, temkinli ve tecvidli sedasıyla itmâm etti. Tanıdık tanımadık herkesle selamlaştıktan sonra keçe gerilmiş sedire oturdum. Sağdan soldan sürülen cıgara paketleri, tü-

1 *Vakit*, nr. 1020, 27 Muharrem 1339-11 Teşrinievvel 1336/1920.

tün tabakalarıyla önümdeki masa doldu. Kimi kaçak malını medh için, "Kerem edin, buradan buyurun; cesaret fabrikası mamulatındandır..." diyor; kimi, "Günahı Reji'nin boynuna... Güya en iyisi olacak ama..." tarzında mütevazı ikramlarda bulunuyordu.

İmam Efendi'nin uzattığı enfiye kutusuna da –kullanmadığım hâlde– banmak lazım geldi. Esasen bunda hiçbir mahzur yoktu. Şiddetli bir nezle burnumun içindeki a'sabı uyuşturmuş, mümteniü'n-nüfûz istihkâmlar vücuda getirmişti. Gıdıklanıp aksırmak korkusundan tamamıyla emin olduğum için İmam'ın iltifatına, hürmetli bir tutam enfiyeyi burnuma doldurmakla mukabele ettim. Hava dışarıda bile buharla meşbû idi. İsten kararmış tavana asılı kafeslerdeki kırmızı kalpaklı kuşcağızların melûl ve bîtâb hâlleri, teneffüsün ne kadar güçleştiğine maddî bir delildir. Mamafih "saka"ların hissettiği havasızlık, buradaki Ashâb-ı Kehf için bir sır kadar meçhul bir şeydi. Hissettikleri ızdırabı kanlarının tasfiye edilmesine atfetmekten uzak, harareti mübahaselere dal-

mışlardı. Duvara Zaloğlu Rüstem ile Arab Zengi arasındaki musâraayı temsil eden fena bir resim, üzerinde de kenarı kırmızı tezhibli bir “Bu da geçer yahu” ta’liki asılmıştı.

Mahalle kahvehanelerinde her gün bir kısmı daha kopup dağılan anane zincirlerinin birkaç halkasına tesadüf ediliyor. Mesela tezgâh vazifesini gören sandığa muttasıl sedir, mahalle erkânının ak sakallılarına, ileri gelenlerine tahsis edilmiştir. Kapı tarafında semtin delikanlıları yerleşirler. Mamafih domino, tavla, iskambil gırla gidiyor. Arada sırada:

“Yanlış çektin ... o kâğıdı!..”

“Kapakta imiş bel..”

“Ver bacağı!..” gibi sesler, yüksek bir pervaz ile İmam Efendi’nin müteârifeler hududuna bile dahil olmayan nihayetsiz nutkuna çarpıp insicamını bulandırdıkça birtakım serzenişler yükseliyordu:

“İnnellahe meassâbirin!..”

“Ne saygısız şeyler bunlar yahu!..”

Asabî bir ihtiyar:

“Uğradığımız belalar, işte hep bu piçlerin yüzündendir. Tövbeler olsun... Günaha giriyorum!”

Ve bir feveranla:

“Zorla sokuyorlar a kardeş!..”

Kapı açıldı, yağmurluğun eteklerinden sular akan bir polis ve arkadaşları girdiler ve bir cıgara içimi istirahat için başlarından kukuletayı çıkarmaya üşenmiş olacaklar ki ellerini kuruladıktan sonra tabakalarına sarıldılar.

Delikanlılar, şimdi iskambili bitirmişler pek neşeli bir mübahaseye dalmışlardı. İkide bir de ağızlarını avuçları içine alarak coşkun kahkahalarını boğmaya çalışıyorlardı. Kalem efendileriyle mektep çocuklarından ibaret olan bu zümre, bazen pür-esrar bir mahiyet alıyordu. Pomadlı bıyıkları kaşlarının üstünde hafif bir meyil ile örtülmüş fesi, redingotunun yeni içinden sarkan ateş renkli ipek mendiliyle “Ma-

hallenin Don Juan'ı" unvanını bihakkin izafe edebileceğimiz bir zat, nev'i şahsına münhasır hareketlerle kaşları, gözleri hatta burnuyla iştirak ettiği bir hikâye, hiç şüphesiz bir muvaffakiyet hikâyesi anlatıyordu. Arada sırada yan cebinden pembe bir kâğıt çıkarıyor, bir anda bütün kafaları cezbeden bir işaretle nail olduğu iltifatların derecesini müş'ir satırları hep beraber okuyorlardı. Bazen köşede oturan ve galiba mektup sahibesiyle alakadar olan ihtiyar bir zata bakarak fena fena gülüşüyorlardı. Daha marifetlinin biri önündeki masanın mermeri üzerine bir geyik resmi yaptı ve boynuzları arasına avucunu siper ederek bir insan ismi yazdı. Sonra kafadarlarının takdirinden emin "Nasıl?" diyen bir ima ile resmi ve kelimeyi karaladı.

İmam Efendi, nihayetsiz nutkunu birden kesip, "Bir şey söylemiyorsunuz, galiba meclisimizden hoşlanmadınız. Ne yapalım efendim, gazetecilere muhatap olmak bizler için hayli güç..." dedi. Halbuki o bâna değil, akşamdan beri yalnız ben ona muhatap idim. Mamafih münasip birkaç kelime ile çok müstefid olduğumu söyledim. İhtiyarlar birer birer gidiyorlardı. İmam Efendi de sabah namazına yetişmek mazaretini ileri sürerek etrafa mebzul selamlar dağıtıp çıktı. Şimdi kahvede Don Juan ve zümresi ve daha birkaç dama meraklısı kalmıştı. Kahveci de kalfasına mutadı olan tembihleri tekrar ederek sıvıştı. O zaman ihtiyar nefeslerle ağırlaşan hava da değişti.

Hiçbir ihtiraz kaydına tâbi olmayan kahkahalar, nükteli sözler hatta el şakaları başladı. Usul usul birkaç makam gezinişinden sonra hoşça bir şarkıya geçtiler. Muhavere yalnız resmiyet perdesinden değil biraz da terbiye ve ahlak kisvesinden sıyrılmıştı. Mahalledeki vakalardan, lütufkâr kadınlardan çirkin imalarla bahsediyorlardı. Her şeyi, her mevzuu karıştırdılar. Aralarında konuşulmayan, düşünülmeyen, akla hayale getirilmeyen yalnız bu zavallı vatan bahsi kalmıştı.

Burkulan kalbim isyan hisleriyle taşıyor, onlara bir fenalık etmek istemiyordum. Dünya ne ile uğraşüyor, biz nelerle meşgul oluyorduk. Ellerimizde bilardo istekaları, aşk mektupları ile meşgul oldukça korkuyorum ki tarihimizi bekleyen akıbet, ne Roma ne Bizans gurûbuna benzemeyecek, maazallah bir Endülüs inkırazı, bir ikinci Gırnata faciası olacaktır.

Mevlevihanede¹

Meyusiyet, hüznün, insanlara maddiyet haricinde bir istinatgâh aratır. Bu sabah uyandığım zaman gönlüm, her günden fazla kırık ve perişandı. Ruhumda türbe, cami ve tekke havalarındaki kudsi sükûnete şiddetli bir iştiaak hissettim. Mutlaka böyle bir yere gitmek, altında ezildiğim bu nevi esbabı tayin edilemeyen hüznü, kubbelerine çarpıp dağılan ilahi terennümlerin saf, berrak, billûrî kaynaklarıyla yıka-mak ihtiyacını duyuyordum.

Kalktım, dalgın dalgın Yüksekaldırım'a kadar yürüdüm. Oraya gelince bu set set yükselen acib yolun nihayetinde –senelerden beri ziyaret etmediğim– Mevlevihane'yi hatırladım. Bu buluş, beni uzun zamanlar hasretini çektiğim bir oyuncağa kavuşan çocuklar gibi sevindirdi.

Tünel'e gitmeye üşenerek daha doğrusu oranın turnikeli yirminci asır engizisyonundan korkarak tırmanmayı tercih ile yürümeye başladım.

Eşyasının cinsi katiyen birbirine benzemeyen, bir eczaneye bir sütçü dükkânının, bir kart ve resim ticarethanesine bir demircinin komşuluk ettiği bu yol, insanı hayli yoruyor. Fakat maddî ihtiyaçları tatmin eden vahalara vusul için çöllerin cehennemî güneşi ve kızgın kumları aşılrken ruha gıda, nâ-mer'î fakat şiddetle mahsus manevî susayışlara de-

1 *Vakit*, nr. 1028, 6 Safer 1339-19 Teşrinievvel 1336/1920.

rin ve lâhûtî bir şifa vaad eden hedefim, bu kadarlık olsun bir yorgunluk zahmetine değmez miydi?..

Sağa sola bakınarak raylar üzerinde imiş gibi istikame-tini –başkasını rahatsız etmemek için bile– değiştirmeyen ağır ve gürültülü fotinli insanların göğüs çaprazlarına mukavemete çalışarak yürüyordum. Sırası gelmişken söyleyeyim: Evliyâ-yı umûr efendilerimiz –otomobilleri buralara çıkamadığı için– hiç şüphesiz bu "Babil" şahrındaki menâzırdan haberdar değildirler. Maiyetlerinin de nazar-ı dikkatini celb etmemiş olacak. Bu sokaklarda şuraya buraya asılmış öyle hayalî zafer levhaları var ki onları dünyada bir tek milletten başka hatta Patagonya sükkânı bile görse nefretle ürperirler. Arnavutlarla Yunanlıların bir türlü paylaşamadıkları İskender-i Kebîr'den bahsedenler, bu beyanatını –bana öyle geliyor ki– bu tabloların mestî-i rû'yeti içinde sayıklıyorlar.

Türk ve İslâm gözlerine yeşil renk, tahlile gayr-ı müsâid füsunkâr bir tesiri vardı. İşte ben de hankahın yeşil parmaklıklılı medhaline vâsıl olduğum zaman eski bir aşınaya tesadüf etmiş gibi bir his duydum. Sağ tarafı tekkeye ait binalarla muhat, gölgeli, kısa bir yoldan sonra dört köşe bir bahçeye dahil oldum. Bahçenin ortasında yine yeşil parmaklıklılı mermer bir şadırvan etrafında kolları sıvalı zahidler sıra bekliyorlardı. Dışarda muhtelif şekil ve rütbede şapkalı misafirler öğle namazının hitamına intizar ediyorlardı. Türk ve İslâm âyin-i rûhânîlerine, onlardaki bu şiddetli iptilânın irşadkâr tesirlerine şu günlerde oldukça sık sık tesadüf ediyoruz. Semâhaneye muvassal koridora girdim, buradan itibaren yol sağ ve sola ayrılıyordu. Semâhane, maksureler, mahfiller ve nihayet kafesler, müttehidü'l-merkez daireler gibi gittikçe genişliyor.

Ben, girdiğim zaman namaz bitmiş, hutbe okunmuştu. Mahfilleri boş duran sol tarafın kapıları açıldı ve ecnebiler

telaşlı bir şitâb ile trabzanların etrafına dizildiler. Minbere muttasıl mihrabın önünde sikkesi yeşil bir hâle ile muhât şeyh efendi muhibbânına döndü.

Matrabdan akort seslerine karışan kudümlerin istihzar işaretleri aksediyordu. Son günlerde pek nazlı bir istiğna içinde koyu bulutlarla yaşmaklanan güneş, dakika sürmeyen akislerle mahfillere hulûl ettikçe kafeslerin arkasından altın ve elmas parıltıları ürperiyordu.

Ney, hafif, insanın seda diyemeyeceği derecede muharrik bir figan ile sabâ taksimine başladı. Musiki telakkilerimizin taban tabana zıt olduğu için bundan bir şey anlamaması lazım gelen ecnebilerde bile hissettikleri bedîî hazzın âsârı okunuyordu.

Şeyh efendi secdeye yakın bir niyaz ile bükülüp ellerini yere vurdu, maksurelerinde gözleri mürşidlerinin çehresine matuf hareketsiz duran dervişler, şayan-ı hayret bir vahdet-i hareketle kıyam ederek binişlerini tırabzanlara koydular.

Şeyh efendi arkasını mihraba vermeyen bir hareketle bir adım sağa geçti. Ve Kible'yi selamladı. Solundaki dervişi de ona imtisal ettikten sonra karşı karşı durup inceliğini din-den alan büyük bir zarafetle selamlaştılar. Ehl-i tarik, buna "niyaz" diyorlar. Şimşir döşemeler, parıldayan bir temizlik içinde. Üzerinde bütün dikkatlere rağmen hiçbir çivi izi göremedim. Yalnız şurada burada birkaç santimetre uzunluğunda birtakım çubuklar vardı. Dervişler acemilik devirlerinde bunlardan birini sağ ayağının başparmağı arasından geçirerek semâ talimleri yaparlarmış. Niyaz merasimi üç defa devr olunarak tekrar edildi. Matrabdan uçan yanık, İlâhî ney sesleri sikke şeklinde yazılmış bir "Yâ Hazret-i Mevlâna" levhası etrafına dalgalanarak kubbeyi dolaşıyor, rûh-ı Mevlâna'yı arıyor gibiydi. Niyaz âdâbını bitiren, kollarını çapraz olarak omuzları üzerine kavuşturup dönmeye başlıyordu. Kubbenin derin, tatlı sükûnu içinde ney seslerine, kudüm akislerine

şimdi bir de etek refrefesi karışıyordu. Avizeler billur iltimaları içinde ürperiyor, kandiller hafif salıntılarla zikrediyorlardı.

Bir zaman geldi ki beyaz, yeşil, leylak renkli "tennûre"ler sûrat-i devrden birer fanus gibi yuvarlaklaştı. Sakin, cereyansız kubbe havası içinde hafif bir rüzgâr serinliği çalkanmaya başladı. Bu aralık aklıma ihtisasımla hiç münasip olmayan birtakım teşbihler geliyordu. Devir, serinlik, "fırrr... fırrr..." diye devan eden bu muttarid makine ahengini dinlerken dervişleri, pervanesi kumaştan birer canlı vantilatöre benzetiyordum.

Orta yerde semâ etmeyen fakat mütemadiyen semâ edenlerin arasında dönüp dolaşan ihtiyar bir gözlüklü zat vardı. Not aldığımı tedkik eden yanımdaki zata usulca sordum:

"Acaba bu ortada dolaşan zatın vazifesi nedir?"

Muhatabım dervişlere has sükûnet ve nezaketle:

"Ona 'Meydancı' derler, vazifesi semâda bir hata olmasını temindir. Neticeden kendisi mesuldür. Semâhanede vuku bulan hata, gayr-ı kabil-i afvdir ve mutlaka 'çelik'le neticelenir."

"Çelik mi buyurdunuz?" dedim. Refikim gülümsedi ve "Ha, hakkınız var. Bilmezsiniz," dedi. "Çelik, sopa gibi bir âlet-i darbdır. Dervişler meydancıya, meydancı da şeyh efendiye karşı mesuldürler."

Vaziyet, muhaverenin temdidine müsait değildi. Esasen müşâfahemizi görenlerin gayr-ı memnun nazarları daha şimdiden üzerimize dikilmişti. Çaresiz sükût ettik. Ecnebilerin mahfili, tam matrabin altına tesadûf ediyordu. Muharrik nalişleri hiçbir musiki aletine nasip olmayan bu lahutî nağmeleri dinleyip mest oldukça müessirini görmek, bunun ne biçim bir saz olduğunu anlamak istiyorlar, mahfilin tırazanlarından sarkarak yukarıya bakıyorlardı. Bilmem görebildiler mi... Fakat ney'in basit bir kamış parçasından ibaret

olduğunu görünce zihinlerinde kurdukları şekillerin inhidamı karşısında geniş bir inkisâr duyacakları muhakkaktır.

Galiba matrabdan biri işaret vermişti, dervişler hep birden oldukları yerde durdular. Geniş etekli tennureler, sahipleri kadar sâkin ve intizama riayetkâr kalamadılar. Anî bir tevakkufun verdiği bir atalet hassasıyla birkaç defa muhibbânın bellerine sarılıp çözüldüler.

Hakan-ı mağfûrun Selanik Mevlevihanesi'ni ziyaretleri esnasında sedasını bizzat takdir buyurdıkları Hafız Ahmed Cevdet Bey'in tevşihleri ve ezanı, ayine ayrı bir letafet bahşediyordu.

Semâ bitmişti. Cemaatin çoğu mersiye ve duaları beklemeyerek mahrece doğruldu. Ben de onlara kapıldım.

Bahçede muslukları açık bırakılmış şadırvan mahzun bir şırıltı ile akıyor, eşsiz kalmış birkaç serçe acıklı "cik cik"lerle teşrih-i mâcerâya çalışıyordu.

Meydan kapısından çıkıp içinde maddî davaların çarpışmasından başka bir şey bulunmayan hissiz bir kalabalığa karışınca zehri boşalmış ruhum, amonyak koklatılmış bir baygın gibi tiksiniyor silkindi ve şimdi, ceyyid, yüksek bir havayı teneffüse alıyan bir insanın kalabalık nefeslerle zehirlenmiş bir odaya girince duyduğu ızdırab ve öğürtü hisleriyle meşbû bir hâlde kaldırımlarda sürükleniyorum.

Galata'dan Ötede!'

Sonbaharın yağmurlu, müz'ic haftalarından sonra bulutsuz, berrak bir fecirle müjdelenen bu yazdan kalma günü "Nasıl geçireceğim?" diye düşünmeye hacet kalmadan zihnimde bir program çizdim:

"Öğleye kadar vazifeye müteallik işlerle uğraşır, ondan sonrasını da Galata'dan öteye hasrederim," dedim.

1 Vakıf, nr. 1051, 29 Safer 1339-11 Teşrinisani 1336/1920.

İşgal zamanlarında günlük hayatın tüm hızıyla devam ettiği Galata Köprüsü'nde manzara.

Tramvaylarda, iki demir çizgi üzerinde kayan bu kanatsız Azraillere bir türlü alışamadığım için iskeleye doğru yürüdüm. Hareket zamanı geçmek üzere idi, fakat kumlu kömür yaka yaka kazanları birer ördek midesine dönen zavallı vapur, bitkin bir edayla çımaya dayanmış, hırıltılar içinde hasta bir insan gibi yorgunluk alıyordu. Neden sonra yediği uskur kırbaçlarıyla sarsıldı. Bacasından kopan nihayetsiz duman silsilesi bir âh-ı siyâh hâlinde yayılarak uzanıyor, toprak üzerinde yaşayanların adaletinden nevmîd, teşrîh-i mâcerâ ve arz-ı şekvâ edecek semavî bir penah arıyordu.

Bilmem herkes benim gibi midir... Ben, bir saat rakkası, bir dere şarılıtsı, bir makine devri gibi muttarid âhenkleri dinlerken çok defa onların lisanına aşına çıkar takırtıları, lakırdı yaparım.

İşte şimdi de hareket ederken vapurun istim bırakmasından mütehassıl seste yorgun bir "Ooof!"un homurdanan işbirarını duydum.

Köprü'ye kadar arkadaşsız ve kitapsız bir yolculuğun bütün sıkıntılarıyla mahmul tatsız bir seyahat devam etti.

Henüz öğleyi bir saat geçmesine rağmen, turnikelerde pazarlık gömleklerinin mücella kolluklarını yadırgayan uçları şekl-i hilâli çoktan geçmiş siyah tırnak kavisleriyle müntehî, müstekreh parmaklı bir kalabalık kaynaşıyordu. Bin müşkülât ile karşı tarafa geçebildim. Tütsü verilmiş tilki yuvasını andıran kompartımandaki mütekâsif cıgara dumanlarının apansız bir zift yağmuru hâlinde temeyyü' etmesi vehmiyle geçen muzdarib suûd dakikası bana saatler kadar uzun geldi.

Taze ve temiz havaya kavuşunca programımı hatırladım. Sinemaya gitmek, son aylar zarfında birer temaşa mahalli olmaktan ziyade kıymetli arzular penahı addedilen bu haclelerde mütecessis ve belki müteheyyiç dakikalar yaşamak programımın birinci numarasıydı.

Doğru yolun billur vitrinlerinde teşhir edilen eşyayı gözden geçirerek yürüyordum. Piyade kaldırımlarında çiçekli geniş şapkalar seyyar ve dilrûba bir bahçe hâlinde dalgalanıyor, kab ve manto telatımları arasında ansızın havalanan kırmızı, siyah eşarplar, birer isyan bayrağı gibi hırçın temevvüçlerle yükseliyordu.

İki seneden beri telafisi imkânsız varlıklarından her gün bir parçasını daha kaybeden İstanbul, güzel kadınlara malikiyet cihetinden çok zenginleşti. Evvelce kıskanç, sık kafesli yalılarda, koruluklarla muhat köşklerde yaşayan güzelliklerin beyaz mevsun gölgelerini ancak mesut tesadüflerle temaşa edebilenler, bugün göğüs, omuz ve rengine ait en yüksek hazinelerin -tabiri caizse- işret-i nazarîsi ile doya doya mütena'im oluyorlar.

Bir lostracı önünde durdum. Tünel'de bilet almaya, turnike denilen mengine den kurtulmaya uğraşırken çivili, nalçalı fotinlerle o kadar mahmuzlanan zavallı ayakkabılarımın yaraları, cârihlerin bir zeyt-i tayyâr hâlinde savurdıkları "Pardon!" merhemiyile şifayâb olmaktan çok uzaktı.

İşçilerin hepsi meşguldü. Hatta benden evvel gelmiş iri çapta birkaç Rus madamı ve bir iki erkek de sıra bekliyordu.

Çok geçmeden bir yer boşaldı, bittabi erkeklere beklemek düşüyordu. Yürürken cildi altında gıdıklayıcı hareketler hissolunan kadınlardan biri ilerledi. O güne kadar müddet-i ömrümde lostracılığın da gıptaya layık bir meslek olduğunu hiç hatırıma getirmemiştim.

Madam oturdu ve eteklerini lüzumsuz bir ihmal ile ta dizlerine kadar çekerek zengin baldırlarını açtı. Şimdi, gözlerime hayalimin kuvvetini de ilave ederek ipek çorapların şeffaf nescinden rakik ve her fırça darbesinde ürperen bir cildin kâfur mesâmmâtını görüyordum. O, gayet tabii bir eda ile oturuyor, mıntika-i teshîri gözlerde başlayıp tâ kalbe varan bir zafer karşısında olduğundan bî-haber, gülüp söylüyordu. Bu sırada dışarıdan iri yarı bir fesli girip yanıma oturdu. Manzara, herkes gibi onu da cezb eylemiş olmalı ki genç ve pür-arzû gözlerinde başka türlü bir alevle daldı gitti. Madam da yeni gelen bu heykelî genci daha hususî bir nazarla tedkik etti. Nazarlarının karşılaşmasından mütehassıl şimşek içinde dengini bulmuş pehlivanlar gibi birbirlerine tebessüm ettiler. Dostluk hâsıl olmuştu. Kadın daha cüretkâr çıktı. Delikanlının önüne eldivenini düşürür gibi atarak teşekkürle başlayan bir muhavere kapısı açıldı.

Madam -fena diyemeyeceğim- tuhaf bir Fransızca söylüyor, dinleyenler bu pürüzleri söyleyenden ziyade lisana atfetmek zarureti hissediyorlardı. Filhakika sözlerin süzül-düğü mahreç, kalabalık harfli kelimeleri menşur nazından geçirip peltekleştirmeden istiâb edemeyecek kadar küçüktü.

Taliin yardımıyla fotinlerimizin temizlenmesi aynı zamana tesadüf etti. Pehlivanlar, artık ahbablığı iyiden iyiye ilerletmişler. Hatta delikanlı şevkle kabul olunan bir sinema seyri teklifinde bile bulunmuştu.

Onlar önde ben arkada yürüyoruz. Gişede bilet alırken koltuklarımızın numaralarına dikkat ettim, yan yana idiler. Meğer buranın en bedbahtı ben imişim? Çift çift oturan temaşa-gerân arasında benim vaziyetim tahammül olunur şey değildi.

Lambalar söndü, makine hücrelerinden süzülen ziya huzmeleri ifşâ-yı esrar edecek kadar çiğ değildi. Filmin hareketinden mütevellit tıkırtı arasında zabt olunan çapkın kahkahalar, shehevî müşafeheler, hatta dudak sesleri bile hissolunuyordu. Karanlık ne fena nâsihtir!.. İnsana cüret teşebbüsü ve intâc kuvveti verir. Fırsatların bî-emân bir düşmanı olan mahcubiyet, işte yalnız karanlıkta yaşayamıyor...

Bizim pehlivanlar kısa, kesik muhaverelerine devam ediyorlardı:

“Ah, ne ettik de loca bileti almadık!”

“Sahih! Benim de hiç aklıma gelmedi.”

Bir zaman geldi ki –havanın bozulmasından mütevellit usret-i teneffüs eseri olacak– huzzârın nefeslerinin intizamı bozuldu, telaffuzlara tatlı bir pelteklik ârız oldu. Muhavereler daha telaşlı ve daha asabî bir âhenge girdi. Ben bile cıgaramı tellendirmek emeliyle çıkardığım kibriti perdenin nihayeti gelmeden, lambalar yanmadan çıkamadım. Sahnedeki hadisat o kadar cazip ve heyecanlıydı!..

Meskensiz Kaldım!..¹

Haftada bir kavuştuğum bir tatil gününün sabah keyfini mümkün olduğu kadar temdîd için yatağımda tembel bir kedi gibi geriniyor, odanın soğuk havası içinde buhara munkalib olan nefesimi seyreliyordum.

Felek bunu da çok görmüş olmalı ki kapının zili çınlayarak acı, keskin bir ihtirazla alt katın sükûnetini yırttı. Yüzümü buruşturan bir iğbirarla:

“Bu vakitsiz misafir de kim?!..” deyip açtım. Dışarıda lastik muşambasından yağmur sızan bir adam, ismimi söyledikten sonra elime bir kâğıt tutuşturdu. Bir davetiye!.. Kâğıdın şekliyle ev sahibinin son günlerdeki dürüş ve muhakkır vaziyeti arasındaki münasebet zahirdi. İmzaladım ve lâ-havle çekerek merdivenleri çıktım.

Seksen yaşına girdiği hâlde hatta şahit sıfatıyla olsun hiçbir mahkemenin eşiğinden geçmeyen büyük pederim, mahut kâğıdı görünce fena bir buhran geçirdi, buna ev halkının da telaşı inzimam etti. Ben:

“Merak etmeyin canım, elbet bir çaresi bulunur!..” tarzında sudan bir gayretle teselliye kalkıştım ama bizimkilerin çenelerini bıçaklar açmıyordu.

Cuma olmak hasebiyle dert yanacak, nasihat alacak her yer kapalıydı. Zihnimde dostların adreslerini düşünüyor, bilhassa dava vekillerine ait esami listesinde semte en yakın olanlarını araştırıyordum. Nihayet bir tanesini intihab ederek çıktım. Dostum, beni mutadı olan şen tavrıyla karşıladı fakat çehremdeki ma’nâ-yı elem zavallının tebessümünü dondurdu:

“Ne var Allah aşkına, bu ne surat yahu?..”

“Hiç, ev sahibi dava etti de...”

1 Vakıt, nr. 1053, 2 Rebiulevvel 1339-13 Teşrinisani 1336/1920.

"Vah! Vah!.. Hele bir gir de..."

Odada karşılıklı oturur oturmaz hemen sordum:

"Malum ya, biz yevm-i cedîd, rızk-ı cedîd yaşayanlardanız. Nasıl, benim angaryayı kabul edecek misin?"

"Şüphesiz fakat kaybedeceğimden emin olarak!"

"Dur yahu! Bir defa meseleyi anla, dinle de ondan sonra kestirme hükümlere giriş."

"İzahattan ne çıkar?.. Netice hep birdir."

"İki gözüm, benden dava eden ev sahibim bizim evde oturuyor ve bu mülkü bize icar ederken ifraz tarikiyle yapmamıştır, sizin tabirinizle hane 'muaddün li'l-istiğlâl'dir."

"Ne çıkar?"

"Yirmi seneden beri evini bu suretle kiraya vermektedir. İskânına şer'an mecbur addolunacak akrabası da yok."

"İsterse 'kalu belâ'dan beri kirada olsun; mademki meskensiz kaldım, diyor..."

"Kalmamıştır ki..."

"Neden malum?"

"İspat ederim."

"Nefy-i sırf'a, şahit ikame olunamaz!"

"O hâlde?"

"O hâlde ben mümkün olduğu kadar davayı sürüklerim, sen de harıl harıl ev ararsın, pılın pırtın sokağa dökülmeden çıkarsın."

"İnnellâhe meassâbirin!.."

"Hiçbir çare yok mu! Güneş kadar bariz hakları, kanun ismiyle nasıl çiğniyorlar? Benim bildiğim, kanun denilen şey ihtiyaçtan doğar, adalet ve müsavat gibi iki asil müttekâya istinat ederek mutâ' olur."

"Maksadın dert yanmak, atıp tutmak ise istediğin kadar söyle. Yok, çare sormaya geldinse akıl, mantık derelerinden su getirmeye uğraşma, nafiye yorulmuş olursun."

Bugün pazartesi idi. Bütün gece boğaz boğaza cenkleştiğim mahkeme rüyalarına nazaran, maddiyetim uyuduğu hâlde maneviyetim sükûn bulmamıştı. Gözümü açtığım zaman ağzımdan da nihayetsiz bir silsile-i âlâmı telhis eden "Meskensiz kaldım..." vecizesi döküldü. "Bu nasıl şey?.. Kudret-i lâ-yetenâhiyye, ancak evsâf-ı âlihiyye miyanında ta'dâd olunabilir... Bu zulme, Allah'ın razı olmaması lazım gelir... Yoksa yeryüzünden adâlet-i insâniyye gibi adalet... Tövbe-ler olsun ya Rabbil.." tarzında halkaları alevden masnû imiş gibi müfekkiremi dağılayan, vicdanımı kanatan bir muhakeme zincirine sarılıyordum.

Nihayet meşum saat geldi. Hiddetten, korkudan sakır sakır titreyerek mahkeme yolunu tuttum. Çamurlu bir merdivenden çıktım. Sofamsı bir yere vâsıl olunca dehşetle titredim; girdiğim yer, mahşere benziyordu.

Dehliz ve kapı içleri biri kucağında, diğeri elinde üçüncüsü karnında üç çocuklu kadınlar, kaşlarında bile bir tek siyah kalmamış pîr-i fanîler, benim gibi işinden gücünden ayrılmış talihsizlerle dopdoluydu. Bütün bu perişan kalabalık arasında koltuğu çantalı avukatlar, yakalarındaki yaldızlı uşaklık damgalarıyla mest mübaşirler, odacılar, itiyadın tevlid ettiği bir tabiilikle gidip geliyorlar. Hele nazarlarının müsademesinde intikam, istihza bârikaları fışkıran hasımları temaşa ve tasvir -ah eğer bugün de ismim "Seyyah" olsa idi!- herhalde yorulmaya değer bir meşgale teşkil ediyordu.

Hâkim Efendi keşfe gittiği için davacılar "Ya sabur!" çekerek bekliyorlardı. Kadınlar kesif saflarla köşeye sığışmışlar, kendilerine has lâubalilikle başlarına gelenleri en hurde tafsilatına varıncaya kadar, anlata anlata bitiremiyorlardı. Biraz bekledikten sonra bizim vekil gelip çattı. Ve "Huzûr-ı hâkime çıkar çıkmaz kendini kaybetme, müddei vekili dava-

sını teşrih etsin, hâkim sana tevcîh-i hitâb edince 'Vekil tayin edeceğim!' dersin," diye ilk nasihati verdi.

Merdivenlerde kalabalık ayak sesleri işitildi. Bütün başlar mütecessis bir eda ile medhale çevrildi. Filhakika keşiften avdet eden heyet arasında hâkim efendi de vardı. Meslek icabı yüzü gülmüyordu. Kalabalık, cenup denizleri gibi serî med ve cezirlerle dalgalandı. Ayağı ezilen bir kadının "İlahî!.." ile başlayan tiz inkisârı, ayak altında kalan çocukların boğuk feryadı duyuldu. Sonra iki kanadı birden açılan mahkeme salonuna hücum başladı.

Mübaşir, bittabi ikişer defa olarak:

"Salih Efendi, Matmazel Ele.....niyyyy!.." diye bağırdı.

Kalabalık arasından sıyrılan iki kişi mevkilerine geçtiler. Müddeînin istidası okundu:

"Meskensiz kaldığımdan hanemin tahliyesini talep ederim..."

"Tasarruf senetlerinizi getirdiniz mi?"

"Evet, iştel"

"Şahitleriniz burada mı?"

"Buradalar efendim."

Şahitler dinlendi, müste'cire:

"Bir diyeceğiniz var mı?"

"Efendim, biz beraber oturuyoruz. Hanenin ilk müste'ciri de bizdekiler, binaenaleyh müddeinin evi vardır."

Hâkim, matmazeli dinledi mi dinlemedi mi pek fark edemedim. Muddeimumiye döndü:

"Şahitlerinizi, ilmühaberinizi getirdiniz mi?"

"Evet!"

Kısa bir istimadan sonra hâkim zabıt kâtibine emretti:

"Yazınız! Tahliyesine karar verildi."

Mübaşir:

"Ali Efendi, Fatma Hanımmmm!.."

Teşrih-i da'vâ olunur:

"Meskensiz kaldım..." şahitler bittabi hepsi yalancı, dinlendi. Müste'cire:

"Bir diyeceğin var mı?"

"Efendim, şahitler yalan söylüyorlar. Bu kadının eve ihtiyacı yoktur."

"Ceza mahkemesine müracaat edebilirsiniz!"

"Öyle ama o vakte kadar beni sokağa atacaklar."

"Kanun sarıhdır... Ne yapalım! Böyle emrediyor!.."

Mübaşir tekrar bir bekçi hançeresini kışkandıracak derecede gür bir na'ra ile koridorları inletti.

Çarşafının iki tarafına yapışmış dört yaşında iki yavrusuyla yüzü örtülü bir kadın, müteakiben iri yarı bir erkek girdi. Ezeli ve ebedi "Meskensiz kaldım" nakaratı tekrar edildi. Hâkim Efendi, kâtibe tahliye kararını imlâ ettirirken dikkat ettim, kadının peçesi heyecanlı şehiklar ile çukurlaşıyor, kenarlarından gözyaşları damlıyordu.

Hıçkırıklardan kesilen bir sesle:

"Hâkim Efendi!" diye başladı. "Bu ev işinden husule gelen bir münazaada erkeğim katledildi, şimdi de bir avuç süprüntü gibi sokağa dökülüyorum... Dünyada hiç insaf ve hakka hürmet kalmadı mı?.."

Nihayetsiz ve gayr-ı kabil-i tesellî bir elem fırtınasıyla sarsılan bu seda, bu perişan tavır, hâkimin de rikkatini mucip olmuş olmalı ki davacıya dönerek:

"Gelin şu işi sulhan başarınız, mademki meseleye kan koku da karışmış bulunuyor..." dedi. Davacı:

"Hakkınız var, efendim, hanenin benden evvelki mutasarrıfı zamanında böyle bir şey olmuş. Fakat ihtiyacım var. Hakk-ı kanunumu istimal ediyorum," cevabıyla ısrarını bildirdi.

Samiîn tarafından, yanımda birisi:

"Öyle ya, on liralık eve yüz liraya kiracı hazırladıktan sonra..." diye mırıldandı.

Karar tebliğ edildi; kadın zayıf omuzlarıyla bu kadar ağır bir yüke tahammül edemeyerek oraya yığıldı kaldı. Çocukları "Anneciğim! Anneciğim!" diye feryat ederek üzerine kapandılar. Ya Rabbi, o ne havsala-sûz manzara idil.. Boğazım tıkanı, bu şerîk-i felâketimin matemî karşısında avaz avaza ağlamak için dudaklarımı ısırıyordum. Ev sahibinin de birdenbire yumuşayıp hükmü geri aldıracağını gayet tabîî bir netice gibi bekliyordum. Ne kadar safmışım meğer!.. Hakkı, merhameti, insanlığı ayakları altında görmekten mütevellit ceberutî bir tavırla baş her zamandan daha dik, gözleri kendisine nefretle bakanları görmeyecek kadar yüksek, mağrur bir nigâh ile uzaklara dikilmiş geçip gitti.

Ah, ey sizler, bu akıbetlerden mütevellit fecâyî içinde hep sizlerin de ağır bir hisse-i azâbınız olduğunu hiç hatırlar mısınız?.. Korkunç eserinizin bu memlekette bıraktığı şey, kan, gözyaşı ve saralı çarpınışlardır... Asırlarca evvel tatbik olunmuş olsaydı bu zulümden Sezar ders, Rodrik zevk alırdı...

Neyzen Tevfik'le Mülakat¹

Malum olduğu üzere Neyzen, emsalsiz demkeşlerdendir. Şimdiye kadar 14.640 okka rakı içmiş ve kâğıt para ile 30.000 liraya yakın içki ücreti vermiştir. Devirdiği "binlik"lerin adedi 5836'dır. Bunlar birbiri üzerine yığılırsa 2918 metre irtifaında ve 64 santimetre muhîtinde bir sütun hâsıl olur ki masârif-i inşâiyyesi Hilâl-i Ahdar'a rakip bir cemiyete ait olmak üzere yapılacak heykeline bundan münasip bir kaide olamaz fikrindeyiz.

Tanburî Cemil, mevsimsiz irtihaliyle fezâ-yı musikimizden mızrâb hâlıkının kudret-i ibtidâînı alıp götürdükten sonra nazarımda Tefvik, daha ziyade kıymet bulmuştu. "Hiç"inin

1 *Vakit*, nr. 1060, 9 Rebiulevvel 1339-20 Teşrinisani 1336/1920.

İntişarından evvel ruhî varlığının ulviyetine Ahmed Rasim Bey'in kıymetli bir makalesiyle yükseldiğim bu şahsiyet, çorak ve kısır asrımızın nankör ihmaline ne acı bir vesikadır...

Onu şahsen tanımak saadetine ömrümün muzdarib ve buhranlı bir gecesini ümitsiz bir sabaha düğümleyen bir seher vaktinde nail olmuşum.

Fikirtepesi'ne gitmek için Papazın Bahçesi'nden geçiyordum. Orada senelerin ağırlığı omuzlarını çöktürmemiş dinç ihtiyarlara benzeyen ulu bir çınara dayanmış bir adam gördüm. Derinliğinde lahutî bir gazap fışkıran gözlerini, yıldızları henüz sönmüş âsmâna matuf:

*Ey bana kendini büyük tanıtan
Hâlîme bak da varlığından utan!*

beytini okuyordu. Koltuğundaki ney ve elindeki meyden ismine intikal etmek güç bir şey olmadı. O gün bu gün şarkın bu en büyük sanatkârına bütün zaaflarına, bütün noksanlarına rağmen kalbimde ayırdığım yer büyüdü, eksilmedi.

İşte Yeni Cami köşelerinde, esrarkeş peykelerinde sürüne sürüne nihayet Cerrahpaşa'ya düşen, oradan da Fakülte

Hastahanesi'ne sığınan bu "hâke düşmüş cevher"i dün görmeye gittim. Kendi tabiriyle "istidadın" bilhassa Hilâl-i Ah-dar hakkındaki fikrini sormak istiyordum.

Dahiliye ikinci koğuşuna girdiğim zaman ilk evvel yırtmaçlı entarisi üzerine çektiği beyaz Amerikan donları, ta-kunyalı ayaklarıyla onu gördüm. Bir müddet şuradan buradan konuştuktan sonra:

"Hafız!" dedim. "Ben, seninle mülakata geldim. Soracağım bazı şeyler var."

O kendisine mahsus dizginsiz, yularsız ifadesiyle cevap verdi:

"Canım, hele bir cıgara içelim... Siz gazeteciler, amma münasebetsiz adamlarsınız ha! Ne sorarsan sor işime gelirse cevap veririm."

Karşılıklı oturduk. Masa üzerinde bir torba dolusu kamış parçası duruyordu. Gövdeli bir mansuru alarak hafif, hafif gezindi. Fakat mevki, tiz perdelere müsait değildi. Dehâ-yı sanatının selsebîl-i lâhûtisini birtakım muaşeret çemberleriyle mahsur görmekten mütevellit bir infial ile alnı kırışarak neyini bir köşeye attı:

"Burada ney üflemek, emr-i Tevrat ile mescidde ibadete benzer. Bilirim, sazı seversin ama noksan iş görmek benim hesabıma gelmez. Gel sana yeni yazdığım şeyleri okuyayım. Burada arkadaşsızlıktan neler çekiyorum bilsen... Hep dua ediyorum, erbâb-ı hiss ve zekâdan birini ya tramvay veya otomobil çiğnese de bizim koğuşa yatırsalar diye!.."

"Yuf"unu çıkardı. İçinde birçok katalar, bilhassa:

*Babiali yine tevfikine mazhar oldu
Hâle-i mihr-i sadâret "Ay"a masdar oldu
Burcumuz da sanırım cilve-i ahter oldu
Bu gece zannederim akıbet şer oldu
Hayır ve şer her ne ise bir işe müncer oldu*

gibi yakın bir maziye ait intibalar vardı. Meğer Tevfik, has-tahanede geçirdiği nekahet gönlerinde hadısâtı da takip ediyormuş. Defterinden nakledeceğim parçalarda bunları vâzı-han görmek mümkündür. Meselâ:

*Lütfî Fikrî Beyefendi aklınca
Sözde boş torba ile at tutacak
Bu tavassut babası uçmak için
Zokayı kendi eliyle yutacak...*

gibi siyasî ufkumuzun menâzırına ve:

*Yamandır hâli İslâm'ın şu vâdi-i dalâlette
Sebeb şakk-ı asâ-yı ümmet oldu, bâb-ı vahdette
Umûr-ı devleti tedvîre er lazım, siyasette
Fezâyıh irtikâb etmek için râh-ı şeriatte
Meşihatte bulunmak mazur mu? Ya Resulallah!..*

şeklinde içtimaî hastalıklarımızın neşterlerine:

*Değişti taşları şatranc-ı Dârülhikme'nin tekrar
Kayım kalmak düşerdi Bâb-ı Fetvâya hakikat-kâr
Takıldı boynuna kasnak reisin fırkada nâçâr
Epeyce oldular alt-üst o yerde zümre-i cerrâr
Dayaktan belleri vâv-ı siyâkat şekli almıştır*

ve:

*Evet târîh-i âlem bir tekerrürden ibaretmiş
Şu vak'a ehl-i em'ânca bugün şâyeste-i tebcîl
Bakın adl-i İlâhînin semâ-yı intikamında
Ebâbil oldu "tayyare", denildi bombaya "siccîl"...*

tarzında, belagati cezalete kadar isal eden nâfiz görüşlere sık sık tesadüf edilir. Hele târîh-i edebîmizde henüz mürek-

kebi kurumamış gülünç bir sahifeye işrâb eden şu kıtalardaki teccîm kuvvetine hayran olmamak kabil değildir:

*Oturmak isteyen bir hammalın iskemle altından
Alınsa görmeden sırt üstü ... handeyle dolar meydan
Fakat ... Yahya Kemal'in attığı bambaşka bir tırpan
Hakaretten biraz fazla, dayak atmaktan az noksan
Berâ-yı hande tasnî-i rezâlet şekli almıştır.
Fakat Yusuf Ziya'yı pek tuhaftır intihab etmek
... ... gencin bilâ-istek velâ köstek
Düşünce kendi yârânı el altından tutup düm tek
Kayırmak şöyle dursun hepsi de gösterdiler dirsek
Bu iş beynelmilel bir ders-i ibret şekli almıştır.*

Seyr-i Sefâin için yazdığı şu parçayı da zikretmeden geçemeyeceğim:

*Zâhirinden kapı, girsek içine in gibidir
Levhasında yazılan Seyr-i Sefâin gibidir
Rûh-ı Nûh anlayamaz daire mi, nâire mi?
Bir dolabdır akıl ermez çeviren cin gibidir.
Dosyası Tosya pirinci gibi çok su götürür
Kaydının hepsi de iptal ile terkîn gibidir
Bahs eder bazı cerâid karasından yüzünün
(Kömüre) atfeder o, kendine tahsin gibidir.
Gişede beş kaladan sonra sakın görme hesab
İsteyenler paranın üstünü hain gibidir
Serti, ters anlamayın halkı eğer terslerse,
Adeta müşterisi vadeli dâyin gibidir.*

Sözü ona bıraksam bizim suallere akşama kadar sıra gelmezdi. Koca kalenderin hatipliği tutmuş boyuna söylüyordu. Sormaya başladım:

“Hafız, ilk kadehi nasıl, nerede ve ne vakit içtin?”

Bir müddet düşündü, çocuktan beri hasretini çektiği “yâr-ı cânının” taam-ı hayâlîsiyle dilini dudaklarında gezdirdikten sonra:

“İlk kadehi mi? Bunu İzmir’de şeyhimin elinden içtim.”

“Ne tesir bıraktı?”

“Bütün ilk içenler gibi, yüzüm buruştu, su bardağını kap-tım, mideme doğru ateş gibi bir şeyin indiğini hissettim. İlk kadeh bana bir avuç iğne yuttum zannı vermişti.”

“Sonra?”

“Sonra ne, yani ikinci kadeh mi?.. Orasını ben de bilmem, anlaşılan şeyhim pek cömert bir adammış ki o günden sonra en mebzul gıdam erenlerin nefesi oldu.”

“Sarhoş olduğun zamanlar ne duyardın?”

“Her şey veya hiç!.. İlk zamanlarda zevk için içtiğimi ha-tırlıyorum, sonra sonra itiyad ihtiyaca tahavvül etti, son za-manlarda ise benim indimde rakı bir ilaç hükmünü almıştı. Asıl şimdi ona neden erenler nefesi dediklerini anlıyorum. İspirtonun insicâm-ı tefekkürü ihlal ettiğini söyleyenler, kuyruklu bir yalan kıvrıyorlar, bilakis rakı tefekkürün ci-lasıdır. Ama dikkat etmeli, çünkü mübarek pertavsıza ben-zer, ziyayı mutlak surette mihraka toplarsa hâsıl olan şuân alevlenerek dimağı tutuşturması da mümkündür.”

“O hâlde tehlikeli bir şey.”

“Dünyada her şeyin az çok tehlikesi vardır. Fakat elde ih-tiyat gibi bir siper oldukça tehlikenin manası kalmaz.”

“Şimdiye kadar içtiğin rakıların miktarını hiç hesap et-mek aklına geldi mi?”

“Benim gelmedi ama doktorlar bununla uğraşarak müşa-hede kâğıdıma yazdılar. Şimdiye kadar on dört bin altı yüz şu kadar okka rakı içmişim...”

“On dört bin okka mı?..”

“Küsuru da var!”

“...!”

"Ne şaşırıyorsun, ben otuz seneden beri içiyorum. Bu müddetin yalnız altı yedi senesini akşamcılıkla geçirdim. Ondan sonra yalnız uyuduğum zamanlar dudaklarımdan kadeh ayrılırdı. Vasatî olarak günde iki okkadan fazla dem çekerdim."

Derbederin bu hesabı karşısında bir müddet mebhût kaldım. Otuz sene hiç aymadığı hâlde "Çıkınca padişah tahta serasker oldu Bağdadî" ve emsali gibi pek muvaffak "çatal"lı hicivlerini nasıl yazabilmişti?.. O hâlde rakıya "cilâ-yı müfekkiye" demekte haklı idi.

Sevk-i tabîî ile sordum:

"Hafız, hiç sevdin mi?"

Muhatabımın yüzü ilk kadehi içtiği zamanki hâle girdi, gözlerine bulanık bir ridâ-yı esrâr çöktü. Dudaklarının etrafında derinleşen müşteki kavislerden sualimin kızgın bir burgu tesiri yaptığını anladım. O, derin ve mühlik akıntıların aldatıcı sükûnetiyle:

*Bâd-ı hayâl-i yâr ile gülzâra baktım ağladım
Andım şemîm-i kâkülün ezhâra baktım ağladım*

mısralarını okudu.

Kalenderlerin de derin ve paydâr yaraları olurmuş! Yaptığım hatayı kısmen tamir için pek de münasebet gözetmeyen bir rücu ile: "Hilâl-i Ahdar hakkındaki fikrin nedir?" diye sordum. Tefvik gülümsedi ve: "Adam sen de şu sorduğun şeye bak... Bu işin içinde nedir o doktorun adı?.. İşte o, var mı yok mu?.. Yahu ben hâkim olsam onun şahitliğini bile kabul etmem. Hem de bu hareketimle kanunî bir iş görmüş olurum. Yirmi sene çocuk çobanlığı etmiş muallimlerin şahade-ti makbul olmadıktan sonra... Hem ne istiyorlar canım bizim rakımızdan mezemizden!.. Biz onların konferanslarına lafügüzaflarına karışıyor muyuz? Nerde ise başımıza bir de

Hilâl-i asfer çıkaracaklar, bununla belki de hukuk-ı tabîiyeden olan aşkı men'e kalkışacaklardır. Zaten Darülhikme de hazır... Ne hacet efendim, sarf ve nahiv kitaplarında ne kadar sıfât-ı müşebbehler varsa hilâlin kuyruğuna taksınlar bir silsile-i mevâni vücuda getirsinler. Boş şey vesselam!.. Sana demin rakı benim için ilaçtır demedim mi!.. Allah için olsun söyle, bir adamı ilaçtan mahrum etmek cinayet değil de nedir? Zaten siz dünyayı anlamadığınız için böyle çıkmazlara sapıyorsunuz, düşünmezsiniz ki ömür denilen şey:

*Yazılmış alnına her neyse filin, reddi nâ-kabil
Hüner şu defter-i a'mâl-i ömrü hoşça devirmektir
Musaddaktır program tâ ezelden mihr-i hikmetle
Cihana gelmeden maksat şu tatbikatı görmektir*

Bu kıt'amda hulasa ettiğim şekilden ibarettir. Yazınız canım, vaz geçsinler bu saçmalardan."

Saatime bakarak:

"Hafız, vapur vakti geldi, ben de alacağımı aldım, artık bana izin!" dedim. O gözlerini açarak:

"Yağma yok!.." diye bağırdı. "Dur bakalım benim de söyleyeceklerim var. Senin de bana kırk yılda bir hayrın dokunsun. Bana burada çok iyi baktılar ve bakıyorlar. Bilhassa Doktor Hikmet, Alimcan, Necmeddin ve Mustafa beylere şükran kelimesiyle ifade edilemeyecek derecede şümulü bir minnetim var. Hem bunlar, bana rakı içme diye manasız nasihatler de vermiyorlar. Allah razı olsun delikanlılardan."

Hususî ressamımız, kalenderi önündeki kâğıda tespit ettikten sonra ayrıldık. Şimdi hastahanenin kumlu yollarında bız vapura, o takunyalarını merdivenlerin mermerlerinde takırdatarak koğuşuna avdet ediyordu.

Ruslar Arasında¹

Bir haftadan beri İstanbul'umuza akan Rus muhacirleri hakkında o kadar garip, acıklı hikâyeler dinledim ki onları görmek, yakından tedkik etmek, artık benim için şiddetli bir ihtiyaç hâline girdi.

Adalar İskeleyi merdivenlerinden iniyordum. Asfaltlar üzerinde mutaddan fazla bir kalabalık kaynaşıyordu. Çehrelerindeki renk ve yumuşak hatların hususiyetleri her şeyden evvel göze çarpan, bastıkları toprağı henüz benimsememiş bu yabancı zümre, mevcutların dörtte üçten fazlasını teşkil ediyordu.

Yukarıda Köprü'nün korkuluklarına abanmış fesli, sarıklı, şapkalı, külahlı bir sınıf, çiseleyen yağmura rağmen temâşalarında devam ediyorlardı. Sepet, valiz, çanta, denk, paket ve torbalardan vücuda getirilmiş tepecikler üzerine tünemiş nöbet bekleyen astragan kalpak ve paltolu erkekler, altın tokalı yavrularını ellerinden tutmuş kadınlar, bir saat sonrakı maceralarının safahatından bi-haber bir intizar içinde bekliyorlardı. Biçarelerin gözlerinden başlayıp bütün çehrelerine dağılan mühim manaları, tevekkül ve endişe gibi iki tahassüs merkezinde cem etmek kabildi.

Bunlar, henüz vapurdan çıkmış, şehrin hây u hûyuna karışınca biraz şaşırmış olanlardı. Yukarıdaki manzara aşağıdakinden yalnız müteharrik olması itibariyle ayrılıyordu. Tepeleme ve hiçbir fikr-i intizâm düşünülmeyerek doldurulmuş kamyonlar, ihtiva ettikleri eşyanın tenevvüü itibariyle Kâbil kervanları gibi sıralanmışlardı.

Biraz ötede açgözlü sandıkçıların kalabalık ve mugalatalı talepleriyle ihata olunmuş bir âile, elem ve felâketlerine lakayd, boş bir nazarla bakıp geçenleri istimdâd eden hazin

1 *Vakit*, nr. 1065, 14 Rebiulevvel 1339-25 Teşrinisani 1336/1920.

bir nigâh atfediyorlardı. Bilhassa hâl-âşına olmanın dudaklarına verdiği müşfik bir tebessümle yaklaştım. Fransızca bilirlermiş; "Size yardım edebilir miyim?" diye sordum. Aile reisi minnettar bir sesle teşekkür edip derdini döktü:

"Bu adamlarla adam başına bir liraya pazarlık ettik, şimdi mecmuumuzdan aldığı ücret kadar eşya için de para istiyor..."

Kayıkçılar, müdahalemin neticesinde, meseleye dert dinlemez polislerin karışması ihtimalinden korkarak çekildiler...

Ruslar, Türkçe bilmedikleri için kıymetsiz yardımımı nazarlarında büyüttüler. O kadar ki bu tûfân-ı teşekkürlerden uzaklaşmaya mecbur oldum. Köprü üzerinde bir arkadaşıyla karşılaştık ve bittabi Ruslardan bahsettik. O, başını salladı ve: "Bir defa Beyoğlu'na geç de Cadde-i Kebîr'i gör!.. Sokak mı, meşher-i mehâsin mi?... İnsan hayrete düşüyor," dedi.

Tünel'de de manzara değişmemişti. Orada da kahir bir Rus ekseriyeti vardı. Yalnız bir şey merakımı celb etti: Bundan sekiz sene evvel ben de evimi, barkımı, refahımı terk ederek buraya koşmuştum. İstanbul'a ilk geldiğim gün en basit bir oteli intihab etmiş âdi bir lokantada karnımı doyurmuştum. Hatta gişede vapur biletini alırken üçüncü mevki aradığımı ve biletçinin istiskale yakın muamelesini hâlâ unutamam. Şüphesiz bugün bu yeni muhacirlerin de bana imtisal etmesi lazım gelirdi; fakat nerede... Tünel'in ikinci mevkiinde bir tek Rus yoktu.

Karşıya geçtik... Aman ya Rabbil O vakte kadar yalnız geniş paltolarının kıskanç ridâsı altında vücutlarındaki müstesna hututu saklayanların perişan kıyafetlerine alışan gözlerim, evvelce çıkıp felaketli bir yolculuğun dağınıklığından kurtulanlarla karşılaşınca şaşırıp kaldım... İlk sersemliğim içinde zannettim ki beşerin, yekûnu birkaç seneye varan tarih sanatının âsâr-ı dehâsına birer penah olan müzelerdeki

mermer muhalledât canlanmış da bir tayf-ı hüsn ile bura-ya dökülmüş... En berrak fecirler kadar saf bir renk taşıyan gözler, çehreler, vücutlar o kadar ekmel, o kadar tırâşide idi... Yürüyüşlerinde, omuzlarının salıntısında, gergin göğüslerinin devamlı lerzelerinde anlatılmaz bir füsun vardı. Coğrafya kitaplarında Rus memleketlerinin birçok aksamında altı ay devam eden gündüzler olduğunu okumuştuk. O vakitki müfekkirem için biraz gayr-ı tabiî görülen o hadisenin sır ve hikmetine bugün ermek mukaddermiş! Öyle ya, bu fecir gözlü, nur vücutlu mahluklar beldesinde gece olmasına imkân var mıydı?..

Bir müddet "Nedîm"ın "Haffâf"ı gibi ağzım açık dolaştım. Birkaç adımda bir fotoğrafçımıza yüzler aldırıyor, şaseleri değiştirtiyordum. Bu suretle Rus Sefarethanesi'ne kadar yürüdük. Manzara, letafet, orada alabildiğine genişti. Giren çıkanlar arasında grup grup konuşanlara, hatta kahkahalarla gülenlere, duvara asılmış son tebligatı okuyanlara tesadüf olunuyordu. Kapıdakilerden birine merakımdan, mesleğimden bahsettim. Beni elimden tuttu, içeriye götürdü.

Şimdi karşımda demin tasvirine çalıştığım vücutlardan biri vardı. Rusça, alelumum Slav lisanlarının âhengi hoşuma gitmez; meğer ne yanlış mütalaalarmış bunlar!.. Matmazel yanındaki Rus zabitiyle karşı karşıya konuşuyor muydu, manzume mi okuyordu pek farkında olmadım. Kelimeler, telaffuzlar o kadar âhenkdar bir selasetle akıyordu. Delilime maksadımı izah etti. Matmazel, hüsnü kadar yüksek bir zarafetle beni mecruhları tedavi eden doktorlara takdim etti. Sefarethane, hastahane ittihaz edilmiş, kapısında, üzerindeki asker elbisesine rağmen asil bir çehre parıldayan on yedi yaşlarında kadar bir genç, elinde henüz kundağının menevişleri bozulmamış bir silahla nöbet bekliyordu. Kava-sın ifadesine nazaran bu delikanlı Çar ailesine mensup bir prens imiş.

Bütün antre, kürklü, paltolu Ruslarla dolu idi. Başımdaki fes, onları hiç yadırgatmamıştı. Oturduğum sırada elindeki sandviçi yemekle meşgul bir madam, geniş bir çikolata paketini yavrusuna uzattı. Fotoğraf makinesi çocuğu, tabiatıyla cezbe etti. İri, mavi gözleriyle bir müddet yüzüme baktıktan sonra yaklaştı. Yavru ile başlayan muvâneset diğer aile erkânına da sirayet etti. Bu kavmin kadınları birbirlerine çok benziyorlar. Binaenaleyh hemşire zannettiklerim belki de birbirlerine yabancı idiler.

Genç kadınlardan birisi derin bakışlı gözlerini kaldırmaya cesaret edemeyerek sordu:

“Sizin de akrabanızdan bir yaralı mı var?”

“Hayır madam!” dedim. “Ben Türk’üm, gazeteciyim. Fakat tasdik edersiniz ki ‘Türk’ kelimesi, bugün duçar olduğunuz elemleri, en iyi anlayan bedbaht bir kavmin ismidir. Ziyaretlimi gazeteci merakından ziyade sevk-i rikkate hamletmek daha doğru olur.”

Sözün burasında ihtiyar, beyaz saçlı bir erkek de muhavereye karıştı:

“Evet, siz Türkler de çok elem çektiniz, muhtelif zamanlarda zulüm selleri ile muhacerete mecbur oldunuz; yalnız, siz, terk ettiğiniz yerlerden hem-ırkınız olan vilâyata iltica ediyordunuz. Halbuki biz, öyle mi ya?.. Nereye gidiyoruz?.. Yarın ne olacağız?.. Dimağımızda kıvrılan bu istifhamlara cevap vermemekten mütevellit elemi de ızdırâb-ı hicrete ilave etmek mecburiyetinde kaldık... Allah hiçbir kavmi böyle bir felakete düşürmesin...” diye beyân-ı mütâlâa etti.

Söz açılmış iken sordum:

“Ne vakit geldiniz, nerede ikamet ediyorsunuz?”

“Biz, ilk irkâb edilenler miyanında idik. Geleli beş gün oluyor. Burada evvelce hicret etmiş akrabamız vardı, şimdi onların nezdindeyiz.”

“Buradaki halkı tedkike vakit buldunuz mu?”

“Kendi ihtisasımızdan ve kanaatlerimizden bahsetmek pek acele olur. Fakat iki seneye yakın bir zamandan beri burada oturan yeğenlerim bizi bu hususta kâfi derecede tenvir ettiler. Hem esasen benim babamın bir nasihati vardı, o da-
ma ‘Birgün dışarıda yaşamaya mecbur olursanız, vapurunun uğrayacağı memleketlere uzaktan bakınız, eğer minarelerin adedi çan kulelerinden fazla ise hiç tereddüt etmeden o şehre çıkınız,’ derdi. Merhumun ne kadar haklı olduğuna iki seneden beri serseriyaneye dolaşan akrabalarımın Türkler hakkındaki mütalaatı da yeni bir delildir.”

“Akrabası olmayanlar ne yapıyorlar? Sahile çıkanların adedi o kadar çok ki burada hepsinin akrabası bulunmasına imkân tasavvur olunamaz.”

“Vapurlarda vaziyet son derece fenadır. Bu itibarla herkes dışarıya çıkmayı cana minnet biliyor. Sahile çıkınca da birtakım fena insanlar tarafından ihata olunarak iliklerine kadar soyuluyorlar. Mesela bir ekmek mukabilinde başındaki kalpağı veya yeleğindeki kordon alınıyor.”

Bir hastabakıcı hemşire gelerek Madam La Baron’un daire müdürünün beni görmek istediğini bildirdi. Nâçar yeni aşınalarım adresimi verip ayrıldım.

Müdür Efendi, mecruhların henüz arkası alınmadığından ve hastahanenin pek dağınık bir hâlde bulunduğundan bahsederek fotoğraf hakkındaki arzularımızın tehirini rica etti.

Dışarıda hafif bir yağmur, râtib bir toz serpintisi hâlinde batî bir sukût ile dağılıyor, keskin bir rüzgâr görünmez kıvılcım sürüleri hâlinde çehreleri dağılıyordu.

İşim bitmişti, bu hâle sebep olanlara lanetler okuyarak izdihâm-ı meclis içinden geçerken gönlümde meşhur mabedi yakan zalimin târih-i tel’ine geçtiğinden asırlarca sonra her biri bir başka mabed kadar bedî bu güzel, bu dilber halkı perişan edenler için derin bir nefret ve isyan vardı.

Dolmabahçe'yi Ziyaret¹

Nişantaşı'nın yüksek yamaçlarından evime dönerken kurşun damları ve sık kafesli pencereleriyle uzanan Saray'a bir defa olsun bakmadan geçmezdim. Bilhassa gurub zamanları, ufuklarda alevden nehirler akarken tavus kuşu kuyrukları kadar çok renkler, ziya huzmeleri içinde bu beyaz binanın birkaç dakikalık fevkalade bir zaman yaşadığını kuvvetle hissederdim: Güneş ufka birkaç mızrak boyu yaklaşınca, Saray'ın loş pencereleri birdenbire tutuşup canlanır, parıltılar, kelimelere nasip olmayan yüksek bir belagatle bir anda bin macera naklederlerdi. Ne yazık ki bu kırmızı ulviyet dolu ihtilal manzarası, çok sürmez, birkaç dakikalık bir iştiâlden sonra karanlık basar, isyan biter, şiir ve mana tarumar olurdu. Ona o kadar alışmış idim ki bir zaman geldi –hakikate bittabi mutabakatı az olan bir tahmin ile– Saray'ın taksimatını düşünüp hayalimde bir şekil vermek artık zarurî oldu. Seneler gelip geçtiği hâlde bizim aşinalığımız ne eksilmiş ne de artmıştı. Bir gün ansızın hiç ummadığım bir vesile ile ona hulul etmeye muvaffak oldum. Keşke bu fırsat zuhur etmeye idi... Hafızamda çok süslü, çok çiçekli bir manzara hakke-dilirken hayalimde şiirden masnû bir cihan yıkılıp silindi... Artık gurub zamanlarının koyu kızılığы içinde ona bakarak ne "Kemal"den bir kıta ne de "Chenier"den bir yaprak okuyamıyorum. Evvelki hissim kalmadı; damarlarımda o kızgın gerginlik, o kuvvetli cereyan yok...

Muhteşem merasim kapısının yanındaki mütevazı medhalden girince, rehberim, dökülen yapraklardan müteşekkil yumuşak bir yoldan yürüdü. İç avluya müntehî geçitlerin sağ ve solunda mütehayyir bir vaz'-ı istikbâl ile başları medhale

1 Vakıf, nr. 1074, 25 Rebiulevvel 1339-6 Kânunievvel 1336/1920.

dönük iki bronz geyikle karşılaştık. Biraz ileride mihver üzerinde gittikçe mahrûtlaşan müteaddit çadırılı yeşil bir şemsiyeye müşabih bir çamın kat kat yükselen sermedî baharı nazarlarımı okşadı. Rehberim:

“Bu çam, hakan-ı mağfur Sultan Reşad’ın pek sevdiği bir ağaçtır; her sabah kahvesini burada içmek mutadında idi,” diye izahat verdi.

Mermer merdivenlerden çıktık; loş bir merdivenin yatık basamaklarından kurtulunca 1298 tarihli büyük kıt’ada bir Osmanlı vatani haritasıyla karşılaştım. Rumeli-i Şarkî, Mora’nın üst tarafı, Afrika’nın şimali, koca Irak aynı renkte boyanmıştı. Daldım gittim... Armalı, parıl parıl yanan bir çerçeve ile muhât bu haritanın iki tarafındaki pencerelerden Kızkulesi açıkları ve durgun, uyuşuk sulara yaslanmış koyu renkli timsahların mağrur gölgeleri görünüyordu.

Ey kari! Burada neler yazılmaz, bilhassa neler duyulmazdı...

Haritalı dehlizden sağa saptık. Burada küçük bir salon vardı. Duvarlarından birini baştanbaşa gayet musanna âyetten çerçeveli bir tablo kaplamıştı: Mısır’da sıra alayının geçişini tasvir eden bu levhadaki boyaların tatlı imtizacı, altındaki imzaya bakmadan bile sahibinin maharetini izah ediyordu. Bu levhanın tam karşısında bir tiyatro yangını ve çırpıplak sokağa fırlayan temaşagerlerle aktrislerini gösteren bir levha vardı. Saray’da hususî bir resim galerisine tesadûf etmedim; yalnız gayet sanatkârane eklenmiş mozayıklı konsollara, akrep ve yelkovanları ve murassa altın başlıkları kıymetli taşlarla işlenmiş saatlere hemen her köşede tesadûf olunuyordu.

Buradan sonra büyük salonlara geçtik. Mütenazır dört billur şömine dört köşede güzel birer mihrap gibi parıldıyordu. Döşemelerdeki kumaşlar ve bilhassa ortasıyla çiçekleri kabartma halılar paha biçilemeyecek bir letafet arz ediyordu. Diz çöküp halıları tedkik ettiğimi gören rehber:

"Bunların hepsi Hereke'nindir," dedi. Ben Hereke fabrikasının şöyle böyle kumaşlardan Avusturya mallarına rekabet edemeyen feslerden başka bir şey imal edemediğine kail olduğum için bu haberden hem şaşıtm hem sevindim. Kırmızı salon, ihtiva ettiği levhalar itibariyle diğerlerine mütefevvikti. Burada meşhur deniz ressamı "Ayvazovski"nin on kadar tablosu sıralanmıştı. Suların rengi, dalgaların derinliği, köpük serpintileri ve bilhassa öğle güneşinin in'ikâsı o kadar parlak, o kadar dahiyane bir kuvvetle tespit edilmişti ki Cenâb-ı Hakk'ın insanları halk ettikten sonra, birtakım kuyûd-ı ihtiyâtiyye ile onların istidadını kasr etmesindeki hikmeti bu vâlihâne temaşadan sonra daha iyi anladım. Rehberim:

"Üst kata çıkalım!" dedi. O önde ben arkada yürüdük. Şimdi billur tırabzanlı geniş merdivenlerin parlak basamaklarındayız. Burası, alt kata nispetle daha çok aydınlıktı. Karşılıklı merdivenler sağ ve solundaki geniş kulvarlar ve müzeyyen sütun başlıklarına müstenid kemerlerin ihtiva ettiği ihtişam ve yaldız, göz kamaştıracak bir manzara teşkil ediyordu.

Üst kat, alttakinin biraz daha yükseği ve aydınlığı idi. Ziyaret ve süs merakı da burada hadd-i kusvâsına vâsıl olmuştu. Bilhassa buradaki avizeler, salona mabedî bir haşmet bahşediyor, kubbelere has, dolgun akisli bir hava ile zâirin gözleriyle beraber ruhunu da kaplıyordu.

Süferânın kabul edileceği salonun yüksek şömineli istirahat odaları, divanhaneler, şuraya buraya serpiştirilmiş tablolar, saatler, mecbûl mehâsin ruhumu dakikalarca okşadı. Buradan sonra zât-ı şâhânenin dâire-i husûsiyyelerine geçtik. İlk girdiğim yer, açık hevâî mavi bütün ipek bir salondur. Buradaki renklerin imtizacı, halı, perdeler, tavan nakışlarındaki vahdet ne tatlı bir âhenk husule getiriyordu. Buradan çıkarken ruhumda derin bir elemin düğümlendiğini acı acı hissettim. Rehberim hiç konuşmadığımdan şaşırmış olmalı ki: "Ne

oldunuz, hiçbir şey söylemiyorsunuz, yoksa artık sıkıldınız mı?" diye sordu.

"Hayır, dedim, bilakis. Muhât olduğum müzeyyenât ve burada ömür sürenlerin hayalimi ziyaretleriyle meşgulüm."

"Gelin öyle ise sizi Somaki salona götüreyim; cennetmekân Sultan Abdülaziz, en ziyade burada oturmaktan hazederlermiş."

Kemerli bir kapıdan geçtik, fevkalade müzeyyen bir paravanı dolaşınca duvarları, tavanı, döşemesi, kapıları, şömineleri rengârenk Somaki taşlarından vücuda getirilmiş bir hücre-i iştilal içinde bulunduk. Bilmem neden, herhalde biraz evvelki muhaverenin tesiriyle olsa gerek –parıltılı Somaki masa başındaki koltukta geniş fes, şahane gözleri, geniş omuzlarıyla cennetmekânın hayalini bir şimşek kadar devam eden anî bir rû'yetle görür gibi oldum. Odanın havası içinde onun teneffüsünden kalma mağrur bir dalgalanış hissiyle ürperdim.

Taht salonu, Saray'ın en muhteşem ve mehîb kısmıdır. O vakte kadar kalem ve nakıştan ziyade oyma ve yaldızla karşılaşılan gözlerim, burada birden genişleyip yükselen manzara karşısında gönlüm nadir tahassüslerle doldu.

Zeminde üç sıra yol halısı vardı, rehberime sordum:

"Bu halılar neye böyle muhtelif zaviyelerle serilmiş?"

"Ön zaviyeden vükelâ, ikinciden paşalar ve rütbe-i bâlâ ashabı, üçüncüden de miralaya kadar fermanlı zabitân yürüyüp tahta yaklaşırlar, saçak öperler," dedi.

Esasen yüksek olan kubbenin içmesnedlerine resmedilen sütun silsileleri ve avize salkımları, gölgeler içinde uzanan kabartma kemerler, manzaraya nihayetsiz bir vüs'at veriyor, salon, olduğundan daha çok büyük ve geniş görünüyordu.

Saatlerce ayaküstü durduğumdan haberdar olmayacak kadar meşguldüm. Hatta yanımdakinin ikazı olmasa idi ihtimal karanlık basıncaya kadar orada kalacaktım.

“Görmediğiniz bir Kuş Dairesi kaldı, buyurun gidelim.”

Yaprak döşeli ara yolları kaybolmuş bahçenin nihayetinde tarz-ı mimârîsi itibariyle daha uzaktan insan meskeni olmadığı anlaşılan binaya doğru yürüdük. Henüz aramızdaki mesafe bitmeden güvercinlerin sevdalı “hu hu”larını işittik. Şimdi müzeyyen hücrelerinde yumurtaya yatan, yavrularını besleyen, uzun, âşıkane buselerle birbirlerine arz-ı muhabbet eden rengârenk hayvancıkları temaşa ediyoruz. Kanat şakırtıları, davetkâr gurultular, yemliklerde devam eden mülâtaferler, ne seyrine doyum olmaz bir manzara idi...

Sathı yosun bağlamış, yapraklardan rengi ve derinliği görünmeyen havuzların kenarını takiben dış avluya geçtik. Kapıdan çıktım; içimde nereden geldiğini anlayamadığım derin bir hüznün vardı. Gözümden hayali silinmeyen harita dağılıyor, hudutları darlaşıyor, darlaşıyor, altın kavuklu türbeleri iltîâb edemeyecek kadar küçülüyordu...

“Cim Dal”a Mektup Var mı?’

Öteden beri “Poste Restante” muamelatının bütün memleketlerin ahlâkiyatı üzerinde mühlik tesirler ika ettiğine imanım vardı. Anlaşılan tedkikine başlamak için ihmal ve teşeyyübümü dağıtacak yeni bir hadise rüzgârı lazım geliyormuş. Dün yeni gelen Frenk gazetelerinden *Madrid*’de ittihaz edilmiş karâr-ı muallâyı okuyunca “teber-be-dest-i seyâhat” sokağa fırladım.

Zendostluk âleminde kürsü sahibi bir zattan işitmiştim; bu nevi ahz u itânın çingiraklı fırıldakları, en ziyade iki merkezde dönermiş: (...) Postahanesi, (...) şubesi...

Yeni lastiklerimi çiğnetmemeye çalışarak yürüyordum. Birden, biri koluma girip sordu:

1 Vakıf, nr. 1079, 30 Rebiulevvel 1339-11 Kânunievvel 1336/1920.

"Seyahat hangi canibe?"

"Hızır mısın a mübarek?.. Ben de sizin dolaplarınızı çeviren suların menbainı bulmaya gidiyordum. Seni bana Allah gönderdi; düş bakalım önüme... Kurduğunuz kapanların teferruatını görmek, göstermek istiyorum..."

Refikim, bir posta memuru idi. Sinsi sinsi güldü. Sağ elinin şehadet parmağını kurnaz bir eda ile sallayarak:

"Yağma yok... Sonra bizi defe koyasın değil mi?" dedi. Gü-lüştü. Ben:

"Yok canım... Neye böyle düşünüyorsun?.. Yarın sen de okur gülersin. Malum ya biz, menbalarımızı korkutmak değil korumak cihetini düşünüyoruz. Onu tehlikeye atacak, zan altında bulunduracak gevezeliklerden daima uzak kalırız."

"Gerçi öyle ama..."

"Aması maması yok... Şimdi buradan kardeş kardeş sizin mekâna gideriz. Beni bütün gişeleri tarassut edebilecek nezaretli bir yere oturtursun, işte o kadar. Alt tarafına karışma."

"Nasıl olur?.. Ya müfettiş gelirse, müdürün aksiliği tatarsa!.."

"Naz etmesen yal.. Maazallah... Böyle bir hâl vuku bulsa bile senin velûd zekân bir çare bulmaktan âciz mi kalır?"

Dostumun alkıştan gevşeyen, dağılan bir hâlet-i rûhiyyesi vardı. Zaten medihden kim hoşlanmaz ki... Bazı nadir kuvvetli irade ashabını şöyle bir tarafa bırakacak olursak, refikimi muâheze edecek olanların, hükümlerini vermeden evvel biraz derince düşünmelerini tavsiye ederim. Ne ise... Dostum:

"Sakin muzır bir şey yazmal" tenbihinden sonra razı oldu. Kol kola yürüdük. Refikim, yolda çarşafli, şayaklı birçok kadınlara aşinalık ediyordu. İçinden belki de biraz gıpta âhengi mahsus bir sesle:

"Bu ne hezar ahbaplık! Allah versin!" dedim. Tasdikkâr bir baş hareketini mütakib seri bir okşayıyla fesini düzeltti, lü-

zumsuz yere birkaç kere öksürdü, beyaz ve sağlam dişlerini seyre davet eden genişçe bir tebessümle:

“Olur kâfir değilsin!.. Gözünden bir şey kaçmaz ki...”

Manidar bakışlarımdan kuşkulanarak ilave etti:

“Avucunu yala da...”

Postahaneye girdik. Memurün muaşeretine mahsus o bol iltifatlı nazik cümleler, nihayetsiz teşerrüfler ve zaviyeli temennalarla takdim edildim. Bu çâlâk ve cidden mahirâne savrulan selamlar ve iltifatlar, bizim tekke muaşeretine hiç benzemediği için şaşkın mukabelelerim pek acemice oldu.

Hoş peşten sonra herkes yerli yerine çekilince dostum çaktırmamaya çalışarak beni tarassut kulesine oturttu ve usulca: “İşte şu karşiki iki gişe, senin aradığın ırmakların kaynaklarıdır. Kana kana iç!..” dedi. Filhakika, orada çarşaf-
lı, şapkalı, eşarplı kadınlar, genç kızlar mekik dokuyorlardı. Bunların içinde karilere arz edilecek liyakatli bir tip araştırırken siyah çarşaf-
lı, duvak kadar uzun peçeli bir hanım geldi... Geldi diyorum ama... Dembeste-i hayret kalan şairin vâlihâne tekrar ettiği “Şevk-i şûrîdeyi gördüm gelir amma ne gelir!..” mısraını ilave etmezsem korkarım hülyanızda teressüm edecek şekil, benim gördüğüme benzemeyecek. O ne refâtâr idi!.. Asabî dizlerin seri darbeleriyle sarsılan eteklerden ılık, birbirine karışmış birkaç lavantanın ıtr-ı mümtezci taşıp dağılıyor, arkasında rayihadar bir hava cereyanı dalgalanıyordu. Küçük pencerelerden bu keskin koku girince çılgın bir memur iki eliyle masanın kenarlarına yapışarak pencereye doğru uzandı. Aç bir kedi gibi burun kanatlarını tahrik ederek uzun şehiklerle nefes aldı, havayı kokladı ve başparmağını dişleriyle sıkarak:

“Beyler! Yeni bir müşteri!” diye fısıldadı. Herkeste bir telaştır gitti; bir kafayı istiâba kifayet etmeyen dar pencere

başında birkaç baş birden tos vuruşmaya; birbirini itip karmaya başladı. Hatta benim tarassut kulesi bile taarruzdan masûn kalmadı.

Gişedeki memur, bıyıklarının şâha kalkmış birkaç kılını, sol elinin iki parmağıyla düzeltmeye çalışarak:

"Emredersiniz hanımefendi... Bakalım efendim..."

Benim bulunduğum odada:

"Duydun mu yahu adı ne imiş?"

"Cim Dal"

"Cim Dal mı? Amma kinayeli bir isim ha... Mahut türkü aklıma geldi... Cim dallı mı... Cim dallı..."

"Sus, gürültü etme!"

Gişe başında:

"Yok mu efendim?.."

Memur, karşısındaki levhanın müddet-i temâşâsını mümkün mertebe temdîde vesilecû, yılışkan bir eda ile:

"Hele bir kere daha arayalım. (Cim Dal) mı buyurulmuştu?"

"Evet, efendim!.."

İçeride:

"Amma da akordlu sesi varmış, ha!.."

"Keman teli gibi..."

Latifeci şişman zat:

"Armonika, şimikal.." dedi. Kıs kıs gülüştüler.

Gişe başında:

"Hangi merkezden verileceğini biliyor musunuz efendim?"

"Şişli'den zannederim!.."

Zavallı memur, artık nâcâr, seri bir hareketle sol tarafa sürüp sakladığı zarfı çıkarır ve: "Burada imiş efendim... Vah vah, size yazık oldu... Ayakta kaldınız. Bir dahası için emir buyurulursa hususî surette devlethaneye gönderelim."

"Estağfurullah efendim. Hacet yok efendim..."

Hanım, çıplak dirseklerini yumuşak pelerinden sıyıran şûhâne bir hamle ile mektubu aldı. Anlaşılan bu hareketiyle memura "göz hakkı" ihsan etmişti. Döndü. Çok yüzüklü parmakları arasında leylak renkli zarfı sallayarak çıktı.

İçeride:

"Ne kol sallayış!.."

"Sallanan yalnız kol mu ya?.."

"Ulan kırkını geçtin hâlâ mı saz!.."

"Ya sen... Maşallah ağzın daha süt kokuyor değil mi?"

Gişede birbirini yan yan süzen matmazeller, hanımlar hat-ta koltuğu çantalı, sakız leblebisi yiyen mektepli kızlar gittikçe kalabalıklaşıyordu. Ne garip, kalabalık arttıkça memurun nezaketi azalıyordu. Arada sırada biraz yüksek bir perdeden:

"Matmazel Hrisanti mektup var mı kale?"

"Yok!"

"Bak bir kere janım!"

"Dedik ya, yok işte..."

Bundan sonra talebeler çoğaldı. Talepkâr her ince ses memurun dudaklarını sessiz küfürlerle kıpırdatıyordu.

Bu aralık düzgünlü, ladenli bir yosma çıkageldi. Elinde sarı bir kâğıda sarılmış uzunca bir parça koz helvası vardı. Dikkat ettim, ısırdığı vakit helvanın üzerinde dişlerinin bıraktığı yerlerle beraber kırmızı izler de kalıyordu. Dişleri mi kanamıştı, dudaklarının boyası mı damlamıştı... Orasını Allah bilir. Çarşafının üzerinde muhtelif renkte tirelerle kapatılmaya çalışılmış söküklere görünce bu sitt-i resânet muhâ-bire ile bu sefil manzarayı telif edemedim. Aklıma gelen şeyi de kendim beğenmedim. Öyle ya: Buralara gelmekten çekinecek kadar velev zahirî bir iffet kaydına itikat edenler, böyle bir paçavranın tavassutunu kabul edemezlerdi.

Bana en ziyade dokunan, kalbimi ateşten bir kısıkaçla koparan bu ve biraz evvelki müracaatlar değildi. Onlar, esasen düşmüşlerdir. Ve hiçbir kayd hatta cebr, onları salâha meylettiremez fakat o biçare genç kızlar, o koltuğu çantalı, kalpleri çehreleri kadar çizgiden, gölgeden âzâde mektep yavrularını da bu tehlikeli sahanın yolcusu gördüm. Herkesse bağıyorum: Yarınki zevceler, yarınki anneler de bu iblis cazibeli yarıların kenarında dolaşıyorlar. Ve bilmiyorlar, irşat edilmiyorlar ki “kenar” ile “dip” arasında ancak bir adımlık bir mesafe var...

Yüzde Yirmi Beş!..¹

Günün en mühim hadiselerinden birini şimdilik işte bu “kesir” teşkil ediyor. Kime sorsam, kimi dinlesem, kiminle hasbıhal etsem uğultulu bir şikâyet fırtınası akisleri hâlinde hep bu rakamı dinliyorum.

Memleketin havası içinde dişleri gıcırdayan ihtiyaç canavarı, bu son günlerde kar basmış ormanları korkunç ulumalarıyla inleyen kurt sürülerinin naralarına benzer, vahşî saldırılarıyla ufukları parçalıyor. Bu iki seda nihayetsiz boşluklarda çarpıştıkça şiddetli infilaklar hâsıl oluyor, her patlayış bir başka ailenin tarrâka-i iflâsını ilan ediyor. Ah bu iflas!.. Yalnız iflâs-ı mâlî demek değildir. Bu kelimenin bu-radaki hudûd-ı şümûlü yalnız bir cihete atfolunamaz; içinde o kadar birbirine girift, müselsel facialar var ki bunları ta'dâda sütunlar, teşrihe ciltler yetiştirmez...

Saat dört buçuk, daire boşalıyor. Babıâli Caddesi'nde büyük ve inkıtâsız bir memur cereyanı başladı. Ben de aralarındayım. Saçına kır düşmüş bir grup, meyus, dalgın adımlarla

1 Vakıf, nr. 1081, 2 Rebiulahir 1339-13 Kânunievvel 1336/1920.

yürüyor. Gözler, sıklet-i elemle süzölmüş, damarları fırlak, yer yer morarmış ellerin kansız parmakları, siyah mı yeşil mi hangi renkten olduğu belirsiz, deliş deşik astarlı bir şemsiyenin sapında mütekallis... Taştan taş sekerek ilerleyen bu zümre, şikâyetini itiyat ve tecrübenin verdiği bir azim ile boğmuş, konuşmuyordu. Arkada kalınca, yanları patlamış, altı bitmiş fotinlerinin harap manzarasını görüp büsbütün teessürüm arttı.

İçlerinden birinin fotin bağları çözüldü. Toplarken dikkat ettim, bu bağ, mürekkep hokkasına batırılıp boyanmış bir sılcım parçası idi.

Vapur iskelesine gelinceye kadar onları seyrede ede beni de bir hüznü kapladı. Vapurun hareketine daha epey zaman vardı. Yolda konuşmayan yaşlı başlılar, burada birdenbire bir tuğyân-ı mükâleme ile muhavereye başladılar. Biri, korkak, mahcup bir eda ile:

"Mümeyyiz Bey, malum ya... Bizim bilet..."

"Ne ehemmiyeti var canım, bir şey değil efendim."

İki kalem arkadaşı:

"Ne olacağız yahu?.. Bu yüzde yirmibeş teranesi de ne oluyor?.."

"Yem borusu!"

"Öyle ama bakkal, çakkal bu borudan bir şey anlamıyor. Borunun onlarda bıraktığı tesir, destere bilenirken hâsıl olan gıcırtiların asabî insanlara verdiği işmi'zâzlı ürpermelerden başka bir şey değil."

"Ya çoluk çocuğu!.."

"Bırak onları azizim... İçim parçalanıyor... Büyük oğlan, dün mektep idaresinden taksit bedelleri talebini hâvî bir tezkere getirdi. Eğer para gönderilmezse çocukların mektebe alınmayacağını makam-ı tehdîdde bildiren bir küçük haşiyesi de var... Fesübhanallah!.. Ne garip hâldir bu arkadaş!.. Bu mektepler hükümetin değil mi?.. Yoksa biz mi ona yabancıyız?"

"Senin derdin yine ne ise ya ben ne diyeyim ki yarın öbür gün maa-âile sokağa atılacağım."

"Neden?"

"Neden olacak; ev sahibi geçen ayın birinci günü damladı, Refika'nın küpelerini terhin ederek onun parasını verdik. Fakat bu ay ne verecek para ne de satılabilecek eşya var. Dava, hüküm; i'lâm-ı icrâya... Biz de sokağa..."

"Ama buna bir çare bulmaları lazım gelirdi."

"Ne söylersin a birader! Ferdin derdiyle kim uğraşıyor ki..."

"Peki ama o kanunu yapan bu hükümet, icrasından mesul olan da o değil mi?"

"Kim kime?.. Mahkemelerde maaş lafının edildiğini hiç duydun mu?"

"O hâkimin vicdanı yok mu yahu?.. Bir memûr-ı müste'cir, bugünkü hâle nazaran nasıl ev kirası verebilir?"

"Hâkim için cevap hazır: Ahkâma ittiba ediyorum, der; yakasını sıyrır."

"Bu cevap ancak zevahiri kurtarır..."

"O kadarı kâfi..."

"Desene, dünya yüzünden insaf da kalktı..."

"Eğer henüz anladıysan çok geç!.."

"Dilim varmıyor, işimiz Allah'a kaldı bile diyemiyorum..."

Daha genç bir zümreye karışmak üzere bu zavallıları kendi hâllerine bıraktım. Biraz ötede beş on kişi, Köprü'nün üstüne çıkan merdivenlerin teşkil ettiği sipere sığınmış, vapur tentelerinden sızan yağmur sicimlerini seyrederek konuşuyorlardı:

"Muhasebeci Bey, nasıl, hiçbir haber yok mu?"

"Vallahi beyler ben de sizin kadar mesele ile alakadarım. Fakat sadra şifa verecek hiçbir şey yok. Haftanın muhtelif günlerinde bir şayiadır çıkıyor, fakat bir türlü tahakkuk etmiyor. Hem bu gidişle tahakkuk etmesinin de imkânı yoktur. Allah encamını hayretsin..."

Biri:

"Grev ilan edelim!"

Bir başkası:

"Hükümetin canına minnet... Tasfiye bârını üzerimize almış oluruz..."

"Bari bize kat'î bir cevap versinler. Böyle sallayıp durmalarınlar da biz de başımızın çaresine bakalım."

"Doğru söylüyorsun iki gözüm ama bizim için nasıl bir çare var sanki?.."

Pek bedbin bir diğeri:

"Hayırlı bir ecel azizim, ecel... Bizi bu dağdağadan kurtaracak, zilletten, minnetten, ezilip büzülmekten halas edecek ondan başka bir şey kalmadı. Azrail'i, bir müncî gibi bekliyorum."

Bir mütefelsif:

"Bakıp mâ-dûna daim şükretmeli hâle!.." mısraını okudu. Feverana müstaid genç bir memur:

"Ayıp yahul.. Hangi mâ-dûn? Ne şükrü?.. Vaktiyle memurların memlekette bir mevkii, şerefi vardı. Şimdi kâinata ke-paze olduk. Her sabah kapının önünde kömürcü, ekmekçi, sebzeçi, bakkal, kasap ve icra memurlarından müteşekkil bir alacaklı kafilesi diziliyor. Akla hayale gelmez istihzalar, teş-nî'lerle bağırıp çağırıyorlar."

Tehevvürün son perdesinden:

"Vallahi tuhaf... Bir de mâ-dündan, şükürden bahsediyorsunuz..."

Mütefelsif zat, başını çok görmüş, geçirmişlere has bir tavırla sallayarak:

"Hey gidi gençlik hey!.. Okumadın mı tosunum, gazetele-rin birinde bir ankete cevap verirken sâhib-i ihtisâs bir zat, 'Memurlar, silik mecidiyeye benzerler...' demişti."

Biraz derince düşündükten sonra:

"Sen de hak verirsin ya... Biz, hakikaten silik mecidiyeleriz."

Genç muarız:

"Silik de olsak devlet çarkının dişleri arasında aşındık. Memurlar, ipek böcekleri midir ki mahsulünü aldıktan sonra itlafı mübah addolunsun?.."

Efrâd-ı âilesi kalabalık biri:

"Sabahleyin evden çıkarken bizimki 'Çocukların üstü başı kalmadı, evde ne kadar perde varsa dün yaptım. Onlar da tükendi... Karışmam, çıırçıplak kaldılar, çaresine bak. Şaşırdım kaldım, artık akşama yiyecek de yok, bir şey bul getir... ilh.' tarzında bir alay söylendi durdu. İşte akşam oldu, eve gidiyorum ama ellerim boş..."

Birkaç kişi birden:

"Hangimiz öyle değiliz sankil.." diye tekrar ettiler. Bu sırada düdük öttü, vapur hareket etmek üzere; herkeste bir telaş başladı. Onlar üst güverteye çıktılar ben de matbaanın yolunu tuttum.

"Yüzde yirmi beş" İstanbul'u her şeyden ziyade işgal ediyor. Ruhuma gîrân gelmese, Sevr Muahedesi'nden ziyade bile diyeceğim... Hem bu tarzda muhakemenin hatalı, günahkâr olduğunu kim iddia edebilir? Esasen "vatan" mefhumu da "aile" kelimesinin mukaddes mahremiyetinin büyük mikyasta tevessüünden başka bir şey midir?..

Damat Bey'le Mülakat!¹

Geçenlerde matbaada her gün bir çarık eskittiğinden şikâyet eden idare müdürüyle konuşurken kapı açıldı, uzun boylu bir zat girdi:

"Afedersiniz efendim, 'Seyyah'ınızı görmek istiyorum, mümkün müdür?" dedi.

1 *Vakit*, nr. 1088, 9 Rebiulahir 1339-20 Kânunievvel 1336/1920.

Zâir, muhteşem masanın iki yanında yükselen müzeyyen ciltli defter istihkâmlarının mehîb cazibesine kapılarak Müdür Bey'e hitap etmişti. Muhatabı beni göstererek:

"Buyurunuz, görüşünüz," dedi.

Zâirimiz ismini söyleyerek kendini takdim etti ve etrafına bakınarak:

"Burası, gazetenin idare odası olduğuna göre çok müracaat edenler bulunur. Halbuki bendeniz..."

Manidar bakışı, mütereddid vaziyeti cümlelerin nihayetini ıkmal için kâfi belgati hâizdi. Hemen: "Yukarı çıkalım, orada rahatsız edilmeden görüşebiliriz," diyerek kalktı. O da beni takip etti. Karşı karşıya oturunca, istifhamkâr sükûtum uzun sürmedi. Başından fesini çıkarıp yanındaki sandalyeye koydu. Temiz, ütülü bir mendille ihtiyacını giderdi. Sonra çehresinin dörtte üçünü gösteren bir hareketle bana dönerek:

"Azizim, dedi, ben bundan iki sene evvel evlenmiş bir damadım. Siz, İstanbul hayatı hakkında tedkikler, teşrihler yazıyorsunuz. Fakat bilmem neden şimdiye kadar bizdeki izdivaç meselesini ihmal ettiniz. Eğer, sıra gözetir iseniz mühimi hatta basiti 'ehemm'e takdim etmiş olursunuz ki bu sizin için bir noksandır. Çünkü bu hareketinizle seyahatinizde büyük bir merhaleyi, ehemmiyetli bir konak yerini atlamış oluyorsunuz."

Bu aralık çaylarımız geldi, ben de zihnimde bir sual silsilesi tanzim ettim. Meğer hacet yokmuş... O, yine başladı:

"İki sene evvel, şen şâtır bir gençtim. Gözlerimde eşyayı, hadisâtı bana kuzahî bir çerçeve içinde gösteren bir saadet veya gaflet gözlüğü vardı. Kalem, kulüp arkadaşlarım, ahbaplarım, beni tanıyan herkesin gıpta ettiği şey, dudaklarımı hiç terk etmeyen tebessüm ve tâ ruhumdan gelen bir inbisâtın gözlerime verdiği neşe ve nuranî parıltı idi. Kulüpte -bu kelime yanlış anlaşılmasın, maksadım, bittabi Sarkil Doryan ve emsali gibi küberâ telâkigâhı değil, basit, duvarlarında

birkaç çıplak fotoğraf, bir iki paslı meç, yırtık bir çift eldiven, maske ve göğüslük ve bir alay demir halat döküntüsünü hâvî olan spor kulübeleridir- tavanları çatlatan kahkahalarla en meyus arkadaşlarıma bile bir sürur ziyafeti çekerdim. Günler böyle gelip geçiyor, zaman, çehremde iz bırakmadan hübûb ediyordu.”

“Bir gün ansızın önüme bir kız çıktı. Hâli, tavrı, güzelliği hoşuma gitti ve ilk defa olarak insanlar için aile teşkil etmenin bir vazife olduğunu düşündüm. Akşam, evde anneme bu fikri açtım. Malum ya onların kız vermek ve oğul evlendirmekten başka hiçbir dertleri yoktur. Hemen nasıl bir zevce arzu ettiğim hakkında malumat istedi. Kaderde varmış, oldu. İki ay sora, büyükçe bir evin kapısından tantanalı bir mayetle iç güveyisi girdim.”

“Maaşım sekiz yüz kuruş kadar bir şeydi. Şartlarımızdan biri de on beş sene müddetle ev masrafına karışmayacağıma aitti. Yoksa böyle kısır bir maaşla âlemin kızını -vicdanımı pazara çıkarmadan- boynuma almak aklımdan bile geçmezdi.”

“Meğer her şey gibi zamanın da telakkisi değişmiş... Başlaylarımızın ilk haftasında hissettiğim lezzet, ikinci hafta nihayetlerine doğru başkalaştı. O kadar ki bir iki gün içinde ballı aylarımıza çok miktarda ‘sakarın’ karıştığını sezdim.”

“Bu, ilk kuvvetli inkisardı. Fakat birinci ay bitmeden karımın hâli başkalaştı. Onun benden sakladığı bir dertle sızladığını görmemek için çok hayvan olmaklığım lazımdı. Birkaç kere sordum. Baştan savma cevaplar verdi. Damatlığımın on sekizinci gecesı akşam yemekten kalkarken kayınpederim sakallarını sallayan tehditkâr bir sesle ‘Oğlum, biraz kal da görüşelim!’ dedi.”

“Bir hiss-i kable’l-vuku ile vücudum ürperdi. Herkes çekildi, refikam da bana mühim fakat herhalde bir ‘mana-yı sır’ı muhtevi bir baş işareti edip çıktı. Kayınpederim, yüksek dişleriyle seyrek bir sakal tırağını andıran çenesini bü-

tün genişliğiyle açarak 'Oğlum, ortalığın hâli malum. Şimdi-
den sonra maaşından tıraş ve tütün paranı çıkar, üst kısmını
bana ver, başka türlü idare olmak kabil değil,' dedi. Ben, 'Fa-
kat efendim, dedim; damadınız olalı şerâit-i iâşeyi değiştirecek kadar bir zaman geçmedi. Sonra ben kerimenize talip olduğum zaman siz benden on beş sene on para istemeyeceğinizi şart koymuştunuz. İzdivacımızın temelini tekml eden bu vaadiniz olmasaydı şüphesiz ki ben evlenmek cesaretini kendimde göremezdim."

"Ne yapalım efendim, ihtiyaç her türlü kaideleri bozar."

"Beni de teklifinizi kabul etmemeye sevk eden ihtiyaçtır. Maaşım ancak beni geçindirebilir, dedim ve kalktım."

"O gecelik münakaşa bu kadarla kaldı. Ertesi akşam evde bir fevkaladelik vardı. Yemek odasına girince sanki yer yarıldı içine düştüm gibi oldum. Benim sandalyem masadan kaldırılmıştı, odama çıktım. Arkamdan karım da geldi. 'Bu ne hâl?' dedim. O, omuzlarını silktili, gözlerinden berrak damlalı yaşlar yuvarlanıyordu. Hıçkırıklarla sarsılarak 'Sen kusura bakma, şöyle olur, böyle olur...' diye birçok şeyler söyleyerek güya beni teselli etti. Ben bunun ağır bir hakaret olduğunu ileri sürerek çıkıp gideceğimi, isterse biraz mahrumiyete katlanarak onun da beni takip edebileceğini bildirdim."

"Neticede ne onun dediği ne benim düşüncelerim olmadı. Soframızı ayırdık. Artık nizaa vesile teşkil edecek olan her şeyin bittiğini zannediyordum. Bu da ikinci hatam imiş. Bir gün kaleminden yorgun gelip henüz soyunmuştum. Zevcem ağlayarak yanıma geldi. Telaşla sordum:

"Ne var, ne oldun?"

"Hiç!"

"Nasıl hiç?.. Ne diye ağlıyorsun?.."

"Ne olacak!.. Genç yaşında kahroluyorum..."

"Sebep?"

"Babamla sen."

"Anlamadım..."

"Şimdiye kadar seni üzmemek için haberdar etmiyordum. Babam, senin abdest almadığından, namaz kılmadığından tutturarak beni tahammül edilmez bir cendereye koyuyor. Artık bunun bir çaresine bak."

"O sözünü bitirmeden kaynanam, elinde bir zarfla girdi. Yüksekten bakan bir nazarla bir müddet beni süzdü ve sonra birden cıgılık gibi haşın bir sesle:"

"Nedir ayol bu ettiklerin?.. Konak gibi eve 'ipi pullah sivri külâh' girdin. Şimdi de inci tanesi gibi yavruma rahat vermiyor, boyuna gözyaşı döktürüyorsun... Sende hiç insaf yok mu?.."

"Ben, şaşırıp mukabele edemedim. Fakat karım da beni kabahatli mevkiinden kurtarmak için hiçbir kelime söylemedi. İşte o vakit benim de kan tepeme fırladı."

"Valide Hanım, ithamlarınızı hangi esaslara istinat ettiriyorsunuz? Eğer kaybolan bir rahatınız varsa onu benim vürudumda değil kendi huysuzluğunuzda aramalısınız, dedim."

"Âh Seyyah Bey, cadının aldığı tavrı görse idiniz... Hanımefendi, beni bir uyuz köpeğe bakar gibi nefret ve istikrah dolu bir nazarla süzüyordu. Elindeki tezkereyi suratıma atarak def oldu.

Kâğıdı açtım, altında karımın babasının imzası vardı. Bir alay hakaretâmiz lakırdının hulasası yine para idi. Sofradan sonra ev kirası derdi baş göstermişti. İşgal ettiğim oda için on lira istiyordu. Böyle bir herifin minneti altında kalmamak için tahakkuk şubesinden 328 senesi bedel icâresini öğrendim, bir odaya 270 kuruş isabet ediyormuş. Telli bir mektup yazarak parayı da leffettim."

"Güveyi girdiğim gece, seksen beş kilo idim. Bugün altmış dört ancak varım. Gerçi evlenmek insanı zayıflatır ama..."

Vücudumun bir kısmı kahırla, buhranlı gecelerin uykusuz ızdırabıyla eriyip mahvoldu. Aksilik kayınpederden karısına ve nihayet kızına da intikal etmişti. Sabah olur olmaz sokağa fırlar kalem vaktine kadar ötede beride vakit geçirirdim. Akşam olunca içime bir sıkıntı çöker, gönlüm darlanır, ruhumda bir azap fırtınası başlardı. Arkadaşlarım, ahabplarım ikide birde 'Ne oldun yahu... Bu ne hâl böyle?' diye sordukça zoraki bir tebessümle dudaklarım gerilerek 'Hiç, hiç!' derdim. Fakat bu cevap onları tatmin etmiyordu. O kadar taşkın neşeli bir ruhun bir senede bu kadar gamla dolması için herhalde pek büyük şeyler lazımdı. Pek seviş-tiklerim kederimin nereden geldiğini hissetmişlerdi. Büyük ısrarlarla bazı geceler beni de kendi âlemlerinde götürüyorlardı."

"Fakat bu, bizim akrep sultanları çılgın bir hiddete sevk etti. Onların hakaretlerinden kaçmak affolunmaz bir cınayetmiş gibi akla hayale gelmez iftiralarla üzerime hücumla başladılar. Hele bir gün kaynanam: 'Hadi oradan sen de koca mısın?.. Bir buçuk senedir daha bir aylık bir çocuk bile peydahlayamadın. Yine şükür Rabbime, bu torun da kim bilir ne Allah'ın belası bir şey olurdu...' Tahkirini savurdu. Artık esasen bozulan sinirlerim hiddetten kopacak kadar gerildi. Karıma sordum..."

"Sen benimle beraber gelecek misin?"

"Nereye?"

"Babamın evine."

"Hayır."

"İyi düşün, son pişmanlık fayda vermez. Görüyorsun ki bu evde rahat bir nefes almama imkân yok. İki taraftan birini tercih etmekliğin lazım geliyor."

"Ben mahrumiyete katlanamam."

“Seyyah Efendi, İstanbul’da mevcut aileler içinde benim gibi damatların adedi o kadar çoktur ki yekûnundan ürkmemek kabil değildir. Şimdi size bir sual sorayım...”

“Şayet benim yerimde siz olsa idiniz ne yapardınız?”

“Vallahi azizim, evvela ben evli değilim. Binaenaleyh bu hususta ciddi bir fikrim yok. Fakat anlattığınız şeyler de çetkiler bela değil. Ben karımı boşar, eski hürriyete karıştırdım,” dedim. Muhatabım, meyvus, karanlık bir mana-yı elemle derinleşen gözleri birdenbire sevinçle parladı:

“Allah razı olsun senden... Yüreğime su serptiniz. Ben de şimdi mahkeme-i şer’iyyeden geliyorum,” deyip kalktı.

Ait oldukları merciler tarafından her ay neşredilen münâ-kehât ve talak istatistiklerini korkunç bulanlardan biri de benim. Fakat bu malul, fena bir terbiyenin zaruri bir neticesidir. Aile hakkında bir fikir sahibi olmayan kızlarımız, izdivacı size alım satım kadar adi bir mesele telakki eden ebeveynlerimiz mevcut oldukça bu yekûn artacak, eksilme-yecektir. İstanbul hayatını zehirleyen en büyük âmillerden biri de bu aile facialarıdır.

Geçenlerde bir kız büyük bir muharrire “Nasıl koca alırsam mesut olurum?” şeklinde bir sual sormuştu. Bence bu sualin manası yoktur. İnsanları saadetten ayıran şey, ince bir gaflet perdesidir. Fakat biz böyle piyango çeker gibi “ne çıkarsa bahtıma” hamakatiyle hareket edecek olursak o ince perde, Sedd-i Çin kadar sağır ve aşılmaz bir kesafet peyda eder. Ne hacet, damat beyin hikâyesi, bir ailenin nasıl manasız budalalıklarla harap olduğunu bütün fecaatiyle göstermiyor mu?..

Gelin Hanımın Cevabı!¹

“Peyam” “bâb-ı hâcât” ve üstat “hallâl-i müşkilât” olalı, izdivaç meselesi artık dimağları nadiren ziyaret eden bir fikir ve arzudan ziyade günün hadisesi şeklini aldı. Her gün Payitahtın muhtelif köşelerinden bir inci yağmuru hâlinde “sebû-yı Cenâb” a dökülen mensur kasidelerin hulâsa-i istifhâmı hep bu merkezde düğümleniyor.

Ben istikbale ait hükümleri, nazarlarında hâlin esrarlı ufuklarından aşan bir kudret mevcut olanlara bırakmanın bir vazife olduğunu tanımayacak kadar cüretkâr değilim. İşte bu sebeptendir ki şimdiye kadar nasıl mutlak bir acz içinde kıvrandığımdan bîhaber birkaç delikanlının –bittabi kasidesiz– suallerini erbabına havale ile iktifa ediyordum, fakat günün birinde bir damat geldi, derdini döktü. Bu biraz mazi ve biraz hâldi. Tahlil için ne kehânete ne de taşkın bir ferasete ihtiyaç yoktu. Kabul ettim. Meğer başıma hiç yoktan bir iş açmışım...

Dün masamın başına geçince kabarık bir zarfla karşılaştım. Adresteki asabî inhinâlar mütehevvir değilse bile muğber bir elin mahsulü olduğunu ifşa ediyordu. Açtım, bu kıvrırcık satırlı birkaç sahife (damad beyin mutallakası) cümlesiyle imzalanmıştı. Kendi kendime:

“Bu a'lâ işte...” dedim. Böyle kendi gelen makale mevzuları devam ederse bizim çıkarların dama atıldığı gündür!..

Gelin Hanım da meseleyi kendi noktalarına göre şu yolda teşrih ediyor:

“Seyyah Bey, evvelki gün intişar eden makalenizde vak'anın merkez-i sıkletini hemcinsinize hak verdirecek noktalara istinat ettirmek için ne lazımsa hepsini yapmış-

1 Vakıf, nr. 1093, 14 Rabiulahir 1339-25 Kânunievvel 1336/1920.

sınız. Kendi hesabınıza bundan bir hisse-i iftihâr ayırmak şüphesiz ki hakkınızdır. Müsaadenizle ben de hemşirelerim hakkında pek asil bir intihab olmasa bile ehemmiyetli bir noktayı üssi'l-hareke ittihaz edeceğim.”

“Evlenmek, bir yuva kurmak ihtiyacı duyan bir erkek, her şeyden evvel o saadet binasının malzemesini, harcını hatta tezyinatını temin etmekle mükellef değil midir?.. Ve bunun aksini, yani sofrasından idare kandiline kadar her türlü hususatı temin edilmiş bir kâşaneye damat olmanın, bir başkasının eserine imza atmaktan ne farkı vardır? Size yana yakıla teşrih-i mâcerâ ederken ne sabık zevcim bu cihete temas etmek asaletini göstermiş ne de siz böyle bir mütalaayı serd eylemek cesaretini ibraz edebilmişsinizdir.”

“Genç kızlar, aileleri içinde kaldıkları müddetçe toprağı kendilerini yetiştiren iklimden alınmış saksılardaki çiçeklere benzerler. Nikâh, saksıyı kıran bir çekiç; zifaf, başka muhit, başka iklim şerâiti altında bir aşıdır. İşte bu ameliyye bazen korkunç bir surette hatalı oluyor. Mesela karanfil, me nekşe gibi narin fidanlara, devediken, zakkum gibi yırtıcı ve buruk rayıhalı unsurlar mezcediliyor. Damad Bey kendisinde nadir tesadüf ettiğim bir zarafetle bal aylarımıza çok miktarda sakarin karıştığını söylerken bunun esbâb-ı hakikasını acaba hiç düşünmüş müdür?..”

“Seyyah Bey, siz ihtimal dünyanın kayıtları gibi hazırlardan da müteneffir ve uzak yaşamış bir merdüm girizsiniz. O hâlde muhatabınıza talakı tavsiye ederken itiraf ediniz ki hatalı bir isti’calde bulunmuş oldunuz. Gerçi uzak fasîleler arasındaki aşların harabîsini budama, ihtimam gibi zayıf tedavilerle lehimlemeye kalkışmanın neticesiz teşebbüslerden ibaret olduğunu münkir değilim; fakat ‘en az ümit olunan yerde en kavîdir ümit’ düsturuna tebean son çarelere neden başvurulmasın?”

“Başka memleketlerde mesela Amerika delikanlılarınca izdivaçta ‘cihaz’ bir izzetinefis cerihası addolunurken bizde neden kayınpederin sığıntısı geçinmek, bir gaye-i hayâl hükmüne geçsin? Mümtâziyet-i rûh mübtelâsı bir kızı, kocasının bu zilleti iğrendirmez mi?”

“Kadın ruhu, çilehanelerde tettebbu edilemeyeceği için bu bâbda sizin büyük ve derin bir vukufa malik olduğunuza ihtimal vermiyorum; fakat gençlerimizin de bir türlü anlamak istemedikleri şey izdivaçla omuzlarına kabul ettikleri mecburiyetlerin hudutsuz kutsiyetidir. Mektep arkadaşlarımdan on beş yirmi bedbaht kız tanıyorum ki üç ilâ sekiz ay içinde dul kalmak felâketine uğradılar. Bunlardan birkaçı daha doğmadan alınlarına yetimlik damgaları basılmış birer yavru sahibidirler. Zevce ve evlat muhabbetinin bu kadar muhakkar olduğu bilmem daha başka bir memleket var mıdır? Aile rasâneti, küçük nizalardan yıkılacak, ehemmiyetsiz hadiselerden mahvolacak kadar tezelzül peyda etti ise bu yeni bir hastalıktır, tedavisine çalışılmalıdır. Zira on sene sonra bugün görülen kırk elli yıllık ocaklar da sönecek ve artık eskimiş bir aileye tesadüf muhal hükmüne girecektir.”

“Evlenmek kararını veren gençler, intihablarından evvel alınlarını avuçları içine alarak çok düşünmelidirler. Zevce-i sâbıkım bana ‘Gel, babamın evine gidelim,’ dediği zaman onun hesabına benim yüzüm kızarmıştı. Gitse idim ne olacaktı? Babamın ona gösterdiği dürüş muamelenin daha fenasını onun anası bana reva görecek değil mi idi?.. Tam manasıyla bir erkek, yuvasını kendi kurar, dışısını ondan sonra davet eder. Halbuki şikâyetlerini dinlediğiniz zat, bilâpervâ parasızlığından ve bir aileyi infaka kudreti bulunmadığından bahsetmiştir. Kuşlardan da mı ibret almıyoruz. Saçaklarımız altında barınan kumrular, kırlangıçlar kendi yuvalarına gelin veya damat kabul ediyorlar mı? O hâlde tablatte böyle bir şey yok ve bizim yaptıklarımız kötü bir bidat

demektir. Bedbinlikle şöhret bulmuş bir filozof 'Buselerini taklit ettiğimiz güvercinlerin aile hususundaki telakkilerini de iktibasa çalışsak, izdivaç, ilk damlaları leziz fakat son cür'aları zehirli bir peymane olmak zilletinden azade kalırdı...' hükmünü veriyor. Buna siz ne dersiniz, Seyyah Bey?.."

"Kâinatın ihtiva ettiği esrar perdelerini birer birer kaldırdıkça şeriatin azaldığını, mesela bir çobanla kozmografya okumuş bir mekteplinin, yıldızları aynı zevk ve vecd ile vâlihâne temaşa edemediğini iddia edenlerle beraber ben de diyorum ki erkeklerde gurur tenakus ettikçe aile bağları bir örümcek salyası kadar zayıf bir sargı mertebesine düşüyor."

"Diyeceksiniz ki gençliğe bakın, onlarda gururdan başka bir şey görebilir misiniz? Gerçi öyle, fakat benim murat ettiğim gurur, asil düşünüş ve yüksek tahassüslerdir. İnsanları budala mevkiine düşüren 'kibir' değil."

"İşte Seyyah Bey, biraz bulanık da olsa makalenizin bana ilham ettiği fikirler bunlardır. Şimdi de bir genç kızın kocası olacak gençten neler beklediğini şuracığa sıralayalım..."

"Zengin, fakir herhangi bir ailenin kızına talip olan bir erkek, evvela yuvasının hiç olmazsa yarısını kurmuş bulunmalı. Tarafeynin ebeveyni, aralarındaki rabitaları makaslayamayacak kadar uzakta olmalı. Kıskaçlık makul bir hudutta kalmalı ve dikkat etmeli ki bu, hiss-i aşkın, merbutiyyetin şiddetinden ziyade bir tahakküm sevdası şeklinde tecelli etmesin. Bundan ötesi esasen pek malum olan şeylerdir. Onları zikirde ciddi bir faide ummuyorum... Baki... İlh..."

Mektubu okuyup bitirdikten sonra masa başında bu meçhul mutallakaya hayalen bir şekil vermeye uğraşarak düşünüyorum. Evet, kadıncağızın da hakkı var; fakat evvelki gün damat beye de aynen hak vermek ıztırarında kalmıştım. Şu hâlde bu izdivaç meselesi, içinden çıkılır dert değil. Ey

bana mektup yazan, dert yanan, nasihat isteyen hâtuncuklar, siz de takdir edersiniz ki ben sizin için ne hoca ne de koca olamam. Şu hâlde beni rahat bırakıp bu çapraşık meseleleri nihayetsiz bir belagatle hall ve fasl eden meşhur zâta müracaat ediniz. “Cenâb-ı hallâl-i müşkilât” muininiz olsun!..

Rufâî Dergâhında...¹

Bilmem herkes benim gibi midir? Ne zaman ruhum derin ve tâ içten gelen bir elemle sızlasa, ne vakit hicranlı sarsıntılarla bedbinliğe düşsem, içimde dinî rabitaların kuvvetlendiğini, itikat ve teslimiyetin Allah’a tutunabilecek bir hâle geldiğini şiddetle hissederim. Bu demlerde ilahî ve nefeslerin nâsutî hislerden sıyrılmış birkaç beyti, ruhumdaki günahı yıkayan gözyaşlarıyla dinlemek benim için bir ihtiyaçtır.

Dün de öyle oldu. Ezgin ve bezgin varlığım, dört taraftan hücum eden bu meyus ve karanlık kasırgalar önünde kurumuş bir yaprak gibi savrulurken birden ruhumun “Lokman”ını hatırladım: “Hazır bugün Cuma, bir tekkeye gidip ilâhî dinler, açılırım,” dedim.

Kararımı verdikten sonra kalktım, tekkenin yolunu tuttum. Tenha dar sokaklarda hiçbir aşınaya rastlamadan yürüyorum. İç sıkıntısı, her dakika artan bir kudretle tazyikini taşınmaz bir hâle getiriyor. Oh... Hele şükür işte geldim... Yaprakları dökülmüş ağaçlarla muhât geniş bir bahçenin nihayetinde tahtaları yağmurdan esmerleşmiş büyük bir bina gözüktü. Tel kafeslerle ayrılmış bir kısımda, topraklar içinde yuvarlanmaktan memnun tavuklar, şurasını burasını eşeliyorlardı. Kanatları ardına kadar açık kapının yarısına yükselen açılıp kapanır demir parmaklığı ittim. Vücudumdan ilk evvel parlak yeleli bir horoz haberdar oldu. Kıskanç hayvan,

1 *Vakit*, nr. 1098, 20 Rebiulahir 1339-27 Kânunievvel 1336/1920.

bir kıvılcım kadar şedîd nigâhlı gözlerini seri bir hareketle benden yana çevirdi. Telaşlı bir iki got got ile harem halkını ikaz edince hemen âsâmın yetişemeyeceği kadar uzak bir yerde toplastılar.

Kapıyı iç medhallere rabt eden yüksek kaldırımlı yol kenarında, henüz sürmüş birkaç filiz, sonbaharın hazin ve son bir hediyesi gibi serpilmişti. Sağ tarafta hayatlarındaki tantanayı mezarlarına kadar götürenlerin mermer ve yaldızdan ibaret uhrevî mekânları sıralanmıştı. Bu çok süs, bu çok yaldız mezarlara manen çok şey kaybettiriyor. Bunlar yapılmasa olmaz mı sanki?..

Rufaî tekkeleri, Mevlevihanelerden büyük ve derin hatlarla ayrılıyorlar. Mevlevilerin ayini daha ruhanî, cezbeleri daha sâkin, erkânı daha incedir. Buna mukabil Rufaîlerin aşkı daha barizdir, cezbeleri şedîd ve heyecanlı oluyor: Bilhassa, tığ, darb, kılıç, gül kullanmak gibi akla durgunluk veren hareketleri var...

Yürüdüm. Şadırvanlar önünde birkaç zahit derin çizgili alınlarını önlerine eğmiş melül bir istiğrak ile lülelerden dökülen suların şırıltısını dinliyorlardı. Dergâhın kapısında yım. Anlaşılan ben gecikmişim. Her taraf dolmuştu. Lastiklerimi Tanrı'ya emanet ederek pabuçluğa bırakacağım bir sırada ihtiyar bir mürebbiye gelip tesellüm etti. Bir kenara sıkıştım, binadaki sükût şayan-ı hayret bir derecede idi. Bilhassa kafeslerin arkası da sessizdi.

Kapının tam karşısına tesadüf eden mihrap, askerî müzesinden bir parçayı andırıyordu. Mihrabı teşkil eden içerek mahallin cidarlarına demirli ve zincirli birçok aletler asılmıştı. Bunlar yukarıda isimleri geçen "darb, tığ, gül, tas"lardı. Mihrabın en mutena bir köşesinde de müthiş bir "çelik" asılmıştı.

Semahanenin orta yerinde karşılıklı dört post serilmişti. Bunlar zâkiirlere mahsus imiş.

Bu sırada gayet muntazam bir daire şeklini muhafaza eden dervişlerde bir hareket hâsıl oldu. Kapıda elinde alayışsız bir bohça tutan bir derviş bekliyordu. İntizar uzun sürmeden şeyh efendi göründü. Bohça açılıp yeşil hırka çıkarıldı. Gelen zat onu giyerken gayet güzel sesli bir zâkir "gül-bend" tilavetine başladı.

Rufaillerde merasim ve meratibe pek ziyade itina olunuyor. Onların da tarikatlerine ait rûtbeleri ve kisveleri var. Mesela bir mürit evvela yeşil yakalı siyah entari iktisaba mecbur ve nakîb olmadan arâkiyesine siyah şemleden başka nâmet ilavesinden memnudur.

Şeyh efendi, tevazuyla vakarın imtizacından hâsıl olmuş bir reftâr ile mihraba yürüdü. Âl-i Abâ'yı selamlayan eli göğsü üzerinde idi. Kısa bir duayı müteakip öğle namazına doğruduk...

Evrâd-ı şerîf hitam bulur bulmaz kudümler dövülmeye, dervişler kelime-i tevhîd ile zikre başladılar. Dergâhın havasında görünmeyen büyük, mukaddes bir kuşun kanatları çarpınmış gibi bir dalgalanma hâsıl oldu. "Halîle"lerden çıkan keskin ihtizaz, "mazhar"ların donuk iniltilerine karışıyor, cehrî ve kalbî tevhîdlerin fevkinde müselsel âhenk kemerleri vücuda getiriyordu. Havanın soğuk olmasına rağmen bu seri hamleli ibadet, âbidlerini yormuş terletmişti. Fakat, her şey evvelden hesap edilmiş olacak ki harem kapısından iç içe konmuş beyaz takkeler geldi. Arakiyeler toplanarak dervişlere bunlardan birer tane giydirildi. Bu hadise, zikrin şeklini değiştirmede. Belki de gözleri kapalı çehrelerinin hatlarında taşkın bir hazz-ı lâhûtî lemeân eden dervişler bunun farkında bile olmadılar. Tevhîd değişti, başka ve daha uzun âhenkli diğer bir cümleyi vird ettiler. Zâkirler, mansûr perdesinden bir "durak"a başladılar.

*Ey gönül bir derde düş kim onda derman gizlidir
Gel karış bir katreye ki onda ummân gizlidir*

Tekke tarzının edebiyatımızdaki derin varlığını bu kadar kuvvetle duyduğumu hiç hatırlayamıyorum.

Kubbe, zikrin en hararetli akisleriyle çalkanıyor, avizeler ürperiyordu. Birdenbire meydana iki çıplak zat geldi ve şeyhin elinden darpları aldılar. Esasen çocuklardan itibaren saçlı sakallı zevâta kadar birçok kimselerin avurtları tığlanmıştı. Darplar şiddetlice verildikçe baş taraftaki zincirler çelik bir yelpaze hâlinde daireleşiyor, her "Yallah!" nidasını müteakip boyun, mide, böğür gibi yerlere olanca ağırlığıyla saplanıyordu. Esasen pek keskin ve sivri uçlu olan bu âletler, devirden de ayrı bir kuvvet alıyor, en sert adalelere bile dört parmak kadar nüfuz ediyor fakat şaşılacak şey hiç kan akmıyordu ve bir parça tükürük, en şâfi merhemlerin bile gösteremeyeceği bir mucize ile yaraları kapatıyordu.

Bundan sonra orta yere lebalep dolu bir mangal getirilerek mihraptan "gül" denilen demir kaşıkları çıkardılar ve ateşe soktular. Şiddet-i harâretle kızarıp beyazlaşanları, erenler, pirlerine sığınarak bî-muhâbâ yalayıp söndürüyorlardı. Daha melekeler aynı derecede kızgın tasları başlarına geçiriyorlar, şişe ve cam parçalarını bisküvi gibi kemâl-i iştihâ ile yiyorlardı.

Ayin, bütün hararetiyle devam ederken arada sırada bir mürid coşkun bir cezbe ile zikir dairesinin hududunu aşır fırlıyor. O vakit şeyh efendi onu teskine şıtab için gür sesinin başka bir feyiz bahşettiği "Aşk!.. Aşk!.." kelimelerine küçük bir fasıla veriyordu.

Can taşıyan hangi mahlûkun hareketinde ebedi bir devam olabilir?.. İşte, evvela nâ-mahsûs bir surette düşen vecidli

galeyan, git gide sükûna avdet eden bir makine gibi daha bariz bir batâet ve yorgunluk sekteleri geçirmeye başladı. Ve nihayet ağır, sâkin, pür-vakar bir nihayetle ayin hitam buldu.

Şeyh efendi mihraptaki posta oturdu. Yüzünü cemaate çevirerek ellerini kaldırdı. Herkes ona imtisal etti. Dua bir ter bitmez bütün dervişler yüksek sesle birer “Hu!..” çekerek secdeye vardılar. Üç defa yer öperek şeyhlerini teşyi için ayağa kalktılar.

Başımdaki ağırlık ruhumdaki eza fırtınası bu ibadet membainin serin dalgalarıyla yıkanmış bana temiz ve malum bir varlık bırakmıştı. Çıkmazdan evvel semahaneye muttasıl yeşil sandukaların sahiplerine bir Fatiha ithaf ettim. Bana bu haşyetli sükûn içinde ermiş ruhlardan kopan tekbirlerin gulguleli akisleri derin, feyizli bir mağfiret ummanı hâlinde çalkanıyor gibi geldi...

Beyoğlu’nda Bir Gecel..¹

Beyoğlu âlemlerini de seyahatlerimin hududu içine dahil etmediğimden, biraz iğbirarla bahseden ortanca patrona – çünkü bizde bereketli bir patron yekûnu vardır– dönüp şöyle bir baktım. Sonra çatlak lastiğimin koncundaki kocaman “7”yi göstererek:

“Dostum,” dedim, “gerçi doğru söylüyorsun yalnız bir mevsimin çiçekleriyle mükemmel bir demet yapılamayacağını ben bilirim. Fakat vaktiyle ‘At var, meydan yok!’ derlermiş. Bu taşkın arzularla hudutsuz bir servetin remzini, aksedersek tam benim hâlimi ifade eden bir cümle olur: Meydan alabildiğine geniş, ata gelince...”

Dostum biraz tamahkârdır ama galiba eşref saatine rast gelmiş olmalı ki gülümsedi:

1 *Vakit*, nr. 1110, 1 Cemaziyelevvel 1339-11 Kânunisani 1338/1921.

“O hâlde bu akşam hazır Bojik Gecesi’dir; beraber karşıya geçelim,” dedi.

Hava kararmaya başlarken hazırlanıp çıktık. Köprü’den, süratle uzanıp kısalan gölgelerimizi çiğneyerek geçtik. Tünel, bu akşam lehülhamd تنها idi. Anlaşılan erbâb-ı zevk, daha sabahdan taşınmışlar...

Rüzgâr, semtini değiştirmiş, günlerce devam eden ılık çalkalanmalar, birdenbire hırçın ve ısırcı bir şiddet peyda etmişti. Tünel’in öte tarafında vaziyet bütün bütün başkalaştı. O vakte kadar hissettiğim rutubet de hatırı sayılır bir derecede artmıştı. Rüzgârla beraber savrulan bu ıslak tozdan iki nefes çekenler, ertesi günü burunlarına mentollü mahlûllerden bir mantar geçirmek mecburiyetindedirler. Beyoğlu günahından korkmasam hemen mübarek sıfatını ilave edeceğim; gurubun, İstanbul tarafında bıraktığı mahzun gölgeleri orası binlik ampullerin mavimtırak şimşekleriyle dağıtmış, güneşin battığından bile haberdar değil. Yüksek, billûr vitrinlerin çok renkli ziyaları, yukarıdan dökülen elektrik selsebiline karışarak Cadde-i Kebîr’i, nokta-i intişârı görünen geniş bir projektör huzmesi hâline getirmişti.

Tesadûf bu ya, orada başka bir dosta, her adımda bir nazenini selamlayan hezar-âşına bir dosta rast geldik. O da bizim gibi fakat gayesiz olarak gelmişti. Arkadaşım nükteye meraklıdır, hemen bizi arı ile kelebeğe benzetti.

Yollar, çok kalabalık değildi. Galiba soğuğun tesiriyle herkes burada pek mebzul olan istirahat yerlerinden birine iltica etmişti. Galatasaray’a kadar manzarada şahıs tenevvüünden başka bir şey yoktu. Fakat orasını geçince iş değişti. Soğuğa mukavemet için ispirtoya fazla iltifat etmiş olanların muhacemesi her taraftan birden baş gösterdi. Bilhassa kadınların birçoğu, bu senenin modasına rağmen yüksek yakalı kab ve mantolardan ziyade yine dirseklerine kadar çıplak kollu, dekoltesi hadd-i ma’rûfu geçmiş elbiselere bü-

rûnmüşlerdi. Mültefit, pür-neşe, üçer beşer gelip geçiyorlar, kulakları dibinde fısıldanan niyazkâr, takdir dolu kısa met-hiyeleri zarifane bir tebessümle telakki ediyorlardı. Fakat bazı taşkınlıkları da yok değil. Mesela işte önümüzdeki kız, bilmem nasıl bir idman neticesi olarak elde ettiği bir kabili-yetle vücudunun mevzun hututunu uzak denizlerin içinden kaynayan dalgaları gibi fıkırdatıyor, kırık, dökük bir hirâm ile etrafındakilerini kansız, dağdağasız, münadisiz bir za-ferle kırıp geçiriyordu. İradesi, sinirlerine mağlup ateşli bir genç, ötekilere yaptığı gibi ona da şifahî bir kaside ithaf et-mek istedi. Galiba daha birinci mısraını okumamıştı ki tiz ihtizazının tevliid ettiği ra'se hava içinde takip olunabilecek kadar berrak bir kahkaha, cüretinin menbaini kuruttu. Za-vallı genç süklüm püklüm kalabalığa karıştı...

Karşı kaldırıma geçtik. Biraz yürüdükten sonra kapısı-nın üzerinde "Muhteşem Rus Lokantası" levhası asılı bir yere vâsıl olduk. Brizbizlerin aralık bir yerinden baktım, içerisi muhteşem bir limonluğu andırıyordu. Kış ortasında bu ilkbahar manzarası benim gibi arkadaşlarımı da cezbet-ti, girdik.

Galiba erken davranmışız. İçerisi pek kalabalık değildi. Başları... yok saçları beyaz hâlelerle çevrilmiş birtakım huri misal Rus kadınları hizmet ediyorlardı. Palmiyeler, parlak saksılı turunç fidanlarının teşkil ettiği cazip hıyaban ara-sında ilerledik. Etrafıma şöyle bir baktım, tavandaki billur peçeli avizelerden sarkan ışık salkımları, yaldızlı cidarların-dan kıvrıla kıvrıla dökülen ve muvazi aynaların hâsıl ettiği in'ikâs ve inkisarlarla bir kat daha azamet ve letafet peyda eden nur çağlayanları ile bu salon "Kremlin"in İstanbul'a ta-şınmış bir parçasını andırıyordu.

Hele bir Çin yelpazesi kadar hafif ve çâlâk hareketlerle ortada dönüp dolaşan, şeffaf sırtları derin bir hatla ayrılmış sâkiyeler, hakikaten görülecek şeylerdi. "Rasputin" tarik-i

hakki, visale muntelhî bir emel köprüsüne tebdil etmişse onu tahtieden ictinâb edelim...

"İhtiyar elden gider..." mazmununun ne büyük bir hakikati ihtiva ettiğini ben dün geceye kadar bu derece vüs'atle duymamıştım. Arkadaşıma sordum:

"Canım, bu kadınlar, ciltlerine ne sürüyorlar ki bu beyazlık içinde bu kadar şeffaf bir pembelik imtizaç ediyor?"

Muhatabım biraz düşündü, sonra:

"Fıtrat onları sun'î tezeyyün kayıtlarından azat etmiştir. Bu müstesna taifenin vücutlarına iyi bak. Her birinin içinde müddet-i tulûu senelerce süren ve dünyanın hakiki güneşi olan bir aşk güneşi vardır. Seni şaşırtan bu renk şaşaası işte bundan ileri geliyor," dedi.

Kadehi önüme korken dikkat ettim, bilek, kol ve göğüslerini birbirinden ayıran hattın derin yerleri bile şeffaflığından hiçbir şey kaybetmemişti.

Ruhum, ihtisasım bir saat içinde müteaddit merhalelerle geçti. Evvela damaklarımı eritecek kadar kızan kanımla arzu, hodgâmlık, intifâ hisleri gibi hasis duygulara mastar olan benliğim, bir müddet sonra anî bir rücu ile bütün şiddetini kaybetti. O derecede ki onu tâ karşıdan tabağı taşıır görünce kalbim burkuldu ve hicap ile önüme baktım; galiba alnımda da muzdarib birkaç damla ter vardı.

Fakat onlar hiç de müteessir görünmüyorlardı. Hatta çehrelerinde kaş göz gibi azalar arasında ağız yerine sâkin ve beğendirmek endişesinden uzak hiç ufûl etmeyen bir tebessüm vardı. Hesap gelince bizim patronun da keyfi kaçtı. Matmazel, masaya dayalı kâfûr dirseklerinin göğsüne verdiği pür-davet şekilden bî-haber görünerek asabî çalkanmalarla oturacak yerlerini sarsıyor, hesap pusulasındaki dört haneli yekûnun ye's-âver manzarasını bu suretle tadile çalışıyordu. Kendi kendime "Ne işini bilir insanlar!.." dedim. Öyle ya Sirkeci'de yirmi beş kuruşa pahalı bulduğumuz bir

balık porsiyonu için burada birkaç lira tediye ediliyor. Çıktık. Ama ne çıkış!..

Hava, daha fazla soğumuş, rutubet, görünmez sık eleklerden geçen bir yağmur hâlini almıştı. Asfaltlar üzerinde gelip gidenlerde artık o havaî yürüyüş yerine acul adımlı bir şitâb kalmıştı.

Bir tiyatroya girdik. Frenkçe bir oyun vardı. Son perdede misafirlerini şeffaf bir dekolte ile kabul eden bir mebus karısının perde-birûnâne hareketleri arkadaşlarımı hayli müşkül bir mevkie sokmuşlardı. Seyyah olmak ve mesleğin icap ettirdiği sabır ve sükûna malik bulunmak da herhâlde bir varlıkmış... Oradan çıkınca bir varyeteye girdik.

Orada da tesadüf ettiğim feci manzara şuhâne bir eda ile başlayan bu ihtişama mağmum bir nihayet verdi.

Kapıdan girince tuğla döşemeli medhalin bir köşesinde çehrelerindeki müşabehetten kardeş olduklarına hükmettiğim üç yavru, kirli ve çok yamalı birer süprüntü çuvalı gibi oraya kıvrılıp uykuya dalmışlardı. Eğilip baktım. En küçüğünün hatları gergindi ve dudakları kımıldıyor, bir şeyler sayıklıyordu. Ana kucağını bu mezbelelerde arayan bu bedbahtlar dışarıda köpekler gibi kıvrılıp yatarken içeride mideleri mebzul bir tenevvü'le dolgun vücutların muânakalı valsleri devam ediyordu. Küçükken bahçeye meraklı idim. Bir gün kazara elimdeki çapa ile bir karıncayı paralayıp ağlamıştım. Bir müddet sonra toprak zerrelere içinde kıvranan bir mecruhun başına hemcinslerinin binlercesinden mürekkebi bir kafile üşdü. Onu incitmemeye çalışarak –çünkü bu gayretleri vâzihan görölüyordu– alıp götürdüler. Ya Rabbi biz insanlar, bu facialar meydanda iken kendimize hangi hisle ne hakla eşref-i mahlukat diyebiliriz?..

Saat kim bilir kaç... Yorgun argın eve dönüyorum. Sokak aralarından zurna ve zilli maşa sesleri, laterna havaları taşıyor. İşkembecilerin önünde saçları alınlarından siyah kadife kurdelelerle boğulmuş, malum kadınlar ve sesleri hırıltılı, kasketli adamların gürültülü muhavereleri, pazarlıkları aksediyor.

Arada sırada Bojik Gecesi'ni tes'îd eden tabancaların kuru sesleri, acı ihtizazlı bir kavisle havayı yarıyor, uzaklardan gelen bekçi sopaları, telaşlı düdüğü ısıklıklarının akislerine karışıyordu.

Büyücünün İninde!..¹

Tanıdıklarımızdan bir aile nezdinde sütninelik eden saf, genç bir kadın var. Bütün Anadolu kızları gibi o da on dört yaşında gelin olmuş, daha teşkilatı tamam olmadan üç senede üç çocuk peydahlamıştı. Mamafih tevarüs ettiği kuvvet ve büyüdüğü muhitin tesiriyle İstanbul sokaklarını dolduran o birer kravat iğnesi kadar narin ve sehlü'l-inkisâr kuklaları kışkandarcak derecede enine boyuna çalkanır bir vücudu vardır.

İşte bu kadıncağzı nasılsa burma bıyıklı bir delikanlıya abayı yakmış. Uzun kış geceleri hiç dinmeyen yağmur şakırtılarını dinleyerek beşik sallarken koynunda sakladığı kırkbirlik fasülye çıkını çıkırır, bitmez tükenmez fallarla ertesi gün dildâdesinin mah cemalini görüp göremeyeceğini araştırır imiş.

Gitgide alev saçağı sarmış ve artık mızrağın çuvala sığmadığı hakikati zahir olmuş. İfşâ-yı râza, mesela delikanlı geçerken pencereden seslenmeğe, öksürmeye ve daha bin türlü işmarla hâlimden agâh etmeye iffeti, itikadı, seciyesi mâni; şimdi ne yapsın?.. Bin defa düşünüp taşındıktan sonra

1 Vakit, nr. 1114, 5 Cemaziyelevvel 1339-15 Kânunisani 1337/1921.

nihayet kapı yoldaşlarından birine meseleyi çıtılatmaya karar verir. Bir gece el ayak çekildikten sonra Ayşe Molla'ya esrarlı bir tavırla:

"Ayol, gel sana diyeceğim var!" diye mangal başına çağırır. Şuradan buradan bir müddet konuşulduktan sonra:

"Yoldaşım, ben sana bir şey danışacağım..." mukaddimesiyle macerayı anlatır ve aşk denilen bu yanardağın kızıl sorguçlarından neler çektiğini yana yakıla izah eder.

Gençliğinde Kâğıthane âlemlerinin taşkın mülâtafeleriyle İstînâs peyda etmiş bir evvel zaman yosması olan muhatabı, yosun bağlamış harap dişlerini gösteren geniş bir tebessümle hikâyeyi dinledikten sonra:

"Kadınım, sen hiç merak etme; nasıl olsa bir çaresini buluruz. Şeyh Zâhid ne güne duruyor?.." demiş. Genç kadın, karîbü'l-hulûl bir saadetin, beyaz, gergin göğüslerini sarsan raşeleriyle gerinmiş; Ayşe Molla'ya daha ziyade yaklaşıp can kulağıyla ve her sözünü bir defa da kendisi içinden tekrarlayarak dinlemeye başlamış.

Bütün ihtimaller düşünülmüş, her şey tasarlanmış ve nihayet büyücü Şeyh Zâhid'e müracaatta kavl u karar kılınmış.

Şeyh Zâhid, Üsküdar'da dolambaçlı bir sokakta oturmuş. Oldukça büyük bir şöhreti ve mebzul müşterisi varmış. Bir gün sütnine, Ayşe Molla'nın rehberliği sayesinde bu hâcet kapısını çalmış.

Balta görmemiş ormanlardaki dikenli, çalılı yollara benzeyen ve insana ürküntü veren bir medhali takiben yürümüşler. Etrafı yangın harabeleriyle çevrilmiş, alabildiğine geniş bir arsanın ortasında tırabzanları yıkılmış tek katlı basık bir eve varmışlar.

Zavallı sütnine, daha ilk dakikalarda şikâyet karşısında kalmış; basit, fakat herhâlde menfaatini ve işini bilecek de-

recede zeki bir adam olan büyücü, meseleyi dinledikten ve hatunun saflığına kail olduktan sonra yirmi lira verildiği takdirde yazacağı bir nüshanın berekâtıyla maşukun “kelle uryan sine büryan” bir hâlde koşup geleceğini temin etmiş.

Büyücü, alelade zamanlarda gayet geniş kollu aba bir cübbe giyer, büyük kavuğunun sağ kenarından takyesinin bir kısmı, bir gecelik bir hilâle benzeyen beyaz ince bir dilim şeklinde gözükürmüş. Fakat halvet odasına dahil olunca insan büsbütün başka bir manzara karşısında kalırmış.

Oda, yılanlı ve akrepli levhalar, karmakarışık şekiller ve tavandan sarkan kök, ot demetleri büyük taneli binlik tespihler ile garip bir manzara teşkil ediyormuş. Bu hücre, üzerinde hiyeroglif benzer birtakım yazılar, işaretlerle bezenmiş kırmızı bir perde ile ikiye ayrılmış imiş. Nüshalar burada yazılır, remiller burada dökülür, her derde derman burada bulunurmuş.

Sütnine, yirmi lira talebi karşısında biraz şaşırmış, saf çehresini elle tutulacak kadar şiddetle mahsus bir elem kaplamış ve düşünmek, para tedarik etmek niyetiyle bu mucizeler (!) sahibinden ayrılmışlar.

Üç günlük bir tereddütten sonra nihayet kadıncağız sene-lerce emeğinin yegâne mahsulü olan “beşi bir yerde” sini bozdurmaya karar vermiş. Tevekkeli “Otuz iki dışden çıkan otuz iki orduya yayılır,” dememişler. İşte hiç alakadar olmadığım hâlde ben de meseleden haberdar edildim.

Kadıncağızın yirmi liraya satın aldığı “nüsha” denilen bu maskaralığı da görünce kararımı verdim.

Kariimize arz için bir suretini derç ettiğimiz “nüsha” şaklabanlık derecesine bile yükselemeyecek kadar basit bir zevzekliktir. Baş tarafındaki iki –sözüm buna– insan resmi âşık ile maşukadır ve kızın elinde kement, erkeğin boynuna dolanmıştır. Alt taraftaki şekle gelince bunu yazan büyücü, bir daha aynıni katiyen meydana getiremez. Çünkü onlar hep

hiçbir esasa istinat etmeyen uydurma şekillerdir. Ve bugün icat edilir yarın unutulur. Esasen insanlarda zekâ ve icat vüs'ati kadar hafıza kuvveti de mevcut bulunsa idi kimse kimsenin yalanını tutamaz, "ilzam" keyfiyetinin ismi duyulamazdı.

Kendisine bana yardım ederse parasını istirdad edebileceğimi bildirdim. Esasen bir türlü tesirini göremediği bu sihrin kutsiyeti hakkında onun da içi çürümüştü. Geldi. Beraberce yukarıda zikri geçen harap meskene gittik. Büyücü, çehresinin dörtte üçünü kaplayan gür kaşları, bıyık ve sakallarıyla muhataplarında heybetli bir tesir bırakıyor. Bilhassa pek çukurdan bakan küçük kara gözleri hilekâr bir parıltıyla yanıyordu.

Kendimi erbâb-ı ihtiyaçtan gibi göstererek herifin gözlerinde çakan adem-i i'timâd şimşeklerini söndürdüm. Azametli bir seda ile:

"Derdin nedir?" diye sordu. Şeytana uyduğumu, ben de bir "zülf-i semen-bû"nun esiri olduğumu fakat dildârımın bana hiç iltifat etmediğini ve her ne olursa cenâb-ı mürşidânelelerinden olacağını söyledim.

Büyücü, bir müddet durup düşünür gibi bir vaziyet aldı. Sonra perdenin arkasına geçerek mangala bir tutam günlük attı, bana döndü, dudakları dua mı beddua mı ne olduğu anlaşılmaz bir silsile-i kelimât ile kımıldıyordu. Duasına fasıla vermeden diz çökmekliğimi işaret etti.

Günlük yanıyor, odaya kilise kokusu siniyordu.

Büyücü:

"Evvela sana bir tütsü yapayım; fakat bunun için üç lira vermen lazımdır. Bu para hizmet eden gaiblerin tatyîb-i hâtırına sarf olunacaktır," deyince aramızda şöyle bir muhavere cereyan etti:

"O kadar param yok."

"İki lira verirsin."

"O kadar da yok."

"Bir liran da yoksa bu iş olmaz."

"Sonra?.."

"Sonra, cayır cayır yanarsın."

"Bana şifayı Allah mı şeytan mı verecek?"

"Tövbe de... Burada şeytanın işi ne?"

Daha fazla intizara hacet yoktu. Birdenbire ayağa kalkarak en kuvvetli sesimle bağırdım:

"Allah şifasını ihsan eder, satmaz. Yalancı budala! Çabuk bu kadından dolandırdığın paraları ver, yoksa seni mahkemelerde çürütürüm."

Herif birdenbire böyle azgın bir tehevvürle karşılaşınca dili tutuldu. Kekelemeye başladı. Paranın sarf edildiğini, fakat bir çare bulmaya çalışacağını söyledi, ben, sesimin şiddetini tadil etmeden:

"Paraları..." diye bağırdım. Aşağı yukarı uzun süren bir pazarlıktan sonra yarı yarıya sulh olmaya rıza gösterdik.

Sütnine parasına, ben yeni bir mevzua kavuşmaktan mütevellit bir sürûr içinde kıvrıla kıvrıla uzanan bu dolambaçlı sokaklardan yürüdük.

Vapurun hareketine daha çok zaman vardı. Bir sandala bindik. Yolda arkası gelmeyen teşekkürlerinden usandığım hatuna dönüp:

"Bana bak, kadınıym, dedim. Herifin nasıl martavallarla âlemi dolandırdığını gördün ya... İşte bir daha gözünü aç da böylelerine para kaptırmamaya çalış." "

Kadınlar garip mahlûklardır. Kimi zorlu pençesinde arslanları inleten şehinşahları zülfünün bir teliyle bağlar; kimi de çehresinin, vücudunun, hatta bir tek bakışının ihtiva ettiği yüksek cazibeden bî-haber, böyle basit, eblehâne vasıtalarla meramlarına vusule çalışır...

Mahkeme Kapılarında...¹

*Her ay nikâh ve talak istatistikleriyle
uğraşan dostum Tarık Bey'e*

Öteden beri sarsılmaz bir itikadım vardır: Bir milletin iç-timaî, siyasî, idarî inhitatını en vâzih bir surette gösteren adeselerin mihraklerinden biri belki en kuvvetlisi mahkemeleridir. Orada cereyan eden vâkıaların, müdafaaların, hükümlerin her biri şekil ve mahiyetine göre cemiyeti kurtaran veya batıran birer âmildir.

Bir gün adliyenin yolunu tuttum. Ayasofya'nın on sene evvelki serin gölgeli yerlerini hüznle düşünerek ilerliyordum. Büyük medhalin üstündeki "El-adlû esâsü'l-mülk" taliki gönlüme biraz ferah verir gibi oldu. Loş koridorlardan yürüdüm. Sağa dönünce biraz genişleyen bir sahada şuraya buraya gelişigüzel oturtulmuş sabit kanepeler ve gürültülü bir halkla karşılaştım. Kapının sağ tarafına o günkü muhakeme listesi asılmıştı. Etrafıma bakınarak kendi kendime:

"Hiç şüphesiz listedeki isimlerin sahipleri de bunlardır," dedim.

Kalabalığın yüzde sekseni kadındı. Dünyanın hiçbir tarafında bir asrın evlatları bu kadar geniş hatlar, derin uçurumlarla birbirinden ayrılamaz. Sözümlü tevsik için bu inanılmaz zaman farklarına vücut veren sınıflara mensup birer tanesini karilere takdim edeyim: Çarşafının çehresine isabet eden kısmı gözleri ve burnu hariçte bırakmak üzere tepe taklak bir müsellesi andıran yaşlıca bir hanım, esasen dolgun vücuduna geçirdiği elma kürküyle büsbütün yuvarlak bir hâl kesbetmişti. Lacivert çuhadan lastik konçlu mestleriyle sı-

1 *Vakit*, nr. 1121, 12 Cemaziyelevvel 1339-22 Kânunisanı 1337/1921.

raya bağdaş kurmuş, akik yüzüklü orta parmağıyla şehadet parmağı arasına aldığı cıgarasını fosurdlatıyordu. Ara sıra biraz ötede bir şeyler anlatan bir hanıma seslenerek "Huul Adile Hanım, anahtarı sakın düşüreyim deme..." şeklinde bir tembihte bulunuyor, sonra yanındakilere dönerek:

"A vallahi içim sıkıldı artık... Bekleye bekleye ayaklarıma kara su indi..." diye dert yanıyor, muhakemesinin geç başlamasından şikâyet ediyordu. Biraz uzakta peçesi kalkık, orta yaşlı bir başka hanım, Mahmudiye püskülleri kadar iri, saçaklı küpelerini bir rakkas gibi sallayarak:

"A dostlar, nasıl yanmayayım... Aşüfte, erkeğimi sihirle ayarttı da elimden aldı. Çocuğum olmuyorsa kabahat ben-de mi?.. Dilerim Allah'tan..." tarzında bir rakibeye yalnız bu nev' kadınlara mahsus bir belagatle isnadatta bulunuyor, dinleyenleri kızartacak derecede taşkın ve aykırı bir küfür silsilesine başlıyordu.

Sağ tarafta neftî bir manto giymiş, alnı tâ saçların başlangıcına kadar açık, göğsü çıplak, şakaklarından tesettüre "ref-i livâ-yı isyân" etmiş birer demet fışkıran henüz pek genç bir hanımcık, Darülbedayi veya buna benzer müesseselerden kapılmış evzâ-ı mahsûsa ile cır cır söyleniyordu:

"İstemem efendim, istemem... Sabahlara kadar pencere-lerde bekleye bekleye bir hâl oldum. Sarhoş herif... Piyanodan anlamaz. Kulakları zurna ve laterna âhengine alışmış. Bu hödüğe ben artık tırnağımı bile veremem. Nikâhım helâl, canım azat... Yalnız çeyizimi bir kurtarsam..."

Birkaç dakika içinde anladım ki burada küçük bir vakfe-i tedkikin hiçbir kıymeti olamaz. Bizzat kendim de bir davacı vaziyeti takınarak bir müddet beklemek mecburiyetindeyim. Bereket versin burası tiyatro ve sinemalardaki kadın erkek kaydından azade, er ve avrat aynı sırada oturabilir. Heyecanlı muhavereleri dinleyip not etmek için bu ne a'lâ bir fırsattı.

Bu aralık biraz evvel tasvirine çalıştığım küçük hanımın vekili olacak zat geldi. Daha şimdiden birbirlerine senli benli hitap ediyorlardı. Ara sıra karşılaşan nazarlarının ifşakâr in'itâfında, nikâhı istihfaf eden cüretkâr şimşekler çakıyordu. İçimden:

"Hımm!.. Kadıncağız, tevekkeli kocasının yılan kıvrımları kadar korkunç 'kemend-i nikâh'ından kurtulmak istiyormuş..." dedim.

Vekil saatine baktı ve "Yemek zamanı yaklaştı. Bizim dava iki buçukta ancak rü'yet edilebilir, bari gitsek yemek yesek..." davetiyle müvekkilesini koluna takıp götürdü. Bu kadınlarda tecessüsün, bütün hislerin fevkinde kudreti var. Herkes muhavereyi kesti, bu uzaklaşan çifti içinde:

"Sizi gidi sizil.."

"Ne olurdu benim de..."

"Üstüme iyilik sağlık... Âlemde hayâ kalmadı..."

"Size şapır şupur... Bize Hakk'a şükür..."

"Yerin dibine batasılar..."

"Taş yağmadığına yine şükür..."

gibi bin bir türlü mana okunan nazarlarla bir müddet takip ettiler. Fakat kim ne derse desin, ben, bu bakışlarda tah-tie ve nefretten ziyade gıptadan, istirkabdan mütevellit bir telehhüf gördüm.

Lacivert mestli kadın çenesinden iğneli çarşafının üstüne yorgan kadar büyük bir atkı aldı. Köşe minderine yerleşir gibi oturduğu sırada bir müddet kıpırdadı sonra "Kız! Âdile!.." diye seslendi. Muhatabı, iri yarı bir kadındı. Gelip yanına oturdu. Bir gazeteyi ikisinin dizleri üzerine yaydı. Ben, ne olacak, diye düşünürken çağırın hanım, biraz eğildi, el yordamıyla sıranın altını karıştırdı, oradan küçük, kapaklı bir sepet çıkardı.

Bu, bir kumanda borusu mu idi, yoksa "Üzüm üzümü göre göre kararır" hakikatinden mi ileri geliyordu bilmem... He-

men herkes koynundan, sağ veya sol tarafından sepet, torba, çıkın, paket gibi birer nevale mahfazası çıkardı. Mahkeme divanhanesi, bir müddet için bir mektep taamhanesi manzarasını iktisab etti.

Böyle bir manzaraya tesadüf edeceğimi ummadığım için hazırlığım yoktu. Bereket versin biz şarklılar, hakiki sosyalistleriz. Daha yüzlerce sene evvel "Biri yer, biri bakar; kıyamet ondan kopar," düsturunun sırrına ermiş ve sofraya otururken etrafındakileri "Buyurun!" davetiyle nafakamıza teşriki âdet edinmişizdir. Ben, ağız şapırtıları ile dolan bu tan duvarlı koridoru dalgın dalgın temaşa ederken birkaç zat tarafından bu tarzda birer davet karşısında bulundum. An'anâtımızdan en çetrefil ve karakteristik bir nokta da bu sırada meydana çıktı:

Alnı çatkılı, kınalı saçlı bir hanım, reçel, peynir ve kâğıda sarılmış patlıcan turşusundan mürekkeb yemeğine iştiha ile devam eden bir hanıma yaklaşıp biraz yavaş ve güya ihtiyatlı bir sesle "Kardeş! Gelinim senin yemeğe imrendi; yavrucak iki canlıdır da... Sevabına şu turşu ile reçelden birer lokma veriver," dedi.

Cömert kadın bu arzuyu -bittabi birer lokma olmamak şartıyla- yerine getirmeye can attı.

Ben de bir gün "meskensiz kaldım" diyen mücirimizin yüzünden sulh mahkemesine düşmüştüm. Orada çektiğim azabı -hem de davada haysiyet ve namusa dokunur bir şey olmadığı hâlde- Allah ile ben bilirim. Buradaki ashâb-ı mürâcaatın celp müzekkerelerinde talak, gasb-ı cihâz, nafaka talebi, zâtü'z-zevc olduğu hâldē tekrar evlenmek gibi hadiseler yazılı olduğuna nazaran bu sükûn ve bu istirahat-ı vicdana nasıl bir hikmetle nail olabiliyorlardı... Yüzlerce kişi arasında yalnız siyah çarşafılı, peçesi inik bir kadın sık sık ellerini kırarcasına asabî bir hamle ile ovuşturuyor ve ağrısı tutmuş gibi yerinde duramıyordu. Mevkiin neşeye, istirahat müsait olmadığını ondan başka bir anlamışına rast

gelmedim. Boşanmaktan bahsederken kadınlar bu menfur kelimenin ihtiva ettiği yapışkan, yağlı karalı damgadan bî-haber gibi hareket ediyorlardı.

Filhakika Frenkler, bizim nikâhımıza, izdivaç rabıtalarmıza pamuk ipliği derler. Bunu tevsik için de şeriatimizin ahkâm-ı ma'lûmesini ileriye sürerler. Gerçi bizde taaddüd-i zevcât vardır. Fakat bu müsaade, ne gayr-ı kabil-i icrâ şerâi-te bağlıdır!.. "Zeminde bir talak olsa heyet-i âsmân titrer," mealindeki hadis, Frenklerin iddia ettikleri hürriyeti geriye almıyor mu?..

Hulasa, bu hatunların birçoğu talak isterken bunun şâyân-ı arzu bir şey olmadığını idrak etmiyorlardı.

Şimdi, dimağında o manzarayı tekrar canlandırarak bu satırları yazarken tabîî bir rücû'la bu akıbetlerin iptidalarını düşündüm. Evet, izdivaç düğümü ilmeklenirken kör körüne hareket olunmasa o mukaddes bağın bir gün gelip taşınmaz bir zulüm ve tecebbür zinciri olabilmesi ihtimali gözden uzak bulundurulmasa bu melun neticeler hiç olmazsa yarı yarıya inmez mi?..

Niçin talak gibi akdin de hükkâm huzurunda tarafeynin her vechile küfüv olduklarına kanaat hâsıl edildikten sonra ıcrası cihetine gidilmesin?..

Şurası muhakkak ki birçok şeylerimiz gibi izdivaç düsturlarımız da "asrî" değildir. Ezmine-i kable't-târihiyye kanunlarıyla yaşamanın imkânsızlığı ağır, kocaman bir tokmak gibi her gün beynimize inerken daha ne vakte kadar güneşi balçıkla sıvamaya, yıldırıma şemsiye ile siper almaya çalışacağız?..

Sahaflar Arasında¹

Bir zamanlar dünyanın en uzak ufuklarında beliren ilim, fen, şiir yıldızlarının kadirşinas bir penâh-ı davetkârı olan İstanbul, bugün tam manasıyla bir irfan iflas buhranı geçirmektedir. Balkan Harbi'nden evvel matbaalarda coşkun bir el ile mütemadiyen formalar neşrediliyor, bilhassa tercüme eserler hayli büyük bir yekûna varıyordu.

Trablusgarp hadisesi, nur sevdasıyla çırpınan tekâmül-perverânesinin yollarını sarstı; Balkan Harbi meş'al-i irfânımıza bir avuç kül serpti, Harb-i Umûmî ve nihayet bir -fâsıla-i medeniyet- addedebileceğimiz Mütareke'den sonraki zamanlar, irfan-sûz bir cehennem rüzgârıyla bîçarenin kanatlarını yakıp kavurdu.

Yeni bir eserin intişarını ilan eden gazeteler, her yeni kitabı Kâbe'den gelmiş bir hacı gibi tantanalı bir istikbal ile karşılıyorlar. Hem son günlerde alkışın da şekli değişti, tenkit hulasası demek olan bu reklamlarda eserin kendinden değil zarâfet-i tab'ından bahsolunuyor. Bütün bunları gördükten sonra "Ne günlere kaldık..." dememek için çok sabırlı olmak gerek.

Kaç zamandır memleketimizin ilk irfan ocağı demek olan "sahaf"lar içinden gelip geçtikçe daima bir fikrisabit hâlinde feyyaz mazi ve müflis hâli mukayese ediyordum.

Şairlerin tercüme-i hâlininden bâhis, bir târih-i edebiyât taslağı demek olan tezkirelerde Sahaflar Çarşısı'nın sanat ve edebiyat âleminde ayrı ve müstesna bir mevkiî olduğu zikredilmektedir. Şu hâlde burası, yalnız basit birer kütüphane olmaktan daha başka bir kıymeti hâiz demektir.

1 Vakit, nr. 1133, 24 Cemaziyelevvel 1339-3 Şubat 1337/1921.

Biraz yukarıda kaydettiğim buhran merhalelerinin her biri, bu çarşının camekânlarında, peykelerinde bir eser bırakmıştır. Buralara vaktiyle "mecma'-ı rindân" ismini verirmiş. Zamanın güzide şairleri, eserleri elden ele dolaşan üstatlar, kuvvetli şahsiyetler hep buralarda toplanır, emsalsiz edebî ziyafetler çekilirmiş. Matbuat olmadığı için her yeni yetişen "mübdî", ilk eserlerini şifahî olarak orada neşreder, orada tenkit olunur, eserin mevkii orada taayyün edermiş.

Kim derdi ki bir gün gelip bu irfân-ı edebiyat meşheri, içinde abur cubur satılan bir Pazar yerine terk-i mevki edecektir!..

Dün, oranın ihtiyarlarıyla görüşmek için kalktım Bayezid'e gittim. Umumî kütüphanenin önünde bir müddet güvercinlerin gürültülü uçuşlarını, seri baş sallayışlarla yem toplamalarını seyrettikten sonra ağır ağır sağıma saptım. İlk dükkân, artık büsbütün kütüphane, "sahaf" çeşnisini kaybetmişti. Onu geçtim. Biraz ötede bir köfteciye kalbolmuş bir tanesini hüznle seyrettim.

Nihayet bir üçüncüsü karşısında durdum. İçeride ak sakallı, ağabanî sarıklı bir zat oturmuş fasulye ayıklıyordu. Güvercin yuvalarını andıran bölmeli raflarda tozlu ciltler sıralanmış, sağlı sollu kitap yığınlarıyla dükkân pek daralmıştı. Orta yerde bazı yerleri delinmiş bir keçe üzerinde kül dolu bir sac mangal vardı. Dükkânın dış tarafına isabet eden kısımda ağız tarafları örülmüş pirinç, fasulye, nohut ve mercimek çuvalları sıralanmıştı. Boynundan bir sicim parçasıyla asılmış iki zeytinyağı şişesi rüzgâra tâbi sallanıp duruyordu.

Bulunmayacağını bildiğim hâlde:

"Baba," dedim, "Nef'î Dîvânı bulunur mu?"

İhtiyar döndü, biraz karışık sakal ve bıyıkları arasında kaybolmuş ince ve kansız dudaklarını zarif bir tebessümle bükerek:

“Oğlum,” dedi, “kitapçılıktan geçeli çok oldu. Bulgurculuktan ne hayır?..”

Ellerinin müphem bir işaretiyle rafları ve kitap setlerini göstererek:

“Ne bunları alacak para, ne de anlayacak kafa kaldı... Nef’î Divanı’nı ne yapacaksın?..”

Hayatımda nadir karşılaştığım bir meraretle:

“Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur, kim dinler,” diye devam etti.

Her buhranın bir nihayeti olduğunu ve bu hâlin de bir müddet sonra zail olacağını söyleyerek bîçareyi avutmak istedim. Muhatabım, o yaştaki adamlardan beklenmeyen seri bir hareketle sıçradı, hiddet ve inkisardan pürüzlenmiş bir seda ile “Boş ve manasız teselliler istihzaya benzer, delikanlı!” itabıyla çıktı. O kadar kızmıştı ki bir avucundan ötekine geçirirken ufalayıp çöplerini savurduğu fasulyeleri yüzüme atacak sandım. Her gün bir parça daha derinleşen sefalet uçurumlarında nevmîd çırpınışlarla didinmek, bîçareyi o kadar çıldırtmıştı.

En tatlı sesimle:

“Baba, dedim, hatırına fena şeyler getirip gücenmeyiniz. Bu çarşının böyle bayat pazarına dönmesinden ben de sizin kadar müteessirim. Fakat –duvarda güzel bir sülüs levhayı işaret ederek– ‘Men sabera, zafera’ nassına bel bağlayan siz değil misiniz? Bu itikad ile bugünkü hâlinizi nasıl mukayese ve tevil edelim?”

İhtiyarın genç kalmış gözleri garip, istihzalı bir in’itâf ile gözlerime dikildi. Şal kuşağının katlarından küçük bir enfiye kutusu çıkarıp bir tutam çekti, kahve renkli mendil altından boğuk çıkan sesiyle:

“Hele gel bakalım otur şuraya... Sen dertten anlar bir adama benziyorsun,” dedi. Maksada vâsıl olmuşum. Hemen arkasız iskemlelerden birine çöktüm. Muhatabım da gazete

üstüne yığıdığı fasulyeleri bir kese kâğıdına doldurdu. Küçük şiltesine bağdaş kurdu. Hırkasını kavuşturarak:

“Oğlum, çarşayı görüyorsun işte. Burasına artık ‘Sahaflar’ arası demek gülünç olur. Kırk sene evvel burası memleketin irfan ve zarafet erbabını cezbeden bir yerdi. Ne sohbetler edilir ne nükteler söylenir ne bedî’ kasideler, gazeller ezberlenirdi... Hele nâşinîde bir mazmunun etrafında söylenen (malum olduğu üzere o zaman tenkid şifahî idi) sözler, serdedilen mütalaalar ciltler teşkil edecek kadar çok olurdu.”

“Bir o maziye bir de şu hâle bak... Kahtlık, yalnız buğdaya değil memleketin zekâsına, kabiliyetine de çöktü. O kadar ki kitapçılık bizlere ecdattan intikal etmiş bir meşgale olduğu hâlde işte bugün fasulye ve bulgur satmakla nafakamızı tedarîğe çalışıyoruz. Bir aydan beri bir kitap satmadığıma yemin etsem başım ağrımaz. Mesleğim müsait olsa idi Nef’î Divanı’nı istediğin zaman kahkahalarla gülecektim. Senin karnın tok galiba... Kitaba meraklı olduğunu söyleyenlere hiç inanma. Onlar kendi kendilerini aldatırlar. Umumî kütüphanelere bir gidip bak, orada rast geleceğin simalar, katiyen râgıb-ı ilm olarak gelmiş degillerdir. Onlar rüzgârdan mahfuz, sıcak bir köşe arayan avarelerdir. Binde bir ihtimal ile içlerinde belki öyleleri de bulunur ama dediğim gibi binde bir... Hem nene gerek canım, bu dert ocağını neye karıştırıyorsun? Yak çubuğunu, bak keyfine...” dedikten sonra Ziya Paşa merhumun meşhur nasihatini hâvî beytini okudu. Bu eski usul inşad, nazarımda bütün o maziye ihya için kâfi geldi. Artık bu iltihaplı şeylere dokunmaktan ictinâb ederek muhatabımdan müsaade istedim.

İhtiyar, ellerini hırkasının yenleri içinden çıkarmadan zâhidâne bir tevazu ile baş kesti, çıktım. Uzaktan bir daha dönüp baktım. Zeytinyağı şişeleri rüzgâra tâbi sallanıyor, sucuk dizileri kandilleri sönmüş mahyalar gibi matemî bir manzara teşkil ediyordu.

Tableau Vivant'lara Doğru!..¹

Suların karardığı bir zamandı. Bu renksiz, ihtişamsız kış akşamının insanı acı hislerle düşündüren dakikalarını yaşıyorduk. Programsız bir ömür sahibi olduğum için alnım avuçlarımda ne yapacağımı düşünüp dururken idare müdürü elindeki kartı sallayarak:

"Seyyah, sana iş çıktı. Şehzade'ye kadar uzan; orada yeni bir tiyatro heyeti varmış. Hayli eğlenceli olduğunu söylüyorlar. Bilhassa..."

Cümlelerin maba'dını kulağıma kadar eğildikten sonra söyledi:

"Rus matmazelleri güreş ediyorlarmış."

Muhatabım henüz sözünü bitirmişti ki Cenâb-ı Hakk'ın mangır yerine lüzumsuz bir belâ gibi hayalime bolca ihsan ettiği tecessüm kabiliyeti, taksimi imkânsız bir an içinde, karşımdan ipek "kıspet"li pehlivanlar (bu kelimeyi iyi telaffuz etmelidir!) gelip geçirdi.

"Olur," dedim.

Ortalık tamamıyla karardıktan sonra yola düştüm. Kes-tirme olsun diye caddeyi bırakarak arka sokaklardan yürüyordum. Bir köşeden sapınca garip bir manzara ile karşılaştım:

Duvar dibinde iki gölge tuhaf bir sa'y ile meşguldüler. Birkaç dakika evvel herhâlde bir heyecan belki bir kaza geçirmiş bir kadıncağız, hâlâ kendine gelememiş olacak ki fedakâr arkadaşı, kendi nefesini ona içirerek baygınlığını iza-leye çalışıyordu. Elimden gelse bu reçetesiz "Lokman"a bir tahlisiyye madalyası verirdim. Yalnız bana öyle geliyor ki devadaki kat'î şifaya ayak seslerimin de hayli tesiri oldu... Çünkü adımlarımı hissedince ayrılan dudakların çıkardığı

1 *Vakit*, nr. 1149, 11 Cemaziyelahir 1339-19 Şubat 1337/1921.

sese müşabih hafif bir şaklayışı müteakip süratle karanlıklara karıştılar.

Meğer Sa'dî'nin "Ger hâhî selamet der kenârest" pendinde her zaman için mutlak bir isabet yokmuş. Kendi kendime:

"Senin nene lazım kestirme yol... Bak işte âlemi rahatsız ettin. Herkese korkulu rüya göstermek arzu olunur şey mi ya?.." diye söylenerek tramvay caddesine çıktım. Bir müddet daha yürüdükten sonra mahut varyetenin çok ışıklı med-haline vâsıl oldum. Elimdeki bileti göstererek girdim. Ben, tiyatro, sinema, gazino gibi umumî mahallerde daima arka tarafı tercih ederim. Çünkü bu sayede hiç kimseye sezdir-meyerek herkesi tedkik etmek kabildir. Fakat bu defa taliim iyi gitmedi. En öndeki koltuklardan birine oturmaya mecbur oldum. Maamafih âdî bahanelerle sağa sola bakmak, başı çevirip arka tarafı araştırmak da mümkün olduktan sonra bu da esefe değer bir şey değildi.

Etrafa şöyle bir göz gezdirdim. Ne Darülbedayi'in en meşhur oyunlarında ne de Yeni Sahne'nin yeni piyesleri-nin ilk temsillerinde tiyatrolarımızın bu kadar büyük bir rağbete mazhar olduğunu görmedim. Alt kat localarından, balkonlardan, hele beşeriyet-i âliyyeye mahsus o "makam-ı muallâ"dan salkım salkım renk ve şekli muhtelif şapkalı, perçemli, fesli, kalpaklı başlar sarkıyordu. Cıgara dumanla-rı o kadar çoktu ki tavanın nakışları görünmüyor "makam-ı muallâ"daki başlar oldukça kesîf bir sis halesi arasından seçilebiliyordu. Şimdi oraya niçin "paradi" denildiğini anlı-yorum... Hayata bulutlar içinden bakan bir mevkîe bundan münasip isim mi olur?..

Dikkat ettim, hiçbir ağız boş durmuyordu. Rüzgârı kesil-meyen yel değirmenleri gibi çeneler gıcırıyor; şam fıstığı, çikolata, pasta, sakız leblebisi, kurabiye, kestane (hem de

kabuklarını istediği yere atmak şartıyla) gibi şeyleri öğütüyordu.

Sahnenin altına isabet eden oyukta birkaç kişilik orkestra yavrusu, Rus musikisinden birkaç parça çaldı. Saat dokuza birkaç dakika kala paradide gök gürültülerine benzeyen bir el şakırtısıdır başladı. Aman ya Rabbi! Alkış ile tehdit arasında meğer ne kadar az fark varmış...

Nezleli, donuk bir zil sesi bu sabırsızları okşayıp teskin etti. Fakat perdenin kalkması gecikince patırtı tekrar başlamakta kusur etmedi. Bu hâlin üç defa tekerrüründen sonra Osman Zeki'nin "Bostan Korkuluğu"na benzeyen biçare modelini katlayarak perde açıldı.

Seri, çâlâk bir hava çalınmaya bir Rus delikanlısı mevzun hareketlerle tepinmeye başladı. Bundan sonra yalnız göğüsleri birer cicili kapakla örtülü bir kız gelip raks etti. İstanbul sahneleri ilk defa tamamıyla çıplak bir göğüs çalkanışını temaşa ediyordu. Bunu gördükten sonra kalabalığın sırrını keşfeder gibi oldum. Sahnede çıplak etin en yüksek sanat eserlerini çiğneyip yükselen bir tılsımı vardır. Zola'nın kullakları çınlasın. Bu keyfiyeti o, cesur, mübalağasız kalemiyle (neşteriyile demek daha muvafıktır) en evvel ve en iyi bir surette teşrih etmiş, hiçbir noktasını mühmel bırakmayan bir nüfuz ile didiklemişti.

Kız oyunu bitirip çekilmek isteyince kıyamet koptu. (Tiyatro-perverân efendilerimiz) henüz tatmin edilmemişler, bu beyaz göğüsün inhinalarına göbekteki asabî kıvrımların seyrine henüz doymamışlardı. Alkış kementleriyle rakkaseyi sahneye bağlıyorlar, şuh ve işve dolu reveranslarla kırılıp dökülmesini temdide çalışıyorlardı.

Programın beni de memnun eden kısmı cücelere ait olanıdır. Bu, herhâlde hoş ve temiz bir manzara idi. "Kremlin" in billûr saçaklı sahnelerinin muhteşem kulislerine nazaran bir çardak bile olamayan bu yere düşen bu Çarlık zevk va-

sıtaları, zamanın sillesinden ne yaman bir hisse almışlardı. Gülerken gönlüme bir hüznün çöktü ve dudaklarım buruştu. Artık gülemedim. Hayalimden tarihim ve bugünkü hâlim, ateş kanatlı bir kartal gibi geçti...

Bir aralık perdenin açılması uzadı. Bermutat alkışlar sıklaşıp gazaplı bir şekil aldı. Aktörlerden birisi perdenin önüne gelerek Blanş Hanım'ın hastalanıp gelemeyeceğinden dolayı özür diledikten sonra yeni bir oyun tebşir etti. İşte bu sırada gayet garip bir hadise oldu. Salonun sağ tarafından bir ses, aktöre hitaben:

"Soğuk!" diye bağırdı.

Aktör, fırlamaya hazırlanan bir atmaca gibi kabarak:

"Ben seni ısıtırım!" tehdidini savurdu. İçimden:

"Galiba bir çingar kopacak..." diye titredim. Meğer balonmuş, Gazanfer postlu adam, kuzu gibi çekildi gitti.

Yanı başımda bir bahriyeli grubu vardı. Yüksek sesle konuşukları için ister istemez kulak misafiri oluyordum. Biraz fazla kaçırmış biri ile arkadaşısı arasında:

"Ulan Ahmed, bu herifler ne diye bize yalan söylüyorlar... Haydi şu herifleri çürük yumurtaya turalım."

"Canım söyledi ya işte, hastalanmış..."

"Ulan dün gece de otomobilinin lastiği patlamış da gelemeyecekmiş demişti."

"Ne yapalım herifler utanmak nedir bilmiyorlar ki."

"Ben o göreşecek diye Ortaköy'e kadar yaya gitmeyi göze aldım be yahu!.." muhaveresi devam ediyordu.

Nihayet göreş perdesi açıldı. Sekiz kızın musaraası ilan edilmişti. Bir Rus elinde düdük hakemlik ediyordu. Gayet fena bir Fransızca ile bütün pehlivanların pehlivan mikrobu yutup hastalandıklarını, kala kala bir çiftin göreşeceğini bildirdi. Bu ikinci itizar, umumî bir homurtu ile karşılandı. Ben bile kızmıştım. Öyle ya ne diye halkı aldatıyorlardı?..

Mamafih hakem, pişkin bir adammış. Hiç aldırmadı, sakin sesiyle musaraa edecek olan çifti takdim etti.

Bunlardan biri ufak tefek, turuncu kıspetli diğeri kolu, budu yerinde pembe mayolu uzun boylu bir pehlivan idi. Dudaklarını gayriihtiyarî:

“Bir pehlivan-işve mehabetli bir sanem” mısraını terennüm ediyordu. Birkaç saniye içinde güreşin hakiki maksadı setreden bir maskeden başka bir şey olmadığını anladım. Çünkü bu matmazellerin ömürlerinde hiç güreşmedikten başka güreş seyrine bile meraklı olmadıkları gayet aşikârdı. Onlara yalnız sahnede evvelden düşünülüp hazırlanmış vaziyetler almak ve halkı çıldırtmak için lazım gelen hareketler öğretilmişti.

Şeffaf, ipek mayonun altından her şey görünüyor. En mahrem köşeler, bütün vuzuhuyla meydana çıkıyor, hareket ettikçe paçalar kasıklara kadar sıyrılıyor, havada çıplak bacaklar sallandıkça shehevî bir kamçı görünmeyen bir şimşek hâlinde bütün heyetin sinirlerinde şaklıyordu.

Bu kifayet etmiyormuş gibi bu defa da mayolarda sökülükler belirmeye başladı. Doğrusu programı tertip edenler, menâzırın ruhlar üzerindeki tesirlerine tamamıyla vâkıf insanlar... Kıspetlerde evvelce gayet hafif, küçük bir tazyik ile inşikak edecek derecede örülmüş olan mahaller, eğilip doğruldukça birer birer keşf-i nikaba başladılar. Heyecan son dereceyi buldu. Kısa, sık, gürültülü nefesler, âhlar, ıhlarla ihlal edilen sükût içinde hayvanlık temeyyü etmiş gibi müteaffin bir dalgalanma vardı.

Ben, gözleri çarpılmış, ağızları Fransızca “o” harfleri gibi açık neferlerin, yangınlardan alev dolmuş bir nazarla sahneye bakarken kırmızı demir başlıklarından birinin başıma düşmesi ihtimaliyle ecel terleri döküyordum. Nihayet bir tanesi hakemin işareti üzerine rakibesini fazlaca sıkıştırarak musaraayı bitirdi. Hakemin düdüğüyle beraber üst kattan baygın,

İhtilalci –hakemin “hitam buldu”sunu andırır– bir “Olduuu...” nıdası koptu. Pehlivanlar, bir fırtına hâlinde alkışları, gönül- den kopan hakiki alkışları toplayarak çekildiler.

Koltuk Merasiminde¹

Öteden beri bugünkü koltuk merasimlerini tedkik edip yazmak emelinde idim. Büyük annemin ifadesine nazaran o merasimdeki ulvî şiiriyet de yavaş yavaş dağılıyor, kalpten ziyade akıl ve moda hevesinin kurbanı olup gidiyormuş. Kabul etmeyeceğini bildiğim için oturup da ona âdetler ve hadiseler üzerindeki zaman tesirinden bahsetmedim bile.

Malum olduğu üzere koltuk merasiminde alelusul erkek-lerin hazır bulunmasına imkân yoktur. En hür aileler bile muhitin bu esaslı şeriat mihverinden ayrılmamayı ihtiyata muvafık görürler. Meseleyi tettebbu hayli müşkül bir keyfi-yettir. Fakat bu merasimin yetişmiş bir kızın ruhu üzerindeki tesirleri, ona açtığı hayal ufukları ihmal olunabilir mi? Bina-enaleyh var kuvvetimi toplayarak akraba, sıkı ahbablarına hepsine başvurmaya başladım. Hatta bazen:

“Mademki merak ediyorsun, bu, senin için de kabil bir iş- tir. Ne duruyorsun?” gibi yalçın tekliflere bile maruz kalın- ca serazat bir seyyah için bunun imkânsız bir şey olduğunu söylemekte tereddüt etmedim.

On sekiz, baharın en mutena çiçeklerinden toplanmış bir demet demek olan on sekiz yaşında bir kız, hiç şüphesiz bu meseleyi benim gibi tahlil etmez. Kadınlar, bilhassa genç kız- lar, bahtiyarlık vasıtalarında biraz müşkülpesenttirler. Hele içlerinde öyleleri var ki senelerden beri rüyalarını bir akşam seması kadar çok ve tatlı renkli bir kubbe ile ihata eden bu mesut günün hulûlünü beklemek için doğduklarına inanmış,

1 *Vakit*, nr. 1161, 23 Cemaziyelahir 1339-3 Mart 1337/1921.

iman etmişlerdir. Sokak kapısından gelin odasına kadar devam eden bu çift yürüyüşünde kendilerini bastıkları yerde güller açan, başlarına muhabbet yıldızlarının şehâbdan fısıkiyeleri yağan, cidarları saadet baharından örülmüş bir hayabanda sanırlar ki hiçten ibaret bir ömür içinde böyle bir aldanış da çarpıntılı yani hakiki bir varlık değil midir?..

Neden sonra gayet sıkı görüştüğüm bir arkadaş, hemşiresinin koltuğunda hazır bulunmamı ve kolayını bulup gizli bir yerden merasimin bütün ânâtını bana göstereceğini mektupla bildirdi.

Perşembe sabahına isâl eden geceyi oldukça uykusuz geçirdikten sonra fecirle beraber kalktım. Hiç şüphesiz genç kız bu gece benim kadar bile uyuyamamıştı. Zira oraya gittiğim zaman pek erken olmakla beraber onu hazırlanmış bir hâlde buldum ve yalnız saçlarının kıvrımlarına bu hendesi şekli vermek için en aşağı üç saat uğraştığı aşikârdı. Diğer hazırlıklar için hiçbir müddet ifraz etmesem bile güneşten evvel lamba ışığından da istifade ettikleri muhakkaktı. Dostum, beni alarak salonun üstündeki merdiven altına götürdü. Oraya bir iki şilte konmuştu. Tahta aralıklarından bakınca salon alt kat merdivenleri ve sokak kapısına kadar her taraf mükemmel surette gözüküyordu.

Bir müddet sonra kapının zili çalınmaya ve misafirler birer ikişer gelmeye başladılar. Artık tam manasıyla mahpus kalmıştım. Dostum:

“Damat Bey çıkıncaya kadar buradan hiçbir yere kımıldamayız. Hesabını ona göre tut!” diye alay ediyordu.

“Ya sen?” dedim. O, kendine mahsus çok jestli güftarıyla:

“Benim aile erkânından olduğumu unutuyorsun galiba; görülecek işlerimiz var. Dikkat et sigara içme ha! En civcivli zamanda mutaassıp bir acûze feryada başlar rezil oluruz.

Hem ben, mutlaka kuşak merasiminde hazır bulunmaya mecburum," cevabını verdi.

Koltuk merasiminde davetliler ve kendi gelenler gibi iki nevi misafir varmış. Birinciler, yemekten evvel gelerek kuşak bağlanma râsimesinde hazır bulunurlar. İkinciler ancak koltuğu seyredelermiş.

Oda kapıları mütemadiyen açılıyor, yatak odasına girilip çıkılıyor. Yüksek tavanlarda tiz ökçe seslerine, terlik hışırtılarına karışan muhaverelerin, keskin kahkahaların billûrî akisleri çalkanıyordu.

Birdenbire ses kesildi, sükûn durularak ürpermelerden eser kalmadı. Bir budak deliğine gözümü uydurarak ortalığı seyre koyuldum.

Dışarıda savrulan kara, tipiye omuz silker gibi çok açık dekolteli bir kalabalık âdet yerini bulsun diye başlarına attıkları mendilleri uçurmamaya çalışarak bir daire şeklinde dizilmişlerdi.

Gelin, canlanmış beyaz bir zambak gibi ilerledi. Babası çehresini ak, muhterem bir hâle gibi ihata eden sakalına rağmen çevik bir hareketle eğilerek kızını kucakladı ve kuşağını biraz beceriksiz, biraz titrek bir elle bağladı. Gelin sıra ile aile erkânının ellerini öptü; onlar da birer hediye ile bu gül dudakların temasını ödediler.

Bundan sonra sofralara geçildi.

Giyim hususunda biz erkekler, kadınlardan daha az tenkit edilecek bir hâldeyiz. Merasimden bahsettiğim aile muhafazakâr, şerefli bir ocaktır. Misafirleri de ona göre idi. Fakat aman ya Rabbil O ne kadar çok renk idi! Hemşireler bile ayrı ayrı giyinmişlerdi. Aynı renkte, aynı biçimde, aynı tuvalette bir çift göremedim. Bilhassa makyaj kemali bulmuştu. Ciltleri üzerinde yabancı başka bir deri taşımaktan kadınlığın o kadar ince ve sehlû'l-inkisâr olması lazım gelen ruhları nasıl oluyor da buna tahammül ediyorlar, aklım ermiyor. Tecem-

mül, aile tuvaletiyle bulvar makyajını tefrik etmek şartıyla kadının hakkıdır. Fakat maalesef bu hatt-ı faslı idrak etmiş olanlara nadir tesadüf ettim.

Bulunduğum yer, pek dardı, içim sıkılıyor, cıgarasızlık canıma işliyordu. Karanlığa alışan gözlerim etrafımdaki eşyayı seçmeye başladı. Ve bir dostum bir sürahi ve bardak bırakmayı ihmal etmemişti.

Birdenbire aşağıda kâhya kadının sesi çınladı:

“Vakit yaklaşıyor... Sofralar çabuk temizlensin!”

Aşağıda hizmetçiler koşuşuyor, bardak, çanak gürültüleri kulak patlatacak bir dereceye geliyordu.

Artık herkeste hakikaten alevli bir intizar vardı. Damat beyin gelmesi yaklaştıkça bu hâl artıyor, artıyordu. Nihayet bir otomobilin su aygırlarının teneffüsünü andırır harıltılarla köşeden döndüğü işitildi. Bir dakika sonra da (evvelce düşünülmüş bir parola olacak) borusu telaşlı telaşlı takarübü ihbar etti.

Salonda insan dalgalarının rengârenk med ve cezri başladı. Oda kapılarından mütecessis başlar uzandı. Gelin hanım, damat beye çıkacak olan akraba kızları refakatinde merdivenlerden indiler, kayınvalide ve yaşlı akraba üst sahanlıkta kaldılar...

Bir dakika sonra, ağır, vakur bir çıkış başladı. İtiş kakıştan geçilecek yol daralmıştı. Birbirlerinin kollarına sımsıkı yapışmış çift merdivenlerin son basamağında küçük bir tereddüt vak’ası geçirdiler. İlk hatveyi gelin hanım attı. Kadınlar arasında bu hâl, kılıbıklığa delalet edermiş... Damat, rehber-i saâdet ittihaz ettiği bu latif mahlûka teslim-i inândan memnun, mütevekkil takip etti, yok, tâbi oldu.

İçlerinde gıpta, haset, dua gibi hisler okunan yüzlerce gözün yağdırdığı “bârân-ı nigâh” altında odalarına çekildiler. Odada kalındığı müddetin de birtakım manaları varmış. Damat, çok kalırsa gelini çok sevdiği ve ayrılmak istemediği,

çabuk çıkarsa “rişte-i izdivâcın” kuvvetli bir kement teşkil etmeyeceği anlaşılırmış.

Bir müddet sonra misafirler, kendilerine ait olmayan işlere de karışmaya başladılar. Mesela durup dururken:

“Artık çok oldu.. Gelini isteriz.”

“Biraz da akşama kalsın!..” gibi tarizlerle damadı savmaya kalkıştılar. Tabir caizse buna da kadın yeniçerilerinin kazan kaldırması diyelim...

Anlaşılan damat, pek nazik bir genç imiş. Hemen bu umumî arzuya nefsini feda etmekten çekinmedi. Çıktı. Kapıdan merdivenlere doğru attığı her adımı zavallı genç bir avuç para ile ödüyor, konfeti ve isimlerinin ilk harflerini taşıyan mini mini kartlardan müteşekkil alı, yeşilli bir serpinti arasından kendine yol açmaya çalışıyordu.

Beri yanda herkes secdeye kapanmış gibi alınları yerde bu dökülen gümüş serpintisinden hissesini almaya, hayır, hayır kapmaya çalışıyor; kahkahalar arasında “Ay, elime bastın! Ayağımı çiğnedin! Başımı bozdun! Pendentifimi kopardın!” gibi şikâyetler duyuluyordu.

İstanbul mu, Monte Carlo mu?..¹

Coğrafya ve siyasi vaziyeti itibariyle Payitahtımız müta-rekeden sonra muhtelif muhacirin sellerinin karşılaştığı bir kavis oldu. Yukarıdan aşağıdan, sağdan, soldan devam eden bu insan ırmakları, Çekmece ile Kavaklar arasındaki sahil hududu içinde derin sefalet ve sefahet girdapları hâsıl ederek iki seneden beri döndürmedik baş, aşındırmadık taş bırakmadılar.

Kâinatın her kuvvetin her sür’atin bir nihayeti, her varlığın bir fenası mevcut olduğu hâlde, beldemizi bir şehir hâ-

1 *Vakit*, nr. 1168, 20 Cemaziyelahir 1339-10 Mart 1337/1921.

linden çıkarıp bir kervansaray heyetine sokan bu muhacir kafileleri gittikçe korkunç birtakım a'râz göstermeye başladılar.

Dikkat ediyor musunuz demeyeceğim çünkü bu seren direklerini görmeyecek hiçbir göz tasavvur edemiyorum. Bilhassa son on beş günden beridir memleketimizin İslâm keşafetiyle meşbu aksamındaki gazinolar, büsbütün başka bir hayata sahne olmaya başladı.

Evvela Sirkeci'nin oldukça kibar gazinolarından başlayan "tombala" akını müthiş bir mide kanseri gibi bütün nahiye-leri sardı. O kadar ki bugün dört masa, sekiz sandalyeden ibaret kahve taslaklarında bile bu fırladıkların harıltılı devirleri hummalı bir surette devam edip gidiyor.

Taşlık ve kireçli bir köşede sıkışıp kalan zavallı "Hilâl-i Ahdar" fidanı, küül damlalarıyla kavrulan yerli filizlere seyir olacak kadar yapraklanmadan, ırkın bünyesini tahrip eden yeni bir âfetin, kumar iptilâsının onmaz rahneleri karşısında kimden necat ve imdat dileyeceğimi şaşıyorum.

Darülhikme adlı bir müesseseden zaman zaman bu gibi seyyiâta karşı bir infial sedası yükseliyor. Fakat iş o kadarla kalıyor. Yoksa hâlâ nefes ve nüsha ile Lokmanlık davasında olanlar mı mevcuttur? Meydanda açık bir yara var; üzerine mütemadiyen mikrop yağıyor. Onu âcil tedbirlerle ilaçlamazsak bu ceriha zehirlenip kangren olacak. Şunu da peşin söyleyelim ki kangrenleşecek olan yara kesilip atılmaması mümkün bir uzuvda değil doğrudan doğruya can evimizdedir.

Dün gece bu tombala dolaplarının döndüğü mahalleri ziyaret ettim. Daha dış kapıdan girince keskin bir ispirto ve cıgara kokusuyla midem bulanmaya başladı. Gazino dopdolu-lydu. Ampullerin düdüğü kuvvetli ziyaya rağmen salonun

havası içinde buhar ve dumandan ibaret hafif bir sis sallanıyor. Kapılar açılıp kapandıkça içeriye hücum eden rüzgâr, açık mavi, şeffaf bir tül yelpaze hâlinde dalgalanıyordu.

Güç hâl ile bir yer bulup oturdum. Kimse kimse ile meşgul olmuyordu. Halkın bütün dikkati önlerindeki mukavvalarda, eğilmiş, emsalsiz bir sükût içinde numaraları dinliyorlardı. Arada sırada eller uzanıyor, siyah fişlerle okunan rakamlar kapanıyordu.

Buradaki insan kitlesi içinde ak sakallı pîrlerden, yaşlı başlı adamlardan tutunuz on beş yaşındaki çocuklara varıncaya kadar her sınıf ve her yaşta adam vardı.

Yanına oturduğum zat, kürklü yakalı paltosu altında çapraz düğmeli, gaytan işlemeli camadan giymiş bir Rumelilili idi. Yüzüne baktım: Sû-i tegaddînin bütün âsârını taşıyan bu çehrenin uçuk dudaklarındaki kıvrımlarda tarifi gayr-ı kabil bir hırs derin çizgilerle kazılmıştı. Karşımdaki de bundan farklı değildi. Yalnız bu biraz daha genç ve daha kendine sahip görünüyordu.

O da önündeki mukavva parçasına gözlerini dikmiş, sol eliyle gür bıyıklarını ağzına götürüp çiğniyordu. Hele sağ tarafta sıra ile birkaç masayı işgal eden İranlı grup cidden zikre değerdi. Siyah papaklarıyla hemrenk saçlarını karıştırarak kendilerine mahsus şive ile uzun heceli birtakım şeyler söylüyorlar, galiba talilerinden şikâyet ediyorlardı.

Nihayet köşeden bir ses yükseldi:

“Tombala!..”

Sırtı beline kadar açık bir Rus kızı sesin geldiği tarafa seğirterek numaralı mukavvayı aldı dolabın yanına gitti... Numaralar mukabele edildikten sonra kazanılan meblağı müzeyyen bir tepsiye koyup sahibine götürdü.

Fena bir orkestra sokak şarkılarından birini terennüme başladı. Tombalalar arasındaki vakfelerde bu güya sâmiayı telziz edecekti. Garsonu savar savmaz matmazellerden

biri başıma dikildi. Ve benim de önüme bir mukavva bırakıp te'diye etmemi bekledi. Gayet kötü bir Fransızca ile: "Mademki ben intihab ettim kazanacaksınız," diyordu.

Camadanlı komşum kızla benim aramda geçen muhavereyi büyük bir dikkatle dinliyor. Bana bakan nazarlarında bu fıkırdak şimal yosmasının konuşmasını bile büyük, şerefli ve gıptaya layık bir mazhariyet addettiği okunuyordu. Niha-yet cesur bir sevk-i tabî ile kıza önündeki kadehi işaret etti. O, yüzünü buruşturarak bu gibi acı içkilerle istînâs olmadığını anlattı ve ilerideki masada bir refikasına ikram edilen parlak kova içindeki kırmızı kalpaklı, yaldızlı şişeyi gösterdi. İhtiyar çapkın birkaç defa yutkundu, anlaşılan şampanyanın pek pahalı olmasından korkmuştu.

Kız, çekilip gitti, arkasında bıraktığı bu ateşli gözleri ve yarı açık ağzı tamamıyla unutmuştu bile. Garson komşumun rakısını tazelerken:

"Bana bak, üç masa ilerideki kızın içtiği şişenin fiyatı nedir?" sualine maruz kaldı. Anlaşılan ihtiyar unutmamıştı...

Sürekli bir çingirak, tedkikimi yarım bıraktırdı. Ortada iri çaplı bir Rus, direk direk çıkan sesiyle söylüyor, bir Türk tercüme ediyordu.

Elli mukavva satılmış, bunun yüzde yirmisi kasaya aitmiş, kazanan kırk lira alacakmış. Matmazellere de yüzde on nispetinde bahşiş vermek mecburî imiş.

Ben talihimin ne kadar kör olduğunu bildiğim için bu izahatı dinlemedim bile. Yalnız şunu gördüm ve şuna kani oldum ki orada kazanılan paralar, soñ santimine kadar yine orada sarf olunuyor. Bu defa içinde benim verdiğim liranın da dahil olduğu yekûnu kazanan zat benden iki masa ileride oturuyordu. O vakte kadar kırmızı turp ve fasulye pilakisiyle içtiği rakısına kazancı müteakip siyah havyar, istiridye ve beyin tavası getirtti. Bunlar en aşağı üç lira ediyordu. Biraz sonra matmazel de kovasının başına geçmekte gecikmedi.

Bu oyunu tertip edenler cidden mahir adamlar. Basit bir iş hem de kârı çok. Farz ediniz ki bir gecede otuz defa tombala kartları değişsin. Ellişer liradan alınan yüzde yirmi, üç yüz lira tutuyor; matmazellerin bahşişleri şampanyadaki ortalama kazanç da yüzde otuz ederse işletenlere gecede beş, altı yüz liralık bir hâsılât-ı sâfiyye bırakıyor demektir. Sokağa atılan bu kadar para böyle bir zamanda ne demektir? Bu yekûn kaç ailenin maişetini temine kâfidir? Başka bir tefsir ile bu meblağın böyle heba olmasından gecede kaç aile aç kalıyor?.. Memlekette bunu düşünecek kimse kalmadı mı? Maaşların çıkmadığı ve bu yüzden bütün çeyiz eşyasının hatta daha pek mukaddes şeylerin pazara çıktığı bir hengâmede bu püsküllü belalardan halkı kurtaracak bir merci yok mudur?

Ahalimizin hüsne karşı meclûbiyeti meselede en büyük rolü oynuyor. Gezdiğim yerlerde en kalabalık halkın, en güzel kızlar tarafından hizmet edilen gazinolarda olduğunu gördüm.

Rus kavmi, hicretle geldikleri ülkemizde az zaman zarfında öyle bir istila şebekesi kurdular ki bunu Çarlık Rusya-sı'nın süslü elbiseli, kurşun kamçılı kazakları, üç yüz senede değil kıyamete kadar vücuda getiremezlerdi.

Tombala, basit, zevksiz bir kumardır. Yüksek bir terbiye değil, orta bir tahsil sahibi olanlar bile bu eğlenceye iltifat etmezler. İnsana verdiği hazzın heyecanın hududu pek dardır. Bu itibarla gazinoları dolduran müşteriler bilhassa mutavassıt tabaka ile onun biraz gerisinde yürüyen zümre idi. Pek az istisnasıyla hemşehrilerimizin bu kısmı, mukannen bir ücret mukabilinde çalışan ve bin müşkülât ile iki yakasını bir yere getirebilen bîçarelerden ibarettir.

Hele bu tombala yerlerinin birinde tahribatın alabildiğine geniş yapılabilmesi için lazım gelen bütün tedbirler itti-

haz edilmişti. Alt katta kazanıp, kafayı tütüleyenler çıplak kollu rehberlerden birine dayanarak üst kata çıkıyor ve daha sâkin bir muhitte son lira tükeninceye kadar nûş-â-nûş bir âlem yaşıyorlardı.

Bizde bu gibi şikâyetlere karşı pek de haksız olmayan bir infial vardır: "Her şeyi hükümetten bekleyen millet, elbette birçok nevakıs içinde boğulur; millet hükümetin icratını teshîl etmezse her türlü tedbirden ümidi kesmelidir," derler. Öyle ama bu gibi hadiseleri şahıstan evvel milletin refahını mütekeffil olan hükümet sezer. Fert, kendine gelip muhakemeye başlayınca kadar geçen zaman, bazen o kadar zalim olur ki ayıldıktan sonra bütün ümit ve reha bağlarını çürümüş, dağılmış buluruz ve bu harabenin başında oturup ağlamaktan başka vazifemiz kalmaz. Ne yazık ki bu dökülen nedamet gözyaşları, çok defa vücudumuza yapışan, mesâmmâtımızı tıkayarak nefsimizi tebâh eden çirkâbı yıkayamaz. Hayatın mağfireti Canâb-ı Hakk'ınki kadar geniş bir umman değildir. Biri dalgalarla ihsan ederken öteki damla damla bağışlar. Binaenaleyh içtimaî bir beliiye şeklini alan bu kumar yangını en âcil bir surette söndürmek, vasîlerin en mühim vazifelerinden birini teşkil ettiği hakkında hiç kimsenin şüphesi yoktur zannederiz.

Havasının teneffüsü bile ciğerleri çürütecek kadar mühlik bir semm taşıyan bu batakhanelerde bir gün gelecek kurban edilmemiş hiçbir şeyimiz kalmayacaktır. Yoksa onu mu bekliyoruz?..

Çobanlar!.. Sürü tehlikede, içimizde bir değil binlerce kurt var!..

Ulvî Manzaralar...¹

Kim bilir kaç yüz sene var ki Bizans'ın kalbi, bugünkü kadar gergin, bu derecede diri ve temiz bir heyecanla çarpmamıştır. Bir haftadan beri Marmara'nın gölgeli sahillerinden çok kaynaklı "Keşiş" in dik şahikalarından uğultularla taşıp gelen bir hava, bu zafer ve gurur rüzgârı bu beldeyi sardırarak, İstanbul, dünkünden ne kadar başka bir şehir oldu.

Dün, merdûd bir tevekkül, melun bir acz içinde iki büküm sürüklenen bu kütleyi nasıl bir mucize bu kadar başka bir heyetle meydana attı? İki seneyi mütecaviz karanlık günlerin üst üste yığılmasından mütehassıl siyah bir kefen altında uyuşan bu ülkenin matemini hangi kudretli pençe, hangi rehâ yıldırımını parçaladı? Yer yer çağlayan billûr fıski-yelerini kim yarattı?..

Bir hafta oldu, Köprü'den geçerken akşam kızılığы altında bir kat daha yükselen kubbelerin ağır gölgeleri içinde ümidimiz gibi sönük, titrek avizelere, maslûb bir nura benzeyen kandillere bakmış içimi çekerek "Git vatan Kâbe'de siyaha bürün" mısraını okumuştum. O gün nefes almak bile bana güç, tahammül olunmaz bir işkence ezası veriyordu. Doksan dört saat süren bu kâbus meğer ne büyük müjdeli bir âtinin kefareti imiş...

Dahle kısıraklarıyla haşa ada tavşanlarıyla sür'at müsbakasına çıkan efzûnların ne yaman birer firarî olduklarını öğrendiğim zaman göğsümün üstünden bütün bir dünyanın ağırlığı kalkmış gibi nihayetsiz bir hafiflik hissetmişim, anlaşılan bu his yalnız bana mahsus bir şey değilmiş. Bütün gördüklerimin seri, hamleye benzer yürüyüşlerinde şimşekli gözlerinde aynı duyguları görmüş, okumuştum.

1 Vakıf, nr. 1196, 28 Receb 1339-7 Nisan 1337/1921.

Şimdi artık "Papulas" cenapları istediği kadar kuvvet şurubu reklamlarını andıran "tebliğ"ler neşretsin. Onların tedkik ve tahlilini bazı generallerin beyanatına terdiflen Doktor Mazhar Osman Bey'in dârü'l-mesâîsine terk ediyorum. İçinde bir hakikat zerresi ararken kim bilir kaç milyar hezeyan mikrobu keşfedecektir.

Alevden bir hudut içinde harikalardan daha yüksek, mucizeli bir varlıkla çarpışan delikanlıların methini mertlikten hiç nasibi olmayan düşman ağızlardan işittikten, bekledikten sonra bu şereften uzak kaldığına için için sızlayan İstanbul, göğsünün, ciğerlerinin olanca kuvvetiyle rehakârlarını alkışladı.

İlk baş dönmesi, ilk neşe dalgaları geçince tedricî vazife avdet eden bir mantıkla bedenen mümkün olmayan bir borcu daha başka ve belki daha müsmir bir şekilde ödemeye karar verdi Müşfik bir müessese, kahraman bir gazinin kanlı sargısından koparılmış mübarek bir parçayı andıran kızıl hilâliyle ortaya atıldı.

Dün, türbedeki merkez-i umûmîsi önünden geçiyordum. Orada yakın bir mazide ekmek buhranının en had devrelerinde fırınların kepenklerini sarsan tehacüme benzer bir manzara karşısında kaldım. Tabi merak edip sokuldum. Yüzlerce insan, beşuş bir sabırsızlıkla bütün varını vermek için sırasını bekliyordu. Türk, her vakit büyüklük göstermiştir. Fakat bugünkü vasfı için bu kelime kadar âciz kalıyor ki ben o manzaranın ulviyetine hürmeten Türklük'ün bugünkü varlığına onu izafeden ictinâb ediyorum.

Hele paralarını bezl edenleri yakından görmek insana hayretle karışık bir hürmet telkini için en kâfi bir sebepti. Elllerinde yırtık iki buçuk liralıklarla yağmur altında bîpervâ bekleyen bu halkın yüzde sekseni Çanakkale gazile-

rı, Kafkas kartalları, Kutülamâmâre kahramanları –munis ve me'nûs tabiriyle söyleyeyim– Mehmedciklerdi. Bu, öyle bir şey idi ki gözün temasından bıkmasına imkân yoktu. Bir tanesine sordum:

“Nerelisin arkadaş?”

Düşük, çok siyah ve çok parlak bıyıkları altında bembeyaz dişlerini açan bir tebessümle yüzüme baktı. Sualim galiba onu incitmişti. Alt dudakları sımsıkı kapandı, burun kenarları elektriklenmiş gibi harekete geldi, kalın bilekli büyük elini alnından geçirerek keskin heceli bir kelime ile cevap verdi:

“Aydınlı...”

Bu dağ parçası yiğidin kalbinde bu isim, safveti bozulmamış gönüllerdeki o yüksek meşalelerden biriyle aydınlanmış gibiydi. Bu sessiz belagatin vüsat-i ifâdesi karşısında ne kadar küçüldüğümü mümkün değil anlatamam. Aydın’a karşı benim aşkımla bu arslan yürekteki muhabbet şamdan ve güneş gibi birbirine uzak mefhumlardı. Aramızda böyle bir muhavere geçti:

“Îâne mi vereceksin?”

“Çavuş gazetede okudu; boynumuzun borcu var mı yok mu alıp getirdim, buradan ileteceklermiş. Bursa kıyılarında yavuz dövüş oluyormuş. Bizi neye yollamıyorlar aceb?”

“Orada bulunmak ister miydin?”

Nefer, bu سوالımı pek çocukça bulmuş olmalı ki hayran hayran yüzüme baktı, müşfik bir tebessümle gözleri parladı, masum bir tavırla:

“Asker kısmının bundan başka ne işi var sanki!” dedi. Sonra olan biten işlere dair birçok şeyler sordu. Ne büyük bir alaka ile dinliyor, hele ne umulmaz, ince noktalara temas eden sualler soruyordu.

Kalabalık artıyor, itiş kakışlarla gittikçe genişleyen bu hamiyet müsabakası, içerde makbuzları yazan kâtiplerin bi-

leklerini yoruyor, masa üzerindeki rengârenk banknot tepeleri gittikçe yükseliyordu. Dikkat ettim, bu ulvî vazifeye şitâb ederek çoğu maaşlarının yüzde onu veya yirmi beşi gibi bir istihkakla yaşamaya çalışan zavallı zümreye mensup olanlardı. Nadiren meşhur bir zengin, namdar bir tacir simasıyla karşılaşıyordum. Bu aralık Aydınlı'yı da kaybettim. Şüphesiz avucundaki paracığı daha evvel verebilmek emeliyle ileriye atılmıştı.

Hele bu kalabalık arasında mektep yavrularının, ana kuzularının teşkil ettiği manzara ne seyrine doyulmaz bir şeydi...

Divanyolu'na sapınca ruhum dar kafesinden hudutsuz fezalara atılmış bir kuş heyecanı ile havalandı. Son senelerin hararetli, meşum faciaları içinde meğer bir daha kavuşacağımı hiç ummadığım mesut bir gün yaşıyormuşuz. Her taraf kırmızı beyaz bayraklarla donanmış, yaşamak hakkının çok görüldüğü bir zamanda, şerefle istenildikten sonra intihar hakkının bile çok görülmeyeceği hakikati kim bilir kaçınıcı defa sabit olmuştu.

Ey Anadolu, ey arslanlar yuvası! Sen, kızıl mızraklı, şahlanmış küheylanlı ordularıyla düşmana emdiği sütü burnundan getirdiğin büyük şerefli bir gün için İstanbul'un kendisine ayırdığı sevinci kahramanlığa yakışır bir suretle bağışla ve unutma ki burada mahdut ve ma'dûd birkaç sefil serseriden başka kalben seninle beraber olmayan hiçbir Türk, hiçbir Müslüman yoktu. Gül bahçelerinde zakkum yetiştiği, yılanların çöreklediği görülmemiş şey değildir. Toprak ve bahçıvan el ele verdikten sonra bu haşhaşların zehirli bir rayiha ile etrafa uyku ve meskenet neşretmesine, bu yılanların sarılacak gafil bulmasına imkân kalır mı?.. Hele eldeki çapa keskin olur ve hamleler mahir bir elle idare edilirse...

Et Tırnaktan Ayrılır mı?..¹

Yıllardır, dalâl çöllerinde kayıp olan İstanbul, bugün birdenbire kavuştuğu serin bir istiğfar çağlayanında günahını yıkamakla meşgul bir seyyahı andırıyor. Payitaht, kafasında daimî bir silsile hâlinde halka halka dağılan tekbir ve dua hâleleriyle gufrana susamış müminlerin irfanı oldu. Eminö-nü sırtlarındaki şehit mezarlarından sızan temiz ve müba-rek kanla yoğrulmuş kalın, geçilmez bir sur, bu şehrin ça-lınmak istenen istikbal ve istiklalini kuşattığı günden beri, ruhumuzda yıldızlar kadar çok hidayet kandilleri yandı. Bu nur içinde gönlümüzdeki yası görüp utandık ve işte din uğ-runda, vatan yolunda, mukaddesatımız için er meydanına atılan gazilerimize sargılar gönderiyor, şehitlerimize mev-lidler okuyoruz. Gırnata felaketlerinin bile yok edemediği İslâm tarihine -bâkiler âlemi olmasa- arzın ömrü yetişmez derdim. Kur'an'a damlayan halife kanı, Fırat kıyılarını şa-faktan dokunmuş bir kefene saran Kerbelâ vak'ası ile sız-layan İslâm kalbini bir senede iki "muharrem"le dağladılar.

Efzûn fistanlarından teslim bayrakları yapıldığı gün, biz yalnız istikbal endişesinden değil bu muzaaf "muharrem"den de kurtulduk. Sevincimiz onun için bu kadar büyüktür; guru-rumuz bu sebeple fezalara sığmıyor.

Dün Köprü'den geçerken sevdiğim arkadaşlardan biriyle karşılaştım. İlk sözlerimiz:

"Mevlide gidiyorsun?"

"Evet."

"Ben de beraber," muhaveresi oldu. Kalabalık tramvaylar-dan, kulak misafirlerinden ikimiz de aynı derecede bîzar ol-duğumuz için yürümeyi tercih ettik. Yeis ve sevinç ruhî birer

1 Vakıf, nr. 1202, 4 Şaban 1339-13 Nisan 1337/1921.

hadise oldukları hâlde zahirî itirazı itibariyle birbirinden ne kadar farklıdır. İkimiz de neşeli bir sesle konuşuyor, mazi-
nin en gülünçlü hatıralarını canlandırmaktan büyük bir haz
duyuyorduk. Nasıl geldiğimizi anlamadan mabedin yüksek,
kurşun kubbesi göründü. Medhal ve iç avlu dopdoluydu. Şa-
dırvanlar başında nöbet bekliyorduk. Kapının çapraz Lafza-i
Celâl işlemeli meşin perdesi açılıp kapanırken mabedin yal-
nız bir sahasını görebiliyordum. Sık saflar arasında henüz
namazını kılmamış olanların rükû ve sücûdları, çehrelerin-
deki lâhûtî haz uzaktan bile hiss olunuyordu.

Nihayet sıra bize de geldi, abdest alıp girdik. Minberin
karşısındaki vaiz kürsüsünde sade kakmalı bir rahle üze-
rinde yeşil ciltli bir kitap duruyordu. Etrafa şöyle bir göz
gezdirdim. Bir insanın oturması mümkün olan hiçbir yer boş
değildi.

Beyaz sarıklı bir hafız, ağır, temkinli adımlarla kürsüye
çıktı. Buhurdanlar yakıldı, açık mavi bir duman muattar bir
sütun şeklinde yükseldi. Evvelâ ağır bir ihtizaz şeklinde ür-
peren sükûn hafızın muhrik sesi yükseldikçe derin derin in-
lemeye, uğuldamaya başladı. Bazen tiz, niyaz dolu bir figan,
bir şehâb gibi seri bir uçuşla kübbelere çarpıyor, her köşede,
her kaviste başka bir akis bıraktıktan, kemerlerin etrafını
görünmeyen nadide oymalı bir dantel gibi işledikten sonra
vecd-i istiğrâk ile meşgûf halkın üzerine salkım salkım dö-
külüyordu.

Hafızların değiştiğini akislerin ahenginden anlıyordum.
Hayalimde o kadar ulvî levhalar açılıyor, öyle mehîb kahra-
man ruhlarla müşafehe ediyordum ki gözlerimi açıp haki-
katle karşı karşıya gelmeye kıyamıyordum.

Arada sırada sabırsız bir hıçkırık, boğuk ve tutuk bir seda
ile aksediyor, derin ahlâk, masivadan kurtulmuş mabed ha-
vasının mukaddes eleklerinden süzülerek tekbir heyetine
bürünüyor.

Biraz ileride nur sakallı bir ihtiyar yüksek ve gür kaşlarının beyaz kavis altında kapalı gözlerinden sızan yaşlarla ne muhterem bir manzara teşkil ediyor, insanlıktan ne kadar uzaklaşmış görünüyordu...

Bazen bir durak yeri geliyor:

*İster isen bulasın oddan necât
Aşkla şevk ile deyin es-salât!*

heyti Rahmanî bir kanat gibi cemaate sürünüyor; bu ilâhî temas ile ürperenler hep birden duaya başlayınca her taraftan akın eden "akis"lerle kubbeler dağılacak gibi oluyordu. Kandiller ve avizeler bile mevlide bigâne kalmıyor gibiydi. Heyecanın cemaadâta sirayeti mümkün olmamasına rağmen ürperen avizelerin de ibadetimize iştirak eder gibi bir hâli vardı.

İpek peştemallı bir zümre saflar arasında dolaşıyor, açılan avuçlara gül suyu serperek birer külâh şeker bırakıyordu. İrademin haricinde bir saik ile şekere verilen paranın Hilâl-i Ahmer'e tevdiinden nasıl bir yekûn hâsıl olacağını düşünerek maddiyete rücu etmiş bulundum. Kapılara, avlu içlerine kadar uzanan sahada en aşağı on bin kişi vardı.

Okutanlar bittabi biraz fazla tedarikli davranmak lüzumunu derpiş edeceklerinden hiç olmazsa iki yüz okka şeker almışlardı. Bugünkü elvan şekeri piyasasına nazaran bu miktar iki yüz lirayı tecavûz eder. Bir günde İstanbul'da otuz kırk yerde mevlid okunsa -ki ilanlarıyla bu sabittir- neticede ihmali hiç caiz olmayan bir meblağ meydana gelir. "Servet, basit, âdi birtakım kayıtlardan doğar," diyenler ne kadar haklıdırılar...

Bütün kapılar açıldı. Oluklardan taştan yağmur gibi halk meramına ermiş, umduğu gufrana kavuşmuş olanlara mahsus sakın bir vicdan, müsterih bir kalp ile çıkıyor, mütemadiyen çıkıyordu. İleride kalın duvarlara dayanmış birkaç nefer hayretle bu uçsuz bucaksız kalabalığa bakıyor, ibadetimize yabancı polisler, hissettirmemeye çalıştıkları endişeli adımlarla dolaşıyorlardı.

Kalabalığa ben de karışmış ilerliyordum. Yanımda yürüyen iki yaşlı zat heyecanlı bir muhavereye başladılar. Biri:

"Subhanallah!.." diyordu. "Kim derdi ki daha dün denecek kadar yakın bir mazide İstanbul, bir gün gelecek yüksek bir alın, temiz bir heyecanla Anadolu'nun zaferlerini tes'id edecek, dünyanın bütün mahrumiyetleri içinde başka milletlere nasip olmayan destanî bir varlıkla çarpışan kahramanları candan, gönülden kopan bir cuşişle alkışlayacak..."

Muhatabı biraz durdu, kır düşmüş sakalını okşadıktan sonra:

"Canım," dedi, "mazi daima mazidir. Gözler, ona ancak müşabih hadiselerin vukuu zamanında istintâc için çevrilir. Bırak, üzerindeki o tozlu nisyan perdesini kaldırma. İğrenç manzaralara tahammülüm yok. Türk'ün mahrumiyet içinde mucizeler göstermesine gelince ben, bunu da ayrı bir iftihar vesilesi telakki etmiyorum. Tarihe bak, Türk ne zaman müsavi kuvvetlerle çarpışmıştır? Teke tek dövüşü cahiliye devirlerinin sar'alı bir hezeyanı addeden kahpe telakkiler çıktı çikalı beşi onu birden el ele vermedikçe hududumuzun tecavüz edildiği vâki midir? Sonra neden dualarımız, temenilerimiz seni şaşırtıyor? Eski bir vecize var, galiba unutmuşsun: Hiç et tırnaktan ayrılır mı?.."

Gazadan Uzak Düşenler...¹

Yekûnu yüzlerce milyonu aşan kahraman bir kavmin bir avuç evladı, Anadolu'da Selimlerden, Fatihlerden, isimleri tarih dolduran bu sayısız hakanlar devrinden kalma bir varlıkla çarpışarak bütün İslâm dünyasının minnet ve hürmetini kazandı.

İnönü kazasında doğan zafer güneşinin nurunu çekemeyenler, el ele vermişler, batıya akseden bu ılık ve diriltici huzmeleri sönmüştür yalan, tezvir ve iftira perdeleri gerinmekle meşgul. Bazı yalancı gazeteler Dumlupınar'da iki tarafın da berabere kaldıklarını iddia edip duruyor. Muhakkak olan şey şudur: İnönü ve Dumlupınar mevkiilerinde Yunan şakileri birer dayak yediler. Eğer mutlaka bunlardan birinin daha hafif olması arzu ediliyorsa birine tekme ötekine tokat deyiversinler. Zahmete ne hâcet!..

Türk, Osmanlı saltanatının kurulduğu tarih şöyle dursun, Hazret-i İsa'nın şefkat ve merhamet telkin eden İncil'i henüz nazil olmadığı demlerden beri yeryüzünde bu muharebe kadar İncil'e layık bir cidal geçmedi. Bugün sınırlarını şimşekten bir orman gibi çepçevre kuşatan süngülerine o kadar aziz, o kadar mukaddes haklar istinat ediyor ki... Bu silsileleri düşünürken insan baş döndürücü uçurumlara bakmış gibi korkulu bir hisle yüreğinin çarptığını duyuyor. Temaşası değil tasavvuru bile bu kadar müthiş bir manzarayı yaratanları tarih nasıl yazacak, âti nasıl okuyacak bilmiyorum. Bana öyle geliyor ki elli sene sonra müreffeh bir istikbal dimdik bir kametle kürsüsüne oturacak bir tarih muallimi, bu vaka-yı takrir ederken dershane de bir an için bütün kayıtlar unutulacak ve mektep yürekten kopan bir alkışla çınlayacaktır.

1 *Vakit*, nr. 1214, 16 Şaban 1339-25 Nisan 1337/1921.

Bu hamaset tufanının bir damlası olamamaktan mütevellit bir yeis içinde için için sızlayan İstanbul, ailesi erkânı gözleri önünde boğazlanırken müdafaaya imkân bulamayan bir aile reisine benzetilebilir.

Askerlerine dekoltesi genişleye genişleye yalnız etekleri kalmış fistanlar giydiren, şiarı ve seciyesi kamuslarda ah-laksızlığa alem olmuş bir millet, âciz ninelere, saç bitmemiş yetimlere musallat olarak vicdanı faciaları meydana getirmekle müftehir, konferans huzuruna çıkmış, neler atıp tutmamıştı. İkinci gelişte kemerleri alevden sütunlara müstenid zafer tâkları altında kanlı kılıçlarıyla idamımızı imzalamaya yeltenen bu haydutlara karşı biz, İstanbul'dakiler göğsümüzü germediğimizden dolayı muzaffer kardeşlerimizi gıpta dolu bir gönülle anıyoruz.

Dün, tesadüfen Anadolu'dan gelen bir dostumla görüş-tüm. Harbe bizzat iştirak etmiş olan bu genç öteden beri medhinin imsakiyle müştehirdir. Bu sebeple muharebe hakkında verdiği tafsilat hakikatten fazla değil biraz noksandır. O diyordu ki:

“Balkan, Trablusgarp ve henüz içinden çıkamadığımız umumî harb gibi üç cenge muhtelif vazifelerle iştirak ettiğimi bilirsin fakat Türk askerini bu hâlde hiç görmedim. Zaman oldu ki bu eli süngülü insan kitlesi, esatir ve hura-felerdeki gibi kahhar bir uçuşla hübûbetti, bir umman gibi köpürdü, bir çığ gibi ezdi, bir sel gibi taşı ve boğdu.”

“İstanbul hakkında ne düşünüyorsun?” diye sordum. Uzun bir sükûttan sonra:

“Hiç!” dedi.

Arkadaşım bu hususta bir şey söylemek istemiyordu. Fakat nihayet dayanamadı:

"Oradakiler sizin mevkiinizi, vaziyetinizi sizden iyi muhakeme ediyorlar. Hadiseler uzaktan daha güzel tedkik edilir. Biz bu kadarını bile ümit etmiyorduk. Gazetelerin lisanı, mabedlerin kubbelerinden taşan mevlidler, dualar, hatimler bizi cidden pek mütehassis etti. Hele aç bir şehrin aç bir sınıfı tarafından paraca yapılan fedakârlık... Biliyoruz ki bu meblağın içinde bu yekûnları def'aten verebilecek bir iktidarda olanların on parası yoktur. 'Az veren candan verir,' darbimeseli, ancak böyle olursa makbuldür."

Mütekaidler kahvesindeyim. En genci kırk beş yaşında olan bu halk on beş günden beridir o kadar sevdikleri "tavla"yı bırakmışlar bütün gün gazete okuyorlar. Selam verip bir masaya da ben geçtim. Şimdi birer ikişer musahabeye başlamışlardı. Bittabi söz harekât-ı harbiyyeye dairdi. Gazetelerdeki haritalar tedkik ve askerî mütalaalar dermiyan ediliyordu.

Bir aralık söz ve mevzu genişledi. İhtiyar bir zabıt *Tercüman*'ın 313 harbine ait bir fıkrasını okudu ve:

"Ah o günler!" dedi. "Ben, Abdülezel Paşa kolunda idim. O zaman bizim alaya mavzer tüfenkleri yeni gelmişti. Bir taraftan silahın mekanizma teferruatı ve sûret-i istimâlini öğreniyor, bir taraftan da sevk olunuyorduk. Dömeke'deki o süvari hücumu, ne muhteşem manzara idi o, ya Rabbi! Kılıçlar kan içinde, mahmuzlar kan içinde... Düşman leşleri kan içinde yüzükoyun yatıyor, biz Gıra tüfenklerinin döktüğü kurşun yağmuru altında her saniye biraz daha şan içinde idik. Allah rahmet eylesin Paşa 'Cesur adamdan kurşun bile korkar,' demiş, biz de ona inanmıştık, meğer doğru imiş! Bizim bölükten on üç neferden başka yaralımız yoktu. Doludizgin kaleye girmiş, silahını atıp kaçanları kovalamaya başlamıştık. Av-

dette kale içi evlerinden birine taarruz eden bir askeri, alay kumandanı eliyle öldürdü.”

Öteden bir ses:

“Yazık olmuş nefere!” diye bağırdı. Nâkil:

“Yool.. Öyle söyleme... Muharip başka, onların aileleri yine başka...”

“İyi ama bir de etrafına bak, ailesinin namusu hürmetine neferlerimizi öldürdüğümüz düşman saçı bitmedik yetim-lerimizi baltalayan, kadınlarımızın karınlarını süngüleriyle deşen Yunanlılardı. Mürüvvetinizi Allah için güzel ödedit-ler!..”

“Şeyden sonra zaman bize uymazsa biz zamana uyacağız; fakat ne yazık ki dindaşlarımız, meslektaşlarımız ellerinde kılıç, barut dumanlarıyla kükremiş bir cenk havasını tenef-füs ederken biz kahve peykelerinde pineklemeye mahkûmuz. Vallahi vicdanıma zincir takılmış gibi bir ızdırab hissediyorum. Ben, yetmiş yaşında ayağı çukurda bir ihtiyarım. Böyle her gün bin kere ölüme bedel acılar içinde kıvranmak ye’siy-le değil, cennet gibi ömür içinde olsam bile yine o meydanda şehit olmayı, yaşamaya bin kere tercih ederim. Fakat, ne ya-payım, elimden bir şey gelmiyor. Anadolu’ya değil Üsküdar’a bile geçecek bir hâlde değilim.”

Zavallı kumandan, ak saçları, bembeyaz bıyıkları ile insa-na muharebe destanlarından kopmuş bir yaprak hissini veren zavallı dünkü kahraman!.. Ey Anadolu! İstanbul’da böyle olanlar, olmayanlardan, hele alçaklardan yüzlerce, binlerce defa çoktur.

Vücudumuz sizinle beraber değilse bile gönlümüz sizin-ledir, ruhumuz sizinledir.

Kâğıthane'de Bir Gün¹

Bin türlü sefalet safhalarıyla şehrimizi her şeyden mahrum eden umumî harb ve ondan beter mütareke emelleri İstanbul'un asırlardan beri alıştığı birçok eğlenceleri söndürmüştü. Son zamanlarda milletin nail olduğu iki büyük zafer, bu kurumuş zannolunan damarları birdenbire gerdi ve dipdiri bir heyecan başladı. İşte dün Kâğıthane'yi dağlarıyla, taşlarıyla, tepeleriyle ihata eden yüzbinlerce halkın taşkın süruru bundan ileri geliyordu.

Doğuda henüz hafif bir pembelik başlarken sokaklar mutadından evvel uyanmış bir kalabalıkla ihata edilmişti. Yüksek tepelerde harelenen şeffaf sis tülleri günün çok güneşli ve çok parlak olacağını müjdeliyordu. Ben de böyle çıktım. Bir iki arkadaş lazım gelen hazırlıkları görmüşler beni bekliyorlardı. Uzun bir münakaşa kapısı açıldı. Bazıları doğrudan doğruya Kâğıthane'ye inmek ve bütün günü orada geçirmek fikrinde bulunuyor, bir diğeri bu tenevvüsüz manzaranın bütün günlük bir temaşaya değmediğini iddia ediyordu.

Lafla geçen her dakikanın heder bir zaman olduğunu düşünerek aralarını buldum. Mademki seri bir arabaya malikiz, evvela Kâğıthane'ye gider bir müddet orada kalır, öğle yemeğimizi yedikten sonra ikinci zümrenin arzusuna tâbi oluruz, dedim. Kabul edildi. Arabamız bir su aygırı gibi homurdandı, düz şose üstünde bütün süratiyle uçuyoruz.

Fakat bu âcil şitâb çok sürmedi. Osmanbey dirseğini sapınca bizden evvel davranmış yüzlerce araba, otomobil katarlarının arkasında biz de umumî reftâra uymak mecburiyetinde kaldık. Piyade kaldırımları rengârenk insan dalgalarıyla kapanmıştı. Hava hafif rüzgârlı olduğu için tekerleklerin kaldırdığı toz tabakaları sarı bir pudra serpintisi ile

1 Vakit, nr. 1227, 29 Şaban 1339-8 Mayıs 1337/1921.

feslerin, çehrelerin, elbiselerin rengini değiştiriyor, kirpikler, salar bile çok kepekli bir manzara arz ediyordu.

“Hürriyet-i Ebediyye” tepesinde yaya gelip acıkanlar mola vermişler, kahvaltılarını hazırlıyorlardı. Buradan itibaren manzaranın tenevvüü, dağınıklığı başlıyordu. Çok renkli yel-dirme, çarşaf ve maşlahlar yeşil tepelerde uzaktan iek demetlerini andırıyor, zaten latif olan manzarayı bir kat daha güzelleştiriyordu. İniş başladı. Bütün motorlar söndürüldü. Arabalar, tabii bir seyir ile toz duman içinde dereye doğru akıyor... Bir zaman geldi artık hareket edebilmek için arabalar uzun vakfelerle birbirini beklemeye, yol vermeye mecbur oldu.

Dönüp arkaya baktım. Sarı bir kurdele gibi kıvrılan şose sarı bir nur bulutu içinde ancak fark olunabiliyordu.

Nihayet imenlik sahaya dahil olarak toprak yutmaktan kurtulduk. Fakat biz de tam manasıyla maskara olmuştuk. Arkadaşlar birbirimize bakarak heyetimizle eğleniyor, bin türlü nüktelerle şeklimizin feci manzarasını ehemmiyetsiz göstermeye çalışıyorduk. İhtiyatkâr bir arkadaşın sepetinden çıkardığı üst fırçası yalnız bizim değil daha birçok tanımadığımız zevatın bile işine yaradı.

Bütün meydan kaynayan halk tabakasıyla yeşilliyi kayıp oluncaya kadar örtülmüştü. şurada Kürtler, biraz ilerde milli kıyafetleriyle Lazlar, figürleri tenevvü’süz bir raks içinde terliyorlar. Biraz ötede atal çakılmış iki direk üzerine gerilen bir ip üstünde çıplak ayaklı bir cambaz elinde uzun bir sılıkla muvazenesini temin ederek sıçrayıp hüner ibraz ediyordu. Buradaki yollar, oturanların arzu ve vaziyetlerine göre idi. İnsan bazen bir geçtiğini bir daha ararken o güzer-gâhın yerinde yeller estiğini değilse bile sofraların kurulduğunu görüyordu.

Küçük ocuklar başlarına “Kâğıthane Kûlahı” tabir ettikleri iekli mahrutları geçirmişler, o yaşa mahsus çılgın bir neşe ile koşuyorlardı.

Kadınlar, kır âlemine mahsus dağınık ve mühmil kıyafetleriyle şuraya buraya yayılmışlardı. Mesirenin en canlı yeri dere sahili idi. Burada iki türlü çardaklar sıralanmıştı. Bir kısmı yalnız üstleri kuru yapraklarla müsakkaftı. Diğerleri cıdarları tenteli ve daha harîm olanlardı. Her bir hücrede uileler, ruhu ruhuna uygun olanlar, felekten bir gün çalanlar, ezeli bir hikâyenin son fıkralarını okuyanlar veya başlayanlar baş başa vermişlerdi.

Bazılarında muntazam saz takımları vardı. Bazılarında yalnız ud, klarnet, zurna veya gramofon ile iktifa edilmişti. Meydanda nişan yerleri, maymun ve ayı oynatanlar, fala bakanlar, keriz atanlar, şişe kıranlar görölüyordu. Biraz dinlenenler hemen orada, o daima değişen yollarda piyasaya başlıyorlardı. Tek gelenler için bu gezinti hayli faydalı bir şey. Çok geçmeden bir eş buluyorlardı. Erken olmasına rağmen sarhoşların adedi hayli yüksek bir rakam teşkil ediyordu.

Bu hususta manalı tebessümler, müskir nigâhların kadehlerden ziyade dahli vardı. Vakit ilerledikçe teklifsizlik artıyor. Masalar birleşiyor, çardakların cıdarlarında pence-reler açılarak sakflar tevhid ediliyordu. Kadehlerin temasıyla yeni bir dostluk âlemi başlıyordu. Karada bu hâl hüküm sürerken dere de sandallar birbirine rampa ediyor, zilli maşa, çifte na'ra karşısında göbek atılıyordu. Seyyar çengi gurupları keselerinden emin oldukları çardakların önünde titreye titreye çalkanıyorlar, çalkanıyorlardı. Bu aralık halk arasında "Yaşa Zahid Reis!.." diye takdirkâr haykırışlar işitildi. Başımı çevirdim, kırmızı fanila, beyaz donlu yirmi otuz kişi omuzlarında tulumbaları tozu dumana katarak geliyorlardı. İbtidai bir spor olmakla beraber ben bunları severim. Onun için dikkatle seyre daldım. Yanımda biri bir refikine:

"Bak be imanım tepelik hiç oynuyor mu? Yaman gidiyorlar..." dedi. Öteki anlayışlı bir vaziyetle:

“Ön kolda Hasan ile İsmet, arkada Feyzi, Şevket, elbette tepelik oynamaz. Hafız’a bak Hafız’a, sıırım gibi mübarekl!..”

Bir tanıdığıma tepeliğin ne olduğunu sordum. Tulumba geçerken gösterdi. Sandığın orta yerinde bir güneş resmi ve içinde Beşiktaş kelimesi okunuyordu. Tepelik o imiş ve eğer koşarken o sarsılmaz, sallanmazsa taşıyanlar erbap adamlar addedilirlermiş.

İkinci yaklaşıyor. Halkın neşesine payan yok. Salıncaklarda kolan vuranlar, ağaç altlarında uyku kestirenler arasında inatçı çocuğu paylayan, uykusu gelip huysuzlanmaya başlayan yavrusunu bacaları üstünde sallayan annelere de tesadüf ediliyordu. Tek tük azıtanlar kavga ediyorlar, bira şişeleri, tabaklarla dövüşüyorlardı. Fakat bunlar gayet tabii telakki olunuyor, hiç kimsenin neşesini kaçırmıyordu.

Akşam başlıyor, çukurda olduğu için tepelerde henüz güneş varken derenin sularına kızılık çöküyor, ağızlar yayılıyor, gözler sıklet-i mestî altında süzülüp çarpılıyordu. Kendinden geçecek derecede içmiş olanlar horultularla uyuyorlardı. Gördüğüm bu manzara ne kadar çirkindi.

Yerde saçları karma karışık, dudakları şiş, burun delikleri muhtenik bir adam yatıyor, yanı başında refikası veya hemşiresi genç bir kadın sarsarak uyandırmaya çalışıyor, küçük bir çocuk hayret dolu gözlerle onları seyrediyordu ve bunlar sayılamayacak kadar çoktu.

Avdet başlıyor. Yorgun, sarhoş, âşık katarlar yokuşları düşe kalka tırmanıyor. Hırıltılı seslerle şarkı okumaya çalışanlar, sar’alı kahkahalarla sarsılanlar, fıkırdayan kadınlar, otomobil araba pencerelerinden dört tarafa dağılan temenalar, uçurulan buseler, mukabeleler birbirini takip ediyor-

du. Bütün gün çılgın bir neşe ile oynayan, yorulan halkın bu son çırpınışları idi.

Ağaçlar altında sızıp kalmış olanlar geceyi yıldız altı misafirhanesinde geçirmeye mahkûm olduklarından bihaber, kurşundan bir uyku içinde horulduyorlardı.

Fatih'ten Beşiktaş'a¹

Kızıl bir nehri andıran bulutsuz ufukta nazlı bir haşmetle batan güneşi, on sekiz saatten beri ağızlarına bir şey koymamış olanları sofraya davet eden top sedası takip etti. Sirkeci lokantalarından birinde ellerinde saat bekleyenlerden biri de bendim. Ramazanın ilk günlerinde miadını şaşırان mideleler, bir türlü evvelki iştihalarını bulamıyor. Fena alıştırılmış bir çocuğun birçok oyuncak karşısında müstağni vaziyetini andırır surette elimde liste şunu mu, bunu mu, diye kendi kendime sorup duruyordum.

Tabakları yarı dolu bir hâlde iade ederek iftarı bitirdim. Ağzımda cıgara, hafif ve tatlı bir baş dönmesi ile yalpalayarak Fatih'e yollandım. Sokaklar henüz tenha. Ufka yakın birkaç gecelik bir hilâl bu durgun bahar gecesinin derinliğinde her vakit ki ışık parçasından çok başka bir şiirle mahmul.

Alemdar Sineması önündeyim. Tahta çerçevelere gerilmiş büyük kıtada sinema resimleri önünde püskülsüz fesli tufeyli bir kalabalık usanmaz bir intizarla seyrediyorlar. Şimdiki tiyatro ve sinema ilanlarında garip bir yenilik var. Bilmem dikkat ediliyor mu? Vaktiyle en büyük harfler oyunun ismini bildiren kelimelere mahsustu. Şimdi ise bunlar "Hanımefendiler ve beyler birlikte" cümlesine tahsis edilmektedir. Anlaşılan bunda "Seyyah"ların gaflet değilse bile ârifâne bir cehalet göstermesi lazım gelen bir şey var.

1 *Vakit*, nr. 1233, 5 Ramazan 1339-14 Mayıs 1337/1921.

Sakfsız kahvelerden birine girdim. Niyetim, bir sade kahve ile orucun keyfini tamam etmektir. Aynı zamanda burada geçireceğim beş on dakikalık zaman, halkın sokağa dökülmesi için de lazım gelen mühlet demektir. Filhakika, öyle oldu. Divanyolu'na açılan sokaklardan birer, ikişer, sonra takım takım muhtelif kıyafette insanlar taşmaya başladı. Herhalde memleketimizin kıyafetindeki tenevvü itibariyle mütemeddin beldelerden çok daha feyyaz bir mazhariyeti var. Hele kesif kadın gruplarının örtülerindeki renk tehalüfı hayli garip bir manzara teşkil ediyor. Yollarda birbirine sokularak öyle bir yürüyüşleri -buna kaçış demek daha muvafıktır- var ki insana ürkmüş gazâl sürülerini hatırlatıyor. Bir şeyin manasını anlamadım: Cadde, bin beş yüz mumluk ampullerden çağlayan bol bir aydınlık içinde ışıqla yıkanırken bu kadın gruplarının hemen hepsinde katmer katmer bükük muşamba fenerler vardı. Muşambanın az şeffaf, sokakların çok aydınlık olması hasebiyle bu zavallı fenerler pek sönük duruyordu. Yoksa bunlar da mı Diyojen olmuşlardı?..

Kalkıp ben de kalabalığa karıştım. Köşe başlarında limonata, gazoz, ayran sergileri ve geveze çingiraklar, direk direk çıkan "Buzluu!.." naraları sestten bir hudut ile buralarını kaplamıştı.

Bayezid, tam müttakilerin makarır. Elde marpuç, sandalyeler üzerinde bağdaş kurmuş, sarığı ustura ile kazınmış enseye yıkılmış mollalar, derin bir zevk ile kahvelerini içiyorlardı.

Buradan itibaren biraz evvel gazâl sürülerine benzettiğim kadın grupları hayret edilecek bir ıstıfa manzarası arz ediyordu. Bir jimnastik muallimi gibi kol sallayarak, keskin diz darbeleriyle ipek eteklerini sağa, sola savuran nazeninler nerede, demin gördüklerim nerede!..

Şehzadebaşı ve Vezneciler omuz omuza denecek bir hâl-de idi. Uzaktan atfedilen bir nigâh bu insan dalgalarının gayet ağır ve iki tarafa salınışlı yürüyüşünden ziyade destar, sikke ve fes telâtümüne müncezib kalıyor. Kadın erkek istedikleri gibi yan yana, omuz omuza, göğüs göğüse tos vuruşuyorlar, bu vuruşların bazen belîğ bir lisan mahiyetini aldığı da vâki.

İstanbul öteden beri harfendazlıkla maluldür. Bereket versin şimdiler o evvelki iğrenç dil ve el taarruzlarına ender tesadüf olunuyor. Yavaş yavaş en umumî bir kadının bile yanındaki erkeğe aidiyeti teslim edilmeye başlandı.

Çayhaneler ağız ağıza dolu, billur bardaklarda devreden kaşıkların karışık musikisi tiyatro kapılarında sallanan çanların velveleleri içinde boğuluyor. Geçenlerde otomobilleri insanı yerinden sıçratan yürek oynatıcı düdüklere mahrum eden bir tebliğ neşredilmişti. Bu çanların da onlardan kalır yeri yok. Allı, yeşilli kocaman ilanları ile gözleri, gür sesli çığırtkanları ile kulakları kâfi derecede işgal eden bu müesseseler çanlarından vaz geçseler fena olmaz.

Burada yeni bir garibeye tesadüf ettim. Tombala soygununun hadsiz hesapsız kârından men edilen Ruslar, başka bir dolap daha uydurmuşlardı. "Hamam böceği yarışı." Bunun teferruatını tafsile hacet yok. Mebzul ışıklarla aydınlanmış bir masa, etrafı koşu mahallerine benzesin diye tel örgülerle ayrılmış. Böcekler, koşulu mini mini arabalar ve içinde yünden mamul bebecikler var. İşte bunlardan biri üzerinde bahis dolaşüyor, herkes en çâlâğını intihaba çalışarak yirmi beşliği sokağa atıyor. İntihabkerdesi olan böcek, tesadüfen birinci gelirse diğer böceklerin müntehiblerinin parası bittabi yüzde yirmi beş noksanına ona veriliyor. Basit, gülünç bir eğlence. Esasen halkın rağbeti de az. Yalnız aç fakat sefih bir kavmin uçsuz bucaksız ihtiyacatını tatmin için ne gibi çarelere başvurduğunu göstermesi itibariyle şayan-ı dikkat-

tir. Esasen bu kadar adi ve heyecansız bir maskaralığa kapılan safderunlar, duçar olacakları akıbeta layıktırlar.

Saraçhane'den Fatih minarelerinin ne dilber bir görünüşü var: Siyah ve lacivert renklerden hangisinin daha galip olduğu tayin edilemeyen bir zemin üzerinde teressüm eden altın kemerli minareler ve râtib kubbelerde in'ikâs eden ışıklar tatlı bir kıvrılışla akıyor.

Park dolu. Çıtırdayan kumlar üzerinde birbirinin izini çiğneyen şekillerin ortalığı bir fecr fakat ifşakâr bir fecr seması altında bırakan lambalardan müşteki bir hâli vardı. Fatih avlusu nispeten تنها. Şadırvanlar önünde kolları sıvalı müminler abdest almakla meşgul.

Ezan başladı. Bu sakin yaz gecesinin çok yıldızlı semasına dağılan tiz seda serpintileri, lâhûtî bir ihtizaz ile ufukların nabızlarını yokladıktan, onları vecdli bir derâguş ile kucakladıktan sonra derin iniltili bir âh şeklinde uzaklara, çok uzaklara süzülüyor, dinleyenlere hiç sönmeyecek gibi his bırakıyordu.

Dönüşte caddeler daha canlanmış, hazmın yorgunluğundan kurtulan bu kesif kitlelerin hareketlerine daha büyük bir cevvaliyet gelmişti. Eminönü, gündüzki hâline çok yabancı ve çok تنها bir manzara arz ediyordu. Ortada birkaç tramvay memuru ve intizarcıdan başka kimse yoktu.

Karaköy bütün davullu, zurnalı, muzikalı eğlence mahallerine rağmen çok soğuk. Ona bakan gözler, Tibet çöllerine çevrilmiş nazarlar gibi bomboş ve hissiz kalıyor. İşkembeci dükkânlarından taşan müteaffin buhar tabakalarına bu sokağın maddileşmiş ruhu dense yeridir.

[...]¹

1 İki satır sansür.

Bu sıra sıra barlar, kafe şantanlar ve galiz mülâtaferler sergisi, şarkın sükûn ve nezahetinden neler koparmış, neler aşındırmıştı. Gönlüm hüznün ve keder doldu, gözlerimi semaya kaldırdım, sessiz sedasız bir necat duasını andıran bir nigâh ile kandilleri sönmüş minareler arasından semaya baktım. Yanaklarımda ılık damlalar vardı.

Beşiktaş'ta Bir Gece...¹

Garpta şafak kızılıkları mor ve lacivert gölgelerle soldukça yarım ay, yavaş yavaş kızan bir demir gibi beyazlaşıyor, ıslak yapraklı ağaçları gümüş kakmalarla süslüyordu. Set set yükselen evlerin kafesli pencerelerinden sızan sarı ve kirli ışıklar, karanlıklarda kırpışırken halk birer ikişer sokaklara dağılıyor. İşte muhtelif camilere giden yollar başörtülü, yeldirmeli, çarşafli zahideler, Şam hırkalı, beli bükük müttakilerle dolu. "İhlamur"u tramvay caddesine vasleden geniş caddede grup grup genç kızlarla delikanlılar kol kola birbirlerine nükteli ve ince hikâyeler nakliyle meşgul. Cami ve mescid önlerinde anneleriyle gelmiş on on iki yaşlarında kızlarla babalarına refakat eden çocuklar kırmızı, yeşil ziya-lar neşreden maytap kibritlerini yakıp yakıp havaya atarak eğleniyorlar. Arada sırada loş cumbalardan birinden meraklı, müvesves bir ses:

"Hişş, yumurcaklar!.. Mahalleyi ateşe vereceksiniz!.." itâ-bıyla yükseliyor. Küçük yaramazlar, sokaklara şen, mesut kahkahalarının billûr halkalarını dağıtarak kaçışıyorlar. Fakat bu firar, dalgaların sahildeki ricatine benziyor. Birkaç dakika sonra daha büyük ve daha gürültülü akislerle ortalığı velveleye veriyorlar.

1 *Vakit*, nr. 1236, 8 Ramazan 1339-17 Mayıs 1337/1921.

Önümde müstezat teşkil etmiş yürüyen bir grubu takip ediyorum. Kariler, duyduklarımı söyleyemediğimden beni affetsinler. Esasen mehtaplı bir gecede kol kola girmiş, cinsleri muhtelif gençlerin ne konuşacağını herkes tahmin edebilir.

Biraz ileride kahkahaların çok aydınlık medhalleri başlıyor. Bu gibi yerlerde görülmekten mütehaşî çiftlerin öyle seri bir süzülüşleri var ki dudaklar gayriihtiyarî gülümsüyor. Mutaassıp kocalarından, aile erkeklerinden çekinenler bu gibi yerlerden geçmeden evvel küçük çocuklardan mürekkep keşif kollarıyla ortalığı yokluyorlar.

Akaretler'in en civcivli yerinde gayet garip bir hadise oldu: Malum ya şimdilerde her yeni çıkan şarkı birtakım iğrenç sesli çığırtkanlar vasıtasıyla sokaklarda satılıyor. İşte bunlardan biri koltuğunda bir tomar kâğıt muttasıl bir şeyler okuyor ve arada sırada:

"Hanıma bak, hanıma! Kocasını beğenemiyor!.." nakaratını tekrar ediyordu. Aksi gibi oradan birbirine karşı içleri çürümüş bir çift geçiyordu. Zevce, mütehevvir bir hamle ile satıcının yakasına sarıldı, iki tokat arasında:

"Utanmaz herif! Yolda gidenlere ne diye sataşıyorsun?.." diye soruyor ve muttasıl yapıştırıyordu.

Bereket versin beriki pişkin ve alevi alçak bir adammış da iş uzamadı. Mamafih, etraftan savrulan kahkahaların da haddi hesabı yoktu.

Tramvay caddesi, hemen hemen Şehzade'den bir numune. Gazinolar dopdolu. Gerçi mübarek günler hürmetine kimse içmiyor. Fakat gözler, yine her tesadüfte nûş edilen handelerin "câm-ı la'li" ile mest. Makyajı temeddün mi'yarı adde denlere bilmem ki hak mı vermeli? Nedir bu canım bizim kadınlarımızdaki boya merakı. Yüzlerinde kat kat pudra, boya. Hem bu kıyafetle camiye de gidiyorlar. Vâiz olsa idim bir ramazan boyu düzgünün cilde verdiği gılzat ve çirkinlikten bahsederdim.

Saz, saz, saz... Meğer İstanbul'da ne çok musikişinas varmış!..

Dört sandalye, iki masalık kahvehaneler, ud ve keman nâ-meleriyle çalkanıyor. İçlerinde muntazamları da yok değil. Fakat ekserisi dinleyenlerin kulağını kamaştıracak kadar falsolu.

Yürümekten yorulunca nispeten تنها bir kıraathaneye girdim. Sivri kalıplı uzun fes, sırma saçlarının üzerinde köp-rü altından geçen vapur bacalarını tanzir eder gibi çarpık patronu:

"Buyurun beyim!.." narasıyla yer gösterdi. Akşam gazetelerini nöbetleşe okuyanlar, nargile çekiştirenler, pulları kırarcasına hanelere vurarak tavla oynayanlarda tasvir ve seyre değer bir şey yoktu. Köşede muhaverelerinden sporcu oldukları anlaşılan bir grup kalecilerinin gol yerken çıkar-dıkları resimleri elden ele gezdirerek "golkip"le alay ediyor-lar, ortadaki masada altı kişi oturmuş kâğıt oynuyorlardı. Uzun yasemin ağzlıklı bir genç gürültülü mükâlemesiyle herkesi işgal ediyor ve ikide birde tekerrür eden:

"Fayrap!"

"Asist!" seslerini çok geçmeden insanı yerinden oynatan bestelenmiş bir patırtı takip ediyordu:

"Hüngür de hüngür, hüngür!.."

Kâğıtlar karıştırılıp tevzi edilirken biri:

"Ben, dağlı, yana fayrap derdim!" mütalaasını serd ediyor, uzun ağzlıklı hemen:

"Derdin ama..." diye başlayan müsecca' cinâs-ı lafzîlerle güya nükte yapıyordu. Hele beyaz patikli, yakaları ceketinin omuzlarına devrilmiş sinsi sinsi gülen beyaz gömleklinin muzipliğine payan yoktu.

Davul çıktı. Dar sokaklar gümbür gümbür tyor. Kapısının üstünde "sahne-i temsl" gibi garip bir terkip okunan tiyatrodan تنها bir çıkış başladı. Sanatkrların kıymetini bizim memleketimizde kadınlardan iye takdir eden yok. Müşterilerin yüzde doksanı onlar.

Ay, sarı ışık damlalarıyla ürperen sularda yorgun dinleniyor, yıldızlar hafif bir sisle bulanık ancak fark olunuyor. Sokakların canlı birer dere yatağından farkı yok. Avdet başladı.

Önümde iki ihtiyaır yürüyor. Muhaverelerine dikkat ettim: "Sabah namazını bekliyor musun?"

"Evet, bizim mahallenin müezzini çok güzel kasideler okuyor. Fakat ortalık ağarınca uyku açılıyor. Günler de uzun, mübarek oruç hayli zahmet veriyor."

"Hele bu zayıf sahur sofralarıyla!.."

"Ah!.. Orasını hiç sorma birader!.."

Kapılarda geç kalmış ycuları bin türlü ricalarla iftara irz için dil döken bu belde halkının bir gün gıdasız sahur-larla ramazan karşılayacağın kim tahmin ederdi? Zavallı memleket!.. Acaba hangi büyük günahın için felekten bu yaman silleyi yedin?..

Kadıköyü'nde Bir Gece...¹

Bu semtin pek eski zamandan beri başka bir hususiyeti var. Suyundan mı, havasından mı nedendir bilmem, burada seneler vücutlara şaşılacak derecede seri bir kemal verir, dn sokakta ip atlarken, makara çevirirken gördüğünüz bir kızı bir sene sonra işlemeli bir maşlah içinde yetişmiş, serpilmiş bulur, birkaç ay evvel kısa pantolonunda gözlerini dinlendirdiğinin bir ocuğ çok geçmeden koltuğunda

1 *Vakit*, nr. 1241, 13 Ramazan 1339-22 Mayıs 1337/1921.

bastonu, beyaz bir hayalin peşinde “mevkuf-ı mâcerâ” görür, parmak ısırırınız.

Dün gece ben de birkaç defa mücessem hayret kesildim. Aylardan beri bir türlü fırsat bulup geçemediğim bu diyar şükkânından bir zata iftara davet edilmiştim. Vapur mahşerinden bir numune idi. Oruç keyfi ile esasen yalpalayan kafaları, kuvvetli türbinlerin seri ve zıngırtlı devirleri şiddetle savrulan bir salıncak gıdıklanması içinde bırakıyordu. Durgun deniz, koyu ve lüzûcetli bir mayi gibi ağır, üşengen kıvrımlarla genişliyor, sular, akşamın yorgunluk veren, insanı hareketsizliğe sevk eden bütün melâlini emiyordu.

Arkadaşımla konuşamıyor, onun şarka mahsus misafirperverlikle mütenasip sözlerine gayr-ı kâfi, hatta kusurlu, kısa cevaplar veriyordum. İskeleyden uzaklaştık, akşam, bir yelkovanın hareketi gibi görünmez bir surette ilerliyor, mesafeler gittikçe koyulaşan bir sis içinde aşınarak kayboluyordu.

Düdük öttü; vapur meyilli bir kavis ile yana yatarak yanaştı. Halk, kafasından ziyade midesinin sevgiyle iskelelere atıldı. Artık iş kuvvete ve tahammüle kalmıştı. En zorbalar en önde kısa adımlarla bu berzahtan kurtulmaya çabalıyordu.

Sema, baştanbaşa şeffaf bir bulutla kaplanmış, ay, geniş, nispetsiz yüzlü bir fanus içinde kalmıştı.

Yemekten sonra çıktık. Üşütmeyen serin bir bahar gecesi, loş bir tül gibi uzaklarda sallanıyor, İstanbul, kırpışan binlerce ziyalar ile bir küme ateş böceği gibi mütemevvic; Kızkulesi'nin kırmızı damları, güneşe tutulmuş bir nar tanesi gibi tatlı bir ışık saçıyor, sularda alevden bir kıvrım yapıyordu.

İskele Caddesi ne kadar değişmiş. Sağlı sollu gazinolar, kabareler, barlar açılmış. Nihayetsiz bir musiki yağmuru al-

tında şeffaf elbiseli çâlâk Rus kelebekleri uçuşuyor, etraf-
ta sürü sürü koleksiyon meraklıları harman çeviriyorlardı.
Hele parlak kovalarda buram buram terleyen kırmızı kal-
paklı şişelere bütçe sıyamı içinde bakıp bakıp dudak yala-
yanların hâli, facialarla mudhikelerin imtizacını hatırlatan
sahnelerden bir parçayı andırıyordu.

Arkadaşım beni birtakım tuhaf tuhaf yollardan, meydan-
lardan, arsalardan geçiriyor, kim bilir nerelere götürüyordu.
Fakat ne de olsa burada her yer eğlenceli. Mesela işte bir
köşeyi dönerken ezeli bir muammanın muadelesini kurmak-
la meşgul bir çiftin yüreğini oynattık. Belki de destur karış-
mıştır. Mamafih vakitleri var. Hem esasen kumlar üzerinde
mesele halletmeyi göze alanlar, anî bir rüzgârın rakamları
dağıtması ihtimalini de hesaba katmaya mecbur değil mi-
dirler?!

Aydınlık bir sokağa girdik. Ha! Az kaldı unuttuyordum.
Kadıköy'ünün medeniyet noktasından belki bir kusuru fakat
estetik cihetinden bir kazancı var: Bu güzel beldede elektrik
yok, sokaklara, salonlara camgöbeği renginde masivaî bir
ışık serpilmiş. İnsan su menevişlerinden süzölmüş bu rüyalı
ziya içinde bütün faniliğine rağmen Kadıköy'ü'nü biraz uhre-
vileşmiş görüyor.

Aydınlık bir sokağa girdiğimizi söylemiştim. Bahçeli, bal-
konlu bir saf teşkil eden bu caddede çok ışıklık, bayraklı, lo-
calı bir yer vardı. Ta uzaktan burasının bir eğlence mahalli
olduğu seziliyordu. Arkadaşım:

"Seyyah," dedi, "ister misin girelim, Musiki Cemiyeti'nin
konseri var."

Herhangi bir teklif karşısında tarikat ehline düşen cevabı
verdim:

"Eyvallah!"

Verdim ama, maltadan bir ikinci madalyaya istihkak
kesbedecek bir musahabe mevzuuna dahil olduğumu da an-

ladım. Birkaç basamaktan ibaret bir antreyi geçince gişeyi saran muattar ve rengârenk bir hâle ile karşılaştık. Onlar biletlerini alıncaya kadar ben de etrafı dinledim. Erkekler hüsn ü ân nazariyelerinden sahifeler okuyorlar, müşahhas misaller irad ediyorlardı. Allah için söylemeli, zamanı ve yeri idi.

Girdik. Kat kat localar, çok çeşitli kadın tuvaletleriyle bir mekândan ziyade çiçek sorguçlu bir vazoya benzetilebilirdi. Sonra burasını diğer umumî mahallerden ayıran başka bir şey de teneffüs ettiğimiz havanın insana baygınlık veren latif rayıhasıydı. "Seylah"lık bu, bir defa yine bir tiyatroya gitmiş, ter ve meşin kokusundan ekşimiş bir hava ile göğsüm daralarak saatlerce kendime gelememiştim.

Bilmem herkes benim gibi midir? Ben, kokuların belîğ birer ifade olduklarına kaniim. Mesela, sert bir koku sahibesinin yalçın bir kalbi, hırçın bir mizacı olduğuna hükmetmekten çekinmem. Bilakis arkasında hafif, baygın bütün bir baharın uzaklaşmış hatırasını saklayan bir rüzgâr bırakanlara ruhum daha çabuk ısınır. Burada iki türlü de vardı.

Aileler, birer ikişer geliyorlar, loca kapıları gıcırıyor, genç refikalar öpüşerek selamlaşıyordu. Aferin Kadıköyü'ne, sahne ve tiyatroyu kendi salonları kadar benimsemişler. Ama bilmem tiyatrodaki öpüşmek, yalnız şark âdetine değil garp ırkına da ne kadar muvafıktır... Karşılıklı localarda oturan aşınalar birbirine en zarif tebessümlerini dağıtıyorlar, aradaki mesafe beş metreyi geçmediği hâlde sadef dürbünleriyle birbirini tedkik ediyorlardı.

Mevcudun dörtte üçü kadındı. Esasen musiki mevzuunda onlardan daha liyakatlılar ne kadar azdır. Gelenleri ikiye ayırmak muvafıktı. Bir kısmı erkekleriyle beraber gelenler, diğerleri kendi kendilerine şitab edenlerdi. Ve bunların arasında pek hususî ve pek geniş bir hat -isterseniz uçurum deyiniz- vardı.

Mesela bu ikinci nev'den bir grup, bir locaya yerleşti mi koltuklardan, birinci mevkiden biletlerini tebdil edip hemci-var ve hemcidarlığa şitab edenler oluyordu.

Etrafa bakınca kafamda bazı fikirler hâsıl oluyordu. Kadın erkek beraberce eğlenmek yakın bir mazide cinsleri muhtelif bir çiftin bir arabaya binmesini bile hazmedemeyen bir muhitte oldukça geniş atılmış bir adımdır. Fakat bu terakkinin yanı başında hiç umulmadık noksanlara tesadüf olunuyor. Erkekler karmakarışık elbiseli, kadınlar da ona göre. Sonra, herkes boyuna cıgara içiyor. Hele bu, iki defa fecaat addolunsa revadır. Bir defa tiyatrodan olmak bu hususta kâfi bir menâati haizdir. Sonra konserlerde bilhassa bizim samiamızı telzîz edecek olanların dumandan ne kadar mütehaşî bulunduklarını düşünmek de bir borç. Hele kadın huzurunda ağız dolusu savrulan bir dumanın bir küfürden ve o esnada şuradan buradan akseden öksürüklerin belîğ bir şikâyetten ne farkı vardır. Yalnız simit sattırmamak, "fındık!..", "fıstık!.." naralarına bir set çekmek kâfi olmasa gerek.

Perde ağır ağır sıyrıldı. İkinci ve daha büyük bir terakki adımı da kadınlarımızın sahnede büyük ve mümtaz kabiliyetlerini teşhir edebilmeleriydi. Musikide salahiyattar bir adam olmadığım için bestelerin kemali hakkında bir fikir serd edemem, yalnız zevki ilham minkarıyla bir parça incelmış bir sanat heveskârı sıfatıyla pek mütelezziz olduğumu söylemek hem vazifem hem borcumdur. Esasen sahnedeki tiplerin hemen hepsi ayrı ayrı hususî birer sanatkâr cephesiydi. İşte, tanburuna meyletmış bu ince ve tıraşide profil, mühtezz burun kanatları. İşte kemençesinin tellerinden yükselen tiz bir niyaz ile ilham ufuklarını teshîr eden nâsiye.

Bütün binada çıt bile yok. Hilâl-i Ahmer bayraklarıyla donanmış sahneden kopan derin musiki dalgaları köşeleri

oyalayarak saçak saçak serpiliyor, bazen birdenbire yüksele-
rek bütün ika kudretini göstermesine müsait olmayan bu dar
bina çerçevesini taşkın akislerle sarsıyordu.

Birinci fasıl, çılgın alkışlar arasında biterken, Hilâl-i Ah-
mer cemiyeti tarafından müstesna bir zevkle tertip edilen
bir demet beyaz ve kırmızı güllerden mevzu bir bayrak tak-
dim edildi.

Program bitince halk tatlı bir rüyadan uyandırılmış in-
sanların infialine benzer dürüst bir alkışla hazzın temadi-
sini kuvvetli ısrar ile istedi. Taraf taraf: "Memleket havası
isteriz! Marşı isteriz!" nidaları kopuyordu. Bu rica bir o ka-
dar çoğalıp yükseldi ki nihayet is'âfı zarurî oldu. Şimdi ti-
yatronun cidarları dağılmış, gönüller Anadolu yaylalarında
seyrana başlamıştı. Saz içinde meğer davul da dinlenir, hem
de takdirle dinlenirmiş.

Marşın bestesi cidden azametle mahmuldü. Baştanbaşa
haykırıp çağılayan bir azim şelalesi gibi derin ve uğultulu bir
akışı vardı.

Her şeyin bir sonu var. Ve bu akşam idrak ettiğim bu niha-
yet, bilmem neden bana pek acı geldi. Herkes dağılıyor.

Büfeye geçtik, yalnız yemekten değil gözlerimizle içtiği-
miz harareten de pek susamıştık. Elllerinde buğulu bardak-
lar tutan kollara bakarak şerbeti içerken bir damla elimdeki
Nedim Dîvânı'na damladı. Eğilip o satırları okudum:

*Ben mi saki olayım bezme dururken sevdiğim
Böyle sîmîn sâklar, billûr bâzûlarla sen.*

Ne küstah tesadûf değil mi?!..

Herkes dağıldı. Dışarıda otomobiller homurdanıyor, niha-
yetsiz temennalar, el sıkışlar ve veda kelimeleri görülüp du-

yuluyor. Son defa bir dolaştım, sahneye anlaşılmaz bir kasvet çökmüş, lambalarda evvelki nur kalmamıştı. Bina aziz bir hatıra şeklinde yalnız o evvelki rayihadan bir eser taşıyor, insana çifti ayrılmış bir zifaf odasının elemli hissini veriyordu.

Kalem ve Fırça¹

İkisi de ilham ufuklarından süzülen damlaların mun-sabb olduğu birer âlettir. Kuvvetli ve mahir bir el bunlardan hangisinde mütehasşıs ise hiç yoktan bir cihan yaratabilir. İşte binlerce senelik numunelerin teşhir edildiği müzeler... Kütüphaneler... Her birimiz ayrı ayrı bir sahife karşısında, bir levha önünde ruhumuzun derin bir heyecanla çarptığını defalarca duymuşuzdur.

Bir musahabe içinde bu heyecanın membalarını aramak bedîî nazariyelerin muhitinde dolaşmak maddeten mümkün değil, zevk itibariyle de yanlıştır. Onun için karilerim üzülmesinler, ben, bu hatalı yolun inatçı yolcusu olmayacağım. Söze böyle bir medhale başlamaklığım büsbütün ayrı bir sebep ve maksattan ileri geliyor.

Gazeteler uzun uzadıya yazdılar. Salahiyettar kalemler, açılan resim sergisinin kıymeti hakkında mütalaalarını bildirdiler. Binaenaleyh Çemberlitaş'taki salonu dolduran eserlerin tahlil ve tenkidi bana düşmez. Yalnız ortada hududu muayyen bir mesele var: Medenî her memleketin âfâkındaki mühim hadiseler, sanatkâr ruhların adeselerinde birer akis bırakmadan geçmez. Tarihten evvel edebiyat ve sanat bu hadiselerle vaz'-ı yed eder hatta çok defa edebiyat tarihe me'haz ve rehber olur.

Memleketimiz dünyada hiçbir kavmin karşılaşmadığı bir hengâmeyi yaşıyor... Felek ender tesadüf olunur bir gaddar-

1 *Vakit*, nr. 1243, 15 Ramazan 1339-24 Mayıs 1337/1921.

lıkla bütün baht ufuklarımızı sarmış, her gün yeni bir sille ile tahammülümüzü deniyor. Bütün manasıyla feryada hak kazanmış bir hâlde bulunuyoruz.

Diğer taraftan yine hiçbir milletin tarihinde tesadüf edilmeyen bir varlıkla Anadolu'da bir avuç kahraman mekşûf perdeler arkasından desteklenen alçak bir düşmanı, İnim inim inletiyor. Bunların birer harika olduğu, henüz ayrılan ellerimiz birleşmemiş memleketlerde bile takdirle itiraf olunurken bizim kendi muhitimizde bıraktığı akisler nedir?..

İnsan bu suali kendi kendine irad edince etraftaki boşluktan utanıyor. Tanıdığım bazı simalarla görüşürken esaret içinde ulvî hislerin uyuştuğunu ve binaenaleyh eser meydana getirmenin kabil olmadığını söylediler. Goethe'yi doğuran hâdise, Chenier'yi yükselten âmil ne idi? Hem hariçten misal almaya ne hacet, Namık Kemal'e o müstesna ateşi kim ve ne verdi?.. Edebiyat tarihi ve birçok nazariyelerle sabittir ki nefis sanatlar, milletlerin buhranlı zamanlarında parlarlar. Baki'nin haşmetinde Kanunî devrinin siyasî şahikası mahsus değil midir? Nef'î'nin gururunda memleketin hissesi inkâr kabul eder mi? Zulüm ve istibdad sanata pas değil cila verir. Fikret, en güzel eserlerini ona haykırmakla meydana getirmemiş midir?

Ressamlarımızın yeni bir sergi vücuda getirmek üzere olduklarını duyduğum zaman çöllerde kalmış ruhum bir parça serinlemişti.

Çatlak kalemlerin sahte terennümlerini okuyamıyorum. Kan ve barut kokusuyla meşbu bir hava teneffüs ederken intişar eden bu âşıkane yazıları, cenaze arkasında savrulan kahkahalara benzeterek tiksiniyorum. En liyakatli sandıklarımı da maalesef bu yolda sendeler görmüş, bunalmıştım.

Sergi haberi bu suretle nazarımda iki defa kıymet kazanmıştı. Saf ve mutlak bir itikat membaından ilham alan Âkif'in kudretli şiirleri şöyle bir tarafa bırakılacak olursa ruhumuzu tatmin edecek meydanda bir şey kalmıyordu. Ben de bu hadiselere bakarak her gün bir parça daha bedbin oluyor, sızlanıyordum.

Sergi, kızgın çölün birer dağ kadar büyük dalgaları içinde çabalayan varlığını serin, gölgeli bir vaha kudretiyle kucakladı. Kapıdan girince her taraftan kaynayıp köpüren bir cidalin akisleri parlıyordu. İşte "Çallı İbrahim"ın bedîası. Sami Bey'in yüksek eserleri. Bu üç levha mevzu itibariyle birbirinden çok ayrı şeyler. Fakat, yine hepsinin müşterek bir noktası var. Bir kağıt harabesi üzerine bağlanmış vücudu ihata eden insanlar ne aziz bir matem içinde. Hele renk ve hava ne derin elemlelerle mahmul. Gönlünün tellerinde ihtizaz istidadı olanlar bu levha karşısında neler duymazlar. Baştanbaşa bir facia takrir eden bu tabloyu hangi Türk tüyleri ürpermeden temaşa edebilir? Bir büyük bediiyâtçı, eserlerin kıymetini heyecanının sirayeti kuvvetiyle ölçüyor. Çok sağlam bir hakikat olan bu nazariyeye göre "İbrahim"ın eseri çok büyük bir kıymeti haizdir.

Sami Bey'in levhalarında heyecanın ikinci merhalesini, zulmü takip eden kısmını görüyoruz. Burada melal ve ızdırab yoktur. Renkler kuvvetli, manzara canlıdır. Çit hudutlu bağlar arasında yurdunu, ırzını müdafaa edenlerin çehresi ne kadar beliğ. İnsan temaşa ederken zeybeğin bir damla boyadan yaratılan gözlerine bu kahraman parıltının nasıl verildiğini hayretle düşünüyor.

Nihayet bir gazeteci olmak itibariyle kalem ve fırçanın eser-i ibdâi için arz ettiği ihtiyaçları da düşündüm.

"Kalem" in mahsulü bir parça kâğıda konabilir. Bütün bir ci-hanı yerinden oynatmak kudretini haiz bir eserin doğması için "himmet" ten başka hiçbir şeye ihtiyaç yoktur. Fakat fırça öyle değil. Bir tablonun –bilhassa sergidekiler gibi büyükçe olanların– meydana gelmesi malî ve maddî fedakârlıklara da muhtaçtır. Ressamlar, bu itibar ile de kalem sahiplerinden daha ziyade takdise hak kazanmışlardır.

Hele bizim memleketimizdeki gibi sanatkârlar yalnız kendi zevkleri için çalışırlarsa kıymetlerini ölçecek nasıl bir mikyas bulunabilir?

Eser sahiplerinden birkaçıyla görüştüm. Sû-i tagaddînin bütün harabisini taşıyan bu sanat kahramanları karşısında milletim namına yüzüm kızardı. Rengi solmuş ceketleri, yıpranmış boyunbağları ateşten bir kamçı gibi gözlerimi yaktı. Böyle bir hâl içinde didinmekten yılmayan bu sanatkâr zümresinin hakkını istikbal ve tarih istediği kadar bol ve geniş bir ihsan ile takdire çalışsın boynumuzdaki günahın bir zerresini bile yıkayamaz.

Bu aziz, bu tebcile, takbîle layık fırçaların yanı başında kalemler, o günahkâr kalemler ne yaptılar?.. Evet, işte risaleler, mecmualar. Hangisinin içinde sahibini düştüğü çukurdan kurtaracak bir kudret var? Hangisi memleketin heyecanından bir parça taşıyor? Hangisi?.. Bir taneye bile razıyım fakat o da yok... Bu sebeple değil midir ki:

*Görüp eş'âr-ı asrı tamtakır her türlü kıymetten
Çekildik izzet ü ikbal ile bâb-ı kıraatten*

diyenlerle hemfikir ve hemhâlim.

Karagöz Perdesi Karşısında¹

Donuk nisan sisiyle bazı yerleri sislenmiş bir hayal şeklinde hâlâ hatırlarım, henüz beş altı yaşında idim. Yalancık-tan oruç tutar ve toptan birkaç dakika evvel babama satar-dım. Bu ticaret bazen para ile yapılır, bazen de Karagöz'e götürülmek vaadi mukabilinde olurdu.

Şüphesiz, herkes de benim gibi çocukluğunu avdeti muhal bir yolcu hasretiyle anar. Ah o günler!.. Babam, gözleri derin bir şefkatle gülerek arzuma tabi olunca, bana dünyalar verilmiş gibi delice sevinir, koşar, sıçrardım. Çok defa bu sevinç iştihamı kapar, bir gelin kadar sofradan hemen hiçbir şey yemeden kalkardım.

O vakitler, Hacivat'ı en büyük bir âlim addeder, onun sözleriyle hocamın nasihatlerini karşılaştırarak mukayeseler yapardım. Ve daima Hacivat kazanırdı. Karagöz'ün intibâi başka türlü idi. Onu, mahallemizde sabahları her kapıda başka bir kahkaha kopartan "Deli Salih"e benzetir severdim. Bu tedainin husulüne, zannederim biraz da birbirlerine vechen benzemeleri sebep oluyordu. "Tarih, ezeli bir tekerrürdür," diyenlere hak vermek isterken bu nazariyenin bizde ne suretle kabil olduğunu düşünüp duruyorum. Hani, o teker-rürler nerede?..

Dün gece köy içinden geçerken bir gazino önünde bir anda bütün bir mesut maziye yaşatan şekillerle karşılaştım. Camları perdelerle kapanmış bir kıraathane medhalinin iki tarafına Karagöz'le Hacivat'ın büyük kıt'ada resimleri sıralanmış, etrafına çocuklardan bir kordon dizilmişti. Hepsi birden konuştukları için mütalaalarını tasnif mümkün değildi. Gözleri çocuk çehrelerine o masum, o temiz manayı

1 *Vakit*, nr. 1245, 17 Ramazan 1339-26 Mayıs 1337/1921.

voren saf bir hayretle açılmış olanlar, ne gönül avutucu bir manzara teşkil ediyordu...

Bir iki defa kapıya kadar ilerlediğim hâlde bilmem nasıl bir hisle yine döndüm. Şimdi o andaki hissiyatımı tahlil ederken beni ric'ate sevk eden sebepler arasında manasız bir hicabın da hayli mühim bir hissesi bulunduğunu anlıyorum.

Bir müddet şurada burada dolaştıktan sonra yine bir incizâb ile o tarafa sürüklendim. Kuvvetli bir tecessüs kementdi bütün benliğimi sarmıştı. Kapıdan girince karanlık bir dehliz içinde üstüne mum dikilmiş bir masa başında yaşlı bir adam bilet satıyordu. Buraya gelenler içinde bana benzerler olmamalı ki adamcağız:

"Çocuğunuzu görmeye mi geldiniz? Buyurun," dedi. Bir kabahat itiraf ediyormuş gibi cevap verdim:

"Hayır, seyre geldim."

Biletimi aldım, şöyle loş bir köşeyi intihab edip oturdum. Manzaranın letafetine pâyân yoktu. Muvazî bir vaziyette sıralanmış kalaslar üstünde karma karışık bir kalabalık, kulak patlatıcı bir gürültü ile güya konuşuyorlardı. Çocukların çoğu var sesleriyle bağırdıkları hâlde meramlarını anlatmaktan âciz kalıyor, sözlerini işaretle izaha çalışıyorlardı. Arada sırada merdiven başından iri yarı bir Laz gözükerek, tavlaya dâhil olan bir seyis gibi:

"Höt!.." diye bir nara atıyor, salona ani, korkak fakat serîü'z-zevâl bir sükût çöküyordu. Köşede duvarların dıl'larını bir müsellese kalbeden perde gerilmiş, karmakarışık renklerle boyanan bu perdede garip bir şekil tespit edilmişti.

Oyun mahallinin orta yerinde bir de saz takımı vardı. Musiki hele ağır besteler küçük yaşta çocuklara pek az tesir ediyor. İşte, son zamanlarda sakız gibi çiğnen güzel bir şarkıyı okuyorlar. Fakat dinleyen kim!.. Bir tas gibi yuvarlak fesinin şahlanmış ibiğine bir gonca takılı bir çocuk, arkadaşlarının omuzlarına tutunarak kızların eteklerini çiğneye-

rek sekiyor, bol bir küfür silsilesi onu takip ediyordu. Hatta dövüşmek arzularına kapılanlar da var. Bereket izbandut kıyafetli Laz'a, bu nazik dakikalarda hemen ortaya çıkıp haşarıları teskin ediyor. Bu çocuk kalabalığı içinde vaziyetim gittikçe tuhaflaşıyordu. En yaşlısı on beşini atlamamış bu iki yüzü mütecaviz şeytanet kumkumaları karşısında papuçları bırakıp kaçmamak değme yiğidin kârı olmasa gerek. Nazarımda hasretini çektiğim mazinin biraz evvelki mahzun yâdı bile yalçınlamıştı. Yaş ilerledikçe insan bir tuhaf oluyor. Oturduğum yerde âdeta sinirleniyordum. Hatta bu çapkınlardan düşmanlar bile peyda etmiştim. Bir düziye "Lahavle" çekerek sabrımı arttırmaya çalışıyordum. Başka bir şeyle zihnim meşgul iken birdenbire yüreğimi oynatan bir el şakırtısıdır koptu. Bu münasebetsiz alkışın sebebini araştırırken perdeye doğru yürüyen basit, hatta vazî' manzaralı bir şahıs gördüm. Meğer çocuklara bu taşkın sevinci veren Karagöz'cünün vürudu imiş!.. Hey gidi çocukluk hey!.. İçerden bir çingirak sesi geldi. Bu sedayı saz takımının yine zamana muvafık bir curcunası takip etti. Fakat bu defa bütün dinleyenler hep birden el çırpıyorlar, tempo tutuyorlardı. Cezbelenip kıvrır kıvrır göbek atanlar bile vardı.

İkinci çingirak çaldı. Zırlıtlı bir düdük kim bilir hangi makamda bir hava öttürmeye, iğnelerle iştirilen şekil, perde üzerinde sallanarak yükselmeye başladı. Küçük bir vakfeden sonra sağ taraftan yerlere kadar eğilen Hacivat çıktı. Ya Rabbi! Yirmi sene evvel bunun için mi bütün gün aç durduğumu cana minnet bilirmişim?.. Hatta bazen izin verdikleri için saatlerce gözyaşı döktüğümü de hatırlıyorum...

Karagöz, bizim millî ve iptidaî ilk sahnemiz olması itibarıyla kıymetlidir. Fakat dikkat etmeli ki bu mevzu zarar verici bir şekilde devam etmesin. Benim çocukluğumda bu deri

parçalarına kötü sözleri, galiz cinasları ancak en-önde oturanların duyacağı kadar hafif bir sesle söyletirlerdi. Halbuki şimdi bu maşerî kayıt da kalkmış. Perde arkasındaki adam apaçık küfürleri sesinin bütün kuvvetiyle haykırıyor. Sonra, meyircilerin yarısı da kızlardan mürekkebdî. Biraz uyanmaya başlamış olanların birbirlerine bakıp bakıp öyle imalı gülüşleri, dudak büküşleri vardı ki insanın yüzü kızarıyor.

Memleket ahlak buhranına çareler aramakla meşgul. Fakat ahlaksızlığın menşe ve mihraklarına karşı lakayd kaldıkça bu taharrîlerin bir çareye kavuşmasına imkân var mı?.. Küfürsüz oyun olmaz mı? İğrenç bir sözde nasıl bir zevk tasavvur edilebilir? Bu murdar kelimelerin çizgisiz çocuk seçiyeleri üzerinde nasıl birer leke vücuda getirdiği düşünülüyor mu? Adam sen de deyip geçmemeli. Oyunla geçen bir saatin bir yavruya yapacağı zehirli aşılardan mikroplarını en asrî vesaitle malik mektepler bir senede temizleyemez. Ahlakımızı uçurumdan uçuruma sürükleyen bu kıyıda köşede kalmış cüssesiz, cılız şeylerdir. Fakat unutmamalı ki: "Cürmü kadar yer yakar!" vecizesi, her yerde ve her vakit neticesi doğru çıkan bir düstur değildir...

Hırka-i Saâdet Dairesinde...¹

Gazetenin son provalarında Hırka-i Saâdet ziyaretine dair birkaç satır gözüme ilişmişti. Hemen programımı çizdim. Şimdiye kadar hiç görmediğim bu merasim, şüphesiz tasvir edilecek bir mahiyeti haizdir.

Gülhane Parkı'nın medhalleri yukarıdaki büyük ve tarihî çınar ağacına kadar kabaran insan dalgalarıyla örtülmüştü. Bir iki polis ve birkaç inzibat memuru bu mütecessis halkın bütün kayıtlardan kurtulmak isteyen muhâcemelerine dert

1 *Vakit*, nr. 1246, 18 Ramazan 1339-27 Mayıs 1337/1921.

anlatmakla meşgul. Serpuş kordonlu zabitler bu kayıtlardan azade... Onlara kimse bir şey söylemiyor ve istedikleri gibi grip çıkıyorlar. Şöyle bir lâm-elif çevirdikten sonra bunlardan en celallisine vesikamı gösterip yürüdüm.

Gülhane Parkı metruk ve mühmel bir sayfiye bahçesinin perişanlığı içinde, çok ve koyu gölgelerle yapayalnız uzanıyordu. Dolaşık yolları, bir kadın kalbinin içinden çıkılmaz dehlizlerine –uzun ve devamlı bir istinâs eseri olacak– benzemiş. Eski zaman “betonarme”si Horasan duvarlardan sızan râtıb, esrarlı bir hava burada zâirleri korkuya yakın bir hisle kucaklıyor, sarayların ağır, telkinsiz gölgeleri insana ağırlık bastırıyordu. Manzarada bu tahlile gelmez seyyal ibhâm, tâ Taşköprü’ye kadar devam ediyor, orada ansızın göz kamaştıracak bir şiddetle nüfuz eden ışıklarla âdeta başka bir âlem başlıyordu.

Ağaç diplerinde, taflanlar arkasında ne kadar çok polis vardı. Beyaz bornozlarına bürünmüş Tunus süvarileri bir heykel hareketsizliğiyle güzergâha dizilmişlerdi. İskelede muhtelif ve muhtelit kıtaât tarafından bir istikbal yapıldı.

[...]¹ kumları toz hâline inkılâb etmiş büyük yoldan mevkib yürüyor, zabıta kordonlarıyla muhât çemberlerden kurtulmuş birkaç yabancı sima, okuduğu ile gördüğünü mukayese etmekle meşgul ve mütehayyir. Bu ağır belki de vakur meşy, Saray medhaline kadar devam etti. Mermer kemerli kapılar açıldı. Kırmızı elbiseli beyaz kalpaklı maiyyet-i seniyye efradı, bir sünnet çocuğu kadar süslü elbiseli askerlerden mürekkebb saflar arasından geçtik.

Saray müdürü paşadan lazım gelen müsaadeyi aldıktan sonra iri sahil kumlarıyla döşenmiş muntazam tarhlı dış bahçeye girdim. Solda her yeni hünkârın kendi zevkine göre ilave ettiği binalardan biri, yaverân ve muhafızlar dairesi ilk

1 Bir satır sansür.

müsakkaf mahalli teşkil ediyordu. Sık dallı bütün ömrünü vermedi bir bahar içinde geçiren çamların derinden geliri gibi aks eden fısıltıları kulakları hırpalamayan ne tatlı bir musiki idi. Sağda eşsiz Bağdat Köşkü nadide oyalı bir dantel gibi sarkan sütun saçakları ve nihayetsiz mihrabcıkları ile nazarları okşuyor, biraz ileride yıldız kubbeli bir çeşme, mermerden fıskiye başlıkları ile bu hakanlar makarrını altın bir taç gibi süslüyordu. Dönüp arkaya baktım. Ömründe ilk defa bülbül dinleyip cezbelenen Japonyalı gibi dudaklarımdan "Allah'ım, ne güzel şeyler yaratmışsın!" sözleri döküldü. Boğaz, ziyadan mensûc pullu bir sadef gömlek giymiş bir kol gibi kıyıları kucaklamıştı. Üsküdar tepelerinin sık korulukları ışık ve renk içinde yıkanıyor, gelip geçen vapurların uskur izleri durgun sularda ağır ağır silinen dolaşık bir gümüş ağ kuruyordu.

İstanbulun, redingotlu, önü, yakası ve kolları sırma dallarla işlemeli bir cemiyet iç avluda yavaş sesle konuşuyor, haremağaları, bekçiler gidip geliyorlardı.

Üstü kemerli dar bir yerden geçtim. Karşıda gözleri tatlı bir incazâb içinde bırakan çini medhalli "Hırka-i Saâdet" daîresi göründü. İçeride yeşil cübbeli, sırma şemmelili ilmiyeliler, apoletlerinin saçaklarında altın şimşekler çakan paşalar, büyük rütbeli zabıtlar, sırma kemerli, çok nişanlı yaverler dizilmişlerdi. Artık zevale yüz tutan eski muaşeret kaideleri yalnız burada sadık bir muhit bulmuştu. Birbirlerini ne zarif temennalarla selamlıyorlar, hele ne hoş cümlelerle hâtır soruyorlardı.

Medhale yaklaştım. Hafif bir hava dalgalanması oldu. İçerden muattar bir Kâbe rûzgârı gibi gül suyu kokusu geldi. Bilmem neden bana gül suyu çok başka türlü tesir eder. Onunla ihata edildiğimi hissettiğim dakikadan itibaren ru-

hum dünya kayıtlarından sıyrılır, gönlüm günahını atmış gibi hafifler. Bu ıtır, sanki bir gufran ummanıdır; temas etiklerine vicdan rahatı, gönül ferahı ihsan eder.

Sırma saçaklı perde altından geçtim. Pencereleler dar ve küçük olduğu hâlde içerisi son derece aydınlıktı. Buna evvela şaştım. Fakat küçük bir tedkik sebebini izaha kâfi geldi. Duvarlar, tâ kubbe başlangıcına kadar –Türk dehasının, Türk zevkinin zarafet ve inceliğinin en canlı bir şahidi olan– renk renk çinilerle kaplanmıştı. En küçük bir ziya huzmesi bu narin cilâ menevişleri üzerinde tasavvur olunmaz derecede akisler yapıyor, ziyayı teksif eden birer adese vazifesini görüyordu.

Medhalin hemen yanında oyma başlıklı, fanuslu bir şadırvan vardı. İçeriden büyük bir fesâhatle okunan Kur'an, bir mağfîret çağlayanı hâlinde kubbelerde akisler yaptıktan sonra huşu içinde dinleyenlere dökülüyor, gözler nereden geldiği anlaşılmaz tatlı bir hüznün ile ıslanıyordu.

Duvarlar içinde gömülü dolaplar vardı. Bütün daire çepçevre dilber istifli sülüs bir ayetle kuşanmıştı. İç içe açılan kapılardan birinden geçtim. Asıl merasim dairesi buradan iyice temaşa edilebiliyordu.

Kırmızı yol halıları döşenmiş mücella salonun sol tarafında uzaktan nadide bir hasır çardak hissini veren, kadife üstüne sırma işlemeli bir mahfil vardı. Önünde iki büyük kıymetli sandık görünüyor, bir sehpa arkasında zât-ı şâhâne ayakta duruyorlardı. Kur'an tilavetiyle meşgul Hünkâr Köşkü'nün arkasında sadrazam paşa ve heyet-i vükelâ müzehheb ve murassa' bir cidâr şeklinde dizilmişlerdi. Serbest kalan orta yol halısında sıra ile gelenler kürsü üzerindeki Hırka-i Saâdet'i üç kere öptükten sonra zât-ı şâhânenin elleriyle mesh ettikleri dest-mâli takbîl edip geri geri çekiliyor ve yine serbest bir sahadan, başka bir kapıdan çıkıyorlardı.

Bu dairedeki çinilerin letafetine pâ-yân yoktu. Bizi medeniyet çemberi haricinde telakki edenlerin bu manzara karşısında neler duyacaklarını bilmem izaha hacet var mı? Mahfilin büyük bir kısmını kaplayan gümüş parmaklıklı mahallin neresi olduğunu usulca daire memurlarından birine sordum. “Emânet-i Mübâreke”nin hıfz olunduğu yermiş.

Sıra ile evvela en büyükler ve nihayet en küçükler gelip geçtikten sonra ortalık kısmen tenhalaştı. Son ta’zimât, ben-degân ve Saray erkânı tarafından yapılacaktı. Merasimde ayrı bir hususiyet olmadığı için ağır adımlarla gürültü etmemeye çalışarak çıktım. İçerden hâlâ tatlı bir ses ve yüksek bir tecvid ile okunan mukaddes kelimelerin ruhanî uğultusu aks ediyordu.

Poisson De Ramazan!..¹

İsmi hatırımda değil, bir Parisli gazete akşam nüshalarından birinde apansız şöyle bir havadis neşreder: “Bugün hususî bir trenle Acem şahı şehrimize vâsıl olacaktır.”

Harp görmemiş, birkaç batından beri felâket ve musibet eserleriyle karşılaşmamış Paris, bu haber karşısında bir şampanya şişesi gibi neşe ile köpürmüştü ve akşamüzeri istasyona giden yollar serazat, tebessüm dudaklı, sevinç bakışlı çiftlerden mürekkep alaylarla kapanmış. Polis, emniyet-i umûmiye memurları bu kalabalıktan vesveselenmiş, sebebi-ni sormuş ve öğrenince onlar da kalabalığa katılmış. Boşu boşuna çokça bekledikten sonra nihayet sivri akıllının biri o gün nisanın ilk günü olduğunu hatırlayarak halkı irşad etmiş. Herkes bu kadar masum bir gafletle aldandığından mahcup, hiddet ve infialini gizleyerek avdet etmiş.

1 *Vakit*, nr. 1248, 20 Ramazan 1339-29 Mayıs 1337/1921.

Buna Frenkler, *Poisson d'avril* derler. Bizim "muharrem" in ilk günü yaptığımız sürprizler de az çok buna benzer.

Muhasebemin böyle bir girizgâhla başlamasına dün mutali olduğum bir hadise sebep oldu.

Yakın bir maziye ait mesut birer hatıra oldukları hâlde intibalarını "Evvel Zaman İçinde" başlangıcıyla kayda mecbur kaldığımız iftar davetlerinde bazen zarif muziplikler de yapılmış. Zamanın hakiki kibarları davetleri arasına bilhassa tiryakilerden, oruç hâliyle titizlenenlerden bir zümreyi de ilave ederler. Topa yakın zamanlarda anî patırtılar, heyecan verici naralar, fena haberlerle yüreklerini oynatmakla hoş zamanlar geçirirlermiş. Hatta zamanın devletlilerinden biri bir gün büyük bir iftar listesi tertip eder. Davet tezkere-leri gönderilir, kâhya ile evvelden yapılacak muziplik kararlaştırılır.

İkindiden sonra misafirler sükün ederler. Serin divanhaneler, tavus kuyruklarından yapılmış asma yelpazeli şehnişinler, kavuklu, destarlı zevat ile dolar. Ev sahibi şarka mahsus mültefit bir istikbal ile hepsinin hatırını sorar. Tam o sırada kâhya bir karış suratla içeriye girer. Yumurtaların kâfi gelmediğinden, fırınların soğuk bulunması dolayısıyla börek ve tatlının yetişemeyeceğinden şikâyetle başlar ve "Mademki iftara davet ettiklerinizin adedini bana bildirmediğiniz, misafirler aç kalırlarsa mesuliyet kabul edemem," sözleriyle maruzatına nihayet verir. Zamanın devletlisi ani bir tehev-vür galeyanı içinde kâhyasını haşlar ve o kadar çok paylar ki nihayet vazî hatta hakir bir kahyâ parçasından hürmetsizlik ve isyan dolu bir ruh fışkırtarak misafirleri avdete mecbur edecek kadar münasebetsiz, ağır hakaretlerle yüklü kelimeler söyler. İnfiali takip edeceği evvelce katiyen tahmin olunan bu avdetin programı da esasen çizilmiş imiş. Zavallı

misafirler, bir tavuk kümesi kadar murdar, çamurlu yollar-
dan, birçok dehlizlerden, iç avlulardan geçirilerek örümcek
ve çamurlara bulanırlar. Ve bir türlü “bâb-ı halâs” hükmü-
ne geçen mahreci bulamazlar. Neden sonra, bunun bir oyun
olduğu anlaşılır. Misafirler konağın hamamına isâl edilerek
temizlendikten sonra mükellef sofralarda her şey tamir edi-
lir. Hatta gafletlerine, intikaldeki teahhurlarına kendileri
bile gülerler.

Geçen gün, İstanbul, belki çoktan unutulmuş bu neviden
bir eğlencesini ihya etmiş. Ada’da sâkin yahut teşebbüsünün
intâcı için daha kuvvetli bir vesika temin etmek emniyesiy-
le oraya giden kurnazın biri Payitahtımızın muhtelif semt-
lerinde oturan mühim şahsiyetlerine Isplandid Palas sahibi
Kâzım Paşa imzasını hâvî davet tezkereleri gönderir. Gerçi
ben bunlardan hiçbirini görmedim. Fakat mealini tahmin et-
mek güç bir şey de değil. Bilhassa sebab-i davet olarak otelin
resm-i küşâdı icra edileceği vesilesi zikredildiğine muttali
olduğumu söylersem ben değil, karilerim bile gözleri önünde
aşağı ve yukarı aslına mutabık birer yaldızlı varaka teces-
süm ettirebilirler.

Bu tezkereleri aynı gün, belki aynı saatte alan beyler,
efendiler, paşalara tesadüf ettikçe aralarındaki muhavereler
tabii bir cereyan ile bu mevzua dökülür:

“Maşallah, şükür görüştüğümüze...”

“Mübarek gün. Eksik olmasınlar eş dosttan rahat yok; her
gün bir yere, bir semte taşınmak mecburiyetinde kalıyorum
da ondan.”

“Vallahi ben de öyle. Bir gece rahat geçireceğime sevi-
nirken –sözün burasında ca’lî bir hüzünle çehresini bulan-
dırmaya çalışır– al sana bir başka davet daha. Hem de uzak
yere... Tâ Ada’ya.”

Mükâlemenin bu noktası, kendisinin de muhatabından itibarca –çünkü davetler itibar miyarı addolunur– daha aşağı olmadığını ispat için fırsat gözleyen zevâtın maksadına yardım eder. Hemen: “Ada’ya mı?.. Sakın Kâzım Paşa’ya olmasın?..” istifhamını fırlatır. Öteki nîm-mütehayyir:

“Evet! Yoksa siz de mi!”

“Evet, evet, demek beraberiz. O hâlde çehremizdeki iş-mi’zâzları silelim. Eş dost beraber olduktan sonra mevki ve semtin ne ehemmiyeti var.”

Ertesi gün vapur zamanı davetliler tabiatıyla buluşurlar. Med’uvvîn arasında iki pek meşhur şahsiyet de dâhil imiş. Biri tenevvüden bînasib makalelerle âlemgîr bir şöhrete malik olan hem imtiyaz hem de baş sütun sahibi bir muharrir, diğeri memleketin sıhhat-i umûmiyesiyle muvazzaf yine zevi’l-lisan bir diğerk muharrirdir.

İşte aziz kariler, davetlilerin yekûnu hareket zamanına kadar kabardıkça kabarır, otuzu bulur.

Vapurda “hevaî”den ziyade “mi’devî” bir musahabe başlar. Eski iftar sofraları, yemeklerdeki tenevvü, yumurtanın kaç türlü pişirildiği sayılıp dökülür. Gırtlakları bir piston gibi müstehî hareketler içinde bırakan bu muhavere, yolun yani sofranın uzaklığını şiddetle hissettiriyor.

Moda geçildikten sonra Büyükkada beyaz bir sahil hâlesi içinde dumanlı bir rû’yetle görünmeye başlıyor.

Heyet, karaya ayak bastığı zaman topa ancak bir çeyrek var. Mamafih hedef hemen oracıkta. Otelin mermer, geniş antresinden mağrur bir giriş başlıyor. Metrdotel bu nâgeh-zuhur müşteri bârânından memnun, geniş bir tebessümle taltifkâr şitâb ediyor. Salonlardan geçildiği hâlde davetliler ne çiçek ne sofra hiçbir şey görmezler.

“Odalarınız, ayrı ayrı mı olacak, yemeği kaçta emredersiniz?” suallerine ayrı ayrı maruz kalanlar, ceplerinden davet varakalarını çıkarıp gösterirler. Bu vesikalar ne garsonlara

ne de metrdotele hiçbir şey ifade etmez. Mesele Paşa'ya ak-
seder. O da adem-i malumât beyan eder. Ve heyetin de ancak
o zaman ayakları suya erer.

Meğer bu, eğer tabir caiz ise bir muzibin "Poisson de
Ramazan"ı imiş.

Nefis bir yemeği bedava demek olan bir vapur parası mu-
kabilinde yiyeceğine kani ve memnun, dişlerini bileye bileye
gelmiş olan ihtisas şubeleri saymakla tükenmez fakat şiar
ve hakiki seciyesi Eşref'in meşhur kıt'asında mazbut zatın,
birçok ısrarlarına rağmen –ki tezkirenin yazısını, davet eden
zatın kerimesinin hatt-ı destine benzetmiştir– sarfa mecbur
olduğu meblağın matemiyile kaç gece uykusuz kaldığını ken-
di kendine soran kariler, suallerine cevap vermemi isterler
mi?.. Buna hâcet var mı?..

Muhacirler Karşısında...¹

İnönü'de Türk askeri ikinci defa zafer tacını giydiği gün-
den beri harbin, hücumun manası değişti. Yunan kuvvetleri,
uzun müddet med zamanlarını beklemedikten sonra, kayala-
ra çarpılmış kişniş serpintileri gibi parçalanınca, ellerinden
orakları bile alınmış silahsız köylülere, ak sakallı pîrlere,
gümüş şakaklı ninelere aklı, muhakemeyi taşıran, vicdan-
ları, erimiş kurşun damlalarıyla tutuşturan bir zulüm ve
şenâat silsilesinin kan ve alevden masnu topuzlarını savur-
maya başladılar.

İlk feryat, İstanbul ufuklarını çınlattığı gün misafirleri-
mizden birçoğu dudak büktüler, gözlerinden inanmayan bir
bakışla şikâyetlerimizi süzdüler ve omuz silktiler. Bunlar,
Homer'in destanî şöhretiyle meşbu, Demosten'in hitabeleri

1 *Vakit*, nr. 1250, 22 Ramazan 1229, 31 Mayıs 1327/1921.

ile sermest ve muğfeldiler. Gözlerindeki bu aldatıcı gözlüklerle hakikati görmekte mazurdular. Sonra uzak bir mazinin yadigârı olan bu sermestînin idamesi için buradakiler ne lazımsa hepsini yaptılar. Patrikhane'nin müctemi teşebbüslerini ferdî fedakârlıklar, umumî îâneler takip etti. Altının teshir edemediği kalplere, banknot destelerinden masnu basamaklarla aşılamayan setlere en kavi iradeleri bir bakışla râm eden fûsun ve tılsım dolu başka türlü tuzaklar kuruldu. Fakat bulutlar ne kadar kesîf olursa olsun güneşin doğmasına imkân var mı?..

Binlerce asırdan beri devam eden müşahedelerle sabittir ki hakikat, fikrî, manevî bir hadise olmaktan ziyade tabîî bir hadisedir. Bir gün apansız en karanlık muhitten doğar.

Türk'ün mazlum figanı da birçok defa sağır kubbelerde bir akis bırakmadan dolaştıktan sonra nihayet bir gün müskir bir hava ile dalgalanan o muhiti de parçaladı.

Sağdan, soldan, karadan, denizden gittikçe yekûnu artan mazlum kabileleri son bir penah addettikleri Payitahtlarına geliyor, hayır, kaçıyorlardı.

Bu biçareler içinde manzarası tüyleri ürpertecek gözleri karanlık bir deliğe dönmüş, azası hurdahaş edilmiş engizisyon numuneleri de vardı.

Neden sonra, belki kırılacak kafa, oyulacak göz, kirletilecek etek kalmadıktan sonra "vicdân-ı insâniyet" denilen nesne uyuşuk hareketlerle kımıldadı. Gittiler, gördüler.

İzmir'e de böyle gitmişlerdi. Orada da böyle kanlı manzarlalar, feci akıbetler görmüşlerdi. Fakat sonra yine mazlumlara bağlı, cellat satırları yine kanlı ve zağlı bırakılmışlardı. ("Vicdân-ı insâniyet" nihayet bir tekmeğe değer bir yalandır.) diyen bedbin adama hak mı vermeli acaba?..

İşgal sırasında büyük kitleler halinde İstanbul'a göç eden Beyaz Ruslardan kurulu bir orkestra.

Hicret, bu bedbaht memleketin en eski bir derdidir. Şıbka kahramanlarının zevceleri, Plevne şehitlerinin eytâmı, Mora fatihlerinin çocukları da bu yollardan, bu kadar matemli bir akınla gelmişlerdi.

Her biri bizim saadetimiz, ırzımız, hayatımız uğrunda dö-külmüş sel gibi mübarek kanların mukaddes birer hakkını hâizdiler. Biz, boynumuzda ağır bir vicdan vebalini taşıyorduk. O zaman memlekette servet, refah ve menbaı dinin salabetinden kuvvet alan derin bir şefkat vardı. Bu zavallıların birçoğu sıcak kucaklarda elemlerini dinlendirdiler. Fakat sonraları, bilhassa Balkan Harbi esnasında bir yığın paçavra şeklinde insan sürüleri cami köşelerinde, mescit dehlizlerinde, izbelerde, bodrumlarda, güneş ve havadan mahrum râtıb duvar diplerinde hatta ağaç kovuklarında süründüler.

Bunlardan sağ kalanlar bilmem var mıdır? Fakat bilmem bu yürekler acısı manzaranın başka şekilde ve en feci bir

tarzda diğerk bir panoraması başladı. Ve bu defa gelenler, ırkımızın beşiğinden, vatanımızın son sınırlarından kaçmaya mecbur kalanlardı. Onların hâlini tasvir ile halkın merhametini tahrik etmek kolay fakat semeresi az bir yoldur. Esefle, hicran ve heyecanla söylemek isterim ki gazete sütunları ve kalem sahipleri bundan başka hiçbir şey yapmadılar.

Önümüzde ne kadar çok ve ne kadar canlı misaller var. "Kırım" bozgunundan sonra filolarıyla limanımızı seyyar ve seyyah bir hicret şehrine çeviren Rus muhacirlerinin geldikleri günle şimdiki hâllerini mukayese etmek de mi aklımızdan geçmiyor?..

Onların Köprü'ye nasıl ve ne hâlde çıktıkları işte hâlâ gözümün önündedir. Felâketler birbirine pek benzer. Biz o zaman onlara acımış, yardım etmiştik. Fakat şimdi bir defa etrafımıza bakalım. İstanbul civarındaki bütün çiftlikleri onlar işletiyorlar. Beyoğlu gazinoları onların elinde. Zevke, sefahete dair ne kadar vasıtaları varsa hepsini benimsediler. Rum unsuru feryad ü figan içinde.

Bu da kifâyet etmedi. Ruslar, Müslüman mahallelerine dağıldılar. Bu günah, mûcirlerin amel defterlerine yazılacaktır. Çünkü bir odaya kırk lirayı ancak onlar verebiliyorlar. Mamafih bu para da bizim sırtımızdan çıkıyor. Sultanahmed gibi yerde kooperatif açtılar. Bizim muhacirlerimiz, çiftçi mi değillerdir, bizim ırkımızın, bizim memleketimizde teşkil edecekleri şirketler müşterisiz mi kalır? Yüz bin muhacirin birer liralık sermayeleriyle bunlardan kaç tanesinin resm-i küşâdı icra edilir, hiç hesap olunmuyor mu?

Sonra bizim bir de muhacirler işiyle meşgul koca bir dairemiz ve birçok memurlarımız da var ki Ruslar ellerindeki teşkilatı böyle bir müttekâya sahip olmadan başardılar.

Daha dün acı bir hande ile okudum. Bir paşa Ruslara yenden kabil-i zer' arazi verileceğini beyan ediyordu. Ne a'lâ bir şey!..

Düşündükçe, bu feci manzaraları gözüm önünden geçirdikçe sırtımda kızgın bir ütü dolaşıyor gibi bir ateş hissi duyuyorum.

İşte karşımda doğduğu, büyüdüğü, bin türlü hatıralarla bağlandığı memleketinin daha iki gün evvel bir kül yığını hâline getirildiğini haber almış aziz, garip bir dostum, şehit yurdunun güzelliğini tasvir ederken önündeki kâğıda mate-miyle dolduğu bir memleket ismini yazıyor, yazıyordu...

Medeniyet Meş'alesi¹

Kızıl, kıpkızıl cehennem renkli bir gurub batıyı tutuşturmuş, sema alevler içinde, sular bile yanıyor... Marmara, görünmez oluklardan akan kanlarla dolmuş bir körfez gibi kırmızı.

Kaç yıldır gönlümde tatlı bir hüznle seyrettiğim İstanbul akşamı, dün bu kadar vahşi, bu kadar korkunçtu. Henüz beyaz destarını çözmemiş Keşiş'in eteklerinden canavar ulmaları duyuyor, uzaklarda kanlı pençelerini yalayan vahşi hayvanlar, dudakları kanlı, üniforma giymiş salhane köpekleri görür gibi oluyordum.

İçimde bir gönüle sığmayacak, acı, taşkın bir elem var. Dua için arşa açılan ellerim, bilmem nasıl bir rücu ile büzülüp yumruk olmuş, sarayları, kuleleri, muhteşem köprüleri, kalın sis tabakalarıyla puslu bir şehrin halkını bu manzarayı seyre çağırıyorum.

Mamureler virane oldu, koca bir kıta bir geniş salhane-ye döndü. Geliniz, görünüz. Sizin âdil hâkimleriniz, sarsılmaz vicdanlı erkânınız varmış. Diyarınızda hayvanlar bile zulümden berî kalırmış. Arabalara yüklenecek ağırlıkların miktarını tayin eden cemiyetlere sahipmişsiniz. Geliniz,

1 *Vakit*, nr. 1251, 23 Ramazan 1339, 1 Haziran 1337/1921.

dünya tarihinin ilk sahifesinde ismi geçen, kurduğu âbideler saymakla tükenmeyen bir millete musallat edilen medeniyet hocalarının eserlerini görünüz! Ucundan iffet kanları sızan kargılarını şehit mezarlarına saplamış cellatların sarhoş naralarıyla çalkanıp köpürecek, tannân bir feza değil, vicdanlı bir insan göğsü arıyoruz.

Mabedlerimizin kubbeleri dualarımızın penahı olmaktan çıktı, orada öksüzlerin, yetimlerin, bütün bir ömür hıçkırma-ya mahkûm zavallıların vaveylası çağlıyor.

Sokaklarımız, insaniyetin yüzünü karartacak derecede sefil kabilelerle doldu. Bunların kimi, daha dün süngülenmiş, [...] kimi şerefli asırlar yaşamış bir ailenin hanedanıdır. Dünya malının hiçliğine, gururun, kuvvetin ne serîü'z-zevâl bir sersemlik olduğuna bundan büyük misal mi istersiniz? Biz, müminler, Selîm gibi bir hakanımıza bile "Mağrur olma, padişahım!" dedik, hiçbir zaman "kulluk"un hududunu aşmadık.

Zırhlı alaylarımız, çelik miğferli akıncılarımızla taşıdığımız hudutlara can, ırz ve mal emniyeti götürdük. Kaçanı kovalamadık, amana kılıç sallamadık. Vicdan esareti, mezhep inhisarını kaldıran, zulüm ve cehalet gecesini dağıtan güneş, bizim mızraklarımızın şimşekleriydi. Hangi vebal, hangi günah için kurban oluyoruz?..

Birkaç sene evvel Türkleri gaddarlıkla, canilikle itham edenler, kütüphaneler dolusu mezalim vesikaları meydana getirmişlerdi. Halbuki sonra meşhur heyet gelip gördü, davet ederken kitapların asılsız, fotoğrafların düzme, müşahedeye müstenid hikâyelerin birer kuyruklu yalan olduğunu itiraf edecek kadar büyüklük göstermekten çekinmedi.

Türk, bu iftira halkası içinde mağdur ve mazlum kalmıştı. Biz, ne "hak" isteyenlere top istimal ettik ne de caddeler üstünde alçaktan ateş açan tayyareler gezdirerek bir gün-

1 Birkaç kelime sansür edilmiş.

de binlerce mazlumun kanını akıttık. Sunduğumuz zehirden baş çeviriyor diye sahilleri bombardıman etmedik, hakikati görenlere, muharebe meydanlarında kahramanlığımızdan ve alicenaplığımızdan bahsettirecek yüksek numuneler gösterdik. Kırmızı potlu arabalara, gemilere –içinde bomba ve süngü taşındığını bildiğimiz hâlde– ateş açmadık. Yaptığımız cinayetler bunlar mı?..

Yeşil dağlarımızda yanan köyler zümrüt tepeleri kan fezalî volkan indifaları içinde bıraktı. Başımıza fasılasız bir kıvılcım ve kızgın kül yağmuru yağıyor. Cennet gibi vatanımızda ellerinde alevden amudlarla dolaşan zebaniler var. Cehennem kapıları mı açıldı, Kaf dağlarının mahbusları mı boşandı? Göğüslerinde insan kalbi çarpmayan bu mahluklar hangi asrın evladıdır? Bunların karşısında Neron bir kuzu Attila bir güvercin kadar saf ve masum kalır.

Batı, hâlâ kan renginde, Marmara, hâlâ büyük bir kan çanağı heyetini muhafaza ediyor. Bu kızılılıkta güneş erimiş, dağılmış gibi hiçbir yerde görünmüyor. Ateş ufuklarla kanlı suların birleştiği noktalardan kızıl bir buhar yükseliyor. Şehrin bütün pencereleri tutuşmuş, kan kokulu bir rüzgâr bu ihtilal manzaraları üstünde dolaşıyor. Gözlerim daldı, geniş bir yarayı andıran ufuklara kandan daha kırmızı, alevden daha kızgın harflerle yazılan Türk'ün bedbaht serüvenini okudum:

“Şarkın temeddünü vazifesi Yunanistan’a tevdi edilmiştir.” Demek duyduğum kanlı hikâyeler, gördüğüm kızıl facialar, hakikati hep yanlış gösteren bir adeseden temaşa edilen şeylermiş. Meğer bu yangınlar, bu tufanlar, bu ateşten amûd- lar, ufukları gül renginde akislerle boyayan bir medeniyet fecri, temdîn meşalesi imiş!..

Şehzadebaşı'nda Bir Gece...¹

Yukarıdan bir ses:

"Seyyah, Darülbedayi'in biletleri boшта, gitmek ister misin?" diye sordu. Bittabi kabul ettim. Matbaaya civar yerlerden birinde iftar ettikten sonra kalktım, ağır ağır Şehzade'ye doğru yollandım. Sultanahmed Parkı'nın yeşil birer şemsiyeyi andıran sıra sıra ağaçları altında bu dolgun yaz gecesinin ılık havasıyla beslenen maceralı gölgeler birbirini teşci ediyordu. Sultanahmed'in ağır, mevzun zıllı üstünde mahyalar, altın harflerle yazılmış bir dua gibi ürperiyor, şerefeleri kuşatan kat kat kandillerden mahzun ve uhrevî bir pırıltı dökülüyordu.

Tramvay çanları, otomobil düdükleri, motor harıltılarıyla fasılasız bir surette kamçılanan cadde *Binbir Gece Masalları*'ndaki dekorların canlı bir numunesi şeklinde uzanıyor.

Bazen sokaklardaki insan cereyanı karışıyor. Hatvelere bir intizamsızlık âriz oluyor, az süren bir çalkanmadan sonra her şey yine evvelki hedefini buluyordu. Seri bir nazar burada gaye ve netice diye ayrılan aşk safahatının her iki şeklini birden temaşa edebiliyor.

İşte, yanı başımda koltuğunda bastonu, çapraz adımlarla yürüyen bir genç, yanındaki tirşe çarşafı bir hanıma bakarak dudaklarını yalıyor. Sevda rehberlerinde herhâlde bunun bir manası olacak veyahut bu hâl sâridir. Çünkü biraz sonra küçük hanım da aynı tarzda pembe dilini tâ uzaktan çilek kokularını hatırlatan dudakları üzerinde gezdirmeye başladı. Çemberlitaş'a doğru aralarındaki mesafe kısaldı, omuz omuza geldiler. Yanaklar mini mini birer bûse yuvasıyla gamzelandi; beyaz eldivenler içinde, mahbus yumuk el, nazlı bir teslimiyetle erkeğin koluna geçti. Garibi şu ki henüz

1 *Vakit*, nr. 1252, 24 Ramazan 1339-2 Haziran 1337/1921.

İsmi bile öğrenmediği hâlde delikanlı, refİKasının hüsnüne hayranîyetini izhar eden bakışlardan muazzeb olmaya, kıskançlık alametleri göstermeye başlamıştı. Bunları seyir ne tatlı bir meşgûliyet. İnsan vakitle beraber yolun da nasıl geçtiğinin farkına varamıyor.

Birden “Seyyah”lığım aklıma geldi. Eğer mütemadiyen bunların arkasında kalacak olursam, diğer manzaraların bende bir intiba bırakmasına imkân tasavvur edilemezdi. Hemen yolu değiştirdim. Bayezid’i geçtim. Vezneciler’den sonra cadde, sarık ve festen ibaret mütemevvic bir kaldırım-la örölmüş çok renkli bir satranç tahtası şeklinde uzanıyordu. Sağda bir nişan yerinde çıplak göğüslü bir kadın koltuğunun karanlık gölgelerini açık bırakan geniş hareketlerle Flaubert’leri bir tebessüme terdifen tevzi ediyordu. Hedeflerin en mutena bir yerinde “Bir atım yüz paradır” ihtarını hâvî titrek, berbat, sar’alı bir satır vardı.

Orasını da geçtim. Batî bir kaplumbağa yürüyüşüyle Şehzade’ye doğru akan halka tâbi sürükleniyorum. Bazen rüzgârlı peçelerinden taşan sırma tuzaklarla gözleri avlayan güzel başlar, otomobillerin zemberekli salınışları içinde latif hareketlerle iç gıdıklayıp geçiyor, arkalarından mütehassir, müşteki, niyazkâr bir nigâh yağmuru başlıyordu.

Bu sene de her ramazanda olduğı gibi yine kırmızı bezlerle sarılmış çardaklar içinde saz heyetleri, zurna ve çifte nara ahengi aksediyor. Yine çayhaneler tramvay yollarına kadar dolu. Fakat bilhassa bu seneye mahsus daha başka bir şey var. Saraçhane’ye giden yolun sağ tarafında dondurmacının önünde bir “Hatunlar Kahvehanesi” küşâd edilmiş. Alçak, arkalıksız sandalyelere kurulmuş hanımların kimisi sakız leblebisi yiyor, kimi ince mahrutlara benzeyen cıgaralarını fosurdlatıyordu. Bereket nargile kullananlarını görmedim. Hazır sırası gelmişken söyleyeyim. Bilmem dikkat olunuyor mu? Memleketimizde ahlak ve ayıp telakkisi ya-

vaş yavaş ananevî esaslarını kaybediyor. Mesela işte yetişmiş genç kızlar kayık salıncaklar içinde çılgınca uçuyorlar. Etekler rüzgârlanıp açılınca hâsıl olan manzaranın mahiyeti malum. Salıncakların altı mahşer gibi. Hem kızlar da işin farkında; fakat aldırmıyorlar. Mübarekler, amma geniş düşünüyorlar ha!..

Ya Rus cambazlarının kıyafetine ne diyelim. Gerçi Hazret-i Havva da bu kıyafette idi. Fakat, seylâna düşen ilk âşığı cennetten kovduran buğdayın sırrı da bu çıplak manzara da gizli değil midir? Bunu iki taraf da insaf ile hatırlamalı. Hem esasen bu manzara çirkin bir şey. Bazı şeyler vardır ki tenhada görüldüğü vakit insanı kendinden geçirir de taammüm ve müşareketi aksi bir tesir husule getirir. Salıncakların hübübu arasında şahit olduğum manzaraların bende bıraktığı intiba bu ikinci nevidendir.

Herkesin yaptığı bir şey mantıksız, manasız da olsa yine tahtie edilmez. İşte buradaki “piyasa” yüz metrelik bir yerde binlerce kişi binlerce defa dönüp dolaşıyorlar. Bu tenevvüsüz, figürsüz eğlencede bilmem nasıl bir zevk buluyorlar!..

Tiyatroların çok aydınlık, çok renkli önleri hayli kalabalık. Fakat bilhassa Darülbedayi’e halkın fazla bir rağbeti var. Hem bunlar ayrı bir sınıf teşkil ediyor. Ben de girip yerime oturdum. Orta kat localar ve balkon sahası hanımlara tahsis olunmuştu. Hem artık hatunlarımız kadirlerini bilmediğimizden, şikâyetlere hakları kalmadı. İşte onları başımız üzerinde taşıyoruz! Bereket versin burada bazı sinemalarda gördüğüm münasebetsiz hareketlerden eser yok. Kadın erkek iki taraf da vakur ve sâkit. Hatta hareketlerine biraz fazla itina gelmiş de denebilir.

Oyun başladı. “Uçurum” korkunç bir isim olmakla beraber eser insanda öylece vahşi ve yalçın bir eser bırakmıyor. İkinci perdede garip bir hadise oldu. Selim, hıyaneti karşısında refikasının boğazını sıkarken gayet iyi ve yerinde düşen bir ruhî

tahavvül geçirirdi ve bu dürüş haşin başlangıç, tecdîd-i nikâha benzer, şefik, hararetli bir bûse ile nihayet buldu. Tam bu esnada şuh, fettah bir kahkaha, billûr bir fıskıye gibi salonu tannân serpintiler içinde bıraktı. Handenin sahibesi vaziyeti galiba gıdıklanmıştı.

Elize Hanım'ın rolünde kudretine pâyân yoktu. Zevcinden bilâ-kayd u şart mutlak bir mutâvaat isterken o kadar mutâ' oldu ki Selim'e: "Mumu söndür!" emrini verince yalnız sahne değil, bütün salon birkaç saniye süren bir küsufa uğradı.

Saat ikiyi geçiyor. Sokak aralarından, bozuk kaldırımlardan geçen yük arabalarının âhengine benzer davul sesleri geliyor. Asfaltlar ıslak bir çiğ tabakası altında parlıyor. Son tramvaylar sık taneli bir üzüm salkımı heyetiyle akıyor. Çehrelerde yorgun çizgiler derinleşmiş. Adımlarda evvelki şitâb kudreti yok. Sokaklarda ağır, tembel bir avdet başladı. Genç grubun oyun ve aktörler hakkındaki muhaverelerini dinleyerek eve dönüyordum...

Mukabele Dinlerken...¹

Ruhumda sakın fakat beni tâ içimden sızlatan mahzun bir ürperme vardı. Köy içini dolduran sokak satıcıları, balık işportaları arasından geçerken bütün bu mütenevvi eşyayı sırtımda taşıyormuş gibi nefesimin daraldığını hissediyordum. Koşuşan, çarpışan, hele muttasıl bağırان bu kalabalık lüzumsuz bir belâ gibi beni üzüyor, hırpalıyordu.

Bu aralık bütün bu gürültünün üstünde ezan sesleri kanatlandı. Kalbim sevgili bir aşinasını görmüş gibi çarptı. Bilmeyerek anlamayarak camiin yolunu tuttum. İçimde beni sevk eden başka bir benlik hâsıl olmuştu.

1 *Vakit*, nr. 1254, 26 Ramazan 1339-4 Haziran 1337/1921.

Kararmış, büyük taşlı mezarların arasından açılan bir yoldan malta döşeli iç avluya girdim. Orta yerde üzeri geniş bir sakfla örtülü mermer şadırvandan serin bir şırıltı akse- diyor, birkaç güvercin hazin ve munis huhularııyla dem çeki- yordu.

Havuzun etrafında çoraplarını çıkarmakla meşgul kolları sıvalı yaşlı zahidlerin ağır, vakur hareketlerinde birkaç da- kika gözlerim dinlendi. Musluklardan biri boşalınca ben de abdest aldım. Serin su, vücudumda tatlı raşeler yaparak do- laştıkça içim ferahlıyor, yalnız ibadethanelerde tesadüf edi- len sükûn ve tevekkül dolu bir hava sanki bütün elemelerimi alıp götürüyordu.

Su hoşuma gitmişti, abdestim uzun sürdü. Cemaat hayli büyük bir yekûn teşkil ettikten sonra ben de saflardan birine karıştım.

İkindiyi kıldıktan sonra yan kubbelerden birinin altında toplanan hafızlara doğru yürüdüm. Zeminden biraz yüksek- çe ve iki basamaklı bir merdivenle çıkılan bu yerde muhtelif cesamet ve kabarıklıkta şilteler sıralanmıştı. Bunlar, muka- bele sahiplerinin bizzat yaptırıp hafızlara hediye ettiği min- derlermiş. Ramazan arefesinde getirilir ve arzu eden bay- ramdan bir gün evvel tekrar alabilirmiş.

Çıkanların arkası alındıktan sonra hafızlardan biri baş- ladı. Mabedi baştanbaşa kaplayan çok mihraplı büyük ve tüylü halının üstünde, omuzları büyük ve şifakâr bir tesli- miyetle düşmüş müminler bağdaş kurmuşlardı.

Hafızın mühtez, rakik ve müessir bir sedası vardı. Bes- tenigâr ve sabâ nağmeleri nâ-mahsus denecek kadar derin, munis bir imtizac ile birbirine karışarak dağılıyor, renkli camlardan süzülen son güneşin erguvanî huzmeleri üstünde billûr kavisler işliyordu.

Bazen hafız coşuyor. Manası silinmiş gibi duran kapanık gözlü çehresinde hatlar, yavaş yavaş yükselen bir heyecanla

geriliyor, kumral bir sakalın çerçevelediği yüzü vicdanî hatların ulvî irtisamıyla doluyordu.

Bazen kademe kademe alçalan nağmeler, hafâların derinliğine inen bir merdiven gibi pesleşiyor, pesleşiyor, sonra birden tiz, niyaz ve istirham dolu bir figan zembemesiyle kubbelere dağılarak gufrana giden yolu arıyordu.

Cemaat, ruhanî bir vecd içinde kendinden geçmiş bütün ruh ve kulak kesilmişti. Yalnız sedalar, tahammül yırtan bir mertebeye vâsıl olunca göğüslerden derin, takdir dolu birer âh yükseliyor sonra yine sükûn ve tevekkül başlıyordu.

Yanımda hassas bir haremağası, elindeki mercan tespihini çekiyor, mat yanakları üzerinden seri bir akışla süzülen yaş damlaları çenesinde kavuşuyordu.

Okuyan hafız, memleketimizin yüksek bir musikişinası imiş. Hatta cemaat arasında sırf onu dinlemek için uzak yerlerden kalkıp gelen müştakları varmış.

Hazin bir intiha ile kıraatine hitam verip herkesin "Tekabbelallah!" duasına terdif ettikleri selamları toplayıp kalkınca, birçokları tarafından takip edildi. Muayyen zamanlarda muayyen camilerde mukabelesi varmış. Saflar arasından geçerken herkes aceleci ve minnettar bir eda ile ona yol veriyor, arkasında takdir ve sitayiş yüklü mırıltılar dalgalanıyordu.

Hafızların umumî cemaatinden başka bir de kendi peykerlerinden müteşekkil ayrı ayrı birer cemiyeti var. Şimdi olduğu gibi onu takiben cami cami beraber dolaşıyorlar.

Bir ikinci başladı. Evvelkinin sedasındaki muharrik hüzne mukabil bunun dolgun ve muhteşem bir parlaklığı vardı. Evvelki gibi insanı tatlı bir derâgûş ile kendinden geçirmiyor, büyük dalgalar gibi kuvvetli ve sürükleyici bir tesirle ruha coşkunluk ve hararet veriyordu.

Bir zaman geldi, kendi de bu müteheyyic kafilenin kafil-sâlârı oldu. Kubbeler fasılasız bir surette huruş eden nağmelerden devamlı inilti içinde çarpındı.

Avizeler, birer billur damlası gibi sarkan kandiller hafif salınışlarla ürperiyor, akşam güneşi saçaklarında tahallül ederek mabed kuzahî renkler içinde uhrevîleşiyordu.

Ses, renk ve hava üçü de müessirdi. Üçü de insanı vecde sevk eden bu ilahî yolda el ele vermişlerdi.

Kendimi yokladım. Biraz evvel sebepsiz bir hüzünle her manzaradan bir iç sıkıntısı eseri sezen benliğim huzur ve şifa dolmuş, tatlı bir baş dönmesi içinde habibime kavuşmuştum.

Topa bir çeyrek var. Hafızlar önde, peykleri arkada hep çıkıyoruz. Şadırvan başında bir zümre, ellerinde hurma, zeytin, akşam ezanını bekliyorlar. Yakın semtte oturan zahidler, burada abdest tazelerler, oruçlarını açarak namazlarını eda ettikten sonra evlerine giderlermiş.

Fırın önleri, meyve sergileri kalabalık müşterilerle mahsur. Elllerinde ince kâğıtlara sarılmış sıcak pideler, telaşlı bir şitâb ile yürüyen insanların manzarasında gözleri okşayan tahlile sığmaz ılık bir güzellik var.

Ya Rabbi, beş vakitte ufukları yâdınla inleyen bu müminlerin, bu saf kalpli kullarının hürmetine olsun, bu siyah, bu karanlık günlerimize biraz ziya, biraz ışık kat! Arşının kudsîyetini, vücudunun uluhiyetini en derin ve en temiz duyan bu milletin çektiği sana nihan değildir. Sen ki dilediğin zaman bir katre istediğin zaman da ümmansın, sen ki her yerde ayân ve her dilde mihmansın. Günahımız gufranından, isyanımız affından büyük olamaz. Yıkılan camiler, çiğnenen türbeler altında bekliyoruz. Artık yeter, affet ve kurtar ya Rabbi!..

Sabit Tuzaklar, Seyyar Tuzaklar!..¹

Beyoğlu garip bir istihale geçiriyor.

Sokaklarında dini bütün zahidleri abdest tazelemeye mecbur edecek manzaralar vardır diye Beyoğlu'na çıkamıyor, tedkik programımın bu sahaya ait olan kısmı daima noksan kalıyordu. Dün matbaada çene yarıştıırken idare müdürü:

"Seyyah, bilsen Taksim'de neler var, oradaki dalavereler senin makaleler için tam biçilmiş kaftan!" dedi. Hem hava alır hem de noksanımı tamamlarım tesellisiyle kalktım. Bizim fotoğrafçıyı beraber alarak yola revan oldum.

Beyoğlu, hakikaten yaman bir istihale geçirmiş. Beş adımda bir durup hayretle bir yeri temaşa ediyorum. İşte mükellef bir gazino, üzerinde yaldızlı kocamın harflerle Frenkçe bir renk ismi. Biraz ileride daha bir renk ismi ve o boya ile telvin edilen koca bir yer. İçeride bulunanlar giyinmiş esatir ilahelerini andırır yosmalar patinaj yapar gibi mest bir raks içinde masalar etrafında dönüyorlar. Daha ötede yine yeni bir eğlence yeri, hem ismi de garip: "Palma". Bunun tefsirini "*Şerh-i Mezâmîn*" bediaları sahibi Halil Nihad'a terk edeceğim. Yalnız şu kadarını söyleyeyim: Bu mahalde hususî bir takım hücreler varmış, kalabalıktan hoşlanmayan sinirliler, sözlerini birbirlerinin kulağına söylemek isteyenler işte bu hücrelerden birine kapağı atarlar –alâ rivayetin– hoş vakitler geçirirlermiş.

Çilehaneye girmeden evvel fakirin de günah defterinde ismi yazılı bir yerin önünde kıranta bir barbaya rast geldim. Bıyıkları her zamankinden daha düşük, kamburu daha büyü müştü. Hatırını sordum. Gözlerinden karanlık bir ızdırab ve gayz sisi geçti. Harap bir parmaklığı andıran bozuk ve noksan dişleri kilitlendi ve: "Ah vire begimo, maf olduk! Bu

1 *Vakit*, nr. 1256, 28 Ramazan 1338-6 Haziran 1337/1921.

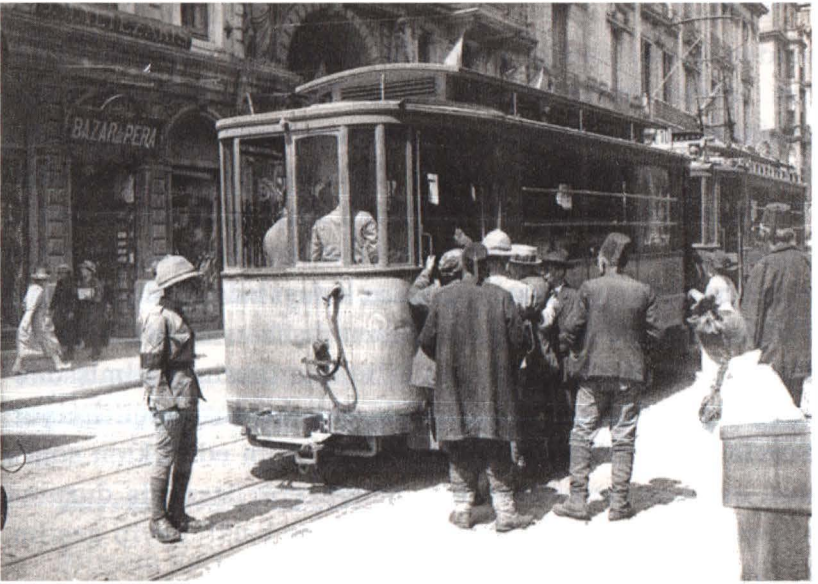
Ruslar açlıktan öldürecek bizi!.."  ik yetiyle söze başladı. Neler söylemedi. Fuhu  ve sefahet ocaklarının birer birer Ruslara devriyle  ahs  teşebbüsün reva lı ve pek kazançlı bu  ubesindeki korkunç iflaslarından yana yakıla bahsetti.

Marko Paşa'lıkta gözüm olmadığı için ondan çabuk ayrıldım.

Taksim'de Frenklerin tiyatro binalarına benzer mükemmel antreli, mermer kemerli bir yer gördüm. Burası yeni açılmış bir sahne imiş. İki senelik sayısız zararlara mukabil bu bir kazançtı. Bir de ba ımı sola çevirdim. Duda ımdan ihtiyarsız "Aman Allah'ım! Acaba neredeyim?.." suali döküldü. Burada vaktiyle bir meydan, kocaman bir talimhane vardı. Ya  imdi?.. Kamyon harabelerinden itibaren t  "Surp Agop" istasyonuna kadar bir sıra barakalar yapılmıştı. Bu ahşap pavyonlardaki manzaranın tenevvüü Kâbil kervansaraylarında bile yoktu. Başka bir dünyaya do mu um gibi garip bir sersemlik içindeyim. Meydanın ortasına doğru cephesinde kocaman bir siyah ayı resmi görünen bir tiyatro iskeleti ve üzerinde rengârenk elbiseli soytarılar var. Sert saçlarının üstünde çıngıraklar ve uzun k lahı incim d etmiş renkli bir fiskiyeiyi andıran bir palyaço, elindeki  anı sallayarak:

"Ba lıyor, ba lıyor!.." diye ba ırıyordu. Biraz ileride  i e biçiminde lobutlarını d   rmeye çalışan ecnebi askerleri vardı. Kumar her renge ve her şeye girmiş. Bunların hepsini düşüren, yüz paraya bedel yirmi kuru  kazanıyor.

Pavyonları sıra ile dolaşmaya ba ladım. Evvela m il bir satıh üzerinde a a ıdan yukarıya sürülen tekerlekler üzerinde müteharrik bir tunç top geliyor. Bunun ağzına beyaz k  ıtlara sarılı bir kapsül konuyor, parayı veren, şiddetle iterek yukarıdaki i ne ile vuku bulan m sademede patlatıyor. Bunda asaba tahrik edecek bir zevk yok. Yalnız pazısının zorunu denemek isteyenler buna kapılıyorlar.

İşgal kuvvetleri, Beyoğlu'ndaki trafiği denetlerken.

Yanı başında “hopla!” ismini verdikleri bir batakhane var. “Anfi teatr” şeklinde merdiven, merdiven dizilmiş müskirat ve kolonya şişelerine tahta çemberler atılıyor. Bu tuzığa benim de eteğim kısıldı. Ne yapayım, kırmızı kordonlu bir şampanya şişesi bana tamah vermişti. Hem bu tarzda tecrübe, manzarayı iyi tespit etmekliğim için lazımdı.

Al sana hasır cidarlı, bez tavanlı bir kâşâne üzerinde “süt-hana” yazılı. Meğer bu “süthane” imiş. “Zavallı Türkçe ve zavallı imlâmız!” deyip geçtim.

Sıra ile bir panorama sergisi, bir açık hava birahanesi, hoplacılar, yine hoplacılar geliyor. Önlerinde saf ve müteccess bir halk tabakası kaynaşıyor. Nişan yerleri palikaryalarla dolu. İnönü’ne şitab edecek kahramanlar burada staj görüyorlar galibal..

Birdenbire hayretle durdum: Sirk çadırına müşabih bir yerden Galata âhengi geliyordu. Perdelerin arasından baktım. İçeride harap, çirkin, hemen hemen çıplak bir kadın göbek atıyordu. Ya Rabbi bu manzara kadar çirkin bilmem daha bir şey var mıdır? Halka görünmez fakat şiddetle semdar kurşunlar yağdıran bu melun meydanın iki türlü bir cephesi var. Biri sabit, diğeri müteharrik tuzak sergilerinden vücut bulan bu yerde mahut kuru kafayı bile gördüm.

İşte önümde macuncu tablasına benzer bir masa ve üstünde üzeri siyah ve kırmızı dilimlere taksim edilmiş devvar bir yuvarlak var. Ortasındaki mile bir ibre geçirilmiştir. Evvela renk intihab olunuyor, para teslim edildikten sonra ibre harekete getiriliyor. Mil, hangi renk üzerinde durursa o kazanıyor. İçimden: "Bu da başka bir belâ!" deyip geçtim. Fakat bunlar o kadar çok o kadar çok ki...

Eğer atlı karıncalardan da bir numune görse idim buraya mevsimsiz bir bayram yeri diyecektim. Fakat manzara zehirli, ahlak makteli bir bayram yeri.

Anladık, Ruslar muhacirlerdir ve yaşamak için kazanmak mecburiyetindedirler; fakat kazanç sahasına yalnız kumar, yalnız fuhuş ve yalnız sefahet merdivenlerinden mi çıkılır?.. Dünyanın hiçbir beldesinde kumar belasının, fuhuş felaketinin, sefahet inhimakinin önüne geçilememiştir. Fakat "Bunlar memnudur!" diye vaz' olunmuş kayıtların da bir hikmeti vardır. Bu memnuiyetten istihdâf edilen gaye, felâketi mümkün olduğu kadar mahdut bir sahada bırakmaktır. Ahlak düsturlarını, adalet rehberliğini, fazilet inhisarını şiddetle kıskananlar neden bizim vatanımızda bütün bu kayıtlardan sıyrılıyorlar?..

Bin türlü musibetler içinde yuvarlandığımız yetmez mi? Güzide insan geçinenleri en basit insaniyet kaidelerinden

uzaklaşmış gördükçe, cemiyet mefhumundan şiddetle nefret ediyordum, faziletten gönlüm bulanıyor.

Akşam yaklaşıyor, meydanda tur yapan motosikletlerin kaldırdığı sarı bir toz bulutu arasında güneş ağır ağır süzülüyor. Barakalarda hâlâ faaliyet eksik değil. İçimde gayz ve lanet dalgaları kabarıyor. Kollarımda, dilimde, vicdanımda demirden küstah ve namert kelepçeler var sanıyorum.

Kendi kendime “İçinden çıkılmaz bir belaya saptık, bizi ancak senin kudretin kurtarır ya Rabbi!” diye dua ederek evime dönüyorum.

Bayram Nasıl Geçti?..¹

Bilmem herkes benim gibi midir, bayramlarda bir “daüs-sıla” hastası olurum. Fakat kalbimde özlediğim şey, şu memleket veya bu iklim değil doğrudan doğruya “çocukluk”tur.

Hangi kalem “bayram” kelimesinin durgun bir gölü andıran çocuk ruhları üzerinde çizdiği ihtisasları tamamıyla zabt ve tasvire kadirdir?.. Dâhîler bile küçülmeden bu husustaki aczini itiraf edebilir; bu isim, muhakemeye başlayan kafalarda muayyen hudutlu, dar çerçeveli bir ufuktan başka bir şey bırakmaz. Gönüllerde kalan bir “Âh, o günler!..”dir.

Bayram gecesı. Koltuğum boş, kalbim ızdırab dolu kapıdan girince, küçük yeğenim Abdi ile karşılaşmıştım. Çocuk, değişmiş, daha gürbüzlemiş gibiydi. Taşkın bir neşe gözlelerinden, dudaklarından dökülüyor, en küçük bir vesile onu kahkahalarla coşturmaya kâfi geliyordu. Yavaş yavaş geldi; dizlerime tırmandı. Bir sır tevdi eder gibi mini mini çehresi-

1 *Vakit*, nr. 1259, 4 Şevval 1339-11 Haziran 1337/1921.

ne manalar, ciddiyetler doldu ve: "Dayı, yarın bayram!" dedi.

Sesi titriyor, şiddetli, cevval bir heyecan göğsünü kabartıyor, insan ona bakarken sevinci pembelik hâlinde temaşa edebiliyordu.

Güç hâl ile yatırdık. Bir türlü uyumak istemiyor, bayram toplarını bekleyeceğim diyordu. Biz büyüklere esirlerin, cariyelerin, kölelerin mübarek günlerde hissettikleri elem çökmüştü. Dilimiz susmuş, gözlerimiz acı acı konuşuyorduk.

Sabah, bulanık, melûl bir fecrle başladı. Pencereyi açtım, soğuk denecek kadar serin bir rüzgâr toprak ve çiçek kokularını dağıtıyordu. İlk top sedası bu ıtır ve rayiha sâkisini ra'şeler içinde bıraktı.

Sokaklarda müminler akın akın camilere şitab ediyorlar. Evlerde lambalar parlıyor, perdeleri indirilmemiş kafeslerden beyaz hayallerin seri geçişleri, telaşlı muhavereleri başladı. Horozlar bile mütehayyir kesik kesik ötüyor, kanat şakırtılarıyla tünüklerinden atlıyorlar.

Ortalık seçilmeye başlar başlamaz yollar çocuk sesleriyle doldu. O ne sevinçli cıvıltılardı ya Rabbi!.. Eğilip baktım. Hepsi giyinip kuşanmışlar, birbirlerini büyüklerin saklamak istedikleri memnu hislerin bütün üryanlığıyla seyrediyorlardı. Cüzdanlar kaç kere çıkarıldı. Muhteviyatı kaç kere gösterildi... Arada nispetler oldu, birbirlerine meydan bile okudular...

Ufuklar hâlâ donuk, semalar hazin bir renksizlik içinde. Güneş Türk'ün açılmaz bahtı gibi bir türlü doğmuyor.

Cami dönüşü muhavereleri dinliyorum. Herkesin biraz evvel okuduğu haberlerle neşesi kaçmış, önde iki ihtiyar var. Ahvâl-i âlemden bahsediyorlar. Biri bir telgraf havadisi okudu ve muhatabına "Ne dersin?" gibi baktı. Öteki:

"Ne olacak! Maskeler düştü!" cevabını verdi.

Yemekten sonra bayram yerlerini tetkike çıktım. Bu sene Beşiktaş'ta iki bayram sergisi kuruldu. İhtiva ettikleri eğlence vasıtaları itibariyle de birbirinden ayrı iki muhit. Biri basit salıncaklar, beşikler, atlıkarıncalar, gergin tellerde avunan çocuklarla dolu. Diğeri biraz daha büyüklere mihrak teşkil edecek manzaralarla mahmul.

Renkleri zevklerin derecesine intikal için bir mikyas gibi kullananlar vardır. Bu ölçü bazen az çok doğru neticeler veriyor. Bulunduğum hâkim noktadan bütün meydan gözüküyor. Ve ben, bu küme küme çocukları birçok zümrelere ayırıyorum. Kıpırmızı, böcek kabuğu lacivert, masmavi, alaca giyinen basit tabakaların yanı başında leylak kanatlı bir kelebeği andıran yavrular mümtaz bir zevkin canlı şahitleri gibi dolaşıyorlar. Orta yerde davul zurna ve kemençeye benzer bir zırlıtının ahengine tâbi hora tepen iki garip var.

Eczahane duvarına manzaralı bir perde "fon" gerilmiş, önünde bir fotoğrafçı, müşterisine poz vermekle meşgul. Tablâlı, sedyeli, çardaklı yemişçiler; su, limonata, gazoz satıcıları saf saf dizilmişlerdi. Erkek, kadın grupları karşılaştıkça manalı süzölmeler, gülüşmeler, kırıtmalar oluyor. Bir türlü yumuşamayan civa kıvamlı maşukalar karşısında sine-zenlere bile tesadüf ediliyor. Daha ileride kulemsi bir barakanın çanaklığına tayyare biçiminde kuyruklu beşikler takılmış havaî, tentesiz bir atlıkarınca eğlencesi seçiliyor. Altında bir şapkalı görünce içim sızladı. Beş dakikada bir yüz on kuruş kazanıyordu. Yabancı bir kimseye dökülen bu paraya acıdım. Bari bayram yerlerinin bu çok hususi, çok millî muhitinde bu manzaraları yaptırtmamalıyız.

Öteki tarafta büyük bir çadır kurulmuştu. İçinden kafeşantanlara mahsus çılgin bir musiki dalgası taşıyordu. Perde aralıklarından bakmak istedim, biri gelip mâni oldu ve bana

medhali gösterdi. Bilet aldım, usulca süzüldüm. Merkezleri müttehid daireler gibi gittikçe genişleyen iskemle çemberleri ortasında yüksekçe bir yer yapılmıştı. Bu, sözüm ona, sahneyi teşkil ediyordu. Dekorsuz, kulissiz, muhtasar bir sahne. İçinde bir küçük masa, bir sandalye ve bir de malumü'l-kıyâfe bir şantöz vardı. Oynuyor, kırılıp dökülüyor. Bütün bu gülünç tavırlarla terledikten, giryesiyile kulakları kamaştırdıktan sonra biraz dinlenmek üzere harap, bitkin bir eda ile işte o sandalyeye oturuyordu. Birinci faslın hitamını güç bekledim. İçerisi bir meyhane gibi kokuyordu. "Temaşa-girân"dan birçoğu çeplerinden, kuşakları arasından irili ufaklı şişeler çıkarıp çekiştiriyorlar, demin acılığı ile buruşan yüzlerinin işmi'zazlarını ekşi eriklerle gidermeye çabalıyorlardı.

Buradaki kalabalık içinde aile kadınları, aile reisleri de gördüm. Meydana nazır pencerelerde başı örtülü, çarşafly veya bu iki kayıttan da azade kadın çehreler sarkıyor, leblebi, kavrulmuş fındık, kiraz ve çiçek muharebesi oluyordu. Sabûr bir polis memuru, pomadlı bıyıklarına bir hançer keskinliği vermekle meşgul, muttasıl büküyor. Narin göğüslü hanımlara tavsiye ederim, bu "âlet-i câriha"nın yanından ihtiyatla geçiniz!..

Biraz ötede evvelkine nispetle daha küçük, تنها medhal-i bir çadır gözüme ilişti. Kapısının üstünde iki soytarı resmi asılmıştı. İçeride ortaoyunu seyrediliyormuş. Çığırtkanın fasılasız çan gürültüsüne, medh ve sitayişlerine rağmen kimse de rağbet yoktu.

Akşama doğru İhlamur'a giden yollar canlandı. Girdaplara tâbi dalgalar gibi halk, bu bayram-~~yer~~lerinde birçok döndükten sonra bu yollara dökülüyor, ayrı bir âhenge uyarak çalkanıyordu. Arabalar, otomobiller, kamyonlar balık işportaları gibi yüklü. Bu münasebetsiz eğlenceye çarşafly, maşlahlı kadınların da iştirak ettiğini görüp şaşıtm. Tekaüde sevk edilmiş batî katanalar üzerinde birer nokta gibi kalan çocuklar, çalakamçı yarış etmeye çalışıyorlar.

Akşam, sarı toz yağmaklı, gamlı bir akşam başladı. Dere-içi yavaş yavaş kararıyor. Yorgun delikanlılar, reftarı karışmış gençler, mütecasir serseriler hep birden avdet ediyorlar. Bostan çıkmazlarında midelerini hafifletmekle meşgul sarhoşlar öğürüyor.

Karşıda, Rum mahallesine giden yoldan önde Zahid Reis, arkasında siyah fesli avenesi sökün ettiler. Hepsinin ellerinde küçük Osmanlı bayrakları var. Gözler süzük, diller peltek, ortalarında zengin saz takımı, millî havaları terennüm edip yürüyorlar.

Pencerelerden mütehassis başlar sarkıyor. Aşınalar çiçek atıyor, el çırpıyorlardı. Yakın zamanlara kadar milliyetini, bayrağının muhabbetini şuurlu bir tarzda duymamış bir tabakanın bu coşkunu hoşuma gitti. Onlar belki muvakkat, fakat herhâlde mevcut bir neşe içinde uçar gibi süzülürken gönlüm daha ziyade garipsedi ve ömrümde kim bilir kaçınıcı defa fazla hassasiyetin lüzumsuz hatta muzır olduğunu kendi kendime itiraf edip yürüdüm...

Mahalle İmamlarıyla Mülakat¹

İstanbul tanınmaz bir hâle geldi. Payitahtın bugün geçirmekte olduğu hengâmeyi, birkaç batın sonra gelecek nesiller kim bilir nasıl muhakeme edecektir. Şehrin görülen ve görülmeyen inhitat âlemlerini öteden beri düşünür, bulabildiklerimi kendi kendime kaydederdim. Fakat bir tek kafa ve bir çift göz bu çok muattal meselenin içinden çıkamıyor. Günün birinde mahalle imamlarını ziyaret etmek, onların fikirlerini sorup görüş ve düşüncülerinden istifade etmek aklıma geldi. Kalktım, birer birer mahalleleri dolaşmaya başladım.

1 *Vakit*, nr. 1267, 16 Şevval 1339-19 Haziran 1337/1921.

Hemen hepsi teşhirden şiddetle ictinâb ettikleri ve mülakat mevzularının mütehakkimleri ifşaya kabiliyeti olmadığı için semtler ve imamlarını ayrı ayrı zikretmeyeceğim. Bunu kariler de takdir eder ve "Seyyah"ı mazur görürler.

Mahalle kahvesine yol sormak üzere girdim. İslî ve örümcekli bir tavan altında çok kimse yoktu. Bir köşede birkaç delikanlı mermer taklidi boyalı bir tahta masada bir kemer gibi mukavvesleşmiş iskambil kâğıtlarını şiddetle savuruyorlar, ocak yanındaki sedirde yaşlı bir müdavim, sırt üstü uzanmış uyku kestiriyor, orta yerde sinek karanlığından, neden yapıldığı anlaşılmayan bir tel veya sicimle tavana asılı altı köşeli bir far sallanıyordu. Çırağı, vürudumla nâgehzhur bir vaka karşısında kalmış gibi serapa hayret kesilen çırağı, çağırdım. Tereddütle geldi. Mahalle imamını nerede bulabileceğimi sordum. Tarif etti. Kahveye yakın mescidin mezarlıklı avlusundan müfrez bir kulübede oturur ve "erbâb-ı mesâlih"i orada kabul ediyormuş.

O tarafa doğru yürüdüm. Hakikaten yolun dirseğinde taraf olunan cami yavrusuna benzer siyahlanmış bir binaya vâsıl oldum. Kapısında ne kilit ne mandal ve ne de şakşak vardı. Hatta bir zaman anahtar deliği vazifesi gördüğü anlaşılan fetha, kim bilir hangi tahripkâr ellerin zulmüyle oyula oyula genişlemiş, küçük bir pencereye benzemişti. İzin isteyen kimse yoktu. Usulca kapıyı ittim. İmam efendi, kolları sıvalı kulübesi önünde ayağında ıstak takunyalar henüz abdestini bitirmiş, kollarını kuruluyordu. Beni görünce hiç tetiğini bozmadı. Kim bilir kaç senelik bir itiyadın sevkiyle elini şal taklidi yeleğinin üst cebine götürdü ve oradan siyah bir kaytanla boynuna asılan mecidiye cesametinde bir mühür çıkarıp yaklaşmamı bekledi.

Ben mütebessim:

“İmam efendi, ziyaretinize geldim, mühürlenecek kâğıdım, ilmühaberim yok,” dedim. Muhatabım evvela maksadımı anlamadı fakat şark terbiyesine has bir mülayemetle:

“Safa geldiniz, buyurun,” diyerek girmekliğim için kapının önünden çekildi. İlk cümlelerin yadırganan peltekliğinden sonra işi hocaya açtım ve:

“İmam efendi,” dedim, “siz mahallenin bütün vukuatını murakabe eden, her evde oturanları ayrı ayrı tanıyan bir şahsiyetsiniz. Size bazı şeyler danışmaya geldim.”

İmam efendi gazetecilikle bunun nasıl bir münasebeti bulunduğunu telif edememiş olacak ki bir müddet yüzüme baktı ve sonra kendince zeki, kâr-aşına, manalı bir gülüşle:

“Bizim taraftan bir zata sıhriyet peyda etmek arzu buyrulur sanırım. Şahadetimi esirgemem,” cevabını verdi. O vakit işi, maksadı gayet açık bir surette izah etmek lazım geldi. Mevzuyu kavradığına kail olduktan sonra sordum: “İmam efendi, mahallenizde nasıl bir değişiklik buluyorsunuz ve bu tahavvülleri zaman tayin ederek sebepleriyle izah lütfunda bulunur musunuz?” Muhatabım biraz durdu. Beyazı siyahından çok sakalını birkaç defa okşadı, taradı. Sonra:

“Evet, değişiklik var, hem de çok var. Ama ben, onları bir sıraya getirip sayamam. Siz sorarsanız belki cevap veririm,” dedi. Ve aramızda şu muhavere geçti:

“Mahalleniz ahalisi nasıl yaşıyor? Memur, tacir, çiftçi ve sair meslek erbabı arasında geçim farkı nedir? Nikâh ve talak arasında bir muvazene var mıdır? Ahlak cihetini nasıl buluyorsunuz? İbadet kaydı ne derecededir?”

“Ben bu semtin yirmi üç seneden beri daima ibkaen intihab edilen imamıyım. O kadar natıkam yoktur fakat zannedirim ki suallerinize bazı cevaplar vereceğim. Sonra siz onları kitaba uydurur, yazarsınız.”

“Maişet meselesi, malum olduğu üzere had bir devreye girili çok oldu. Bu yüzden çok belalı günler yaşıyoruz. Yalnız

burada değil her mahallede bu müşterek ve umumi şikâyeti dinleyeceksiniz. Belki aralarında bir tezahür farkı bulunur. İşte o kadar. Binaenaleyh ‘Nasıl yaşıyorlar?’ sualine verilecek muhtasar bir cevap, ‘fena, berbat’ gibi kelimelerdir.”

“Mütarekeden evvel memur, tacir sınıfları arasında dehşetli bir yaşayış farkı vardı. O zamanlarda en adi bir bakkal en yüksek bir memurdan bin kat müreffeh bir ömür sürüyordu. Fakat sonraları onları da bir düşünme aldı. Şimdi hepsi hemhal ve hemderttirler. Yoksuzluk insanların huysuzluğunu arttırıyor. Bu yüzden kaç yuva yıkıldı, kaç hanedan dağıldı. Kızlarımızda zamana uyma iptilasını bütün kayıtların üstünde, gençlerimiz de düşünmeden evlenmek, zora gelince en son ve elemli çareye başvurmaktadırlar. Bu sebeple dünün nikâhlarını akdettiklerimi birkaç gün sonra şeriat mahkemelerinde davalanıyor görüyorum. Hatta eskimiş, kocamış olanlar arasında bile bu gibi işlere rast geliyorum. Hem şimdikiiler hep kendi akıllarını beğenmiş mahlûklardır. Siz istediğiniz kadar uğraşın onlar yine kafalarının doğrusuna giderler. Asıl şaşıtığım nokta her gün bir felakete kurban olan müşabihlerinin akıbetlerinden katiyen ibret almamaları keyfiyetidir. Bütün an’ânâtımız zîrûzeber olmuştur. Boşamak, almak gibi hak. Fakat bunlar ne kadar ağır şerâite tâbi meselelerdir. Burasını düşünen yok. Vaktiyle bu talak meselesi biraz düzelir gibi olmuştu. Ama sonradan yine o salah yollarını bozdular. Ve meydanda kalan şey, içinden çıkılmaz bir karışık iplik yumağı oldu. Bizim mahallede bugün kızlardan çok ve onlardan genç dullar var.”

“Muharebeden kalanların zevceleri yüzde beşi tecavüz etmez. Diğerleri hep geçimsizlik yüzünden ayrılmışlardır. Vaktiyle ar, hayâ vardı. İmam evi, bir mahkeme hâlinde idi. Olur olmaz sebeplerle ev bark yıkanlar parmakla gösterilir, merdûd addolunurdu. Şimdi bütün rezaletler ‘elimin kınası’

tesellisiyle kabul ediliyor. Babalar, analar çocuklarını zapt edemiyor. Bir zamanlar mahallede herkes zincirleme usulüyle birbirinin namusuyla mukayyeddi. Şimdi evlere giren çıkanlar bile malum değil. Ahlak ciheti böyle. İbadet kaydına gelince Ramazanlarda biraz camilerin dolduğunu görüyoruz. Sair günlerde müezzin, kayyum, ben ve birkaç ihtiyardan ibaret bir cemaatimiz var.”

“Sonra benim şimdiye kadar tecrübe ettiğim bir şey var. Ahlak müfsidlerinin en başına maaş kuponlarını koymalısınız. Mesela yirmi beş yaşında bir kadının kocası ölüyor. Ona hükümet bir maaş bağlıyor. Kadın genç, tabiat harekette. Bir gün sabır tükeniyor ve bir macera başlıyor. Geçinecek bir memba olduktan sonra iki taraf da birbirine karşı olan meyillerini meşru şekillere îsal etmiyorlar. Netice malum. Âşıklar teâkub ettikçe iffet perdeleri yırtılıyor. Ve bir kere alınların damarı çatladı mı artık iş işten geçiyor. Fuhuş göz karartacak bir dereceyi buluyor. Bu eski bir derttir. Bana kalsa maaş meselesi başka birtakım kayıtlara bağlanmalı, fuhuş ve gayrimeşru münasebetleri şühûd ile sabit olanların bu nafakaları kat’ olunmalıdır. O zaman belki hiç olmazsa bu tarzdaki fenalıkların önü alınabilir.”

Aziz kariler, bu fikirler on beş imamın müşterek noktai-nazarlarından telhis olunmuş şekildir. Yalnız maaş kuponu meselesi ortada münferit kalmıştır. Öteden beri uzanıp gelen bu mahzurların şimdiye kadar önüne geçilemediğine nazaran bundan sonra da bir tedbir ile izalesi cihetine gidileceği çok şüphelidir. Mamafih mütalaa beyan etmek hakkım değil. Ben yalnız vâkıaları topladım. Vazifem burada hitam buluyor. Üst tarafını başkaları düşünsün.

Maaş Yerinde...¹

Maaş, aylar süren kutup geceleri arasında doğan bir güneş hükmüne geçti. Gazeteler bu haberi en büyük puntolarla ilk sahifelerine derç ediyorlar, o gün satış yükseliyor, çuvalar üzerindeki etiketler değişiyor. Fırlak göbekleri yağlı önlüklerle kapalı bakkallar geniş bir tebessümle memnun, halk pür-neşe. Hulasa Payitaht büyük bir imaret avlusuna dönüyor.

Son provalarda maaş sahiplerinin şubelerine çağırıldıklarını okuyunca hemen gün ve semtlerini not ettim. Bu sıcak gecelerde gittikçe ağırlaşan bir hava ile yorulan ciğerlerin batî ve zahmetli teneffüsü, uykunun tadını kaçırıyor ve insan ancak sabah serinliğinde bir parça dalabiliyor. Bu itibar ile erken kalkmak mühim bir fedakârlık addolunsa yeridir. Dün akşam yatarken beni erken kaldırmalarını evdeki musallilerden birine havale etmiştim. Haşerat mücadelesiyle geçen bîtab saatlerden sonra kurşundan bir uyku içinde iken kapım vuruldu. Kalktım, sersemliği dağıtır diye soğuk ve bol su ile uzun uzun yıkandım. Hedefim "maaş yeri" idi. Sokaklar henüz gecenin rutubetiyle ıslak ve serin. Güneş, cehenneme açılmış pencereyi hatırlatmaktan uzak, tirşe bulutlar üzerinde pembe duvağını daha atmamıştı. Kendi kendime: "Ben de amma erken çıktım hal Bu vakit memurlar değil odacılar bile uykudadır," dedim. Dükkânlar birer ikişer açılıyor, tiryaki bakkallar küçük mangallarını yakıp kahve pişiriyorlardı. Namazdan sonra sabah keyfini itmâm için mahalle kahvesine koşan entarili, hırkalı bir kalabalık arkalıksız sandalyelere kurulmuşlar, cigaralarını fosurdatıyorlardı. Muhaverelerini dinlemedim bile. Esasen bu adamların lakırdıları benim sinirlerimi oynatır. Dünyada

1 Vakıf, nr. 1270, 15 Şevval 1339-22 Haziran 1337/1921.

bunlar kadar çizmeden yukarı çıkanlar yoktur. Hele biri beyaz çerçevesi, kulaktan atma gözlüğünün altından gazete sütunlarını süzmeye başlamış ve etrafına ağızları açık bir zümre toplanmışsa... O vakit oradan fikrinizin selameti namına hemen kaçmanız lazımdır. Çünkü bu yaman erkân-ı harblerin, emsalsiz diplomatların savuracakları herze dolusundan incinmemiş bir yeriniz kalmaz. Bu nasihati veren "Seyyah"ın ne suretle hareket ettiğini söylemek zaidir.

Kendi kendime "Artık vakittir" dediğim zaman daha saat yediye gelmemişti. Beni maaş yerine götürecek olan yolda isticsiz adımlarla yürüyordum. Birkaç sokak, bir iki köşe dönüp dolaştıktan sonra birdenbire hayretle durdum. Bir binanın kapısı önünde kocaman bir kalabalık gördüm. Uzak gök gürültülerini andıran dargın ve tehditkâr bir mırıltı içinde kaynaşıyorlardı. Kâfir şeytan bir lahzada aklıma bin türlü şeyler getirdi. Evvela bir yangın mukaddimesi karşısında bulunduğuma hükmederek yüreğim titredi. Yaklaşınca anladım. Meğer burası, "maaş yeri" imiş. Halk geç kalan memurlara atıp tutuyorlarmış. Dış kapının her vakit açık bırakıldığı kapanmasına imkân olmadığından belli idi. İçeride müthiş bir kalabalık ve müthiş bir patırtı var idi. Herkes alabildiğine çıkan bir sesle konuşuyor. Hele arada sırada:

"Bu çektiğimiz ne be yahu!.. İki saattir bekliyoruz, henüz memur beylerden eser yok," tarzında bir şikâyet bütün gürültülerin fevkinde dolaştıktan sonra karşılıklı muhavereler başlıyordu:

"Dur bakalım daha öğle olmadı?"

"Bu, üç ayda bir gün be canım, ne olur biraz rahatlarından feda etseler ya!" Bir Babıâli mütekaidi:

"Merci-i âidinin dikkatini celb eylemeli."

Bir mütecasir:

"Merci-i âidinin bundan kalır yeri mi var sanki?.." sualini fırlattı. "Ne olur ne olmaz" felsefesinin hududundan aşmayan, "Duvarların kulağı var!" vecizesine inanan bir ihtiyatkâr:

"Canım sabûr olunuz, daha devâirin vakt-i küşâdı gelmedi," tesellisiyle böbürleneni teskine çalışıyor ve tâ karşıda müstehzi bir sesin "Jurnal mi imzalayacağız beyefendi?" sualine maruz kalıyordu.

"Müşabihler, birbirini cezbeder," kanununun hemmli sahası için buradan daha mükemmel bir yer bulunamaz. Grup grup konuşan, münakaşa eden, çırpınan muhtelif vücutlarda bir tek kafa idiler. Duvar diplerine çömelmiş, dizlerine yaydığı mendili içinde kahvaltı edenler, intizar müddetini evvelden hesap edip küçük sepeti içine kahve takımı ve ispiro lambasını yerleştirmiş olanlar, tahta sıralarda birbirine dayanıp uyuyanlar da hayli büyük bir yekûn teşkil ediyordu.

Birden biri koşup geldi ve nefes nefese müjdeledi:

"Geliyorlar. Geliyorlar!"

Çehreleri bulutlayan deminki fırtınalar bu sevinçli haber karşısında hemen silindi. En âtıl gruplarda binbir hareket, bir kaynaşma oldu. Gelenlere yol açıldı. Demin aleyhlerinde atıp tutanlar şimdi yerden temennalarla hulûs çakıyorlar, pek mustalah cümlelerle hatır soruyorlar, nezaketlerine dular bile karıştırıyorlardı.

Gişe açıldı. Bir taraftan kirli para istifleri sayılıyor, bir taraftan da sıra ile numaralar çağırılıyordu. Arada sırada pirinç parmaklıktan bez cüzdan veriliyor, haksızlıklar, iltimaslar yapılıyordu. Burada herkes "Ağlama! Çocuğa meme verilmez," zihniyetiyle malul. Bu yüzden çok karışıklık oluyor. Sırasını bekleyenler parmakla gösterilecek kadar az.

Zavallı memurlar "tevzi"den başka daha birçok vazifelerle mukayyed. Kadın ve erkek günleri sarahaten yazıldığı, ilan edildiği hâlde yine iki cins karışık gelmişlerdi. Gişeden beş dakikada bir:

“Canım söyledik a! Gününüzde geliniz”

“Vallahi oğlum, tâ Boğaziçi’nde oturuyorum. Bir daha nasıl gelirim?”

“Herkes böyle söylüyor valide!” muhaveresi aksediyor. Fakat dinleyen kim?..

Dışarıda başka bir âlem var. Parasını alanlar, o demin sa-bırsızlıktan, işten, güçten dem vuranlar bir taraftan maaşla-rını belki onar defa sayıp der-i ceyb ettikten sonra nihayetsiz bir maişet muhaveresine dalmışlardı. Biri:

“Geçen maaş verileli tam kırk altı gün oluyor. Borç boğazı geçti. Yarım maaşla hangi derdi savarsın a kardeş!” mütala-asını yürütüyor, bir diğeri:

“Pusulayı şaşıralı çok oldu. Yelkensiz küreksiz bir gemi gibi bir semt-i mechûle gidiyoruz. Allah encamını hayret-sin...” şeklinde bir dua ile fikrini söylüyor ve sonra başını sallayarak ilave ediyordu:

“Buna da şükür, buna da şükür!..”

Gördüğüm ve duyduğum şeylerden bana da bir elem çök-müştü. İnsanın bu manzara karşısında “Ne olacağız?” tarzın-da alevden bir istifham ile dimağının tutuşmamasına imkân kalmıyor. Hazine tamtakır, memleket baştan aşağı aylık bek-leyenlerle dolu. En fecii, ne kadar nikbin bir nazarla bakılır-sa bakılsın, istikbalin bu hâlin devamına mütehammil gö-rünmemesi keyfiyetidir. Bunu herkes, işte maaş alanlar da bilip söylüyor. Fakat hiçbirisi bu akıbeta hazırlanmış değildir. Devlet hizmetinde vücudunu tüketmiş olanlar şöyle dursun, hatta güçlü kuvvetliler bile hâlâ “Allah kerim” zihniyeti ile ebedi bir intizara karar vermiş görünüyorlar.

[...]¹

1 Yazının sonunda sekiz on satır sansürlenmiş.

Ressamlar Arasında¹

Matbaaya henüz girmiştim. Elime bir davetiye sıkıştırdılar. Bu, inâs sanâyi-i nefîse mektebi tâlibâtının Mihrî Hanım şerefine verdikleri bir çay ziyafetine alakadar olmamızı isteyen birkaç kıvrıcık satırdı.

Kalabalıktan, cemiyet hayatının çok ve girift halkalı etiket zincirinden şiddetle müctenib yaşadığım için evvela bir mazeret uydurup gitmemek istedim. Bu karar, henüz kat'î safhaya girmeden hayalimde iki şekil canlandı: Bunların ikisi de birer eldi. Biri gayz ve kinle sıkılmış bir yumruktan bir süngü vahşet ve hıyanetiyle ileri fırlamış bir kalem tutuyor; ötekinden ince, şeffaf denecek kadar rakik ciltli mevzun parmaklar arasında mazlum bir eda ile bir fırça yükseliyordu.

Anî bir rücu ile kalktım "Bezm-i Âlem" yolunu tuttum. Her adımda ayrı bir fikirle dimağım sarsılıyor ve hiçbirinin in-taç safhasına girmeden bir başkasına, bir başkasına daha geçiyordum.

Türbeye kadar mebzul bir güneş altında yürüdüm. Köşeyi döner dönmez önüme çıkan loş ve serin saha, bir sıtma hezeyanı şeklinde beynimi yoran bu insicamsız fikir temevvüçlerinden kurtardı. Maksadı hatırlayıp medhale yürüdüm. Çehresinde senelerin ayrı ayrı izlerini taşıyan bir kapıcı hedefimi tayin etti. Biraz ileride bir kabinenin kapı çerçevesi içinden intizar dolu bir profil görüldü. Hüviyetimi söyledim. Rehberim çarşafının ipek fışılıtları ile arkasında musikiye yakın bir sestem iz bırakarak yürüdü. İkinci antrede başka bir hanım vazîfe-i kabûlü ifa ediyordu. Asıl huzzâra tahsis edilen salon daha içerlek bir yerde idi. Oraya vâsıl olabilmek için canlı ve mehîb birer sur demek olan lebâleb dolu koridorlardan ve sofalardan geçmek lazımdı. Ve inanı-

1 Vakit, nr. 1277, 22 Şevval 1339-29 Haziran 1337/1921.

nız kariler, bu surlardan benim gibi zavallı bir Seyyah değil, tarihin bütün gelip geçen kahramanları, cihangirleri bile delilsiz geçemezlerdi. Gerçi bu yollarda korkunç mazgallar, kuleler, mancınıklar yoktur. Fakat bütün bu tahrip ve müdafaa vasıtalarının “nigâh” kuvveti karşısında ne hükmü olur...

Ne ise, bir elçi gibi kolaycacık girdim ve mümkün olduğu kadar karanlık bir köşe bulmak ümidiyle etrafımı araştırma-
dan yerimi tayin edemedim. Bereket versin yer göstermediler, ben de arzularımdan fedakârlık etmeye mecbur olmadım. Muhtasar bir takdim, birkaç hoş kelime işte hepsi bu kadar.

Etrafıma şöyle bir göz gezdirdim. Oturduğum salon resamlara ait değildi. Fakat yine halıların tanziminde iyi bir zevk vardı. Tavandan billûr saçaklı acayip bir avize içinde mahbus lambalardan dökülen ışık, henüz solmamış günün ziyasıyla imtizaç ederek çehrelere garip, ağır, hatta biraz gamlı bir mana veriyordu.

Yanımda bir gazeteci daha var. Uzun süren sükûttan pek bizarım. Salonda küme küme aşınalar tatlı bir muvâneset içinde konuşurken susmaya mahkûm olduğumu düşünerek üzülüyordum. Bu aralık Mîhrî Hanımefendi imdadıma yetişti. Beni çağırarak yaptıkları ve yapacakları hakkında izahat vermekle kederimi giderdiler.

Ve: “Çocukların bir sergisi hazırlanıyor. İsterseniz münhasır bir kısmını görünüz. Bunlar fikirlerimin müşahhas ifadeleridir. Size belki bir şey ihsas edebilirler,” cümleleriyle meşheri ziyarete davet etti.

Salondayız. Uzun bir mustatil teşkil eden bu dairenin cidarları tablolarla örtülmüştü. Bazı levhalardaki ziya temevvüçleri, memba ve mansabı meçhul ırmaklar gibi başlayıp bittiği yerler tayin edilemeyen gölgeler, kemale ermiş bir fırçanın layık olduğu alkışları davet ediyordu.

Evvela biz bize idik. Sonra zâirler hududu genişledi ve alt kat yukarıya nakl-i mekân etti. Mîhrî Hanım yüzlerce kişiyi

ağırlamakla nefisini mahmul gördüğü için dakikaları hatta saniyeleri çok kıymetli idi. Delalet ve mürşidliklerinden pek çabuk mahrum kaldım. Fakat bilmem nasıl oldu, o aralık – galiba öksüzlüğüm merhametlerini celb etmiş olacak– birkaç hanım cıvıltılı bir daire şeklinde etrafıma dizildiler. En lütufkârı sordu:

“Kiminle teşerrüf ediyorum efendim?”

Hiçbir şey ifade etmeyeceğini bildiğim için kırık dökük bir sesle ismimi söyledim:

“Seyyah’la!”

Meğer muhatabım yüksek kalemlerin yanı başında emekleyen bu “çerden çöpten”i okuyormuş. Buraya dercinde sıkıldığım mültefit cümlelerle gönlümü alıp hüznümü giderdi. Gururu okşanan arslanlar bile kuzu olurmuş. Ağır, battal bünyem müsait olsaydı bir kedi gibi müteşekkir mırıltılarla teveccühlerini edaya şitâb edeceğim tabî idi.

Bir başka hanım, dudaklarını hiç terk etmeyen insanî denemeyecek kadar nezih bir tebessüm içinde:

“Resme muhabbetiniz var mı?” diye sordu. Kendilerine:

“Tabiat, insanlara anlamadan sevmek kabiliyeti vermiştir. Dünyadaki bağların en kuvvetlisi de böyle meçhul bir düğümle karışanlarıdır. Fırçalarınızın bedâialarını işte bu suretle seviyorum,” dedim.

Hanımlar, yalnız sanatkâr ruhlarda esen latif dağınıklıklarla biraz evvel ruhumu sıkkan tekellûf bulutlarından sıyrıldılar. Şimdi söyleyen dilleri değil, gönülleri, renk, hüsün ve ulviyete susamış ruhları idi. Bu hazineler karşısında hangi insan ilelebet müncezib kalmaz...

Bir aralık söz, kalem ve fırçanın mukayesesine geçti. Bir erkek –galiba kendisi erbâb-ı kalemdendi– bazen kalemin de fırça kadar tasvir ve tersim kudreti bulunduğunu ileriye sürdü. Ressamlar, buna cevap vermeyecek kadar naziktiler.

Fırçanın müdafaası bana düşüyordu. Fikirlerimizin tespiti uzun sürdü. Yalnız ben son söz olarak dedim ki:

“Mebde olmak şartıyla kalem ve fırça aynı şeydir. Fakat hiçbir vakit unutulmamalı ki fırça yani resim daha yaşlı olduğu hâlde sanat tarihlerinde bir tek günaha malik değildir. Fırçanın hakikatten başka hiçbir hedefi yoktur. Gayede tehâlüf olabilir, fakat netice yine hakikattir. Ya kalemler?.. Orasını siz de sormayın ben de söylemeyeyim. Fakat yakın ve uzak maziler, hâl, istikbal, hulasa zamanın herhangi bir rüknünü karıştırırsanız orada kalemin kan ve levs içinde boğulduğunu görür iğrenirsiniz. Yalan söyleyen, ızlâl ve iğva eden en şenî ‘satılanı’ odur. Fırça... Onun mazisi ve hâli temizdir. İstikbali de öyle olacaktır, buna imanım var.”

Karilerimden orada olmayanlar, eserleri kendi menşurlarından süzmeyenler, sözlerimi fazla cemilekâr bulacaklardır. Fakat onlardan rica ederim, açılacak olan sergiye gitmeden ne benim ne de onların hakkında bir hüküm vermesinler.

Resme çalışan hanımlarımızın, vesaiti mükemmel bir atelyesi değil, tâlibâtın hepsini birden sakfı altında toplayacak çıplak bir yeri bile yok. Bezm-i Âlem Sultanîsinden lalettayın ayrılmış bir kısmını “İşte mektebiniz, çalışınız!” ihsanıyla onlara vermiş ve arka tarafını katiyen düşünmemişlerdir. Başlarında tecrübeli müdürleri olmasa belki o binada, o yokluk içinde hiçbir şey tedarikine imkân kalmazdı. Fakat hanımların iptila derecesine varan meslek aşkları, son merhaleyi bulan fedakârlıkları karşısında bu zat da uhdesine düşen vazifeyi idrak etmiş ve her türlü müşkülata göğüs gererek bu mümtaz neslin asil gayelerinin hiç olmazsa bir kısmını tatmine çalışmıştır. Sergide gördüğüm eserler arasında pencere perdesinden istifade edilmiş levhalar yok

değildi. Yalnız bu delil, bütün Türk âleminin yüzünü kızartmaya kâfi değil midir? Hele bu kadar fedakâr çalışanlar karşısında duyulan hicap iki katlı olmaz mı?..

Yine bir grup gelip çayın hazır olduğunu bildirdi. Kalktık, şimdi merdivenlerden estetik nazariyeleri, renk münakaşaları içinde iniyoruz.

Ressam olmanın insana ne büyük bir mazhariyet verdiğini masaların tertibindeki güzellikten öğrendim. Bu, bir çay masası değil, enfes bir levha, nadide bir mozaik parçası idi. Cüret telakki edileceğini bilmeseydim ressamlardan birine bu levhanın tespitini rica ederdim.

Birer yere oturduk fakat lehülhamd bu defa yalnız değilim. Çaylar tevzi ediliyor, elbise giymiş kelekleri andıran bir zümre sehbalara birer şey bırakıp telaşsız bir sürat içinde âdeta uçuyor. Aman ya Rabbil O ne kadar çok ve mütelevvi ikram idi. Hatta bir defasında:

“Bilse idim keşkülümü de beraber alırdım,” demeye mecbur oldum. Filhakika önümde pasta, fondan vesair şeylerden küçük bir tepe, mini mini bir dağ hâsıl olmuştu.

O günü ömrümde geçen aziz hatıralar sırasına kaydettim. Memleketimize garplılar “Altın Yuvası” ismini vermişlerdir. Bu bizim yalnız toprağımızın altındaki parlak damarlara meftun ağgözlü sınıflar indinde makbul olabilir. Ben asıl bu toprak üstündeki hazinelerimizle iftihar ederim ve bu hazineler, mütevazı, sessiz, sedasız bir köşede, mutlak bir yokluk içinde çalışan bu muhterem fırça sahibeleridir.

Öyle sanıyorum ki dünyada hiçbir sorguç hiçbir tuğ hulası maddî hiçbir kemal, hanımlarımızı fırçalarının kudreti kadar tezyin edemez. Son söz olarak onlar için gönlümde kalanı söyleyeyim: Alkış ve hürmet.

Unutulan Mühim Bir Mesele...¹

Umumî muharebe, İstanbul'un ufuklarını barut dumanlarıyla kapladığı günden beri bu güzel beldeye başka bir felaket daha sarıldı: Umumî yangınlar. Birkaç sene içinde zavallı Payitaht, yirmi beş bin çatısının alevlerle silinip süpürüldüğünü görmek felaketine uğradı.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Çanakkale eteklerinde mahvolan beldelerin sağ kalanları da buraya koştı. Bu üç felaket unsuru birleşince ortada azîm, aşılmaz bir bela nehri cereyana başladı.

İstanbul'da mesken buhranı bu felaket merhalelerinde artıkça arttı ve nihayet bu ihtiyaç, kanun şeklinde tebellür etti.

Bundan evvelki mebusânın birkaç celsesinde hararetli, şiddetli uzun münakaşalardan sonra kabul edilen ilk kanun şekli, biraz zorba bir usul ve kanaatle meydana gelmişti. Bütün sah-te hareketler gibi zamanın ve hakikatin tekmesiyle devrildi.

Esasen o kanun, ihtiyaca tekabül etmeyen emsali gibi mutâ' olmaktan daima uzak kalmış, mücirler ve müste'cirler adlî esaslara istinattan ziyade kendi aralarında uyuşmayı tercih etmişlerdi. Hatta bizzat vâzı-ı kanun olanlar bile zaruret karşısında bu çareye başvurmuşlardı. İlk Sükenâ Kanunu ortada maskeli bir soytarı gibi her dudakta, bir hande dolaştırmaktan, istihfafa sebep olmaktan, sârî olması lazım geleni "mâiyyet-i mutlaka"yı tezlîl etmekten başka hiçbir şeye yaramamış, bu makûs neticeleri fena bir miras şeklinde bırakmıştı.

Mütarekeden sonra hükümet mefhumunun ferman hududu tabiatıyla kısaldığı bir hengamede mücirler emsalsiz bir vaveyla ile ortaya atılarak haklarını, kanunun ilgasını, tadilini talep ettiler.

1 *Vakit*, nr. 1288, 4 Zilkade 1339-10 Temmuz 1337/1921.

Hemen kabul edildi. Komisyonlar teşekkül etti, ihtisas sahiplerinin tedkik ve tettebbu mahsulü olarak meydana getirdikleri raporlar, maddeler uzun münakaşalardan sonra Adliyeye, Sûrâ-yı Devlete, Meclis-i Vükelâya gidip geldi. Mülakatlar, beyanatlar birbirini nakz ederek çok zaman tarafeyni halecanlar, endişeler içinde bıraktı. Nihayet tam bir ucube meydana geldi. Karilerin hatırlarında pek canlı misallerin mevcudiyetine imanım olduğu için bu hususta fazla tafsilat verecek değilim. Yalnız bu kanunun mer'iyet kesbettiği günden sonra memleketimizin hakiki bir matemhaneye döndüğünü de söylemeden geçemeyeceğim.

Sulh mahkemeleri, ağız ağıza doldu, tahliye davaları akla durgunluk verecek bir yekûna çıktı. Hukuk ciheti bu hâlde iken sükenâ belâsından bir de ahlakî felaket baş gösterdi. Nizalar, müşâtemeye, mücadeleyle vardı, kanlar döküldü. Ocaklar söndü, aileler yıkıldı.

Ferdin yanlış attığı bir adım dâire-i sarayını mahveden bir felaketi davet eder. Fakat bu adımı hükümet atarsa bu gibi faciaların hudûsü pek tabiidir. Tam bu sırada Kırım bozgunu baş gösterdi ve felaketimize alı pullu bir hotoz giydirdi.

Bir gün limanımızı sâbih bir şehir kapladı. Her vapur binlerce muhaciri sahillerimize silkip attı. Mûcirler artık gece gündüz ihtiraslarını bilemekten başka hiçbir işle meşgul olmuyorlar, bir odaya binasının değeri kadar kira istemekten sıkılmıyorlardı. İçinde oturan, biraz ekşi bir yüz göstermeye kalkışırsa sulh mahkemesine küçük bir istida, üç gün sonra sudan bir mahkeme ve haydi icra memurlarıyla sokağa atılmak tehlikesi baş gösteriyordu. Bu sahte vaziyet de çok sürmeden ikinci bir tadile ihtiyaç görüldü fakat o zamana kadar hâdis olan felaketlere de sünger çekildi.

Tekrar tekrar teşekkül eden komisyonlar galâ-yı es'ârı bir mikyas olarak tuttular. Ve beş on misli zamma karar verdiler. Bugün tâbi olduğumuz kanun bu merkezdedir.

Mûcirleri, gösterdikleri bazı ağraz itibariyle fırıncılara benzetmek hatalı bir teşbih olmaz sanırım. Bugün en küçük bir kambiyo farkından en hassas bir barometre gibi müteessir olan ekmekçi esnafı, hemen şehremanetinin yakasına sarılarak fiyatların tezyidini nasıl talep ediyorlarsa mûcirler de öyle yapıyorlardı. Aradaki fark, fırıncıların iş pek su götürmez raddeye gelince tenzile de serfûrû etmelerinden ibarettir. Mûcirler min-tarafillah imtiyaza nail olduklarını zannederek fiyatlarını düşürmeyi düşünmezler bile. Fakat ey milletin müttekâsı olanlar! Memlekette iki mühim âmilin tesiriyle oldukça büyük ve derin bir hayat farkı hâsıl oldu. Parasızlık ve talepten çok arz, eşya fiyatlarını kırdıkça kırdı ve Sükenâ Kanunu'nun neşri gününe nazaran yüzde kırk ve altmış arasında bir tenezzül baş gösterdi.

Bu hadise karşısında daha ne vakte kadar göz yumacağız? Kanunun neşr olunduğu gün ev sahipleri [*Ekmek yirmibir kuruş*al] feryadıyla haklarını istemişlerdi. Bugün yarı yarıya inen fiyatlar karşısında onları insaf ve insaniyete davet etmek müste'cirlerin hakkı olduğu inkâr kabul eder bir şey midir? Pirinç, un, yağ, şeker, ilahare... Havâyic-i zarûriyenin hemen hepsi aynı surette sarsılmıştır. Vasatî olarak yüzde kırk bir tenezzül var. Bu tenezzül yalnız havâyic-i zarûriyyeye de has değildir. Ayakkabı ve manifatura eşyası da aşağı yukarı bu nispette düşmüştür.

Yunan fecayinin emsalsiz bir şekil alması, şehrimizi birçok felaketzedelerin me'vâsı olmaya sevk etti. Ve bugün bu kat'î ve şâyân-ı merhamet ıztıardan insafsızca istifadeye kalkışan zalim mûcirler var. Bu muhacir yükünün bu kış esnasında üzerimizden kalkmasına şimdilik imkân da tasavvur edilemez.

Hükûmet mefhumu içinde ferdî ve içtimaî ihtiyaçların bütün mukabillerini aramak cemiyete mensup her ferдин hakkıdır. Siyasî vak'alar ve harp fecayii bugünkü iktidar sahiplerini tebriye edemez. Her nezaretin muayyen bir hududu dahilinde uhdesine aldığı vazifeler vardır. "Taksîm-i Mesâi" kanununun en yüksek misalini onlar teşkil eder. Binaenaleyh onlardan bu hususta istifsarda bulunmak, dertlerimize buldukları veya düşündükleri çareleri sormak hakkımızdır.

Bugün gayet açık bir hakikattir ki Payitahtın Türk ve Müslüman unsuru midelerinin zararına olarak sığındıkları kifayetsiz, mahzurlu çatılarının gölgesini ödemekten harap oluyorlar. Daha ne vakte kadar "Can boğazdan gelir" düsturunun mücirlerin ayakları altında çiğneterek bu umumî "fak-rü'd-dem"den kurtulmaya çalışmaktan çekineceğiz?

Hükûmet, bizzat kendisi de maaşlarda tenkihâta teşebbüsle eşya fiyatındaki tenezzülü itiraf etmiş olmuyor mu?

Mekteplerimiz sû-i teşekküle uğramış yavrularla doldu. Ahlak meselesine parmak dokundurmak bile caiz değildir, ilk temasta müteaffin rahnelere tesadüf ihtimali insanı ürpertiyor.

Hulasa Sükenâ Kanunu yeni bir tadile muhtaçtır. Mademki onun bugünkü şekli bir sene evvelki ihtiyaca tekabül ediyordu, o günkü saiklerden doğmuştu, o hâlde onun tekrar tedkiki ve ihtiyaç nispetinde tenzili de zarurî ve hayatî bir keyfiyettir. Alakadar olanların bu meseleyi şimdiden sonra değil fakat bugüne kadar bile mühmel ve mensî bırakması şaşılacak bir gaflet, hicran ve heyecanla karşılanacak bir kayıtsızlık vesikasıdır.

Meydan D ğ nleri¹

Yaz geldi. Geceler lacivert bir Őeffafiyetle yıldırları pe-
elerken bile hava serinlemiyor. Her muhitte mevsimlerin
ayrı ayrı birtakım ananevî eserleri vardır. İstanbul'da da son
günlerde birtakım ilanlar gezdirilmeye başlandı.

Matbuat sütunlarında, geçit yerlerinde sık sık tesad f et-
tiğim bu ilanlardan baş çevirecek kadar usanmamış kimse
yoktur sanırım. Fazla bir Şey olduğuna kani bulunmasam
muhtasar bir suretini buraya geçirirdim. Fakat ne hacet esa-
sen kariler de bunlardan benim kadar bizardırlar. Umumî
sünnet d ğ nlerinden bahsetmek istiyorum.

Vaktiyle de bu gibi amel  cemiyyetler olurdu. Fakat onla-
rın şimdilerle kıyas kabul etmeyecek birtakım hususî renk
ve eşnileri vardı. Zamanla efendilerinden, eşraftan, zen-
ginlik ile hayırperverliği kendinde toplamış olanlardan biri
oğlunun m r vvetini görmeye niyet edince, hududu komşu-
lardan başlayıp mahalle aşırı uzak semtlere kadar kimsesiz
Öksüz yavruları da düşünmeyi bir vazife addederler ve hep
birlikte beş on çocuğun sünnetini icra ettirirdi.

şimdi devran değişmiş bu düğün ve hitan cemiyyetleri bile
ayrı bir kazanç yolu oluvermiştir. Hatta tabir caiz görülür-
se bazı kimseler bunu kendilerine iş meslek edinmişlerdir.
Umumî muharebe –ok defa mak s tecellilerle zulfur etmesi-
ne rağmen– “teşebbüs-i şahsî”yi muhitimize ekti.

İşte yukarıda biraz fütur ve bıkkınlıkla bahsettiğim ilan-
lardan birinde bizim semtte böyle umumî bir hitan cemiye-
tinin şaşaal  davetini görünce bir mevzu bulur, gündeliği  -
karırım düşüncesiyle ziyarete karar verdim.

Hemen her semtin birer bayram yeri vardır. Beşiktaş za-
rur  olarak bu eğlence mahallini “Orta Bahçe”den “İhlamur”a

1 Vakit, nr. 1293, 9 Zilkade 1339-15 Temmuz 1337/1921.

oradan da ismini bilmediğim başka bir meydana nakletmişti. Aşinalardan lazım gelen tafsilatı aldım. Esasen ilanda da kâfi derecede izahat vardı. Yalnız program kısmı îcâza riayet edilmek gayesiyle olacak pek umumî hatlarla çizilmiş, eski masallardan bir parçayı hatırlatarak “üç gün üç gece” süreceği bildirilmişti.

Gece yemekten sonra yola çıktım. Meğer delil aramakla beyhude yorulmuşum. İşlek caddelerden hangisine çıksam bütün muhitin üstünde şakrak terennümlerini dolaştıran bu eğlence yerini bulmak hususunda –sağır olmamak şartıyla– kimsenin müşkülata uğramasına esasen imkân yokmuş.

Kulağım ve “sevk-i tabii”m ile hedefe vâsıl oldum. Burası tahmin edileceği veçhile oldukça geniş bir meydandı. Bu çemensiz meydanın orta yerinde at cambazlarının çadırlarına benzer büyük bir mahrût sakf kurulmuştu. Çadırın haricinde yeşilliklerle donatılmış bir medhal ve ondan sonra da yelken bezinden bir surla kuşatılmış ikinci bir antre geliyordu.

“Kapı” tabirini vereceğimiz bu girilecek yerin iki tarafında siyah elbiseli, çapraz yelekli, koyu ve sivri fesli, gümüş köstekli birkaç kişi dizilmişler, –onların tabiriyle– “anafor”a meydan vermemeğe çalışıyorlardı. Masa başında mültefit çehreli biri oturuyor, tuzağa düşenlere bilet veriyordu. Onun sözlerine bakılırsa içeride emsalsiz bir gece geçireceğim.

Pek de ucuz addedilemeyecek bir meblağ mukabilinde ben de biletimi alıp girdim.

İlk defa gözüme çarpan şey çok renkli büyük bir kalabalık ve sıra sıra karyolalar içinde dirsek keyfi yapan başları takeli solgun çocuk çehreleri oldu.

Çadırın direğine ufki bir vaziyette çakılmış bir mesnede büyük bir lüks lambası asılmıştı. Beyaz, çiğ bir ışık dalgası ile mahrûtu yıkayan bu ziyanın etrafında sürü sürü sivrisinekler uçuşuyordu.

Yüzlerin müteveccih olduğu tarafta biraz yüksekçe bir yere vardık. Bu yerin ortasına doğru acayip renkli bir kumaş perde gerilmişti. Yarı yerinde yırtmaçları kırmızı astarla çerçevesi bir kapı görünüyordu. En önde muhtasar bir musiki vardı. Yalnız bu musiki grubuna isim vermek hayli müşkül. Çünkü bando değildi. "Saz"a da benzemiyordu. Bu iki ismin muhtasar bir imtizacından hâsıl olmuştu. Ben girdiğim vakit sahne boştu. Yalnız karyolaların merkezinde yüzü unlu, sivri külahlı bir soytarı, elinde büyük bir deniz hayvanının kabuğundan yapılmış bir aleti şiddetle üfleyerek garip, acı, dış kamaştıran, insanın sırtında gıdıklayıcı ra'sheler koşturan bir ses çıkarıyor, fena bir def de ona peyrev oluyordu.

Evvel, bunu pek münasebetsiz, huzur selb eden, neşe çıkaran bir şey telakki ederek çocuklara acıdım. Meğer yanıliyormuşum. Çocuklar bilhassa bu külahlı, çingiraklı elbiseli hokkabazdan şiddetle hoşlanıyorlarmış. O, hüner gösterdiği müddetçe yavruların dudaklarından mesut kahkahaların parlak ve saf akisleri hiç ayrılmıyordu.

Burada oturuş da bir tuhaf. Darülbedayide ve bazı sinemalarda iki cinsin içtimasına verilen cevazın tâbi olduğu sağ, sol, alt, üst kayıtları burada yoktu. Yataklar maşlahlı, çarşafı, redingotlu vücutlarla muhattı. Kadınlar itinayla giyinmiş, erkekler de onlardan aşağı kalmamaya azmetmiş görünüyorlardı.

Bilmem neden bu ayrı gayrısı olmayan içtimaları bir türlü yadırgamaktan kurtulamıyoruz. Buraya bir ecnebi gelse iki tarafın da bir ihtizaz havasıyla bunaldığını hemen hissedebilirdi.

Başörtüler bazen çeneye kadar yükseliyor, üst kısmı kaşların kavislerini örtecek derecede eğiliyor, çapkın nazarlarda bir kabahat işlemiş olanlara mahsus şaşkın firarilik seziliyor. Gerçi azade-ser olanlar da yok değil fakat ekseriyeti henüz bu vadide inliyor gördüm.

Musiki mi dersiniz ne dersiniz deyiniz, işte o patırtı bir curcunaya başladı. Kırmızı astar çerçevenin arkasından allı pullu bir yosma, vücudunun belinden aşağısını iki tarafa çalkayarak sahneye çıktı. Evvela biraz durdu. Sanki hesaba, kitaba uyarmış gibi patırtının ahengini dinledi. Bazı işaretler yaparak güya tanzim ettikten sonra hâyide bir kantoya başladı. İki mısra okuyor bu terennümü çılgın çalkanmalar, süzölmeler, titremeler takip ediyordu. Kariler bu yosmaların ne kadar ince ve şeffaf şeyler giydiklerini elbette hatırlarlar. Mevsimin de hayli tesiri olacak ki burada gördüğüm şantöz tesettüre hiç ehemmiyet vermemişti. Kısa bir tasvirini karilerimde canlandırmak için yalnız bu kıyafetle bir erkeğin namaz kılamayacağını söylemekle iktifa edeceğim.

İkinci perde, âdet olduğu üzere ağır ve şikâyet dolu bir başka kanto idi. Kızın elinde mendil ve kaşlarının kavislerinde muğber münhaniler vardı. Mamafih bu teessür yalnız dilinde kalıyor ne sesine ne de etrafına sirayet etmiyordu. Beyit aralarında yine biraz evvelki gibi göbek ırgaladı. Zillerini taşkın bir şuhlukla çarparak kırılıp döküldü.

Oyunlar, temaşa edenlerden kadınları daha ziyade alaka-dar ediyor. Sahnedeki harekâtı, onların gözlerine mahsus o şaşmaz sadakatle sinemasını alıyorlardı. Eminim ki birçoğu evlerine avdette ayna karşısında gördüklerini tekrara çalışacaktır.

Bizim sahnelerimizde bugün devam eden oyunların –"raks"ı kastediyorum– ahlakî olmadığına herkes ittifak eder sanırım. Bu hususta tettebbuum yok, fakat bu harekâtın ihtiva ettiği mânaya bakarak bunun ihtiyarlık veya israftan mütevellit müflis reculî varlıkları tahrik ve ihya için tanzim edilmiş figürlerden ibaret olduğunu hissediyorum.

Azap İçinde...¹

İstanbul'da son beş aydan beri ömür süren bir ecnebi, Pa-yitaht ahalisinin seciyelerini tedkik için ne mühim, ne fevkalade vakalara şahit olmuştur. Denilebilir ki hadisât, iki kavmi aynı mesele karşısında imtihana çekti. Martın yirmi sekizinci günü "Türk"e tevcih edilen sual kati bir neticeyi de ihtiva etmesi itibariyle şüphesiz mahiyetçe daha yüksek ve kıymetli idi. Fakat kavgasız, alayışsız bir surette halledildi. Türk, bunu pek tabii bir hadise gibi kabul etti. Gazeteler hakikatten bir fazla kelime bile ayrılmadılar. Zafer ve şeref terennüm eden tebliğlerde sırmadan, parıltıdan eser yoktu.

İsmet Paşa'nın Metristepe'den temaşa ettiği manzaranın mehabetini düşünürsek tevazuun manası kendi kendine yükselir. Esasen biz bu zaferle çok övünmeye kendimizde bir hak da görmüyorduk. Yalnız ırk ve kan birliğinin tevlid ettiği bir fikir, his ve gaye iştiraki içinde sevinmiştik. O günler bütün safahatıyla hâlâ canlıdır. Zaman nikabı, arkasındaki çehreyi tanınamayacak kadar gölgelerle örtmedi. Tereddüde düşenlerin beni tasdik etmeleri için küçük bir teemmül ve tahattur vakfesi kâfidir.

Şimdi, elimde kalem bu fikirleri ifade ile meşgul olurken ruhumda nevmîdiden eser yoktur. En karanlık zamanlarımızda da içimde kuvvetli bir iman, nabızlarımda "Ben varım ve var olacağım," diye yüksek bir darabân vardı ve bu ses parçalandığımızı bildiren siyah çerçeveli telgrafları okuduğum günlerde de kuvvetini, ümidini azaltmamıştı. Anadolu'da fıskıran derin çarpıntılı varlıklar ondan evvel değil sonra idi.

Beş senelik umumî faciadan artan kırık dökük binbir yaralı bir vücuttan böyle bir hamaset heykelinin vakar ve şeref dolu bir endamla yükseldiğini görenler gözlerini ovuşturur-

1 *Vakit*, nr. 1301, 17 Zilkade 1339-23 Temmuz 1337/1921.

ken bile ben şaşmamıştım. Kahramanlık, harikuladelik bizim alnımızın yazısıdır. Adına tarih denilen hafızası kuvvetli ihtiyar, hatıralarının bize ait kısmını hep böyle insanî kudretin üstünde kalan destanlarla doldurmuştur.

Hâl, tekerrür eden bir mazi olduktan sonra istikbali elemle, yeisle karşılamak, ancak mazilerinde kölelik damgaları taşıyanlara layık bir zillettir

Dün İstanbul'un bir kısmında salgın bir hastalık hüküm sürdü. Köprü başında büyük hurufatla yazılmış yalanları okuyup başlıklarını havaya savuran birtakım mecnunlar dünyayı velveleye verdiler.

İş yalnız bu kadarla kalsa idi kimsenin bir şey demeye hakkı olmazdı. Fakat bu tezahürle bazı yerlerde öyle bir şekil aldı ki bunu "a'mâl-i beşer" arasında saymaktan insanlık utanır.

Hancı ve yolcu hikâyesiyle sel ve kum darbimeselini hatırlayarak bunlara da baş sallayıp geçmek kabil. Yalnız bu kudurukluğun hesabımızın kazanç sahifesine yazdığı bir mesele var: İstanbul, bugün Babil'den bir numunedir. Ve bu vakalara her milletten hiç olmazsa yüzer kişi şahit oldu. Hâsıl ettikleri kanaat, mukayeseden sonra verdikleri hüküm ne olabilir? Bunu burada tahlil ve izahtan karilerimin ferasetlerine hürmeten kalemimi men etmeyi vazife bilirim. Ne olmuştu? Bu bedmest nümayişin sebebi ne idi? Daha dün kiliselerinde, cismanî ve ruhanî meclisleriyle aykırı bir siyasî gaye güdenlerin muhalifleriyle hemfikir ve hemgaye hora tepmeleri nasıl izah edilebilirdi? Zihnim bu fikirle meşgul ve meşbu iken başka ve hepsinden baskın bir palıkarya sürüsü feslere tükürerek müstehcen manalı yaygaralarla geçti. Gözlerim sandukası içinde kemikleri ürperdiğine şüphe etmediğim "Fatih" in mezarının yükseldiği tarafa gitti.

Evet, çıplak göğüslerine tel örmesi zırhlar giyen, siperleri düşürülmüş çelik başlıklı bir insan denizinin ilk dalgasını teşkil ederek buraya girmişti. Beş yüz sene evvel yaptığımıza beş yüz sene sonra da nazire görmedik. Aramızda bin senelik bir medeniyet fasılası var. Bu gidişle bu mesele namütenahi olacaktır. Bizans'ın ismi, teşkilatı, gayesi değiştiği günden beri burada sebepsiz kimsenin burnu kanamadı. Lokmamıza ve hukukumuzda ortak ettiklerimizin bugünkü mukabelesinde atıfetimizin yüksekliği kadar aşırı bir nankörlük var.

Şiarımız müsait olsa idi, yapılan iyiliklerin sayılıp dökülmesinde yüz kızartacak bir ahlak noksanı sezmese idik, söylenecek sözleri, serd edilecek dilleri sahifelere değil ciltlere sığdırmak imkânı bulunmazdı.

Aziz kariler, bugün size hitap eden kalem, gayesinden fedakârlığa katlanmak zaruretinin duymuş değildir. Ortada ye'se düşecek mühim bir vaka yoktur. O kendisini metanet telkini gibi bir vazife ile de mukayyed görmüyor.

İstanbul'un maneviyeti sarsılmış veya yükselmiş, bunun Anadolu harbine ne tesiri olur? Orada dövüşenler işlerini pek iyi bilir erkeklerdir. Bizden ne minnet ne de hizmet beklemek külfetinden kendilerini esasen müstağni addetmişlerdir. Bu hakikati düşündükten sonra benim ukalalığa kalkışmayacağımı elbette tahmin edersiniz.

Fransızlar, "Son gülün iyi güler" derler. Zannederim ki bu ifadenin en veciz fi'lini Anadolu meydana getirecektir.

Dalgalar, yalçın sahilleri köpüklü başlarıyla toslarlarken kuvvetlerini muntazam ricatlerinden alırlar. Türklerin bu umman ta'biyesinde ne mahir birer üstat olduklarını zaman gösterecektir.

Gecenin bu ilerlemiş saatinde bu düşüncelerle baş başa iken açık pencereden semaya baktım. Derin, lacivert boşluğun içinde yıldızlar seyrekleşmiş, mehtap şeffaf bir sis fanusuna bürünmüştü. Bir an geldi koyu bir bulut parçası ayı peçeledi. Ortalık insana üzüntü veren bir yarım aydınlık içinde kaldı. Hüznüm bu manzaranın mahmul olduğu elemle arttı. Elimden kalemi bıraktım. Fakat bu, pek muvakkat bir hüsûf imiş, hemen gelip geçti. Sonra düşündüm ve bilmem neden bu hüsûfu taliimizin mehtabına ârız olan gölgeye benzettim. İçimden bir ses: "Üzülme, o da böyle geçecek ve sonraki parıltılar memleketini nur ve saadet çağlayanlarıyla yıkacaktır," diyordu.

Kır Âlemleri-1¹

Yaz, bütün şiddetiyle hükmünü sürmeye başladı. Sabahları daha gün doğmadan bile hararet hiss olunuyor. Bu uzun günlerde dağları, taşları bir fırın döşemesi gibi kızdıran güneş, çekildikten sonra da hatırasını unutturmamak davasıyla ortalığı yakıp kavuruyor, her taraf dumansız, alevsiz bir yangın içinde zorla nefes alıyor.

İnsan lüzumsuz bir bela şeklinde her dakika biraz daha artan bu sıcaktan bunaldıkça muhtelif çarelere başvurmak ihtiyacını duyuyor.

Memleketimiz, dinî cereyanların bir dönüm yeri olması hasebiyle bir haftada en çok tatil günlerine malik olan belgelerden biridir. Cuma, cumartesi, pazar günleri bir haftalık mütemadi sa'yin terlerini kurutmak, yorgunluklarını dinlendirmek hevesiyle halkın çoğu şehirlerin kasvetli sokaklarından, mağazalardan, küf kokan koridorlardan kaçarak kırlara, gölgeli, sulak ve serin yerlere dağılıyorlar ve bu asaba,

1 Vakit, nr. 1309, 25 Zilkade 1339-31 Temmuz 1337/1921.

Istanbul Boğazı'nda işgal kuvvetlerine ait gemiler, 1923.

adalâta yeni başlayacak olan bir mesai haftasının istediği kuvveti başışlayan bir şifa günü oluyor.

Matbaadaki nöbet ve tatil günlerini tertip ederlerken bu noktayı gözden uzak bulundurmamış, izinli zamanımı böyle bir güne tesadüf ettirmiştım.

İşte cibinliğin himayesinde bile taarruzlarına fasıla vermeyen, vücudumu bir "istismar" sahası sanarak kanımı emen haşerat ile mücadele ede ede şafak söktü. Gözlerim ateş içinde, uykusuzluk sinirlerimi germiş, meys bir hiddetle sivri-sinekler arkasında avuçlarımı çarpıp duruyorum. Bir aralık bu takip ve te'dibe hayli dalmış, odadakilerin hepsini gürültüyle uyandırmışım. Bu lüzumsuz ve mevsimsiz alkışın sebebini sormaya gelenlerden yaptığım saygısızlığı anladım.

Acele ile giyindim. Niyetim güneş doğmadan bir deniz banyosu ile vücudumun yanmasını teskin etmektı. Dalgın dalgın yürüyordum. Bir köşeyi dönerken arkamdan aşına bir ses ismimi söyledi. Döndüm, samimî dostlardan bir grup ellerinde sepetler, çantalarla geliyorlardı. Biraz ötede büyük

bir otomobil yanında da yine bazı tanıdık simalar hazırlıkla meşguldüler. Çehremdeki yorgunluk ve gayr-ı memnun mana onları alakadar etmiş olacak ki birkaçı birden:

“Yahu, bu ne hâl, öteki dünyadan mı geliyorsun?” diye sordular.

O gece çektiklerimi muhtasaran anlattım ve: “Denize girmeye gidiyordum. Vücudum ateş gibi yanıyor!” cümlesi ile sözüme nihayet verdim. En teklifsizi:

“Biz, sulara gidiyoruz. Sen de gelirsen iyi olur. Zaten altı kişilik hazırlığımız var. (...) Bey hastalandı gelemeyecek onun yerini sen doldurursun,” teklifini ortaya attı. Hemen kabul ettim. Araba, homurtularla sarsıldı, balık sırtı inhinasıyla yükselen hafif bir yokuşta sokakların tenhaliği hasebiyle büyük bir süratle koşuyoruz.

Şişli müntehasına kadar havada mahsus bir değişiklik yoktu. Fakat oradan itibaren birdenbire genişleyen muhit, başka bir âleme mensup imiş kadar havayı başkalaştırdı. Teneffüsümü dâimî bir ızdırab şekline sokan mülevves şehir havasından kurtulan göğüslerimiz birden hafifledi. Bu hafiflikle iç sıkıntısı da def olup gitti. Şimdi yaşamaktan memnunum. Gözlerimin yanması geçti. Biraz evvel dudaklarımı matem ifadeleriyle buruşturan elemenden kurtuldum. Bağırıp çağırmak, kahkahalarla gülmek, boyuna konuşmak istiyorum. Damarlarımdaki kanın cidayet peyda ederek seyrine sürat geldiğini hissediyorum. Nabızlarım daha derin, kalbim daha sakîn ve rahat vuruyor.

Meyus, hatta nevmîd zamanlarımda, kendi kendimi teselli için tekrar ettiğim: “Yaşamaktan memnun olan var mı ki ben olayımı!” düsturunu artık düşünmeye bile tahammülüm yok. Çünkü işte ben muvakkat da olsa yine sevinç ve huzur dolu bir varlıkla teneffüs ediyorum.

Sıcaktan yaprakları çarpılmış ağaçlıklar altından geçiyoruz. Ufuk kızarmaya başladı, tulû yakın. Biraz daha süratle

gidebilirsek Hacıosman Bayırı'ndan doğumu temaşa etmek kabil olacak.

Öyle de oldu. Tam zamanında tepeye tırmandık. Bundan sonra uzun süren bir iniş var. Motoru söndürdük.

Boğaz, cereyanı hiss olunmayan bir nehir gibi nazlı kavislerle uzanıyor, kırmızı şamandıralar üzerinde martıların uçup konması görünüyordu. Sularda hiçbir vapur izi yok. Sümbül mavisi bir renkle daha derinleşmiş zannolunan Boğaz, birden kırmızı bir duvakla örtüldü. İlk ziyalar, altın bir duman gibi tepelere yayıldıkça bu nikabın da rengi değişiyor, hayretle açılan gözlerimin önüne hayalî denecek kadar muhteşem bir bediîyât panoraması seriliyordu.

Biz, tulû seyriyle meşgul olurken arkadan daha birtakım otomobiller gelip geçtiler. Onlar da bizim gibi buraya rahat bir gün geçirmeye şitab edenlerle dolu idi.

Büyükdere'den sonra havanın vüsati nispeten daraldı. Sarıyer sahillerinde saf deniz kokusu ciğerlerimizi, tenevvüe muhtaç zavallı nefis makinelerimizi yeni bir çeşni ile telziz etti.

Matbaanın ıslak kâğıt ve yağlı mürekkep kokan semdâr havasıyla buranın her nefeste vücuda başka bir kuvvet ve haz veren temiz rüzgârları arasındaki asırlar kadar uzak ve derin farkı düşündüm ve ömrümde ilk defa parasızlığı acı bir mahrumiyet şeklinde duydum.

Burada bir müddet mesire intihabı hususunda münakaşa ettik. Çocuklar, unvanımı ileriye sürerek bana tâbi olacaklarını bildirdiler. Ben de "Çırçır"ı intihab ettim.

Saat yedi olmadan İstanbul membalarının en kıymetlisinin kaynağına vâsıl olduk. Motorun gürültüsü bitince uzaktan uzağa akseden musiki nağmeleriyle kulaklarımız ürperdi. Meğer bizden evvel gelip gölge safalarıyla mest olanlar oldukça büyük bir yekûn teşkil edecek kadar çokmuş. Bu gibi mesirelere otomobille gelmenin de başka bir tesiri oluyor.

Garsonların birkaçı birden etrafımıza üşüştü. Kimi yiyeceği kimi sair levazımı alıp getirdiler. Bahçenin en serin bir köşesine masalarımızı kurdular. Yazık ki sazımız yok. Fakat mahrumiyet de bize büyük bir acı vermedi. Yanı başımızda başka bir grup oldukça muntazam bir takımla âhenge başlamıştı.

Kır âlemlerinde her şeyden fazla hoş a giden bir hususiyet var. İnsanlık, cemiyet ve salon hayatının o münasebetsiz, ca'li kayıtlarından burada ebediyete kadar uzak ve serazat kalıyor. Gayedeki iştirak, umumî bir takdim hükmüne geçiyor. İçlerinde kadın bulunmayan gruplar, az bir zaman içinde ahbablığı ilerleterek masaları birleştirmekte hiçbir mahzur görmüyorlar.

Ağaçlar altında yerlere serilmiş hasırlarda nâ-tamam bir uykunun mabadına kavuşmuş olanların müsterih dalgaları kabaran göğüslerindeki sükûn ve huzuru temaşa ne tatlı bir hisle insanı kucaklıyor. Hele bu manzarayı seyreden benim gibi bir haftadan beri rahat uyumamış bir zavallı olursa o vakit görülen şeyin kıymetini ölçecek hiçbir paha bulunmuyor.

Öğleye doğru mütenevvi ve dolgun kahvaltıların hazım yorgunluğundan kurtulanlar kımıldamak, koşup oynamak hisleriyle çalkanmaya başladılar. İşte genç bir kız elinde kâlinca bir ip, yüksek ağaçlarda kolan vurmaya müsait bir dal arıyor. Daha uzaklarda bu teşebbüslerin fiil hâline intikal etmiş olanları var.

İnce kadın sesleri, şarkılara bestekârının zevkinden daha parlak bir halâvet bahşederek karşı tepelere billûr saçaklı aks avizeleri asıyor.

Galiba buraya gelenler içinde "Hilâl-i Ahdar"a mensup olan kimse yok. Herkes muttasıl içiyor. Ne tarafa baksan bulanık bir kadeh, bulanık bir nazar ve dolaşık bir lisan görü-

lüp işitiliyor. Yanı başımızda hayli olmuş biri, kadehini bur-nuna kadar yaklaştırıyor ve:

*Sabahtan akşama dek, akşamdan sabaha dek
Seyr-i âlem ettim ammâ kim verâ-yı câmdan*

beytini okuyor ve başını manalı bir eda ile sallayarak etrafı-na tasvibe benzer bir ima araştıran gözlerle bakıyordu.

Kır Âlemleri-2: Mehtap Altında...¹

Vakit ilerledikçe bazı hükümlerimde yanıldığımı anlıyo-rum. Haftanın bir gününü böyle temiz bir hava içinde geçi-renleri alkışlarken biraz acele etmişim. Evet ey kariler, sema berrak, rüzgâr serin ve saf, her savruluşta Karadeniz'in su-larından topladığı köpüklerin serin temasıyla etrafı kucaklı-yor. Başımız üstündeki yüksek ağaçların yaprakları o kadar sık ve o kadar girift ki insan burasının başka renkli iki se-ması olduğunu zannediyor. Fakat yazık ki bütün bu güzel-likler altında fenalıkların her nevi çok başlı bir ejder gibi dolaşıyor.

Bütün bir hafta didinip çalıştıktan sonra elde kalan son kırıntıların alkol ve zehir şişelerine boşaltıldığını görmek, siz de itiraf edersiniz ki iyi bir manzara teşkil etmez. Fakat benim vazifem, hakikati olduğu gibi göstermektir.

Garsonlar, onlar da ayrı bir psikolog. Bilhassa sarhoşlu-ğın takip ettiği muhtelif seyirlerde ruhun döküldüğu mecra-ları karış karış biliyorlar.

İlk dakikalarda hizmetleri cidden kusursuz oluyor. Lakin kafalarda mest bir buhar temevvüce başlar başlamaz artık gelsin entrika. Çırçır suyu yerine geceden hazırlanmış fıçı-

1 Vakit, nr. 1314, 30 Zilkade 1339-5 Ağustos 1337/1921.

ların muhteviyatını getirip sunuyorlar. Kim farkında olacak? Baksanız, oldukça kalabalık bir zümre, peltekleşmiş bir dille rakıyı, mezeyi, suyu, havayı kafiye ve vezni su içmiş kasideleri hatırlatan insicamsız cümlelerle methedip duruyorlar.

Sazda evvelki revnak, şarkılarda sabahki pürüzsüzlük ve halâvet yok. Her kadeh, hançerelerde bir avuç iğne tahribatı yapmış. Ara nağmeler, meyan çok defa sürekli falsolarla devamlı bir harhara mahiyeti alıyor. Buranın garip, kayıtsız müşterileri de var. Ekseriya iki veya üç kişiden ibaret birer grup hâlinde geziyorlar. Birisinin koltuğunda zurna, ötekinde üzerlerine deri gerilmiş çorba kâselerini andıran birer bakır davulcuk var. Küçük ve nihayetlerinde mini mini topuzlar görülen iki değnekle onlara vurdukça tanini gayet az devam eden bir ses hâsıl oluyor. Bu seyyar ve muhtasar musiki heyetleri de hayli rûh-âşına mahlûklar. Mesela: Bizim yanımızdan masalarımıza bakmadan geçtiler. Anlaşılan bizim mıntıkada konaklayacak bir merhale görmediler. Fakat elindeki kadehin arkasından dünyayı seyre çalışan acayip zihniyetli adamın civarından geçerken biri zurnasını, öteki davulcuklarını öttürmekten çekinmedi. Bu ses o zümrenin uyusuk gibi duran sinirlerini gerdi. Bu çok esmer, şecereleri firavunlara varan musikişinaslara yer gösterdiler, hatta rakı sundular. Küçük bir vakadan sonra tınnet ve ahenk başladı. İçlerinden o mecliste, o heyet arasında huzuru yakışmayan genç bir delikanlı -meclisteki ötekilerin en genci bunun yaşının iki mislini haizdi- uzun kâküllerini parmaklarıyla tarayarak kalktı.

Gözleri kızarmış, dudakları ağlamak ve gülmek hislerinin ikisini birden hatırlatan asabî takallüslerle bükülmüştü. Sarhoşluktan az müteessir bir meleke ile oynamaya, kadın gibi kırılıp dökülmeye başladı. Mensup bulunduğu heyet, en başta mahut ihtiyar olduğu hâlde avuçlarından kıvılcımlar çıkartacak bir şiddetle el çırpıyor. Bu çiğ ve berbat ahenk-

le neşemizi kaçırmaya başlıyordu. Nihayet içlerinden biri kalktı. İki kadeh doldurdu. Döke döke ilerledi. Bir tanesini oynayana uzattı. Sonra kollarını birbirinden geçirerek son damlasına kadar içtiler. Bir başkası meze yetiştirdi. Hulasa bunların sazları da sözleri de meşrep ve mişvarları da ağır bir kelime ile karilerimin gözlerini kirletmemek için diyorum garip ve iğrençti, başımı çevirdim.

Bir hikâye vardır. Bir memlekette bütün tebea yağmur suyu içip delirmişler. Bundan yalnız evvelce haberdar olan hükümdar masun kalmış. Fakat cinnet müstevli ve umumî bir şekil alınca o da münferit aklın hiçbir şeye yaramadığını görmüş ve: "Getirin bana da şu sudan!" fermanıyla kendini deliliğin ummanına atmış. Etraf, hatta bizimkiler dalgalı bir fikir ve mantıkla dereden tepeden konuşmaya metin kahkahalarla başladıkları zamandan itibaren ben işte o zavallı hükümdara benzemiştim. Esasen sarhoş bir çehrenin teması bana çok derin elemeler verir. Nihayetsiz bir merhamet hissiyle bütün sinirlerimin sarsıldığını duyar, insanlığın iflasını ilan eden o derbeder, karışık hâlde büyük bir kederin dağıtıldığını sezerim. Hele bütün bu sersemliklerin dünya gamından uzaklaşmak zu'muyla yapıldığını düşünmekten daha fena bir şey olur mu?

Ağaçlıklarda akşam, birdenbire, baskın verir gibi çöküyor. Hele burada olduğu gibi ön tarafta daha yüksek bir hâil bulunursa gündüzle gece arasındaki şafak merhalesi hissolunmuyor.

Halkın bir kısmı, gidiyor, yerlerine başkaları geliyorlardı. Mesirenin önünde birçok araba, otomobil sıralanmıştı. Gece ile beraber semadan sükût yağmış gibi muhitin aks kabiliyeti çoğaldı. Yeni gelenlerin taze ve yıpranmamış sesleri sabahki şevki iade etmişti.

Gurubdan az bir zaman sonra Boğaz'ın orta tarafındaki tepelerden birinin arkasında ormanların tutuşmasına benzer kıızıl bir dalga yükselmeye başladı. Gittikçe ağaran bu kıızıl yaşmağın arkasından ay göründü. Yuvarlak, kocaman bir ay. Yıldızlar, arkasında altın izler bırakan bir kullâbdan yumağı gibi çözülerek başka âlemlere aktı. Şihâblar o kadar çok ki insanın bu akşam göklerde şenlik var diyeceği geliyor.

Garsonlardan birine sordum:

"Saat kaça kadar açıksınız?"

"Sabaha kadar, efendim."

Galiba idâre-i örfiyye dağlardan yorulmuş ve sık yapraklar arasından buraya süzülememiş. Haftanın üç günü burada gündüz ve gece farkı hiss olunmuyormuş. Haftanın dört günü mütemadi bir oruç üç gün de sürekli bir iftarla geçiyormuş.

Saat on bir. Hesabımızı gördük. Gazino hâlâ neşe ve şeta-ret çağlayanlarının şuh akisleriyle çalkanıyor. İçimizde bu gibi âlemlerde kurt olmuş biri:

"Şimdi Sarıyer sahiline iner, orada piyasayı seyrederez. Oradan sonra Hacıosman Bayırı üstünde gazinoda bir mola veririz," fikrini ileriye sürdü. Hiç kimsede münakaşa takati yoktu. Bütün varlığımızı tuhaf bir acz kaplamıştı. Bütün yol boyunca dağınık kıyafetli çiftlere rast geldik. Bunlar, her nedense arabanın fenerlerinden çok korkuyorlardı. İleriye doğru nuranî bir sütun şeklinde fışkıran bu huzmelerde acaba tahrip edici nasıl bir şey var? Bunu çok düşündüm fakat bulamadım.

Sahildeyiz. İskele gazinosunda parlak bir saz nihavent faslına başlamış. Bahçenin tenhalığı nispetinde haricin kalabalığı çok. Geniş caddede bir aşağı bir yukarı dolaşan kadın ve erkek zincirleri tâ Büyükdere'ye kadar sürüyor, bütün

rıhtım boyunca maşlahlı, çarşafli kadın grupları mehtap altında zengin bir manzara teşkil ediyordu. Deniz bir cam rûkûdeti içinde hareketsiz uzanıyor, sema, yıldızları mehtabı ile bu lacivert aynada endamını seyrediyordu. Karşı sahilin tümsekli heybeti sulara ters çökmüş bir deve gölgesi vücuda getirmişti. Bu gece mehtabın eşsiz bir hâli var. Ay sulara münferit akisler hâlinde ürperiyor, bu koca kütleyi teşkil eden her zerreye nurdan bir şey katarak ortalığı cennete çeviriyor.

Aş ışığ! altında bu cidden hoş gezinti, saat bire kadar sürdü. Ondan sonra yerliler çekilmeye başladı. Burada tepedeki serin rüzgâr yok. Alınlardaki teri kurutacak lütufluk bir nefhaya intizardan ziyade mendillerden istimdad lâzım geliyor.

Biz de ağır ağır dönüyoruz. Yollarda yalnız değiliz, avdet edenler, hayli uzun bir gelin alayı teşkil edecek kadar kalabalık. Meselenin asıl şaşılacak ciheti hâlâ İstanbul tarafından Sulara gelenler var.

Sultan Suyu'nu geçtik. Orada da saz ve söz yolunda. Hacıosman Bayırı'nı yukarıda tasvir ettiğim eğlence mahallerinden bir numune gibi gördüm. İlave edilecek şey, buranın biraz daha bayağı ve daha az neşe-bahş olmasıdır.

Yorgunum, sabahtan beri devan eden bu gürültülü seyahat fikrimi ve vücudumu tatlı bir bîtabî ile kucaklıyor. Elimden gelse altımdaki arabaya bir kırlangıç sürati vereceğim. O kadar derin bir hasretle yatağa kavuşmak istiyorum. Bir tekrar addedilse bile biterken son sözüm acı bir şikâyet olacaktır: Temiz hava, iyi su ve bol gölgeden istifade insanlığın en büyük bir hakkı, bunu kabul etmemek elimde değil. Fakat ne yazık ki vücudun bu yüzden kazandığı, içilen zehirlerle ifna ediliyor. Hem zarar yalnız kazanılanı kaybetmekle kalsa yine iyi fakat öyle zannediyorum, öyle görüyorum ki üste de çok veriyoruz.

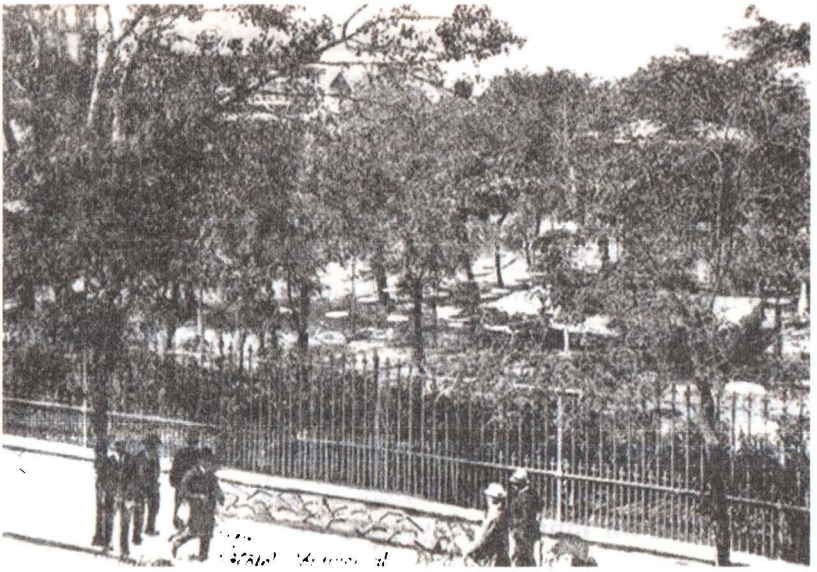
Tepebaşı Bahçesi'nde¹

Uzun ve zahmetli bir gezintiden henüz gelmiştim. Notlarımı masaya yaymış, sıraya koymakla meşguldüm. Bu aralık posta geldi. Mini mini set teşkil eden zarf yığını içinden bana da birkaç mektup çıktı. Bunlardan birisi garip suallerle dolu idi. Şöyle bir tarafa attım. Bir diğeri niçin “devr-i âlem” seyahatine çıkmadığımı soruyordu. Şehrimizin tarz-ı maîşeti, âdeti, ananelerinin geçirdiği muhtelif safhaların onda sekizi henüz meçhulümüz iken bu teklif de tam manasıyla mâlâ-yutâk idi. Nihayet bir üçüncüsü hakiki bir ikaz ve irşat gayesiyle yazılmıştı. Şöyle başlıyordu:

“Seyyah Bey, yolunuz hiç Beyoğlu tarafına uğruyor mu? Tepebaşı'nda sizi alakadar edecek çok şeyler bulacaksınız... İlh.”

Evet bu ihmal vâki idi. Fakat sebepsiz olarak değil, son hadiseleri müteakip siyaset ufuklarından öyle küstah bir hava esmeye başladı ki o semtte insanın fesi başında rahat durmuyor. Gerçi bir bardak suda bir umman kudreti yoktur. Fırtınası çabuk diner. Nitekim bu neşe damlasını işte uzun kollu, kambur felek bir yudumda içiverdi. Dün havada kocaman birer sinek gibi savrulan alkışçı şapkaların siperleri bugün kızaran çehrelerin sığındığı karanlık bir köşe oldu. Biz Türkler sâkin adamlarız. Meşrebimiz rindânedir. Olur olmaz vesilelerle tebessüm etmekten fitrat bizi men etmiştir. Güç sevinir, güç kederleniriz, derler. Ne kadar doğru bir söz. Bence o büyük ve ilâhî kurtuluş gününün muhteşem fecrine kadar hiçbir hadisenin kalbimizi fazla çarptıracak bir değeri yoktur. Hurafeleri tarih şekline sokmuş, esâtiri bir hakikat hâlinde tedvin etmiş i'câzkâr bir kavme, harikaları me'nüs ve munis görmek yaraşır. Her gün hazineler tasadduk eden bir adam sokakta bulduğu birkaç kuruşun neşesiyle çıldırmaz. Bırakalım bu hiffeti, layık olanlar yapsın...

1 *Vakit*, nr. 1322, 8 Zilhicce 1339-13 Ağustos 1337/1921.

Tepebaşı Bahçesi'nden bir görüntü.

Mektubun sahibine hak verdiğimi söylemiştim. Yorgunluğuma rağmen kendi kendime: "Demir sıcak iken dövülür," dedim ve kalktım. Sirkeci'de uzun müddet tramvay bekledikten, en aşağı on tanesinin reddine maruz kaldıktan sonra güç hâl ile birisinde yer bulabildim.

Tramvay kızgın cidarları ve tavanı ile zîruh olanları ta'kîm eden bir eve benziyordu. Bir elimde mendil, ötekinde gazeteden yelpaze, biraz hava ile su içinde kalan vücudumu serinlendirmeye uğraşıyorum.

Karaköy'ün gürültülü dönemecinden, hele şükür, kimseyi çiğnemedi gözlerimiz kanlı bir et ve kemik kümesini görmek felâketine uğramadan geçtik. Dik yokuşta rayların sürekli çığlıklarını dinleyerek yükselirken yine bu kadar dik fakat intizamsız bir yokuştan raysız, elektriksiz, çektirmeleri, kalyonları aşırın kahramanları düşünüp ürperdim. Bu tahayyül ruhumda şiddetli bir seyyâle dolaştırdı. Damarlarımda o gazilerden kalma bir tuğyan hissettim. Beynimde

bir şimşek çaktı. Bu anı ziyanın içinde böyle bir satırı okur gibi oldum: "Ben, bu ülkeyi mucizelerle aldım, şarlatanlıkla değişmem..."

İşte geldik. Tramvayda sardalya kanununa tâbi kaldığım on dakikalık zaman, elbisemde her türlü tahribatı yapmıştı. İtina ile giyinmiş, araba ile gelmiş, bu diyar sükkânı arasında benim mevkiim herhâlde iyi bir numaraya tâlib olamazdı. Bahçede muntazam bir sınıf ve tabaka teşkilatı var. İnsan bu farkı ilk bakışta görüyor. Sol tarafta hasır koltukluların geniş ve davetkâr manzarasına inzimam eden temiz kolalı, ütülü örtülerle kaplı masalar barın çok medhalli sınırına kadar süren bir mümtaz mevki teşkil ediyor. Cılız ve seyrek yapraklı ağaçların bozuk gölgeleri altına tıka basa doldurulan yuvarlak, dört köşe masalar, sandalyelerde ayrı bir hususiyet yok. Bahçenin ortasındaki oldukça yüksek köşk içinde bir Türk bandırası, henüz ahenge başlamamış, hazırlıkla meşgul bahçenin etrafını dolaşan çakıl ve iri kumlarla mes-tur yolda gezinen kadın erkek kalabalığı muhiti çok renkli ipeklerden dokunmuş canlı bir kuşak gibi sarmıştı.

Burada memnuniyetle gördüğüm şey alkolün pek revaç bulmaması keyfiyetidir. Gerçi büsbütün değil; her masada bir miktar zehir var. Fakat bunlar hem en az zararlı olandan intihab ediliyor hem de miktarca makul dereceyi geçmiyordu.

Manzara, neşe verecek bir mahiyette değil. Bazı gaddar istatistiklerin mebd'e ve me'hûzu bu gibi yerler olsa gerek. Burada "fes" in miktarı az. Hele kalpâk hiç yok. Bahçe, "tebdîl-i tâbiyyet" etmiş hissini veriyor. Sonra Beyoğlu'nun mahut yadigârlarının çok açık, çok şeffaf tuvaletlerine inzimam eden gîlzete yakın sarkıntılıkları da söylemeden geçilecek şeyler değil.

Bu aralık bando yerinde bir hareket oldu. Tavırlarında asabiyet ve büyük bir sürat hissolunan bir zat, ortada elin-

de küçük değneğiyle beklenen işareti verdi. Havada vızıltılar tevlid edecek kadar keskin ve sert bir kavisle inen değneğini ağır bir beste takip etti. Benim civarımda insanlarına aşına olduğum ecnebi bir grup var. Büyük bir dikkat ve ciddiyetle dinliyorlar. Acı bir tesadüf ile itiraf edeyim ki ben alafranga musikiden zevk alamıyorum. Bu itibarla kendi ırkımın ibraz ettiği hüner ve iktidarın derecesini anlamak için karşımdaki ecnebilerin çehrelerinde beliren hissiyatı tedkik etmeye mecburum. Biraz zekâ ve dikkat karşısında en belîğ natika, çehrelerde beliren hatların ifadeleridir. Gördüğüm manzara koltukları kabartacak derecede takdir dolu idi. Esasen beste nihayet bulduğu vakit kopan alkış fırtınası da bunu teyid ediyordu.

Gerçi bir kısım halk gözlerini bürüyen kin perdeleriyle bütün maâliyatı inkâr ile sâkit kalıyor. Fakat somurtkanlığın sâiki malum olduktan sonra onlara söylenecek şey,

“Gölge etme, başka ihsan istemez” mısraıdır.

Yanımdaki grup sürekli ve cidden kalbî alkışlarına nihayet verdikten sonra birbirlerine mütalaalarını söylediler:

“Nasıl, umulmayacak kadar mükemmel değil mi?”

“Filhakika öyle, şaşılacak şey!”

“Acaba hakikaten Türk müdürler?”

Görüyorsunuz ya karilerim, talihsizliğimiz liyakatimiz nispetinde büyük. Hareketlerimizde bir noksan görülse bizi uzaktan tanıyanlar hiç şüpheye düşmedikleri hâlde keyfiyet bir muvaffakiyete ait olursa daima itimatsızlıkla karşılanıyor. Yukarıya naklettiğim muhaverede bu netice ne kadar bariz duruyor, değil mi?

Sanat gibi çok ince meselelerde sözü, hele hükmü daima salahiyet sahiplerine bırakmak pek doğru bir hareket olur.

Ben bu endişe ile bando heyetini ne tenkit edeceğim ne de alkışlayacağım. Bu iki şıkkın da ehli değilim. Yalnız aklıma gelen birkaç şeyi şuracıkta söylemeyi de bir vazife sayarım:

Biz ne kadar saza sahip olursak olalım, garp musiki heyetleriyle aramızda yine oldukça geniş bir terakki ve tekemmül fasılası vardır. Daha cömert bir ifade ile ne kadar mükemmel çalarsak çalalım, nihayet Avrupa'dakiler derecesinde bir muvaffakiyet gösterebiliriz; fakat bu netice nihayet bize "İyi çalışmışlar, istidadları da yok değil" kazancını temin edebilir. Halbuki sanat her milletin hususî rengine boyandığı vakit gagesine vâsıl olmuş addedilir. Acaba neden biz kendi memleketimizde, kendi musiki heyetlerimizle kendi bestelerimizi terennüm etmiyoruz?

Harp içinde mabeyn orkestra ve bandosu merkezi Avrupa payitahtlarını ziyaretle konserler vererek Vagner'in doğup büyüdüğü, Vagner olduğu bir yerde, Vagner'in bestelerini çalmak hatasını irtikâb etmişti. Bunun bir kazanç temin etmediğinde o sefere iştirak edenler ittifak ediyorlar. Bilakis alaturka bestelerin davet ettiği alkış hayli yüksek bir dereceye vâsıl olmuştu.

O hâlde neden Tepebaşı'ndaki musiki heyeti güzide bir millî programla ortaya atılmaktan çekiniyor? Bu gaflet, millî varlığa karşı bu günahkâr ihmal ne vakte kadar sürecektir?.. Türk musikisi bugün yalnız bizim musikimiz değil, eğlencilerde, panayırılarda, samimî âlemlerde görüyoruz: Musevilerin de Ermenilerin de hatta Rumların da ruhunu terennüm eden bir musikidir; bizi teşvik etmeye bu hadise de kâfi gelmez mi?

Kurbanlar Kesilirken¹

Rabbanî sadakat imtihanının tevlîd ettiği “kurban” âdeti, asırlar içinde kanlı bir iz bırakarak yoluna devam ediyor. Dünyanın üstünde mümin kalpleri müşterek bir his seyyâlesiyle sarsan bu günü, bu sene tarihimizin başladığı zamandan beri kaydedilmemiş bir musibet içinde idrak ediyoruz.

Anadolu’da Türk kanı, şimdiye kadar en cömert membalara nasip olmayan bir cereyanla akıyor. İnhitat başladığı günden beri belki ilk defa mahalline sarf olunan bu kıvılcık, henüz tüten harabeler arasından geçiyor. Toprak, aç bir iştiha ile onu içtikçe daha aşağılarda henüz kurumamış başka şehit damarlarının mübarek mahsulüne kavuşuyorlar. Kanla boğulmak öteden beri bu memleketin alnının yazısıdır. Yalnız şurası unutulmamalı ki karşı karşıya gelindiği vakit Türk kanı beyhude dökülmez; ahlakına çok sadık Türk, malını nemaya vermez fakat kanının faizini istemek hususunda çok merhametsizdir. Döktüğünün her damlasına bedel bütün bir şiryânın muhteviyatını ister. Hakiki kahramanlık çoktan beridir yalnız onların arasında yaşar. Türk silah başına davet edildiği gün dünya tarihinin mihveri değişir, esâtir âleminin kıyas ve tahlile sığmayan efsanevî sahifeleri, üzerlerindeki asırların tozlarını silkerek şaşkın gözlerimiz karşısında belirir.

Çok defa hileli adeselerden temaşa edilen bu vakalar, garbın bütün tahriflerine rağmen yine eşsiz kalacak kadar yüksek bir makam işgal eder. İnsan kuvvetinin malum ve muayyen hududu yalnız onları haricinde bırakmış, yok öyle değil, Türk, bu seddi taşkın varlığıyla kendi aşmıştır. Biz, doğduğumuz gün bütün insanlar gibi âciz ve zavallıyız. Fakat er meydanında ölürken bir harika oluruz.

1 *Vakit*, nr. 1324, 10 Zilhicce 1339-15 Ağustos 1337/1921.

“Bedâyi-i ihtirâ’ eyler ölüm bahsinde erkekler” mısraını ancak bir Türk şehidinin akla sığmaz menkabeti ilham edebilir.

Bu defa bir kolumuz bağlı, bir ayağımız zincirli bir tuz ekmek hainiyle dövüşüyoruz. Aramızdaki teçhizat farkı o kadar büyük ki elimizde silah olarak yalnız tırnaklarımız var diyebiliriz. Bir Türk kahramanı, kustuğu ateşi yüzlerce metre ileriye fırlatan ve her ele râm olan asaletsiz silahı gördüğü gün “Delikli demir çıktı, yiğitlik ortadan kalktı,” hükmünü vermiş. Biz maâliyâtı bütün bekâretiyle muhafaza etmek kaydındayız. Medeniyet onu sun’î bir şekle ifrağ ediyor. Yeryüzünde zelzeleler yapacak kadar kudretli bazı mesleklerde en yüksek paye, en güzel ve en caniyane bir surette yalan söyleyen, riyakârlık edene bahşediliyor. Bir gün gelip de bu düzenbazlık işinde benim ırkımdan da bir ferdin i’tilâ ettiğini işitirsem cidden çok müteessir olurum. Bu, belki bir safvettir. Fakat ne zararı var. Omuzumda hiçbir yük taşımıyorum ki itikadımdan kimseye bir zarar gelsin.

Son taarruz, sözlerimin en büyük delilidir. Yunanlılar elli bine varan maktul ve mecruhlarına mukabil on bin arşın yer bile zabt edemediler. Halbuki bir mezar en aşağı üç metrelik yer tutar. Şu hâlde cenazelerini üst üste gömüyorlar demektir. Maddî düşünmek bazen hayırlı ve eğlenceli oluyor. Dün ziraatçı bir arkadaşla bu bahsi konuşurken o gülümsedi:

“Harp, ölüm fena ama azizim, faidesi de çok oluyor. Mese-la ben, Eskişehir civarında İnönü’nde on dönümlük bir arazi sahibi olsam başka bir şey istemem,” dedi. Dostum, kan, kemik ve çürümüş adalenin toprağa verdiği inbisat kuvvetini ima ediyordu. Ben, gülümsedim ama: “Evet, öyle!” demekten kendimi alamadım.

Bu bayram evlerde koçların, sınırlarda arslanların kanı akıyor. Bugün şafak sökerken camilerde dünyanın en müessir nağmelerinden biri olan tekbir ve tevhîd dalgaları kubbeleri dağıtan bir mehâbetle uğuldayacak, secdeye kapanan yüzlerden elemi, ye'si silecektir. Dua edilirken Allah kendisine doğru istimdad eder gibi uzanan milyonlarca kolu reddetmeyecektir. Bize gafur ve rahim olduğunu bildiren, en günahkârımıza bile "*Sebekat rahmetî alâ gadabî*" tesellisini tebşir eden bir Tanrı, yeryüzündeki bütün tevhîd ehlinin müttekâsı olan bir milletin mahvına rıza göstermeyecektir. Bu onun şanına yakışmaz. İstikbal, garip ve kıskanç bir meşîmedir, doğuracağı şeyi son raddeye kadar saklar. Bu husustaki tahminler, kehanet hududu dâhilinde dolaşan birtakım faraziyelerdir. Bu zayıf ihtimallerle amel etmek ise akıl kârı olamaz.

İşkenceden hoşlananlar şurasını unutmamalıdır ki Türk saltanatı ne Endülüs'ün zaafına ne Romalıların sınırları uyuşturan sefahetine ne de Bizans'ın mütefessih akıbetine vâris değildir.

Türk, lâyetmût eserleri, eşsiz tarihi, emsalsiz şehnameleleriyle ebedi hayatı satın almıştır. Doğduğumuz zaman "hayat hakkını" tartan terazinin bir kefesine dirhem yerine kan ve şan konulurdu. Biz, hakkımızın mukabilini işte onlarla ödedik. Bütün bunlarla beraber başkasının hakkında gözümüz yoktur. Gözyaşı döktüren elemeleri, çok ağlamış olanlar bilir. Ve biz bu dertlerin çok eski aşinasıyız. Siyaset ufuklarında talih yıldızımız söndü söneli bahtımız bir Hazret-i Eyüb macerası geçirdi ve bu felaket günleri hâlâ bitmiş değildir. Davamızın temyizinden nevmîd olduğumuz gün bütün dünya bir musibet geçirecek, bir tehlike atlatacaktır. Biz, bir âlemiz. Ve âlemler bir balon gibi sessiz, sedasız sönmez. Zelzeleler, tufanlar içinde hurdehaş olur ve zirûzeber eder.

Ya Rabbi! Kollarımız son bir penah olarak sana uzandı. Uğrunda dökülen kurban kanları arasında, vatan için göm-düğümüz şehitlerin bir sabah yıldızı gibi solmuş cenazele-ri üzerinde yalvarıyoruz. Bu insan kanıyla suladığımız son bayram olsun! Bundan sonra bize musibet gösterme! Sana yalan olmaz, sen her şeyin aslını, sebebini ve neticesini bi-lirsin. Artık çok oldu ya Rabbi, dayanılmaz bir hâle geldi ya Rabbi!..

Tabîî Hayata Rücû¹

İki sene evvel Kırım sahillerinde gayeci bir vatandaş kuv-veti karşısında mağlubiyetlerin en feciine uğrayan bozgun bir Rus bakiyyetü's-süyûfu, mevcutlarının birkaç misline varan bir kadın ordusuyla birlikte sahillerimize dökülmüş-lerdi.

Bütün Müslümanlarda merhamet ve iyilik hissi çok ten-miye edilmiş, çok incelmıştır. Bilhassa Türkler, bu husus-ta pek ileriye gitmişlerdir. Misafirperverliğimiz hakkında Frenklere kadar uzayan, meseller darbettiren vakalardan ne yazık ki bize düşen hisse daima hüsrân hem de fedakârlık karşısında hüsrandır.

Yabancı menfaatleri müsavi parçalara tefrik etmek belki iyi bir şeydir. Fakat bunda ulviyete temas eder bir şey ara-mak beyhude olur. İnsan ancak kendi menfaatiyle bir başka-sınıninki çarpıştığı vakit âdil kalabilirse büyük ve muhterem bir iş meydana getirmiş sayılır.

İşte zavallı bizlere, bütün tarihimizi dolduran felaketler içinde nasip olan yegâne teselli, bu gibi âtîfet vesikalarının yâdından ibarettir. Bazı insanlar, lokmalarımıza konan si-nekler gibi tufeyli yaşamak istidadını gösterirler ve çok defa

1 *Vakit*, nr. 1326, 15 Zilhicce 1339-20 Ağustos 1337/1921.

bu mahlûklar yabancı bir rızıktan sirkate yakın bir tarzda mütena'im oldukları hâlde gıdayı zehirlemekten de çekinmezler.

İlk günlerde tasadduk ve ianenin makul fakat dar hududu içinde kalanlar, bir müddet sonra kaşık düşmanı kesilirler. Artık geçen her gün onların ruhunu, hırs denilen belanın bu ummanları arasında çileden çıkararak mevcudun hakiki sahibini aç bırakacak kadar küstahlaşır. Misal istenirse kari-lerin İspanya tarihini, ilk Ermeni hicretini derhatır etmeleri kâfidir. Biz insan ismi altında yaşayan herkese kucağımızı açtık. Mukabilinde, hizmet şöyle dursun sadakat görebildik mi? Menfaatlerin iştirak ettiği noktalarda aldanan daima biz değil mi idik? Hele pek acı bir imtihan devresi olan Mütare- keden sonra her birinin ayrı ayrı birer dava peşinde bayrak açtıklarını, kazan kaldırdıklarını görmedik mi?

Ben, tezahür eden her mahfî harekette, manzaralar için, bir intibah fecrinin görünmez güneşini sezenlerdenim. Bu itibar ile bu gibi nankörlükler karşısında –ilk sarsıntılar müstesna– ızdırabı tesellisiyle beraber duyuyum. Fakat artık itimat ve temkinim azalıyor. Başımıza inen yumrukları o kadar vurdumduymazca kabul ediyoruz ki gönlümde serin hiçbir ümidin yerleşmesine imkân kalmıyor.

Mevzuumun çerçevesini teşkil eden yukarıdaki mukaddi- menin lisanı biraz hırçın bir edaya malikse duyduğum ızdı- raba bağışlansın. Parmağımla dokunduğum nokta, pek mül- tehib bir yaramızdır. Öyle bir yara ki zamanında teşhis ve tedavisine şitab edilmezse seri bir sirayetle bütün uzviyete yayılarak umumi bir kangreni intaç kabiliyetini gösteriyor.

Başımızda etli kemikli bir kaza şeklinde dolaşan bu teh- like, memleketin maruz kaldığı muhaceret belasıdır. Tarihi, bir hikâyeden daha başka bir maksatla okuyanlar bilirler ki

bir memleketin başına gelecek en büyük felâket düşman ordularının istilası değildir. Asker, büyük yağmurlardan sonra muhiti ansızın basan büyük sellere benzer. Bu şüphesiz zararlı bir şeydir. Fakat seriüzzevâldir, bulutlar çabuk dağılır, güneş görünür, göller mümbit birer ova olur.

Bir cemiyetin altından kalkamayacağı bir tek yük vardır: İktisadî esaret. İşte biz böyle büyük, böyle mahvedici, hatta bütün "ba'sü ba'del-mevt" ihtimallerini selb edici bir âfet karşısındayız.

Ruslar, iki sene evvel İstanbul sokaklarında açıktan uçmuş benizlerle canlı bir facia hâlinde dolaşıyorlardı. Bugün gözleri mesut bir parıltı ile yanıyor, çehrelerinden sıhhat akıyor. Tabi kariler de benim gibi kızgındırlar, onlar artık muvakkat maişet sahalarından çekildiler. Köprü üstlerinde keman çalıp parsa toplamıyorlar. Gıdalarını gazinolarda çıplak omuz ve sırtlarının tevlid ettiği raşelerde aramıyorlar. Tombala, böcek yarışı, kumarhane işletmesi gibi nispeten bilançosuz, bütçesiz teşebbüsler sahasında istikbal kurmaktan vazgeçtiler. Onlar şimdi tam manasıyla tabiî bir hayat ve maişet yolu keşfettiler. Beyoğlu'nun en muhteşem lokantaları, barları, otelleri onların elinde. Mahalle aralarında bakkal dükkânları açtılar. Musiki muallimlerinin yüzde seksenini onlar teşkil ediyor. Hatta en garibi Tophane civarında bir de büyük kasap ticarethanesi tesisine muvaffak oldular. Bir defa celeplerin haletiruhiyesini, koyun ticaretindeki dolambaçlı yolları düşününüz, sonra hicretle geldikleri bir memlekette oranın en güç bir sanat şubesinde Rusların gösterdiği bu muvaffakiyetin kıymetini ölçünüz.

Hem onlar her şeyi açıktan açığa yapıyorlar. Aralarında son derece geniş bir tesanüd ve teavün şebekesi müessestir. Kooperatiflerinde meccânî eşya alan eşhas isimleri, defterleri vardır. Hastalarına ilaç ve doktor tedarik eden büroları şaşılacak derecede büyük bir varlık gösteriyorlar. Bu teşkilat

sayesinde bugün İstanbul'da yekûnu "yüzbin"e varan Ruslardan hiçbiri aç kalmıyor.

İlleti görmek bir tedkik işi, tedbir bulmak bir ihtisas meselesidir. Bunları birbirinden ayırmak hayırlı olur. Ben, kendimde ikinci şık için liyakat görmüyorum. Yalnız bir Rus'la yaptığım mülakatı yazacağım. Bundan kimi ibret kimi de tedbir ilhamı alır:

Nişantaşı'nda selamlığını Ruslara kiraya vermiş bir dostuma gitmiştim. Orada bunlardan birkaçıyla tanıştım. Birisi hâssa miralaylarındanmış ve saraya mensupmuş. Bütün erkek Ruslar gibi boş çehreli, yumuşak hutûtlu bir adam yalnız çenesinde biraz manidar bir kıvrım var. Sofrada muhtelif meslekli daha iki kişi bulunuyordu.

Şuradan buradan konuşurken söz hicrete ve Rus idaresine döküldü. En genci şiddetli bir lisanla Kızılılara atıp tuttu ve vatanından soğuduğunu söyledi. Miralay sakın sesiyle:

"Rusya benim neme lazım. Bir daha oraya dönecek değilim ki tarz-ı idâresiyle meşgul olayım!" mütalaasını yürüttü. Ben, bu garip misafirlikten pirelenerek sordum:

"Ne söylüyorsunuz, yabancı bir muhitte yaşamak hem de meslek, mevki sahibi olan sizler için nasıl mümkün olur?" O, gayet tabîî bir surette cevap verdi:

"Meslek, hayat içindir, hayat meslek için değil. Burada yaşamak hele şimdiden sonra Rusya'da yaşamaktan çok daha kolaydır. Türkiye'de maişet sahası, madenleriniz kadar işlenmemiş bir hâldedir. Burada asgarî bir sa'y ile refaha nail olmak işten bile değil. Rusya'ya gidip başımın belasını mı arayacağım. Esasen İstanbul'da artık bir Rus muhiti teşekkül etmiş bulunuyor. Âdet ve ananelerimizden de fedakârlığa katlanmak mecburiyetinde değiliz. Rus harsı da –açılan muhtelif dereceli mekteplerle– temin edilmek üzeredir. Çocuklarımla istikbal ve terbiyelerinden endişeye hakkım yok. Gün geçtikçe şehre civar çiftlikler elimize geçecek. Bu suretle memleketin

ziraî sahasında tegaddî etmiş olacağız. Bir kere bu hâsıl olduktan sonra artık rahat rahat pipomuzu çekmekten başka yapacak işimiz kalmaz. Çok geçmeden Rus usulünde numune çiftlikleri meydana gelecektir. Burada her şey hâl-i ibtidaîde. Ben, arıcılık ve tavukçuluk hakkında birçok eserler getirttim. Bu nazariyelerin tatbikiyle meşgul olmaklığım için bana yardım edecek bir arkadaş da bulabilirsem artık istikbalimin ufuklarında hiçbir karanlık kalmayacaktır.”

“Şu halde yerleşmeye karar verdiniz, acaba vatandaşlarınız arasında bu fikri güden çok kimse var mıdır?”

Miralay yüzüme tuhaf bir nazarla baktı ve “İstisnası var mıdır? diye sorsanız daha iyi olur,” dedi.

Dostum beni teşyi ederken kapı aralığında ona içimin bütün zehrini döktüm ve “Unutma, memleketi kuşatan bu kâbusun, bu belânın surları üzerinde senin ihmalinden, senin düşüncesizliğinden de örülmüş bir kısım vardır. Sen de günahkârsın!” dedim.

Dostum infialimi çocukça, hatta şovence buldu. İşte asıl bu telakki beni harap etti. Hâlâ “şoven” kelimesinin riyakâr hududu içinde hapis olan millî vicdanın uykusu daha ne kadar sürecek?..

Bir Musiki Kulübünde...¹

“Kulüp” ismi, Meşrutiyetten evvel, memleketimizin yalnız pek yüksek efradıyla yabancı bir zümrenin dillerinde dolaşan, kafalarında birer şekil ve hatıra uyandıran bir kelime idi. Fakat şimdi bunu mahalle çocukları bile söylüyor, reşit olmayanlar hatta siyasiler bile intisap ediyor. Cemiyet hayatıyla bu tezahürî ünsiyete bakılacak olursa ilk ihtisas biraz

1 *Vakit*, nr. 1331, 20 Zilhicce 1339-25 Ağustos 1337/1921.

serin ve şifalı bir temas ile göğsümüze siner. Fakat hissinizi tecessüsle karıştırdığınız dakikada zihninizdeki vahanın bir serap olduğunu pek çabuk anlarsınız. İhtiyacın mevlûdesi olmayan, bariz bir lüzuma tekabül etmeyen sahte, sun'î her harekete nasıl âtıl bir âkıbet mev'ûd olduğu bir mütearife-dir ve memleketimiz bu hükmün istinat ettiği nazariyenin misalleriyle doludur. 324'ten beri ülkemizde tesis edilip eski bir tabirle "meşye kıyam" etmeden devrilen bu müesseseleri yan yana koysak kocaman bir şehir harabesi meydana gelir.

Hepsi müzeyyen "üslûb-ı âlî" üzere yazılmış bir nizamname ile müsaadelerini almışlar, hepsi kendi mihverleri etrafında dönmekten başka hiçbir gaye gözetmediklerini birinci madde ile kabul etmişlerdir. Fakat çok geçmeden, mesela bir musiki kulübü reisi, arkasında tınnet ve ahenk dolu bir mücahitler fırkasının yürüdüğünü zu'm ile sermest kendini bir serdar zannetmiş ve bunu bir irtika merdiveni gibi kullanmak modasına düşmüştür.

Netice elbette hüsrân olmuştur. Buna şüphe yok. Fakat bunlar öyle zararlıdır ki yalnız kendilerini perişan etmekle kalmaz, birçok masum ve cidden kudret ve miknet sahibi olanlara da yeis ve teşebbüs mahrumiyeti verir. Kulüp ismine nerede rast gelsem bu mukaddimedeki fikirlerin hemen hepsi birden çok tekerrürlerin verdiği bir tekarrurla zihnimde canlanır, titrerim. Böyle demlerde bir dua gibi dudaklarımdan tekrar ettiğim bir cümle var: Ne vakit sağlam temelli ve mesleğine sadık kulüplere malik olacağız? Yoksa bu gün daha çok uzak bir istikbale mi aittir?

Bir gün dostlardan biri, "Yahu haberin yok mu bizim semtte bir musiki kulübü teşekkül etti. Muayyen gecelerde toplanıyorlar. Hedefleri, sanatta terakki olacaktı," müjdesini verdi.

Söylemiştim ya, benim kulüpler hakkında iyi fikirlerim yoktu. Dostumun takdîr-kâr hatta heyecanlı takdimini bir "Adam sen del.."ye yakın kayıtsızlıkla karşıladım. Fakat bu müessesenin adresini kaydedip muayyen bir zamanda ziyaretine şitabıma bir mâni teşkil etmezdi. Öyle yaptım.

Dün gece işim erken bitti. Eve giderken kulübün yolunu tuttum. Müessislerinden birkaçıyla göz aşinalığım vardı. Hiç olmazsa dinleyeceğim yanıma kâr kalırdı. Kulüp, Akaretler'de vaktiyle bir jimnastik müessesesinin işgal ettiği bina içinde idi.

Mütevazı hatta biraz garip medhalden girdim, çimento döşeli büyük ve akse kabiliyetli bir müstatil teşkil eden bu yerin bana ilk verdiği his, biraz zayıf bir neşe oldu.

Kâğıtsız yüksek duvarlarda musiki ile alakadar birkaç levha, cephede torbalarıyla asılı tanbur, ney, keman, ud, kanun ve tef gibi musiki aletleri göze çarpıyordu. Dairenin etrafını çepçevre bahçe kanepelerini andıran birtakım arkalı sedirler kaplamıştı. Bunların üzerinde on iki yaşından otuzuna kadar ahenk talipleri oturmuşlardı. Camekânla ayrılmış bir kısımda bir semaverin tatlı fıkırtısı aksediyordu. Tam karşımda uçları birbirine dargın iki istifham işaretiyle kıvrılmış Fransızca "U" harfini hatırlatan bir arp, Osmanlı sancağının tatlı zemini üzerinde daha beyaz ve daha canlı duruyordu. "Bu da kulübün alameti olacak," diye düşündüm. Simaların tedkiki, evvelki hüzne yakın neşemi zayıf, ümitsizlik bulutlarından sıyırdı. Bunların içinde başlarında sanatın altın halesiyle beraber doğmuş olanlara mahsus o hususî o tâ karşıdan sezilen varlıklardan bir eser görmüştüm.

Mesut bir tesadüfle ziyaretim ders gecesine rastlamıştı. A'zâda birdenbire bir telaş oldu. Herkes kıyam etti. Kapıdan yaşlı bir zat girdi. Yanımda delaletini lütfeden zat, bu hürmet saikinin, muallimleri Enderunî Yusuf Bey olduğunu söyledi. Bu zatın şöhretini evvelce de işitmiştim. Bu gıyabî aşinalık dikkatimi arttırdı. Kendisi istanbulin ile redingot arasında

açık renk bir s tre giymişti. Müessir bir çehresi ve ağır, vakur tavırları vardı. Defi eline aldı. şimdi salonda nısfıyenin uzun "l "larını "re"lerini dinleyip tanzim edilen sazların karışık akordundan başka bir şey işitilmiyor.

Evvela hep bir ağızdan müteaddit kereler okuyorlar ve kulaklarda ist n sı hâsıl olduktan sonra sazlar refakat ediyordu. Yusuf Bey, dersi teşkil eden bestenin muhtasar bir tarihçesini yaptı: G ftesi bir "mülemma" olan bu beste, Sel m-i Sâlis zamanının bir şaheseri imiş.

Dersin tekrarı çok sürdü. İlk fasılada muallim, nısfıye üfleyen zata bir taksim teklif etti. Sazendeleri müstevli bir hastalık gibi saran naz ve istiĝnaya, hele şükür, burada tesad f etmedim. İşte şimdi bütün salon hicaz ve şehnaz naĝmelerin selsebili altında mest olmuş gibi hareketsiz, gürültüsüz hatta nefessiz denecek gibi derin bir sükût içinde. Bütün oradakiler uyuşmuş gibi. Musiki, garip ve zıt tesirli bir sanat şubesidir. Anlaşılan burada toplananların ruhlarından müşterek bir his seyyalesi geçiyor ki aralarında bu kadar mutlak ve istisnasız bir vahdet var.

Nısfıye, dünyada hiçbir saza nasip olmayan lâhûtî terenn mleriyle meyana  ıktı. Bazı seri namelerde bülbüllerin kıskanacaĝı bir feyz hâsıl oldu. İçimden,

*N yin ki çıkar zemzeme s r hlarından
Bülbüller okur sanki g l n ş hlarından*

beytini okudum. şimdi ney, tatlı seda kavisleriyle mahreçleri birbirine yakın makamlara atlayarak pesleşiyor. Al aldık a mahzun yanıklık artıyor, işitilen şey, tarif olunmaz, kelimelerle ifade edilmez cavidanî bir inilti gibi kalıyordu.

Nihayet hafif ve son derece muharrik bir zemzmeden sonra taksim bitti. Haz ve zevkin kuvvetli kanatları üzerinde başka bir âlemin zengin semalarını dolaşan bizler, ayakları-

mızı toprakta hissedince büyük bir sarsıntıya uğramış gibi irkildik. Maddî rabitalardan o kadar uzaklaşmış bir hâldeyim ki teşekkürle bile mecalim yok.

Beste yine başladı. Muallim ufak tefek noksanları tashih ile meşgul. Arada sırada,

“Akort düştü!”

“Fa’ları diyez basınız!”

“Es’lerin hakkını vermezseniz ahenk aksar,” gibi ihtarlar işitiliyor.

Muallimlik, öteden beri nazarımda pek muhterem bir meslektir. Fakat bu gece onun ulviyetini daha açık ve daha kuvvetli bir hisle duydum. Yusuf Bey, pek güç bir nağmeyi altmış seneden beri istimal ettiği hançeresiyle belki altmış defa tekrar ediyor ve katiyen fütur ve bezginlik alâimi göstermiyordu. Hele tavırlarında asabî bir eda hiç görülüyordu.

Vakit ilerliyor fakat karşı evlerin pencerelerinde hâlâ mütecessis başların salkımları var. Kulüp azası coşkun bir vecd içinde vakitten, yorgunluktan haberdar değil.

Bir derse alakadar olmadan mükerrer ahengini dinlemek, bilhassa kulaklarda yeni bitmiş bir taksimin kuvvetli intibai henüz canlı iken pek de zevkli bir şey değil. Şimdi nasıl kaçacağımı düşünüyorum.

Dışarıda meraklıların teşkil ettiği canlı bir hisar var. Bes-tenin tekrar başlamak üzere bittiği bir zamanda kalkıp müsaade istedim.

Ay ışığı altında önümde uzanan gölgemi seyrederek eve dönüyorum. Samiamdaki tatlı seda temevvüçleri hâlâ baki.

Kulüp için düşündüğüm ve temenni ettiğim şey, emsali gibi yolunu şaşırp küçük bir zaman sonra dağılmaması keyfiyetidir. Ve bu, gayet kolay temin edilebilir.

Mesaileri, meslek hududu dahilinde kalır, sanata olan sevdaları, böyle azimkâr devam eder, şiddet ve iptilâsından hiçbir şey kaybetmezse bugün ettikleri filiz, geçen her günden şaşılacak derecede büyük bir feyiz alarak kol budak salar ve az zaman içinde yıldırımların bile deviremeyeceği bir gövdeye sahip olur. Bu netice hâsıl olduktan sonra o büyük sanat ağacının gölgeleri altında mesut yaşamak kalır ki bunu temâdî ettirmek için hiçbir ilim ve zahmete ihtiyaç yoktur. Ben, bu kulûbe böyle bahtiyar bir istikbal dilerim.

Ahmed Rasim Bey'le Mülakat¹

Bazı şahsiyetler vardır, tarihe geçerler; vak'alar içinde bir konak yeri teşkil ederler. Yine bazı şahsiyetler vardır ki tarih onları bir sahifede çerçevelemez; onlar başlı başına müstakil bir hudut ile tarihi düğümler.

İşte Ahmed Rasim Bey bu ikinci mevcutlardan biridir. Edebiyat ve matbuat tarihimizin yaşadığımız devrini yazacak olan yarınki müverrih, bu simaya tesadüf ettiği zaman geniş bir hayret, derin bir takdirle irkilecektir.

Kırk seneye yakın bir zamandan beri memleketimize irfan ve nur namına ilave edilen şeyler içinde onun büyük hissesini kısaca yazmak mümkün değildir. Rasim Bey bir hamlede aşılması kabil olmayan büyük denizlere benzer.

Çoktan beri onu görmekten mahrumdum. Dışarıda uğultulu rüzgârlar önünde karlar savrulurken "*Vakit*"in sıcak bir köşesinde karşı karşıya geçen bütün bir kışın tevlid ettiği alışkanlıktan sonra birdenbire aramızdan kaybolmuştu.

Geçen gün tesadüfen Babıâli'de karşılaştık. Mütehassir bir selamlaşmadan sonra beraberce idarehaneye doğru yü-

1 *Vakit*, nr. 1340, 29 Zilhicce 1339-3 Eylül 1337/1921.

rüdük. Son günlerde geçirdiği mühimce bir hastalığın eserleri henüz çehresinden silinmemiştir. Bir müddet konuştuk. Aklıma nerden geldi bilmem, "Rasim Bey, dedim, bir gün senin canibe seyahat niyetindeyim. Ama yorgun bir Seyyah'a layık bir istikbale hazırlanman da şart."

O dudaklarını hiç terk etmeyen tebessümüyle:

"Ben, moratoryum ilan edeli çok oldu. Şart mart onları hepsine birden hak vere..." dedi. Ne ise listemde birçok taddiller yaparak uyuştuk. Halil Nihad da bu ziyarete iştiraki arzu ediyordu. Gönlünün genişliğini bildiğim hâlde istîzân ettim.

Saat üç... Vapurdayız. Güvertede korkunç bir kalabalık var. Rüzgâr, ter kokularıyla meşbû'. Birkaç şişman madamın dolgun yüzlerinde kat kat ıslak çemberler, ter gerdanlıklar gibi parlıyor. Arkadaşım hep önüne veya çok uzaklara bakıyordu. Sebebini sordum. O gayet hafif bir sesle, "Sıcak beni o kadar takatsiz bırakıyor ki harekete mecalim kalmıyor. Âlemi tedkik edersem içlerinde aşınaların bulunması mümkün. Göz göze geldik mi haydi bir selam, daha tekliflilerin iltifatını da kabul için yalnız selam değil bir de kıyam lazım. İşte onun için ya önüne veya bulutlara bakıyorum," dedi.

Dostumun cevabında benim için bir ders vardı. Kendisini bir daha söz söylemeye mecbur etmedim. Kadıköyü'ne çıktık. Burası bir aktör çehresi gibi her an biraz daha değişiyor. İşte şimdi de bir hafta evvel mevcut olmayan birtakım binalarla karşılaştık.

Sokaklar kızgın bir güneş altında sarıya yakın tozlu bir renkle uzanıyor. Şeyhimizin sayfiyesi Kuşdili'nin öte yakasında kâin "Papazın Bahçesi"dir. Bu yolu yürüyerek geçmek çok belalı bir şeydi. Fakat varacağımız vahanın serin vaadi karşısında tahammülümüz artıyordu.

Dalgın ve zayıf bir hafızanın cezasını iki misli yürümele ödedik. Ben yolu şaşırılmıştım. Birçok terledikten sonra bahçenin bir saray medhalini andıran demir şemseli kapısından vâsıl olduk. Bir satranç tahtası gibi muntazam iki renkli çakıl döşenmiş bir yoldan yürüdük. Sağ tarafta koyu bir yeşilliğin çerçevesi içinde Rasim Bey görüldü. Eliyle karşı tarafı işaret ederek yürüyordu. Yaklaşınca dostumu takdim ettim. Bu iki mümtaz sima garip bir tesadüfle o vakte kadar –tanışmamışlardı demek doğru değil– konuşmamışlardı.

Beyaza boyanmış bir masa etrafında oturduk. Rasim Bey sağ elinin şehadet parmağını bir şişe parçasıyla kesmiş, yarısına kanını dindirmek için bir tutam tütün basmıştı.

Garsonu çağırdı ve masayı hazırlattı. Bir dakika sonra havaî bir sohbet bütün tatlılığıyla başlamıştı. Bahçe hakikaten enfes bir yerdi. Buraya hava, sık sarmaşıkların yeşil eleklerinden, fısıltıları hiç dinmeyen çamların muattar kafeslerinden süzülüyordu. Ve insan onu teneffüs ederken posası çıkarılmış kıymetli bir şifa iksiri içtiğini zannediyor. Son senelerin bakımsızlığı tarhlardaki beşerî ilaveleri, sığlığı örtmüş, mesireye vahşi fakat bâkir bir güzellik gelmişti. Orta yerde beyaz kubbeli bir mahfil, bir saz mahalli oturtulmuştu.

Üstada dönüp, “Vallahi,” dedim, “sizi bu mazhariyetinizden dolayı kıskanmamak kabil değil. Biz matbaada çile çıkarırken siz burada bir Sadabad zevki sürüyorsunuz. Bu hâliniz iştiraki tamime çalışan asrın düsturlarıyla uygun düşmüyor.”

O, yalnız zengin manalı bir gülüşle iktifa etti. Sözü evirip çevirdim, muharrirliğe döktüm. Rasim Bey, bu hususta pek titiz. Bugünkü şerâiti hiç iyi bulmuyor. Bilhassa muaşeret noksanından pek müşteki. Bir aralık, “Ben, *Tercüman*’da çalışırken,” dedi, “Ahmed Midhat Efendi merhumun huzuruna haftada ya bir ya da iki defa çıkardım. O da davet vuku bulursa. Şimdikiler, yani sizler, ağzınızda cıgara, bacak bacak

üstüne sâhib-i imtiyâzlar, başmuharrirlerle çene yarıştı-
yorsunuz. Muhabbet ve hamîyyet başka, şekl-i hürmet yine
başkadır. Bu teklifsizlik muzırdır da. Biz vaktiyle beğendir-
mek hissinin buhranı, sa'yi içinde yaşadık. Terakkimizde
en birinci âmil, büyüklerimizle aramızdaki mesafeyi tanı-
mak olmuştur. Ben, etiketçi bir adam değilim fakat merasi-
min hoş ve gönül ferahlatıcı birtakım eşkâli vardır ki ayrı
bir zarafet ve samimiyet muhiti yaratır."

"Gazeteciler içinde yetişmeye namzet kimi görüyorsu-
nuz?"

Üstat, burada bir müddet vereceği cevabın aks-i sedâsı-
nı düşünür gibi durdu. Bir zaman çehresinin hatları iltifat
hisleriyle gevşeyecek oldu fakat hakikat hissi bu muvakkat
zaafı gidererek yüzü yine evvelki düzlüğünü iktisab etti. Ve
"Doğrusu ben, hiçbir namzet göremiyorum. Muharrirlik, ga-
zetecilikteki manasıyla çok şartların birbirine girift olması-
nı istilzam eder. Mesleğin sahası pek geniştir. Bu derin boş-
lukta mini mini kanatlarla uçulamaz," dedi.

"Bir muharrir kendini herhangi bir mesele huzurunda
sâkit kalmamakla mukayyed bilmelidir. Mesela ben, riyazî
meselelerden bile bir netice çıkaracak malumat ile müceh-
hezim. Pek çapraşık bir şeye rast gelirim *Laros'a* şöyle bir
nazar, hafızamı tahrike kâfi gelir. Çünkü lazım gelen esasât
dimağında mevcuttur. Sonra biraz acı da olsa yine söyleye-
ceğim, bilmemek günah değildir. Fakat hem boş kafalı olmak
hem de doldurmaya çalışmamak... İşte bu çirkin ve ayıp bir
şeydir."

"Halbuki gençlik meydanda; adi romanlardan başka hiç-
bir şey okumuyorsunuz. İstisnalarınız o kadar az ki hük-
mümü teşmilde bir beis görmüyorum. İnsanlara ebediyet –
maddeten– mev'ûd değildir. Biz birer birer göçeceğiz. Fakat
benim ihtiyarladığım müddet içinde bana benzerlerin yetiş-
mesi lazım gelmez miydi? Fakat yazık ki yerimi dolduracak

kimse olmayacaktır. Bunu manasız bir gururla değil bir şikâ-
yet tarzında ortaya atıyorum.”

“O canlı hatıralarınızın yazmadığınız kısımlarından bazı-
larını bize anlatmanız kabil değil mi?”

“Onların çoğunu yazdım. Satıra geçmemiş olanlarını ise
–burada yüzüme ‘yağma mı var!’ demek isteyen bir nazarla
bakmıştı– kendime saklamak taraftarıyım.”

“Yazılarınızda annenizden çok bahsettiğiniz var fakat pe-
derinize dair bir işaret yok. Bu muhabbet farkını nasıl izah
edersiniz?”

Ahmed Rasim

"Onu görmedim de ondan. Ben doğduğumdan birkaç ay sonra başka bir memlekete gitmiş, orada başka bir yuva kurmuş ve bana birçok kardeşler yetiştirmiş. Kendisi hacı imiş. Hatta bundan altı sene evvel buraya geldi. Bir miktar görüştük. Şiddetle dindar ve mutaassıb bir zat idi. Torunumun sünnet cemiyetinde onu da davet etmiştim. 'Odada fotoğraflar var!' diye pür telaş dışarıya çıkmıştı. Bir fotoğrafı temaşa günâh-ı ekber!.. Ama sekiz karı almak, birçok çocuk peydahlamak ve hiçbirinin istikbalini benimsemeden şuraya buraya ekivermek -haşa- sünnet-i seniyye!.."

"Yazılarınızı günün hangi zamanında yazarsınız?"

"Geceyarısından sonra. Ekseriya saat ikide uyanırım. O vakit ortalık sakin ve mülhim oluyor."

Yüzüne manalı bir surette baktım.

"O saatlerde suyun lezzeti artarmış, derler. Tasdik eder misiniz?"

Muhatabımın gözlüğü titredi. Yanak başları sarsıldı. Hayret ve merhamet dolu bakışlarını gözlerime dikerek,

"Suyun lezzetini zaman değil," dedi, "hararet derecesi değiştirir. Fakat sualin 'mâ-nahnü fîh'ine gelelim. Beni hilâl-i ezrak riyaseti makamına oturtan zevzekler var. Yahu, bunlarda hiç akıl ve muhakeme denilen şeylerden eser bulunmaz mı? İspirto irade ve düşünüşün insicamını dağıtır. Dedikleri gibi eğer mest-i müdâm yaşamış olsa idim, hiç kırk seneden beri fasılasız bir tahrir hayatı geçirebilir mi idim?" Sonra gülümseyerek bağırды:

"Koçu, getir benim binliğimi!"

Garson emrolunan şeyi getirdi. Bu, soğumak üzere buza konmuş elli gramlık mini mini bir şişe idi.

Akşam yaklaşıyor, gölgeler esmer bir koyulukla uzaklara dağılıyordu. Üstadın veda için uzanan elini öperken kırk se-

neden beri memleketimizde pek az emsaline tesadüf edilen afif bir kaleme dayanarak yürümüş, memuriyete girmemiş (malum olduğu üzere Rasim Bey, Daruşşafaka'dan çıktığı zaman Telgraf Nezareti'nde pek az müddet bulunmuştu) hiçbir fırkaya satılmamış muhterem bir nasiyeyi selamlamak mazhariyetinin verdiği o büyük, o engin hazlarla ruhumun dolduğunu hissettim.

Millî Büyük Bayram Fecrinde...¹

Bir aydan beri yıldırım yüklü bulutlarla örtülen İstanbul havası, dün büyük, rehakâr bir şimşekle aydınlandı. Beş ay evvel yine böyle samedanî bir ışık bu İslâm Payitahtını kurşun kubbelerin zafer parıltıları içinde bırakmıştı. Yunan bağrında patlayan topların tekâsüf etmiş alevlerinden doğan bu ziya tufanı bize mal, can, ırz selameti getiriyor, ortak-sız bir vatan, hudutsuz bir şeref yaratıyor.

Gerçi bu şehir, her dinde, her ırkta ve her memlekette mabud sanılan bugünkü melhamenin kahramanlarına şenî bir lisan kullanmış iki cihanda melun şerirlerin de penahıdır. Burada öyle mürtedler var ki insan onları dinlerken bütün dünya akreplerinin zehirlerini bir yudumda içmiş gibi oluyor. Bunlar, cehennem ehlinde de eşna'dırlar. Bunlar, Allah'ın mağfiretinden de büyük günah işlemiş iblislerdir. Onların damarlarında –haşa– Türk'ün asil ve temiz kanı değil yılan kusmukları dolaşiyor.

İstanbul, çehresinde tarihin en karanlık bir devrinde bitmeyen bu şenaat “kan”larından hayâ eden bir kızılığî asırlarca taşısa yeridir. Halife Osman'ın elindeki *Kur'an*'ı kana boyayan küfür ve hıyanet ehli, bunların yanında yeni doğmuş bir kuzu kadar masum kalır. Bu vakalar tarihe geçtiği gün

1 *Vakit*, nr. 1350, 10 Muharrem 1340-13 Eylül 1337/1921.

onları okuyanların zihninde alevden istifhamlar kıvrılacak ve nihayet verecekleri hüküm, "O günlerde İstanbul bedbaht ve kansız bir kalabalığın ülkesi imiş," olacaktır.

Evet, kariler, biz Türklerin vatanı kadar kıymetli bir memleket daha yoktur. Dünyanın uğrunda bu kadar kan dökülmüş beldesi yoktur. Cihanda her şey hatta kalem, namus ve itikad bile altınla satın alınır. Fakat bir beldenin değeri her zaman kanla ödenmiştir.

İstiklal, bir milletin alnında ve boynunda adetsiz kıymetlere sahip bir taç ve gerdanlıktır. Fakat bu incili kordon kuvvetli bir boyun, o parıltılı taç mağrur bir baş ister.

İşte Osmanlı Türk, bugün üçüncü defa olarak istiklalinin bahasını Anadolu kayalıklarında köpüren saf kanı ve dillerde söylenen kahramanlığı ile ödüyor. "Gordion" Yunan gırtlığında nefes vergisi olan bir kördüğüm olduğu gün yaşamak hakkımız gök gürültülerini andıran bir alkış fırtınasıyla teslim edilecektir.

Dün, Yunan vahşilerinin yatağanlarını, baltalarını bileyen perende üstatları, yaman bir taklakla istiklal tacının uğultulu zafer rüzgârıyla dalgalanan saçlarımıza pek yakıştığını söyleyeceklerdir. Çizmelerimiz düşman alnında yükseldiği, mahmuzlarımız düşman bağrına saplandığı bugün bize yalnız galip denemez...

Dünya ve siyaset sazının tazallüm ve hak perdeleri öteden beri sağırdır. Onu dinleyenler, falsolu bir seda işitmiş gibi yüzlerini ekşitirler. En büyük hatip çelik namlulardır. Havada ıslık çalan nikel kaplı kelimelerin belagati karşısında asırlar eğilir tarih divan durur.

Bir ay evvel bu gözlerim neler görmemişti. Muntazam ve ihtiyarî bir ricatle çekilen ordumuzun bıraktığı bir iki şehre giren Yunanlılar, her müdafaasız köyün işgalini bir "Tru-

va" fethi kadar dağdağalı, tantanalı tebliğlerle neşretmişler, Galata, o fuhuş ve melanet yuvası saçları kasketlerinden fırlamış sarhoşların naralarıyla çınılıyordu. Mukaddesatını "Averof" mürettebatının kucaklarına teslimi şeref sayan bu seviyesizler, o gün ne bilenmiş bir kin ne de hudutsuz bir canavarlıkla kudurmuşlardı.

Fakat ordu gerilen bir yay gibi geriliyor, arkaya atılan her adım, Yunan kafasına inecek kayanın sıklet ve şiddetini arttıran bir mancınık zembereğini andırıyordu.

Sarhoş sürüsü yürüdü, kendisine hazırlanan akıbetten bîhaber ulumalar, homurtularla ilerledi. Bilmiyorlardı ki kartal yuvalarını andıran bu yalçın kayaların arkası kasaturalarını birbirine çarpıp ölüm türküsünü söyleyen "Serdengeçti"lerle doludur.

Bilmiyorlardı ki "Türk"e tarihin onu tanıdığı günden beri karşısında başka ırkların parmak ısıracağı harikalar mev'üddur.

Bilmiyorlardı ki ona karşı yapılan her tazyik, her hücum, onun bir harikalar zincirine benzeyen tarihine yeni mucize halkaları ilave etmekten başka bir netice vermez.

Kostantin, bir tacın altın gölgesi uğrunda kendi kanından, kendi neslinden olmayan bir milleti boğazlatırken, siyâsî ufkumuza yeni bir zafer yıldızının doğmasına yardım etti. Önümüzdeki geceler ne kadar karanlık olursa bu yeni yıldızın da parıltısı o kadar keskin olacak ve dikenler arasında sürüne sürüne gelen düşmanların takarrübünü en doğru ve en sadık bir nöbetçi gibi ihbar edecektir.

Anadolul!.. Anadolu!.. Sen yalnız ana değil, arslan dolusun. Ben, [...]¹ bir şehrin [...]² kalbi senden bir an ayrılma-

1 Bir kelime sansür

2 Yarım satır sansür.

miş bir çocuğu sıfatıyla bile bilmem topraklarını öpecek bir mazhariyete nail miyim? Korkarım ki “Kuru yanında yaş da yanar,” hükmünü bugün bir hakikat, istisnasız bir hakikat gibi kabul etmiş olmayasın.

Seni şimdi top tarrakaları, şimşekleri içinde gün renkli bir fecrin maverasından temaşa ediyorum. Kulaklarımda milyonlarca göğüsün bütün kuvvetiyle kopardığı alkış uğultuları dalgalanıyor. Bu dalgalar, semavat içinde geniş halkalarla şarka doğru yürüdükçe çarpıntılı peykleri de beraber sürüklüyor. Çok sürmeyecek bir gün bu münferit peykler onunla birleşecek ve o zaman hilkatten beri âlemin görmediği bir ziya membaı, bir güneş doğacaktır. Ondan sonra yer yüzünden siyasî geceler, zulüm karanlıkları kalkacaktır.

Bugün gönüller şen, vicdanlar şen, imanlar şendir. Bugün yalnız Türk dünyası değil bütün İslâm âlemi sevinç gözyaşları içinde kalplerindeki elemeleri yıkıyor.

Ey bu rehakâr fecrin yıldırımları! Sizler bütün dünyanın takdirine, İslâm âleminin şükranına hak kazandınız! Bu mübarek günde meydana getirdiğiniz harikalara “vazifemizdi” demek tevazuunu gösteriyorsunuz ki sizlere de ancak bu tür-lüsü yakışır. Büyük evlatlarının minnettarı olan vatan size gazanız mübarek olsun diyor.

Köprü'den Yakacık'a Kadar...¹

Kaç zamandır zihnimi işgal eden emel husul buldu. Gön-lümde büyüttüğüm bu sükûn ve inziva arzusunun husulü müddeti kısa fakat tahribatı korkunç denecek kadar derin ve geniş bir hastalığın nekahetine tesadüf etmekle kıymeti kat kat büyüdü.

1 *Vakit*, nr. 1357, 17 Muharrem 1340-20 Eylül 1337/1921.

Kadıköy İskelesi'nin o hiç eksilmeyen kalabalığı içinde bekliyorum. Yazıma bir şikâyetle başlamayı hiç sevmem. Lakin ne yapayım ki bunda çok haklıyım. 3,45'te hareket edecek vapur ve tren yolcuları gişeler önünde birbirine kaynamış denecek kadar sık ve girift birer kitle teşkil ettiği hâlde mini mini pencerelerde hareketten eser yok.

Yolcuların yekûnu arttıkça havanın safiyeti azalıyor, insan nefes vergisi verirken –ciğerlerine lazım gelen zerratı– güçlkle alıyor. Ne olur, bu gişeler biraz evvel açılrsa da halk bu işkenceden kurtulsa...

İdare, vapurlardaki azaptan feryat edenlere –sudan bile olsa– birtakım mazeretler bulup söylüyor. Fakat işte bunun su götürür yeri yoktur zannederim.

Bizi götürmek üzere gelen vapurun düdüğü aksetti. Ancak o zaman memur efendinin keyfi geldi. Asık bir çehre ile biletlerini tevzie başladı. Ben de çilemi çektikten sonra biletimi aldım ki başka memleketlerde bir pasaport çıkarmak bile bu kadar müşkül değildir zannederim.

Bu kaç günden beri etrafa yağın şiddetli yağmurların tesiriyle havada hiss olunacak derecede bir serinlik var. Rahatsızlığımın nüksetmesi ihtimaliyle iç kamaraya girdim.

Şiddetli bir kışın pişdarı olduğunu her hâliyle ima eden sert rüzgâra rağmen hâlâ geniş dekolteli madamlar var.

Kolları yok denecek kadar kısa elbiselerinin içinde hiç şüphesiz tam bir istirahat hissetmiyorlar. İşte bir tanesi tam karşımda. Yağlı bir tabakanın sıyanet ettiği kalın boyun ve göğsündeki pudra bulutunu ter damlalarıyla berbat etmemek için pencereyi açmış benim yakalarımı kaldırmama lakayt ufukları –gönül ufuklarını kastediyorum– seyr ile meşgul.

Halbuki onu boğan şey havanın sıcaklığı değil, şiddetle sıktığı, hatta sıktırdığı korsesidir. Yanımdaki hatun karşımdakinin aksine afif mi afif. Köprücük kemikleri birer tuzluk gözü gibi çökmüş. Cılız kollarının tüyleri soğuktan ürpermiş.

Ötekinin açık yakalı, kolsuz elbise giymesinde gösterdiği yerlere nazaran haydi bir hikmet var diyelim fakat bu niye böyle giyinmiş?..

Şeyhim, kadınlar için "Saçı uzun aklı kısa," derdi. Ben hayatımda bu mahlûkların kendi hüsünlerinin gayrı mesailde bu nazariyenin tam manasıyla aksini gördüm. Evet mürşidim! Onlar yalnız kendi güzellikleri bahsinde kendilerini kaybediyorlar. Ayna karşısında kendilerini tedkik ederlerken –bu meçhul bir muammadır– noksanlarını mümkün değil göremezler. Kadının dimağına uğramayan yegâne fikir, kendi güzelliklerini tenkittir.

Biletimi evvelce tedarik ettiğimiz için doğru vagona girdim. Karşıda "*Tahidromos*" okuyan bir Rum var. Elimdeki akşam gazetelerinin 36'lık tebşirlerine endişeli yan bakışlar fırlatıyor.

Sağ tarafımda Türkçe konuşan Ermeniler on binden hiç aşağı inmeyen ticarî muamelelerden, siparişlerden dem vuruyorlar. Şiveden anlayan bir yabancı bunları dinlese hakkımızda hiç de iyi bir fikir peyda edemez sanırım.

Karşımdaki Rum, elimdeki gazetenin "Bir Yunan efzûnunun Ankara'daki ziyafetinden nasibini aldığıнын resmidir," mealli karikatürünü görünce gazetesini açtı. Meğer ilk sahifenin alt kısmında birçok koca kalpaklı Ankara yaranının perişan bir vaziyette gösterilmiş karikatürleri varmış.

Bu akıl dilencisi sersemin hâline defretle güldüm.

Kızıltoprak'tan itibaren genişleyen manzara fena komşumun çehresinden daha cazipti. Kalbimde gayz fırtınaları koşturan bir müşahededenden ise uzun süren bir yazın kuraklığı altında solmuş bir muhitin mülhem ve düşündürücü izlerini temaşayı tercih etmek daha tabii ve semereli idi. Öyle yaptım.

Son yağmurların uyandırdığı tatlı bir yeşillik bazı yerlerde oyalı bir dantel gibi görünüyor. Sonra yine toprak ve sarı renkler başlıyor. [...]’¹ Biraz evvel inen armalı kasketlerin yanında meşum gazetesini burnuma sokar gibi küstah hareketlerde bulunan palikarya, birdenbire okuduğu yalanları yarıda bırakarak paçavrasını katladı. Ben yine güldüm. Hatırıma efendisinin etekleri altına saklanıp etrafa havlayan finolar gelmişti... Düdük öttü, vagonlar sarsıldı. Memur dik bir sesle bağırdı.

“Kartal!..”

İndim. Zavallı Kartal, buraya altı sene evvel birçok defa gelmiştim. Burası da İstanbul’un birçok yeri gibi harap olmuş. Bî-aman bir yangın bu şirin ve zengin kaza merkezinin bir tarafını baştanbaşa bir yığın taş ve kül hâline getirmiş. Evvelki umrandan, eski güzelliğinden eser kalmamış. Gönlüm hüznün doldu. Gözlerimi yere indirdim. Doğru Kartal’la Yakacık arasında işleyen otomobillerin sıralandığı yere gittim.

Hiç tanımadığım başka bir müşteriyle beraber bozuk kaldırımli yollarda omuz tokuşturarak gidiyoruz. Önümüzde kızıla yakın, bakır renkli bir yol, dalgalı bir rü’yetle görünüyor. Uzakta Yakacık bir sedef yığını hâlinde pırıldıyor. Dört kilometrelik yolu on dakikada aldıktan sonra köyün mezarlığına vâsıl olduk.

Bana bu ruhanî medhal biraz ahret yolunun başlangıcı gibi geldi.

Birkaç çınarın geniş gölgesi altında dinlenen kahve önünde yaygaralı arabamızdan indik. Herkes ihtiyarsız bir tecesüsle bize bakıyor.

1 Bir satır sansür.

Yakacık'ta Birkaç Gün...¹

Üzerimize çevrilen mütecessis nazarlar çok sürmeden tabiileşti. Payitahtın bu parçası, mevsimlik ziyaretçilere öteden beri alışmıştır.

Nahiyenin tam merkezini teşkil eden bu çınarlar altı, râ-tıb ve soğuk denecek kadar serin. Sağda beyaz badanalı ve temiz bir cami, altında muhtelif vakıf dükkânları var. Bir yarım daire teşkil eden sol tarafta pek mütenevvi ve mütebâyin bir dükkân silsilesi sıralanmıştır. Meydanda çınar ve gölge safasına şitab etmiş oldukça kalabalık tabaka içine ben de karıştım.

Üç büyük asrın vukuatına şahit olmuş bu kalın gövdeli, geniş yapraklı çınarların gölgesinde gerçi hoş ve davetkâr bir cazibe var fakat ne yazık ki yalnız istirahat zamanlarına tahakküm edebilmesi lazım gelen bu yer, yerlilerin mesai müddetini de bel' ediyor.

Mesela işte karşımda birkaç delikanlı kirli kâğıtlarla saatlerden beri meşgul olmuşlardı. Bunu önlerindeki taş tah-tanın taşıdığı rakamlardan istidlal ediyorum.

Kahveci, elindeki pirinç ateşdânı masaya bıraktı ve ne içeceğimi sordu. Giderken arkasından baktım. Ağır, mesleğiyle hiç tevafuk etmeyen vakar ve azamet dolu bir refâtâr vardı.

Bu aralık beni davet eden dostum geldi. Onunla bir müddet konuştuktan sonra eve doğru yürümeye başladık.

İstanbul'un tramvay, otomobil, araba, omnibüs gibi gü-rültülü nakil vasıtalarından kurtulmuş sokaklardan geçerken bu bâkir sükûta karşı gönlümde bir hürmet uyanıyor, kendimi "kable't-tarih"i asrımıza kadar sürüklemiş bir şehir numunesinde sanıyordum.

1 *Vakit*, nr. 1364, 24 Muharrem 1340-27 Eylül 1337/1921.

Köşeyi dönerken karşıdan gelen bir gruba rastladık. Kadının erkek on kişi kadardılar. Gülerek konuşarak iniyorlardı. Burada yerlileri yabancılardan tefrik eden nazar, yalnız kıyafetinin şehadetine istinat etmez. Yerlilerin sakın evzaı, gürültüsüz kelimeleri ve bezgin heceleri de ayrı birer teşhis vasıtasıdır.

Tatlı bir meyil ile yükselen kırmızı topraklı yolda birkaç çeşme gördüm. Bunların mermer yalakları içinde çıplak ayaklı, takunyalı kadınlar bir şeyler yıkıyorlardı.

Duvar diplerine serilmiş keçeler, hasırlar üzerinde kaynamış buğday taneleri serilmişti. Dostum dikkatimi görünce izahat verdi:

“Malum ya önümüz kış. Etrafı kar bastı mı burada in cin top oynar. Muntazam bir çarşı yok ki haftalık veya günlük nafakanın tedariki ayrı bir gaile teşkil etmesin. Bu gördüğün buğdaylar, el değirmenlerinde taneler hâlinde öğütülecek, o hep bildiğimiz a'lâ bulgur olacaktır.”

Eve geldik. Misafir olduğum bina kasabanın en yüksek yerinde kâindir. Pencereilerin gözlerimize açtığı hudut alabildiğine genişti. Fakat ufuklardan ayrılan nazar, bir kere köyün üzerine in'itâf edince şiddetli bir inkisâr duymamak kabil olmuyor.

Gelirken aşağıdan yukarıya bakmaya mecbur olmuş ve beyaz cepheleriyle Yakacık'ı bir sedef yığını hâlinde görmüştüm. Kuşbakışı manzarası pek fena. Simsiyah kiremitlerin teşkil ettiği setlerin bir yangın yerinden, istila görmüş bedbaht bir beldeden farkı yok.

Bu enkaz birikintisini müştak bir nazarla seyretmek kabil değildir. Elemlı manzaralar seyrine de sinirlerimin –bu hasta hâlimle– tahammülü yoktu. Gözlerimizden bulutlu bir güneş altında nihayetsiz bir sümbül sahrası gibi uzanan denize ve mesafelerin kamburlarını örttüğü uzak ovalara çevirdim.

Büyükada, sonra sırasıyla Heybeli, Burgaz, Kınalı büyük deniz kaplumbağaları gibi gölgelerini sulara içirmiş uyuyorlardı.

Orada birer tomruk gibi görünen ağaçların uzaktan ne tatlı bir hendesiyeti var.

Birden ortalık karardı. Şimşeksiz, gürültüsüz bir yağmur rüzgârla savrulmaya başladı. Kolay kolay gönlü olmayan mızımız çocuklar gibi durup durup tekrar başlayan ince, insana eleklerden geçmiş hissini verecek kadar nâ-mahsus, sinsi bir yağmur...

Dostum, "Talihin yok, yağmur başladı. Evde kapanıp oturmaya mahkûmuz!" dedi.

Omuzlarımı silkerek bir "Adam sen del.." savurdum. Mafih bu zoraki bir şeydi. Yakacık'ta bir pencereye yapışıp oturmak, hayli güç bir mahrumiyet meşakkatiyle insanı üzer. Fakat bir müddet sonra semanın bir parçası yarıldı ve sarı, zengin bir huzme ıslak kiremitlerde akisler, parıltılı kıvrımlar yaparak gittikçe genişledi.

Deminki yağmurdan yalnız hafif bir toprak kokusu kalmıştı. Yeni gidilen yerlerde insan aşınalarla muhât olsa bile gurbet hisleri içinde kalır ve aman ya Rabbil Bu duygu ne kadar acıdır. İşte şimdi yüreğimde böyle bir sızı ile muzdarib olduğum hâlde dostuma sezdirmemeye çalışıyorum. Gerçi o, tam manasıyla kalenderdir. Ve esasen bir "Seyyah"ın müsaferetini kabul eden kimsenin bundan başka türlü olmasına da imkân bulunur mu?..

Ayrılık günlerinde ben asıl akşam Zamanlarından korkarım. O dakikalar pek güç geçer. O, yarım aydınlık, ufuklardaki o melül renk, hele böyle rû'yet ufukları alabildiğine geniş bir yerde kat kat fazlalaşır...

Çınarlar altına bu ikinci defa gelişimde, manzarayı ve muhite hâkim hâleti değişmiş buldum. Yabancıların kesafeti artmış yerlilerin sakin mütevazı ruhu misafirlerin patırtıla-

rıyla örtülmüştü. Tabii bir şemsiye gibi açılan bu geniş yapraklı ulu ağaçlar altı, şimdi Eminönü kadar gürültülü muhavelerle çalkanıyordu.

İlk gece... Seneler vardı ki gurbet ve yalnızlık acısını unutmıştım. Bu dakikada bu elemin en geniş manasıyla duyuyorum.

Pencerenin kurcaladığı rü'yet sahasının vüs'atinden bahsetmiştim. Misafirperverliği lüzumsuz telaş ve tekellüfte, manasız bir teşrifat yorgunluğunda bulmayan dostum, beni tabiatla karşı karşıya bırakmıştı.

Şimdi önümde tutuşmuş ince bulut damarlarıyla katmerleşen bir sema ve ufkun birkaç mızrak yakınında, yuvarlak, bir kan portakalının makta'ını andıran bir güneş var.

Gurub sahası oyulmuş, ufuk ortasından kesilmiş pembe bir kâğıt fenere benziyordu. Dağlar, ovalar, sular kızıla yakın pembe bir duvakla örtünüyor. Fakat ortalıkta anlatılmaz bir hüznün var. Bu pembe duvak, sevdiğinden başkasına verilen gelinlerinkiler gibi bir an içinde kanlı bir kefen olmak istidadını gösteriyor.

Derbederliğe veda edeli çok oldu. Evvelki avarelikten gönümde kalan şey, derin bir yorgunluk ve sızlamaya müheyya bir nedamet yarasıdır. Dört seneye yakındır evimden bir gece ayrılmamıştım. Dün ayrılırken yüreğimin sızladığını acı acı duydum. İnsanlar tuhaf mahlûklardır. Bir günde avdeti kabil yerlere giderlerken iftirak elemi ayıplarlar. Fakat sorarım size ey kariler, hicranı artıran şey mesafe midir?.. Gönül ziya kadar süratle hübüden eden bir kuştur. Tesellisi mevcut iken esasen aradaki mesafeye fazla bir kıymet vermekten memnûuz.

Göz, gönülle aşına arasında bir posta tatarından başka nedir? Firkatte acıyı gönül fabrikası imal eder. Bunun için ben

diyorum ki "Teneffüs edilen hava içinde birer gizli bağ ile bağlandıklarımızın nefeslerinden eser kalmadığını duyduğumuz her yer bir hicran sahasıdır." Fakat bu bir "hissî i'tilâ" meselesidir. Zaten aynı hadiseden herkesin müşterek ve müsavi bir surette sarsılmaması da bundan ileri gelmiyor mu?..

Ufuk, teessürümü damla damla içerek kararıyor. Uzaklarda Keşiş, ağır ve mehîb gölgesiyle bir "şibh-i dıl" şeklinde uzanıyor. Deniz, mürekkep karışmış bir şarap kâsesi gibi mor ve kırmızı renkler içinde gittikçe esmerleşiyor. Hulasa her taraf tâ içime çöken ve oradaki büyük ye's ummanına karışan bir elem taşıyor. Cenab Bey çok muvaffak bir tasvirinde bu saatler için,

*"Sanki engüşt ber-dehân melekût
Bütün eşyaya der: Sükût! Sükût!"*

diyor. Ne olurdu, bu parmakları gül dudakları üzerinde duran meleklerden bazıları gönül ufuklarından da görünseler, oradaki yaygaracı elem çocuklarını da sükûta davet etseler...

Karanlık arttıkça karşı adalarda birer ateş böceği lambaların kırıpıştığı daha büyük bir vuzuhla görünüyor. Bazı yerleri rendelenmiş gibi mücella duran denizde arkasında alevden bir iz bırakan balıkçı kayıkları geçiyor.

Dostum çok hâl-aşınadır. Beni yalnız bırakmakta istical gösterdi. Şimdi odamda, -bana verilen odada demek istiyorum- penceredeyim. Demin tabiatın benim teessürlerime iştirak eder gibi siyahlar giyindiğini söylemiştim. Bu, fazla bir "hüsn-i niyyet"miş. Karşımda biraz evvelki sahaya tamamıyla yabancı başka bir feza, başka bir âlem var. Ufuk, zenperest bir kadın ruhuyla saçlarına, boynuna, göğsüne pırıldayan

birtakım şeyler takmış, şöyle bir tarafına da mehtap madalyonunu asmıştı.

Bu manzara, beni bir vefasızlık karşısında kalmışım gibi üzdü. İnsan her nedense muzdarib olduğu demlerde etrafında tebessüm görmeye tahammül edemiyor. Bu, belki Hodgâmlık numunesidir. Fakat bunu fena bir his değil belki de ihtirama layık bir sinir nöbeti addetmelidir.

Buranın en bariz vasfı havadaki fevkalade ciyâdetle beraber namütenahi sessizliktir. Burada hiçbir ses devamlı bir çalkanma yapmıyor. Mesela işte karşiki yamaçtan geç kalmış bir sürünün çingirak sesleri geliyor. Ucu bucağı gelmeyen sükûtun içine damlayan bir noktali ahenk etrafımda bir akis bırakmadan sönüverdi. Civarda ne vadi, ne de sesi merkezinde topladıktan sonra reddedecek bir kayalık, hiçbir şey yok.

Arada sırada köpek sesleri sedadan bir kavisle köyü kuşatıyor, birkaç horoz ötüyor, kapılarda bekleyen inekler böğürüyor, fakat bütün bunlar gayet az devam eden arızalardır. Belde, gayr-ı meskûn gibi sağır bir sessizliğe gömülü uyuyor.

Etrafta ışık bile yok. Tek tük kafeslerden süzülen tozlu ziyalar o kadar sönük ve cansız ki insanın bunlara ışık diyeceği bile gelmiyor.

Bir aralık dışarıda kalabalık ayak sesleri duydum. Pencereden eğilip baktım. Bir devriye geçiyordu.

Öyle ya, burası dağ başı. Hem birçok masumun pusularda itlaf edildiği gün daha mazi olacak kadar bile eskimedi. Bu gibi takayyüdâtı tabiî saymak lazım geliyor. Civardaki Rum köylüleri buralara kadar taşıyor birçok melanetler yapıyorlarmış.

Hicrandan, ayrılığın elemelerinden biraz fazla bahsettim. Muhayyilemin son merhalesinde hatırıma Anadolu geldi ve odada yapıyalmız olduğum hâlde yüzümün kızardığını, yanaklarıma doğru yükselen kızgın kan dalgalarından anladım.

Ben, burada muntazam bir bina, yumuşak bir yatak içinde manasız bir hezeyan ile annemden, kardeşlerimden ayrı

geçirdiğim bir gecenin elemiyle feryat ederken çoluğundan çocuğundan, nişanlısından ayrılmış milyonlarca vatandaş orada, o, tarihlerin yapılıp yıkıldığı, canların alınıp satıldığı mübarek er meydanında dövüşüyorlar. Onların da göğüslerinde bir kalp çarpıyor ve elbette o kalp benimkinden asil ve şefiktir.

Onların altında yatak yerine toprak, üstlerinde semadan ve rüzgârdan başka yorgan yoktur. Onları, bütün ferdî muhabbetlerinin, gönül kâşanelerinin üzerinden atlayarak ölüm yağmurlarına karışan o mübarek kahramanları düşündüğüm bu dakikada kendimden nefret ettim. Hakkımdaki acı fakat âdil hükmü herkesten evvel kendin veriyorum: Lanet bana! Lanet beni bu hâle mahkûm eden talihime!..

Yakacık Ne Hâlde?..¹

Geçen makalelerde buranın havasından, suyundan layık olduğu bir sena ile bahsettim. Bu madalyonun bir cihetidir. Bugün müsaadenizle öteki tarafını, facialı kısmını tasvire çalışacağım.

Tabiat, bu muhite ölçüsüz, terazisiz bir bedel ile tabî olan her güzelliği vermiştir. Daha yamaçlara tırmanırken ciğerlerinize başka türlü bir havanın nüfuz ettiğini duyar ve başka bir âlemin ziyaretçisi olduğunuzu hissedersiniz. Burada güneş, tebahhursuz, saf bir sema içinde yüzer. Rüzgârlarda bir zerre toz yoktur. İklimin derecesi hiç değişmez.

Burada büyük konaklar, muhteşem köşklerin bir zamanki rağbet ve servetin iskelet olmuş şekilleri, maziye ait bir haşmet devrinin harabelere dönmüş izleri var. Demek bir rub' asır evvel memlekette para, takdir membaları varken de bu muhitin kıymeti meçhul değilmiş. İnsan buna kani olunca

1 *Vakit*, nr. 1368, 28 Muharrem 1340-1 Teşrinievvel 1337/1921.

bu takdirin fi'li umran delillerine şahit olmak istiyor. İşte bu taharrî hissinin başlangıcı bizi çok acı neticelere isal eden bir yolun iptidası addolunabilir.

Böyle kıymetli bir iklimle sahip bir mıntıka, hem de Pa-yitahtın yanı başında olduğu hâlde bugün hâlâ bir kerpiç yığını mahiyetinden bir karış olsun yükselememiştir.

Ayazması, korusu, madeni, suları ile ayrı ayrı birer kazanç sahasına sahipken böyle fakir ve hakir bir mevkide kalmak için bu köyün bilmem nasıl büyük bir günahı var?..

Zeynep Hanım, Kaytan Paşa, Hacı Paşa gibi öteden beri himmet ve âbidecilikle şöhrat bulmuş mevcutlar bile burada seriü'z-zevâl eserlerden başka hiçbir şey bırakmamışlardır.

Halbuki bunların el ele verip kuvvetlerini tevhid etmeleri şöyle dursun yalnız bir tanesinin himmetiyle bile burası bir şûrezârdan bir mamureler bedîası hâline gelebilirdi. Fakat yapılan şeyler hep ferdi sahada kalmış ve bittabi üzerinden zamanın şiddetli rüzgârı geçince bütün eserler göçüp gitmiştir.

Zeynep Hanım'ın yerinde yeller esen bir konağı ve onun müstemilatından vaktiyle pek güzel olduğu anlaşılan muhteşem havuzunu ziyaret ettim.

Vaktiyle bu havuzun üstünde sandallarla gezilir, su âlemleri yapılmış. Şimdi içinde bir kurbağanın bile barınmasına imkân yok. Küfeki taşlarının tek tük bakiyelerinden başka burasının evvelki dârâtına şehadet eder bir şey bulmak kabil değil.

Sel, yolları bozmuş, şose bir dere yatağına benzemiş. Belediyeye sorarsanız parasızlıktan şikâyet eder ve büyük yekûnlardan dem vurur. Fakat paranın aktığı mecraları aramaktan da tamamıyla vârestedir. Hâlâ "Armut piş, ağzıma düş!" zihniyetiyle hareket ediyor. Mesela yukarıda ismi geçen şoseyi Bedirhanîlerden Muhtar Bey yaptırmış. Burada nispeten himmeti etrafa sirayet etmiş yegâne şahsiyetler

Zeynep Hanım ve Hacı Bey'dir. Köyün hemen her sokağında bu iki isimden birinin hayratına tesadüf olunur.

Mümtaz şahsiyetlerin bu mahdut himmetlerinin ifnasına halkın gittikçe azalan hiss-i hürmeti de inzımmam edince bugünkü feci akıbetle karşılaşırız.

Köyün ihtiyarları anlattılar: Zeynep Hanım buraya ilk geldiği zaman köşkleri, havuzlarıyla beraber çeşmeler yaptırmış. Kartal yolu üzerinde kuyular açtırmış, namazgâhlar bina etmiş ve bu kuyuların tamiri, eskiyen kovalarının tebdili için bazı tarlalar vakfetmiş, idaresine de bir mütevellî tayin etmiş, fakat bugün uluların da malının, metrukâtının kutsiyetine inananlar yok. Kuyuların suyu çekilmiş, kovaları çalınmış, mesele ta'mîk olununca yine ahlakî ve içtimâî inhitâta dayanıyor.

Burada ne bir belediye dairesi ne de mîrî bir hükümet konağı var. Hepsi bir tarafa, nahiyenin iki bin hanelik halkı bir eczahaneye bile malik değildir. Bunun ne büyük bir noksan olduğunu tafsile bilmem hacet var mıdır? Pek yakın bir istikbalde suların yolları da bozulacak ve zavallı Yakacık şifa membalarından mühim bir rüknünü de kaybedecektir.

Sular, buraya Aydos dağlarından gelir. Şimdiden bile bozulan yolların gediklerinden mevâdd-ı ecnebiyyenin karıştığı görülmektedir. On sene sonra nasıl bir atiye doğru gidileceğini ise on sene evvel bakarak tahmin etmek pek kolaydır.

İhtikârın, gelmeli de son modasını burada görmeli. İstanbul'da bir yumurtayı üç kuruşa almak kabilken burada, yani yerinde ancak dört kuruşa satılıyor. İstanbul'da bir tavuk yüz kuruşa hatta seksene verilirken burada mart pilicilerine bu fiyat istenmektedir. Yüz, yüz elli dirhemlik bir kâse yoğurdu yirmi beş kuruşa ben aldım. Et, pek fena olmak şartıyla 120'ye satılıyor. Anlaşılan yerli ahali misafir-

lerden eşya fiyatıyla beraber teneffüs ettikleri havanın da bedelini istiyorlar.

Rufai dergâhının sakfı çökmüş, bununla tarikat muhibbânının azaldığını istidlal etmek mümkün.

Bu senenin misafirlerini birkaç tüccar ve birkaç Ermeni ailesi teşkil ediyor. Esasen bu pahalı şerâit altında burada mutavassıt ve memur sınıfın barınmasını hatırdan bile geçirmek günah ve safdillik olur.

Bir tesadüf, beni yeni evlenmiş bir delikanlı ile tanıştırdı. Ona birçok sualler sordum. Karileri alakadar edebilecek olanlarını kaydediyorum. Muhatabım, bir bahçeciğin sebze ve meyvesinden mütehassıl kâra hayatını yüklemiş orta hâlli bir kimsedir.

Soğanlık'tan –Soğanlık Yakacık'ın yirmi dakika mesafesinde bir köydür– bir kız almıştır. Tabi düğün ve alay olmuştur.

Yeni damada, “Düğüne kaç lira sarfettin?” diye sordum. Damat, bir müddet düşündü, gözleri uzaklara matuf, dudakları kımıldadı ve beni yerimden sıçratan bu cevabı verdi:

“Altı yüz lira!”

“Bu altı yüz lira ne gibi şeylere sarfolundu?” Gülümsedi ve sakın bir sesle, “Yalnız elli beş okka rakı içildi, geri yanını sen hesap et!” dedi.

İşte aziz kariler, Yakacık'ta ben bunları gördüm ve işittim. Vazî bir düğünde elli beş okka rakı sarf olunur ve altı yüz lira gibi cidden mühim bir yekûn sokağa atılırsa memleketin imarına esasen vakit ve imkân kalmaz.

Ey elinde ıslah kudret ve kabiliyeti olanlar! Yazıktır, günahdır, İstanbul'un en mutena bir köşesi harap olup gidiyor. Küçük bir himmetle bugün bunu kurtarmak kabil. Zira hakîmin dediği gibi yarın bu şimdiki harâbî damarı genişleyip kocaman bir Nil olacak ve o zaman üzerinden fillerle geçilemeyecektir.

Tramvaysız İstanbul...¹

Uyandığım vakit saatin bu kadar geç olduğunu hiç tahmin etmemiştim. Oda fecir levhası kadar loştu. Meğer ben ilk ziya huzmelerinin yatağıma hulûlünü boş yere beklemişim. Aşıkların gözleri kadar bana bükâ ve infial dolu bulutlar güneşe çirkin bir peçe takmış, şehir tatsız bir renk ve manaya bürünmüştü.

Kalktım, acele ile giyindim. Geceki yağmurun bozuk kaldırımlarda vücuda getirdiği gölcükleri atlayarak tramvay caddesine çıkan yollardan birine saptım. Çok sürmeden ıslak bir rüzgâr esmeye toz gibi bir yağmur dökülmeye başladı. Şemsiye kullanmak âdetim değildir. Dalgınlıkla birkaç tanesini şurada burada unutup kaybettikten sonra artık onlara boykotaj ilan etmekten başka çare görmeyerek bu itikadı edindim. Kendi kendimi teselli için, "Adam sen de... Beş dakika sonra tıklım tıklım olmuş bir tramvay arabasının sıcak havası içinde yediğim yağmur tebahhur eder, ısınırım," diyordum. Sokaklar bugün nispeten tenha. Her adımda biriyle göğüs çaprazına gelmek, hiç yoktan sinirlenecek vakalarla karşılaşmak ihtimali pek az.

Semtin en can sıkıcı olan mahallini, Pazar yerini de hele şükür üstüme yağlı bir madde bulaşmadan balık kokusu sindirecek bir müsademeye uğramadan geçtim. Birkaç adım sonra tramvay istasyonunda rahat rahat nefes almak kabil olacak. Arabalar sokağı dolaşırken muhiti biraz yadırgadım. Epeyce düşündükten sonra bunun Şebebini de buldum. Burada her gün uzun bir katar teşkil eden atlarının kuyruklarına mavi boncuklar dizilmiş arabalar sıralanırdı. Bugün işte onlardan eser yoktu. Göz, bir defa bir manzaraya alıştı mı onun değiştiğini şuursuz bir dikkatle hemen keşfediyor. Ben

1 Vakıf, nr. 1375, 6 Safer 1340-8 Teşrinievvel 1337/1921.

en ziyade akıl makinesinin bu lüzumsuz, faidesiz yorgunluğuna acır ve kızarım. Fakat bütün bu makul ve “menfaat-endiş” düşüncelerim insanlığımdaki “gayr-i irâdî dikkat”ten hiçbir şey eksiltmez. Ne ise tramvay yoluna çıktım. Gördüğüm manzara oldukça garipti. Dolmabahçe ve Ortaköy’e doğru uzanan geniş caddede nihayetsiz bir tramvay silsilesi gözün alabildiği kadar devam ediyordu. Aklıma gelen ilk şey cereyan kesilmesi oldu. Fakat biraz sonra etrafı daha iyi tedkik edince bunun yalnız böyle bir sebepten ileri gelmediğini düşündüm ve bulunduğum noktadan görünmeyen bir yerde bir facia ihtimalini tasavvur ettim. “Ya tramvay birini çiğnemiş veya korkunç bir müsademe olmuştur,” dedim. Bu ihtimali galip gösterecek emareler de yok değildi. Dört kıyafette inzibat memurları öteye beriye koşuyor, yollarda durup telaşı arttıranları dağıtıyorlardı.

Nihayet ben de meseleyi anladım. Ortada facia falan yoktu. Sadece amele apansızın grev ilan etmişlerdi. Depodan Hamidiye Çeşmesi’ne kadar imtidad eden piyade kaldırımları, ellerinde elektrik ahizeleri ve anahtarlarla vatmanlar ve boynu çantalı biletçilerle dolmuştu. Manastırlı Avni Bey’in merkez kıraathanesi amele ile hıncahınçtı. Kimi hiddetli seda ile haktan, alın terinin kutsiyetinden bahsediyor, kimi sosyalizm nazariyelerinden dem vuruyordu. Bu zavallıların çoğu ilim ile hayat arasında farkı henüz anlamamış safdillerdi. Kelime hâlinde tebellür etmiş birer satırlık fikirlerin icazkâr bir kuvvet ve kudreti haiz olduğuna, ihkakları için bundan başka hiçbir şeye muhtaç bulunmadıklarına inanmışlardı. Mamafih hepsi böyle değil. Şurası da şükranla kaydedilmeli ki içlerinde menfaatlerinin zırhını bölmüş olanlar da var.

Mesela işte birisi maksadını muhtasar, müfid bir çerçeve içinde çizdi:

“Kumpanya ve biz iki zıt kutubuz, fakat münferiden ne onun ne de bizim bir kıymetimiz yoktur. Müsbet bir şekil

iktisab edebilmekliğimiz için birleşmekliğimiz lazımdır. Lakin bu iştirak birisini semaya ötekini çamurlara atmamalıdır. Şimdiye kadar biz çamurlarda sürünüyor, o bulutlarda seyrân ediyordu. Bundan sonra artık gasp vadisinde tehlikesizce dolaşmasına imkân bırakmayacağız. Sermayedarlar bizi ağır, tahammül olunmaz meşakkatlerle çalıştırmaktan vazgeçsinler. Zira alnımızdan boşalan terler birike birike bir gün bir deniz olacak ve bu gaddarları boğacaktır."

Sözün buradan sonrası ne gibi tedbirlerin ittihazı lazım geldiğine dair olduğu için kesiyorum.

İskeleye koştum. Tontonlardan birinin ancak üç saat sonra uğrayıp yolcu alacağını öğrendim. Bu haberde teselli verecek hiçbir mahiyet yoktu. Zavallı ayaklarıma bakarak kararımı verdim: "Haydi yola!.."

Tramvaysız İstanbul... Fakat bu amma biçimsiz bir şey hal.. Sıra sıra dizilmiş hareketsiz vagonlarla cadde bir şimendifer istasyonunu andırıyordu. Piyade kaldırımlarında erkekli dişili bir kalabalık gözün görebildiği yerlere kadar uzanıyor, otomobil, araba katarları kaldırımları sökercesine bir şiddetle akıyordu.

Birdenbire arkadan çok gürültülü bir tekerlek yuvarlanması hasta bir motor hırıltısı ve hepsinin üstünde alaycı kahkahalar duyup başımı çevirdim: Kocaman bir kamyon bir balık işportası gibi dopdolu çalkanarak geliyordu. İhtiyaç hemen tedbiri doğurmuştu. Fakat acele ile yapıldığı için bazı kusurları da yok değildi. Mesela şişman bir şapkalının yanı başında çenesini şemsiyesine dayamış bir hanım nine muzdarib bir işmi'zâzla oturmuştu. Zavallı kadın! Bu hâle katlanmak için kim bilir ne gibi şiddetli bir ıztırara maruz kalmıştı.

Önümde benim gibi arabaya, otomobile binemeyen grupların mükâlemelerini dinleyerek yürüyor, aktüaliteye taalluk etmeyen hususî muhaverelere rast geldikçe adım-

larımı sıklaştıırıp geçiyor, bazen de alakadar olup beraber gidiyordum.

Kabataş önünde iki yaşı zata rast geldim. Birisi şemsiyesinin çengel sapına dokuma zembili asmış öteki sırmalı bir Laz başlığıyla çehresinin dörtte birini meydanda bırakacak derecede bir ihtimam ile sarmıştı. Kulakları sargılardan ağırlaştığı için yanındaki zatı bağıra bağıra konuşmaya mecbur ediyordu:

“Bu grev denilen bela da nereden çıktı. Efendim, ikide birde zırt diye tramvaylar duruyor, ortalık karışıyor. Yevmiyelere şu kadar zam isteriz diye tutturuyorlar.”

“Grev, boykotaj, miting, konferans... Bunların hepsini meşrutiyet poyrazı getirdi. Ha! Elektriğı unuttuyordum. Vakıtle ne bunlar vardı ne de belaları. Elektrik geldi. Faydası yok değılse de zararı faydasından çok. Nerde o canım atlı, borazanlı, kamçılı tramvay arabaları, ne kazasız belasız şeylerdi onlar!.. O vakitler ne adam çığnenir ne de halkı böyle yollarda yağmur altında yürütecek grevler vuku bulurdu. Dünya değışti Mehmet Efendi! Dünya değışti. Allah encamını hayır eyleye.”

Sol tarafta asrın son zihniiyetine kendini kaptırmış cidalci, iddiacı iki genç alevli bir mübahaseye dalmışlardı. Biri kollarıyla geniş geniş işaretler yaparak, “Gördün mü azizim,” dedi, “aferin bu adamlara! Kapitalizme vurulan her tekme, bende tarif olunmaz bir inşirah uyandırır. Nedir bu insanların paralı hemcinslerinden çektiğı. Fakir olmak insanı neden bütün felaketlere varis etsin? Hakkın altınla ölçüldüğü bir sırada yaşadığım için midem bulanıyor. Bu ne soysuzluktur. Utanmadan, sıkılmadan kitaplarımıza ‘akvâm-ı vahşiiye’ diye bir insan unsuru ilave ediyoruz. Bunu hangi yüzle, hangi kızarmaz çehre ile ortaya atıyoruz. Vahşinin en alası biz kendimiz değıl miyiz?”

"Bunların hepsi laf, ben işin çıkarına bakarım. Hayale, süslü ümitlere gönül bağlayamam. Bana müspet deliller göster, ondan sonra davayı tasrihe devam et dostum! Dünyada olmayacak şey refah, servet müsavattır."

"Neden?"

"Çünkü servet, refahı -tabi maddî- temin eder. Servet ise tevarüs edilmemek şartıyla mutlaka zekâ, akıl, mantık ve teşebbüs kuvvetiyle elde edilir ve kabiliyet kelimesi ile hula-sa edebileceğim bu varlıklar insanlara birer ikişer okka gibi müsavi parçalarda tevzi edilmemiştir de ondan."

"Ah! Beni anlamıyorsun, anlayamıyorsun zavallı!"

"..."

Köprüye kadar devam eden bu seyahatte bunlara benzer daha çok münakaşalar dinledim. Fakat bu birkaç numune ile şehrin ihtisasına bir hudut ve mikyas ayırmak kabil. Üst tarafı boşa olacaktır.

Halbuki ben karilerime keçiboynuzu gibi verdiği ile istediği arasında nispet olmayan mutavvel şeylerden çok korkarım. Kendi fikrime gelince, fakat beni mazur görünüz karilerim. Nihayet ben de bir ameleyim ve bizim sendikamız, mukabil tehdidatımız yoktur. Düşüncelerimi yalnız kendime hasretmek isterim. Hatta isterseniz itiraf edeyim: Onları söylemekten korkarım.

Anadolu-İstanbul...¹

İşte size iki isim ki karşılaşması imkânsız birer cepheden hayata bakıyor. Birinin semasını akşamları güneş ve tabiat dokur. Ötekinin fezasını kızartan kanlı şehit gömlekleridir. Birinde uyuşuk bir ziya, aşk ve şöhret efsanelerine bürün-

1 Vakıf, nr. 1383, 14 Safer 1340-16 Teşrinievvel 1337/1921.

müş titrek bir nefes gibi ılık eser; ötekinin rüzgârları kartal kanatlarının kadir ve kahir darbelerinden hâsıl olmuş bir uğultudur.

İtiraf etmeli ki bu değişiklik, şöyle birkaç senelik ıztırarî bir vaziyetin doğurduğu bir ucube değildir. Vicdan asaleti, menfezsiz kazanlara benzer, [...]'

Anadolu, asırların kaydetmediği bir kahramanlıkla üstûreler âlemine yeni bir şehname ilave ediyor. Yirminci asır tarihinin ve sahifesi üzerinde dinlenecek gözlerdeki alâimi görmek bize nasip olmayacaktır. Dağların yüksekliği, üzerine tırmanırken hiss olunmaz. Onları bütün heyetiyle görebilmek için uzaktan bakmak lazımdır. Biz de içinde yaşadığımız vakaların azametini tam manasıyla kavrayabilmekten âciziz. Fakat bu meselenin baş döndürücü derinliğini ve icap ettirdiği fedakârlığın hududunu kasmaya yarar bir nazariye değildir. Biz, İstanbul'daki Müslümanlar, tarihimize kurulan abidelere nispeten uzaktan bakıyor vücuda gelen heykelin mağrur başının bulutlar içinde kaybolduğunu görüyoruz. Takdirimizin, coşkunluğumuzun, fedakârlığımızın rû'yet kabiliyeti nispetinde yüksek olması lazım gelir. Ne kalbimizde o ilahî mecrâdan fışkırmış bir dalga ne de nabızlarda o kuvvetli darabân var. "Alkış" bazen iğrenç bir manaya bürünür. Esefle söylemek mecburiyetindeyim ki bu bedbaht şehir en ziyade bunu yapmakla kazanılan şeyden kendisine bir hisse ayırmak istiyor. Fakat bunu buradaki Rumlar da düşman tarafı için yapıyorlar, hem de fazlasıyla, bizde bulunmayan bir cuşişle...

Gazeteler, iki haftadan beri Patrikhane'nin teşebbüslerinden vücuda getirilen müesseselerden, elde edilen neticeler-

1 Bir buçuk satır sansür.

den acı bir şikâyetle her gün bahsediyorlar. Acaba bunları yalnız bir Donkişot gayzıyla değil fakat bir evreng telakki-siyle okumuş aramızda kaç kişi vardır?..

Kosova melhamesinde ok ve mızrak yağmurlarının şiddetli sağanakları devam ettiği bir zamanda o vakit bir kumandan olan Yıldırım, maiyetinden bir zümreye: "Bana bakarak soğukkanlı olunuz, siz ölürseniz yalnız bir hayat kaybetmiş olacaksınız fakat ben şehit olursam arkamda bir taht, bir taç ve bir saltanat bırakacağım," demiş.

Bu cümle küçük bir tadil ile bugünkü Rum ve Türk'ün mevkilerini de tayin edebilir. Böyle olduğu hâlde bu ne kadar acı, onları daima önümüzde gider görüyoruz.

İstatikçiler "Kuvvet hüsün kadar caziptir," derler. Fakat akla durgunluk veren "cesaret" bunların muhassalasıdır. Anadolu'nun hariçte tevlid ettiği sevimli ve şaşırtıcı tesirlerin hakiki sebebini bu cümlelerin ihtiva ettiği hakikat içinde aramalıyız. Yunanlılar adeden üç defa, techizce elli beş defa yüksek bir hâkimiyetle hücum ettikleri hâlde er meydanında yirmi beş bin leş bırakıp münhezim oldular. Oradaki ekalliyet benim kendi kanımdan, kendi canımdan, kendi dinimden olmasa idi bile bugün duyduğumu belki bir parça daha az fakat herhalde heyecan ve hararetle hissedecektim. Fiil, daima fikirden sonra olduğu için yardımım da bu hissimi takip edecekti. Bu, menfaat duygularından tecerrüd etmiş bir mukayesedir. Halbuki bugün Anadolu'da cereyan eden hailenin dekorlarından bir kısmını da İstanbul teşkil ediyor. Bu itibarla fedakârlığın azamî derecesini fiile inkılâb etmiş görmeyi istemek en tabii bir hakkımız değil midir? Gerçi bugün iktisadî buhrandan tüccar sınıfı, maaş derdinden memur kısmı dünyanın en acıklı felaketlerine düşmüşlerdir. Parasızlık son dereceyi bulmuştur. Fakat bu, zannedildiği kadar kuvvetli bir mazeret teşkil et-

mez. Her gün meyhaneleri dolduran fesliler, mendil mendil meyve taşıyan sarıklılar görüyorum. Acaba biri muzır öteki bîlüzum olan bu iki masraftan kanayan yaralara bir sargı parası çıkarmak da mı mümkün değildir. İşte buna kabil değil inanmam.

Bu hususta daha misaller bulabilirim. Geçen kış bütün memleketi istila eden “tombala” belasına içimizde birkaç lirasını kaptırmamış kaç kişi vardır? Bunu başka bir istifham şekline sokarak soralım: İstanbul’da kaç Müslüman tombalaya verdiği kadarını hayatı, ırzı, istiklali için çarpışan kahrâmanlara hediye etti?..

Verilen paraların ilan ettirilmesi ise büsbütün başka bir maceradır. Orada arayıp bir türlü bulamadığım ne kadar meşhur ve malum isimler vardı!.. Mülkiyet hakkını düşman çiğnediği, harem dairelerimize çadır kurduğu, banknotlarımızla metreslerinin cıgaralarını yaktığı vakit mi aklımız başımıza gelecek? Bu uyanış çok geç olacaktır İstanbullular! Çok geç... Ve yüzümüze ateşten bir nikab gibi geçirmeye mahkûm olduğumuz şu zelil neticeye bakınız: Bugün Payitahtta asgarî bir hesapla altı yüz bin Türk Müslüman var. İki senede vatan halaskârlarına yalnız iki yüz bin lira verebildik. Bunu taksim edersek adam başına senede yirmi beş kuruş kıymetinde bir fedakârlık ettiğimiz neticesine vâsıl oluruz ki tarihin kaydettiği facialar içinde bilmem bundan daha fenası var mıdır?

Ben, bugünkü mübeccel gazada bir damla kanım, bir zerre himemim olmadığı hâlde derin bir gayz ve tehevvrle böyle köpürürsem orada o duman kuşaklı, alev saçaklı siperler içinde çarpışan asil köylü, bilmem nasıl düşünür...

Neyzen'le İkinci Mülakat¹

“Hurûc-ı huşûnet”iyle beraber bizim kalender de hastahaneden kaçmıştı. Onu ikna için söylenen şeyler, edilen nasihatler bir araya toplansa belki büyük bir cilt teşkil eder. Hiçbiri müsmir olmadı ve artık dünyada hiçbir el, hiçbir kudret onu düştüğü uçurumdan kurtaramaz. Bazı felaketler vardır ki insan onlarla boğuşmayı faidesiz bulur, uzun tecrübelerin verdiği bir ümitsizlikle boynunu bükerek, mukadder neticeyi bekler. “Tevfik”i gördüğüm zaman böyle büyük bir aczin omuzlarıma çöktüğünü duydum. Sukut, inhitat, mezara takarrüb onda tam bir vuzuhla kendisini hissettiriyor. Kadranları büyük saatlerde insan yelkovanın hareketini nasıl görebilirse bu bedbahtın çehresinde gözlerinde hayatın öyle ağır ağır fakat durmadan süzülüp çekildiğini görür gibi oluyorum.

Bir gün gazetelerin birinde ondan bahseden bir ilan görmüş ve bittabi hemen alakadar olup okumuştum. Bir müddet Şehzadebaşı'nda bir kahve peykesine sığınan kalender, Çemberlitaş'a nakletmiş oradan da Sirkeci'deki Aydos Oteli'ne yıkılmıştı.

Kapıdan girince bütün kuvvetiyle üfürdüğü nısfıyesinin havaya mana, ruha kanat veren zembemesinin ilahî girdabına tutulup sersemledim. Cıgara dumanlarının şeffaf bir cebinlik gibi örttüğü mahalle birbirine karışmış birçok meşrûnun sert kokusu sinmişti.

Uzaktan gördü, yanına oturmamı işaret etti. Gözleri şişmiş esmer ve yuvarlak çehresi kalemin fevkinde bir ızdırab hâlesiyle nîm çevrelenmişti. Kıvrıkcık saçlarının altında alnı kafasının büyüklüğüne nispetle bir parça dar kalıyor-

1 Vakıf, nr. 1386, 17 Safer 1340-19 Teşrinievvel 1337/1921.

du. Önündeki masada bir şişe rakı, bir dilim ayva, birkaç zeytin, bir bardak çay ve bir tas çorba duruyordu. Zavallı midesinin içinde bir ikinci Mısır Çarşısı tesisi ile meşguldü.

İlk sözü hırçın bir eda ile kendisini aramadığımdan dolayı uzun bir şikâyet oldu. Düşünmüyordu ki bu gibi serzenişlere hak kazanmak için insanın muayyen bir yeri olması lazım gelir. Halbuki kendi itirafına nazaran hazret, on beş seneden beri bir yerde üst üste iki gece bile yatmamıştır.

Şöyle bir kenara çekildik. Oradan buradan bahis açtık. Bir müddet sonra ortalık tenhalaştı. Bir taraftan kallavi bir kadehle rakısını yutuyor, bir taraftan da avurt dolusu yakası açılmadık küfürler savuruyordu. Bundan birkaç ay evvel fakültede Doktor Mustafa gibi tedavi-perest bir gencin ihtimamı sayesinde durulan bakışlarda şimdi zekâyı örten facialı bir bulut dolaşıyordu. Parmaklarda, bilhassa ırak perdesinde gezinen başparmakta mağlup derecede faaliyet yok. İkide bir de büküp çıtlatıyor, uyuşan mafsalları tahrike çalışıyor. Fakat bu gayret sun'î nefesle ölüleri diriltmek için sarf olunan emeğe benziyordu.

İspirtonun tahrifatı yalnız uzuvlarda kalmamış dimağı, his ve hayal merkezlerini de merhametsiz tırnakları içine almış. Değil bundan on sene evvelki harikalı üfleyiş fakat hastahanedeki büyük ve emsalsiz varlıktan bile çok alçalmıştı. "Taksim"lerde güççe hâlâ erişilmez bir kudret de yok değil fakat maziye nazaran buna verilecek ölçüyü dünyanın mikyasat cetvelinde bulamıyorum. Tevfik, asrımızın değil, asırlarımızın yetiştiremediği bu büyük sanatkâr, dünyanın en zelil ve en acıklı bir ömrünü sürüklüyor. Ona acımamak elde değil, yalnız onun merhametlerin fevkinde bir mevcut olduğunu kabul ettikten sonra böyle bir hissin de lüzumsuzluğu tezahür eder. Bir insanı bağlayan saikler para, muhabbet ve kuvvet gibi şeylerdir. Bunların hiçbirisi onu ıtmâ', bend ve ihâfe edemez.

Hazretin kıymet verdiği hiçbir şey yoktur. Evlat muhabbetinin bile bağlayamadığı bir gönlü teshir edecek bir kuvvet bulunabilir mi?

“Kardeşimden başka herkes kardeşim” nakaratıyla biraderinden nefretini günde belki yüz defa tekrar ettiği hâlde kızının resmine bakıp ağlayan bu şahsiyet, ne içinden çıkılmaz bir muammadır.

Koynundan küçük bir defter çıkardı:

“Seyyah!” dedi. “İhtisasını yaz buraya.”

Defteri açtım, yazılan şeyleri okuyor ve yaprakları çeviriyordum. İmzasını sökemediğim bir zat “Tevfik’in pespaye sazandelere uyan neyi karşısındaki ihtisasım” istitradiyla başlayan “Bizce, azizimizin çamurlara bulanmış çehresi de muazzezdir,” mütalaasını okuyunca üstada döndüm:

“Bu satırların benim gönlüme de tercüman olacak bir kuvveti haizdir.”

Bulanık rü’yeti içinde nazarlarından firar eden kelimele-re güldü. Başını kaldırdığı zaman dudakları mütekallıs idi, alnı buruşmuştu.

Hafız, ömrün bedîi bir hezeyan içinde geçtiğine kaildir. Onun nazarında ikbal gibi idbârın da ayrı bir keyfiyeti yoktur. İkisini de aynı kayıtsızlıkla karşılar. Kimseye minneti ve merbutiyeti hatırından bile geçirmemiştir. Kendisi için yazdığı şeylere de hürmet ve tâbiyyeti yoktur:

Felsefemdir kitâb-ı imânım

Taparım kendi ruhumun sesine ˆ

Secde eyler hakikatim her an

Kalbimin âteş-i mukaddesine

kıtasında çizdiği mezhebde ben bir Tevfik tanımıyorum. Onu çok defa başkasının düşünüşüne tâbi ve başkasının fikriyle mütekellim gördüm. Bu, garip ve çetrefil bir meseledir. Onun

gibi bir mevcuda böyle zaafların ârız olabilmesi cidden şaşılacak bir şey. Bir taraftan da

*Hicran destanını kendinden oku
Mecnundan duyup da rivayet etme!
Aşkın Leyla'sını gördünse söyle
Söz temsili bulup hikâye etme!*

tarzında bu gibi hâlet-i rûhiyelere isyan eden fikirleri var. Rakı masasının üstünde üstadın şiirlerini yazdığı defterler duruyor. O, şiirlerini dinletmesini pek sever. İşte bir tanesini aldı. Muhtelif pozlarda çektilmiş fotoğraflar, hattat dostlarının yazıları, ressamların hatıra olarak çizdikleri şekiller arasında hazretin örümcek ayaklarına benzeyen garip ve karışık yazıları bâriz hususiyetle seçiliyor.

İspirtonun diline verdiği rekâketle kelimeleri ağzında tuhaf bir haddeden geçirerek okuyor. Bazen kendi yazdığını anlayamayacak kadar bir gaflet nöbeti geçiriyor, "Acaba bununla ne halt yemek istemişim?" diye bana soruyor.

Bu yazılarda bazen sırf indî telakkilere ait fikirler bezen de zamana, muhite çevrilmiş adeseler var:

*Neş'e olur gizlenirsin şarabda
Helal, haram yazılırsın kitabda
Sevdalarla şu inleyen rebabda
Sensin, âşıkları nâlân edersin.
Serseriyim, düştüm aşkınla "mey"e
Nasıl girdin elimdeki şu "ney"e
Hem beni seversin "Neyzen'im" diye
Hem de sarhoş diye destan edersin.*

Anadolu'daki eski dostlarından Ali Bey'e yazdığı bir manzum mektuptaki şu parça da cidden nefis addolunabilir:

*Tek kolaylık ile olmaz bu işin tesviyesi
Şekl-i milliyeti bozmuş tepeden zaviyesi
Yeni baştan yapınız sahneyi, fikri, piyesi
Dolmasın bir sürü sırtlanla emel nahiyesi
Bir ikinci tecrübeniz oldu dü-bâlâ kör Alil..*

Hele pek kuvvetli bir ta'rîz ihtiva eden şu satırlara bakınız:

*Hayvanlara bir hâl oldu bir kıştı
Azgınlara bir uçuruma akıştı
Katırlara üniforma yakıştı
Göbek attı eşek kaftan içinde.*

Meyhanede yerli müşterilerden başka kimse kalmamıştı. Tefvîk'ten son bir taksim rica ettikten sonra yadigâr olarak verdiği nısfîyeyi alıp çıktım.

Dışarıda hafif bir yağmur çiseliyor, elektrik lambaları puslu karpuzlarının kışkanç muhitinden kurtarabildiği bir ışıkla ıslak kaldırımlara kirli bir aydınlık döküyordu.

Son tramvayın تنها yolcuları arasına karıştım. Hayalimde üstadın çehresi pek canlı bir vuzuh ile duruyor. İçimde derin bir keder var. Sağlığında gömülen bir muazzez ölünün büyük matemîyle dilhûnum.

Ölüm, saygısız bir misafirdir ve hiçbir ev onun gelip karpısını çalmasından kurtulamayacaktır. Üstat, eğer böyle bir ölüm ile aramızdan ayrılmış olsa idi belki bu kadar teselli kabul etmez bir elem duymayacaktım. İşte sesi hâlâ kulaklarımda çınlıyor:

“Seyyah! Hayatımda yalnız iki şeye sahip olamadım. Biri para öteki de uşaktır... Paraya sahip olamadım çünkü onda saklamaya değer bir şey görmedim. Uşağa gelince, ben bunların en mütevazısıyla bir saat içinde yüzgöz olurum ve ikinci saat başladığı vakit hangimizin uşak hangimizin efendi olduğumuzu tayinde ikimiz de âciz kalırız...”

Bu son ziyaret bende pek acı bir tesir bıraktı. Onu öyle harap, öyle bitkin görmek tahammül olunur şey değildi. Şu zelil neticeye bakınız ki doğduğu gün memlekete "ney" gibi herkese râm olmaz çok müşkül bir sazda akla durgunluk verecek bir kemal getiren bu deha, öldüğü gün ahrete götürecek bir gömlek değil bir kefen bile bulamayacaktır.

İstanbul Memurları Nasıl Yaşıyorlar?..¹

İç içe girmiş siyasî vakaların lüzumsuz inatların, beyhude taahhütlerin karışıp düğümlenmesinden hâsıl olan bugünkü malî vaziyet karşısında, memleketimizi bir parça tanıyan kafaların içinde uzun, siyah, çok noktalı bir istifham işaretinin kıvrılmamasına imkân yoktur. Bu sual işareti bilhassa bir noktada olanca vuzuhuyla teressüm etmektedir:

"Memurlarımız nasıl yaşıyorlar?.."

Evet, ben onları düşünürken hayalime ellerinde otuzluk tespihleriyle kanaat ve tevekkül postuna oturmuş, günleri saymakla geçiren muhtelif kıyafetli derviş sabırlı insanlar gelir. Bir zamanlar hepsinin birer bastonu vardı; bunu şıklığın, kalem efendiliğinin pek lüzumlu bir âleti addediyorlardı. Şimdikiler ise bunu boş midelerinin bile sıkletine tahammül edemeyen dermansız dizlerine bir yardımcı olsun diye taşıyorlar. Bir zamanlar mahallenin ayanı, gazinoların muteberânı, vapur ve tramvayların sâhib-kıranı idiler. Şimdi kira veremedikleri için eşyaları icra memurları tarafından sokağa atılıyor, arkalarından teneke çalınıyor, bakkal, kasap, sebzeçi yeşil bir renk almış düğmesiz, harap redingotlarının birer kuyruğundan yapışmış sürüp tartaklıyorlar.

1 *Vakit*, nr. 1396, 27 Safer 1340-29 Teşrinievvel 1337/1921.

Bir gazinoya doğrulsalar, garsonlar, yan yan süzen şüpheli bir nazarla, "Kahve mi?" sualiyle muhtemel tehlikelere meydan vermemeyi kolluyor, şayet musır bir taleple karşılaşırsa işi "Afedersiniz paşam; para peşin vermezsen üste marka almaz!" vadisine kadar vardırmaktan çekinmiyorlar.

Biletçiler "Anafor yok!" diyen bir nazarla en evvel onlardan nakliye ücreti alıyor. Dün ile bugün arasında bu zavallı zümre için bu kadar büyük bir fark var.

Evet, biraz acı bir teşrih olmakla beraber vaziyet bu merkezdedir. Fikrimi teyid daha doğrusu meraklılarına tedkik ve müşahedeye müstenid bir vesika bırakmak emeliyle bunlardan birkaçıyla hasbihal ettim.

Yanına oturunca kaybolmamış yegâne sermayesi, zarafetiyle, seri bir selam verdi. Fildişi renginde donuk alnı, dökülmüş saçlı başı, solgun çehresi merhamet hisleri uyandıracak bir derecede idi. Mor halkalarla çevrilmiş gözlerinin biri etrafında, maziye ait bir saadet nişanesi gibi "monokl" izine benzer bir münhani vardı. Vaziyete intikal için ilk sözlere ihtiyaç yoktu. Muhatabım tamir olunamayacak derecede harap bir gramofon makinesi gibi ancak duyulabilen bir sesle "şerh-i derûn"a başladı:

"Monşer, artık tam manasıyla mahvoldum. En büyük fatalite, günden güne izzetinefis ve vakar muhabbetinin gönlümden uzaklaştığını görmekliğim oluyor. Oldukça mühim meblağlardan ve pek samimi ahibbâdan başlayarak en küçük miktarlara ve ancak selamlaştığım zevata kadar dest-i istikrâzı -ki buna dest-i tese'ül demek daha muvafıktır- uzattım. Bu, öyle bir dereceye vâsıl oldu ve öyle bir netice verdi ki bugün artık sokakta başımı kaldırıp kimsenin yüzüne bakamayacak bir hâle geldim. Esasen ben baksam bile herkes aman para isteyecek endişesiyle görmezlikten geliyor. Pek

eski hukuk ile merbut bulunan ashab her tesadüfte meys bir tavr ile 'Vallahi, azizim; işler berbat, bu ay binlerce lira zararım var. Tediye günü yaklaşıyor, yazıhanedeki poliçeler defterler teşkil edecek kadar çoğaldı' şeklinde bir girizgâhla niyetimde olmasa bile muhtemel talebime bervecch peşin bir sed çekmekle söze başlıyor."

Bir başkası: Uzamış sakalı altında bile vazıhan görülen buruşuklar, evvelki neşeli simasına ağır, tesellisi imkânsız bir mana-ı elem vermişti. Şiş göz kapakları açılıp kapandıkça bulanık, azimsiz bir nigâh-ı in'itâf eden gözlerine anlaşılmaz bir hüzn, korkunç bir bedbinlik gölgesiyle sinmişti.

"İstikbal ve hâl için ne düşünüyorsun?" diye sordum. Muhatabım kızgın bir demirle dağlanmış gibi sıçradı.

"İstikbal, hâl, bunlar nasıl sözlerdir? Düşünmek fikri, varlık demektir. Benim dimağım iflas edeli hayli zaman var. Hayvanlar gibi yalnız 'bir sevk-i tabi'ım kaldı. Dört gündür zevcem kendine malik değil. Üç aylık yavrumuzun sesinden komşular taciz oldu. Belediye doktoruna yalvardım. Geldi, baktı; fakat verdiği reçete hâlâ cebimde, göz göre göre onları kaybedeceğim. Hayatın her dakika bir parçası daha çekildiğini gördüğüm hâlde çare bulamamak fecaati karşısında intihar etmek istiyorum; fakat siz de tahmin edersiniz ki bu kadar zillate adım adım düştükten sonra öyle yüksek bir isyan hissiyle hareket etmek mümkün olamaz. Ben de o mevkiyeyim. Muntazam, tamamıyla meys hiçbir kurtuluş çaresi görememekten mütevellit karanlık hislerle yaşamaktan nefret ediyorum fakat bu kararı ölümle imzalayacak cesaretim yok..."

"Maddeten olduğu gibi manen de iflas etmiş gibiyiz. Sefalet, bir cepheli bir düşman değildir. Tam manasıyla yüksek bir erkân-ı harb gibi hücum diyor: Mesela en sevdiğiniz vücutlarıyla bir gün gelir, sizin kifayetsiz, himmetsiz olduğunuza hükmederler. En merhametlileri bu hislerini ancak

yüzünüze karşı söylememek insafında bulunurlar, fakat bir parça zeki iseniz, onların bu hislerini gözlerinde okumak mecburiyetinde kalırsınız. Elmas ve gümüş takımlarından başlayan her satış muamelesi akşam sofrada başka bir kavgayı intaç eder ve önümüzdeki yemeğin gıda mı zehir mi olduğunu fark etmeden kalkarız. Bunun ne feci bir akıbet olduğunu tafsilden ictinâb ediyorum. Daha neleri var nele-ri... Odacılara yaptığımız borçlar, mahalledeki aşinalardan dolandırdıklarımız da üstüne caba. Öyle bir hâldeyim ki akşam etraf kararmadan evime dönemiyorum. Duvarların bile 'Dolandırıcı, bataklı!' diye bağırarak yüzüme tükürecekleri vehmiyle her adımda titriyorum. Karım, yavrum açlık ve ilaçsızlıktan ölüyor, kime ne?.."

Bu vaziyet karşısında gıcırdayan dişlerimle kendi kendimi yedim... İşte hâl... İşte istikbal...

Muhatabım gözlüklü ve bu memleketin irfan hayatına emel bağlamış bir muallimdir. Ona da aynı sualleri tekrar ettim. Şöyle cevap verdi:

"Ben, size uzun bir sefalet tarihçesi yapacak değilim. Bunlar artık müteârifeye bile olamaz. Yalnız şunu söyleyeceğim: Muallim demek, memleketin nesl-i âtîsini hazırlayan mübarek bir unsur demektir. Bir çocuk, işlenmemiş yumuşak bir mermer, biz o taşlardan abideler çıkarmak gayesiyle işe atılan insanlarız. Bir gün gelir, bu abideler yükselir, alkışlanır; fakat şeref yalnız kendilerine aittir; zira biz, eserlerine imzalarını atamayan veya atmaktan müstağni kalan bir sanatkâr mevkiindeyiz."

"Bu istitraddan maksat bittabi kendimizi medh budalılığı değildir. Yalnız memleketin bize tahmil ettiği vezai-fin -teferruatından sarfınazar- ne kadar şümüllü olduğunu göstermektir. İşte sınıfta önümüze dizilen çocuklarımıza

izzetinefis, vakar, haysiyet gibi insanlığın manevî varlıkları namına ne varsa, hepsinin telkinini deruhde etmiş olan bizler bugün birer zillet vesikası şeklindeyiz.”

“Sabahleyin yavrularla beraber mektebe giderken uğradığımız faciaları –burada muhatabımın gözleri kırmızı damar şebekeleriyle örüldü ve tâ içeride kırılmış bir gönül saksısından sızdığı hissiyi veren damlalar kirpiklerine hücum etti– söylemekten hayâ ederim. Akşam fırıncıdan güç hâlle kopardığımız ekmeğin bedelini verememek ızdırarında kalınca onların merhametsizce istihzalarına, hakaretlerine maruz kalıyoruz. Bütün bu faciaların hem-civar talebemizin gözleri önündü cereyan ettiğini ilave edersem vaziyeti daha güzel kavrayabilirsiniz. Sonra, resmî bir terane: Hamiyet ve vazifemizin kudsiyeti... Bunlar aynı yüklerin kendi omuzlarına da mevdu olduğunu bilmem nasıl bir mantık ve vicdanla inkâr ediyorlar. İnkâr kelimesindeki mana yanlış anlaşılmasın; lafa gelince mebzul söylerler, fakat yazık ki inkârları fiilîdir.”

“Ben, açım, çoluk çocuğum da açtır. Hususî ders verdiğim bir aile, bazen mürüvveten beni sofralarına kabul ediyor. Geceleri de maa-aile sepet örüyoruz. İşte dostum, şimdiki kudsî vazifemiz.”

Üç sınıfa mensup bu üç kişinin dertleri birbirine ne kadar yakındır. Zavallıların ellerindeki metâa hükûmetten başka talip olmadığı için maaşlar sekince böyle facialı bir buhran başlıyor. Meselenin en acıklı noktası bizim İstanbul’umuzda bizden olanların yüzde ellisinin bu buhrandan sarsılıp yıkılmasındadır.

Sinemalarda Etütler...¹

Bugün, sinema müdavimlerinin ruhunu kavrayabildiğime artık inanmış bir hâldeyim. Pek uzun süren bir tedkik ve te-tebbu zamanından sonra esasen bu, benim bir hakkımdır da.

Sahibi bir dost olan sinemanın medhalini dolduran aca-yip resimleri temaşaya dalmış, oldukça geniş ve kesif bir kalabalık arasından geçtim. Bereket versin, gişedeki ikinci bir cendereden muaf idim. Merdivenlerden çıkarken dönüp arkama baktım. Küçük pencere li gişede zavallı memur, bu laf anlamaz "temaşa-perverân efendiler"e ayrı ayrı cevap vermekten bunalmış terliyor, dışarıda birbirine yapışmış denecek kadar sık ve girift bir kalabalık, canlı bir med cezirle çalkanıyordu.

Oyunun başlamasına daha hayli zaman var. Etrafı görebilecek bir yere oturdum. Bu intizar müddetini geçirecek ne kitap ne bir gazete hiçbir şeyim yok. Esasen benim gibi hususî bir fikirle buraya gelenler bu gibi ihtiyaçlardan berîdirl er. Etrafa şöyle bir göz gezdirdim.

Salon, tam bir müstatildir. Sağ ve sol cidarlara gayet büyük kıtada programdaki vakalarla alakadar renkli resimler sıralanmış. Binanın tam orta yerinde bin beş yüzlük buzlu bir ampul ve müeaddid sortilerden fışkıran ziya tufanı göz kamaştıracak kadar bol. Şurada burada boyun hareketi yap par gibi ağır ağır bir sağa bir sola dönüp selam veren vantilatörlerin hırıltıları intizamsız bir yatakta akan dereler gibi mütemadi bir çağıltı yapıyor.

Bir müddet bu fırıldakların cıgara dumanlarıyla mücadelelerini seyrettim. Fakat bu, yeknesak olduğu için yorucu bir meşgale idi. Tazyiki azalmış bir fezada yükselen bulutlar gibi ağır ağır ilerleyen duman tabakaları bu fırıldakların te-

1 Vakit, nr. 1407, 8 Rebiulevvel 1340-9 Teşrinisani 1337/1921.

mevvüc dairesine girdikleri vakit bir girdap etrafında dönen sular gibi şaşkın birkaç devir yaptıktan sonra dağılıyorlardı.

Gişeden yakasını kurtarabilenler bir ellerinde mendille-riyle yorgun alınlarını kurularak yürüyorlar, boş yerlerden birisine oturur oturmaz geniş bir "Oooh!" çekiyorlar.

Müşterileri tasnif çok güç bir mesele. Fakat umumî hatlar itibariyle ayırmak da imkânsız bir şey değil. Bir defa iki büyük ana hatla ayrılması lazım gelen zümreler, daimî müşteriler ve zuhurâta tâbi olanlar var. Bu merhalelerden geçen tedkik adesesinin bundan sonra karşılaşacağı tekrar iki sınıf mevcuttur. Bunlar arasında yukarıdaki iki zümre de karışıktır. Birinci mevki müşterileriyle ötekiler. Bu zannedildiği gibi malî kudretin ortaya attığı bir fark değildir. Bunun daha esaslı ve daha hususî sebepleri var. Hatta ikinci mevkide kendi hem-seviyeleri arasında oturan birisine birinci mevkiden bir yer teklif etseniz müspet bir neticeye varacağınız çok şüphelidir. Çünkü orada ayrı bir muhit, başka bir âlem, hulasa sinema içinde başka bir sinema seyredilebilir.

Ben, tedkikimi itmâm için onların arasında da çok defa oturmaya mecbur olduktan sonra bu kanaati edindim.

Basit insanları içtimaî kayıtlar ürkütür. Bu zümrede bu gibi bağlara karşı şiddetli bir kin ve nefret vardır. Onlar hürriyetin çok iptidaî hâline müştak mevcutlardır. İstedikleri gibi oturamadıkları, diledikleri gibi tasarruf edemedikleri, hele arzu ettikleri şekilde küfür edemedikleri bir sahayı, bir mahbes kadar dar ve kasvetli bulurlar.

Bir zümreden başka müdavimler arasında bir de âşıklar "zulmet-perestler" grubu vardır. Bunun için program mevzubahis değildir. Onlar yalnız bu salonda sık sık vuku bulan küsüflardan istifade etmek emeliyle buralara taşınmışlardır. Bu türlü komşulara birkaç defa rast geldiğim için meselenin bütün fecaatini izah etmek mümkündür. Fakat en örtülü ke-

limelerin, telmihleriyle bile hadisenin kirliliğini örtemeyeceğine emin olmak, beni böyle bir cüretten alıkoyuyor.

Makinist, perdeye inikâs eden ziya huzmesinin kesafet ve parlaklığını tanzim ile meşgul. Bu aralık ikinci mevkiin püskülsüz, hatta ceketsiz müşterileri, feslerini havaya atıp eğleniyorlar. Parmaklarıyla garip şekiller yaparak gürültü ediyorlar.

Nihayet gürültü o dereceye vardı ki müessese sahibi, bu kulak patlatıcı patırtıyı teskin için oyunun mutaddan evvel başlamasına rıza göstermekten başka çare göremedi.

Makine dairesinde filmin hareketinden mütevellit tıkırtı sihirli bir tesir ile ortalığa sükûn ve huzur dağıttı. Meşhur bir oyun oynanıyordu.

Sakın kariler de bu meşhur tavsifine bakıp hakikaten nefis bir parçadan bahsettiğimi zannetmesinler. Hayır, hayır öyle değil. Burada şöhret, fiilî değil lafzîdir. Cidden nefis şeritlerin gösterildiği günler ise burada elektrik ücretini temin edemeyecek kadar az müşteri vardır. Meşhur demek kavgacı ve kavgalarında daima galip gelen bir kabadayı "artist" in iştirak ettiği her oyun demektir. William Hart, William Duncan, Elmo Lin, Eddie Polo... bu nevidendir.

Sinema sahipleri de bu isimlerin nüfuzundan istifade ediyorlar. Mesela ilanlarda görürsünüz: "Bugün Altıncı Sinabar başlıyor!" hiç şüphe etmeyiniz ki oyunun hakiki ismi Altıncı Sinabar değildir. Bir hafta sonra bir yedinci bir sekizinci hatta bir kırk sekizinci sinabar daha başlayacaktır. Çünkü halkı cezb eden işte bu isimlerdir.

Film hareket ediyor, perdede seri hareketli gölgeler peyda oluyor. Birden büyük, şiddetli bir alkış. Yuhalı, ısıklı, tekmeleli bizim memleketimize mahsus o acayip, o takdir ve alkıştan başka her şeye benzeyen alkış başlıyor. Başınızı çevirmeden

hükmediniz ki perdeye yukarıda isimlerini yazdığım kahramanlardan biri çıkmıştır. Oyun devam ederken temaşacıların sinirleri gerilip, teheyyüçleri artıyor. Bravolar, yaşalar, yuhalar duyuluyor.

Temaşager deyip geçmemeli. O başları püskülsüz, kalıpsız fesli, perişan kıyafetli her yaştan kalabalıktan her biri bu artistlerden birine gönül vermiştir. Onların meselesini kendi meselesi gibi takip eder. Aktör, sahnede oyun icabı tehlikeli bir vaziyete düştü mü taraftarlarının da azabına payan olmaz. Mesela rakibi, düşmanı bir masa altına saklanmış ve geriden hücum hazırlıkları görüyor değil mi? O anda:

“Arkana bak!”

“Bu tarafa dön be!”

“Saklandı! Saklandı!” şeklinde ikazlar, ihbarlar vuku bulur.

İşte yine bir tanesi bu gibi nidalarla düştüğü girîveden kurtarılmak isteniyor. Halkın bu perestiş ettiği oyunlar aman ya Rabbi ne kadar ahmakça şeylerdir. Kafası yerinde bir adam bu türlü oyunlardan birini seyrederken kendi zekâsıyla istihza edildiğine bile hükmedebilir.

Fena hâlde canım sıkılıyor. Gürültü, tahammül edilmez bir dereceye çıktı. Bereket sonu yaklaştı. İşte “Teşekkür ederiz!” levhası.

Merdivenlerden bir insan çağlayanı akıyor, kapıda elbiselerinin şurasında burasında simit susamı, fıstık kabuğu görülen çocuklar, doymamış bir tecessüsle resimlere yapışmış:

“Şimendiferden nasıl da atladı ha?”

“Ya köprüden düşüp ölen zavallı?”

Bir diğeri kurnaz kurnaz gülerek, “Ölmemişti be,” dedi, “vallahee ölmemişti, ben nefes aldığımı gördüm, göğsü nah böyle inip çıkıyordu.”

Muhaverelerine devam ediyorlardı.

Sinema Etütlerinden: Gölgelelerin Telkinleri...¹

Sinema etütlerini tespate karar verirken başıma ne büyük bir bela açtığımı esasen anlamıştım. Fakat o günkü takdirim ile bugün karşılaştığım hadiseler arasında oldukça geniş bir hendek var. Acı bir hüsrân ile anlıyorum ki elimdeki bir kârı vakaların azamet ve şümüllü vüs'atini ölçecek kadar geniş ayaklı intihab edememişim.

Sinema meselesi memleket içinde başlı başına bir hadise hatta bir gaile teşkil etmektedir. Dünyada bundan daha seyyal ve her taşın altından çıkmaya müstaid bir âmil yok dense, büyük günah işlenmiş olmaz sanırım. Halbuki bu vasıta, küçük bir ihtimam, az zahmetli bir nakit ile pek faideli bir şekle dökülebilir. Frengistan'da tedris vasıtaları meyanına ithal edilen ve her mahalleye taammüm eden sinemayı pek feyyaz bir sahaya çevirmek için birkaç fikir kanalı kâfi. Fakat olmuyor işte... Bilmem ne vakte kadar bu menfi taklit huysuzluğu hududunda mihversiz, mahreksiz dolaşıp duracağız... Birkaç müstesna müteşebbisin vücuduna bel bağlayıp müteselli olmak bilmem akıllıların işi midir? Tanıdığım bir sinema sahibi var ki bilhassa bu gibi endişelerle hareket ediyor. Fakat hâsılat defterinde ancak pek zaruri masraflara tekabül edecek kısır bir yekûndan başka bir şeye nail olamıyor. Bütün fedakârlığı bu gibi müessese sahiplerinden beklemeye ne hakkımız vardır ne de insafımız razı olabilir.

Sonra sinema, bedîî zevkleri daçığnemeye başladı. Tiyatro, o evvelki manasıyla muhteşem tiyatro mevcudiyeti yavaş yavaş sönüyor, onlar, büyük doğmuş artistleri itmâ edemedikçe ve sinema müteahhidleri akla durgunluk verecek kadar ağır altın zincirlerle onları kendilerine cezbe muvaffak oldukça bu neticeyi içtinabı imkânsız; mukadder bir şey gibi

1 *Vakit*, nr. 1409, 10 Rebiulevvel 1340-11 Teşrinisani 1337/1921.

kabul etmek mecburiyetini duyuyoruz. Bir sahada kaybettiğimizi bari başka bir tarafta telafi edebilsek...

Sinemalar, bilhassa kadınlarımız üzerinde elim bir tesir yapıyor. Bir köylü hizmetçi kız biliyorum ki sabahları pence-resinden karşı apartmanlardaki gençlere sağ elinin parmaklarını dudaklarına götürüp buseler uçuruyor. Bir köylü kıza bunu herhalde tabiat öğretmemiştir. O iki kat oluşlar, el sallayışlarda sinemanın hocalığını görmemek için insanın kör olması lazım. Bir de mektep görmüş, şöyle böyle giyinmeyi öğrenmiş genç kızlarımızı düşünelim. Bu perdelerin o taşkın ruhlara açtığı ızlâl levhalarından onların aldıkları hisse herhalde lehimize kaydolunacak bir meta değildir.

Erkeklerin de zararları yok değil, bir gün sinemada ikinci mevkide oturuyordum. Atlısı, silahlısı çok bir oyun vardı. Bir vaka cereyan ediyor, bir adam silahlarına davranmak isteyen üç kişiyi şimşek gibi anı bir surette öldürüyordu. Yanımda yirmi yaşlarında üstü başı oldukça muntazam bir delikanlı arkadaşına çılgın bir sesle: "Delikanlıya bak!.. Delikanlı böyle olur iştel.." diye bağırırdı. Bu sedadaki perestiş dolu ahenk, kelimelere sığmaz hayret ve takdiri ömrümün sonuna kadar unutamayacağım. Bu gencin nazarında o aktör bir ideal olmuştur. Bunun da hayırlı bir gaye olmadığını söylemeye bilmem hacet var mı? İnsan bir hareketi evvela görür, sonra beğenir ve nihayet taklit eder. Esefle söylemeli ki insanlığın tırâşide bir ruh sahibi olmayanları arasında fena iyiden daha da cazip görünüyor.

Yine bir gün oyuna heyecan vermek için çok dekolte vücutlar karşısında bu türlü gençlerden birkaçının geçirdiği buhranları gördüm. Böyle bir sinir zelzelesine tutulan düşüncesiz gençleri -ki hemen hepsi bu nevidendir- en sefil zevk ve şehvet pazarlarına kararmış bir gözle atan bu mu-

harrik, ra'şeli oyunlar bilhassa karşı taraftaki programların esasını teşkil ediyor. Buna muhitin laubali, kayıtsız teşviki, kolay muvaffakiyet âmilleri de ilave edilince sinemanın hakiki vazifesinin ızlâlden başka bir şey olmadığı tezahür eder.

Bereket İstanbul tarafındaki başlıca iki sinema zevk ve vicdan sahibi müessislerinin sansüründen geçmeden film kabul etmiyor ve ailelerimizi nispeten endişesiz gönderilecek bir yer hazırlıyor. Bu hususta en ziyade acınacak zavallı çocuklarımızdır. Bu zevk vasıtalarında en büyük hak onların olduğu hâlde ne yazık ki kendilerini düşünen hemen yok gibidir. Sinemanın icat olunduğu muhitlerde çocuklara mahsus sinemalar vardır. Ve diğer sinemalara girmek isteyenlere gişe bilet verse bile zabıta duhulden men eder.

Çocuklara mahsus sinemalarda onlara ruh verecek, onları maâli-perest yapacak, bir kelime ile tekamüle sevk edecek şeritler gösterilir. Bu müesseseler muvaffakiyeti pek yüksek derecelere çıkan birer mektep addedilse yeridir. Fakat bilmem bizim memleketimizde böyle bir müesseseyi idareye atılacak fedakâr bir sermayedar bulunabilir mi?

Mesleğim icabı biliyorum. Çocuklar bu oyunların o kadar tesiri altında kalıyorlar ki mekteplerinde kendi kendilerine sinema oynuyorlar. Bilhassa leylî mekteplerde, karanlıklarda -karanlığın fena bir nâsih olduğu unutulmasın- polis ve takibat filmlerinin tatbiki bugün pek modadır. Hatta bu yüzden bazı kazaların vuku bulduğu nadir değildir. İçtimai zararlardan başka bunların bazı siyasi mahzurları da var. Mesela bir Amerika yerlisini size dünyada ne kadar vahşi ve fena sıfatlar varsa hepsiyle muttasıf gösterirler. Beyazlara karşı insanî sayılamayacak kadar canavarlıklar yaptırırlar. Bu film, dünyanın birçok yerlerinde teşhir edilir. Herkes yerlilere düşman olur. Maksat "fikir-i istilâ"yı tenmiye etmek ona bir muhit hazırlamaktır. Halbuki ufak tefek teferruattan sarfınazar olunursa yerli, kendisinden çalınmak istenen ma-

denini, evini, çocuklarını müdafaadan başka bir şey yapmamıştır. Fakat kim kime... Esasen dünyada hakkın doğru bir surette dağıtıldığı bir yer var mıdır ki?.. Gasıblara karşı çekilen bıçak, öpülmeye layık iken nefretle karşılanıyor... Âşık, tevekkeli "dünya-ı denî!" dememiş...

Başlarken de söylediğim gibi sinema başlı başına bir derttir. Onu etraflıca izah ve teşrih için yevmî gazetelerin dar hududu değil başlı başına kitaplar ister. Ben yaraların büyüklerine, iltihablı olanlarına şöyle bir dokunmakla iktifa mecburiyetindeyim. Fakat bu kadarından da çok istintaçlar yapmak mümkündür.

Gerçi bugün için idari tedbirleri hükümetten, vicdanî hareketleri müessese sahiplerinden istemek pek de yerinde düşmez. Fakat zararın hiç olmazsa bir kısmını hafifletmek için de bir çare bulunamaz mı?..

Ben de neler söylüyorum... Daha demin güzel yüksek filmlerin teşhir edildiği günlerde sinemaların acıklı vaziyetini kendim itiraf etmemiş miydim... Mesele yine dönüp dolaşıp mahut dönüm yerine, en acıklı noktaya, seviye yoksulluğuna dayanıyor. İrfansız tekâmül istenir mi hiç?..

Son Tramvayda...¹

Son provalar geliyor. Gözlerim saatte. Eğer küçük bir yanlışlıkla mini mini bir tehhür vukua gelirse Beşiktaş'a kadar yaya yürümek veya makaleyi bedava yazdığımı farz ederek bir araba kiralamak mecburiyeti hâsıl olacak. Bu ihtimalle pür-telaş çalışıyorum. Hele şükür korktuğum başıma gelmedi. Gazetelerimi, kâğıtlarımı topladım, başmürettibe "Allah'a ısmarladık usta!"yı bastırıp fırladım.

1 Vakıf, n. 1418, 20 Rebiulevvel 1340-21 Teşrinisani 1337/1921.

Sokağa çıkınca birkaç saniye durdum. İçerideki çok bol ışıktan sonra mehtapsız gecenin rengine gözlerim alışınca kadar iyi zahmet çektim. İşte ıslak kaldırımlardaki kirli ziya lekelerini artık seçebiliyorum. Köşeyi döndüm. Sol tarafta hem tütüncü hem kitapçı hatta biraz da her şey, semaverini önüne almış nargilesiyle derin ve mesut bir hasbıhale başlamış. Her akşam onu bu hâlde görür, imrenirim. Bu manzara kaç kere zavallı "Ahmed Cemil"i andırmış, "*Mai ve Siyah*"ın bir türlü mazi olamayan acı intibalarını şiddetle uyandırmıştır. Sağda, şimdi pek garip bir renk alan Meserret Otel, kapısındaki kadın, erkek kalabalığının üstünden aşırıldığı bir kürdilihicazkâr nağmeleriyle çalkanıyor.

Gece görünmeyen tellere asılı büyük elektrik lambaları birer fanusa hapsedilmiş mehtaplar gibi henüz kurumamış akasya dallarından yeşile boyanarak süzülüyor. Biraz aşağıda hayat ve hareket tekrar canlanıyor. Sirkeci medhali oldukça kalabalık. İşkembecide müteaffin bir buhar tabakası içinde hayal meyal sezilen başların küçük çiçekli kâselelere eğilmiş vaziyetine boş bir nazarla bakıp geçiyorum. Ali Efendi Sinemasının antresi bermutat resimleri seyre dalmış meraklılarla dolu... Önümde geç kalmış iki küçük müvezzi, limon kabuğuna dönmüş feslerinin içindeki kirli paraları saymakla meşgul.

İsmail'in Meyhanesi önünde pür-feryad bir ney sesi var. Meşhur kalender, yine "hâl-i dem"de demek.

Eminönü'ne giden yol, mevkiflerdeki insan kümeleri istisna edilirse adeta تنها. Bir de "gece kabaresi" şeklinde bir levha taşıyan camları storlu gazinonun kapısında bıyıklarını burup girmeye cesaret edemeyen birkaç züğürt, yutkunup duruyor.

Arada, sırada karşı köşelerden kol kola vermiş meyhane arkadaşları sökün ettikçe nazarlarım ihtiyarsız bir incizab ile bu dalgalı reftara dalıyor. Bunların ne kadar çok envai

var... Bu sokak, kendi kendine söylenmekle iktifa eden zararsızlardan, nara atan haşarılarla, ötekine berikine çatmak için bahane arayan sırnaşıklara kadar her türlüşününün teşhir edildiği bir sergidir. Kamil bir göz insanlığın düşebileceği en korkunç uçurumları burada temaşa edebilir. Hele üstat Cenab Bey'e "Biraz hayâ efendiler, efendiler biraz hayâ" gibi manzum unvanlı bir makale ilham eden kadınların hâli cidden kadınlığın yüz karası sayılsa yeridir. Ben, başka bir sûtunda bunlardan birkaçına ait tedkikimi yazacağım için burada söyleyecek bir şeyim yok.

Nihayet işte Eminönü... Neftî sularda Köprü, yanmış fenerleriyle bacası ve direkleri görünmeyen altın korkuluklu bir gemi gibi uzanıyor. Tramvayın durduğu köşede bir pilav söğüşü tabelasının etrafında dopdolu kaşıklarını sokabilmek için ağızlarını yırtılacak gibi açan basit adamlar, bilhassa Rus zabıt üniformasını taşıyan düşkünler görünüyor. Saatin altında kırmızılı beyazlı işaret değneğini koltuğuna kısırmış, ellerini kaputunun geniş yenlerine sokmuş bir polis dolaşıyor. Bilmem kariler hiç bunlara dikkat etmiş midirler? Gün ortası araba, otomobil, kamyon, tramvay, sırık hamalları ve daha bin türlü şeylerle burası kaynaştığı demlerde bu efendilerin çok garip vaziyetleri vardır.

Başları o kadar dik, göğüsleri o kadar şişkindir ki insan mutlaka bunun, bu azametinin sebeplerini araştırmak ihtiyacını duyar. Otomobile koltuğunun altına kadar inen keskin bir işaretle sağ tarafı, kamyona sol ciheti gösterirken aldığı vaziyet o kadar belîğdir ki ben böyle bir şeyin kulağıma çalındığını hissederim:

"Beni görüyor musunuz, beni? Koca bir şehrin, bir Payitahtın birbirine geçmesi, zîr ü zeber olması için şu elimdeki değneği atmaklığım kifayet eder. O zaman şu karşınızdaki âlem karma karışık olur. Merkezinden fırlamış seyyareler gibi çarpışarak parça parça dağılırlar. Şimdi anladınız mı?..

O hâlde bana öyle kayıtsızca bakmayınız. İsterim ki benden tarafa çevrilen nazarlarda biraz korku, biraz hürmet ve biraz da minnet bulunsun...”

Hava soğuk... Serin, ıslak bir rüzgâr esiyor. Benim gibi bekleyen büyücek bir kalabalık var. Her dakika köşelerin birinden koşa koşa gelen son tramvay yolcuları sökün ediyor. İşte yanıma bunlardan biri sık ve hışırtılı nefesler arasında Bayezid'den buraya kadar altı dakikada nasıl geldiğini bir aşinasına anlatıyor. Meyhanelerin son müşterileri de bayık, peltek bir dille sonu gelmez hikâyeler söyleniyorlar ve siz ister istemez bunları dinlemek azabına mahkûmsunuz.

Sızlayan ayaklarımı yerlere vurarak ısınmaya çalışıyorum. İşte üç römorklu son araba... Halk arasında bir telaştır başladı. Ayakta dura dura epey yorulmuş olanlar yer kapabilmek için biraz itişip kakışmayı göze alarak koşuştular.

Vagonun önünde yol memuru biletçinin uzattığı kâğıda bir şeyler –galiba hareket saati olacak– kaydetti. Meydanın yalçın kavisini ihtiyatsız sayılacak bir süratle geçtik. Bu saatte vatmanlar da bulut gibidir. Binaenaleyh basamağa ayağınızı korken kısaca bir dua okursanız fena etmezsiniz.

Köprüyü yıldırım süratiyle geçiyoruz. Vagonda iki küfür arasında şakalaşmalar oluyor. Hatta hep bir ağızdan şarkılar söyleniyor. Gazetem elimde; okuduğumdan bir kelime bile anlamıyorum. Biletçi, her müşteriyle oldukça uzun bir dalaşma yapıyor. Pazarlığa girişenlere ıskonto teklif edenlere Köprü müruriyesinden muaf olduğunu iddia edenlere laf yetiştireceğim diye bin dereden su getiriyor.

En fenası, bazen fena sarhoşluklarıyla meşhur yabancıların inadı yüzünden vuku bulan teehhürlerdir. O dakikalarda vatman anahtarını, frenini kapınca içeriye girer ve cıgarasını tellendirir. İşiniz yoksa bekleyiniz...

Çok şükür bu gece böyle bir aksilik olmadı. Oldukça eğlenceli bir surette seyahat ediyoruz. Tramvay, her istasyonda canlı yüklerinden birkaçını atarak koşuyor. İşte Dolmabahçe'yi döndük. Biraz daha gayret her şeyi sükûna îsâl edecek. Anî bir surette kısılan süratin tevvellüd ettiği bir sarsıntı ile hepimiz rûkûa vardık. Ve araba zınk diye durdu.

İndim. Başımda ağrıya benzer bir sersemlik, kulaklarımda inkıtasız bir uğultu var. Bu son tramvay yolculuğu beni bütün günkü mesaim kadar yoruyor. Eve doğru ağır ağır yürürken bu belalara katlanmak zaruretinden uzak olanları içimde gittikçe büyüyen bir gıpta ile düşünüyorum.

Akşamcılar Arasında...¹

Fenahlığı ıslah için zıt çarelere başvuranların düsturlarına dün akşam ben de hak verdim. Meğer "fena"yı bütün akıbetleri ve arazlarıyla göstermek kadar insanı "iyi"ye yaklaştıran âmil yokmuş. Yalnız bu kaidenin mahzurları da az değil. Fenadan iyiye intikal edebilmek az çok tahlil ve tecrübe vasıtalarına vukufa muhtaçtır. Bu itibarla bu nev tedbirlerin taktik sahası da ancak vakayı terkip eden unsurları tefrik edebilenler muhitidir.

İnsanı işretten nefrete sevk için bir sarhoşun manzarası, harekâtının tedkiki kadar büyük ve müessir bir âmil olabilir mi? Olamaz fakat o vücut, kelimenin bütün manasıyla insanî olursa...

İşim yok; esasen son tramvayı da kaçırdım. Kendi kendime "Nasıl olsa yaya gideceğim. Bari öteden beri arzulayıp bir türlü fırsat bulamadığım şu meyhane âlemlerinden birine gireyim," dedim.

1 *Vakit*, nr. 1422, 24 Rebiulevvel 1340-25 Teşrinisani 1337/1921.

Bunlar da o kadar çoğaldı ki intihabda insan hayli müşkülata uğruyor. Birkaçının medhallerine şöyle bir göz atıp geçtim. Maksadım, tam manasıyla eski ananelere sadık kalmış bir tanesine girmekti.

Biraz yoruldum ama nihayet istediğim gibi bir tane-sini buldum. Tavukpazarı mı diyorlar nedir, işte oradaki "Selâtîn"lerden birisinin kapısına doğrudum.

İçerisi bir arı kovanı, yok, yok bir mektep teneffüşhanesi kadar gürültülü ve karışıklık dolu idi. Bu taş kemerli, kalın duvarlı medhal bende katiyen bir "zevk yeri" hislerini uyandırmadı. Tekrar kapanmaması için birer paket taş ve bir eski zaman güllesiyle dayatılmış kapı, bir kale, bir hapishane, bir cehennem kapısı gibi büyük başlı çivilerle donatılmıştı. İnsan, daha ilk adımda nabızlarının vuruşlarında bir başkalık hissediyor.

İçeride öyle müteaffin ve keskin bir koku dalgalanıyor ki öğürmemek için burnumla nefes almamaya mecbur oldum. Garson, bakışlarında "Ay! Buraya böyleleri de mi gelirmiş!.." diyen şaşkın bir istifhamla koşup geldi. Üzerinde meze bulashıkları sürüklenen bir tahta masanın topal ayağını aksatmamaya dikkat ederek kirli önlüğüyle müzahrefatını güya temizledi. Alçak arkalıklı bir de sandalyeyi sürdü ve ne içeceğimi sormadan gitti. Binadan ziyade yarım aydınlık bir tüneli andıran bu yerde o kadar çok kalabalık vardı ki biraz sonra ıslak paltomdan hafif hareli bir buhar tabakasının yükseldiğini gördüm. Herkes kendi âlemiyle meşguldü. Kim-senin benimle alakadar olmadığını gördükten sonra usulcacak not defterimi çıkardım. Bir taraftan ortalığı süzüyor, bir taraftan da unutmaklığım muhtemel olan garip muhaverele-ri, vaziyetleri hulasa ediyordum.

Bu aralık garson masama bir şeyler koydu. Bir şey istemediğim için hayretle yüzüne baktım. O anlamamakta ısrar etti. Sordum:

“Bunları senden kim istedi?..”

“Başka içki bizde yok ki...” cevabını verdi, gitti. Bu adamlar insanı kızdıracak kadar laubali hareket ediyorlar. Meze tabaklarının kenarlarında benden evvelkilere ait bulaşık çatal izleri vardı. Garsona gösterdim. Çatlaklarına kir dolmuş başparmağıyla hemen sildi ve itizar bile etmeden çekilip gitti. Bittabi hiçbirine elimi bile sürmeden etrafı seyre daldım. Tavandan asma lambanın örümcekli ve siyah noktalı abajurunun tam altına isabet eden mahalde geniş ve yüksek bir tezgâh vardı. Üzerinde ağızları madenî emzikli şişeler sıralanmıştı. Tezgâhın arkasında çıplak kafalı, şişman bir adam, omuzundaki rengini tayin edemeyeceğim havlu ve mendil arası bir paçavrayı ikide birde şişelere, tezgâhın ıslanan yerlerine, hatta yüzüne gözüne götürüyordu.

Bu masa veya tezgâh başında hiç eksilmeyen bir müşteriler kordonu, sıra bekler gibi dizilmişti. Bu işte başka bir keyfiyet varmış. İş olanlar gelip böyle ayaküstü beş on tek yuvarlamakla daha kârlı bir iş yaptıklarına veya daha ucuz kurtulduklarına zâhib oluyorlarmış. İşte birisi, girmek istemez gibi davranan fakat gözlerini bir türlü tezgâhtan ayıramayan refikini iteleyerek “Naz etme canım, ayaküstü işte... Beş dakikadan ne olur sanki?..” şeklinde bir girizgâhla sürüklüyor.

İkide birde beyaz önlüklü birtakım adamlar ellerindeki lahana yaprağı, midye dolması tepsilerini başımın üzerinden aşırıp dolaşıyorlar. Arada sırada bu tepsilerden kirli damlaların da serpildiği vâki. Fakat kimseden bir şikâyet yükselmiyor. Buranın da erkânı galiba her şeye eyvallah demek olacak. Uzakta, loşluk içinde pek seçemediğim ocakımsı bir yerden kokulu bir duman tütüyor, ciğer kebabı pişiyor. Burada o kadar çok gürültü var ki konuşanlar adeta bağıra çağıra birbirlerine meram anlatabiliyorlar.

Sağ taraftaki duvar hizasında oturan siyah çapraz yelekli, sivri fesli, boynu mendilli grup, hepsinden baskın, meğer onların zevk vasıtaları tammış. Birdenbire kulağıma akort sesleri geldi. Onların arasında biri, cura gibi bir çalgıyı tanzim ediyordu. Biraz sonra hep birden kerih, berbat bir ahenkle söylemeye başladılar. Aynı şarkıyı o kadar çok defa tekrar ettiler ki ben bile ezberledim:

*Köşe başı meyhane
Asmadan da kapısı
Ben gözüme almışım
On beş sene mahpusu*

Tam meyhane türküsü işte. Biraz tahlil seven bir kafa bu dört mini mini satırdan neler çıkarmaz?.. Esasen bu iki cümle içindeki iki korkunç isim, meyhane ve hapishane kelimeleri de iptida ve intihayı hulasa eden ne manidar sefalet remizleriydi.

Dikkat ettim, buradakilerin hepsi deli olmak için içiyorlardı. Hepsinin iradeleri bu mini mini bardaklara dökülmüş gibi seyyal ve sehlü'l-cereyan bir kıvam almıştı. Bu marazi hâl, seyyiata karşı en zayıf bir mukavemet imkânını da mahvetmişti. Küçük bir mesele, bir hiç, bu zavallıları katil, cani edebilirdi. Tanburalı grup gittikçe coşuyor, yukarıdaki nevden şarkılar söylüyor, karşı masalardan iltihaklarla kesafeti artıyordu. Bu mezbelelerde garip bir laubalilik var. Mesela size hiç tanımadığınız biri bir kadeh rakı ısmarlıyor. Bunu içmek ve mukabele etmek mecburiyetindesiniz. Başka türlü bir hareket bu muvazenesi bozuk zümreyi birçok taraftarla beraber aleyhinize sevk edebilir. Bunun da sebebi yok değil. Bu gibi yerlerin bazı tufeyli geçinen kurtları, mikropları varmış ki her akşamki zehirli gıdasını bu suretle temin ediyormuş.

Çalgılı, türkölü gruptan birisi kalktı sol eliyle bıyığını bükerek "Çorbacı bel Cemaate benden birer rakı!" diye bağırdı. Bu da "umumî kiraz"mış. Garson bir tepsi kadehi dolaştırmaya başladı. Fakat tezgâhta oturanın da alnı endişeli bir bulutla karardı. İçinde emniyetten eser kalmayan bir nazarla ısmarlayan kahramanı uzun uzun süzdü.

Buradaki garip hâllerden biri de hiç kimsenin kendi arzusuyla kalkıp gitmemesi keyfiyetidir. Mutlaka birbirlerini ibram ile ısrar ile götürüyorlar. Geçen her dakika meyhanenin havasını elektriklendiriyor. İnsan bu sahada daima patlamaya hazır tehlikeli bir fitilin çıtırdadığını duyuyor gibi oluyor.

İşte alametler başladı. Türkülerin üstüne çıkan bir küfürle beraber duvarlarda parçalanın bir tabak gürültüsü fena bir neticenin patırtılı pişdarı oldu. Tokat sesleri duydum. Fakat galip ve mağlubu tefrike vakit kalmadan ortalık mayna oldu. Buralardan ayrılmayan zabıta işe müdahale etmişti. Hâlâ birbirlerine ağıza alınmaz küfürler savuran kabadayıları polisler götürürken bu yiğitlerden aşağı kalmayan birkaç pespaye, birer küfürle lehimlenen bir sürü şikâyetler serd ediyorlardı.

İşin içinde en ziyade zarar gören meyhanenin sahibi idi. Çünkü kavganın bir danışıklı dövüş olması ihtimali yüzde yüz gibi bir şeydi. Polisler vasıtasıyla sürüklenip çıkarılan yadigârların bir saat evvel cemaate rakı ısmarlayanlar olduğunu söylemeğe bilmem hacet var mı?..

Bir Kına Gecesi-1: Sofular Tarafında...¹

Suların karardığı bir zamandı. Tramvaydan indim, bana tarif edilen semte doğru yürüdüm. Hedefi tayin için kulaklarımdan başka rehber ihtiyacım yoktu. Davetli olduğum yer, herhalde bu sokakta idi. Hangi evde fazla gürültü işitirsem kapısını çalmaktan başka yapacak bir işim kalmayacaktı. Meğer buna da hacet yokmuş. Bütün pencereleri bol bir ışıkla yıkanan büyük bir yalının önünde durdum. Kapıda bayramlık poturlarını giymiş bekçi ve mahallenin sakası ilk istikbal vazifesini yapıyorlardı.

Sokak kapısından geçince "dümenci"lerden –bunların vazifeleri gelecek olan misafirleri derecelerine göre ağırlamakmış– biriyle karşılaştım. İsmimi sormadı. Yalnız haydi Nasreddin gibi söyleyeyim kürküme bakarak pahamı biçti. Bir "seyyah"ın kürkü ne olabilir?.. Şöyle bir kenara atıldım.

Misafir salonu daha erken davrananlarla ağız ağıza dolmuş şuraya buraya serpiştirilen sandalyelerden başka boş yer kalmamıştı. Duvar kenarlarına manga manga tabur edilmiş kanepeler koltuk dizileri daha evvelden teşrif eden davetliler tarafından işgal edilmişti. Yerimi intihab etmek mecburiyetinde idim. Sağımda, solumda oturan zevatın hiçbirini tanıımıyordum. Artık az canlı bir varlık gösteren eski terbiye devrine mensup birkaç yaşlı zatın selamları istisna edilirse hemen kimse ile konuşamadım.

Salon zengin bir israf ile döşenmiş dayanmıştı. Duvarlarda halılar, antika tabaklar ve gayet kalın çerçeveli yağlı boya levhalar vardı.

Yüksek tavanın orta yerinde pek kalabalık saçaklı bir avize sarkıyor, billur pırıltıları renkli ürpirmelerle duvarlara titrek mozaikler işliyordu. Döşeme tahtaları bol tüylü,

1 *Vakit*, nr. 1434, 4 Rebiulahir 1340-7 Kanunievvel 1337/1921.

yumuşak, göbekli halılarla örtülmüştü. Her şey “Ben pahalıyımı!” diye bağıyor, zenginlik dava ediyordu. Fakat duvarların kâğıdı, tabakların tarz-ı tertibi, levhaların intihabı da daha başka bir şeyi ifşadan çekinmiyordu. Paraya zevk yoldaş olmazsa “güzel” ve “iyi”ye giden yollarda böyle bocalanmaktadır. Bu salon da bu talihsizliğe uğramıştı.

Yerime alışıktan sonra etrafıma bakınmaya başladım. Çok büyük ve çok geniş bir müstatil teşkil eden bu yerde yüze yakın misafir toplanmıştı. O kadar az konuşuyorlardı ki kendimi bir düğün evinde, eğlenmek için gelinmiş bir kına gecesinde değil bir konferans salonunda sanıyordum.

Karşı sırada siyah çerçevesi iri gözlük takmış smokinli bir zat açık yeleğinden fışkıran bir zerre göğüslük kadar sert kolalanmış gömleğinin kamburu ve kemerine sığmayan göbeğiyle canlı ve müteneffis bir ızdırab şeklinde gerilmiş soluyordu. Sakalının kesilmesindeki tarz ve şalvarlar, abani-ler arasındaki simokini bana bu zatın sefaretlerden birinde bulunmuş olduğu zehabını verdi.

Tâ ileride köşedeki koltuğa bağdaş kurmuş bir babacan, bakır renkli sert sakalını parmaklarıyla tarıyor, ışıktan kısılan gözleriyle etrafı seyrediyordu. Burası tam bir kıyafet müzesi idi. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar büyük bir kisve tehalüfö olamaz. Bir ecnebiye bu heyetin fotoğrafisi gösterilse ve sonra hepsinin aynı şehrin ve aynı senenin sekeneşi olduğu söylense –pek kestiremem ama– bunun bir hakikat olduğunu galiba güç kabul eder. İşte –Ahmed Rasim Bey üstadımız duymasın– tam manasıyla asrî bir genç, korsalı kısa ceketi ve pomadlı, parıltılı çehresiyle cinsiyeti hakkında insana şüphe verecek edalarla süzülüyor. Ağzında uzun bir ağızlık var, dişleri mütekallis dudaklarının aralığından gözüküyor.

Kim bilir kaçınıcı defa olarak cıgara dağıldı. Karşı köşede yerleşen saz heyeti akortlara başladı. Rast perdelerden do-

laşan seri bir tanbur mızrabı bu uyuşuk heyete biraz hareket ve alaka verir gibi oldu. Taksim beklediğim gibi pek uzun sürmedi. Esasen çalanla dinleyen arasındaki hava coşkun bir seyyale ile elektriklenmezse nağmelere başka türlü bir feyiz, bir beyan gelmesine imkân var mıdır?.. Peşrev, kusursuz denilecek bir vahdetle hitama erdikten sonra şarkılar başladı.

Bazen kanep ve koltuk erkânı arasında bir hareket oluyor dümencilerden biri şıtab ile arzularını anlıyor ve saz sahiplerinden yeni bir şarkı isteniyordu. İş buraya gelince karışıklık başlıyor, birbirini tutmaz makamlardan istenen bu şarkılar tevali ettikçe, olan, anlayanlara oluyordu. Fakat kim kime... Ağa veya beyefendi, böyle arzu buyuruyorlar cemiyette mevcut diğerlerinin hakkı, çiğnenemeyecek kadar yüksek ve büyük bir şey mi sanki?..

Bu gibileri indinde kendinden başkalarının vücudu bir salça, bir çerez gibi ihmali mümkün bir şey addediliyor. Sazın ilk fasılasında yirmi otuz kişilik bir grup yemeğe indirildi. Bu hâl bir iki defa tekrar ettikten sonra tabiatıyla sıra bize de geldi. Merdivenlerden matem marşına ayak uydurmuş gibi ağır ağır indik. Kullanılmış, kolası bozulmuş peçetelerin buruşuk yelpazeleri açılan sofraya yerleştik. Tuzluklarda parmak izleri, bıçak yerleri bile düzeltilmemişti. İki Rus kızı hizmet ediyordu. Talihin bir maskaralığı olarak şalvarlı bir komşum var. O kadar garip ziftleniyor ki onu seyretmek, bana önümdeki şeylerden daha lezzetli geliyor. İlk hamlede kaşığını düşürüp benimkini kaptığı için esasen beklemekte mecburum. Karşımda serbest görünmek bu gibi çiçeği, gümüşü, billuru bol sofralara alışkın olduğunu göstermek isteyen bir zavallı, bıçağını bırakmadan bir kasap gibi kolunu sallıyor, dirsekleriyle yanındakilerin hürriyetini çalıyordu.

Kızlar, öte beri getirmek, tabak, kaşık değiştirmek ve daha pek türlü bahanelerle dizlere yaslanıp masalara uzandıkça gıdıklanmış gibi seri sarsıntılara uğruyorlardı. Yanımdaki

şalvarlı da bir aralık bu nev bir iltifat yapmaya kalkışmış olmalı ki kız Rusça birçok kelimelerden sonra hakaretini daha umum bir lisanla tekrar için dişleri arasından “Embesill” diye mırıldandı. Anlaşılan hazret nevazişinde tabii hududu tecavüz etmişti.

Yanımdaki cazibeden gözlerim kurtulup biraz uzaklara in’itaf edince daha eğlenceli manzaralar da gördüm. İştihâ galeyânıyla cûş u hurûşa gelmiş olanlar, ellerinden çatalları atmışlar parmaklarıyla yemeye başlamışlardı. Bir tarafta bu yüzüzlük devam ederken diğer tarafta lüzumsuz bir hicap, manasız bir çekingenlikle aç kalanlar da yok değildi. Mesele dikkat ettim: Mutavassıt giyinişli bir delikanlı, kızların sundukları tabaktan kaşığın burnuyla küçük bir miktar yemek alıyor ve bunu sanki bir çeki taş kaldırıyormuş gibi bin zahmet ve meşakkatle yapıyordu. Yüzü kızarıyor bu havada şakaklarında ter damlaları parlıyordu.

Sofranın en zevkli manzarası, meyvelerin geldiği zaman başladı. Portakal ve muzdan başka kabuklarından ayrılan hemen hiçbir meyve yoktu. Tek tük denecek kadar az bir zümre istisna edilecek olursa meyvenin nasıl yenildiğine vâkîf hemen kimse mevcut değildi.

Demin bir miktar bahsettiğim zavallı genç şaşkınlıkla yemişlikten bir muz almıştı. Göz ucuyla onu tedkik ettim. Biçare, tabağında yatan meyveye korkunç bir şey seyrederek gibi tevahhuşla bakıyor, hiç yoktan başına bir bela açtığına nâdim, için için kendisini telin ediyor.

Hele şükür bu iş de bitti. Tekrar yukarı çıkıyoruz. Esasen saz başlamıştı. Kendi kendime “Şöyle yakın bir yere oturup dinlemek nasip olsa!” diyordum. Bu aralık samimi bir aşına ile karşılaştım. O sebepsiz bir kahrkaha içinde “Vay sen burada ha! Yahu bu sofular arasında senin işin ne? Hadi bizim tarafa geçelim! Ötedeki tarafta kırılışan kıyamet dururken bu küf kokan kalabalığa nasıl tahammül ediyorsun?” dedi. Sofular tarafını terk ederek sefipler arasına karıştım.

Bir Kına Gecesi-2: Sefihler Arasında...¹

Dostuma tabi olup aydınlık bir koridorda yürürken ne saklayayım oldukça sevinmiştim. Muhatabım “küflü” vasfıyla benim iki sütunluk tasvirimi bir kelimedede hulasa etmişti. Doğrusu ya öyle bir muhitte –tedkik ve tettebbu için de hatta– bu yabancı muhaverelere, akortsuz kahkahalara, galiz nüktelere tahammül mecburiyetini yüklenen, fedakârlıkların fevkinde bir şey olurdu.

Pamuklu, astarlı bir kapının sağır ketumiyetine sığınmış sefihlerin gürültüsünü, ancak pek yaklaştıktan sonra hissettim. Kapı açıldı; son derece aydınlık, biraz evvel içinde bulunduğum salonun eşi denecek bir yere dahil oldum. Her kafadan bir ses çıkıyor, billur şakırtıları, çatal tıkırtıları arasında güya konuşuluyordu. Burasının bir meyhaneden ne kadar az farkı vardı... Yalnız duvarlarda o kadar çok ayna görülmüyor, mezeler biraz fazla, rakı ve sair içkilere hudut yoktu. İçenler bir hafta devam edecek bir sarhoşluğu depo etmek istiyor gibi hiç durmadan, dinlenmeden mütemadiyen yutuyorlar... Bizi sarhoşluğa mahsus o bol iltifatlı peltek cümlelerle istikbal ettiler. Her taraftan “merhaba”lar, “şeref-yab ettiniz”ler, “afiyetinize, kudümünüze”ler başladı. En belalı cihet, bunlara mukabele etmek keyfiyeti idi. Yemek yediğimi söyledim. Fakat kimse dinlemedi. Hatta birisi “Daha iyi ya, deler!..” gibi garip bir teselli savurdu.

Vazifeme halel vermeyecek bir miktara rızadan başka çare göremedim. Esasen sağlam bir kafa ile burada oturmak değme yiğitlik kârı olmasa gerek... Cemaatin yaşlarını birkaç rakamda toplamak kabil değil. Tüysüzlerden kırantalara kadar hepsinden birer mangalık vardı.

1 *Vakit*, nr. 1441, 14 Rebiulahir 1340-14 Kanunievvel 1337/1921.

Bu aralık saz başladı. Fakat sakın bundan fasıl filan anlamayınız ha... Tuluât kumpanyalarında oyun nasıl cereyana kapılır, çığırından çıkarsa burada da ahenk öyle yılankavi bir mecrada akıyordu.

Önümde bir genç yanındaki kıranta köftehorun fahrî sakiliğini deruhde etmiş gibi boyuna kahehini doldurup sunuyor. Komşusu da birer kurşun sıkletiyle ağırlaşan göz kapaklarını kaldırmaya çalışarak yarım yamalak cümlelerle teşekkür ediyor, çarpık çarpık gülümsüyordu. Elektrik ziya-larıyla hafif bir mailiğe boyanan cıgara dumanları tenef-füs edilmez bir hâle gelen müteaffin hava içinde bir ızdırab resmeder gibi kıvrılarak ağır ağır yükseliyor, gittikçe rengi açılarak dağılıyordu. Hele şükür birisinin aklına geldi de pencereyi açtılar. Denizi yalayarak yükselen temiz bir rüz-gâr mavi duman tabakası içinde cereyan ederken gözle takip olunabilecek serin bir iz bıraktı.

Bilmem kaçınıcı defa olarak "racîm" şarkısı falsolu bir perdeden kemanlarda gıcırdayarak taşıyor. Allahım! Bunun da ismini eğlenti koymuşlar...

Ev sahibi lütufkâr, taltifkâr çehresinde derin ve mesut iz-ler bırakan bir beşayişle "Yemek arzu buyurulursa sofralar hazırdır," dedi. Bu teklif bir küfür etmiş gibi şiddetli protes-tolarla karşılandı:

"Ne! Yemek mi?.."

"Daha şimdiden mi?.."

"Yüreğimize mi indirmek istiyorsunuz yahu?.."

"Bize sabahleyin işkembe çorbası emrediniz..."

Zavallı ev sahibi dudaklarındaki tebessümü silmemeye gayret ederek, "Hayhay... Hayhay, nasıl emrederseniz..." sözleriyle bu umumiye yakın tuğyanı teskine çalıştı. İkide birde şangır, şungur bir sūrahi devriliyor, bir tabak yığını parçalanıyor ve ne tuhaf ya Rabbi, bu akortsuz patırtılarda

bile heyetin musiki damarlarına dokunan bir ahenk varmış gibi neşeli seslerin yükselmesine sebep oluyordu.

İleride, tâ köşede hayayı ispiirtoda eritmiş genç bir zümre, bir zıfaf gecesinin bütün çıplak panoramalarını kahkahalarla "Allahı!"lar, "Ya hey!"ler arasında yavaş denemeyecek bir sesle tasvir ediyorlardı. İşin asıl fenası bu hikâyeyi daima müteharrik hatta bazen yarı açık örtülü başların taşıdığı bir perdenin arkasında kadınların, genç kızların hatta belki gelin hanımın da beraberce dinlemesi idi.

Ben, ahlak hocalığı etmesini sevmem. Fakat rica ederim, rakının dere gibi aktığı, perde-bîrûnâne hikâyelerin anlatıldığı, çırıl çıplak muhaverelerin yüksek sesle çarpıştığı bir muhite ailelerin komşu olması kadar çirkin bir mesele daha olur mu? Hem neden kadınlar, öte taraftaki mükellef saza bu kerizcileri tercih etmişlerdi?.. Arada sırada perdenin aralıklarından görülebilen çehrelere öyle mülevves nazarlar atfediliyor, öyle gılzet ve habaset dolu imalar yapılıyordu ki benim nefretle tüylerim ürperdi. Öyle sandım ki boğazlanacak iffet, soldurulacak hicap goncası arayan bu kirli bakışlar, içine şehvet usaresi doldurulmuş birer ok gibi o perdeyi deliyor, o perdenin arkasında oturan, dolaşan, süzülen halîlelerin, kerimelerin, hemşirelerin sinesine, gerdenine, göbeğine çakılıyor. "Namus göz gibidir; en küçük toz zerresine bile tahammül etmez," diyenlerin ne kadar hakkı var...

Kafaların birer volkan gibi kaynadığı, dudaklardaki kânın buhara inkılâb edecek kadeh kızdığı bir hengâmede dipteki kapı açıldı. İki kız, telli pullu, kısa etekli oyun fistanları altındaki varlıklarını çalkalayarak girdiler. Arkalarında bir ud bir kemandan ibaret başka bir saz geliyordu. Birisi yirmi yaşlarında fakat intizamsız bir hayattan bin türlü suistimalin çehresinde bıraktığı izlerden otuzu geçkin görünen iri yarı bir kadındı. Göğüs taraflarında şurup kıvamında bir mayi ile doldurulmuş tulumların dalgalan-

malarını hatırlatan bir çalkaşı vardı. Öteki henüz çocuktı. Hemen başladılar:

“Dünyaya geldim...”

Cıyak cıyak çıkan bu ses Allah’ım ne berbat şeydi. Gözlerimi kapasam ve bu düğünde bulunduğumu unutmuş olsam bu ulumaları, kuyruğu bir tarafa kısılmış kedilerin sinirleri isyan ettiren yaygaralarına benzetmek mümkün olacaktı. Güzel Türkçeyi hançerleyen, kapalı bir heceyi dört elif miktarı çeken şive şirretliği de üstüne caba. Üst tarafı gelsin göbek, kalça sallamak oldu... Hele gözleri çarpılmış aile sahiplerinin bu pespayelere çevrilen aç bakışlarını gördükten sonra insanlıktan iğrendim. Bu yosmalar da bu âlemlerin kurdu olmuşlar. Nereden kimden istifade edebileceğini ilk bakışında kestirip onun önünde süzülüyor, sonra belini ikiye kırarak ters bir reveransla dizlere kadar eğiliyor, bol dekoltesinin içine para bırakmak bahanesiyle dalan ellerin tecavüzüne lakayd, hatta mütebessim cilveleniyordu.

Bir aralık:

“Senin dediğin çalınacak...”

“Yok, benim dediğim olacak...”

tarzında bir bela kapısı açılır gibi oldu. Bu iradesi münse-lib heriflerin gönlünü almak için biçare ev sahibinin neler çektiğini düşündükçe misafirperverliğin nazarımda kıymeti artıyor. Ne de olsa bir defa muhit tehlikeli bir cereyanla elektriklenmişti. Burada fazla durmak, yarın zabıta sütunlarında ismimi okumaya kâfi bir sebep olabilirdi. Usulca, bir kabahatli gibi kimseye hatta ev sahibine bile veda etmeden sıvıştım. Sokaktaki temiz, hür havaya kavuşunca içime kocaman bir sevinç ve huzurun sindiğini duydum.

Odun İskelelerinde...¹

Gazeteler, uzun uzadıya bahsettiler. Verilecek, verilmeyecek gibi müspet ve menfi birçok hükümlerden sonra nihayet maliye nezareti faaliyete girdi. Mütedahil maaşlara mahsuben bir miktar odun verileceğini tebliğ etti. Buralarını memur olmayan kariler de bilirler. Memurların ise yüreği odun işinden çok yaralıdır.

Fırtına, bütün şiddetiyle kudurunca ben de bu meseleyi hatırladım. Sabah erken yola düştüm. Birkaç memur arkadaştan tevzi mahallerini öğrenmiş ve bittabi bizim semte en yakın olanını gözüme kestirmiştim.

Sokağa çıkınca çatattığım belanın büyüklüğünü anladım. Dışarda taşları çatlatan bir soğuk vardı. Yollarda insan kalabalığı görülüyordu; köpekler bile kuytu yerlere sokulmuşlardı. Yalnız arada sırada kim bilir nasıl bir zaruretle odasından ayrılan tek tük zavallılar birer kutup kâşifi gibi sargılara gömülmüş, duvarları siper alarak yürüyorlardı. Büyük, azgın bir rüzgâr kutup denizlerinin üzerinde istediği kadar patinaj yaptıktan, adam akıllı soğuduktan sonra şehirimizde konaklamış, ortalığı kırıp geçiriyordu.

Köşelerde İsrafil sûru gibi öten bu görünmez canavarın yaptığı ziyankârlıkları hep biliriz. İşte o gün ben de turnayı tam gözünden vuran bir talihle odun iskelesine seyahate çıkmıştım.

Bugün yürümek, cambazlık kadar mümarese ve maharete muhtaç bir iş olmuştu. Her adımda sırt üstü yuvarlanıp bacaklarımın havada bir lâm-elif resmetmesi ihtimaliyle tabi ve alışkın bir surette ilerlemek hakkımdan mahrum kalmıştım. Yerlerde mısır tanesi büyüklüğünde buz habbeleri kaygan bir satıhla caddeleri kaplamıştı. Lastiksiz çıkmak

1 *Vakit*, nr. 1447, 20 Rebiulahir 1340-20 Kânunievvel 1337/1921.

mecburiyetinde olanlar, gözlerini eğer bir hastahanede açmışlarsa yine şükretsiner. Sıfırdan aşağı düşen soğuk ve cepheden toslayan rüzgâr da üstüne caba. Güneşsiz ve kapalı bir havanın sokak aralarına döktüğü o berbat, kasvetli aydınlık içinde yürümekle sendelemek arasında bocalıyorum. Bin bir tehlike atlattıktan sonra tramvay yoluna çıktım. Burası da her günküne nispetle çok تنها. Yalnız mevkiflerde atkılı kadınlar ve vazifelerine geç kalan birkaç memur titreşiyor. Ben de aralarına katıştım. Kimse konuşmuyor. Dişlerin birbirine çarpmasından hâsıl olan ve insanı bir kat daha üşüten takırtıları dinleyerek bir türlü gelmeyen arabayı bekliyorum. Meğer, Kuruçeşme taraflarında bir duvar yıkılmış imiş de tramvaylar bunun için geç kalmışlar imiş... Buna da bir "lahavle" çektikten sonra donmuş ellerimle ceplerimi karıştırarak bir cıgara çıkardım. Sımsıkı kapalı bir tütüncü dükkânının önünde koyu mavi dumanlı, hâlis zehir saçan bir mangaldan yaktım. Neden sonra pencere parmaklıklarında bile insanlar asılı bir tramvay geçti. Ezile büzüle –seyahatlerin dersleri çoktur– ben de bir tarafına iliştim.

Ben, yalnız kendimi sanıyordum, meğer bütün İstanbul birer "Kerem" olmuş; herkesin "dâğ-ı derûnu" ağzından tütüyordu...

Kabataş İskelesi'ndeyim. Muntazam bir kordonla çevrildiği hâlde müteaffin bir bataktan başka bir şeye benzemeyen bu sığ sahilde birkaç sahipsiz kayık çalkanıyor. Deniz, kabarık sırtlı, beyaz başlı dalgalarıyla ağzı köpürmüş homurdanan bir canavar sürüsünü andırıyor.

Duvarlara bakınarak biraz yürüdüm. Her tarafta memurlara yol gösterecek "veliyyü'n-nâr!"ın "hâtem"leri kıskandıran büyük deposundan haber veren bir işaret aradım. Yok, yok, yok... Nihayet tekrar dönüp polis karakoluna girdim. Küçük

bir sac mangalın üzerine kalpakları birbirine temas edecek kadar abanmış memurlardan yol sordum. Tarif ettiler.

Burası, metruk bir fabrikanın çok yüksek tavanlı sundurmalarını andırıyordu. Sağ tarafta tekerlekleri harap olmuş bir kamyon harabesi, solda okları kendisini bu hâle koyanlara semavi bir lanet diler gibi havaya kalkmış arabaya benzer bir şey vardı. Fakat odundan eser görülüyordu. Yanlış geldiğime zâhib olup çekileceğim bir sırada kapıdan –yaya geldikleri, omuzlarına kadar sıçrayan çamur rozetlerden anlaşılan– kalabalık bir zümre girdi:

“Mümeyyiz Bey, burası değil mi!”

“Evet, evet, fakat neye bu kadar تنها acaba?”

Muhatabı, memur zihniyetinin amir karşısındaki vaziye-tiyle pür-tereddüd:

“Soğuktan olmalı Beyefendimiz... Şüphesiz daha iyi takdir buyrulur,” şeklinde cevap verdi. Bu aralık yeni bir grup, arkasından başka bir kabile daha söktü. Artık epey kalabalıklaşmışlardı. İçeride kapaksız bir sobanın başında kulaklarını sargı yerine kırmızı birer mendille bağlamış dört kişi dizilmişti. Memurlardan birkaçı ilerledi. Burada bu dört kişiden başka hiç kimse bulunmadığı için onlara: “Memurine odun buradan veriliyor, değil mi?” diye sordu. Muhatabı büyük bir zahmetmiş gibi başını kaldırmadı. Nezleden hım-hımlaşmış bir sesle:

“Evet” cevabını verdi.

“Kime müracaat etmek lazım geliyor?”

“Memuru burada yok ki... Odun da bitti. (Kollarının geniş bir işaretiyle etrafı göstererek) Nah işte, görmüyon mu?.. Biz bile kabuk yakıyoz...”

Biçare memur alnı büyük bir endişe fırtınasıyla kararak tekrar izahat istedi:

“Odun kalmadı diyorsun, gelmeyecek mi?”

“Gelecek.”

“Bugün mü?”

Muhatabı gözlerini o kıyafette o seviyedeki adamlarda umulmaz bir zeki parıltı ile doldurarak, “Ne bugünü yahu, gelecek ama belki marta yetişir,” dedi ve artık vazifesi bitmiş gibi elindeki uzun demirle sopayı kurcalamaya koyuldu.

Bu birkaç cümlelik muhavereyi benimle beraber diğer memurlar da dinlemişlerdi. Herkes bir cenaze karşısında kalmış gibi sustu. Fakat bu sükût büyük kasırgalara tekaddüm eden o korkunç, sağır sessizlik, durgunluğuna benziyordu. Apansız bir patlak verdi. Kırkbeşlik, üstü başı harap, sararmış benizli bir zat, “Eyvah!..” dedi. “Mahvoldum. Şimdi ne yapacağım!.. Evde kömür değil bir çırpı bile yok. Dün yarım maaş tevzi edildi, yarısından fazlası odun için kesildi. Bir kısmı da tarik bedeline gitti. Şimdi odun da bitmiş... Ben de mümkün değil böyle eli boş eve dönemem...”

Bir başkası, “Canım hangimizin senden kalır yeri var? Bu sabah çocuklar mangalda bir kıvılcım bulmak ümidiyle kül-leri karıştırırken ben bu kifayetsizlikle onları sürüklediğim bu yoksuzluk uçurumundan utanıyor, ağlayacak gibi oluyordum. Allah tez günde hayırlı bir ecel verse de bari bu her saat bin türlü işkence ile ölmekten kurtarsa!” şeklinde mer-siyeye benzer bir temenni ile derdini döktü.

Bunlar, memurluk hayatının bütün zehirlerini yudum yudum içerek yıpramış zümreye mensup olanlardı. Daha geride muhavereler gençler arasında cereyan ediyor ve sesler daha yüksek ve tecavüz-kâr bağırıyordu:

“İş mi bu sanki?.. Kânunievvelde verilen birkaç meşe parçası için temmuz maaşını keserler. Bu sarıh haksızlık yetiştirmiş gibi parasını aldıkları hâlde odunu da vermezler. Bak görürsün şimdi en aşağı bir ay süren bir kırtasiyecilik başlayacak maliye nezareti bir tezkere ile ziraat ve ticaret nezaretine müracaat edecek, evrak orman müdüriyet-i umû-

miyyesine havale edilecek neden sonra vesâit-i nakliyye için harbiye veya bahriye nezaretlerine yazılacak...”

Sabırsız birisi, “O vakte kadar da kış geçecek... Güneş çıkacak, karlar eriyecek...” diye tamamladı.

İşte ben de alakadardım. Canım fena hâlde sıkılıyordu. Bankalarda bile bütün muamelelerin veresiye bağlandığı, pazarın pek pahalılandığı böyle bir zamanda hükümetin bu tarz hareketi tefsir ve tevili pek güç bir mesele teşkil ediyor. Esasen yarım istihkakla süründürülen bu kitlerin yaşayışında insanî denemeyecek facialı bir cereyan var. Bari bu biçarelerin yaralarına en ziyade aşına olması lazım gelen hükümet bu kanlarının son damlaları fişkırان cerihalara böyle insaftan uzak hareketlerle tuz ekmese...

İşte önümde geldikleri gibi titreyerek dermansız ayaklarını sürükleyerek gidiyorlar. Hepsi asılmaya götürülenler gibi canlı birer yeis ve ızdırab numunesi teşkil eden bu heyetin karşısında kendilerine edilen fenalık namına –hiç alakadar olmadığım hâlde– ben af dilemek ihtiyacıyla kıvranıyordum.

Darphane’yi Ziyaret¹

Bilmem, herkes benim gibi midir? Ben, tarihî bir yerden geçerken ruhumun ürperdiğini hissederim. Dün Saray içinde bu nevi tesirlerin en kuvvetlisini duydum. Şark sanatının bugün artık gurûb etmek üzere olan bir şubesinin, hatta talinin yüksek bir numunesini teşkil eden Topkapı medhalindeki âyet-i kerîmeyi huşu’la temaşa edip geçtim.

Niyetim, uzun bir gün devresinden sonra hummalı bir faaliyete atılan Darphane’yi ziyaret etmektir. Askerî Müzesi’nin kıvıll kubbesini solda bırakarak yürüdüm. Medhalde bir defne halesinin hilâli andıran nazlı kavisi içinde “Darphâne-i

1 *Vakit*, nr. 1449, 22 Rebiulahir 1340-22 Kânunievvel 1337/1921.

Âmire" terkihi lazım gelen rehberliği yaptı. Kapıcı ile müdür beye haber gönderdim. Birkaç dakika sonra, hafifçe tıknaz, zeki bakışlı beşûş bir zatla karşılaştım. Uzaktan pek seçemeyen gözlerim, mesafe azaldıkça muhatabımı daha iyi tefrika başlayınca son derece sevindim. Müessesenin başında bulunan muhterem zat bir zamanlar huzûr-ı irfânında diz çöktüğüm Niyazi Bey'di. Bittabi gayet samimi bir kabule mazhar oldum.

Bir müddet mesut maziyi karıştırdıktan sonra, "Haydi gel, seni gezdireyim," dedi.

Kalktık. Bir odacı ile de gezebileceğimi söyledimse de kabul ettirmek mümkün olmadı.

İçinde para saklanan her yer az çok bir hapishaneye benzer. Pencerelerdeki kalın parmaklıklar, kapıların ağır meta-neti, duvarların yalçın yüksekliği göze hiç de şirin görünmüyordu. Nezih ruhlu üstadım herhalde burada hoş saatler geçirmese gerek diye düşündüm, hatta -kaderde bir ders daha almak varmış- bu düşüncemi kendisine ima ettim:

"Vazife saatleri insanın kendisinden, hevesâtından uzak yaşaması lazım gelen demlerdir. 'Samanlık seyrân olur' hükmü yalnız malum olan meselede cari değildir," cevabını verdi.

Merdivenlerden indik. Muntazam, otları ayıklanmış bir yoldan, üzerinde Sultan Mecid'in tuğrası mahkûk geniş bir medhale doğru yürüdük. Muhaddeb yolun ortasında dar bir dekovil hattı geçiyor. Sol tarafta büyük bir gürültü ile yanan ocakları gördüm. Bunların körükleri filan yoktu. Niyazi Bey izahat verdi:

Bu ocakların bütün tesisatı toprak altındadır. Hususî boruların birleştiği noktalarda kuvvetli vantilatörler var. Körük vazifesini onlar görüyorlar. Esasen bir eleğimsağma kadar çok ve tatlı renkli alevler saçan bu ocaklarda elektrik kuvvetini hissetmemek mümkün değildir. Sonra başkalarından öğrendiğim bu tesisatı hep Niyazi Bey yaptırmış.

Artık daireler birbirini takip ediyor. Muhasebeden başladık. Burada vezne kefçe daireleri, tahlilhane ile kapı karşı idiler. Kefçe dairesi altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerin külçe veya madrub olarak hıfzına mahsus bir yerdir. Hariçten bir müracaat vaki olursa, çeşnisi aldırılıp tahlil edildikten sonra tartılır ve orada saklanırmış.

Tahlilhane üç vasi daireden ibarettir. Birinde izabe potaları ve hâmızlar, diğerinde kütüphane ve mi'yârlar vardı.

Dökümhanede:

Altın, gümüş veya bugün olduğu gibi nikel buraya külçe hâlinde geliyor. Harareti sun'î bir surette fevkalade tezyîd edilen ocaklarda eritildikten sonra kabiliyet-i turukiyyesi tayin ediliyor. Bade kaplara dökülerek "sebîke" yani ince uzun çubuklar hâline geriliyor. Mesut bir tesadüfle bu safahatın hepsini gördüm. Gayet yüksek hararete bile mukavemet eden bir maddeden mamul kepçelerle eriyen maden alınıp kalıplara dökülüyordu. Taksîm-i a'mâl, burada en hurde tafsilatına kadar tatbik olunuyor.

Çarhhanede:

Dökümhanedeki muamelesi ikmal edilen sebîkeler, evvela büyük ve çok ağır silindirler altında ezile ezile üç milimetrelilik bir sahn peyda edinceye kadar kalıyor sonra inceldikçe tûlleri uzadığından –çünkü her biri üç metre oluyor– parçalara ayrılıyor. Tekrar perdahtları için daha ince çalışan silindirler altına veriliyor. Bu iş bittikten sonra her sebîkeden, sahifeden bir pul zımparalanıp hassas terazilere gönderiliyor, matlûb evsafı haiz olduğuna kanaat geldikten sonra zımpara makinelerine veriliyor. Bu makineler kendi kendine müteharriktir ve dakikada "67" tane pul keser. Pullar zatûl-hareke terazilerde tartıldıktan sonra kordon makinesi tabir ettikleri bir tezgâhta kenarları kabartılıyor.

Tavhanede:

Burası acayip bir yerdi. Makineleri de o kadar tembel ki elektrik motorlarının bu kadar batî hareket etmesini bir türlü aklıma sığdıramadım. Elektrik deyince insanın hatırına şimşek gibi bir şey gelir. Halbuki burada bir makine var, iki buçuk metrelik bir sahayı iki buçuk saatte ancak kat edebiliyor. Böyle bir reviş kaplumbağada bile yoktur. Meğer bu da bir hesap üzerine müessesmiş. Bir zaman sonra çil çil, parıl parıl sikkelere inkılâb edecek olan bu pulların yumuşaması için bu tav fırınında böyle ağır, adeta tembel bir saat rakkası kadar nâmahsus bir refât ile hareket etmesi lazımmış. Bundan sonra pullar elektrikle dönen birtakım kazanlarda baş döndüren bir süratle temizleniyor. Altının rengi kırmızı ise tav ameliyesinin kapalı, sarı ise açık fırınlarda yapıldığını bildirirmiş.

Teksirhanede:

Teksirhane, sikke kalıplarının çoğaltıldığı bir yerdir. Evvela "Sikkeken başı" unvanını haiz bir zat tarafından sikkenin şekli, yumuşak bir çelik kalıba hakkolunur. Sonra bu kalıp muhtelif ameliyelerle sertleştirilerek kuvvetli tazyik makineleri vasıtasıyla yumuşak çelik kalıplara basılarak birçok erkek kalıplar –ben "cinsiyet"i yalnız zîruh olanlara has bir keyfiyet sanırdım, meğer değilmiş!– elde edilir.

Sikkehanede:

İş bu raddeye gelince emek meyvesini toplamak zamanı hulul etmiş demektir. Bir maden parçası birçok safahat gördükten sonra nihayet arzu ve heveslerimizi tatbik edecek bir vasıta olmak için son merhaleye vâsıl olmuş bulunuyor.

Darp makinelerinin sıralandığı daire müessesenin geniş ve en patırtılı bir mahallini teşkil ediyor. İçeriye girince insan inkıtasız bir "tak! tak!" içinde sersemliyor. Vaktiyle bütün bu makineler buharla işliyordu. Bereket Niyazi Bey'in himmetine, hiç olmazsa müessese yağ ve ıslak rayihalardan kurtulmuş.

Hoşuma giden şeylerden biri de bizim Osman Bey'in Himâye-i Etfal'den gönderdiği iki küçük yavrunun iş başın-

daki vakar ve mesleğe muhabbet dolu tavırlarla sakinane çalışmalarını temeşa oldu. Borulara istif edilen pullar saniyede bir damlayan musluklara benzeyen başka bir oluktan madrûb birer sikke olup çıkıyordu.

Bundan sonra meskukât müzesini ve üstadımın pek ehemmiyet verdiği henüz ikmal olunmamış başka bir daireyi gezdik.

Toprağı nur olsun Abdülmecid Han, buraya sık sık uğrar, birçok ilavelerle ikmaline çalıştığı bu mühim müesseseyi kudümüyle bahtiyar ederlermiş.

Solgun bir akşam güneşin saray kulelerinde bıraktığı açık turuncu akislerin sönmeye yüz tuttuğu bir zamanda üstadıma veda etmek mecburiyetinde kaldım. O, son vapura kadar burada çalışmayı âdet edinmiş. Kendi vicdanının hazzından başka bir mükafata tenezzül etmeyecek kadar yükselen bu muhterem adam için müessesenin defterine yazılan şeylerde birer hazine sayılacak kıymetli mütalaalar, takdirler vardı.

Fakat neye inkâr edeyim, ben ihtirasları kamçılayan birçok namusların satın alınmasına, birçok hanumanların söndürülmesine sebep olan bu maden parçalarının basıldığı yerden ayrılırken bir kâbusun buhranlı tazyikinden kurtulmuş gibi bir ferah duydum.

Liyakatli Düşkünler¹

Fırsat düştükçe dilimize “kaht-ı ricâl” ter kibini dolar, uzun uzadıya şikâyetlerde, telehhüflerde bulunuruz. Fakat şüphesiz kariler de bilirler ki bütün bu mütalaalar avaz avaza yükselen teessürler bir türlü şe’niyet sahasına inemez. Mesela, kabine buhranı zail olunca her şeyde yine devamlı

1 Vakıf, nr. 1462, 5 Cemaziyelevvel 1340-4 Kanunisani 1338/1922.

bir sükûn başlar. Yoksuzluğa karşı kaldırılan isyan bayrakları patlamış birer balon gibi nisan ve terahî uçurumlarında sessiz sedasız söner gider.

Gerçi bünye üzerinde muhitin tesiri bir müteârifedir. Ve birçok kimseler artık çok eskiyen bu nazariyeyi bir kalkan gibi kullanarak bütün kabahati ruhî tezahürlerimize, manevî kıymetlerimize isnat etmek isterler. Bu, şudur; hatta fikirlerindeki hakikatin hiç sürçmemesi yüzünden sözleri birer kanun gibi mutâ' ve müdevven büyük adamlar, şarkın ve şarklıların başka diyar sakinlerinden, noksanı şöyle dursun fakat daha zengin birtakım varlıklara sahip olduğunda ittifak etmişlerdir. Evet, bizde istidad, kabiliyet gibi muhit mevhabeleri bol bol var. Aynı derecede tahsil görmüş, aynı seviyede herhangi bir iklimin sakini ile mukayese edilirse edilelim, netice zararımıza çıkar. Bizde olmayan şey, bizi batıran noksan başka vadilerdedir. Ve bütün belaların membaı orasıdır. Eğer ciddi bir salah meydana getirmek istiyorsak işe oradan başlamalıyız. Gözümüz önünde her gün sönen öyle büyük kabiliyetler var ki bir gün memleketle beraber bizim de kurtarıcımız olmaya namzet bu mevcutlar fena, güneşsiz topraklarda açılan fidanlar gibi sıskalaşıyor, solup dökülüyorlar. Bu gibileri için eski bir terane şeklinde söyledığımız "Fakat eyvah! Çorak yerde akıp gitmişsin" mısraının züğürt tesellisinden başka bir kıymeti bilmem var mıdır! "Büyük adam" sıfatıyla anılanlar en büyük sermaye ve irtika vasıtasını gerçi benliklerinde taşırlar, doğarken beraber getirirler. Fakat bu muhteşem membaa kanallar, cetveller açılmazsa suladığı yer pek mevzi ve kısır kalır. Kanalları vücuda getiren şey, muntazam bir tahsil ve geniş bir feyiz sahasıdır. Dünyanın her yerinde bu gibi vasıtalar ferdî bir surette başlamış, gün geçtikçe umumileşmiştir. Biz ise liyakatlıleri talilerinin attığı çalılık ve dikenli yollardan kurtarmak şöyle dursun bilakis daha felaketli sahalara atmak için lazım ge-

len her türlü ihmal ve tessebbüblerin katmerli cinslerini yapmaktan çekinmeyiz.

Birkaç gün evvel matbaada Ahmed Rasim Bey üstadımızla konuşuyor –haşa– serbest bir ders alıyordum. Sözlerimiz bu vadiye intikal etti. Onun da yüreği bu yüzden pek yanıktı. Birçok isimler saydı ve “Bunlar bakımsız kalmasalardı bugün meşahirimiz böyle iki elin parmakları ile sayılacak kadar azalmazdı,” dedi. Gözlerine hazin bir mana çökmüştü. Bir müddet öyle kaldıktan sonra, “İşte bir tane de gözümüz önünde yaşıyor: Ressam Muazzez. Git onu gör,” diye ilave etti.

Dışarıda epeyce ince yağın yağmura ve soğuk, ıslak rüzgâra rağmen kalktım. Esasen iki adımlık bir yer: Babîâlî’de eski Resne Fotoğrafhanesinin karşısında mini mini bir dükânda ressamı buldum.

Muazzez Bey, belki büyük bir sanatkâr, bir sanat inkılâb-cısı olmak için lazım gelen şartları taşıyarak doğmamıştır. Fakat muhakkak bir şey varsa o da mutavassıttan yüksek bir zekâ sahibi olmasıdır. Halbuki nasıl yaşıyor...

“Atelye” ismini vermek mecburiyetinde kaldığım yer, avuç içi kadar bir mahaldi. Camları en hafif rüzgârlarla bile zıngırtılı heyecanlar geçiriyor, kâğıt yapıştırılmış yaralar anî iltihaplarla kabarıyordu. Kapıdan girince ikinci adımı atacak yer bulamadım. Bir metre murabbainın biraz fazlasına çıkan bu darülmesaideki eşya, duvarlara yapıştırılmış birkaç kroki, bir küçük sehpa, bir kutu boyadan ibaretti. Kenarlarına “dest-i fakir”in işlediği bir harap dafteli andıran delik deşik kapaklı bir sac mangalı da ilave eder isem vazifem tamam olur.

İsmimi verdim. Yüzünün hiç eksilmeyen zarif, ince tebesümü biraz genişledi. Yanı başındaki arkalıksız iskemleyi göstererek, “Oturunuz, ‘Lâ râhate fi’-d-dünya!’ hükmünün manasını anlayabilmek için pek güzel bir vesiledir,” dedi.

Sehпасı üzerinde henüz başlanmış bir levha duruyordu. Bu, artık mesut bir maziye ait bir manzarayı canlandırıyor-
du. Kırmızı cübbesi, kocaman kavuğuyla küçük İsmail karşı-
sında arkadaşı, yaşmaklı hatunlar ve hayretten ağızları açıl-
mış mütenevvi serpuşlu bir kalabalık karşısında ortaoyunu
oynuyorlardı.

Dikkat ettim, baygın bir adam, vücudu ovuşturuldukça
nasıl bir parça kendisine gelirse tablodaki şekiller de her
fırça darbesinden başka bir şekil alarak kabarıyor, canlanı-
yordu. Muhatabıma, "Yeni bir sipariş mi?" diye sordum. O,
yine mütebessim fakat gerilen hatlarında pek hususî mana-
lar irtisam eden bir tebessümle, "Evet, öyle," cevabını verdi.

Laf olsun diye, "Eski ananelere galiba rağbet fazla," de-
dim. "Bari zahmetinize değecek kadar bir şey temin ediyor
mu?"

Hayatın her türlü belasını hazmetmiş kalender bir tavırla,
"Adam sen de..." dedi. "Zahmet, esasen bizim birinci ve da-
imi nasibimizdir. Ona artık alıştık. Fırça ile bu memleket-
te yaşamanın imkânı olmadığını benden evvel de kim bilir
kaç sanatkâr tekrar etmiştir. Ben de bedîî şahsiyetimden
ziyade boyacılık etmek talihsizliğine uğradım. Tabelalarla,
ilan levhaları gibi siparişleri de kabul ediyorum. Bazen de
elimden fırçayı, paleti atıp sahneye fırlıyorum. Ömrüm bu
gürültü içinde teşhisine vakit kalmadan akıp giden eşhas
arasında geçiyor." Bu aralık ressamın çömezi girdi. Elinde
tomar edilmiş bir kâğıt boru tutuyordu. Söylemekten çeki-
niyormuş gibi başıyla menfi bir işaret etti. Muazzez Bey,
alışkın bir tavırla, "Yine mi?.." diye sordu. Sonra yine gülerek
bana döndü:

"İşte siparişler hakkında bir fikir peyda etmek istiyorsa-
nız, bu iyi bir misaldir. Bir zat 'Ortaoyunu' temsillerine ait
bir levha istemişti. Yapıp götürdüm. Salonda bir misafiri de
vardı. 'Ben de isterim,' dedi. Arzusuna bir alay da iltifat ilave

etti. Resim bitti. Gelip almadı, yolladım. 'Şimdi param yok. Hem bu çerçevesiz, ne yapayım...' diye reddetmiş. Zahmet ne ise ama boya, kâğıt, dükkân kirası daha bin türlü mübrim masraflar da havaya gitti. Bizim zümre âtîfete zaten çoktan sırtını çevirmişti. Hiç olmazsa bu nezaketli dolandırıcılıklardan vaz geçilse..."

Meselede hiçbir günahım olmadığı hâlde kızardım. Yüzümde zorla sefalet uçurumlarına sürüklenmiş istidatların hakaretli bir tokadını yemiş gibi kırmızı bir iz ve ateşe benzer bir yanıklık hissettim. Muhavere zemini bu çirkin müdahale ile soğumuştı. Kalkıp gitmekten başka yapacak bir şey bulamadım. O, aftan başka bir his tanımayan esatir mahlukları gibi geniş bir mürüvvetle hiçbir kinle titremeyen elini uzattı. Harap camlı kapıyı gürültüsüzce kapamaya çalışırken son defa baktım: Kırılmış zekî başı levhasına eğilmiş serin bir tevekkülle eserini yürütmeye çalışıyordu.

İstanbul'da Musiki Aşkı ve Çalışan Üstatlar...¹

Şehrimiz, öteden beri zengin ruhlu varlıklara penah olmuş, fizana meydan arayan birçok istidatları müstesna muhitinde besleyip büyötmüştür.

Büyük bir şairimize "Bu yerlerde doğan bir şair olmak pek tabiidir" mısraını söyleten İstanbul, oymalı, dantelli sahilleri, bülbül vatanı ağaçlıkları, derin ve düşündürücü simasıyla hakikaten beldeler sultanıdır. İlk nüvesi gönöl bahçesinden filizlenen nefis sanatların en büyük, en yüksek şahları burada yetişmiş, en kuvvetli rüzgârlarını burada uğuldatmıştır.

Tarihî haileler bile bu beldenin fezasında mutlak bir kûsûf meydana getirmiştir. En karanlık devirlerde bir köşenin ışıldadığı vâkidir. Vatanperverlik, millî duygu ölçüleri

1 *Vakit*, nr. 1481, 26 Cemaziyelevvel 1340-25 Kanunisani 1338/1922.

itibariyle belki bir günah olan bu kayıtsızlık, başka sahalarda şükran ve minnetle karşılanacak eserler meydana getirmiştir. İstanbul'un bugünkü musiki âleminden birkaç köşeyi gördüm... Ben, vâkıa sadık bir "seyyah"ım. Gördüklerimi muhakeme etmeden yazacağım.

Tabii bir hak olan hürriyetin muhtelif şekilleri varlıklarından fedakârlığa mecbur kalınca şiir, musikî ve diğer kardeşlerini doğuran hissî âmiller ateşe gösterilmiş bir çelik gibi inbisat peyda ederler.

Bugün de aynı şey vâkidir. Geçenlerde tanıdıklarımın bir zat ile bunları konuşurken: "Gel seni bazı yerlere götüreyim, dedi. Bak hiç ummadığın birtakım varlıklara şahit olacaksın."

Vazifem "görmek ve göstermek"ti. Rehberi de tesadüf ih-san etmişti. Kalktım.

Tenha, kuytu sokaklarda birçok dolaştıktan sonra manzarası büyük bir refah vaad etmeyen bir evin kapısı önünde durduk. Kalın, taş duvarların sedayı perdeleyen mahrumiyetine rağmen içeriden ney ve tanbur seslerinin tatlı ihtizazları geliyordu. Dostum ev sahibini göstererek:

"Salih Bey!" ismiyle takdim etti. Karşımdaki zat, bütün Müslümanlar gibi sevimli ve mütevazı bir delikanlı idi. Elini uzattı. Birkaç basamak merdivenden çıktık. Perdeli bir kapının eşiğini atlayınca biraz şaşladım. Küçük bir odada bir hayli kalabalık toplanmıştı. Duvarlarda birçok tanbur sarkıyor, yastık üstlerinde irili ufaklı kamış parçaları duruyordu. Kanatları yelpaze şeklinde toplanmış yeşil perdelerden birinin önünde:

*Hâk-i Dâvûd üzre ermiş bir fîdandır şâd-ı ney
Bâde-i dest-i ezeldir bir nefeslik bâd-ı ney*

Beyti güzel bir talikle yazılmıştı. Erkân minderine bir zat oturmuştur. Diğerlerinin aldıkları hürmetkâr vaziyetten bu zatın sıfatına intikalde güçlük çekmedim. Arkadaşım:

“Üstadımız Neyzen İhsan Bey,” diyerek tanıştırdı. Üstat kelimesinden pek korktuğum için her dem perişan kıyafetime acele bir nizam vermeye kalkıştım. Meğer üstat, ilim ve irfanı anlaşılmaz ve anlatılmaz bir füsûn ile mezcetmiş bir “deryadil”miş. İhtiyarsız bir surette değişen vaziyete hacet olmadığını işrâb eden kalender bir tebessümle bana yer gösterdi.

Burası hakikaten layık bir yerdi. Evvela talebeyi teşkil eden zümre, pek muhtelifti. Otuzu aşmışların yanında on beş yaşında çocuklar diz çökmüşlerdi. On beş kişilik bir yekûna varan bu heyet arasında tanbur ve neyden başka hiçbir sazın râgıbı yoktu. Halbuki rehberim bana “fasıl”dan bahsetmişti. Benim kafamda fasıl kelimesinin çizdiği hayale nazaran kanun, keman gibi sazların da vücudu lazım geliyordu. Münasip bir fırsatta bunun sebebini öğrenmeyi zihnime koydum.

İhsan Bey, sağ elinin orta ve başparmağıyla gözlüğünü düzeltti, talebesine “Hazır olunuz!” demek ister gibi bir göz gezdirdi. Oda içinde bir müddet çevrilen nota kâğıtlarının fırtısı duyuldu... Yarım dakika sonra bütün bakışlar üstadın çehresindeki sâkit mananın bir kumandaya inkılâb etmesini bekliyordu. Çok sürmeden bir intizardan sonra o da oldu. Odanın havası birdenbire görünmez perilerin nağmeden kanatları üstünde yükseldi. Meğer Dede Efendi merhumun enfes bir parçasını geçiriyorlarmış. Bilmem ne kadar sürdü. Ben, uyuşmuş gibi idim. Adeta kendi kendimi zorlayarak etrafıma baktım: Herkes benim gibi idi. Çehrelerden bedîf heyecanın bütün eserleri ruhanî bir feyz hâlinde taşıyordu. O zaman gözlerim tekrar perdenin üstündeki beyte ilişti ve o vakit “Bade-i dest-i ezeldir bir nefeslik bâd-ı ney”in manasını daha iyi anladım.

Fasıldan istifade ederek sordum:

“Neden meşkinizi yalnız iki saza hasrettiniz üstat?”

O, bir müddet durdu, sonra:

“Sazı ben intihab etmem. Gelen ne getirirse getirir. Fakat şimdi rağbet tanbur ile ney’e...” dedi.

Bu cevap beni tatmin etmemişti. Tereddüdümü görünce izahatın dairesini genişletti ve: “Belki birçok başka sebepleri de var, fakat tanbur ile ney gibi iki hakiki şark sazının gönüllerde fazla yer tutması, bilhassa Mütarekeden sonradır. Bilmem bu kadarlık bir ima kâfi gelir mi?” ilavesinden sonra çok şey söyleyen bir nigâh ile yüzüme baktı, o vakit ben de:

“Evet, vatan ve milliyet derslerinin en iyi olmasa bile en muvaffakiyetli muallimleri düşmanlardır,” dedim.

Hazır sırası düşmüşken sordum:

“Üstat, affınızı dilerim, fakat dostum mesleğimi söyledi, biz biraz fazla muciz mahluklarız, bazıları Türk musikisi yoktur diyorlar, bazıları da alafrangalaştırmaya çalışıyorlar. Bu hususta sizin fikriniz nedir?”

“Bazı fikirler vardır ki onlar, cerh edilmeye bile değmez. Ben bunları o fasileden addediyorum. Türk musikisi yoktur cümlesi, büyük bir cüreti de ihtiva eden bir hükümdür. Bari şeddâdâne bir unf ile mevcut eserleri de mahvetseler... Var, yok gibi sözler arayıp sorduktan sonra söylenir. Eser-i san’at, sârî heyecanıyla ölçülür. Koca bir milletin asırlarca zevkine, hissine tercüman olmuş bir musikiye yok denilebilir mi? Fennî olup olmaması ayrı bir bahistir. Alafrangalaştırmaya gelince, bu olmaz azizim. Bizim musikimiz iki sesle ne okunur ne çalınır. Çünkü sesler başka başkadır.”

Hissettim ki bu tarzdaki muhavere muhatabımı üzüyor. O, kalbinde inhisâr-ı hissini atmış, ömrünü halef yetiştirmeye hasretmiş bir sanatkâr necabetiyle dakikalarının heder olduğunu istemiyordu.

Talebesine dönerek:

"Hadi çocuklar istirahat kâfî!" ihtarını savurdu. Notalar karışmaya, düşen akortlar düzeltilmeye başladı.

Kim ne derse desin, musikimiz Frenkleştirilmeye çalışılarak zevkimizin haricinde bir yola sürüklenmek istenirken o büsbütün zıt bir istikamette yol alıyor. Saz, gönlün tercümanını ise evvela bizim gönlümüzün simasındaki akislerin belagatini bildirmelidir. Ve bu netice râm olmaz, dizgin tutmaz bir sebat ile bize, yalnız bize doğru koşuyor.

Evini büyük bir mürüvvetle istidad erbabına açan Salih Bey'e ayrılırken:

"Bir gün gelecek, musiki tarihi okuyanlar sizi rahmetle yâd edecektir. Bu on beş kişilik mecmuadan yalnız bir tane yetişse bile bu hakkınız teslim olunacaktır," dedim. O, yaptığının kıymetini evvelden takdir etmişlere has bir kayıtsızlıkla söylediklerimi duymadı bile.

Sokağı geçinceye kadar tanbur iniltilerini, ney zembelerini dinledim. Kendi kendime "Acaba, İstanbul bir musiki rönesansı fecrinin infilakına mı hazırlanıyor?.." diye sordum.

Bizde Sosyete Hayatı...¹

Ben girdiğim vakit münakaşanın pek çapraşık bir noktasına gelmişlerdi. En yaşlısı yirmi beşine varmamış bu altı kişilik zümre, numunelerini sık sık gördüğümüz bol sözlü, cüretkâr hükümlülerdendi. İyi tanıştığım ev sahibi, beni de mevzua alakadar edebilmek ümidiyle söze başladı:

"Tam zamanında geldin, sosyete hayatını konuşuyorduk. Biraz evvel ağabeyim, bize fikirlerini kabul ettiremediği için meclisimizi bırakıp gitti. O, bir türlü kadınlarımızın iştirak ettiği bir cemiyetin afif ve faideli olacağına inanmıyor. Halbuki sırası gelince bir terane şeklinde 'Bir milletin kadınları, terakkisinin mizanıdır,' sözünü tekrar etmekten geri dur-

1 *Vakit*, nr. 1512, 27 Cemaziyelahir 1340-25 Şubat 1338/1922.

maz. Bu perhizle bu lahana turşusu nasıl telif olunur. Sen buna ne dersin?”

“Mücerred bir fikir hâlinde söylenen mütalaalarda isabet olmaz. Sorduğunuz şey hakkında benim ancak umumî ve sat-hî düşüncelerim var. Kadını sosyete hayatında az gördüm. Tanımaya vaktim olmadı, diyebilmek isterdim. Kadının terakki ve tekamülünü arzu etmemek aklımdan geçmez. Fakat bugün için onlar hakkında müsbet ve alkışçı bir fikrim yok.” Hepsi birden bağırıştılar:

“Sebep, sebep?..”

“Doğruca sebebi söylemek, yavan bir şey olur. Fakat ister-seniz bunlardan bir tanesini size anlatayım. Sebebi siz bu-lun, hükmedin,” mukaddimesiyle başladım.

“Size en taze bir hatıradan misal getireyim. Geçenlerde aziz bir ahabıma gitmiştim. Peşin söyleyeyim ki bu dost, zengindir. Mükellef bir konağı ve tetimmâtı vardır. Çoktan görüşmemiştik. Çocukluğun ilk gençliğin o herkesin bildiği kuvvetli bağlarıyla örülen kalplerimiz bu telakiden büyük bir sevinçle dolmuştu. Beni öğle yemeğine alıyordu. Geniş koltukların içinde ve yaldızlı bir ocağın karşısında mevzu-dan mevzuya geçmek hususunda münasebet düşünmekten azade tatlı saatler geçirdik. Dışarıda buram buram kar yağı-yor, kuvvetli ve yaygaracı bir rüzgâr esiyordu. Neden sonra gitmek üzere kalktım. Arkadaşım ‘Dur, gitme, bugün küçük bir çay ziyafetimiz var. Zarif gençler, şık hanımlar gelecek. Zaten havaya baksanıza, nerede ise sokaklara kurtlar inecek. Otur Allah’ı seversen,’ diye ibram edince, isteksiz bir hâl-de kalktığım yerime yaslandım. Bir müddet sonra kapının önünde bir otomobil homurtusu işitildi. Misafirler gelmeye başlamışlardı. Dostum, ‘Ben giyinmeye gidiyorum, gelir seni alırım,’ dedi.”

“Odada yalnız kalınca düşündüm: Ev sahibi olan gencin hemşiresi yoktu. Evli de değildi. Annesini bu gibi temaslar-

dan çekinir bir hatun olarak tanıyordum. Şu hâlde kadın misafirler kime ve ne için geliyorlardı? Bu karanlık ve çetrefil düğümü çözmeden refikim çattı. Bir yandan da otomobil gürültüleri, boru akisleri duyuluyordu.”

“Salonun bütün lambaları yanmıştı. Geniş bir palmiye'nin yelpazesi altında birkaç delikanlıdan mürekkep bir grup yüksek sesle konuşuyorlardı. Birer birer hepsine takdim edildim. Onlarda hoşuma giden yegâne şey temizlikleri oldu. Saçları, dişleri parıltılar içinde idi. Yalnız çok hafif giyinmişlerdi. Ciddi bir elbise sayılan ‘ceket’leri çok korsalı ve nasıl diyeyim, çok göğüslü idi. Bir erkek, bilmem nasıl böyle bir kıyafete girmeyi isteyebilir? Daha dikkatle bakınca şerefyağ olduklarının kirpiklerinde hafif bir sürme ve yanak başlarında tabii görülmeyen bir pembelik gördüm. İlk sözler, mevsime, havaya inhisar ettiği için hararetsiz ve arızasız geçiyordu.”

“Dışarıda yeni bir gürültü oldu. Camgöbeği rengine kalın kadife perdeli kapının çerçevesi içinden mantolarını çıkarmakla meşgul hanımlar görünüyordu. Yanımdaki gençlerden birkaçı da ev sahibi ile birlikte istikbale şıtab ettiler. Bu karşılaştaki evza tamamıyla yapma ve soğuktu. Biraz sonra duyduğum bir muhavere'den de böyle düşünmekte haklı olduğumu anladım.”

“Hanımların tuvaletleri şaşılacak bir şeydi. Bu kış kıyametteki kıyafetlerini kısaca anlatabilmek için diyeceğim ki bu kadınlar hiç değişmeye hacet kalmadan yatabilirlerdi de. Etekler diz kapaklarına yakın, göğüsler de (hicâb-ı hâciz)'in mürtesemi addolunacak kadar aşâğılarda idi. Zayıflarda bu o kadar nazar dikkatine çarpmıyordu. Fakat etine dolgun olanlarda hayli acayip bir manzara teşkil ediyordu. İşte karşımda bunlardan bir tanesi var. Ayaklarını bir erkek gibi birbiri üzerine atmış, cıgarasının uzun zıvanasını çiğniyor. Yalnız cıgarasının mı ya!.. Birçok akılları da zıvanadan çıkarıyor...”

“İçlerinde bilhassa yaşlıca bir hanımın etrafındaki iki genç hanım nazar-ı dikkatimi celp etti. Bunlar, belli ki bu âleme yeni girmişler. Dudaklarında ayna karşısında uzun mümareselerden sonra intihab edilmiş bir tebessüm yapışmış gibi duruyor. Erkeklere henüz ürkekliği zail olmamış bir nigâhla seri bakışları var.”

“Muhavere, çok dağınık, konuşmayanlar bir şey dinlemekten de mahrum kalmaya mahkûm. Sağdan soldan gelen cümleler kopuk mektup parçaları gibi hiçbir mana ifade etmiyor. Kadın erkek ekseriyet cıgara içtiği için tiryakiler başka bir yer aramaktan kurtulmuşlardı. Ben, sonu gelmeyen sükûtum ile biraz evvel tanıştığım iki hanımı eğlendiremiyordum. Onlar da hınçlarını elbisemin noksanlarını, tırnaklarımın cilasızlığını tedkik etmekle çıkarıyorlar. Zavallılar bu gibi şeylere ne kadar ehemmiyet verdiğimi bilseler...”

“Beyaz başlıklı, beyaz prostelalı iki hizmetçi kız çay ve pasta dağıttılar. Bu, hazirûnu bir masa etrafında toplamaya yardım etti. Artık palmiyeler arkasında fısıldaşmaya, kaş göz imaları yapmaya imkân kalmamıştı. Muhavere umumileşti. Fakat zannederim ki umumileşmese idi, teessürüm daha az olacaktı. Çünkü alelumum salonlarda memnu olan siyaset ve din meselelerini münakaşa ettiler. Sözü evvela moda açtı, moda gayet kolay bir cereyanla dine ve siyasete döküldü. Ben, kendi hesabıma bazı muhaverelerden, hükümlerden incindim. Hele müdafaa edememek zarureti beni büsbütün muzdarib etti.”

“Sonra bazı kelimeler vardır ki kadınların yanında telaffuzu tefevvüh addolunur. Ben orada ‘bacak’ ve ‘karın’ laflarını müteaddit defalar işittim. Bazen öyle açık imalar yapıldı ki hafif meclislerde bile bunların galiz telakki edilmesi mümkündür. Asıl acındığım nokta iki saat süren bu içtimada bir

satırlık istifadeli bir muhavereye tesadüf edememekliğimdir.”

“İşte beyler, eğer ‘sosyete hayatı’ ismini verdiğiniz şey bu ise benden paso. Zira öyle tahmin ediyorum ki bu salonlar kadın için ökse dolu tehlikeli mıntıkadır. Bunlara basmadan dolaşmak adam akıllı cambazlığa muhtaç bir iştir. Hulasa bizde bu hayat ihtiyaçtan doğma bir iş değildir, sun’idir ve her sun’i şey gibi muzırdır. Müdavimlerine vakar, muaşeret kaideleri, zarafet ve irfan aşılacak olanları varsa onlara sözüm yok. Benim gördüğüm budur.”

Muhataplarım, bir müddet sustular. Sonra bu sükût so-murtma mertebesine çıktı. Anlaşılan onların da görüp bil-dikleri bu imiş.

Cenaze Arkasında...¹

Birçok manzaralar vardır ki sık sık tesadüf edilmekten mütevellit bir alışkanlıkla gözlerimizi fazla işgal etmez. Cenazeler de bunlardan biridir. Sokakta hemen her gün bir tane-
niyle karşılaşır fakat tabutu hiçbir vakit bir “hatib-i summu ebkem” şeklinde görmeyiz. Bir gün gelir sevgililerimizle dolu yuvamızın etrafında ölüm meleğinin kanat şakırtısını duyarız ve ancak o zaman gözlerimizden gaflet perdesi çekilir, her şeyi kendi rengi ve hakiki kıymeti ile görürüz.

Sabah henüz şafak söküyor. Yukarı odada günün bu melül saatinde başka bir hüzün ve ruhaniyet kisvesine bürünen tekbir ve tehliil uğultuları, şehadet kelimeleri geliyor. Bu saatte kendi kanımdan bir insan dünyaya son nazarlarını at-fediyor.

Ev, havası boşaltılmış bir muhalliyetü’l-hevâ fanusu gibi kasvet ve ızdırab dolu. Kedilerde bile garip bir hâl var. Garip

1 Vakıf, nr. 1518, 4 Receb 1340-3 Mart 1338/1922.

garip miyavlıyorlar. Nihayet meşum saat, hıçkırık ve figandan ibaret bir akisle vurdu ve her şey bitti. Kadınlar yukarıda dahili işlerle uğraşırken ben de son vazifelerin haricî kısmına davet edildim.

Evvela tabut için bir marangoza müracaat ettim. Pazarlık olmazmış. Ölçü sordu ve dört tahta parçasına on beş lira istedi. Bereket versin o aralık bir arkadaşta tesadüf ettim. Ve başka birisine aynı cins maldan sekiz liraya yaptırmaya ve ikindiye yetiştirmeye muvaffak olduk. Bundan sonra "düzenci"ye gittik. Burası aşağı yukarı bir attar dükkânı idi. Beyaz badanalı duvarlarda muvazi raflar ve yuvarlak tahta kutular vardı. Her kutunun üzerinde büyük harflerle içindeki şey yazılmıştı. Sarıklı bir zat yalnız cenazenin cinsini sordu. Kutulardan birer parça alıp tartıyor, kâğıtlara sarıyor, bu çıkınları büyük bir kese kâğıdına yerleştiriyordu. Mamefih önündeki bir deftere de birtakım rakamlar koymasını, bu ahret hazırlığını görürken dünyaya ait mühim kısmı da unutmuyor, yekûn kabardıkça kabarıyordu.

Köşede belki sabah kahvesine gelmiş yine sarıklı bir zat, derin derin içini çektikten sonra zannederim beni teselli etmek için "Falan öldü, filan öldü/Bir gün geldi Sinan öldü" gibi hiç yerinde düşmeyen bir beyti kemâl-i takti ile okudu. Bu da bittikten sonra hallaca uğrayıp pamuk attırmak lazım geldi. Ha, az kaldı unutuyordum; o bir çuval kadar büyük kese kâğıdının içinde iki çift de takunya vardı. Kefenlik ve tûlbent de alındıktan sonra sıra mezara gelmişti. İnce ince çiseleyen sinsi bir yağmur altında Abbas Ağa Yokuşunu tırmandım. Kahvelerde bir müddet bekçileri aradım. Rapor ve defin vesikası istediler. Fırınlarda ekmek vesikası ve daha birçok yerlerde bu gibi şeyler arandığını bilirdim. Fakat ahret yolunda bunun bir türlü manasını anlayamadım. Gafletime için için hiddet ederek belediye dairesine oradan da İstanbul'a, Evkaf Nezaretine koştum.

Masaların adedine nazaran namevcutların hayli büyük bir yekûn tuttuğu bir dairede birçok beklemek lazım geldi. Soba başında üstlerini kurutmakla meşgul zavallı memurlara bakarak hüznüm gittikçe artıyordu. Bereket versin dostumun ikazıyla mahalle imamından bir vesika almıştım da işim çabucak oldu. Yoksa semte kadar bir defa daha seyahat lazım gelecekti.

İkinci yaklaşırken cenazenin hazır olduğunu bildirdiler. Sıra cemaat bulmaya gelmişti. Teşkilat noksanlarımız bu gibi ahvalde daha büyük bir fecaatle tezahür ediyor. Benim İstanbul'da en aşağı birkaç bin aşınam bulunduğu hâlde bu en dar zamanımda etrafımda kimse yoktu. Şuraya buraya koşarak beş on kişi toplayabildim. İmam Efendi, müezzin ve camiin cemaatinden başka sair erkânı bekçiler ve tanımadığım bazı çehrelerle beraber tezkiyeden sonra tabutun altına girdik.

En yakın camiin yolunda ilerlerken birkaç müttaki daha iltihak etti. Fakat bunlar birkaç adımlık iştirakten sonra ayrıldılar. Bu hâl ta mezarlığa kadar devam etti. Etrafımızda kâh kesif bir kalabalık peyda oluyor, kâh biz bize kalıyorduk. Servilerin dallarında beslenir gibi acı bir matem manası alan rüzgârlar dolaşıyorlardı. Omuzlarımızdaki ölüden utanmadan mezarları çiğneyerek geçtik. Bu cüret ve hürmetsizliğimizden hâlâ muzdaribim. Bu vahşi mıntıka artık onun meskeni idi. Bana öyle geldi ki tabut, gıcırtilarıyla içindeki cesedin şikâyetine tercüman oluyor.

Toprağı iki tarafa atılarak açılmış bir baş sperini andıran çukurun yanında durduk. Burası artık sık sık ziyaret edeceğimiz bir yerdi. Etrafıma bakarak mevkie nişan koydum.

Tabutun kollarından biri altına büküldü, öteki kesildi. Kapağın da bir kısmı açılarak ayrıldı: Ve yavaş yavaş işte oraya

indirildi. Şimdi her taraftan çapa kürek ve avuçlarla toprak atılıyordu. İlk kürek toprağın tabutun üzerinde hâsıl ettiği vahşi harıltı hâlâ kulaklarımda uğulduyor. Biraz ötede ıslak otlar üzerinde çömelmiş sarıklı bir küme *Kur'an* okuyorlardı. Bunların hâlinde iğrenç bir şey vardı. Birisi bitirmeden hemen öteki başlıyor; o da çok geçmeden amelinin cezasını bir başkasının tecavüzüyle çekiyordu.

Cemaatin bir kısmı dağıldı. Pek sıkı ahibbadan ve bir de bitmez tükenmez dilencilerden başka etrafımda kimse yok. Mezar başında yalnız imam efendi telkin vermekle meşgul.

Tabutun üzerindeki eşyanın yağmasıyla koyunları şiş bekçiler de biraz ötede mezarlıklarla havai bir musahabe yapıyorlar. Bunların daha ilk temasta ne insafsız adamlar olduklarını anlamıştım. Cerbezesine güvendiğim bir arkadaş a cüzdanımı vererek bir kenara çekildim. Asıl şaştığım nokta, on yaşlarında çocukların dilencilikteki rüsûh ve melekeleri oldu. Aman ya Rabbi ne yapışkan ne muciz mahluklardı onlar... Birkaçı birden üşüşüyor:

“Bey amca ben su taşıdım.”

“Ben toprak attım.”

“Ben dua ettim,” diye avuç açıyorlardı. Bunlar alelade dilenci değillerdi. Mezarlığa civar evlerin çocuklarıydı. Bu da bana ayrı bir inkisar ve ızdırab verdi. İhtimal bu yavrular benden böyle yüzşüzce para isterlerken anneleri de kafes arkasından onları görüyor, kim bilir, belki de teşvik ediyordu.

Mezarlıklar ve bekçiler, esasen maktû para istiyorlardı. Mübareklere hiç olmazsa insanı pazarlık yükünden kurtardıkları için şuracıkta teşekkür etmeli mi bilmem...

Ağır ağır yokuştan iniyoruz. Bu günde ağır, sersemletici bir senelik ömre bedel bir acı var. Bir dost:

“Vazî bir cenaze merasimi elli liradan fazla bir masraf kapısı açıyor. Halbuki sermaye namına hepsini toptasak on lira bile tutmaz,” diyor. O söylerken ben dalgın dalgın dinliyor ve cemaat teşkilatı sayesinde bu ictinâbı imkânsız ihtiyaçların, hadiselerin ne kadar tahaffûf edeceğini düşünüyordum.

Harikzedelerle Hasbıhal...¹

İstanbul’un ezeli dertlerinden biri de yangınlardır. Hafta geçmez ki gecenin sükunu içinde bir insan ciğerinin son kuvvetini gösteren “Yangın var!..” naralarıyla uyanmayalım. Yangın kelimesinin nasıl müthiş bir faciayı telhis ettiği şehir sakinlerinden pek azınca meçhuldür. Burada hemen herkes ya bizzat kendi veya akraba, eş, dost evlerinin alevleri içinde kaldığını görmüştür. Cihaz sandıklarının bir yığın küle dönmüş feci manzarası karşısında ne kadar genç kız saçını yolmuş, bütün ömrünün mahsulünü teşkil eden mülkünün harabesi önünde kaç aile babası dövünüp çıldırmıştır.

Yangının bizde yaptığı tahribatı görenler şaşarlar. Çünkü başka memleketlerde bu kadar geniş bir tahrip ve ihlâk kudreti kan ve alev sorguçlu yanardağlara, asırlarda bir vuku bulan feyezânlara mahsus afetlerden sayılır. Garpta insanlar birer dev olmuşlardır. Olur olmaz felaketler karşısında yılmazlar. Hatta onlara gem takıp dişlerini sökerler, zarar vermeyecek veya zararlarını mahdud bir sahada bırakacak mânialar ihdas ederler.

Bizde bir kıvılcım bir volkan görünür; binlerce hanüman bir gecede bir virane olur. “İhtiyaç tedbiri doğurur,” derler. Galiba bu düstur da birtakım şartlara tâbi. Ateşten tehaffuz için tedbirlere İstanbul’dan ziyade dünyada hangi memleket

1 *Vakit*, nr. 1525, 11 Receb 1340-10 Mart 1338/1922.

muhtaçtır bilmem. Bildiğim bir şey varsa o da bizde yangınların ictimâbı imkânsız asumanî birer bela gibi karşılandığıdır. Halk, insanı çıldırtan bir tahammülle bütün ihmallere, imhallere, "leyte lealle"lere boyun büküp sabır eder.

324 fecrinde "Hâb-ı gafletten uyandık!" diye bağırışırken acaba kaçınıcı uykuda idik ve bugün uyku denizlerinin hangi dalgasındayız Allah bilir... Ben burada ne itfaiye teşkilatının noksanından ne de yangın arsalarının bir türlü verilmeyen çaplarının bugüne kadar neye geciktirildiğinden şikâyet edecek değilim. Bir başka yazımda da söylemiştim. Yarayı görüp göstermek başka, teşhis ve tedavi etmek yine başkadır. Biri tedkike öteki tedbire muhtaç birer keyfiyettir.

Burası vaktiyle bir medrese imiş. Büyük Vefa yangınının sonra da harikzedelere tahsis edilmiş imiş. İsten karar-mış bir duvar dibinde simsiyah bir gaz tenekesi kaynıyor, başı sarılı yaşlı bir kadın avurtlarını şişirerek altındaki ısılak odunları nefesiyle tutuşturmaya çalışıyordu. Avluda çıplak ve kirli karınları vücutlarına nispetle çok büyük birkaç çocuk tavuklar gibi topraklar içinde eşiniyorlardı. Daha ötede güneşe karşı rengi tayin edilemeyecek kadar kirli gömleğini ayıklayan bir ihtiyar duruyordu. Beni yolunu şaşırmış zannettiler ve tuttuğum cihetin tramvay yoluna çıkmadığını söylediler. Bu, bir fırsattı ve istifade ettim. Evvela ihtiyarla konuşmak istedim. Zavallı adam ona doğru yürüdüğümü hissedince bir kabahat etmiş gibi üstünü topladı, bir ayıp telakki ettiği gömleğini kavuşturarak sefaletini yabancı bir gözden sakladı. Biraz ilerde ahır pencerelerine benzeyen tahta parmaklıklı bir menfeze başörtülü, açık çehreler toplanmış bizi seyrediyorlardı.

Selam verdim. Yaşlı adam, düzgün konuşuyordu. Kendisine teselli verici kelimeler bulup söylemekte müşkülât çe-

kiyordum. Çünkü bunlar kendimin de inanmadığım birer yalandı. Muhatabımın bunu anlayacak bir seviyede bulunduğunu da hissetmiştim. Bilmem nerden hatırıma geldi.

"Efendim," dedim, "merak etmeyiniz artık bu zor ve üzüntülü hayata veda etmek zamanı geldi. Apartmanlarınız, sizin için toplanan paralarla sizin namınıza inşa edilmekte olan koca kaşanelerin artık son noksanları ikmal ediliyor."

O, belîğ bir handeyle güldü. Bu kakkahayı komisyon azalarının duymasını isterdim. Kalender bir tavırla, "Evlat," dedi, "inanma. Onların hepsi fasa fiso. Biz buradan belki kurtulacağız. Fakat apartmanlara, kaşanelere gitmek üzere değil, çukurumuzu doldurmak üzere."

Kendisinin bedbin olduğunu, ağır meşakkatlerin insanlara ümitsizlik verdiğini, fakat yarın öbür gün her şeyin imkân sahasına girebileceğini söyledim. O, mütemadiyen başını nefy işareti vererek sallıyordu.

Muhaveremiz etraftan işitilecek kadar yüksek sesle devam ettiği için alakadarlar çoğalıyordu. İlk defa ateşi üfle-yen hatun yanımıza geldi. Gözleri kıpkırmızı olmuş burnuna is sürülmüştü. Mantar gibi buruşuk ellerini önlüğüyle kurularken söze karıştı:

"Apartmanlar mı?"

Sesinde yumuşak ve mazlum bir eda vardı. Çok elem çekmiş insanların hançeresine mahsus o hazin ve ağır ihtizazdan kelimelerine başka bir şey karışıyordu. Bekâr çamaşır-yı yıkayarak geçinen bu kadın kadar içimde işçiye hürmet uyandıran hiç kimse yoktur.

İhtiyara dönerek, "Apartmanlar sizindir. Elbette içinde siz oturacaksınız," dedim. "Fakat belki hafif bir ücret, kira demiyorum, alırlar. Çünkü kullanılan taş bile aşınır. Arada sırada vuku bulacak tamir için böyle bir paraya lüzum vardır."

O, yine güldü ve bu defaki tebessümü cidden acı idi.

"Evlat," diye söze başladı. "İnsanlar, garip mahluklardır. Bir felaket karşısında anı bir teessüre tabi olarak birtakım kararlar verirler. Fakat sonra çabucak pişman olurlar. Mesela işte bizim mesele. Yangın binlerce biçareyi çırılçıplak sokak ortalarında bırakınca her keseye uygun bir yardım çaresi arandı ve Köprü'ye zam yapıldı. Damlaya damlaya göl olur derler. İşte Avrupa, o ufak yardım da bir gün bir sermaye vücuda getirdi. İnşaat başladı. Buyurduğunuz gibi bugün yarın ikmal olunacak. Sözlerime epeyce dikkat ediniz. Bina temel hâlinde iken ortalıkta hiç dedi kodu olmazdı. Fakat duvarlar yükselmeye, çatı örülmeye, ortaya belli başlı bir varlık çıkmaya başladığı gün herkesin gözüne batmaya başladı. İnsanlar böyledir, verdikleri ianeden kendilerine nasip olamayacak bir şey hâsıl olunca kıskanırlar. Ben kendi kulağımla işittim. Geçenlerde oradan geçiyordum. Birkaç kişi durup inşaatı seyrediyorlardı. İçlerinden biri gayet tabii bir şey söylüyormuş gibi 'Bu canım binalar harikzedelere verilir mi Allah aşkına? Onlar nasıl olsa başlarına bir çare bulmuşlardır. Şunları kiraya verseler de bu gibi binaları çoğaltsalar daha iyi olmaz mı?..' mütalaasını yürütüyordu. Bak görürsünüz bir gün hakikaten bu fikri güdenler çoğalacak ve belki de memleketin galip arzusu bu olacaktır." Ben, hukuki deliller serd ederek itiraz ediyor, böyle bir şeyin mümkün olmayacağını anlatmaya çalışıyordum.

Tam bu sırada avluya bir delikanlı girdi. Elinde akşam gazetelerinden biri vardı. Muhatabıma doğru yürüyerek: "Fena haber Bey Baba, diye başladı. Apartmanları bize vermek istemiyorlar. Başkalarına kiraya vereceklermiş, sonra bilmem ne gibi iyilikler hâsıl olacakmış mış mış..."

İhtiyar muzaffer fakat büsbütün acı bir tebessümle yüzüne bakarak, "Nasıl beyim, ben demedim mi idi?.." diye sordu. Donakalmıştım. Önüme baktım. Kaçmaktan başka çare yoktu, öyle yaptım.

Fikir Kısmı...¹

Önümde iki eser var. Bunların son sahifelerini çevirdikten sonra gönlümü ve kafamı yokladım. Maksadım satırlar üzerinde durarak uzun edebî tenkitler, sonu gelmez indî mütaalaalar yazmak ve "hiç"ten ibaret bir neticeye varmak değildi.

Bahsettiğim iki eser Reşad Nuri'nin *Çalı Kuşu* isimli romanı ve Orhan Seyfi'nin *Gönülden Sesler*'idir. Bu iki kitap, güzel Türkçenin, canlı ve müdevven şivenin biri nazım diğer nesir sahasında ilk abideleri olmak itibariyle edebî kıymetlerinden başka lisan ve fikir inkılâbında da muvakkar birer mevkileri vardır. Reşad Nuri ve Orhan Seyfi yarının edebî tarihini yazacak kalem için ehemmiyetli bir konak yeri, belki bir mebde olacaktır. Enderun lehçesinin topuzlu müdafileri bundan sonra "Hani esereniz, hani eseriniz?.." diye bağırırken biraz düşüneceklerdir.

Çalı Kuşu, saf, temiz, pürüzsüz bir lisanla anlatılmış biraz dolaşık bir hikâyedir. Romanın kahramanlık vazifesini birkaç şahsa taksim olunmuş görürüz.

Feride, afacan bir kız. Yabancı bir muhitte okuduğu hâlde, bir müstesna olarak ırkına mahsus ince ve hakiki asaleti lüzumsuz taklitler ve münasebetsiz tasannularla bozmamıştır.

Kirliliklere uzak kalmayan ruha verdiği o mümtaz, sevimli serbestî ve cesaretiyle kariî hemen cezb edip sürüklüyor. Ona nazaran Kâmuran bir eş değildir. Bu hakikat maceranın her safhasında olanca kudretiyle görünür. Biri ne kadar bariz ve canlı ise öteki o kadar silik ve cılızdır.

Maceraya takaddüm eden hayat safhalarında Feride'nin nişan günü evi bırakıp gitmek gibi azimkâr bir feragati icra edebilmesi ihtimaline kari hazırlanmamıştır. Fakat o siyah çarşafli kadının birkaç dakikalık ve birkaç kelimelik ifşaatı

1 *Vakit*, nr. 1532, 18 Receb 1340-17 Mart 1338/1922.

onu akıbeti meçhul bir sahaya atılmaktan men etmiyor ve asıl garibi bu aykırı hamle kariî sarsmıyor. Bu noktayı eser sahibinin kudretine bir delil addedebiliriz. O vakte kadar tanıdığımız Feride, şuh, laf ebesi, mişvarı kadar mezhebi de geniş, su gibi girdiği kabın şeklini almaya mütemayıl bir çocuktur. Sözlerin arasında cereyan eden malum muhavere bile bu neticeyi ihlal edemiyor.

Romancının Feride'yi ilk tanıtışı ile muhtelif yerlerdeki görünüşleri arasında ruhen olduğu kadar şeklen de tahavvüller var. Mesela ağaç dalları üzerinde, kum çukurlarında gezip dolaşan afacan kııda güzelliğe, hatta bir inkişaf kabiliyetine alamet bile yoktur. Fakat bir zaman sonra bir içim su, "İpekböceği", "Gülbeşeker" isimlerini alacak kadar müstesna bir hüsne malik oluyor...

Feride meşum kararını verip icra ettikten vilayetlerden kazalara, livalara, nahiyelere mekik dokuyup birçok maceralar geçirdikten sonra bir defa evlenmiş, sevgilisine elini uzatmakla bu mücadeleye nihayet veriyor. Bütün hadiseler birbirine son derece derin bir imtizaçla kaynaşıyor.

Romanın aksadığı yerler belki vardır ve belki Munise fazla bir şahsiyet, Doktordan sonra Enişte Bey de lüzumsuz bir tiptir. Fakat ne zararı var, karie bunlar güç gelmiyor. Hem de Feride gibi civa kadar cevval, ele avuca sığmaz bir yaramazın hareketlerinden kendini mesul addeden eser sahibinin bu kadarcık müsamahası hoş görülemez mi?..

Bu kitabın Bursa'daki musiki üstadının derin akan sular gibi sakın fakat emansız aşkı, ölüm döşeğindeki son dakikaları ve daha birçok şiirlerle mahmul dekor zenginliğinden başka yerde resmî hayatın iğrenç küçüklükleri, hain tecellilerini göstermesi itibariyle daha başka bir kıymeti vardır.

Maarif Müdürü, mektebi teftişe gelen adam, nezaretteki manzaralar... Bunlar ne canlı levhalardır. Muallimlik mesleğine mensup olanlar bu kitabı daha başka bir gözlük arkasından görürler zannederim.

Hulasa *Çalı Kuşu* edebî eserlerin memleketimizde nadir bir mazhariyetine nail oldu. İnce bir eserin üzerinde zaman merdanesi geçmeden sevilip takdir edilmesi şöyle dursun kabulü bile daima şüphe ile karşılanmaya layık bir keyfiyettir. Memleketin kütüphanesine büyük bir eser hediye eden Reşad Nuri'nin bu himmeti karşısında hürmetle minnetimi bildirmeyi bir vazife addederim.

Gönülden Sesler:

Reşad'ın nesir sahasındaki himmetini, Seyfi, nazımda yaptı. Bu eserin intişarı Arabî ve Farisî hakkında büyük fakat boş gürültülerin koptuğu bir zamana tesadüf etmesi, tesadüfün garip bir cilvesidir. Kamus'un tozlu sahifelerinden çekip çıkarılan kelimeleri Türkçe birer edat veya fiille lehimlemeye çalışan bu zümrenin parmak ısırtacak kadar manasız işleri karşısında yeni cereyanın bu kuvvetli hamleleri, bana bugünkü iki siyasi varlığın timsallerini andırdı. Biri kürenin hareketine adım uydurmuş yol alıyor, öteki romatizmalı bir ihtiyar unfuyla bu genç atılışlar arkasından "Dur!" diye bağırıyor, sedasının aksini duyabilirse yine ne mutlu. İşte o kadar.

Yazamamak bir kusurdur. Fakat bu akametın hıncını eserlere düşmanlıkla çıkarmak kusurların affolunmayanıdır. Teessüfle söylemek lazım gelir ki aramızda yaşayan bir zümre, hem de genç bir kısım bu hastalıkla maluldür. İnsanlık yalnız gıptaya hak vermiştir. Bu hissin hududu genişletilerek rekabete kadar yol verilebilir. Fakat bundan ötesi hicabın maverasına vâsıl olur.

Bana bu sözleri söyleten hazır bulunduğum bir münakaşadır. Her nedense bizim memleketimizde tenkit şifahî yapılır. İz bırakmaktan korkan muzır mahluklar gibi imzalı vesikalar vermekten çekinen -allameliği tevatüren sabit- üstatlar türeyeli işte bu gülünç şekil meydana geldi.

Gönülden Sesler, Rübâb-ı Şikeste hacminde bir eserdir. Seyfi, gönlünün çerçevesini yaparken yeni bir yolun tesviyesini, tufeyli sarmaşıkların temizlenmesini de deruhde etmiş bir şair ve bir müceddiddir. Edebiyat tarihi bize her teceddüd hamlelerini eserlerini naklederken bir hakikati de ifade eder: İnkılap zamanlarında yetişen ve o karışıklıkta bir vazife deruhde eden şairler, kabiliyetlerinin yarısını feda etmek mecburiyetinde kalırlar. Seyfi de bunlardan biridir. "Fırtına ve Kar", "Ah Sen"ler gibi yüksek manzumelerindeki hâkim ve feyizli şairlik elbette bu manzumelerde yoktur. Ve olması şimdiye kadar teessüs eden tarihî ve mantikî neticelere makus bir istikamet çizirdi. Bunu ancak bir dâhî yapabiliirdi ki zannederim, böyle bir sıfatı o da aklından geçirmemiştir.

On seneye yaklaşan bir zamandan beri Seyfi, biraz seyrek fakat herhalde müspet bir surette neşriyatta bulundu. Ona akamet atfeden dostları ve meslektaşları bugün serzenişlerinden herhalde mahcupturlar. Böyle bir zamanda edebî bir eser için tâbi aramaya cesaret etmek, bulmak... Bunlar öyle görünmez şeylerdir ki insanın azmî karşısında birer dev gibi yükselirler. Hayatta maddî menfaatleri için bile didinmekten çekinen bu genç, eseri için kim bilir neler çekmiştir.

Gönülden Sesler, şüpheşiz hece vezninin ilk matbu eseri değildir. Ondan evvel de birkaç kitap intişar etti. Fakat hiçbirisi Türk şivesine onun kadar yaklaşmamıştır. Türkçenin bir gaye hâlinde gönüllerde dolaşan müphem sırrına ilk evvel o erdi. Şerefi, iktifa edilebilecek kadar büyüktür. Darısı yurdumuzun şairleri başına...

Darülaceze'yi Ziyaret¹

Gazetelerde son vuku bulan neşriyat arasında bu müesse-
senin ismine sık sık tesadüf ediliyor. İçimde orasını görmek,
oradaki işlere yakından temas etmek hevesi uyandı. Hava
güzeldi. Fırsat, bu fırsattır diyerek yola düştüm. Şişli son-
larına kadar devam eden patırtılı medeniyet çemberinden
kurtulup kırlara çıkınca yeni doğmuş gibi oldum. Matbaanın
antimuan tahallülüatı ve mürekkep kokusu karışık muhitine
nazaran bu parlak mavi sema, bu henüz başlayan yeşillik
beni büsbütün başka bir adam etmişti.

Maksadım baskın şeklinde bir ziyaret yapmaktı. Burası
hakkında iyi bir fikrim yoktu. Esasen vuku bulan neşriyat
da bunu istilzam edecek bir tarzda idi. Bu itibarla arada bir
hayli mesafe varken indim. Gezmeyi seven bir adam vazi-
yetiyle yavaş yavaş ilerlemeye başladım. Biraz sonra beyaz
başlıklı, abalı hastaların kaynaştığı, güneşlediği medhale
vasıl olmuştum. Sağ tarafta geniş tarlalar ve mevrû' arazi
uzanıyordu. Orta boylu bir zat iki delikanlıya:

"Yavrularım, burası imarethane değil. Sabahtan beri size
kaçtır söylüyorum, çalışmayanlara buradan bir lokma ver-
mezler," diye söyleniyordu. Azarlanan gençler henüz yirmi-
yi bulmamış kuvvetli, gürbüz delikanlılardı. Darülaceze'de
bunların ne işi var? diye düşündüm.

Durup onları seyrettiğimi gören -galiba memurlardandı-
bir zat merakla yüzüme bakıyordu. Kendisine selam verdim
ve bu binaların ne olduğunu sordum. Aramızda böyle bir
muhavere geçti:

"Darülaceze."

"Ziyaret edebilir miyim?"

1 Vakıf, nr. 1539, 25 Receb 1340-24 Mart 1338/1922.

“Tabi, hatta biraz evvel Amerikalılar da gelmişlerdi. Fakat bir defa soralım.”

İki dakika sonra cümle kapısından girmeye müsaade edilmişti. İlk rast geldiğim manzara bir münâkasa levhası idi. Sağ tarafta merdivenlere isabet eden içerlek bir yerde yüzleri örtülü çocuklu kadınlar oturuyorlardı ki bilahare bunların sütnineliğe talip olduklarını öğrendim.

İçeriye doğru açılan bir kapının çerçevesinden güneşle yıkanan temiz, tozsuz bir bahçe ve namütenahi bir kalabalık görünüyordu. Şimdi müdürü görmek ve hüviyetimi bildirmek lazım geliyordu. Oradan girince biraz evvel tarlalarda amele ile uğraşan zatı gördüm. Mesleğimi söyleyince muhatabımın çehresinde gayet seri bir iğbirar bulutunun toplanıp dağıldığını görür gibi oldum.

“Teşekkür ederim, teşerrüf ettim,” dedi. Fakat esefle söylemek lazım gelir ki matbuatımız müşahedeyi çok ihmal ediyor ve bittabi birçok yanlışlıklar hâsıl oluyor. Bizim esasen vaktimiz yok ki bunları red ve tavzihe bir zaman ayıralım. Korkarım ki memleketimizde yanlış bir kanaat ve zehab hâsıl olacak ve müessese bednâm olacaktır.

Kendisine gazetemin hak ve hakikatten başka hiçbir hedefi olmadığını izah ve müracaatımın da buna bir delil sayılabileceğini ilave ettim.

“Pekala, size bir doktor terfik edeyim, her tarafı geziniz, görünüz, yazınız,” diyerek zile bastı.

Biraz sonra beyaz gömlekli genç bir doktorla tanıştım ve çıktık. Refikim nerden başlamak istediğimi sordu. Erzâ’hane-yi mebde’ ittihaz etmek arzusunda bulunduğumu söyledim.

Bu binanın dışarıdan pek gamlı bir manzarası var. Fakat içerisi öyle görünmüyor, halbuki şuraya buraya serpilip güneş banyosu yapan bu sakat ve âcizler kümesinin daha müessir olması lazım geliyordu. Vaziyetin fecaatini, zannedirim, fırçalanmış hissini verecek derece parlayan taşların,

asfaltların temizliği örtüyordu. Filhakika bütün bina son derece temizdi. Kapılarında her yaştan çocukların kaynaştığı bir binadan geçiyorken kız, erkek mini mini grupların öyle tuhaf bir selam verişleri vardı ki...

Mücella bir koridordan gölgemizi seyrederek geçtik bir merdivenden çıktık. Doktor Fuad Bey bir kapıyı itti, girdik. Muhtelif akortlu bir yaygara konserinin hüküm sürdüğü bu yer, bir günlükten bir yaşına kadar nevzatların otağı idi. Duvar kenarlarına askervarî sıralanmış beyaz boyalı mini mini, korkuluklu karyolaların teşkil ettiği çerçeve içinde sekiz on kadın vardı. Biz girince bir dağınıklık hâsıl oldu. Herkes başörtüsüne atıldı. Vazife iktizasî açık kalan yerlerini telaşla kapadılar. Ortada bir soba yanıyor, duvarda bir mizanü'l-harâre tam sıhhi bir dereceyi gösteriyordu. Sobanın etrafında yataklarından alınmış bebeklerin kundakları içinde kıp-raştıkları görülüyordu. Fakat mütemadiyen ağlıyorlar, sâri bir hastalık gibi birinden ötekine geçerek umumi ve müstevli bir şekil alıyordu.

Bunların arasında birbirinden büyük farklarla ayrılan iki nevi çocuk vardı: Bir kısmı tombul görünüyor, ötekilerin elleri birer tavuk ayağına dönmüş yüzlerinin bütün kemikleri meydana çıkmıştı. Sıhhatte olanlar sütninelerin kendi çocukları, ötekiler de etfâl-i metrûke, yani müessesenin yavru-ları idi. Bir sütnineye üç çocuk isabet ediyordu. Doktora hayretle sordum:

"Bu kadınlar doğru mu söylüyorlar?"

Muhatabım hazin bir tebessümle onları tasdik etti. Yatakları dolaşarak tablalarını okudum. İmkân olsa idi buraya birkaçının suretini naklederdim. Yalnız neticeleri tespate çalışacağım.

Ebeveyninin günahına kurban olan bu bîçareler evvela vapur iskelelerindeki masaların altına, cami, kilise kapılarına bırakılıyorlar. Nihayet üç günlük bir mevcudiyet, harici

tesirata ne kadar mukavemet edebilir! Nevzad, polis meseleden haberdar oluncaya, karakoldan, merkeze merkezden müesseseye getirilinceye kadar en aşağı yirmi dört saat açlığa mahkumdur. Daha bin türlü sebeplerle bu yavrular esasen harap bir hâlde buraya geliyorlarmış. Müşahede kâğıtlarında okuduğumuza nazaran bunlardan hiçbirisi tammül-vezn değildirler ve hemen hepsinde yeşil ishal olduğu mukayyed. Mesela on beş günlük bir çocuğun vezni bir buçuk kilo olarak kaydedilmiştir. Bunu görünce insan kendi kendine bir kedi yavrusu bundan daha ağır gelir diye düşünür. Sonra bu biçareler nihayet sütanneler elinde. Kendi yavrusunu beslemeden hangi ana sütünü bir başkasına verebilir? "İrzâ'-ı Sınâî"den de büyük bir faide beklenemediğini refikim söyledi. Süt kaynadıktan sonra -ki muakkam olarak veriliyor- birçok hayatî uzviyetlerini kaybediyormuş. Bu gıda hassalarından mahrum kalan çocuk da fizyolojik bir sefalet içinde günden güne eriyip bitiyor.

İçimi bir hüznün kaplamıştı. Buradan çıktık. Yanı başındaki koğuştaki bir yaşından iki yaşına kadar çocuklar bulunuyordu. Buranın manzarası herhalde gönül avutucu idi. Pür hareket, şen, yumuk yumuk birçok yavrular emekliyorlar, yürüyorlar, üstleri başları temiz, mutavassıt aile çocukları hissini veren bir muaşeret içinde yuvarlanıyorlardı. Şurada burada birkaç oyuncak görünüyordu.

Bundan sonra sıra ile beş yaşına, on yaşına ve daha yukarılarına kadarlara mahsus koğuşlar devam ediyordu. Bu binanın karşısında kadınlara ait başka bir kısma dahil olduk. Fakat burası koca bir âlem imiş. Hayatın birçok safhası için etüt yapmak hususunda bundan müsait bir yer, bilmem olur mu?

Hoşuma giden cihet hastalarda ırk ve mezhep farkına tesadüf edilmemesi idi. Fatıma'nın yanı başında Vasiliki'nin komşuluğu hiç yadırganmıyor. Esasen bahçenin iki tarafında bir cami ve iki kilise de bunun taştan şahitleridir.

Müessesenin hocası, imamı, papazı, darüssinâaları ve mektebi var. Hele bunakların dairesi insanı gülmekle ağlamak arasında mütehayyir bırakıyor.

İki saat kadar süren ziyaretten sonra istatistiklerin tedkik ve mütalaasına koyuldum. Bu meyanda muhtelif tarihlerde verilmiş müfettiş raporlarını da gördüm. Neticede şunu anladım ve kani oldum: Meslektaşlarımın aleyhine de olsa bunu bildirmek vazifemdir:

Müessesenin en ziyade tenkit ettiğimiz irzâ'hanesi bugünkü şekilde devam ettikçe vefiyatın önü alınmasına imkân yoktur. Felaket gayr-ı kabil-i ictinâbdır. Karakol teşkilatı bu merkezde iken ve bir sütnineye üç çocuk teslim edildikçe hepsinin ölmediğine yine şükür.

Avrupa'da -yine bir raporda gördüğüme nazaran- bir çocuğa, biri gıdası öteki umûr-ı sâiresiyle meşgul iki süt anne tahsis edildiği hâlde yine yüzde yirmi telefata olurmuş.

Eğer memleketimizde hayata bir kıymet veriliyorsa biz de o usulleri takip edelim. Yoksa irzâhane değil birer çocuk makteli vücuda getirmiş oluruz.

Darülelhan'ı Ziyaret¹

Musikiye fazla bir meclubiyet beslediğimi bilen bir dost, telefonla Darülelhanın yeni bir konsere hazırlandığını haber verdi ve: "Ziya Paşa ile de görüşür yani memleketimizin büyük bir musikişinasıyla tanışmış olursun," diye ilave etti. Memleketimizde her türlü yoksuzluktan zaman zaman feryat eden bizler, bizi figana sevk eden elemin menşe ve mastarına bir türlü yaklaşmayı göze alamayız, meğer maarif nezaretine merbut bir müessese olan Darülelhan'ın müntesipleri, bir

1 Vakıf, nr. 1546, 2 Şaban 1340-31 Mart 1338/1922.

zaman yuvası dağılmış kuşlar gibi şurada burada kalmış ve nihayet İbrahim Paşa ailesine mensup asil ve bedayiperver bir hanımefendinin himmet ve mürüvvetiyle kendilerine barınacak bir saçak bulabilmişlermiş.

Muhatabım, bu malumatı derinliği baş döndüren bir hüznle verdikten sonra gidip görmek merakı içimde biraz daha büyümüştü. Adresi öğrenip kaydettim.

Bebek'e kadar devam eden tramvay yolculuğunda kayda değer, fevkalade bir şey yok. Araba bermutat tıklım tıklım dolu, biletçiler mütecaviz, kadın tarafındaki sonu gelmez münakaşalarda cazip ve yeni bir şey bulamadan bindim, indim. Şimdi Küçük Bebek'te İbrahim Paşa köşk veya konağını aramak lazım geliyordu. Hava, ansızın inkişaf etmiş bir bahar güneşiyle ılınmış, palto faza geliyor. Koy'un dirseğine isabet eden karakola gidinceye kadar hafif bir terle ıslandım. Meğer hakiki müşkülât bundan sonra başlıyormuş. Polis efendi yolu tarif etti.

Tam manasıyla dik yamacı tırmandıktan sonra beyaz boyalı büyük binayı gördüm. Fakat yokuştan fena hâlde yıldırımından ihtiyatı elden bırakmıyor, bir parça daha dolaşmak için yeni bir işareti verecek bir yerli yolcunun zuhurunu bekliyordum. Talihim bu defa müsaitti. Karşıdan bir zat belirdi. Sordum, gösterdi.

Yokuşun başına geldiğim zaman teneffüsüm bozulmuş, yorulmuştum. Binanın bahçesinde tesadüf, bir aşına ile karşılaşmama yardım etti. Biraz sonra da heyet-i idâre azasından A'yan muhasebecisi beyle tanıştım. Aksi gibi içeride ders yapıyorlarmış. Şöyle, Yûşâ tepelerine karşı birkaç dakikalık bir intizar teklif edildi. Hava cereyanlarının görünmez fakat mühlik şebekeler teşkil ettiği böyle bir yerde intizarın bir başka ismi de ihtiyatsızlıktı. Fakat herhalde mesulü ben değilim.

Bereket versin, manzara, intizarın atisinden de yakıcı olduğunu hissettirmeyecek kadar güzel, hatta bedî'di. Yeşil dantelli sahiller çelik renginde akan Boğaz'ı müstesna bir su ile işlemişti. Dağlar yeni başlamış yeşilliğin altında kamburlarını saklamış tatlı bir remile dönmüştü. Burada hastalanmaya kâfi gelecek bir zaman bekledikten sonra içeriye girdik. Esasen Paşa hazretleri de teşrif etmişlerdi. İsmet Bey vesatetiyle takdim edildikten sonra küçük bir odaya alındık. Yanı başımızda bir kapı ile ayrı büyük bir odada akort sesleri geliyordu. Bir hanım geldi ve âhenk tamamdır, dedi.

Paşa ile hanımefendi öteki tarafa geçtiler, bize de bu teklif vaki oldu ise de İsmet Bey buradan daha iyi dinleyebileceğimizi söyledi ve kalktık. Vaktiyle yapılan mevlid merasimlerini pek andıran bu hâlde hiç olmazsa bir ananeperverlik vardı.

Yerim rahat, bilhassa dışarıdaki rüzgârdan kurtulduğuma pek memnunum. Bir aralık saz hep birden başladı. Yayı, baygın İsfahan nağmelerine mahsus dar fakat çok renkli el-hân ufukları perde perde açıldıkça her şeyi unuttum. İlk zamanlarda heyet-i umûmiyyenin mutlak denecek bir vahdeti yoktu. Peşrevden sonra İtrî ve Dede Efendilerin bir daha yerine gelmez o muhteşem eserleri, besteleri çalındı. Bu aralık Tanburî Faize Hanım da gelip iştirak edince fasıl, birdenbire parlaklaştı, tereddüt küsufundan kurtuldu. Şimdi her nağme kusursuz bir talakatle kendini gösteriyor, en hurde ihtizazların bile aksini samiamda çalkandır buluyordum.

İsfahan faslından sonra suzidilaraya geçildi. Suzidilara, her vakit her yerde dinlemek nasip olmayan bu faslın, aynı zamanda her sazendeye ram olmaz birtakım dizginsizlikleri de olduğunu söylerler. Ben dinlediğim müddetçe hazdan başka hiçbir hisle mütehassis olmadığım için bittabi o cümledeki hakikati gördüğümü iddia edemem.

Burada bilhassa zikrini elzem addettiğim nokta, mülemma ismini verdikleri bir parça idi. Meğer "mülemma" yalnız edebiyata ait bir müşkül değilmiş. Musikide bu daha hoş oluyor. Mesela nihavend bir girizgâhtan sonra mahura sonra başka bir makama giriliyor. Yalnız iki makamın arasını üstadane bir surette lehimleyip kaynaştırmak emr-i mühimmi Kevser Hanım'ın kemanına bırakılıyordu.

Bir dakika geldi, hicazkâr nağmelerle "İndim gittim Diyarbekir..." şarkısı başladı. Malum olduğu üzere birkaç sene evvel bu bir mesele olmuş ve gazete sütunlarında yer bulmuştu. Fakat bu defa "yatağa" değil, "otağa" okunuyordu. Sazın hanende sınıfı zayıf görünüyordu. Bir de böyle kalabalık sazlarda erkek sesine mutlak bir ihtiyaç hissolunuyor. Gerçi aralarında erkek sedasına yakın "ton"da okuyan bir hanım yok değil, fakat ahenk umumileşince bu kâfi gelmiyor. Bilhassa tizlerde zarar daha bariz bir şekilde görünüyor.

Memleket havaları, asaba cepheden hücum ettikleri için midir, nedir, bütün eserlerden ziyade gönül okşuyor. Bu hususta Paşa hazretlerinden yeni bir himmet istemek cüretini görseydim, mübdi' kalemlerini o nağmelerden bir bedia daha çıkarmaya davet ederdim.

Saz susunca biz de tavusların uçtuğu bir fezadan ansızın aczin sahiline düşmüş gibi acıklı ve nadim hislerle sarsıldık. Paşaya ve salonlarını büyük bir semahatle sanatkârlara, heveskârlara açan hanımefendiye teşekkür edip ayrıldım.

Musikimiz, piyasada çalınan şeylere inhisar ettiği gün her Türk'ün hissesine bir parça matem ve hicap düşeceği-ne kani olanlardan birisi bulunduğum için, eski eserleri -ki

bunlara şaheser demek daha yaraşır– büyük bir sadakatle tedvin eden kulüplere, müesseselere kalben büyük bir merbutiyet beslerim. Klasik devrinin izleri kaybolmuş bir sanat kolunun vücudu manasız olur. Musikimiz yavaş yavaş o yola doğru gidiyor. Henüz yaşayan birkaç üstat da makamlarını değiştirecek olurlarsa o zaman adım adım yürüyen bu zeval, anî bir inhidam ile bütün maziye harabesi altında bırakacaktır.

Darülelhan, ilk teessüs ettiği vakit benim bu gibi endişelerime de cevap verdiği için pek sevinmiş ve “Artık memleketin muntazam, resmî bir müessesesi vücut buldu. Hiçbir faidesi olmasa bile eski asarın tedvinini deruhde etmekle yine büyük bir sevaba girmiş olacaktır,” demiştim.

Her nedense memleketimizin musiki üstatlarında garip bir hastalık vardır: Gayet meşhur bir besteyi geçenler, onun herkesin malı olmasına mümkün değil razı olamıyor, bu, dergâhların, asitanelerin mütevacı ve deryadil olması lazım gelen sükkânına kadar böyledir.

İşte Darülelhan bugün sessiz, sedasız günden güne eriyerek deruhde ettiği hizmetlerin birçoğunu akim bırakmaya mecbur bir vaziyeti sürüklemeye mahkûm edilmiştir. Başlarında kuvvetli, azimkâr bir iki mühim şahsiyet olmasa belki şimdiye kadar ancak bir hatıra şeklinde zihnimizi işgal edebilecekti. Resmî makamların sıyanetini istemek şöyle dursun, onu harekâtında serbest bırakması bile bugünkü vaziyetten kurtarıyordu. Fakat geçen hafta ilanlarını gördüğümüz konserin tehirindeki gizli ve zalim manayı içimizde anlamayan acaba kaç kişi kalmıştır?..

Bir Yangın Manzarası...¹

Bu tatil gününün çabuk bitmeyen saatlerinden mümkün olduğu kadar uzun bir istifadeye hazırlanmış, minder üzerinde sonu gelmez hayal hesaplarına dalmıştım. Fakat tali' hangi gün bana yar oldu ki bugün de ondan böyle bir mürüvvet bekleyeyim.

En tatlı bir zamanda sokakta muhtelif akortta seslerin telaşlı muhavereleri yükseldi. Bunu birçok istikamette ilerleyen, koşan ayak sesleri takip etti. Caddenin bu tabii hareketlerin fevkine çıkan hâli yetişmiyormuş gibi komşu pencerelerinin sık sık ve birbirini müteakip açılması esasen münselib olan rahatımı büsbütün kaçırdı. Ben de uzandığım yerden kafeslere doğruldum.

Hava güneşli, fakat sol tarafta, siyah, tehdit ve yıldırım dolu bir bulut yükseliyordu. Ufak bir dikkat bunun bir yangın dumanı olduğunu gösterdi. Bir defa tadını tattığım için gördüğüm manzaradan ruhum ürperdi. İnsiyakî bir surette giyinmişim. Kendimi sokakta herkesin şitab ettiği yere doğru koşar adım ilerliyor buldum. Neler söylenmiyordu. Şemsiyesini koltuğu altına sıkıştırmış bir ihtiyar, mukabil taraftan gelen herkese: "Nasıl evlat, ateşin yüzü ne tarafa?" diye soruyor, bir kadın yabancı bir şive ile önüne geleni manasız suallerle işgal ediyordu.

Yollarda gittikçe kalabalık artıyor, gemini azıya almış deli bir lodos olanca kuvvetiyle esip tozuyordu. Yaşlı bir zat bir kıvrıla kıvrıla yükselen duman bulutlarına, bir de bu haykırır rüzgâra bakıyor, dudaklarında bir istimdad duasının seri kıpırdayışları seziliyordu. Artık biz de dumanın güneşi örttüğü sahaya dahil olmuştuk. Manzara gittikçe tenevvü ediyor, sefalet ve felaket levhaları çoğalıyordu. Caddenin

1 *Vakit*, nr. 1553, 9 Şaban 1340-7 Nisan 1338/1922.

iki taraflı evlerinin kapıları açık. Pencereelerde telaşlı başlar, ürkmüş, benzi atmış çehreler görünüyor. Hepsi de manasız bir telaş içinde hiçbir iş görmeden veya hiçbir işe yaramadan muttasıl hareket ediyorlar.

Yangının asıl çıktığı yere daha iki mahallelik mesafe var. Bu telaş bu insan ve eşya kasırgasının sebebinin İstanbullu olmayan güç anlıyor. O ne mahşerdi ya Rabbi! Her evin kapısından birçok insan çıkıyor. Hepsinin sırtı yüklü, eli, omuzu yüklü... Birisi bir yatak denginin patlamış kenarlarından çarşafı, yastık kılıflarını taşıran bir sakarlıkla sürüklüyor, bir başkası eline geçirdiği bir dikiş makinesini öteye beriye çarparak güya kurtarmaya çalışıyordu. Başlarına gelişigüzel attıkları örtülerin uçuşan sütresi altında biçare kadınlar ürkmüş bir ceylan sürüsü gibi tehlikeli sahadan uzaklaşmaya çabalıyorlardı.

İşte kınalı saçlı bir nine, insafsız bir hamalın merhamet ve hamiyetini tahrik için:

“Ne olur oğul, vallahi iki buçuk liradan başka param yok!..” diye yalvarıyor, beride bir genç kadın sözleriyle kıyafeti birbirinden perişan bir hâl içinde:

“Yanacağız aman ya Rabbi, şu birkaç parça eşyamızı kurtarmaya yardım ediniz,” istimdadıyla hiçbir muhatap tayin etmeyerek herkesi eleminden ihtiyacından agâh etmeye uğraşıyor. Biraz daha ileride daha feci bir levha, bütün yürekler parçalayıcı heyetiyle göze çarpıyordu.

Genç bir valide kucağına kıstırdığı nevezadın feryadına karışan daha iki yavrusunun çığlıklarıyla şaşırılmış, bastığı yeri görmüyor ve yangın hiç durmadan ilerliyor, mütemadiyen ilerliyordu.

Asıl şaşılacak nokta, bu kalabalık şitabın saikinin yalnız bir temaşa hissine münhasır kalması idi. Sokakları dolduran bu güçlü, kuvvetli insanlardan bir tanesi bile vaka, hadise karşısında omuzlarına yüklenen vazifeden haberdar değildi.

Ağlayanlar, sızlayanlar, hıçkırıklarını yine kendileri duyuyor, yaralarına kendi himmetlerinden merhem sürüyorlardı.

Yollarda yırtık, harap hortumlardan fışkıran fıskiye-lerden hâsıl olmuş sular, çok kollu mini mini dereler teşkil ediyordu. Yanık alınlarına oturtulmuş kırmızı miğferlerinin meşin siperleri, sürat-i seyrden ökselerini döven itfaiye efradı askerlere has o bülend gayretle şuraya, buraya koşuyorlardı. İşte herkes için bu şehirde bir tek hasırları bile bulunmayan bu mübarek adamlar çalışıyorlar, didiniyorlardı.

Yangınlarda müsbet bir menfaat meydana getirmekten ziyade boy göstermek, afi kesmek gayesini güden gayr-ı mesul, mahalle teşkilatı yadigârları naralar ve gürültülerden bir iz bırakıp geçiyor.

Aşağıdaki caddeden büyük itfaiye otomobillerinin acı ısıkları ve dargın homurtuları bütün şamatanın üzerinden aşan keskin bir mahrek çizerek kulaklarda çınlıyor, kampa-na sesleri, nal, kamçı şakırtıları buna cevap veriyordu.

Artık öyle bir yere gelmişim ki buradan ileriye mesleğimin rehberliği olmasa geçmek mümkün değildi.

Terkoslar bermutat kısır. İşte önümde emme-basma bir tulumbanın yardımıyla Terkos borusundan su almaya çalışan yarı çıplak bir tulumbacı grubu var.

Civar mekteplerden taşınıp çil yavrusu gibi ortalığa dağılan küçük yaşta talebe de ayrı bir engel teşkil ediyor. Kimi ağlıyor, kimi sakın bir elem içinde neticeyi bekliyor. Süngülü yabancıların vücuda getirdiği kordonun öte tarafında oturan zavallıların bütün yalvarmaları cevapsız kalıyor.

Yangın civarındayım. Bu geniş daire içinde benden, göğüsleri tenekeli sigorta memurlarından ve itfaiye efradından başka kimse yok.

Önde koca bir bina ateşten bir iskelet hâlinde çatırdıyor. Bakıyorsunuz, şimdi ıslatılan bir yerde kırmızı dilli bir alev parçası belirliyor, bir lahzada büyüyor, akla hayret veren bir

nema ile yükselen sarmaşıklar gibi birden saçağa kadar yükseliyor, yayılıyor ve nihayet harap ediyor. Birkaç dakika geçer geçmez kulakları tırmalayan bir gümbürtü ile koca duvar yıkılıyor. Camlar çatlıyor, eriyor, bir saatte bir ailenin bir asırlık mahsûl-i sa'yi bir avuç kül ve çamura inkılâb ediyor.

Artık bizimle beraber herkes anladı ki bu şehrin eceli ateştedir. Tabiatın her türlü ihsanına endazesiz bir mürüvvetle nail olan İstanbul, akla durgunluk veren bir ihmal yüzünden bu zarurî neticeye doğru sürükleniyor.

Dünkü yangında eğer Fransızların vesaiti istimal edilmiş olsa idi Beşiktaş'ın yarısı mahvolacaktı. Bu, basit bir şeydi. Onlar Terkos kumpanyasının artık bir suikasttan başka hiçbir şeyle halledemeyeceği vazife-nâşinaslığından mütevellit susuzluğu görünce yangın civarına bir âlet-i mahsûsa getirdiler. Bu, birbirine yakın iki kazanlı bir otomobildi, hortumları, civar evlerin sarnıç ve kuyularına daldırarak susuzluğun önünü aldılar.

Yangın bittikten sonra iki Fransız neferinin şu muhavaresini dinledim. Biri:

"Türk itfaiyesi işten anlıyor mu? Ateşe mukavemetlerini nasıl buldun?" diye sordu. Öteki:

"Çok cesur adamlar, fakat ateş bununla sönmez ki. Hiçbir şeyleri yok..." cevabını verdi.

Bu hep böyle mi devam edecek, evlerimiz, servetimiz, daha geniş bir manasıyla hayatımız ne vakte kadar bu ıslah kabul etmez ellerin oyuncağı kalacak?..

Bir Falcı Kadınla Hasbıhal...¹

Nuruosmaniye kapısından ne zaman geçsem, orada kirli bir mendil üzerinde dağılmış bakla, boncuk, tespih tanesi gibi tecanüssüz harflerle yazılan talih ve istikbal sahifelerinin etrafında hayran ve kani bir insan halkasının vücudunu görür, omuzlarımı silkerdim. Bu, bana memleket namına biraz ayıp, biraz günah, nasıl diyeyim, biraz ahmaklık gibi gelirdi.

Yaz, kış burada dilenci ve falcıdan örülmüş canlı bir parmaklık vardır. Ne kızgın güneşler ne de uzun, sinsî yağmurlar, onların ve müşterilerinin gayretlerini tüketemiyor.

Temadî eden, haftada hiç olmazsa bir kere karşı karşıya gelen en manasız şeyler bile insanın üzerinde garip tesirler peyda ediyor. Ve bir gün geliyor, artık karşıdan karşıya, uzak bir aşinalıkla tatmin olunmaz arzular türüyor. Biraz sinirli iseniz işte o zaman mukavemet büsbütün akim bir mecra da sürünüp bitiyor.

Bana da öyle vaki oldu. Nihayet bir gün ona doğru yürüdüm. Bu, yüzü örtülü, sütresinin altında elleri saklı yaşı belli olmayan bir kadındı. Yanına bir adım kalıncaya kadar yaklaştığım hâlde o henüz alakadar olmamıştı. Nihayet biraz evvel iki askerin yaptığı gibi çömeldim.

Saf Mehmetçikler, gönül yollarında muvazenesi bozulmuş, teslimiyette teselli arayan basit kadınlar karşısında vakur bir cerbeze ile laf sıralayan bu dilbaza bilmem ne oldu, hâlinde biraz şaşkınlık var gibi idi.

Duvar kadar gayr-ı şeffaf peçesinden nüfuz edip yüzünden bir şey anlamak mümkün değildi. Ben,

“Dök bakalım şu baklaları da bahtımı oku,” dedim. Sözlerimi istihzaya atfettiği vâzihan anlaşıyordu. Fakat ısrar

1 Vakıf, nr. 1560, 15 Şaban 1340-14 Nisan 1338/1922.

ettiğimi görünce dayanamadı. O abur cubur dolu kirli çıkının yumruk kadar büyük düğümünü çözdü, kırmızı yarma mendil üzerine gelişi güzel boşaltıldı.

Şimdi ikimiz de şuraya buraya dağılan baklalara, mavi boncuklara ve sair şeylere gözlerimizi dikmiş bilmem neyi bekliyorduk. O, akort edilmiş bir tonla bir gramofon plağı gibi ezberlediği şeyleri söylüyor, söylüyordu. İstikbali ezberden okuyan bu hatunun verdiği hükümler ve haberlerde bittabi hakikate temas eden bir şey yoktu. Bir an geldi artık bu tür-rehâtı dinlemeye tahammülüm kalmadı. Mevzuu değiştirdim:

“Sana bazı sualler soracağım, doğruca cevap verirsen yine fal açmış kadar paranı alırsın,” dedim. Muhatabım maişet vasıtalarında ciddi emekleri sebk etmeyenlere mahsus o her şeyden şüphe eden, her şeyden çekinen vaziyetiyle birdenbire toplandı. Belki zihninden benim kendisi gibi nîm-mücrimleri takip eden bir adam olmaklığım ihtimali geçmişti. Bunun üzerine temin ettim, memleketin her köşesini araştırıp karıştıran bir merak sahibi olduğumu söyledim. Ve ilk سوال olarak, “Belli başlı müşterilerin var mı?” diye başladım. Falcı, küçük bir tereddüt vakfesinden sonra,

“Var ya...” dedi. Sonra aramızda aşağı yukarı şu şekilde bir muhavere cereyan etti.

“Kaç seneden beri falcılık ediyorsun?”

“Bilmem.”

“Ne demek, nasıl bilmezsin?”

“Çok küçükten beri, daha annemin yanında iken başlamıştım. Zaten bu sanat (!) rahmetlinin mîrasıdır.”

“Bari bu sanat seni geçindirebiliyor mu?”

“Nerde beyim, ortalık kesat... Hem artık iyilik köklü bizden yüz çevirdi. Bizim sanatımızın kibar cinsi türemiş de... Herkes onlara gidiyormuş.”

Bu aralık biraz ilerde oturan bir dilenci kulak misafiri olmakla iktifa edemeyerek:

"A ne yalan söylüyorsun... İnanma efendi, inanma, bu, hem kocasını hem de kahvelerde dolaşan kaynını besler, Edirnekapı'da evleri de var... Ama şükür etmez..." ifşaatına başlayınca berikinin de çenesi açıldı. Son zamanlarda "belagat" kelimesiyle tavsif edilen akla, hayale gelmez şütûm yolu açıldı. Hasbıhal, yarım ve neticesiz kaldı. Bereket o aralık çubuklu mintanlarını büyük bir gururla taşıyan iki adam yaklaştı.

Daha genci, kaşları çatılmış bir vaz'la ilerledi ve hiçbir mukaddimeye hacet görmeden başladı:

"Mesela, o iş olmadı. Ne muskanın ne de tütsünün faydasını görmedik. Bir yol danışalım dedik, geldik."

Demek bizim falcı yalnız istikbali haber vermiyor belki istikbale arzu edilen şekilde bir mecra hazırlamak kudretini de nefsinde cem ediyordu. Hatun, sesindeki muttarid ahenği bozmaya hacet görmeden benim yanımda izahat vermeye mecbur oldu. Bununla beraber kendisi için her türlü ihtimalle karşı bir kaçamak yolunu açık bırakıyordu:

"Tosunum, diyordu, ben ortada ancak elçiyim... Elçiye zeval olmaz, belki perinizin hışımlı zamanına rast gelmiştir de söz geçirememiştir. Hele biraz daha sabrediniz, sabrın sonu selamet. Bu akşam Tezveren Dede'ye bir okka zeytinyağı birkaç mum götürürüm (burada muhataplarının bozulduğunu görünce) merak etmeyiniz, size zahmet olmasın diye o yükü de ben üzerime alırım (I)" diye işi tatlıya bağlar gibi görünerek bu müşkül vaziyette bile hâlâ dolandırmaktan, sızdırmaktan vaz geçmiyordu.

Adamcağızlar razı ve meşin cüzdandan bir lira daha uçmuş oldu. Biraz evvel kazancının azlığından şikâyet eden kadın, bu defa beni unutmuş gibi bulunduğu tarafa bakmadan sıvıştı. Güya zeytinyağı ve mum almaya gidiyordu...

Caminin bir köşesinde bu hadise hatta vaka cereyan ederken beş adım ilerideki yoldan polisler, jandarmalar, hatta belki müddeiumumiler bile geçiyordu.

Mintanlı zavallılar şimdi coşkun bir muhavere ile önümde yürüyorlar. Konuştuklarından bana kadar akseden bazı mükâleme parçalarından anladım ki bunların ikisi de bir "mehlika"ya vurgun, çehre ve zekâlarının "hulul" hususunda hiçbir varlık göstermediğini görünce bu hatun vasıtasıyla büyücülere müracaat etmişler, ilk mülakattan sonra her karşılaştıkları vakit bir miktar para ve bir türlü tahakkuk etmeyen emelleri karşısında bir hayli ümit kaybediyorlarmış.

Zabıta, şemsiyeli kumarbazları takip ettiği hâlde bilmem neden bunları habasetlerini icrada serbest bırakıyor. Netice itibariyle bunlar daha muzır ve daha tahripkâr değil midir? Acaba psikolojinin "aldanma ihtiyacı" diye tavsif ettiği marazî tezahürlerin şifadan müstağni olduğuna mı kanidirler? Fakat çok sürmez bu mintanlı, kuşaklı delikanlı, meysus olur ve bir gün maddî ve manevî iflasını, kanla cinayete imzalar, neticede bir katil ve bir maktûl kazanmış oluruz... Belki kanunda bu gibi cürümlere ceza tayin eden maddeler yoktur. Fakat unutmamalı ki daima hareket eden, her an değişen bir toprak üzerindeyiz. Her yeni gün bir başka ihtiyacı ve mukabilinde tedbiri doğuruyor. Kanunların da cürümlerin arttığı kadar fazlalaşması zarurî bir keyfiyettir. Fakat ben de ne söylüyorum... Biz hâlâ –paranın kıymetinde on misli bir fark hâsıl olduğu hâlde– bir beşlikten beş beşliğe kadar ceza-ı nakdîler tarh etmiyor muyuz?..

Tulumbacılık İptilasını Canlanıyor...¹

Bir zamanlar, malum olduğu üzere, şehrimizde tulumbacılık, güzide bir meslekti. Halkımızın her tabakasına mensup büyük bir zümre bu sınıfa dahildi. Bir yangın zuhuru kalem-leri kâtipsiz, mektepleri talebesiz, kahveleri müşterisiz, hat-ta makamları âmirsiz bırakırdı.

1 *Vakit*, nr. 1567, 22 Şaban 1340-21 Nisan 1338/1922.

324 inkılâbından sonra bu şube canlı bir faaliyet sahası bulamamış, git gide son kıvılcımlarını da sarf ederek sönmüştü. Artık sokaklarda nara atarak koşan rengârenk kıyafetli, yarı çıplak adamlar görünmüyor, yangınlar, itfaiyenin bu resmî vazife erbabının himmetiyle bastırılıyordu.

“Tulumbacılık” teşkilatının bütün ülkemizden yalnız İstanbul’a inhisar etmesi, zannederim, şehrin bina şerâitinden doğmuş bir keyfiyettir. Sonraları bu teşkilat taazzuv ettikçe tabîî bir tekâmülle yükselmiş ve son sirayet kuvvetini almıştır.

Hükümetin nüfuz ve himayesinden müstağni bir içtimâî teşekkülü ben her zaman takdir ederim. Bu gibi mahalleler halkının bir ihtiyacı görmesi ve mukabilinde bir seyir, bir mânia, bir tedbir keşfettiğini anlatması itibariyle esasen sevilir hareketlerdir. Yalnız bana öyle geliyor ki bu zümre çok defa yolunu şaşırmış, başladığı hayra çok karışık şeyler ilave etmiştir.

İstibdad zamanında, siyasî, irfanî bir terakki hazırlamayan bütün şeyler gibi bu teşkilat da müsamahalı bir gözle görülmüş, onun sürçtüğü noktalara işaret konulmaktan vaz geçilmişti.

O zamanlar “muzır”ın medlulü mevzuu bu manada müstamel değildi. İşte bu teşkilat o günlerde en sarî bir şekil almıştı.

İnkılaptan, serseri nizamnamesinin tatbikinden sonraki netice, daha mazi olacak kadar eskimediği için herkesin malumudur.

Eğer tabir caizse tulumbacılık rönesansı mütarekeden sonra acaba neden başladı? Ben, bu noktayı ehemmiyetli bir mebde telakki ediyorum. Bahçıvan ve çiftçinin evrakları ve sair aletleri mahdud bir sahaya indirildiği vakit bir tarlada başakların menfaati hilafına sivrilen, yer yer belirip yükselen birtakım faidesiz otlar türer. Benim “acaba”ma bu bir cevap olabilir mi?..

Tulumbacılık, teşkilatını itmam etmiş bir ceamaat mev-ludesidir. Ondaki hafif pürüzler öyle zannediyorum ki kü-çük bir himmetle izale edilebilir. Lonca teşkilatı, salapurya, hamallar ve diğer esnaf teşkilatının reislerine bahşedilen mevki ve ehemmiyet bunların başlarına tevcih olunsa yani o mevkie getirilse şimdi faidesiz görünen bu zümreden başlı başına bir semere elde edilmez mi? Ben bunlardan birisiyle konuştum ve bu teşkilatın ihmal edilmemesi lazım geldiğine inandım. Bu, hiç olmazsa memleketimize güç kabul ettirebil-diğimiz bir spordur.

Oturdukları kahvenin önünden geçerken semtte mevsimi-ne göre balıkçılık, yoğurtçuluk, karpuzculuk eden birini gör-düm. Aramızda bahsettiğim dallı budaklı mesleği yüzünden hâsıl olma bir göz aşinalığı vardı. Girdim.

Selamımı onlara mahsus bir tavır ile kolunu ağır zaviye-lerle katlayan hareketlerle kırarak, boynunu niyaza yakın bir vaz' ile öne doğru meylettirerek aldı. Kendisine maksadımı anlatmak faydasızdı. Şöyle gelişi güzel: "Reis, sen galiba bu sene artık ticareti bırakacaksın," dedim. O, birçok sapa muha-kemelere birden yol açan bu sözümünden biraz şaşkın, biraz şüp-heli hatta biraz da endişenak sordu:

"Neden ağabeyciğim?"

"Neden olacak, Allah versin sandık ehli çoğaldı. Çocuk-ların hepsi de dinç, yaman şeyler. Onları idare kolay mı ya?"

Muhatabım bu defa mutmain, yumruğuyla sıgazladığı nargilesinin marpucunu ağzına götürerek gülümsedi:

"Eh, Allah bağışlasın tosunlarımı. Ama bu, bizim işe mâni olmaz ki, geceleri zaten iş olmaz, gündüzleri de şeytan ku-lağına kurşun binde bir şey olursa tezgâha bir kopil bulur oturturuz be ağabeyciğim."

"Nasıl reis, eskiden mi daha iyi idi şimdi mi?"

"Eski günler, geri gelmez imanım, onlar başka günlerdi. Bizim reis (reis kelimesini o daima 'reiz' diye telaffuz ediyordu) Rabbena hakkı için, her ananın doğuracağı tosunlardan değildi, ata binip de bizi önüne katarladı mı sandık kanatlanır, biz kaldırımları kıvılcımlandırarak uçardık. O başımızda iken hiçbir vakit sandığımızın şerefini düşürmemiştik. Çetin, belalı idi ama, dört yüz dirhem erkekti. Sözünden dışarı çıkmak kimin haddine!.. Biz mahkeme nedir bilmezdik. Her derdimizi ona açardık, davamızı o görürdü. Akli ermezse imam efendiye bir selam uçarur, işi tıkırında giderdi. Şimdi o kadar itaat yok. Hani methetmek gibi olmasın ama benim takım yine çok şükür başkalarına göre zemzemle yıkanmıştır. Geçen gün bir takım gördüm, reislerine kafa tutuyorlardı. Tövbe olsun, benimkilerde böyle yüzsüzlük yok."

Bu aralık içeriye yine onlardan beş altı kişi girdi, karşımdaki aynadan birisinin beni göstererek istifhamkâr işaretler yaptığını gördüm. Bunların kelimesiyle teneffüs ettiğimiz hava değişti. İçlerinden biri bilhassa fazla kaçırmıştı. Reisin biraz evvel bahsettiği hürmeti, galiba meyhanede unutmuşlardı. Keskin heceli ve birçok kelimelerini anlayamadığım bir lisanla konuşmaya başladılar.

Birdenbire sağ taraftan bir teklif yükseldi. Bu, düşük bıyıklı, esmer, zayıf bir adamdı, duvardaki uzun saplı acayip bir sazı göstererek:

"Bu ne güne duruyor be yahu? Oturup laf ebeliği etmekten ne çıkar?.. Hadi Salih, gözünü seveyim..."

Muhatap olan, ca'li bir itizarla kendisini naza çekiyor. Fakat gözlerini de duvardan ayırmıyordu. Nihayet içlerinden biri kalkıp (sonradan öğrendim, ismi "Bozuk"muş) çalgıyı indirdi. Kısa bir akorttan sonra ahenk başladı. Reis, hiç konuşmuyor, galiba zihninden biraz evvelki muhaveremizde geçen sözleri düşünüyor, ben memnun gibi hareket ederek etrafı seyrediyorum.

Birkaç muayyen ve basit şarkıdan sonra köçek havalarına döküldü. Bu sırada köşeden yeni bir ibrâm başladı.

"Haydi de, uzun etme del!" gibi nîm âmirane ricalara bazen dûşîze küfürler bile karışıyordu. Nihayet kalktı.

"Canım nargilemi içiyorum!" diye şikâyet etmek istedi. Birisi, "Daha iyi ya hem iç hem oynal!" ihtarını savurdu.

Filhakika, bu çocuk denecek kadar tüysüz genç, uzun saçlarını ihata edemeyen sivri, siyah fesinin üstüne nargileyi oturttu, muayyen bir uzunlukta kalan marpucu da ağzına aldı ve parmaklarını şakırdatarak kıvırmaya başladı. Hep birden el çırpılıyor "oh, oh, oh" diye tempo tutuluyordu.

Reisin bile neşesi avdet etmişti. Bana doğru eğilerek,

"Ne yaparsın ağabeyciğim, gençlik bu!" diyor, böylece –bir hadşinaslığa pek benzeyen– bu coşkunun üzerinden bir af süngeri geçiriyordu.

Ramazan Hazırlıkları...¹

Şehrin bilhassa İslâm kesafetiyle meşbu yerlerinde şiddetle mahsus bir değişiklik var. Eşyadan eşkâle ruhlara kadar umumileşen engin bir değişiklik... Büyük mabedlerin minareleri arasında mahyalar gerilir... Birkaç gece sonra bu mahyalar, boşlukta sallanan bir pırlanta gerdanlık heyetiyle pırıldayacak. Dükkânlar, mağazalar bir karınca yuvası gibi faal ve kalabalık. Camlar temizleniyor, vitrinlerin model eşyası değiştiriliyor. İntihab olunan şeylerin mümkün mertebe göz kamaştırıcı olmasına dikkat ediliyor.

Baksanıza, kuru gürültüye pabuç bırakmayan evkaf bile kımıldadı. Camiler, sebiller tamir ediliyor, noksan kandiller tamamlanıyor. Kudümü yaklaşan on bir ayın bir sultanını istikbalde o da böylece bir vazife kabul etmiş oluyor.

1 *Vakit*, nr. 1574, 29 Şaban 1340-28 Nisan 1338/1922.

Şehzadebaşı her semtten ilerde. Esasen bu ay içinde onun munzam birtakım şerefleri, âdetleri, öteden beri devam edip gelen bir fevkaladelîği var. Sıra çayhanelerde semaverler parlatılıyor, masalar boyanıyor, pirinç ateşlikler Moskof toprağıyla ovulup cilalandırılıyor. Bakkal dükkânlarından manifatura mağazalarına kadar her ticaretgâhın medhallerinde “Ramazân-ı şerif münasebetiyle...” diye başlayan levhalar, ilanlar sallanıyor.

Şekerciler, rengârenk reçel kavanozlarından ve şurup şişelerinden birer cephe açmışlar. Şurada burada keser, testere gürültüleri hiss olunuyor. Bunlar, mevcut oyun ve eğlence mahallerine ilave edilen mevsimlik salaşlardır. Daha şimdiden bilmem ne bey ve kumpanyası damgalı ramazan programları tiyatro kapılarında rüzgâra karşı savruluyor. Merak edip bir tanesini baştan aşağı okudum. Bu bir gecelik programdaki numaralar o kadar yüklü ve kesif ki insan şaşıyor. Bu programın en basit bir şekilde temsili için bile –bütün ve-sait mevcut farz olduğu hâlde– aşağı yukarı on beş saatlik bir zamana ihtiyaç vardır. Anlaşılan bu türediler, geliş güzel kullandıkları “şahane, muhteşem, hayret-efzâ” gibi mutan-tan tavsiflerin –artık sırrına eren halkı– aldatamadığını an-layarak bu çareye başvurmuş olacaklar...

Gazetelerin de ilan sütunları mutaddan fazla dolgun de-ğil mi ya?..

Aile reisleri, hüzn ile memnuniyet arasında mütehayyir. Bir taraftan bir şeyden anlamaz çocuklarının şetaretinin sârî bir neşvesiyle mest olurken cüzdanındaki boşluğun içinde ak-seden yoksuzluğun feryadıyla fena ve müziç bir humâra uğ-ruyor... Geçen ramazanların mukayesesıyla bir kat daha acı-laşan zalim hakikat karşısında biraz evvelki güneşli, parlak saadet havası birden bulutlanıyor. Ortada ümit ve tevekkülün fecri de olmasa vaziyet, içinden çıkılmaz bir hâle gelecek.

Mekteplerde programlar değişiyor, mesai saatlerinde bir senelik itiyat birden dalgalanan bir revişle alt üst oluyor. Çocuklar birbirlerine “Her gün bir azad...” diyorlar.

Bilmem bu Osmanlıların umumî hazırlığından "Reji" de vaktiyle olduğu gibi kendisine bir hisse ayıracak mı?.. Bir zamanlar Payitahtta herkes Osmanlı ve hiç olmazsa Osmanlıya hürmetkârdı. O vakit ki ramazanlar uzun, sürekli bir bayram olurdu. İkindiüstleri camilerden boşanan halkın oruçtan hafifçe sararmış çehreleri, kıpırdayan dualı dudakları ve muattar püsküllü uzun tespihleri ile Divanyolu'nda ne hoş gezintileri vardı.

Köşebaşlarında Reji'nin "mamulât-ı mahsûsa", "Ramazaniyelik" isimlerini verdiği içi dışı müzeyyen paketlerinden vücuda getirilmiş sergiler birer renk ve hüsün meşheri hâlinde gözleri okşar, gönülleri ferahlandırırdı. Şimdi yapılacak şey o günlerin avdetini temenniden ibaret bir şey olsa gerek.

Dışarıda, çarşıda pazarda bu tenevvü devam ederken evlerde de bir telaştır başladı. Servetleri, cihan tebeddülatına rağmen -şâz olarak- harap olmamış yüksek fakat müttaki aileler, sesi güzel imamlar taharrisine koyulmuşlar, konu komşuyu teravîh namazına davet ediyorlar.

Bir taraftan bu hazırlıklar görülürken ötede birçok evlerden yakın semt camilerine "mukabele minder"leri mutad merasimle gidiyor. Hafızalar, kışlık, yazlık, hatta dört mevsimlik ihtiyaçlarını tatmin ve temin etmek üzeredirler.

Meyhanelerin en kıdemli mevkıfları bile tedricî bir kat-ı münâsebetle başladılar. Her akşam birer kadeh azaltarak iftirakın acısını mümkün olduğu kadar hafif ve zararsız geçirmeye çalışıyorlar.

Barba, tezgâhının arkasında alnı bir teessür bulutu ile kararmış, azalan müşterilerinin boş yerlerine bakıyor, bazen beliren zalim bir tebessümle "muvakkat!" diye kendi kendini teselliye çalışıyor zannederim... Hakkı da yok mu ya?..

Ramazan, mübarek ay! Sen on bir aylık bir ayrılıktan sonra yine bize geliyor, uzayan hicrana hulûlünle şifa veriyorsun. Çok senelerden beri bu şehri cenazesi henüz çıkmış bir evin matemiyile ağlar bulduğun için belki bu sene de böyle bir ihtimal ile titriyorsun. Üzülme, ayların sultanı! Şark, bu senin yılda bir kere otağını kurup misafiri olduğun Müslüman belde, artık gözyaşlarına nihayet verdi ve bu intiha ancak "Tende yaştan ziyadedir al kan" hikmetini anladıktan sonra hâsıl oldu. Bugün bize yakışmadığı için kefenimizi, boyumuzu örtemediği için mezarımızı yıktık. Yani ölümü korkuttuk. Bize bu beyaz elbiseyi biçen terzi üzerimizi örten mezarıcı da maharetsizliğini ve kudretsizliğini anladı. Şimdi bir ip üzerinde karşı karşıya pazarlıksız bir oyun oynuyoruz. Fakat sakın meraklanma, çok soğukkanlı ve çok tedbirli hareket ediyoruz. Bu meşgale senin gibi sevgili bir misafiri i'zâzdan bizi ayıracak kadar mühim değildir. Sen hoş geldin ve bizi eski devirlerdeki gibi kanından cömert, hakkını mert ve namert hangi ellerde olursa olsun almaya kadir ve azametli buldun. Bir ay sonra ayrılırken zannederim, kazanılmış şerefli bir muharebenin coşkun sevinci arasında iftirakımızın elemini bile duymayacağız...

Ramazan Nasıl Karşılandı?¹

Bana mı öyle geldi bilmem, dün gece güneş başka türlü battı. Ufka ağır gölgesiyle çok kamburalı, yalçın bir hudut çizen Keşiş'in eteklerinde son kızılıtlarda bir gurub manzarasından ziyade şehriyâine benzeyen bir hâl vardı. Köprü üzerinde biraz dalgın, biraz kalbî bir nazarla etrafa bakarken kendi kendime "Ufuklar da Ramazan için istikbal şenlikleri yapıyor," dedim. Yıldızlar, sildirilmiş elmaslar gibi daha

1 *Vakit*, nr. 1578, 4 Ramazan 1340-2 Mayıs 1338/1922.

parlak, yıkanmış, temizlenmiş doğarken fitrat kuyumcusunun hayranı oldum. Ezanlar, sanki bu akşam daha yanık, müezzinlerin sedalarına ilahî bir enginlik, müessir bir titre-yiş gelmiş gibiydi.

Etraf lacivert bir karanlığa gömülünce minareleri kuşatan pırıltılı kandil halkaları altınlaşıyordu.

Bu saatte Müslüman evleri tatlı bir samimiyet dakikası yaşıyor. Aile reislerinin elleri öpülüyor, hayır duaları alınıyor.

Sofradan henüz kalkmadan derin gümbürtüleriyle camları sarsan davul çıktı. Onunla beraber mahallenin çocukları avazları çıktığı kadar bağışıyorlar. Bir aralık, davulun tokmağına bir ıttırad ve bir ahenk geldi. Kulak verdim, çocuklar mansur perdesinden,

Ramazan geldi, hoş geldi

Baklava tepsisi boş geldi

şeklinde bir kudumiye terennüm ediyorlardı. Ben, fena bir itiyadın sevkiyle "Baklava tepsisi boş geldi" mısraındaki lisan ve şive düşüklüğünü düşünüyorum. Bu mısra, beynimin içinde yapışkan bir yengeç gibi zevkimi tırmalayarak geçiyor.

Herkes sahurla iftar arasındaki zamanın kısalığını düşünerek midelerinden ziyade mantıklarına uyuyor.

Tramvay yolundayım. Dün gece burası bu saatte ıssız denecek kadar تنها iken şimdi başka bir şehrin başka bir sokağını andırıyordu. Kahveler hıncahınç dolu. Dışarıya kadar taşmış müşterilerin emirlerini zamanında icra etmeye çalışan garsonlar, sitâbdan önlükleri uçuşarak dolaşıyor.

Bu dar, uzun ve basık yerler hemen hepsinden gramofon seslerinin o çirkin, güzel sedaları bile berbatlaştıran, tahriş edici gürültüleri dalga dalga yükseliyor.

Büyük Cadde, canlı bir nehir gibi ağır cereyanlarla akıyor. Fes, sarık, şapka, bukleli ve rengârenk kadın başları karışık

saflar hâlinde ancak hiss olunur bir salıntı ile bu cereyanın üstünde dolaşıyor.

Tramvay istasyonu birbirine girmiş et ve kemikten birkaç kat sur ile çevrilmişti. Bir türlü gelmeyen arabaları "Ya sabır!" çekerek bekliyoruz. Kargaşalıkta bazen tiz perdeli bir hanım sesinin acı şikâyeti yükseliyor. Bu, ayağına basılmış veya bir dikkatsizin omuzuyla zedelenmiş bir hatundur. "Bir şeycikler demem..." tarzında uzun inkisarlarını şahıs tayin etmeden etrafa savuruyor. Piyade kaldırımlarındaki piyasa, burada bir yalpa vurduktan, küçük bir tevakkuf devresi geçirdikten sonra inhinalarla yalpalayarak istasyonun açığından dolaşıyor.

Nihayet işte tramvay... Şimdi düşman karşısında imiş gibi tetik ve hazır bir vaziyet almalı. Yoksa sabaha kadar beklemek lazım gelir.

Bin müşkülât ile bindik. Kumpanya, galiba zulüm tamam olsun diye bir de intizam memurları istihdam ediyor.

Bunların vazifeleri intizarın, tramvay arabalarının içindeki hercümercin, dört taraflı tazyikin şiddetini artıracak vesileler bulup çıkarmaktır. Mütecaviz olmaları da üstüne caba.

Dolmabahçe'ye kadar iki taraflı kalabalığın arasından geçtikten sonra yol, birdenbire tenhalaştı ve bu ıssızlık Fındıklı'da küçük ve süreksiz bir vahadan sonra Tophane'ye kadar devam etti.

Şimdi İstanbul'un yüz karası add olunması lazım gelen bir yerden geçiyoruz. Dar merdivenli kafeşantanların, gece gündüz gürültüsü eksilmeyen meyhanelerin arasında, bu gecenin fevkaladeliliğini duymamış hissiz ve sefil Galata muhitini aşıyoruz. Sık sık burnumuza kerih bir işkembe buharı çarpıyor.

Köprü önünde yatsı ezanı okunuyordu. Bu güzel sese için için acıdım. Şehnaz nağmelerle damla damla serpilen bu da-

vet nidası, bu sarhoş ve galiz muhitte kimi ve ne için muhatap tutuyordu...

Köprü'yü zarurî olarak yayan geçeceğim. Bir türlü ikmal edilemeyen tamiratın sebebiyet verdiği bu aktarma, hayli can sıkıcı bir şey. Polis efendi ağzında düdüğü ve elinde hürriyet renkli değneğiyle pür-azamet etrafına emirler saçıyor. Kaldırımları sökülmüş bir yerin etrafında kalabalık bir seyirci çemberi var. Ben de sokuldum. Şehrimizde vaktin hakikaten kıymeti yok. Bütün bu kalabalığın vâlihane temaşa ettikleri şey, kuvvetli bir körüğün fışkırttığı alevler altında kızarıp beyazlayan ve nihayet eriyen bir parça demirdi. Otomobil, kamyon, araba gibi son zamanlarda "giyotin" hizmetini gören tehlikeli vasıtaların geçitleri üzerinde bu tevakkufu göze alış, bari değerli bir manzara için olsaydı...

Karşımda, Yeni Camii, mütenasip kubbelerinin mevzun, azametli zıllıyla hâkim ve vakur yükseliyor. Şerefelerinde çift ezan nağmelerinin son ihtizazları görünmez fakat hissolunur bir avize gibi boşlukta sallanarak dökülüyor.

Önümde yürüyen genç bir grup eğlence programı tertibiyle meşgul. Biri,

"Kahveye gidip de nargile kokusundan bunalacağımıza bir sinema veya tiyatroya girsek..." diyor, şakacı muhatabının "Divanyolu filminin bedava seyri dururken..." tarzındaki cevabına münkad susuyor.

Ara sıra da otomobillerle peçeleri uçuşan kadınlar, bir şimşek ziyası içinde siper edilmiş anî rü'yetleri tanzir eder gibi gözlerde hemen silinen yarım bir intiba bırakarak geçiyor. Ve ben nereye gideceğimi, ne yapacağımı düşünüyorum.

Sirkeci'de Bir İftar¹

Bir gün evvel oradan geçerken gördüğüm manzaranın ruhanî samimiyetine meclub olmuştum. Sirkeci'nin bu köşesi "Ramazan"ın hulûlüyle birdenbire başkalaşmış, ortaya yeni bir âlem şeklinde tecelli etmişti.

Karşıdan karşıya, şöyle geçerken atılmış bir nazar, şüphesiz bu âlemin her tarafını birden ihata edemezdi. Ben, noksan bir şey yapmamak için karar verdim. Ve işte bir gün sonra işimi yük telakki etmeyecek bir dosta bırakıp çıktım.

Saat, alaturka on ikiye çeyrek var. Sirkeci'nin yolunu tuttum. İşkembeci istisna edilirse köfteci ve piyazcılara varıncaya kadar her tarafta masalar dolu. Epey uzun süren oruç galiba yemeklerde tenevvüü arzu ettiriyor. Çorba ile iktifa, biraz güç gibi. Evine geç kalmış aile reisleri, fodla miadını kaçırmak endişesiyle pür-telaş mollalar, sokakta koşar adım yürüyorlar. Tramvaylar birbirine kaynamış denecek kadar sık ve girift, insanları semtlerine götürüyor. Zavallı halk! Hemen hepsinin yüzlerinde bir ızdırab çizgisinin buruşuk kıvrımları var.

Köşedeki acem, semaverini tellendirmiş. Bir yudum çayla oruç açmaya hazırlanıyor. Gar'a doğru biraz daha yürüdüm.

Dün geceki manzara, işte yine karşımda. Fakat bu defa mütehassir bakıp geçmiyorum. Masalarda boş bir yer aramakla meşgulken, etine dolgun, beyaz önlüklü, hacı sarıklı, yaşlı bir zat, sıvalı kollarının geniş bir işaretiyle yerimi gösterdi. Eğer bir dakika daha gecikmiş olsa idim, benden sonraya kalanların akıbetine uğrayacaktım. İşte onlardan birkaçı, geldikleri gibi gidiyorlar.

İskemleye yerleştikten sonra etrafı gözetlemeye başladım. Bu lokantanın diğerlerinden en büyük farkı, yerlerin bir aile

1 *Vakit*, nr. 1581, 7 Ramazan 1340-5 Mayıs 1338/1922.

sofrası şeklinde olması idi. Salon dolu idi. Dışarıda komşu dükkânların ve kahvelerin önlerine dizilmiş kalabalık masaların beyaz ve süslü hududu da fesli, sarıklı saflarla kuşatılmıştı. Bizim masada on iki kişiyiz. Diz dize, omuz omuza oturuyoruz. Hepimizin önünde küçük kâselere konmuş naneli cacık ve zeytin tabakları, susamlı sıcak pideler var.

Mühim ânın hulûlü yaklaştıkça garip bir münakaşa, bir saat meselesi ortaya çıktı. Herkes kendi saatinin şaşmaz birer kronometre olduğunu iddia ediyor, bahislere girişiyordu. Geniş sarıklı bir hoca elindeki bir kaplumbağa yavrusu kadar iri, Piryol saatini sallayarak Konya şivesiyle: "Gırarın vallahi..." diye üst perdeden bağırıyor. Karşımdakilerden ikisi yine böyle bir münakaşa neticesinde saati geri veya ileri çıkanın yemek masrafını ödemesine karar veriyor.

Top, istasyon koyunun geniş saçaklı antrepolarında akisli tarrakalar bırakarak camları sarstı. Bütün eller, bu kumandaya tabi, tuzluklara, bardaklara, zeytin tabaklarına, dudaklara dualı bir şitab ile sunulan şeylere uzandı.

Tam karşımızdaki camiin külâhı basık minaresinde müezzîn, telaş ve aceleden kelimelerin yarısını ihmal ederek ezanı bitirdi. Şimdi duyulan yegâne şey ağız şapırtısı, tabak, çanak, kaşık tıkırtısı idi.

O ilk rast geldiğim kolları sıvalı zat (sonradan öğrendim lokantanın sahibi imiş) ikide birde: "Anam, babam, vardım işte..." diye acûl ve titizliği oruçtan bir kat daha artmış müşterilerinin tatyibini temine çalışıyor. Sofracılar, şaşkın denecek bir vaziyette kırk taraftan, kırk yerden hep birden yükselen emirleri zarurî bir teehhürle ifa edebiliyorlar.

İyi bir tali eseri olarak komşularım, hoşgû adamlar. Bunların hepsi de taşralı. Her şeyden, her mahreçten konuşanlar var. Kendimi şive taklitleri yapan bir meddah kahvesinde sanıyorum. Dar düşünceli birisi: "Vaktiyle İstanbul'da iftar verirlermiş. Hani ya, ben bunların yalnız masalını dinledim.

Gözümle görmedim ha..." diye başladı. O vakit pek yerinde olan neşem, bu mütalaanın zihnimde açtığı acı tedailerle eleme terk-i mevki etti. O vakte kadar gözüme ilişmeyen minarenin harap hâli ve taşları düşmüş bir bilezik gibi tek tük yanan kandillerini de gördüm. Hele karşımdakinin bu hadiseyi yalnız midesinin hududuyla ölçmeye kalkışması beni büsbütün sinirlendirdi. O, baklavadan, börekten bahsederken benim gözümün önünden mükellef konaklar, geniş araba kapıları önünde misafir bekleyen, yollarda gecikmiş dindaşları çeviren kâhyaların mesut şeridi geçiyordu.

Evet, bir zamanlar Ramazan, lokantalar için bir felaket ayı imiş. Bu mübarek günlerde memleketin bütün servet sahipleri konaklarında garipler için varlıklarının derecesine göre yirmi otuz kişilik sofralar kurdururlar ve bir türlü dolmayan bu yerleri boş bırakmamak için kâhyalarını kapıda bekletirlermiş. İçimizde biraz yaşlı olanların gözleri bu manzaraların saadetini hâlâ hayalen yaşarlar.

Bugün, sanki o mazinin devamı değilmiş gibi acı bir yoksuzluk içinde dünü veya evvelki günü istihfaf ediyor. Bugün yoldan karnı doyurulacak, hatta üstüne bir de diş kirası verilecek misafir çevirmek şöyle dursun, kapılarımızı çalan dilencilerin her şeye kanaat eden müracaatını bile ekşi bir yüz ve meyus bir redle karşılamak mecburiyetindeyiz.

Artık iştiham kalmamıştı. Tabaklarımı yarı dolu olarak iade ediyordum. Bunu bir memnuniyetsizlik delili telakki eden sahip, ber-mutad, anam babam, gibi bir insanda içtimai mümkün olmayan çift vasıflı girizgâhından sonra:

"Kusura bakma efendi, mübarek gün; çocuklar da oruçlu; Allah eksik etmesin kalabalık da var; bazen yanlış işler oluyor," diye özür diledi. Ona ne cevap verdiğimi şimdi hatırlayamıyorum. Zihnimden bir türlü mazi ve hâlin mukayesesine ait levhaları çıkaramıyordum. Bana öyle geliyor ki -bu belki meyus düşüncelerin ilhamıdır- son senelerin harabeler he-

diye eden korkunç vakalarından sonra, bizi ancak samedâni bir kudret felaha îsâl edebilir. Gerçi bu kuvvetin alametleri yok değil, fakat bence ümitsizlik kadar hesapsız ümit de muzırdır. İstedigimize sahip olabilmek için liyakate muhtaç bulunduğumuzu unutmayalım.

Sultanahmet'te Bir Tevakkuf¹

Lokantalar boşaldı; tramvay bekleme yerlerinde ağızlarında kürdanları geveleyen kümeler bekliyor. Cereyan tellerine asılı büyük ampullerin zıyasına karışan vitrinlerin renkli ışıklarıyla cedde gündüz gibi. Kahvelerde oturanlarda ilk cıgaralarının beyaz bulutlarıyla hafif bir baş dönmesi geçirir gibi bir hâl, durgun bir eda var.

Sirkeci'nin bu dar ve kalabalık büklümünden evvelden beri hoşlanmam. Tramvayla geçerken bile buralara gelince ya gazeteme eğilir veya gözlerimi işgal edecek başka bir vesile bulurum. Fakat bu akşam eski itiyadlardan tecerrüd etmiş gibiyim. Hatta beni pek sinirlendiren şerbetçilerin davar çingirakları da evvelki kadar hissimi tırmalamıyor.

Buraları esasen otel ve kahvehanelerinin bolluğuyla meşhurdur. Fakat ramazanda en umulmadık bir yerde yeni yeni gazinolar peyda olur. Dört masa, sekiz sandalye, bir de gramofon yan yana getirilince meydana işte onlardan biri çıkıveriyor.

Kemal Bey Sineması'nın önünde, kalabalık bir meraklı grubu ilanların resimlerini süzüyor. İçlerinde aktörlerin isimlerini söyleyenler, oyun hakkında malumat ve tafsilat verenler var.

Piyade kaldırımında bu civarda oturan Rum ve Musevi kızları yarı sesle müterennim kol kola piyasa ediyorlar. Bun-

1 *Vakit*, nr. 1584, 10 Ramazan 1340-8 Mayıs 1338/1922.

ların arasında bu mübarek günde fecaati bir kat daha artan çarşafı alüftelere de rast geldim. Sırnaşık, iğrenç bir tebesümle sarı dişlerini göstererek herkese sarkıntılık ediyorlar, sarp bir nezleye tutulmuş hissini veren tehlike işaretli sesleriyle erkekleri kızartacak açık kelimeler konuşuyorlar.

Memlekette bir frengi hastahanesi var ki kimse kendiliğinden müracaat etmediğinden bu gibileri yakalayıp oraya göndermek için hususî memurlar istihdam ediyor. Acaba o zevat hiç bu tarafa uğramazlar mı?.. Sonra "zâbıta-i ahlâkıyye" terkiibiyle anılan bir polis şubesinden bahsolunduğunu hatırlıyorum. Bunlar da Şahin Paşa Oteli önünde harfendazlık eden bu soysuzları görmüyor mu?

Onların bu serbazane hareketleri karşısında namuslu aileler de tasallut tehlikesine maruz kalıyor. Halbuki bunların ortadan kalkması için ne kadar az külfete ihtiyaç vardır. Birkaç günlük bir tedkik himmeti her şeyi yoluna koyabilir. Darülhikme, bu hususta lazım gelenlerin nazarıdikkatini celp etse daha faideli bir iş görmüş olmaz mı acaba?..

Parkın önünde hoş bir tesadüf beni yolumdan bir müddet alıkoydu. En büyüğü henüz on ikisini bulmamış mahalle çocukları, iki sırtığın üzerine oturttukları gaz sandığıyla bir tulumba karikatürü vücuda getirerek omuzlarına almışlar, paçalar sıvalı mevhum bir yangına koşuyorlardı. Bilmem bu gidişle ne olacak...

Gülhane Parkı kapalı. Burası mebzul bir elektrik instalasyonu ile kim bilir ne güzel bir manzara teşkil ederdi. Sıcak ramazan gecelerinde böyle bir istirahat yerinin ihtiyacını duymayan var mıdır? Fakat oraya gelinceye kadar kat' edilecek mesafede mühim ve mübrem binlerce noksan ile karşılaşmak mukadder olduktan sonra bu düşünce ve temenniler en hafif bir tabir ile garip olmaz mı?

Şimdi yaprakları arasından yeşile yakın filizî bir renkle ışıklar süzülen büyük çınarın azametli gölgesi altından geçiyorum. Biraz ilerde Alemdar Sineması'nın çok parıltılı, çok göz kamaştırıcı medhali, vaktin erken olmasına rağmen müşterilerle dolu. Yaya kaldırımlarında mevzun adımlarla yürüyen çiftler, birden fazla tekler görülüyor. Bir an geldi yanı başımda mahrem telakki edilmesi lazım gelen bir muhaverenin saklanmaya hacet görülmeyen serpintilerini duydum. Genç, tannan ve iyi akort edilmiş bir kadın sesi, "A! Hiç de öyle değil... Herkes kur yapıyor. Ayıp değil ki..." tarzında beyân-ı hissiyât ediyor ve daha yavaş söyleyerek nihayet bir fısıltıya inkılâb eden bu muhavere fıkırtılı, kıvrak, boğmak istenen hafif kakhahalarla bitiyordu.

Refikasının cevabını dinlemedim. Esasen kakhahalara iştirakinden, söyleyeceğinin nihayet bir tasvip olacağı anlaşılıyordu.

İşte Sultanahmet, büyük, yüksek merkez kubbesinin levent şahikasından sonra aşağıya doğru gittikçe küçülen kabbartılar, gecenin ufka doldurduğu lacivert zemin üzerinde koyu gölgeden bir ihram azametiyle irtisam ediyor. Gözlerim ihtiyarsız bir mukayese ihtiyacıyla sola, Ayasofya'nın doldurduğu tarafa döndü. Bu tarihî mabedin içi ne kadar tırâşîde ve ince ise dışı o kadar hantal ve zevksiz. Bunda bir Cizvit rahibinin yassı takkesini andıran yaygın kubbesinden sonra birden inen amûdlarla kocaman bir ambar heybeti var.

Park, baharın bütün tazeliğiyle uyanmış. Körpe çimen ve dallarda elektrik akislerinden zenginliği artmış, tespiti güç bir renk akıyor, bedîalar potasında gaz hâlinde inkılâb etmiş bir kadife hissini veren yumuşak ve derin bir renk...

İki tarafa dizilen yüksek fenerlerin ziyadan hududu altında yatsıyı bekleyen zahidler, karşı kahvelerin setlerinde şimdiden oyuna dalmış dama tiryakileri gittikçe artıyor.

Ben, hazım zamanının bu müziç dakikalarına inzımam eden tedkik yorgunluğuyla bir sıra üzerine çöker gibi oturdum. Zihnimde yazıya şöyle bir başlangıç krokisi çizmeye çalışırken ezan başladı.

Sultanahmet minarelerinde çift müezzinlerin bir nağme müsabakası şeklini alan bu ezan, kuvvetli bir tesir ile etrafı susturdu. Biraz evvel yaygaralarıyla kulak patlatan gramofonların borularına ot tıkadı. Kim bilir hangi bestekârın eseri olan bu lâhûtî terennüm on dakikadan fazla bu muhite hâkim oldu, sultanlık etti. Kahveler tekrar boşanıyor, yollar da Allah huzurunda alnını secdeye koyacak bir avuçluk yerden mahrum kalmamak için koşuşan müminlerin mütehalik şitabından başka gözlerimizi işgal edecek bir şey kalmadı.

Şehzadebaşı'nda-1¹

Vezneciler'in kazasıyla meşhur dönemecinden gözlerimle kulaklarımdan azamî derecede istifadeye hazırlanarak geçtim. Burada yanlış bir adımı, bir gaflet dakikasını insan hayatıyla öder. Darülfünun, geçirdiği vakaların yorgunluğu altında karanlık ve sessizdi. Fakat bu sükûn, fırtınalara takaddüm eden, o korkunç şeylerle yüklü sessizliğe benziyor. Rayların yalçın kavisinde bir tramvayın tekerlekleri sırtımda ürpermeler dolaştıran sert bir gıcırtı ile bağırıyor. Bir otomobil, motorunun patırtısı yetmiyormuş gibi üç sesli bir düdükle geçit istiyor. Halk, galiba artık bu ecel makineleriyle de ünsiyet peyda etti, buraya kulak veren bile yok. Gözler birbirinin içinde karşıdan karşıya ne vermek mümkünse hepsini bahşetmekle mesut.

Neler ve kimler yok... Memleketin bütün içtimai tabakalarından burada birer numuneye tesadüf edilir. Araba,

1 *Vakit*, nr. 1592, 18 Ramazan 1340-16 Mayıs 1338/1922.

otomobil zincirleri büyük fasılalarla geçiyor. Bunlardan çoğu ecnebi ailelerle yüklü. Gözlerinde *Binbir Gece Masalları*’nda okudukları akla sığmaz maceraları arayıp, soran bir mana var.

Caddenin burada en kalabalık sahası başlıyor. Karşıdan dönenlerle gidenlerin göğüs çaprazları burada en kuvvetli karambollerini yapıyor. Burada kadın elleri, vücutlarından yarım arşın ileride ve hazır ol vaziyetindedir. Müdafaayı imkânsız bırakan, uyuşturucu nazarların muslihâne hulûlü burada o kadar makbul değil. Burada herkes zorla koparabildiğine razı. Tel’in ve tahkirle sırnaşıklıklarının cezasını çekenler, bir gamzenin bir an içinde parlayıp sönen vaadiyle mest sendeleyenerden çok.

Sağ tarafta, cicili bicili hedeflerin sallandığı bir nişan mahalli önünde durdum. Kalabalık bir zümre buraya yığılmıştı. İçeride sürmeli, düzgünlü, müvellidü’l-humûzal su ile boyanmış yapağı saçlı iki yosma, tüfekleri dolduruyor ve gözlerini süzerek etrafından bir atıcı arıyordu. Müşterilerin içinde zavallı Mehmetçikler de vardı. Bu bozuk tüfeklerin şaşkın isabetleriyle uğraşıp duruyorlardı. Dikkat ettim, bu salaşın havası bir dakika bile tetiklerin düşmesinden ve saçmanın şuraya buraya isabetinden hâsıl olan kuru ve sert seslerden mahrum kalmıyordu.

Her atım yüz para olduğuna göre... Paralarını böyle budalaca sarf edenlere söz tesir etmez. Hareketleri, esasen bu kabiliyetten mahrum olduklarını pek güzel gösterir. Fakat hükümet muhallebi dükkânına girenlerden vergi hem de sefahet vergisi alırken bunları unutmamalı. Hatta bu gibi muzır eğlencelerden yarı yarıya vergi tarh etmelidir. Maddi bir para faidesi temin etmese bile hiç olmazsa halkı kurtarmış olur ki bundan daha mesut bir netice var mıdır bilmem. Ben, kendi hesabıma memleketimde bu kadar kuş beyinli mahlukların bulunmasından yabancılara karşı utandım.

Şehzadeye doğru yürüdükçe kalabalık artacağına azalıyor. Öteden beri burası şehrin en civcivli yeridir. Acaba neden böyle تنها, diye kendi kendime sordum. Fakat zihnimin şüphe fezasında çok dolaşmasına hacet kalmadı, hakikate erdim. Bu caddede –hadi burada dolaşanların tabiriyle söyleyeyim– “tâife-i cins-i latif”den eser yoktu. Ne bir başörtüsünün temevvücü ne bir peçe çırpınışı görünmüyor. Yan sokaklarda polisler nokta bekliyor ve bunlardan biri yolunu şaşırp da caddeye çıkmak isterse mâni oluyorlardı.

Tiyatrolar mıntıkasına dahil olmadan evvel sağ tarafta oldukça zevkle döşenmiş, tanzim edilmiş bir salon gördüm. Burası yeni açılan “Yıldız”mış fakat sair yerlerin taşkın müşterileri karşısında burası ne kadar ıssız. Kırmızı abajurlardan süzülen mat bir ziya buranın hazin kasvetini bir kat daha artırmış, salona esrarlı bir hava doldurmuştu. Sonra yavaş yavaş hafızamdan bir perde sıyrıldı. Bu camekânların bir zamanlar bulgur, fasulye, pirinç gibi mutfak eşyasıyla dolu hayali gözüme ilişti. Ve güzel bir rik’a ile yazılmış “Kooperatif” kelimesini okur gibi oldum. Ramazanda bir bakkaliye şirketinin gazinoya kalbi, yaman bir ticaret fikri doğrusul..

Salonda kolalı beyazlığı ta karşıdan göze çarpan ber-mutad yeniden bir yer açılmış. Sandalyelere attığım ilk nazar bana Neyzen’i hatırlattı. Buradaki masalar ve koltuklar hep alaca kamıştan, o biçare, bedbaht dehanın ney açtırdığı seyreker boğumlu kamıştan yapılmıştı. Kim bilir şimdi nerede, hangi omuzdaşlar arasında esrar kokulu çubuğunu tütürüyor...

Tiyatroların caddeyi taşırdığı çiğ ve bol ışıklar huzmesi içindeyim. Burada eşya aslî renginden daha başka görün-

yor. Öyle tiyatro kapıları var ki ilk bakışta buranın askeri müzesinin medhali olup olmadığına insan mütehayyir kalıyor. Zırhlı göğüslükler, piştovlar, miğferler tıpkı müzedeki gibi tanzim edilmiş. Neden sonra göz programa ilişince tarihî bir piyesin oynanacağını ve bu alametlerin de o oyuna birer işaret olduğuna intikal ediyor. Tarihî piyes... Mesela Yıldırım Bayezid'in bilmem hangi muhasarası ve fethi... Ben, hükümetin yerinde olsam bu rezaletleri yasak ederdim. Tarihimizin en muhteşem, en kıymetli destanlarını apokor-ya maskarasından beter bir hâle koyan bu hezeyanlar insanı güldüremez. Bu muazzam haileler hangi sahnede, hangi temsil heyetiyle başarabilirler? Bir yerde "Racine"nin böyle bir vakamıza dair yazdığı tiyatrosunun dekorlarının resimlerini görmüş, şaşmıştım. Bu bizim yadigârların yaveleri onların bir karikatürleri bile olamaz. O hâlde deniz hamamlarından farkı olmayan sahnelerinde göbek çalkasınlar, teneke yuvarlasınlar, tulumbacı sandıkları geçirsinler... Bu onlar için kâfi, hatta çoktur bile...

Şehzadebaşı'nda-2¹

Darülbedayi'in bu biricik sanat yuvasının medhali, memleketin zevk ve takdirine kıymetli bir şahit sayılacak kadar kalabalık. Gişeler önünde telaşlı ve devamlı bir hareket var. Kapısı üstünde güzel istif edilmiş unvanı, ziyadan dokunmuş bir tamburu andırıyor.

Sirkeci'den başlayan kahvehane şergisi burada artık ke-safetinde son mertebesini bulmuştu. Fakat eğlence vasıtaları, yalnız bunlar ve geçen defa kısmen bahsettiğim türedi kumpanyaların salaşları değildi. Ramazana mahsus olarak yeni yeni tuzak da kurulmuştur. Mesela işte adi muşambalar

1 *Vakit*, nr. 1594, 20 Ramazan 1340-18 Mayıs 1338/1922.

üzerine kudretsiz bir fırça ile resmedilmiş birtakım acayip resimlerle cephesi örtülü bir yer. Levhaların bir tanesi bize belden aşağısı maymun ve yukarısı insan bir ucubeyi gösteriyor. Bu karının memeleri ve göbeği meydandadır. Kucağında üç başlı tek gözlü daha ne bileyim işte akla gelmez ne kadar münasebetsiz şekiller varsa, hepsini nefsinde cem etmiş bir küçük şey tutuyor. Kirli çadır bezleriyle cidarları örtülmüş olan bu mahallin önünde kırmızı bez döşeli bir masa ve bir sandalyeye tünemiş eli çingiraklı bir geveze çığırtkan var. Elinde kilise çanlarının yavrusunu andıran çok sesli aleti sallayarak avazı çıktığı kadar bağıyor:

“Avustralya’da doğmuş... Üç kafalı, bir gözlü... Anası babası da var. Geliniz. Giriniz. Yalansa para almaz...”

Mesele basit, o yapma ucube şöyle bir tarafa bırakılacak olursa ortada ölmüş bir maymun postunun yarısına bürünen pespaye bir kadının pörsük vücudunun temaşası kalır.

Maalesef böyle berbat bir sineyi seyretmek için beş on kuruştan çekinmeyen büyük kalabalık var. Hatta sureta şüphelenerek bu göğüs ve bacaklarda el gezdirmek de mümkün olduktan sonra!..

Vaktiyle aynı manzarayı Galata’da bir meyhanenin köşesine sığınmış bir hâlde görmüştüm. Fakat o zaman ilanları bu kadar zengin ve şatafatlı değildi. Demek kazanıyorlar. Elden ne gelir, bir “Lâ-havle” çekip yürüdüm.

Çayhanelerin piyade kaldırımına hatta caddeye taşmış masa ve sandalyelerinde bin bir çeşit manzaralı, canlı bir film uzanıyor. Meşhur Mersin’in bir kardinal mantosuyla döşenmiş hissini veren kırmızı eşyası dört taraftan hücum eden ışık sağanakları altında ayrı bir hususiyetle seçiliyor. Masada oturanların çoğu henüz orucun bir kat daha titizleştirdiği tiryakilik keyfinden kurtulmamış.

Sarığını, ustura ile kazınmış ensesine yıkmış iki nefes nargile arasında çayını çekiştiriyor. Hududu tecavüz eden masalara rağmen yol, geçilmeyecek kadar değil. Her köşede bir polis nokta bekliyor. Bu biçarelerin sarf ettikleri kalori miktarı kim bilir kaç haneli bir rakamı ihtiva eder!.. Dakika geçmez ki kendi kendilerine gezinmekten usanan bir kadın grubunun erkeklere karışmak isteyen inatları, kinayeli tarizleriyle karşılaşsın. Bunlar öyle mahluklardır ki şiddete karşı isyan, rıfka karşı istihfaf ile muamele ederler. İşte bir tanesi arkasında evvel zaman kadınları gibi örgüler teşkil edecek kadar uzun, bürülü peçesini dalgalandıran seri baş çevirişleriyle:

“Neden efendim?.. Neden?..” diye tiz, akortlu sesinin mütecaviz patırtısıyla ortalığı velveleye veriyor. Muhatabı, dik kırmızı yakasının içinde bütün damarlarını kabartan bir gayretle dil döküyor. İkide birde:

“Ne yapayım hanımefendil.. Siz söyleyiniz ne yapayım?.. Ben de emir kuluyum.” O vakit sürmeli gözlerde o şiddetli inıtaf, o celalli parıltı yavaş yavaş sönerek insafa geliyor. Onlar çekilip giderken polis efendi etrafı zımbalı mendiliyle alnını kuruluyor..

Caminin nihayet bulduğu yerlerin karşısında büyücek bir çadırdaki “Hint fakirleri”nin esrarlı hünerlerini gösterdiklerini iddia eden ilanlar asılı. Bir çemberin içine uzanmış muallakta bir kadın resmi de iddianın şekle giren kısmını ifade ediyor.

Çadırın sol cidarıyla karakol binasının arasında seyrine doyulmaz ömür bir manzara gördüm. Bir kahvehane, taravetsiz, kapısız, penceresiz bir kadınlar kıraathanesi. Arkalıklı sandalyelere kendilerini küçük yer iskemlelerine de içecekleri şeyleri dizmişler. Bir nargile içen yosma var mı diye etrafı araştırdım. Ne yazık ki bunu temaşa nasip olmadı.

Bu hatuncuklar, acaba burada ne diye oturuyorlar. Yoksa görücü âdetinin yavaş yavaş kalkması mı bu umumî meşhur-

ları doğurdu. Eğer öyle ise işte bir noksan var. Genç kadın ile kızın yani sahipli ile satılık olanların birbirinden tefriki için bir alamete ihtiyaç görünüyor. Buna da bir çare bulunsa mesela git gide inceliip ziynet eşyası kadar güzel bir şekle inkılâb edecek bir işaret intihab ve kabul olunsa... İyi ve faideli olmaz mı dersiniz?..

Ne güzel de cıgara içiyorlar. Dumanı dudaklarının kenarlarından öyle seri huzmelerle savuruyorlar ki göz ihtiyarsız bir incizab ile bir müddet bu beyaza yakın mavimtırak hal-kalarda dinleniyor. Bayağı hanım hanım konuşuyorlar. Dişlerinin beyazlığına güvenenlerin en küçük vesilelerle öyle bir coşuşları var ki insan bir bu kahkaha bolluğunu, bir de mevkii düşünerek zıt ve menfi hislere düşüyor.

Burası artık iki cinsin beraber dolaşmasına müsaade edilmeyen son merhaledir. Bundan sonrası için karışan yok. Bu memnuiyet galiba yalnız çayhanelerdeki müşterilerin gözlerini boyamak için konulmuş olacak.

Cadde birdenbire korkunç denecek kadar kalabalıklaşıyor. İleriye atılan her adımda biraz daha kesafeti artan bir insan kaynaşması içinde kalıyorum. Yuvarlak, puslu bir ay sarı damlalar hâlinde sallanan mahyaların altında ufkun hudutsuz enginliğini ilahileştirerek yükseliyor...

Darüttalim-i Musiki'de...¹

Dolgun bir iftar sofrasının tabii cazibesi mükrim ev sahibinin ibrâmıyla birleşince aşağı yukarı her zaman ve her yerde aynı neticeyi meydana getirir.

İşte şimdi hepimiz sandalyelerimizi biraz geriye çekmiş, başlayan hazmın midelerimizdeki ağır musâraasıyla bitkin bir hâldeyiz. Dikkat ediyorum, birer birer herkes peçetele-

1 *Vakit*, nr. 1598, 22 Ramazan 1340-20 Mayıs 1338/1922.

rinin altında pantolonlarının kemerleriyle meşgul. Ve bunu belli etmemek için icat edilen hareketlerdeki sun'ilik de ayrı bir sıkıntı. Nihayet bir kalender bu tekellüften, Neyzen'in bir beytini okuyarak kendisiyle beraber hepimizi kurtardı.

*Yedim o rütbe ki kalktım hicâb şeklinde
Gerilmişim köşeye ızdırâb şeklinde*

İçimizde bir hesapçı, yediğimiz yemeklerdeki fazlaları (ba'de harâbü'l-mi'de) sayıyor. İlk cıgaraların baş döndürücü nefesleri arasında dinlemek de başka bir yorgunluk.

Yüksek bir terasanın geniş ufkunda çok fosforlu ateş böceklerinin uçuşunu hatırlatan binlerce ziya çırpınıyor. Sivri siyah sakalının çerçevesi içinde büyük bir siyasî hasmımızı andıran bir sima, bu sönüp yanan ışıklara bakarak "z" harfinde şeddeli bir durakla, "Ne güzel," dedi, "damla damla, şıp şıp parıldayan bu kıvılcımlarda tavsif olunmaz bir hâl var."

Onun her sözünde bir tariz fırsatı sezen başka bir arkadaşı: "Amma yaptın hal.. Var işte mesela şıbşıbât-ı mesâl" Hep birlikte gülüştük. Neden sonra söz bu akşamın geçirileceği yerin intihabına döküldü. Bittabi her kafadan bir ses çıkıyor, muhtelif eğlence yerleri tavsiye olunuyordu. Ben, "Darülbedayi'de yeni bir oyun yok. Sinemalardan ise illallah. Kala kala muntazam bir saz dinlemek fikri ortaya sürülebilir," dedim. Bu fikir herkese yumuşak geldi. Ve Sirkeci'den Fatih parkına kadar her tarafı dolduran saz heyetlerini göz önüne getirdik. Bunlardan hiçbirisi tatmin edici bir mahiyette değildi. Nihayet birisi imdada yetişti:

"Bu hususta uzun uzadıya tereddüt ve münakaşaya mahal yok. Darüttalim-i Musikî'ye gideriz, nadide bir fasıl dinleriz."

Saz heyeti, solda ber-mutad yüksek bir yere yerleşmişti. Onları hep bir arada görünce zavallı Nâzım'ı düşündüm. Bu

a'mâ, diğçerleri gibi basit bir kör değildi. Kapanan gözleri insanların vecdli dakikalardaki şâikane istiğrakından örtölmüş hissini verirdi.

Köşede Neyzen İhsan Bey'i yeni gözlüklerinin değirmileri arkasında az kaldı tanıyamayacaktım. Yanında Udî Şevki Bey, Kanunî Vital Efendi, Kemanî Cevdet Bey dizilmişti.

Benim musikiye şiddetli bir iptilâm var. Hele böyle üstat sazendeler arasında Cemal, Hafız Memduh, Reşad, Necmeddin Beyler gibi pek değerli hanendelere de tesadüf vâki olursa saadetime payan bulunmaz. Bunların akord edişlerinde bile bir zarafet vardır.

Saz heyetinin yanında yüksekçe bir yerde terennüm edilecek fasılları gösteren bir levha asılmıştı. Bu siyah çerçeve içinde "ferahnak ve hüseyin" kelimelerini okuyunca şevkim daha çok arttı.

Hâyide bir fasıl, ne kadar mahir ellerle çalınırsa çalınssın, nağmeler ülfetin çokluğundan çok defa kıymetlerini kaybederler.

"Moda"nın mümtaz müşterileri var. Hatta içlerinde şehzadelere bile tesadüf olunuyor. Bu rağbet, memleket hesabına da ayrı bir kazanç.

Saat tam on buçukta pek kısa bir akort muayenesinden sonra peşrev başladı. Beyaz çan fanuslara takılmış kuvvetli elektrik lambaları arasında dönen rüzgârlıklar durdu. Ortalıkta çıt yok. Garsonlar bir sır tevdi eder gibi hafif bir sesle müşterilerini istimzaç ediyorlar.

Fasıl, sanki bir tek mızrap bir tek ağız imiş gibi büyük bir ahenk ile yürüyor. Keman taksim ederken Hafız Memduh da geldi. Onlara pek yakın olduğum için yeni gelen arkadaşlarına söylediklerini duydum. İhsan Bey zekî gülüşüyle "Adet budur en sonda gelir bezme ekâbir" mısraını okudu. Beste ve ağır semaiden sonra Hafız Cemal, emin ve metin vakfelerle taksime başladı. Ferahnak redifli bir gazeli mutlakı cidden müstesna denecek bir tarzda okudu. Hele

hiç hissettirmeden makam değiştirişleri ve pek hurde i'vî-câclarla bestenigâr düşüp ferahnake dönüşleri beklediği-min de fevkinde idi. Meyan, bir bedîa oldu. Bilmem talebesi var mı? Eğer halef yetiştirmekte ihmalkâr davranırsa bu belkisiz bir günah sayılır.

Mesela Neyzen İhsan ve Galata Mevlevihanesi Neyzen-başısı Tophaneli Emin Beyler, cidden eski üstatların bütün meziyetlerine vâris olmuşlardır. Her birinin etrafında geniş bir halka teşkil edecek kadar, yetişmişler, mübtediler ve ne-vehesler var. Cemal Bey'i de bu yolda bir imam görmek pek zevkli bir gaye telakki olunabilir. İyilik etmek hissi, meslek ve memleket muhabbeti bütün mazeretleri bertaraf edecek kadar büyük ve feyizli, ruhanî bir gıdadır. O "maide"ye nail olanlara ne mutlu.

Faşlın bir uzvu hem kulağa hem de göze hitap ediyordu. Udî Şevki Bey'in hakikaten cezbeli bir çalış tarzı var. Ara nağmelerde öyle kendini kaybedişleri oluyor ki -bütçenin bu dar zamanında- Maliye Nezareti duymasın, hemen te-maşa vergisi almaya kalkar. Ve insaf ile söyleyelim ki bunda hak da kazanır. Şevki Bey mızraplı elini boşlukta bir daire resmederek tellere vururken coşkun bir mahrem "sînezen"i hatırlatıyor. Hafız Memduh yanındaki kemanî arkadaşının aynadaki pozundan ayrılmayan vaziyetinden ince ince bah-sediyor. Hulasa hepsi birbirine layık arkadaşlar. Vital Efendi de kanunu yaşatan yegâne bir sanatkâr fikrini veriyor. Ta-sannusuz, sade, fakat hoş bir üslûpla çalıyor.

Hüseyinî faslı da aynı itina ve iktidarla nihayetlendi. Saz semaisi "piyano" teslimleriyle herhâlde Tanburî merhumun ruhunu şad etmiştir.

Saz bitip de beliğ sersemliğinden kurtulunca gözümüz sa-ate ilişti. Son tramvayı kaçırmak ihtimaliyle hep birden fırla-dık. Ben de teklifime tâbi olan arkadaşlarım da memnunduk. Sinema, tiyatro ve gazinolardan taşan halkın işbâa getirdiği caddede zarurî tevakkuflar, istasyonlar yaparak dönüyoruz.

Avdet Manzaraları¹

Tiyatro, sinema, pehlivan sıırıkları, at cambazları ve daha bin türlü eğlence yerlerinin dağılmasına yakın Fatih Parkı önünde birçok tramvay arabaları birikir. Bunlardan ilk hareket eden bir tanesi yetişmek için acele ediyor. Dönüş pek tatlı bir manzara teşkil ediyor. Köprübaşında her sınıftan numuneler, tipler uzun bir geçit resmi yapar. İşte ben, bunları tespit etmek için erken davrananlarla beraberim.

Eminönü'ne vâsıl olduğum zaman ziyadar kadranlı büyük saat, ikiye on dakika kaldığını gösteriyordu. Sağda kalabalık bir otomobil yığını, müşteri bekliyor, Hıfzı Tahir ustaların muhallebici dükkânından Şamlı baklavacıya kadar piyade kaldırımında kadın erkek tramvayın vüruduna muntazır.

Araba ve otomobiller nadiren geçiyor. Yeni Camii'n köşesinden ve orta caddeden tek tük gelen yayalar da var. Tramvay bekleyenler arasında gürültü yok. Belli ki herkes on sekiz, yirmi saatlik bir didişmeden yorgun. Laf ederken bile dudakları istemeye istemeye kıpırdanıyor. İşte şu yaşlı zat, kırışmış alnı ve sımsıkı kapanmış dudaklarının derin iltivâlarıyla canlı bir ta'b gibi duvara dayanmış. Uyku ve bitkinlikten yarı kapanmış gözkapakları altından isteksiz bir nazarla etrafı seyrediyor. Yanında bir kadın, bu hafif rutubetten sarsılmış sinirlerinin kuvvetli hamleleriyle uzun uzun esniyor. Ve bunlar ne kadar çok. Hatta ben bile öyleyim.

Kaldırımlarda ilk gürültüyü kol nizamına girmiş bir Darüleytam talebesi bölüğü yaptı. Kırmızı ipleri dışarıya doğru kıvrılmış kabalakları altında ezeli bir hüznle gölgeli simaları, kızıl bir kahır bulutuyla ihata edilmiş hissini veren kırmızı mendillerle sarılmıştı.

1 Vakıf, nr. 1600, 26 Ramazan 1340-24 Mayıs 1338/1922.

Munzatatam, ciddi bir seyir ile geçtiler. Bu yüreği yaralı yavruların temaşası, bana neler düşündürmedi... Her biri, kendi kanıyla son abdestini alıp arşa yükselmiş olan bir şehidin bize emanet ettiği birer vedâ olan bu yavruların ayak sesleri sanki lisana geliyor, gittikçe vuzuhu artan belîğ bir tazallüm hikâyesi oluyordu. Koca bir Payitaht mütenevvi hükümet yardımlarına rağmen mecmuu ancak birkaç bine varan bunlara, haşa, muavenet değil borcunu ödemiyor, onlara layık oldukları endişesiz, mahrumiyetsiz hayatı temin edemiyor.

Ben, iki defa istila görmüş bir muhitin çocuğuyum. Düşman ne demek olduğunu en acı manasıyla anlamışımdır. Benim memleketimde öyle şöhretli zenginler vardı ki birkaç sene evvel onları –bu istila yüzünden– bir dilenci hâlinde görmüştüm. Zevkleri, bir gecelik eğlenceleri için yüzlerce lira sarfından çekinmeyen bu adamlar, vergi memurlarını, tahsildarları bin türlü hilelerle oyalar, borçlarını mutlaka noksan öderlerdi. Felek, düşman şekline girerek onlara kuvvetli, kahredici bir sille vurdu.

İstanbul'da da bu türlü insanlar çoktur. Allah bu günahkârları, hiç şüphesiz suçsuzların hürmetine perişan etmiyor. Fıtr borcunun –ah bunun ucunda bir de sadaka kelimesi vardır– eytama hasrı hakkındaki fetvayı okurken yüzüm kızardı. Demek o biçareleri biz, sadaka kabul edecek bir derekeye düşürmüştük. Yarın mahşer gününde bunların kan kefenli babalarıyla hangi yüzle karşılaşacağız?..

Darüleytam bütçesi neden bir vergi şeklinde tarh edilmiyor acaba?.. Harp vergisi alındığı bir zamanda dökülen kanların vergisinden kim kendisini muaf tutabilir?..

Saat ikiyi on geçiyor. Artık yollar kalabalıklaştı. Eminönü, biraz evvelki Şehzadebaşı'nı andırıyor. Arabalar, bilhas-

sa otomobiller birbirini vely ediyor. İçinde muhtelif yüzlü adamlar var. Mesela, işte bir limuzin anî bir parıltı gibi içindekini seçtirmeden geçiyor. Bir Ford arabanın içine sardalya kanununa tâbi gibi istif olmuş bir zümre, bu maskara heyetinde istirkâba değer bir hâl varmış gibi mağrur mağrur ve mütekebbir sarsılarak ilerliyor. Bazen manzara hakikaten gıptayı davet edecek bir zenginlik arz ediyor. Mesela işte parıl parıl bir otonun geniş ve rahat arkalıklarına yatar gibi yaslanmış iki hanım ve bir beyden ibaret munis bir grup. Kadınlar –bu sıcak mevsimde– Lutr mantolarına sarılmışlar, sivri, küçük burunlarıyla mesut bir hava teneffüs ederek uçuyorlar.

Köprü memurları pür telaş, kulaklar boru sesinde, gözler: “Anafor yok!” demek ister gibi fırl fırl.

Bir taraftan bu süslü, parıltılı, elmaslı, altınlı, zengin ve mesut heyet geçerken diğer tarafta Unkapanı’na giden yolun köşesindeki söğüş ve pilav tablasının etrafında koltuklarına kıstırdıkları pidelerden ayrı ayrı parçalar koparıp sahur yiyenlerin sefil ve zavallı manzarası, bütün sahte tedbirler ve içtihatlara rağmen değişmeyecek olan hayattaki ezeli iki yolun, saadet ve felaket yollarının ne canlı bir misaliydi. Evet, herkesin bahtiyar ve hiç olmazsa gayr-ı muhtaç bir ömür sürmesi güzel bir şey, fakat malikiyette zekâ, teşebbüs ve nihayet tali gibi üç uknûmun vücuduna ihtiyaç mevcut oldukça, bütün bunlar nihayet bir hayal, biraz daha cömert bir tabir ile tatlı bir gaye kalacaktır. Bu teselliye de zannederim esirgeyen yoktur.

Yanımda konuşanlardan bir zat, tevakkuf mahallinde cıvıldaşan iki genç kızı işaret ederek arkadaşlarına, “Saat ikiyi geçiyor. Bu vakitte iki kadın, yanlarında hiç kimse olmadan

nasıl ve ne cesaretle buralarda bulunabiliyorlar! Ben şaşıyorum vallahi. Bunların ailesi yok mu? Hangi ana, baba terbiyesi veya gafletidir bu?.." diye şikâyet ediyor. Bir asrî bey:

"Vallahi monşer bu Paris'te bile olmaz. Avrupa'da kavalyesiz kadınlar böyle bir saatte işte onlardan addedilir."

Bu sırada şiddetli bir davul gürültüsü başladı. Ve akabinde köşeden önde davul ve zurna, poturlu, ceketli bir kafiye söktü. İki tarafa biraz açıkça ve sırtlarında bir yük varmış vehmiyle kuvvetli kuvvetli, düşer gibi basmalarından sırick hamalları olduğunu zannettiğim bu zümre de kalabalık ve telaşa tüy dikti.

İşte bizim tramvay baş verdi. Şimdi bir cihan pehlivanlığı müsabakasına dahil olacakmışım gibi bütün adalâtımı gergin bulundurmak mecburiyetindeyim. Aksi takdirde bu yorgunluğun üzerine Beşiktaş'a kadar yürümek felaketini kazanmış olurum. Herkesten evvel kadınlar, eteklerini savurarak hücum ettiler. Araba ve römork esasen ihtiyatlı ve rahatını seven bir zümre tarafından daha Köprü'nün öteki başında dolmuştur. Bereket versin bu son seferlerde o arada sırada meydana çıkan mahdud yolcu almak kanunu tatbik edilmiyor. Bu saatte esasen intizam memurları istirahattedir. Bir kim kimedir gider. Güç hâl ile bindim. Ayakta duramayacak kadar yorgunum. Yatağım gözümde tütüyor. İçinde bir sineklik bile yer kalmayan bir tramvaya göz gezdirerek kendi kendime "Karaköy'de bekleyenlere Allah acısın," diyorum.

Saraçhane'de Neler Gördüm!..¹

Karileri bilmem, fakat ben, bu gece gezintilerinden bıktım usandım. Dünyada bundan daha manasız bir zevk arayışına güç tesadüf olunur sanırım. İftardan başlayarak ta sahur davuluna, belki de imsak topuna kadar devam eden bu bir aşağı, bir yukarı mekik dokuyuşta halkı saatlerce tahammül ve sebata sevk eden sebepleri arayıp buldum.

Bu sebeplerden en birincisi parasızlıktır. İşte şu önümde yürüyen delikanlı dizisinin midelerinde sert fasulye piyazı tanelerinin dans ettiğine şüphe yok. Hepsinin cüzdanları el ele verse eminim ki onları Sirkeci'ye getiremez. Dikkat ediyorum cıgara içişlerinde bile başka, aç bir hususiyet var. Dumanın bir zerresini bile ciğerlerinde tasfiye etmeden savurmuyorlar. Pek az istisnalar şöyle bir tarafa bırakılacak olursa bütün çehrelerde göze çarpan acı rengi ve karanlık çizgileri var. İşte bu bünye sefaletiyle burada piyasa ediyorlar.

İstanbul'un garip tesirli bir muhiti var. İnsan yarı aç gezdiği zamanlarda daha ziyade uzleti sever, dostlarla ülfetten çekinir, kendi kendine itiraf etmekten çekindiği mahrumiyet zilletini başkaları ilk bakışta sezecek sanır. Yorucu işlerden uzak kalacağını söylemeye bilmem hacet var mı? Fakat bugün Sultanahmed'den Fatih Parkı'na kadar devam eden bu mahşerî sahada bütün bu nazariyeler, tahminler suya düşmüş gibidir. Yüzlerdeki sun'î şetareti tezkîb eden zavallı te-kalluslara rağmen kendilerini aldatmakta ısrar edenler çok. Böyle gafletlerde bir saadet bulanlara ne denir?..

Mühim sebeplerden biri de içtimâî takayyüdât yani te-settür meselesidir. Gerçi sinema, tiyatro, konser gibi eğlence yerlerine müşterek duhul artık kabul edilmiştir. Fakat Kadıköy ve Majik istisna edilirse başka mahallerde yine bir

1 *Vakit*, nr. 1602, 28 Ramazan 1340-26 Mayıs 1338/1922.

ayrılık vardır. Halbuki burada omuz omuza, göğüs göğüse yaşıyorlar.

Geniş cadde bir insan sergisidir. Hem de satılık bir insan sergisi. Buraya çıkan bir genç kız veya bir delikanlı kendisine bir iş aradığını her hâliyle anlatır. Birkaç tesadüf bir iki manalı bakışla esmânı ödenen bu metalar mutabık kalınca hemen bu sahadan uzaklaşırlar. Tecrübesizler, bu tezgâhta bezi olmayanlar, beceriksiz ölmeye mahkûm olanlardan başka tek kalan pek azdır. Yalnız bu iştira keyfiyeti bazen çok dolaşık bir pazarlığa müncer oluyor. Bir misal ile izah için dün gece gördüğüm bir vakayı hikâye edeyim: Saraçhane istasyonunda, hani şu kocaman, döndükçe çalgı çalan süslü atlıkarınca yok mu, işte onun önünden Fatih'e doğru yürüyordum. Yanımdan şimşek gibi seri bir yürüyüşle bir delişmen kız geçti. Bir saniye sonra da on sekiz yaşlarında tahmin ettiğim bir çocuğun omuz çaprazına maruz kaldım. Gözümle onları takibe başladım. Önümüz bir duvar gibi örülü olduğu için süratlerini ister istemez azaltmışlardı. Her hâliyle bir mektepli olduğu anlaşılan tarafeyn, tam manasıyla inatçı mahluklardı. Biri musır bir firar ile kaçıyor, ötekisi mütemerrid bir takip ile kovalıyordu.

Kalabalığın şekline göre aramızdaki mesafe azalıp çoğaldıkça onların hareketlerini görüyordum. Bir ispenç horozu gibi saldıran çocuk, bütün hücumlarına rağmen emeline muvaffak olamadı. Yalnız pek dar yerlerde bir iki defa diliyle izah edemediği davasını eliyle teşrihe çalıştı. Bu iğrenç manzara karşısında kendi kendime, "Zavallı insanlık!" dedim. Seni böyle çöplükte eşinen kümes sakinleri gibi mi görecektim!.. Hiç şüphesiz bu mütecaviz gencin hemşiresi de başka bir sokakta onun gibi bir edepsizin soysuz avuçlarıyla hırpalanmıştır.

Erkekler, kendilerine pek ağır gelen bu akıbetin yüzde bir ihtimal ile zevcelerine, hemşirelerine mukadder oldu-

ğunu düşünseler, bu acı neticeleri görmek ve yazmak kabil olmazdı.

Şimdi bile vücudumda asabî bir hamle koşturan bu tahatturun mevzuu karşısında dün gece kaç defa hissimi mantığımla yendim. O kepaze çocuğu, bir geyik gibi çâlâk kaçan kıza sataşırken yakalayıp da ezmek için içimde ne şiddetli arzular uyanmıştı...

İstibdad zamanında zavallı kadınlar kalçaları çimdikten morarmadan evlerine dönemezlermiş. Son zamanlarda o devre ait birçok şeyler gibi bu şenaat de meydana çıktı, hatta aldı yürüdü. Frengistanı gezmiş bir dostum rezaletin bu türlüüne ne Bükreş bulvarlarında, ne de "Moulin Rouge"da tesadüf edilmez diyordu.

Kendi kendimize olmadığımız bir zamanda, hayatımızın birçok girizgâhları yabancılara zarurî bir surette açık iken yapılan bu maskaralığın vereceği neticelerin fecaati hiç mi düşünülüyor?

Yazık ki tecavüze iptida, yalnız erkekler tarafından yapılmıyor. Fatih Parkı önünden geçerken şahit olduğum bir vaka da bunun en canlı şahididir. Önümde kendi hâlinde bir genç, ellerini arkasına bağlamış ağır ağır yürüyordu. Karşıdan gelen bir kadın grubuyla yüz yüze kalınca, pelerinin müsaadesi kadar yerinde elbise namına hiçbir şey taşımayan, çıplak bir kol, bu zavallıya şiddetle çarptı. Müsademenin anî sersemliği geçince dönüp arkasına baktı ve başını salladı.

Bu hoyratça davetin bir kadın tarafından yapılmasını gözlerimle gördüğüm hâlde bir türlü inanmak istemedim. Şimdi bile: "Bir yanlışlık olacak!.." cümlesiyle kendimi aldatmaya çalışıyorum. Tecavüze uğramayan genç ile vaka akabinde bir lahza göz göze gelmiştik. Birbirimizi tanımadığımız hâlde dudaklarımızı hazin bir tebessüm büzdü ve aynı iradeye tabi imiş gibi omuzlarımızı sıkıp başlarımızı telehhüfle salladık.

Bu birkaç saniyelik manzaradaki belagati bilmem kari-
lerime anlatabildim mi. Fakat ben, bundan sahîfelerce azap
silsileleri çıkarıp uykumu kaçırmıştım. Bunlar mı anne
olacak, gelecek neslin mürebbiliği, mürşidliği bunlara mı
verilecek?.. Vay o doğmadan ölmeye mahkûm olan biçare
nesle!..

Tevekkeli şeriat mahkemeleri kucağı kundaklı mutallaka-
lar, nafaka isteyen yetimler, talak yolları arayan zevcelerle
dolmuyor. Tevekkeli birçok zevçlerin yüzlerinde karanlık bir
bedbahtlık bulutu yanında mülevves bir intikam şimşegi
çakmıyor...

Vakit hayli geç. İç sokaklardan davul sesleri geliyor. Bu
gümbürtülü uğultularla beraber geç kalmış çiftlerin telaş-
lı vürûdları da başladı. Çoğunun nefesleri yorgunluktan mı
nedir daralmış gibi. Hatta içlerinde terlemiş olanları bile
var. Bana öyle geliyor ki bu hatunlar, bu hâl ile oruca niyet-
ten memnûdurlar.

Tramvay arabalarında geçen kadınların gözleri manza-
raya bağlanmış gibi. Anlaşılan burada benim göremediğim,
hissedemediğim bir lezzet var. Bir türlü ayrılmak istemiyor-
lar; ayrılanlar da böyle mahzun ve doymamış, sürüklenir
gibi gidiyorlar.

Darûlbedayi, Operet gibi eğlence yerlerinin önünde hu-
susî ve umumî otomobillerin parıltılı zinciri, insan kalaba-
lığının seyrekleştiğini hissettirmiyor. Biraz sonra bu kapı-
lardan taşacak insan dalgalarını bekleyen şoförlerin çoğu
direksiyonlara başlarını dayamışlar şekerleme yapıyorlar.

Bayram Sabahında Bir Münacat¹

Çok yıldızlı gecelere mahsus o tatlı esmerlik yavaş yavaş esrarlı nikabını atıyor. Ezan sesleri ruhanî fiskiyeler gibi minarelerden dökülüyor. Ufukta, geniş bir kılıç yarasını andıran kanlı bir yırtık peyda oldu. Yıldız pırıltıları, görünmeyen bir sis altında her zamandan ziyade donuk ve uzak. Bu loş hava içinde melek kanatlarının salıntısından hâsıl olmuş hissini veren tatlı ve bilmem nereden ruhanî edalar alan bir çalkanış var.

Bu doğan fecr, bayram günlerinin ilk sabahını ilan ediyor. Dün bu saatte müminler camilerden dönmüş ve bütün şehir, uyku baskınına uğramıştı. Şimdi Çamlıca tepelerinin üstünü tutuşturan sabah, büyük tarihimizin şerefi kadar hudutsuz bir vüsatle ufukları kucaklayan bir bayrağı andırıyor, şehrin dört tarafında derin ve tok akisli top sesleri dövünüyor.

Sokaklar henüz تنها. Tek tük ayak sesleri, açılıp kapanan kapıların gürültüleri şehrin uykusu üzerinde artık kı-mıldanmaya başlamayan bir faaliyetin kudretsiz izleri hâlinde dolaşüyor.

Ya Rabbi! Yıllar var ki günde beş defa en yüksek yerlerden senin ismini senin feyzinle bestelenmiş eşsiz terennümlerde zikr eden bu belde halkı böyle mahzun bayram ediyor. Yıllar var ki ya Rabbi, "muharrem" in bittiği ve sevinç günlerinin başladığı elem ve sürûr merhalelerini unuttuk. Ömrümüz devamlı bir muharrem, fecirsiz bir gece, hudutsuz bir karanlık içinde geçiyor. Ya Rabbi! Ciğerlerimizin bütün kuvvetiyle sana yalvarmak, dua etmek istedikçe göğsümüze kasvetli, boğucu bir zulüm dumanı doluyor.

Bize akıl ve mukayese kudreti verdin. Biz bu hediyelerinin ölçüleriyle bugünkü insanlığı tarttık. Şüphe götürmez

1 Vakıf, nr. 1605, 1 Şevval 1340-29 Mayıs 1338/1922.

bir surette biliyoruz ki hem şarkın hem de garbın en asil ve en temiz milletiyyiz. Fermanlarımız üç kıtanın üzerinde, her biri bir şehinşahı doyuracak kadar geniş beldelerde, en-
gin denizlerde hükümrân olduğu zamanlarda da zulümden kaçtık. Kucağımızda mazlumlara, zavallılara gölgeli bir yer ayırdık. Biz o vakit hem büyük ve hem de âdildik. Bilirsin ki ya Rabbi, kullarının en güç erdiği mazhariyet, kuvvetli iken âdil olabilmektir. Biz bunu, asırlarca süren cihangirliğimiz devrinde de –sana malumdur– kusursuz yaptık.

Yıldızımızın döndüğü gün, bundan çok evvele ait bir mazidir. O zamandan beri rehâkâr elini bizden esirgedin. Eğer bu bir imtihansa bu felaketler karşısında “Eyüb”ün sabrı da parçalanırdı. Buna cemaât bile tahammül edemezdi. Bizi öyle dar vadilerde, iki tarafı keskin yalçın şakullerle ölüme kadar inen öyle korkunç uçurumlar kenarında bıraktın ki kurtuluş hamleleri içinde biz, birer kulun, âciz birer mahlukun iken senin de beğendiğin harikaların hâlıkı olduk. Hülâsa doğru attığımız her adımın arkasından şaheserler yürüdü. Altın kakmalı kazan üzengilerimize yüz sürmek isteyen hiçbir esiri oraya kadar düşmek zilletine meydan bırakmadık. Bir insanın üç günlük ömründe bir lokma ekmek için köpekleştiğini görmek, sana olduğu gibi bize de girân geliyordu. Mahlukatının içinde bizden ziyade sana yaklaşmış, arşının nihayetsizliğini, cezbeli ve ceddimiz kadar iyi tanımış kimse yokken bu uzaklıktan artık sen de yüksünmüyor musun? “Muhammed”e vaadettiğin af ve mağfiret çağlayanlarını mahşer gününe mi saklıyorsun? Uzun hicranların, deli gönüllü âşıkları ne hâle koyduğunu bilmez misin? Bilmez misin ki şâikane bir naz, çılgın bir hamle ile âşıka hidayet yolunu da kaybettirecek meysus bir cüret verir? Sen, büyüklüğüne, samedaniyetine şahit tuttuğun arş ve ferşinle elbette bundan, böyle zulme yakın bir şeyden berisin. Fakat anlayamıyorum işte... Ah ne olurdu ya Rabbi, “Benim işlerimi

küçücük idrakinizle ölçmeyiniz, çok defa muradım onların yetişemeyeceği yerlerdedir," demese idin... Bize o kadar satvetli bir mazi verdikten sonra böyle zelil bir ömrü reva görmek ne kadar acı. İçimde fani hatta şeytanî bir muhakeme var, etrafımda hatta sana yakın yıldızların fevkinde bile bir hodgâmlık, bir tahakküm hissediyorum.

Yarattığın hangi millet, benim milletimin yaptığını yaptı? Anadolu'da bir avuç Türk'ün kurduğu âbidenin bir eşini kurmak hangi kavme nasip oldu?

Parasızdık, yardımcımız kendi azmimizden başkası değildi. Hatta öyle dakikalar oldu ki sen bile bizi ihmal eder göründün. Buna rağmen biz muvaffak olduk. Harabelerden bir mamure ve ölülerin dağılmış kemiklerinden nevcivanlar türettik. Bu manzarada sana yakışır bir büyüklük vardı. Beğendin ve nusretini bize verdin.

Ya Rabbi senin isminle başlayan, seni en büyük gösteren ezanların "hayyaalelfelah"ı henüz ufuklarımızda çalkanırken sen bu ezanlar hürmetine bizi zelil etme, mülevves ayaklar altında şehit mezarlarını çiğnetme. Habibinin son ümmetini yaşatan Anadolu kahramanlarına son bir mucize ile orduların olduğu gibi milletlerin de en yükseği, en şerefli olduğu göstermesi için yardım et.

Bayram Nasıl Geçti?..¹

Bayram gibi senenin diğer günlerinden bazı hususiyetlerle ayrılan müstesna zamanlarda başka bir hâl vardır. Bugünlerde en porsuk dudakları, gamla karanlık alınları bile ruhlarda doğmuş bir güneşin tatlı akislerini andıran tebesümler dolaşır. Bu günlerde dargınlar barışır, bu günlerde evlat babaya zihninde ve kalbinde fazla yer ayırır.

1 *Vakit*, nr. 1608, 6 Şevval 1340-3 Haziran 1338/1922.

Fakat işte bu son bayramlarda bu hâllerin hepsini birden toplanmış görmek nasip olmuyor. Sanki ruhumuzla bu günlerin mev'ûd saadeti arasında aşılmaz bir hisar, buzdan bir set var ve garip ki sakinlerinin bu küskünlüğü tabiate, muhite de sirayet etmiş gibi hava dargın ve puslu, ufuklar yıldırımli bulutlarla yüklü. Bayram günlerinde İstanbul muhaverenin samimî dairesine bir namahrem vüruduyla soğuyan, susan bir meclisin perişan ve mütereddid dakikalarını yaşıyor gibiydi.

Ziyaretler kısa ve resmî idi. El sıkışlarda, tebriklerde acayip, yadırgatıcı bir hâl vardı. Ben bu üzüntü veren ihtisasların ibhâmından bayram yerlerini gezince kurtulup vuzuh ve idrak sahasına girebildim.

Bu seneki bayram yerlerinde meclisin tatlı muvânesetini soğutan âmilleri tahta, araba, tayyare ve atlıkarınca şeklinde gördüm. Bu yerler daha birkaç sene evveline kadar zevkimizin, sanatımızın, millî ihtiyaçlarımızın ne hususî renkleriyle canlı ve cazibdi?.. Oralarda Eyüp sanatkârlarının artık azalan, pek azalan eserlerini küme hâlinde görür, paramızın mebzulen sarf edildiği bugünlerde dost keselere döküldüğünü anlardık. Bugün o mesut mazinin ne elemli, ne acı bir istikbalidir bilseniz...

Öğleye kadar devam eden akraba ziyaretlerinden sonra biraz teselli bulmak, bu bir türlü kurtulamadığım can sıkıntısından uzaklaşmak için dışarıya çıkmıştım. Caddede kuvvetli ve kalabalık bir insan cereyanının avdetsiz bir surette mütemadiyen yürüdüğü tarafı tercih ettim. On dakika sonra tahmin ettiğim gibi kendimi bayram yerinde buldum. Süslü, alayışlı büyük bir kalabalık, sonra çok, pek çok eğlence vasıtaları, meydanı seyyar ve sabit birer tuzak meşheri hâline getirmişti.

Burada bizim millî rengimizi yalnız yağmurlarla boyası akmış çürük sırlıklarda sallanan soluk bayraklarda gördüm desem, mübalağaya hamledilmemesi lazım gelir. Bu feci hâl karşısında içimdeki yeis, azgın bir canavar gibi kendisini daha kuvvetle hissettirmeye başladı. Evet, işte bir atlıkarcınca... Bunlar bizim eski aşınalarımızdır; fakat onlar böyle çok boyalı ve çok süslü, hele bu kadar mütenevvi vasıtalı değildi. Bu kocaman dolambaç, bir hayvanat bahçesinin bütün sakinlerini etrafına toplamış bir şeydi. Çocukların ne düşündüğünü –hiç eksilmeyen şitaba nazaran bile– bilmek istemiyorum. Yalnız ben bunu fena hâlde yadırgadım. İçimde yirmi sene evvele ait bir ölçü ile bu boylu boslu heyeti ihata edemedim. Hele manivelayı çeviren yerde abani sarıklı, kırmızı kuşaklı o eski aşınaya tesadüf de mümkün olmayınca hayretim, yani elemim arttı. Moskoflar ona da bir perde ilave etmişler, tedvir vasıtasını saklayarak tecessüse yeni bir tuzak kurmuşlardı.

Sarı, kırmızı, mor renkli sularla dolu şişelerin sıralandığı bir tezgâh başında nöbet bekleyenleri de şöyle bir süzdüm. Bu zavallılar bilmem kaç kuruşa satın aldıkları tahta simitlerle uğraşıp duruyorlardı. Oldukça yüksek zaviyeli bir mille yükselen bir zemin üzerinde bu çemberleri o şişelere geçirmeye çalışmak, bir kazanca karşı yüz zararı göze almak demekti. Acaba bizim halkımız, bu basit ve açık hakikati de görmeyecek kadar mı saftı? Hem burası –kırklık bir Moskof karısının göbeğine kadar açık dekoltesinden olacak– daha ziyade delikanlıların toplandığı bir yerdi. Yalancı taşlı yüzüklerle donanmış uzun tırnaklı bir el onlara o tahta simitleri beşer, onar veriyor, mütemadiyen veriyordu. Yanımda bir genç, arkadaşına: "Sabri, benim param bitti. Yarın vermek üzere bir liran var mı?.." diye ihtirasına mağlup soruyor ve boyuna belki bir tarafında unutulmuş bir kâğıt parçası bulurum ümidiyle ceplerini karıştırıyordu. Bu perişan arayış,

bu biçare gencin saymadan sarf ettiğini, hatta cebinin muhteviyatını bilmediğini ne güzel anlatıyordu...

Biraz ileride dik ve yokuşlu tahta üzerinde hareket eden tunç bir topun başında da sayılmayacak kadar çok insan toplanmıştı. İşte hiç tanımadığımız bir eğlence daha. Bu topu herkes bilir. Otuz ramazan gecesi onun iftar, imsak gibi muayyen bir vakit dinlemeyen saygısız patırtısıyla rahatsız olmamış, afyonu patlamamış içimizde bilmem kaç kişi vardır. Acaba bunda ne zevk vardır?.. Mini mini bir top yavrusu... Aşağıdan yukarıya kuvvetle sürülünce yukarıdaki çiviye çarpıyor ve ağzında evvelce yerleştirilen cıgara kâğıtlarına sarılmış barut şiddetli bir seda ile infilak ediyor. Evet, görünürlerde canlı bir zevk yok ama meydanın fezası da bir dakika olsun onun "güm, güm"lerinden kurtulmuyor. Zavallı çeyrekler!..

Ya kadınlar?.. Bu biçare mahlukları son senelerde bir çılgınlık iptilâsı kuvvetli pençelerine aldı. Baş döndüren bir süratle gidiyorlar. Hem de ne önlerini ne arkalarını gözete-meyerek. Etekler dizde, çoraplar şeffaf, gözler kapaklarıyla beraber sürmeli. Bakışlarda o cazip ürkeklik silinmiş. Şimdi davetkâr değil, muteriz bir cesaret akıyor. Boyalı dudakların kızıl kıvrımları, yalancı bir busenin haram temasıyla alevli ve günahkâr. Nerde o sof tebessümler? Bir zaman bunların çehreleri ve gülüşleri bir manolya üzerinde kıvrılmış nemli bir gül yaprağına benzerdi. O temiz tebessümler güç inkişaf eder, güç bahşedilirdi. O kadar da kıymetli idi. Şimdi hiç için açılıp hiç için kapanıyorlar ve bir işmi'âz tesirini yapıyorlar. Bu ibtizale omuz silkmek bile çoktur, zahmettir.

Bakın, işte bir kız, omuzlarını kıvrak bir muvazene ile sallayarak geçiyor. Ne vakitten beri dolaştığı bu yerde yalnız beş kişiye güldüğünü, dudak ısırıldığını ben gördüm... Şahit olamadıklarımın adedini Allah bilir. Ne zararı var, evler apartmanlara yerlerini bıraktıkça sevda yuvası olan kalple-

rin de bir apartman gibi müteaddit kiracılara yer vermesi mümkün mü değil?..

Karşıda, saz var. Piyasa yerlerine sarhoşlar çıkmaya başladı. Alenî sarkıntılıklar oluyor. İşte kuşakları, arkasında kanlı bir iz gibi sürüklenen bir derbeder, şakağındaki gülü önüne gelen kadının burnuna uzatıyor. Asıl acındığım nokta –haydi onların tavsifiyle söyleyeyim– buraya yetişmiş kızları genç zevceleri ile (*an family*) gelenler de var..

Fuhş-i Alenî...¹

Terkipli lisana, elime kalem aldığım günden beri yabancı olduğum hâlde “fuhş-i alenî” gibi bir serlevha intihabda muhtar kalışım, Ahmed Rasim Bey üstadımızın son zamanda intişar eden “*Fuhş-i Atik*”lerinin tesiridir. Her satırını ayrı bir dikkatle okuduğum bu iki eser, bilhassa son taraflarındaki “tahlil”leriyle beni pek müstefid etti. Bu saçma yazıları üstadı ithafa yeltenişim, kendilerini muhatap tutmak gibi bir küstahlığa değil, belki tenkit terazisi karşısında nüfuzlu şefaatten bir şey beklediğime hamledilmelidir.

Son tramvayı kaçırmıştım. Uzun naz ve istighnallardan sonra bütün sıcakıyla birdenbire gelen bu mehtaplı hazi-
ran gecesinin serin yıldızlı seması altında evime kadar yürümek mecburiyetinde idim. Sirkeci’nin veya karşı tarafın otellerinden birini de ihtiyar etmek, –insan hayatının “hiç”e indiği böyle bir zamanda– aklıma gelmedi değil. Fakat ben, bu yerlerde uyuyamam. Daha kapısından girince, dünyada yapılmaz kaldığıma zâhib olur, gurbet ve öksüzlük hisleriyle ürperirim.

Evime, kendi yatağıma kavuşmak emeli, her türlü zahmete katlandırarak kadar kuvvetle zihnimi kaplamıştır. Bu

1 *Vakit*, nr. 1614, 12 Şevval 1340-9 Haziran 1338/1922.

merbutiyeti belki fazla bir yük, lüzumsuz bir saflık addedenler bulunur. Fakat bu "asrı" tahassüsün dalaleti meydanda durduktan sonra bir kelime ilave etmek fazla olmaz mı?..

Eminönü'nde tek tük gelip geçenlerin ayak seslerini dinleyerek yürüyordum. Köprü'nün asfaltları üzerinde ta tramvay yoluna kadar kıvrılarak inen ıslak ve müteaffin idrar izlerini atlayıp geçerken keskin bir amonyaklı ispirto kokusuyla gözlerim yanıyordu.

İşte bir sarhoş daha, korkuluklara dayanmış; denize güya mehtabın aksini seyrederek dururken ayakları arasından seri cereyanlı mini mini bir ırmak baş veriyor. Bu manzara karşısında nükteci bir arkadaşın "artezyenci" sıfatını hatırladım.

Karaköy'le Tophane arasındaki sahada vaktin geç olduğu pek de anlaşılmıyor. Işık bol, insan çok, gürültü hadden efzûn. Yüzlerce meyhanenin kapılarından her dakika binlerce sarhoş ve fena kıyafetli herifler çıkıp giriyor.

Sağ taraftaki işkembecide alını siyah bir kurdele ile çatılmış mavi benli bir mahluk, bakırı fazla maden dişleriyle herkese sırtıyor, laf atıyor, uzun bir temasın verdiği istinasıyla tahammülü nasırlanmış "barba"nın kır bıyıklarını çekiyor. Bir masada bir bahriyeli neferin kucağında kendisi kadar sarhoş bir tanesi, bacaklarını sallayarak çatlak hırıltılı bir sesle ismini anmak istemediğim bir dille türkü söylüyordu. Geniş kütük üzerinde işkembe kıyan satırın seri tak takları da garip bir ara nağme gibi ara sıra kendini gösteriyordu.

Yan sokaklarda paslı bir tenekeyi andıran çilli göğüslerinde mor lekeler, kabuklanmış yara izleri-görünen alüfteler, ziyanın bittiği yerde hayâyı da bitiren girift bir vaziyete girmişlerdi.

Nihayet, işte Tophane Meydanı! Tramvay kumpanyası buraya nizamından fazla lamba mı asmış nedir, ortalık gün gibi. Küfeciler veya kundura boyacıları sandığım birtakım çocuklar, bu geç saatte bir şeyle meşgul oluyorlardı. Uzaktan

atılan bir nazarın dar ihatası beni tatmin etmemişti. Biraz yaklaştım.

Gördüğüm manzaraya şaşmadım dersem haksızlık olur. Çünkü bunlar burada ceviz oynuyorlardı. Evet, aziz kariler, hani şu bildiğimiz ceviz oyunu yok mu? İşte ondan... Lambaların bir iğneyi bile uzaktan fark ettirecek kadar mebzul ziyası altında çiviye diktikleri bir Köprü fişi, hedefi teşkil ediyordu.

Bunları doya doya seyretmeye vakit kalmadan başka bir manzaranın cazibesine kapıldım. Tophane Kışlasının mehib kemerleri altında bir yığın paçavra gözüme ilişmişti. Aramızdaki mesafe azalınca kalbim çok tırnaklı bir pençenin dikenli tazyikine uğramış gibi elemli bir his duydum. Burada taşlar üzerinde birbirine girmiş yedi sekiz çocuk çöreklenmiş yatıyorlardı. Hem de uyuyorlardı. Daha garibi, aralarında baş tarafı görünmeyen bir köpek de vardı.

Gelin ey benim gibi nasibi dar olanlar! Gelin, hep beraber ettiğimiz şikâyetlere bir tövbe süngeri çekelim. Burada, gecenin çiği altında bir çuvaldan yatağı bile olmayan hemcinslerimiz, köpeklerle kucak kucağı yatıyor. Kimi bir çuval parçasını yorgan etmiş kimi lime lime olmuş bir hasır üzerine çökmüştü. Bazısında bunlar da yoktu. Yatakları da yorganları da yastıkları da kendi hararetleri ve kendi vücutları idi.

Ruhum ezilmiş yürüyordum. Sağ taraftaki çeşmeye yaklaşınca bir fısıltı duydum. Yalağın kenarına ilişmiş pis çarşafı birkaç mahluk konuşuyorlardı. Yanlarında kafasının tepesi kazınmış ağır gümüş köstekli bir herifle pazarlığı girişmişler gibiydi. Fiyatta anlaşmışlardı yalnız mahal hususunda iki taraf da bir yol gösteremiyordu. Nihayet bir tanesi:

"Canıııııı şu düşündüğün şeye bak şuradan köşeyi sapıverince... Kim kime?.." Ve sonra biraz nazlanmak isteyen, iğrenç kıvrınışlarla güya isteksiz bir tavır takınarak levs bohçasını onun kucağına itti. Bir başkası da son teselliği savurdu:

“Samanlık seyrân olur...”

Bütün bu şeyler, gelip geçen eksik olmayan bu yerde ve bir türlü bağlanmayan ayakkabısıyla uğraşan benim huzurunda –tıpkı bakkaldan yarım okka arpa satın alınır gibicereyan ediyordu. Yokuşu tırmanmaya başladılar. Daha ilk basamaklarda kadının bazı manalı hazırlıkları da oldu.

Arkadaşlarına intizar eden kümeye yaklaşıp konuşmak arzusunu duymadım değil ve öyle zannediyorum ki onlardan dinleyeceğim şeylerden üç dört haftalık yazı çıkarabilirdim. Fakat bu o kadar müteaffin bir yara ki dokunmaktan iğrendim. Sonra işte birkaç muhaverenin bana verdiği ipuçları ile neticeye hatasız bir intikal de pek mümkün. Geriye nasıl düştükleri kalıyor, değil mi? Onda da vaka birdir. Yalnız tarzı cereyân değişir.

Bu yollar, hep böyle müstekreh manzaralı bir iffet pazarıdır. “Yüksek ökçeli ve açık gerdenli aziyâdelerden” hicran ve sitemle bahsedenlerin hassas nazarlarını Allah bu manzaralara tesadüften saklasın. “Fuḥş-i Atik” sahifelerinde okuduğum vakalar bugün gördüklerini zarurî bir mukayese ihtiyacıyla karşılaştıırınca aradaki tarih ve ahlak farkı kendiliğinden çıktı. Bunu herkes de benim kadar yapabilir. Zavallı İstanbul!..

Şehrimizde Yeni Bir Merhale...¹

Mütareke fetretinin her şeyi yıktığı ve yeni hiçbir şeyin yapılamadığı bir zaman yaşıyoruz zannı, tehlikeli bir tevekkül davet etmişti. Bütün davalar, emeller, niyetler “sulhtan sonra” kaydıyla teşrih ediliyor, atılacak adım için o bir türlü doğmayan güneşin ışıkları altında ufukla zeminin açılması bekleniyordu.

1 *Vakit*, nr. 1621, 19 Şevval 1340-16 Haziran 1338/1922.

Neşriyat durmuş, fabrikalar tatil olmuştu. Makineler, motorlar birer köşede harap ve metruk paslanıyordu. Memleket iyi taraftan bunları kayıp ederken bekçisiz bir tarlada baş veren muzır otlar gibi birtakım tufeyli hareketler kendini gösteriyordu. Meyhaneler artık sayılamayacak bir hâle geldi. Frengi Hastahanesi dopdolu. Polis cetvellerinde intihar ve sakat vakaları alışkanlık verecek kadar çoğaldı. Vaktiyle bütün bir şehri yerinden oynatacak çılgınlıklar cıgara içmek kadar tabii addedilmeye başlandı.

İşte böyle acıklı bir zamanda yeni himmetler, ne kadar küçük olursa olsun, hakiki bir heyecanı davet ediyor. Bir kitap intişar etse tenkidi yazılırken ilk satırlarda "Bu dar ve kısır zamanda..." girizgâhı görüyoruz.

Ben dün küçük sayılamayacak bir mesut hamleden haberdar oldum. Sinemanın asrımızdaki tekâmülü ve tiyatroya her gün biraz daha tefevvukunu tafsile hacet yok. Mütearifeler üzerinde kariî tevkife salahiyettar değilim. Şimdiye kadar biz sinemayı başka memleketlerin, yabancı âlemlerin birer aksi mahiyetinde görürdük. Perdede kımıldayan, koşan, heyecana gelen adamlar yabancı, eşya tuhaf, zevk yadırgatıcıdır. Fakat millî alâmetimiz sayılan "fes"imizi bile hariçten tedarik ettiğimiz için ne yalan söyleyeyim, bizim de bir filmimiz olmasını istememiş, düşünmemiştim bile. Dün Adliye Nezareti önünden geçerken kapıda birçok insanın itişe kakışa bir şey seyrettiklerini gördüm. Bittabi alakadar olarak sokuldum. İki fil ahizesi, uzun bacaklı sehpaları üzerinde işliyor, kapının yanında rolün icabı sefih ve sefil manzaralı bir aktör gazûb ve münfail adliye binasına yumruk sallıyordu.

Ahizelerin yanında bir tanıdığa rast geldim. Makinelerin birinde güzel bir nesihle "Kemal Bey Sineması" diğer tarafta da "Sis" kelimeleri yazılı bir karton sallanıyordu. Meğer dostum, meseleye yakından vâkıfmış. Tevfik Fikret merhumun "Sis" isimli hitabesinden mülhem bir film hazırlanıyormuş.

Orada sanatkârlarımızın güzidelerinden Ertuğrul Muh-sin çalışıyordu. Fakat onu bu gailleli zamanında benim ga-zeteciliğime muhatap tutmak muvafık değildi; Kemal Bey'in adresini öğrenmekle iktifa ettim.

Henüz pek yeni olduğu için mi yoksa iradeli bir terbi-yeden noksan kaldığımızdan mı nedir, o zavallı aktörler-le fotoğrafçıların canı burnundan geliyordu. Tam makine çalışmaya başlayınca halk, olanca kesafetiyle objektifle-rin önüne atılıyor, berbat bir karışıklık baş gösteriyordu. Bunları alelade bir fotoğraf makinesi zanneden basit ruhlu zavallılar, feslerini düzeltiyorlar, ceketlerinin potlarını, kı-rışıklarını setre çalışıyorlar, hatta bıyıklarını buruyorlardı. İkide bir, bir zat, "Lütfedin beyler, biraz çekilin rica ederiz," diyor fakat bu Türkçe hitap oradakilere Çince imiş gibi hiç-bir tesir yapmıyordu.

Burada bir sahne için belki saatlerce uğraşılmıştı. Yalnız bu kadar olsa yine ne ise. Fakat bazen lüzumsuz ukalalık-lar, fuzulî müdahaleler de oluyordu. Mesela işte bir tanesi: Koltuğunda bastonu ve çantası ağzında yarı yanmış cıgarası kıvrıkcık saçlı bir zat: "Bu ne demek oluyor? Şeriate muhalif-tir!.." yaygarasıyla âcizlerin, hakkından emin olmayanların o gürültülü, kirli silahına sarılıyordu.

Bazen bu fuzuli müdahalelere resmî memurların sorgu-ları da inzimam ediyor. İstizân için merciler teâkub eyliyor-du. Avrupa'da bir tarihî film yapılırken tramvay yollarının kumla örtüldüğünü, oyunda rol sahibi olan bir dostumuzdan işitmiştim. Aradaki farkı söylemeye lüzum var mı bilmem?..

Kemal Bey'i Sirkeci'de buldum. Bana teşebbüsü ve bizde sinemacılık tarihi hakkında izahat vermesini rica ettim.

"Bizde film yapılmak dedi, Harb-i Umûmî ile başlar. O za-manlar askerî menâzır ve vakalar çekilmek üzere merkez ku-

mandanlığına merbut bir teşkilat vücuda getirilmişti. Fakat bu pek yeni teşebbüs tahmin olunduğu gibi geniş bir netice veremedi. Fuad Bey isminde bir zat oradaki teşkilatı tedkik etmek üzere Almanya'ya i'zam edildi. Bu zatın himmetiyle bir film atelyesi meydana geldi. Muharebe malum olan şekilde bitince bu daire malul gazilere devredildi. *Müdâfaa-i Milliye, Casus, Pençe* isimli iki dram ve *Bican Efendi* unvanlı bir de komedi vücuda getirmişti. Fakat bunlar teknik ve dekor itibariyle noksandı ve bu filmleri *Mürebbiye* ve *Binnaz* takip etti.

Bundan sonra uzun süren bir fasıla oldu. Ertuğrul Muhsin Bey burada "Kızkulesi Faciası" isimli bir film için çalışmaya başladı. Muamelatını tevsî emeliyle bir şirket teşkiline uğraştı. Hiçbir taraftan himaye görmedi, film de nâtamam kaldı. Bundan sonra zavallı atelyenin faaliyeti Beyoğlu sinemalarına izahat kurdeleriyle boks, futbol musaraaları gibi spor manzaraları hazırlamaya münhasır kaldı.

Ertuğrul Muhsin Bey tekrar Avrupa'dan gelince kendisiyle görüştüm. Millî filmlerin harici ve dahili tesirlerini nazariyibara alarak bir atelye vücuda getirdim. Muhsin Bey, filmin cihet-i maneviyesini ben de maddî hususatını temin ettik. Şimdilik üç kurdela hazırlıyor. *Sis, Çalı Kuşu* ve yine millî bir romandan muktebes üçüncüsü de bu kışa kadar tamamlanacaktır.

Bugün gördüğünüz "Sis"e ait bir sahnedir. Bu kurdelanın tabii dekorlarla çekilecek kısımları bitmiş gibidir. Aksâm-ı dâhiliyyesine gelince bu iş için Avrupa'da olduğu gibi bir temsil ve dekor atelyesi vücuda getirilmiştir. Birkaç güne kadar gazetecileri davet edip resm-i küşâdını yapacağız. Atelyeye güneş ziyasına muadil bir ışık verebilmek için lazım gelen ampul ve projektörler yoldadır.

Kemal Bey'e teşekkürle ayrıldıktan sonra millî bir filmin ne demek olduğunu kendi kendime düşündüm. Sanat vadi-sinde büyük bir tekâmül göstermek mümkün olmasa bile bizim kendi hususî rengimizin Frenk sahnelerinde in'ikâsı az bir kazanç mıdır? Bizi kuyruklu zanneden, en munsıfları indinde bir Patagonya vahşisinden farklı addedilmeyen bizim, onlar gibi olduğumuz, onlardan ayrı bir maişet yolu takip etmediğimizin tezahür etmesi, bu propaganda asrında ne hercümerçler vücuda getirmez?.."

Bizi, arışlerde, kulübelerde, ağaç kovuklarıyla yalçın mağaralarda sakın zanneden gözü bağlı Avrupa karşısında bizim de ruhumuzun azametini gösteren Süleymaniyelerimiz, en ince ruhların tatmini için ayrı ve bedî bir kıvrım, bir renk taşıyan çeşmelerimiz, abidânımız olduğunu görünce duyacağı hayret ve nedametini bilmem hangi mimarînin pergeliliyle ölçecektir?..

Bu hazırlanan film, daha ziyade bu gibi endişelere cevap vermesi itibariyle teşekkürle layık bir himmettir. Esasen büyük bir memuriyetten teşebbüs sahasına atılan şuur ve idrak sahibi bir zat olan müessese sahibinden başka türlü bir hareket beklenemezdi. Benim son cümlem, bu himmetin her gün genişleyen bir varlıkla yükselmesini temennidir.

Bize Bir Lisan ve Edebiyat Zabıtası Lazım...¹

"Her şeyin kıymeti, nedretindendir," düsturunu koyanlara ben, çok zaman hak vermezdim. Meğer doğru imiş. Nadiren, o da bin türlü istîğnalarla gelen bu tatil günlerine kavuştuğum saatlerde yukarıdaki hükmü doğuran zihniyete aşına çıktım.

Yaz, uykuların tatlılaştığı bir mevsimdir.

1 Vakıf, nr. 1628, 26 Şevval 1340-23 Haziran 1338/1922.

Gece zaten kısadır ve birkaç saati daima sıcaktan, terden, pire ve sair haşerat ile mücadeleden uykusuz ve hiddetli geçer. İşte böyle bir günün öğleye kadar uzatılmaya niyet edilmiş bir sabahında, sokaktan gelen acı olduğu kadar devamlı bir naranın zelzelesiyle uyandım. Kafesi sürdürdüm. Bir de ne göreyim, köşe başında biri keçe külahlı, kır sakallı, göğüs bağır açık, öteki siyah yağlı perçemleri şakaklarına yapıştıktan sonra siyah, sivri fesinin kenarlarına uzun kuyruklu, ters virgüller gibi kıvrılmış ter bıyıklı bir genç, ellerindeki kâğıda bakarak bir ağızdan okuyorlardı.

Burada karilerime bir tarziye borçluyum. Yukarıda nara ile uyandığımı söylemiştim. Bu, uyku sersemliği ile yapılmış bir hatadır. O gürültüye terennüm, teganni gibi bir isim vermek lazım geliyormuş.

İhtiyarın hançeresinde sürekli bir işretin, devamlı uykusuzlukların testereli pürüzleri vardı. Gencin sedasındaki akort, perdeye gelmez cinstendi.

Onlar yolun ağzında tekrar tekrar söyleyip okudular. Ben, pencerede kafesi tutan kolum yoruluncaya kadar dinledim. Neticede hiçbir şey anlamadım dersem, kalın kafalılığımıza hükmetmemelerini sevgili karilerden rica ederim. Küstah olmadan iddia edebilirim ki malum ve müptezel kelimelerin terkip ettiği bu muâdeleyi siz de anlayamayacaksınız.

Bu lisan o kadar acayip, ihtiva ettiği mana o kadar gariptir. Belki kulaklarım fena ve yanlış işitiyor diye kapıya indim. Koltukları altında taşıdıkları kâğıtlardan bir tane aldım. Gelin kariler beraber okuyalım.

Elimdeki kâğıt 15x25 ebadında bir mustatildir. İçinde kalın çapa zincirlerini hatırlatan bir çerçeve var. Ortasından ayağa kalkınış bir yılan gibi dalgalı bir çizgi ile ayrılmıştır. Ve baş tarafında çiçekten bir süs göze çarpar. Ondan sonra da bu muhteşem, akılları yerinden oynatan, bu her kelimesi bir şaheser satırlar başlıyor:

*Hürmet sana
Ey şanlı sancağı
Baştan başa
Arzuhalim ol şahı
Türk askeri
Türk askeri sayesinde
Sakarya'da
Kurtuldu ol kanım
Dünyalara
Bildir bana kemalin
Benim sana emanettir
Şu Mustafa Kemal'in
Bu yolda çalışan
İleri gider
Şehit yok Allah'tan
İnayet eder*

Aynen naklettiğim bu bülend eser, bittabi, nokta, virgöl ve bunlara benzer sair işaretleri yüksekte, bulutlar içinden bakan bir istihfâf ile kovmuştur.

Muhterem "Destancı İsmail" (eserin altında bu imza vardır) şüphesiz "tenkit" in kelimelerin noksan bıraktığı ifade bakiyesini tamamlayan bir tahrir unsuru olduğunu anlamış ve meşhur eseri için ondan istiâneyi bir zül saymıştır.

İstinsahıma devam ediyorum:
Küçük bir fasıla, kocaman bir file...

*"Nihavend"
Üç yıl sevdalı ipek saçların sardı
Kırpıkların gölgesi ta kalbe dayandı
Bir çift iri, sevdalı siyah saçların sardı
Hummalı başım göğsümün üstünde yattı
İzsiz gece çamlarda kol kol olmuş gezerken
Savdalı yaşımla gözümün nun üstüne yattı*

(Destancı İsmail)

Burada Türkçemize tarzıye verirken zavallı Tahsin Nahid'in de ruhundan af dilemeyi bir vazife bildiğimi söylemek isterim. Hatta bunun bir nüshasını meşhur "*Şerh-i Mezâmîn*"ci Halil Nihad'a götürüp fikrini sormak da aklımdan geçmedi değil. Belki bunun da manasına hulul için Ali Baba'nın hazineleri gibi şifreli, tılsımlı bir anahtara sahip olmak lazımdır.

Şakaya devam için ne zihnimde kuvvet ne gönlümde istek var. Bu lisan şekaveti karşısındaki büyük yadırgamanın sinirlerime verdiği sarsıntıdan aldığım ilk tesir, kahkahalarla gülmekti fakat mantığa rücu ettiren her saniye, bu gülüşlerin kuvvetinden birer parça aldı ve gülmekte son kalan şey, pek acı, pek derin bir yara oldu. Hele son günlerde bazı mecmualarda da buna benzer eserler intişarını hatırlamaklığım, ızdırabımı tahammül edilmez bir hâle getirdi. Üşenmesem onlardan da birer numuneyi şuracığa yazardım. Fakat bilirim ki bazen hataların, tezyif için bile olsa tekrarı hatadır.

"Bu gidişle ne olacak?" gibi mukadder bir suali sormamak ne benim ne de karilerimin elindedir. Evet, ne olacak? Lisan ve edebiyat, bu çürümüş beyinlerin, bu sar'alı mecnunların hezeyanı mahiyetinden ne zaman kurtulacak?

Başka memleketlerde de halk şiirleri ve bilhassa türkülleri vardır. Bunların içinde belki besâtetten eser görülür, fakat yukarıya harfi harfine geçirdiğim hezeyan şeklinde bir numuneye rast gelmek muhaldir.

Asıl şaşıtığım nokta bu kâğıtları halkın beş kuruş mukabilinde satın aldığıdır. Evet, işte sokağın her tarafında kafesler sürülüyor:

"Huu, buraya gel!" diye seslenenler oluyor. Felakete bakınız ki üç gün sonra bu türrehatı bir udun tangirtisi arasında ince,

gevrek kadın seslerinden, hatta sokağı dolduran afacanlardan da dinleyeceğiz. Ter ü taze bir çocuk hafızasının kuvvetli pençesinden bu hezeyanı silmeye benim değil senelerin bile kuvveti yetmez. O hâlde felaket temadi edecek demek.

Hürriyet çok iyi şeydir. Fakat bu iyi ve yüksek şeyin bazen öyle berbat yavruları doğuyor ki insana "Vurun şunun boy-nunu!.." emirlerinin günde kırk kere işitildiği asırları hasretle andırıyor.

Memlekette içli dışlı sansür heyetlerinin çalıştığı bir zamanda bu hailenin önüne geçmek kolaydır sanırım. Hem bunun yaptığı tesir, muvakkat bir heyecan ve zarar veren bir telgraf haberinden daha büyük ve daha şamil mi değil?

Memlekette koca bir matbuat dairesi, takım takım memurları var. Ne olur, siyasi, ahlaki, içtimai sansürlerin yanına bir de edebî ve lisanîsi ilave ediliversin.

Buna imkân bulunamadıkça, hiç olmazsa bir lisan ve edebiyat zabıtası teşkil edilsin. Hem merak etmeyiniz bunu gönüllü olarak yapacaklar bulunur.

Anlamadım, "Lisan ve edebiyatın zabıtası edebî âmmedir," mi diyorsunuz? Ah evet âmme, âmme fakat hangi âmme?.. Hani âmme?..

Üç Hanımla Mülakat-1¹

"Biçki Yurdu"nun ortaya attığı "haricî kisve" meselesi herkesi alakadar edecek kadar dedi kodu yaptı. Her yeni şeyin istikbal merasiminde dedi kodu faslının da ayrı bir mevkiî bulunduğunu bilenler, bunu nihayet bir teşrifat işi addederrek yollarında azimle yürürler.

Bu meselede sözün kendime düşeceğine hiç kani değilim. Esasen kendi kıyafetim için ayna gibi bir dostum olduktan

1 Vakıf, nr. 1637, 7 Zilkade 1340-3 Temmuz 1338/1922.

sonra böyle işlere burnumu sokmaktan ihtar ederim. Yalnız bir gazeteci sıfatıyla mesela anketimsi bir şey yapmaktan da kendimi alamadım.

Buna karar verdikten sonra memleketteki muhtelif zihniyetlerin mümessilleri addolunacak tipleri düşündüm. Herkes bilir ki İstanbul'da nihayet bir saatlik ve birkaç millik mesafelerle ayrılmış öyle semtler vardır ki zihniyet ve telakki itibariyle aralarında sene değil, asır farkı hiss olunur. Epey zihin yorduktan sonra nihayet üç tip, yani Payitahtta yaşayan zihniyet zümrelerinin üç mümessille ifadesi mümkün olduğuna inandım. Gerçi bu, tam hurde fer'lerine sadık bir tasnif değildir. Fakat esasen içtimaî tedkiklerde münferit hadise ve vakalar zikre değer bir mahiyet iktisab edemezler. Benim yaptığım tasnif, üç zümreyi ve bittabi üç mümessili ihtiva ediyor. Parlamento taksimatında kullanılan ıstılahlar ile ifadesi: Muhafazakârlar, Mürteciler, Teceddüd-perverler.

Müfritler, daima ekalliyeti teşkil ettiği için bunları ayrı bir zümre addetmedim.

İşin buraya kadar olan kısmı, nihayet nazariyeler sahasında bir tezahürdü. Alt tarafı çetin ve yalçın bir kayalıkta ilerlemeyi andırıyordu. Zümre mümessillerini bulmak, onlarla konuşmak, bunlar son derecede güç şeylermiş. Fakat yılmadım, işte sırası ile başlıyorum.

Karşımdaki hanım bir dostumun annesidir. Gazeteciliği mi bilmez. Bütün safiyetiyle düşündüklerini söylüyor. Aramızdaki muhavereyi aynen derc ediyorum:

"Hanım anne, haberiniz var mı, "Biçki Yurdu" denilen bir yerde birtakım zevat toplanmış hanımlara bir sokak kıyafeti icat etmeyi düşünüyorlar. Eğer siz de onların arasında olsa idiniz bu kıyafetin nasıl olmasını ister, teklif ederiniz?"

Muhatabım, evvela boş bir nazarla yüzüme baktı. Neden sonra yüzündeki hatlar gerilerek gözlerine manalı bir nigâh toplandı ve söze başladı:

“Sokak kıyafeti mi?.. Bugün artık böyle bir şey var mı ki bana bunu soruyorsunuz? Şimdi maşallah hanımlarımız salondan sokağa çıkmak için üzerlerine ne bir şey ilave etmeye ne de üstlerinden bir şey çıkarmaya lüzum görüyorlar.”

Bu mukaddime gösteriyordu ki muhatabımın bu hususta hiç de iyi ve lütufkâr düşünceleri yoktu. Kısa ve benim noktainazarımdan manasız kalması pek mümkün mülakatı uzatabilmek için istifhamlı bir tavzih ve teşrihe başladım:

“Çok haklısınız, fakat böyle bir teşebbüsün bugün mevcut olması esasen mevcut bir ihtiyaca bir cevap teşkil etmez mi? Demek bu hâllerden memnun olmayanlar var. Cemiyetler teşkil ediyorlar, çalışıyorlar. Serzenişlerinizdeki hassanıza daima tasarruf hakkınızdır fakat yeni kisve hakkındaki düşüncenizi söylemek şartıyla, bu, aynı zamanda çalışmak isteyenleri teşci eder bir yardım da sayılabilir ki sevabı da büyüktür.”

Bazen bir kelimenin ne büyük tesiri olur. İşte bu müttaki kadın ruhu üzerinde “sevap” kelimesi bütün kuvvetini gösterdi. Yüzündeki asabî kıvrımlar silindi. Gözleri memnun bir hâl ile berraklaştı:

“Sokak kıyafeti... İyi ama bu, kadının yaşına, terbiyesine, servetine göre değişir bir şeydir. Şimdi yapılacak olan kıyafetin yalnız bir numunesi mi var acaba?”

“Bilmiyorum, fakat parası çok olanlar daha iyi ve ağır kumaşlarla mevkilerini muhafaza edebilirler sanırım. Yaş meselesi için de renklerin bir ifadesi olmaz mı dersiniz?”

Hanım anne artık suallerimden vitizlenmiyordu. Adeta neşelenmiş, yüzü sevimli bir hâl almıştı.

“Sokak kıyafeti bu kadar sade bir surette anlatılamaz. Bir tek çarşaf, mümkün değil muhtelif yaştaki kadınlara kabul ettirilemez. Yirmi yaşında bir tazenin giyeceğini kırkındaki bir hanıma verirsen memnun olmaz. Sonra on beş yaşında bir haspaya aynı kıyafeti kim ve nasıl giydirecektir?”

“Esasen haricî kıyafette vahdet meselesi yoktur. Yalnız harici kisve işi vardır. İhtiyaç, ihtisas erbabını elbette yeni yeni şekiller icadına sevk edecektir. Benim maksadım o değil, siz mesela bugünkü çarşaflarda nasıl bir mahzur görüyorsunuz ve çarşafın nasıl olmasını istiyorsunuz?”

“Oğlum, çarşafa biz ‘ırz örtüsü’ deriz. Adı üstünde işte. Bugünkülerin etekleri bellerine yaklaştı. Irz hududu çeneden aşağıya ve ayak âşıklarından yukarıyadır. İşte buralarını örten bir çarşaf örtü sayılabilir. Sonra yalnız uzunluk ve kısalıkla işi bitmez. Elbisenin vücuda yapışmaması, altındakileri şekliyle, endamıyla göstermemesi lazımdır. Halbuki şimdiki moda ıslak bir hamam peştamalı şeklinde göğüsleri ve kalçaları cam kapaklı bir tabak gibi gavura, çıfıta açıyor.”

Hanım anne, sözün burasında sol eliyle yakasını tutup “tul tul tu!” diye bir şey yaptı. Bittabi neden öyle yaptığını sormadım. Fakat herhalde bir teşe’üm işareti olduğunu anlamakta gecikmedim.

“Peki hanım anne, fakat hem bol, hem uzun, hem sımsıkı kapalı bir çarşaf, nasıl güzel ve zarif olacak? Çarşaf bizatihi güzel midir? Yoksa vücut, endam ile manası ve bediiliği tamamlanan bir şey midir?”

“Bedî mi nedir, bir şey söylersiniz, onu bilmiyorum. Fakat çarşaf bol, kapalı, uzun olduğu hâlde de güzel bir manzara teşkil edebilir. Elverir ki kadın yosma olmasın ve giydiği şeyin vücudunu ifşa etmesinden memnun görünmesin. Kadına kendi hüsnünü mahrem addetmesi ve kıskanması, açık bir et parçasının davet edeceği iştihaya bedel, tecessüs gibi kuvvetli bir muhabbet ve alaka mukaddimesini temin eder. Bilirsiniz ki iştihâ, doyduktan sonra geçen muvakkat bir buhrandır... O hâlde kadın örtünmekle kazanıyor. İşte benim fikrim budur.”

Üç Hanımla Mülakat-2¹

Muhatabım, şehrimizde artık numuneleri azalan mürtecilerden biridir. Bununla teşerrüfümüz, biraz gürültülü bir tramvay vakasının yardımıyla hâsıl oldu ki birkaç kelime ile telhisini fazla telakki etmiyorum.

Tramvay, istasyonlardan birinde durmuş, biraz alayişe meraklı bir küçük hanım, sivri topuklarının üzerinde sekererek girmişti. Hareket sarsıntısı ile beraber, tonu yükselip notları keskinleşen bir muhavere başladı, rüzgâr perdeyi açıp kapadıkça kulağımın şahadetine gözleriminkini de ilave edebiliyordum.

Bir kişilik sandalyede kulaktan asma gözlüğünün buruna tesadüf eden kısmı kirli bir pamukla sarılı yaşlı bir hanım karşısında, yumuşak kıvrımlı jarse çarşafın içinde vücudunun ılık hatları hissolunan şuh, çapkın edalı bir hanımcık vardı.

Yaşlı kadın, biraz delibozuk bir şeydi, porsuk dudaklarının müsamahalı, ihmalkâr çerçevesinden en ağır kelimeler bile kolaylıkla çıkıyordu. Kart bir ördek sedasını andıran sesi en hafif bir tavsifle berbattı. Onun söylediklerini burada tekrar, "*Vakit*"in sütunlarına bir hürmetsizlik olur. Esasen herkes uzak, yakın müşabehetlerle böyle bir vakaya tesadüf etmiştir.

Ben, dinlediğim şeyden nasıl istifade edebileceğimi düşünürken fırsat, kendiliğinden hâsıl oldu.

"Hüseyin Rahmi" Bey'in acûzelerinden birini pek andıran bu kadın, en ziyade tecavüz ettiği hanımın mağrur ve kibâr sükûtundan, küfürlerine bir kelimelik mukabeleyi bile bir leke addetmesinden alevlenmiş ve çok kere vâki olduğu gibi asabî geçirmeler baş göstermişti. Daha fenası koca tramvay içinde kendisini tutan kimse yoktu. Son çareyi tiz perdeden

1 *Vakit*, nr. 1641, 11 Zilkade 1340-6 Temmuz 1338/1922.

bir "Hayyy!.." çılgılığını müteakip bayılmakta buldu. O aralık Karaköy'e gelmiştik. Kondüktör, polise haber verdi. Koltuklarına girilince yürüyen bu baygını bir eczahaneye götürdüler. Bittabi ben de beraberdim.

Orada, hafif bir kordiyalden sonra kalabalık dağıldı biz bize kaldık.

"Nereye gideceksiniz?" diye sordum. O, nutka kadir değilmiş gibi eliyle uzakları gösterdi. Ve hafif bir sesle, "Eyüb'e," dedi.

"Sizi iskeleye götürüyüm," teklifime istigña göstermedi. Kalktık. Karaköy'ün o mahşeri düşündüren kaynaşması arasından güç hâlde sıyrıldık.

Vapur kaçmıştı. Şimdi yeniden bir saat beklemek lazım geliyordu. Onu bir kanepeye oturttuktan sonra ben de yanına çöktüm. Söze nerden başlayacağımı düşünürken o, birdenbire en büyük ve en velûd vesileyi verdi:

"Gördün mü oğlum şu başıma gelenleri?.."

"Ne olduğunu ben, iyi bilmiyorum, ama hoşunuza gitmeyen bir kıyafetle karşılaştınız."

Muhatabım buna cevap vermeden evvel birkaç satırlık intizar ve inkisar sıraladı. Sonra oturduğu yerde yarı dönerek eliyle dizime vurdu ve "Oğlum, nedir bu bizim çilemiz?.." diye başladı. "Bu, sözüm yabana, çarşafklar çıktı çıkalı evlerimiz alt üst oldu. Oğlanların başları dumanlandı, ev bark sahibi adamların bile mideleri bulandı. Her saçığının altında bir kopuyor. Beni kırk yıllık helalim boşamaya kalktı. Sorma yavrum yüreğim bu yüzden pek yanık. Sebep, hep bu (...)’lardır."

"Merak etmeyiniz artık her şey düzelecek."

O, ümitsizce başını silkti ve yarım ağızla, "İnşallah!" dedi. Ben, "Galiba haberiniz yok," dedim. "Bir cemiyet toplandı, kadınlarımıza yeni bir sokak kıyafeti düşünüyorlar."

"Hâ! Evet, cerideler yazmış. Emeti Hanım söylüyordu. Doğru mu acaba?"

“Doğru.”

O, istediğim kadar mevzua alakadar olmuştu. Çarşafının yan tarafından dirseğine kadar koluyla uzun uzun arandıktan sonra kırmızı mukavva bir paket çıkardı. Seri ve alışık parmaklarla bir cıgara sardı, yaktı. Ziftle badanalanmış burun deliklerinden iki duman huzmesi savurduktan sonra,

“Ha şöyle, ağzını öpeyim, evladım,” dedi. Gözlerim, ihtiyarsız bir surette bu porsuk dudakların arasında harap bir iskele enkazının yosunlu, midyeli kazıklarının andıran siyah ve seyreker dişlerde gezindi. Adeta nefsime cebr ederek sordum:

“Bu cemiyet, size çarşafın nasıl olmasını istersiniz dese ne cevap verirsiniz?”

Muhatabımın bir meziyeti vardı, düşünmeden söylüyordu:

“Peşin peşin bütün bu yeni moda çarşafların toplanıp Sultanahmed Meydanı’nda yakılmasını isterdim. Sonra pelerinleri dizlere kadar uzayan uçkurluklu bir çarşaf yapılmasını söyledim. Kim giymezse yarı beline kadar kuma gömüp şeytan dağı gibi taşa tutulmasını isterdim. Kadın kısmı öyle olmak gerektir. Kadın kadıncık olmak için mutfağı sevmek, çamaşırdan hazzetmek lazımdır. Biz gençliğimizde sabahleyin kalkıp da ortalığı günlük güneşlik görünce sevinir ‘Oh ne güzel çamaşır havası!’ diye çırpınırdık. Şimdi uzağa gitmeye ne hacet, benim haspalar bile böyle bir hava karşısında ‘Aman, ne güzel gün, acep Çırpıcı’ya mı Beykoz’a mı gitsek?’ diye söyleniyorlar. Tevekkeli değil damlar çöktü, koca memleket yangın yerlerine döndü. Bakalım bu aşüfteleri yüksek ökçeler ve sinemalar daha nerelere götürecekl..”

“İyi ama o sizin söylediğiniz çarşaf sıhhate de muzırdır.”

“[...]” Bizim komşunun kocasını bir gülüşte deli ettiler. Sen daha çocuksun, böyle şeylere aklın ermez. Yüz kapalı kalma-lı, hem de duvar gibi kalın, göz geçmez bir peçe ile.”

1 Birkaç satır sansür.

"İyi ama, siz de kadınsınız, bilirsiniz ki hanımlar güzel olmak ve güzel görünmek isterler. Hatta sizin zamanınızda düzgün, sürme, âllık gibi tecemmül vasıtalarına bir de 'şirinlik muskası' ilave etmek âdetti. Böyle bir çarşafın içinde en güzel hanımın bir bostan korkuluğuna dönmesi için kollarını yana açmasından başka bir şey lazım değildir, sanırım. Bu, revâ-yı hak mı ya?.."

Muhatabım kızdı. Gözleri kırmızı damar şebekeleriyle örüldü. Burun kanatları titredi. Şemsiyesine iki kolunu birden dayayarak, "Senin de fiilin bozuk oğlum," dedi. "Seninle konuştuğum için günaha girmişim. Akşam yatarken bir tespih estağfurullah çekeceğim. Karılarınızı, kızlarınızı giydirip kuşandırıp sokağa atınız. Unutmayınız ki her akşam onlar gelişlerinde evinize meleklerin giremeyeceği kadar günah ve felaket getiriyorlar. Siz de kapınızdan geçerken başınızı eğiniz, başınızı eğiniz..."

Muhatabım son kelimelerini teşkil eden çirkin imaları manalı bir bakışla tamamlayıp savurduktan sonra gişeye doğru yürüdü.

Üç Hanımla Mülakat-3¹

Muzır olmayan bir muhafazakârla mütecaviz bir mürteciin fikirlerini geçen iki yazıda hulasa etmişim. Üçüncü tip için uzun taharrilere, lütufkâr tesadüflere ihtiyaç yoktu. Mesela, herhangi bir sebeple bunlardan bir tanesine maksadımı izah ve beş dakikalık bir muhavere rica etmek her zaman mümkündü.

Hele şükür böyle bir mülakatın oldukça arızalı dakikalarına katlanmadan maksadım hâsıl oldu.

Bilmem hangi cemiyetin azası iken tanıştığım bir hanım, birçok küçük hanımların –son yazılarım dolayısıyla– benimle görüşmek istediklerini bildirdi ve saat tayin etti.

1 Vakıf, nr. 1644, 14 Zilkade 1340-9 Temmuz 1338/1922.

Ne a'lâ, işte bir hanım yerine birçok küçük hanımlarla konuşup fikirlerini anlamak fırsatı kendi kendine hâsıl oluvermişti.

Gideceğim yer, deniz aşırı olduğu hâlde kapıyı çalarken ne kimseyi bekletmiş ne de vaktinden evvel bir ziyaretle ortalığı karıştırmıştım.

Pencereleri yarım bir yaşmakla örtülen salonda beş altı küçük hanım cıvıldaşıyorlardı. Basit, samimî bir takdimden sonra birçok şeyler üzerinde konuştuk.

Mesleğime zarif bir alaka ile başlayan bu musahabeden ettiğim ikinci istifade, genç hanımların en ziyade sevdikleri kalemeleri öğrenmek oldu. Mesela Reşad Nuri ve Refik Halid Beyler bu mesut takdirin –eğer tabir caizse– pek yerinde metanî teşkil ediyorlar. *Çalı Kuşu*, bunların indinde bir ideal olmuştur.

Mevzuları sık sık değiştirerek siyasiyat müstesna olmak üzere birçok şeyden bahsettikten sonra sözü haricî kisve meselesine döktüm. [...]¹

Hele –affetsinler– gözümünki kadar kulağımın hafızası iyi değildir. Laciverte çalacak kadar siyah gözlü hanım, bu kisve meselesine bütün kabalıkları ile erkeklerin karışmasına son derece muarızdı ve delilleri de kuvvetliydi. Maksadım münakaşa değil, bir istifsârdı. Yalnız dinledim. Veya sadece sordum:

“Sizin fikriniz nedir?”

Bir müddet durdu. Ucunda pembe bir badem tırnak parlayan mevsun parmağını sağ kaşınıq üzerine koymuştu.

“Benim fikrim... Benim fikrim... Buna benim fikirlerim deseniz daha iyi olacak. Çünkü bu meseleyi münakaşa ederken evvela kıyafet sonra da salahiyet işlerinin birbirini takip etmesi zaruridir. Herkes bilir ki dinî bir kayıtla bağlı olmayan memleketlerde telebbüs, bir zevk meselesi olarak göz

1 Ben on satır sansür.

önüne getirilir. Yalnız biz, haricî kıyafetimizi düşünürken şer'î hudutları, muhit telakkilerini nazarıtibara alır, zevklerimizden, arzularımızdan fedakârlığa katlanırsınız."

Sürmeli mavi gözleri matemle çerçevelenmiş bir sima parçasını andıran bir başka küçük hanım şakaklarının altın salkımlarını silkerek:

"Bana kalsa, şeriat bizi, harici bir kisve vermekle Avrupa ve bütün garp kadınlarının mahrum olduğu bir hediyeyle nail etmiştir."

Uzak ve mağrur gûşunda çok zeki bakışlı ve bilenmiş hissinin verecek kadar keskin bakışlı bir hanım, fikrini bir tek mısra ile ifade etti:

"Bazen felaketin de olurmuş hayırlısı."

İlk söze başlayan devam etti:

"Artık riyazî bir katiyetle tahakkuk etti ki Türk kadını bir kümes mahluku kalamaz. Buna hem kendi telakkisi hem de bütün dünyayı alt üst eden iktisat kanunları mânidir. Bilirsiniz ki dünyanın her tarafında aynı şartlarla mutâ' yegâne kanun bu iktisadî mevzualardır. Bir erkek, münferit kazancı ile her sene çoğalması tabîî olan bir aileyi geçindiremiyor. İstikbal, daha ağır ihtimallerle yüklü olarak geliyor. Bu cereyan karşısında Türk kızlarına ya ekmek ortağı olmak veya kocasız, çocuksuz kalmak şıklarından birini kabul etmek düşüyor. Şimdi, bütün bunlar inkâr edilemez birer hakikat şeklinde tecelli ederken, bizim uçkurluklu çarşafın kıskanç torbası içine de düşmemiz bilmem nasıl akla gelebilir. Çalışan bir hanım bütün vücudu zalim bir balık ağı gibi saran bir örtü altında nasıl hareket edecek?"

Bir başkası bütün kin ve hıncını yeşil gözlerinin mihra-kında toplayarak köşesinden bağırdı:

"Ya sıhhat?.. Onu hiç mi düşünmüyorsunuz? Elbisenin en büyük şartlarından biri de sıhhî olması değil midir? Yerlerde

sürünen eteklerle birer mikrop kasırgası hâlinde gezen bıçare kadınların ciğerleri bir senede süzgece dönmez mi?.. Zaten sıhhat-i umûmiyyenin bir maşallahı eksik... Hem kuzum, erkeklerin hiç başka işleri yok mu ki durup durup bizim elbiselerimizle uğraşıyorlar?"

Ben, bu asabî, titiz muhatabı teskine çalışarak:

"Meselede zannederim elîm bir anlaşılmazlık var. Erkekler bu teşebbüsleriyle bir hizmet ettiklerine kanidirler. Size müfîd olamadıklarına inandıkları dakikada şüphesiz bu işten vaz geçeceklerdir. Hem Biçki Yurdu'nda, zannederim müsavi nispette kadın aza vardır. Yani vekilsiz, müdafaasız değilsiniz."

İlk sözü söyleyen hanıma döndüm:

"Kadın kıyafetinde hareket hürriyetini tahdîd eden bir kisvenin muzır olduğunu haklı olarak iddia ettiniz. Fakat çalışmaktan müstağni zengin ve mesut hanımlar da örtünmeye razı olurlar mı dersiniz?"

Muhatabım burada biraz şaşırmıştı galiba, fakat bu hafif sürçmeyi cazip bir tebessümle nikabı altında bilmem görebildi mi?

"Ben, size yalnız maddî ihtiyaçtan bahsetmiştim. İkincisi, daha mühim olan manevî kısımdır. Bir hanım her şeyden evvel zarif, güzel ve alımlı olmak ister. Tabiatın verdiğine hiçbir kadın kani değildir. Güzelliğinin, tenasübünün kuvvetine inansa bile teshîrinin kemali hususunda mutmain olamaz. İtminan ise kadın ruhunun vaz geçmeyeceği mübrem, kati, mutlak bir ihtiyaçtır. Bir inci, hiçbir zaman bir bakır parçası üzerine geçirilmez. Bu gidişle galiba müzedeki heykellere de birer peştamal sardırmaya kalkışacaksınız. Tuhaf vallahi..."

Yine o yeşil gözlüsü:

"Acaba beyler, neden korseli ceket, kendilerine dinen haram olan ipek gömlek ve çorap giyiyorlar? Son zamanlarda

aramızda âdeta bir tecemmül müsabakası var. Makyajda bile bizden ileri gidenlerine rast geliyoruz. Meş'ale olmak isteyenler, tenkit adeselerini evvela kendilerine tevcih etseler ne kadar iyi ve doğru olur...”

Son sual olarak sordum:

“Demek haricî kisve ihtiyacı yoktur. Mevcut cereyanı sah-te addediyorsunuz?”

İçlerinden biri hepsi namına söyledi:

“Bu gürültülerin menşeiini biliyoruz. Memleketteki fena vaziyetten kuvvet alan fena, seciyesiz bir zümre var ki cidden taşkın hareketleriyle hepimizi güldürüyorlar. Fakat bundan mesul edilecek biri varsa o da vatanımızın talihsizliğidir. Günahı ise doğrudan doğruya müdafaayı üzerlerine almış olan erkeklere aittir. Çarşaflarımızı gelince, biz, ondan katiyen vazgeçmeyiz. Ne uzun, ne pek kısa. Hatta doğrusunu söylemek lazım gelirse uzundan ziyade kısa. Keşfinden sonra anladık ki çehrenin etrafında saç buklelerinden bir çerçeve hoş duruyor. Bunu bırakıp rahibeler gibi siyah bir huda razı olamayız. Tesettürü güzel ve serbest olmak üzere seviyoruz. Kuvvet, mızrak ve kılıç devrinde belki hüsnün bir zararı olurdu fakat bugün kanun, herkesi hakkına razı etmiş ve kadını umacı olmaya sevk eden mahzur zail olmuştur. O hâlde bırakın bizi... Sizin daha kıymetli ve daha mübarek vazifeleriniz vardır.”

Meddahlı Bir Kahvehanede...¹

Uzun veya kısa ömürlü mevzualar mutlaka bir ihtiyacın cevabıdır. Ben, “meddah”ı başkalarının ağzından dinlediğim vakit, hatırıma ilk gelen fikir, bunun hitabet, konferans gibi bir natıkacılığın basit, iptidaî şekli olması ihtimali idi.

1 *Vakit*, nr. 1650, 20 Zilkade 1340-10 Temmuz 1338/1922.

Konuşmalarımızda ne vakit bu bahis tazelenŖe aynı Ŗidetli arzu ile sarsıldığını duyar, fakat menfezsiz bir bulut gibi hayatımın ufkunu saran vazifem arasında bu iŖteđi dindirecek bir zaman bulamazdım.

Sonra bir gün, o, herkesin tanıdığı anı keşiflerin sevinci içinde kendi kendime, "Yavrum, 'meddah' kahvehanelerinin bu memleketin hayatında kuvvetli bir mevkii varken sen bunu nasıl vazife harici telakki edebilirsin?" demiş, yola koyulmuştum.

Karilerce de açık bir hakikat olduğu üzere Karagöz ve kuklanın bile kurtulamadığı ilan ihtiya ından yalnız bu meddahlar vareste kalmışlardır. Çünkü... Çünkü asıl müşterilerinin hemen hepsi okuma bilmez.

Fındıklı'da dar, uzun ve karanlık bir kahvehanenin kapısında mavi mürekkepleri akmış bir ilan karikatürü o hasretini çektiğim sanatk ra nasıl ve ne vakit kavuşacağını anlatıyordu.

Tramvayın seri geçişi, bana bu ilanı bir şimşek aydınlığı içinde görülmüş manzaralar gibi bulutlu bir r 'yetle okutmuştu. Hemen o akşam, herkesten evvel gittim.

Ne antre ne bilet vardı. Yalnız duvarda fena yazılı bir ilan, meddahlı gecelerde meşrubata yapılan zamları gösteriyordu.

Sağlam bir iskemle buluncaya kadar oldu a uzun süren bir uğraşmadan sonra yerime oturdum. Burası hem meddahın makamına yakın hem de halkı seyre müsait bir yerdi.

Yatsı namazından sonra zayıf, kısı  kırçıl bir adam kalktı. Toprak zeminde istediği kadar ses çıkaramayan sopasını birkaç defa yere vurduktan sonra hik yesine başladı:

"Evvel zaman içinde Hind padişahının    kızı varmış..."

Ortalıkta inanılmayacak bir inkıyad ve sükût vardı. Yalnız partilerini bitirmemiş bir grup bacak ve dağlı gibi kelimelerin sık sık tekrar ettiği bir münakaşada ısrar ediyorlardı.

Meddah, meğer aynı zamanda bir mubassırmış, hemen onlara dürüş tenecek kadar dik bir sesle sanatına mâni ol-
mamalarını ihtar etti.

Duvardaki alacalı resimler, boynuz kadar mahmuz tak-
mış, birer Donkişot'u andıran süvari levhaları bile baştan
aşağı kulak kesilmişlerdi. Bir aralık hikâyede bir Anadolu-
lu uşak geçti. Eli sopalı kırçıl adam, omuzuna attığı kırmızı
mendili ile yüzünün terini sildikten sonra başına eski, ka-
lıpsız bir fes giydi. Bu tas fesin tazyiki altında kulakları iki
kat olmuşlar, alnı ve kaşları gerilerek tuhaf bir hâl almıştı.
Hemen kıyafetine muvafık bir şive ile tekellüme başladı.

Asıl şaştığım şey hakiki şivesinin tezyifi karşısında can-
dan, yürekten, katıla katıla gülen Anadoluluların vaziyeti idi.
Geniş adamlar vesselam...

Biraz sonra hikâyede müdebdeb bir sofranın zikri geçti.
Bittabi meddah hazretleri bunu en hurde teferruatına kadar
tasvire çalıştı. Bundan sonra "sûret-i ekl" ve "âheng-i ekl" ge-
liyordu.

Zannederim ki meddahtaki kıymet de bu taklitlerdeki mu-
vaffakiyet derecesindedir. Mesela, boş avucunu ağzına kadar
götürüp bir defa ayva, bir defa da armut yedi. İtiraf etmeliyim
ki bunların ikisini de cidden büyük bir maharetle yaptı. Ar-
mut galiba "Engür" cinsindendi. Ve sularının parmaklarından
damlamasını bekletecek kadar zevkle, lezzetle yiyordu. Ayva-
nın gürültülü kopuşlarında da zikre değer bir maharet vardı.

Hikâye devam ediyor ve halk ağzı açık dinliyordu. Bir ara-
lık mevzu icabı bir Acemin şarkı söylemesi lazım geldi. Köf-
tehorun sesi de hoş. Yaşına göre berrak ve pürüzsüz. Yanında
bilahare oğlu olduğunu öğrendiğim genç birisi tıngırtısıy-
la şarkıya iştirak etti. Bu ne acayip bir perdelik bir temaşa
idi... Eşhas ve meclisler değişmeden alabildiğine tenevvü
başlıyor. Hutbeyi taklit, onu musiki takip ediyordu. Galiba
böyle karışık olduğu için tiyatro isimleri arasında bir "me-

lodram" vardır. Fakat bu, ondan da başka bir şey, başlı başına bir tiyatro sergisi...

Dikkat ettim, hikâyede memleketin her seviyesinden birer timsal geçiyor, onlara ait canlı vasıflar sıralanıyordu. O hâlde bu zeki bakışlı, kırçıl adam büsbütün boş değil. Bu, yalnız hançerenin her şiveye uygun elastikiyetinden ibaret basit bir kuvvet mahareti olmasa gerek. Tiplerin tasnifinde öyle ince hususiyetler var ki belli başlı adamlarımız bile onları bu kadar çıplak göremez.

Mesela, işte bir saz takımı ki bir düğüne gidiyorlar. Onların kunduralarından parmaklarıyla boya çalarak kaşlarına kozmetik çekmeleri, bıyık karartmaları ve daha sair hazırlıklarını görüyoruz. Yalnız bu levha bile bu adamın bu memleketi hiç olmazsa birçoğumuzdan iyi tanıdığını gösteren kuvvetli bir delildir.

Her kavme ait hususiyetleri böyle canlı intibalarla zapt etmek de ayrı bir istidadın şahitleri addolunsa yeridir.

Makalelerinin her satırını ayrı bir dikkat, büyük bir itina ile okuduğum Ahmed Rasim Bey üstadımız bazen bu gibilerinden bahseder; fakat onunkiler bu benim gördüğümünden zevk, seviye, meşrep itibarıyla büyük bir fark gösteriyor ve ne yazık ki artık onlar, bir daha doğmuyorlar diyemem, fakat yetişmiyorlar.

Kuru nazariyelerle müteselli olmak isteyen bir sınıf belki, "Meddah'lar bitecek, çünkü onları dinlemekten zevk alanlar bitiyor," diyeceklerdir; fakat bir Nazif, bir Haşmet hatta bir Tevfik her zaman her sanatın ve her meclisin bir nedimi olmaya layık değil midir? Benim anladığım ve acı acı itiraf ettiğim şu ki memlekette yalnız erbâb-ı kemâle değil, "kemâl"e iltifat da azalıyor.

Kemankeşler Arasında...¹

Birkaç sene evvel askerî müzesini ziyaret etmiştim. Demir ve zincir gibi sert ahenkli iki dövüş unsurunun süslediği kapısından girerken, râtıb serinliğinden olacak, sırtımda bir ürperme duydum. Burada öyle gürzler, yaylar, kılıçlar, topuzlar vardı ki bana bunları kullanan neslin vaktiyle mehabetleriyle melekleri şikâyeteye sevk eden ilk insanlar olduğunu zannettirdi.

Ben zayıf ve kuvvetsiz bir adam olmadığım hâlde bu kılıçları ancak iki elle kaldıradımdım. Bunu bir dakikada hem hamle etmek hem de hamlelere siper almak için birçok defalar sallayan bilek acaba neden yapılmıştı? Bu silah yığını karşısında küçüldüğüm kadar âciz ve miskin bir dakikamı hatırlamıyorum. Kendi kendime "Ben, bu ağır gürzleri, demir kamçılarını en şerefli kahramanlar gibi kullanan neslin nihayet on batın sonra gelmiş bir oğluyum ha?!" diye sordum ve utandım.

Öyle sanıyorum ki yüzümdeki o hicap dalgasını üzerinden geçen zaman bile hâlâ silemedi.

Dün matbaada çalışırken bir dost geldi ve beni yeni bir cereyanın eserlerinden, faaliyetlerinden haberdar etti. Meğer bütün yeni sporların yanı başında eski ve mesut bir maziye ait bir heves, bütün daüssılasıyla uyanmış imiş: Memlekette ananelere ifratla hürmetkâr bir sınıf, eski sporlardan kemankeşliği ihya etmişler, münasip günlerde birleşip kırlara çıkıyor ve âdâb ve erkânı üzere ok atıyorlarmış.

Dostumdan böyle bir günde beni almasını rica ettim. Bugün işte yoldayım.

1 Vakit, nr. 1653, 23 Zilkade 1340-18 Temmuz 1338/1922.

Tramvay, Aksaray'dan başlayan iki taraflı bir harabenin arasından sarsıla sarsıla giderken ben soracaklarımı zihnen hazırlıyorum. Yanımda Süleymaniye'nin meşhur hatibi Hafız Kemal Efendi var. Bu zat, bu güzel ateşi ikad edenlerin ilk safındadır. Ahenktar, tatlı sesi ve tane tane ifadesiyle bu zevkin, bu temayülün doğuşunu anlatıyor.

Son Rus muharebesinin acı bir neticesi olan Ayastefanos Muahedesi'nde "Ok ve yay istimali ve bu husustaki mümâre-seler, talimler men olunacaktır," gibi bir kayıt mevcut olduğuna nazaran pek de eski sayılamayacak bir mazide henüz yaşayan bu sporun bugün hiçbir ehli kalmamıştır. Ehil ke-limesinden murad ettiğim mana, usulü üzere "ehl-i kabza" unvanına hak kazanmış olmaktadır.

Kemankeşlik, Bektaşılık gibi bir sırrın tevdiini müteakib iktisab edilir bir hüviyet imiş. Tâlib, evvela pek zahmetli bir imtihanı pek gözlü bir mümeyyiz heyeti huzurunda vermek mecburiyetindedir. Neticede adeta bir tezkiye yapılır ve "Ayağını doğru bastı mı? Bastı. Bin iki yüze attı mı? Attı," şeklinde sual ve cevaplardan sonra sır tevdi edilir ve tâlib "ehl-i kabza" olurmuş. Bugün işte böyle icazetli bir zat yeni heveskârların bütün gayretine rağmen bulunamamıştır.

Bu, belki büyük bir noksandır. Fakat bence asıl mühim olan cihet ehl-i kabza olmaya liyakatin müsbet şeklidir. Eğer şimdikiler de çalışarak kemal sahibi olurlarsa o sırra ken-diliklerinden ereceklerdir. Dedelerimize de bu sır gökten in-medi ya...

Topkapı'da tramvay yolu bitti. Büyük çınarların serin serâdibine sığınmış kahvecikler önünde arabalar bekliyor-lardı. Bunlardan bir tanesine bindik. Cemaat, daha evvel güle oynaya Davudpaşa Kışlası Meydanı'na gitmişti. Güneş hava tabakalarını kızdırmış, teneffüs edilmez bir hâle ge-

tirmişti. Bir damla rüzgâr yok. Yoldan geçen başka araba ve otomobillerin kaldırdığı toz bulutu içinde bazen etraf kayboluyor, adeta tayyare seyahati de yapıyor gibiyiz.

Caddenin bir dönemecinde bir avuç gölgede barınmış birkaç zat, beyaz mendilleriyle terlerini kuruluyorlardı. Bizim ile aşinalık ettiler.

Şimdi dik bir yokuşu tırmanıyoruz. Zavallı beygirin kabarık burun kanatlarında yorgunluğun bütün ânâtı hissolunuyor. İşte artık yürekler acısı manzaralar başladı. Alacalı feracelerine bürünmüş çıplak ayaklı kadınlar, şiş karınlı sıhatsiz teşekküllü çocuklara sık sık tesadüf ediyoruz. Nihayet işte meydan ve işte cemaat... Uzaktan fes ve sarıktan ibaret kalabalık bir küme merakla bakıyorlar.

Yaya yürümüş kadar ezici bir yorgunluk içinde indik. Fakat samimi bir istikbal muhaveresinin tatlı kelimeleri arasında bütün çektiklerimizi unuttuk.

Burada Kemankeş Fazıl Bey'in oğullarına takdim edildim. Vakkas Bey ve Abdülkadir Efendiler ailece mevrûs bir şerefi yeni bir nesil yetiştirmekle idame ediyorlar. Bundan sonra şehrimizin iki güzide işçisi, meşhur kemankeşlerden Hacı Besim Efendi'nin mahdumları İbrahim ve Bâhir Beyler burada.

Bir hasır üzerinde yay kılıfları ve ok mahfazaları serilmiş yatıyor. Yay deyip de geçmemeli. Ben bunları uzun uzadıya tedkik ettim. Bunlar bugün artık yapılamaz. Bir yay üç parçadan terekküb ediyor. Evvela bir boynuz sonra balık sırtı ve nihayet deve siniri. Bunlar üst üste ve yekpare bir hâle gelinceye kadar işleniyorlar. Sonra, bir yayın istimale sâlih bir hâle gelmesi için imal tarihi üzerinden altı ay kadar bir zaman geçmesi lazım.

Bugün birçok şeyler öğrendim ki en faidelilerini karilere de bildirmeyi zevkli bir şey addediyorum. Yaylar birçok sınıflara ayrılıyor. Mesela en hafifine "kepaze" diyorlar. Bu,

idman için istimal ediliyor. Yay tuta sol elin üstünü örten ve herkesin derece-i servetine göre müzeyyen bir siper var. Sonra sağ elin başparmağına ekli bir yüzük gibi geçirilen ve adına "zihgir" denilen bir alet geliyor. Yayın ikinci ucuna gerilen ve asıl okun fırlamasına yarayan muntazam fasılalarla düğümlenmiş ipek zembereğe de "çile" diyorlar.

Tîr-endâzlar mendillerini havaya tutarak rüzgârın istikametini tayin ettiler. Garip bir tesadûf eseri olarak gittiğimiz yerde yine bizim maksadımızla ve yüzlerce sene evvel vâsıl olmuş ve ok atmış iki hükümdara ait ayak taşları vardı. Evvela Vakkas Bey yayını kurdu. Ucunda birkaç miligramlık bir çelik parçası taşıyan tahta okunu çilenin ortasına yerleştirdi. Hususî bir vaziyetle birkaç hareket yaptıktan sonra bütün kuvvetiyle çekip bıraktı. Ok bir şimşek gibi muzî bir kavisle vızlayarak uçtu. Bin adım ötede "havacı" tabir ettikleri gençler, yerlere sinerek ve daima "Ya Hafız! Ya...fız!" diyerek okların nüzulünü bekliyorlardı.

Her atışı müteakib karşıdan okun bulunduğu işareti veriliyordu. Bahir ve İbrahim Beyler de babalarının hakiki varisleri olduklarını gösterecek bir maharetle nöbetlerini savdılar. Hafız Kemal ve Davudpaşa hatibi Hafız Ahmed Efendiler de birer tane attılar. En cazip nokta, okun yaydan fırlamasını müteakib hâsıl ettiği vızıltıya uzun bir "Ya hak!..k!" nidasının ilahî bir kavis şeklinde refakati idi.

Ok talimleri ...ya, menzil atışı veya pota atma suretiyle yapılıyor. Bu defaki müsabaka hedeften ziyade mesafeye taalluk ediyordu. Müsabakada sırasıyla şu zevat kazandı: Bahir Bey birinci, İbrahim Bey ikinci, Abdülkadir Efendi üçüncü, Hafız Kemal Efendi dördüncü. Genç heveskârândan Süleymaniye müezzinlerinden Ahmed Bey de ilk defa bu müsabakaya iştirak etmişti. Müsabakanın hitamında Hafız Ahmed Efendi müessir sesiyle bir aşır okudu. Bu lahutî nâgamâtı Hâfız Kemal Efendi'nin müstesna kasidesi takip etti

sonra dua edildi. Bu suretle bedenî bir mümareseyi müteakib ruhlar da en temiz ve en feyizli kaynaklarından gıdalarını almış oldular.

Sultan Fatih Vakfı'ndan Ok Meydanı, bugün şart-ı vâkıfın tamamıyla aksi bir tarzda mezru tarlalara inkılâb etmiştir. Memlekette mademki bir sınıf, bir ecdat yadigârını ihya etmiştir, o hâlde neden o meydan fermanlarla irade edilen şekle irca olunmuyor? Bu, biraz da büyük ölülerimizin ruhlarını şad edecek bir himmet olmaz mı acaba?

Şehrimizde Yaz, Fukaraya ve Zengine Göre...¹

Yaz, bu sene biraz geç fakat işte bütün belasıyla birden geldi. Havada on beş saatten fazla kalan güneş, bir pertavsız huzmesi gibi dokunduğu yerleri yakıyor. Yapraklar, en koyu gölgeliklerde bile toz ve harareten iki kat olmuş. Havada ne serçeler ne de kırlangıçlar görünüyor. Yolların kaldırımlarını örten ince kum tabakaları, arada sırada cehennem kapılarından taşmış hissi veren bir rüzgârın alevden nefeslerine tâbi savruluyor.

Tramvayların rengi bile değişmiş, giyotinlere yakışan o kıpkırmızı, mehîb renkli arabalar, bugün hastalıklı bir horozibiği gibi solgun. Bütün çehreler çatık, dudaklar kısık ve buruşuk. Sokaklarda umumî bir şikâyet sanki canlanmış yürüyor.

Vitrinler sımsıkı kapalı. İçeride mankenlerin bile terden, sıkıntıdan bunaldığını sanıyorum. Kubbelerin kurşunları erimiş gibi parlak. Köprü'nün yumuşamış asfaltlarında sayısız ökçelerin birbirini silen izleri nihayetsiz mini mini çukurlar hâlinde uzanıyor.

Sucular önünde, elleri havada kesif bir insan çemberi, soğuk, buğulu bardakları kapışmakla meşgul. Yüksek hanların

1 *Vakit*, nr. 1663, 4 Zilhicce 1340-29 Temmuz 1338/1922.

hiç güneş görmediği hâlde artık kuruyan sokaklarında arkalıklarını yastık etmiş hamallar, terden parlayan çehrelerindeki sinek kümelerine lakayd horulduyorlar.

İstanbul'da yalnız midesinin şikâyetini dindirmek için bütün kuvvetini sarf eden büyük zümrenin, bedbaht tabakanın gördüğü manzara budur. İşte arkasında terden bir gömlek ve sırtında ömrün artık çekilmez bir hâle gelen yükünü düşünen bir zavallı. Bunlar o kadar çok ve o kadar girift bir hâlde birbirini takip ediyor ki...

İşin en cazibi bile bu mevsimde alınları iç sıkıntısıyla buruşturur. Demirci, ocağının başında örsünün kıvılcımlarından ne kadar eza duyarsa bir memur bürosunda, bir muharrir masasında o kadar mustarıptır.

Alışıklık kelimesiyle ifade ettiğiniz hâl de olmasa yazın zannederim herkes çıldırır ve dünya büyük bir tımarhaneye dönerdi. Bu itibarla herkes yine işinden gücünden geri kalmıyor, fakat bu mevsimde en büyük azap bilir misiniz nedir? İctimalar... Evet içtimalar. Mesela tatil bir gününüzü en müsait bir şekilde geçirecek bir programı tertip ile meşgulsünüz. Size mükellef bir zarf verirler. İçinizde vukuundan evvel hakikat perdesini kaldıran o meşum hissin ürpermesini duyarsınız. Zarf yırtılınca en küçük bir ümit ve teselli gafleti de kalmaz. Bu, kâtib-i umûminin liyakatine göre nazik, zarif veya dümdüz, ciddi bir davetiyedir. Bütün pencereleri açılmış bir salonda, toplanılır. Mutlaka herkes geç gelir. Ekseriyet hâsıl olması bir talî' ve bir tesadüf meselesidir.

Mahkeme salonlarının da bundan kalır yeri yoktur. Reis ve azalar sualleri mümkün olduğu kadar kısa sorarlar. Hatta ben, belki yanlış düşünüyorum, yazın bu en sıcak günlerinde verilen hükümlerde tam bir isabetin vücudundan şüphe ederim.

Ya geceler?.. Zavallı fakirlerin geceleri?.. Gözleriniz yanar, uykunuz ürkütülmüş bir kümes mahluku gibi şaşkın ve ka-

rarsızdır. Yatağınız terden gıcır gıcır öter. Nefes alamazsınız. Sivri sinek, tahta kurusu, pireden mürekkep fena yoldaşlarla sabah ne kadar geç ve ne kadar azaplı olur? Talak gibi aileler için en büyük felaket vakaları da en ziyade bu aylarda hâdis olur. Çünkü sinirler esasen gergindir ve tahammül son had-dini bulmuştur. En küçük bir vesile, gazla meşbu bir havaya atılmış bir kıvılcım tesiri yapar. İnfilak ve aile enkazı da birbirinin ayrılmaz eşleri olur.

Birden zengin olduğunuzu düşününüz... Sabah kalktığınız vakit, yatak odanıza muttasıl banyo dairesine pijamanınızın serin deraguşu içinde yürürsünüz. Suyunuzun derecesini ihtiyacınıza göre tanzim etmek için dudaklarınızın kımıldaması kâfidir. Kremli, losyonlu bir banyonun tatlı temasının verdiği ilk zevk ve haz raşesini yumuşak dokunuşlu bir masaj takip eder. Zenginlik bu... Onlara uyku bile bir yorgunluk gibi gelir.

Bundan sonra öğleye kadar tuvaletiniz ve kahvaltınız için daima başkaları çalışır. Elinizden gelse gümüş tokmaklı çanınıza bir dokunur ve şitâb edenlere: "Gel! Beni esnetiniz," diye bir acayiplik yapmak imkânı bile aklınızdan geçer.

Öğle yemeğini soğuk içecek şeyler ve nadide yiyeceklerle bir gelin kadar süslü sofranızda yersiniz. Havayı biraz sıcak ve cereyansız bulsanız, vantilatörler yeşil yelpazeli birer papağan kuyruğunu andıran palmyeleri fısıldatır. İnce, şeffaf birizbirizler çırpınır, muattar cıgaranızın mavi bulutları dağılır.

Vakit geçmiş, güneşin kuvveti kırılmıştır. Şoför, otonun hazır olduğunu bildirmiştir. Sizi giydirirler. Güler yüzlü, şen sözlü birkaç dost da sizi almaya gelmişlerdir. İpek ve yaylı döşemelerin ılık ve gıdıklayıcı sarsıntıları içinde uçuyorsunuz. Otonuzun kaldırdığı toz bulutu etrafınıza esasen bir

perde çekmiştir. Tabiat bile size esirdir. Neşeniz içinde etrafınızda açlıktan, meşakkatten solmuş bir yüzün sâkit şikâyetini görmek azabından da bu suretle kurtulmuş olursunuz. En mutena yerler, en temiz masalar size ayrılır; en zeki, en faal garsonlar size şitâb ederler. Deniz üstünde hazırlanan buhar tabakalarına şöyle anlamadan bakarsınız ve buzlu içkinizin boğazınızdan midenize kadar nasıl gittiğini hissetmekle memnun ve mütebessimsiniz.

Sizin için sıcak, bir lakırdı; güneş yalnız bir aydınlıktır. Mahruminin ise yalnız ismi var cismi yok bir anka olduğuna kailsiniz. En iyisi, var diyenlere inanmıyorsunuz; kendinizi o taraftan sigortaya koymuşsunuzdur.

Geceler, bütün zamanlarınız gibi ayrı zevk ve neşe saatlerinin geldiğini hissettiren bir merhaledir. Hatta mebzul ıslıklı salonlarınızda güneşin batıp çıktığının bile farkında olmadığınız zamanlar vardır.

Evet, her şeyiniz vardır: Zevk, safa, neşe, rahat, gıda... Ey fani mesutlar! Yalnız bir şeyiniz yoktur. Alın teri ile kazanılmış bir lokma ekmeği yerken, yedirirken bizim duyduğumuz o yüksek, asil haz... Evet siz buna yabancısınız ve yalnız bu saadetten mahrum kalacaksınız.

Rami Köyü'nde Birkaç Saat...¹

Sıcaktan ve işten boğulduğum bir sırada idi, eski bir aşina geldi. Mevsimin berbatlığına taalluk eden ilk lakırdılarından sonra dostum, mendilini masa üzerindeki fesinin içine attı ve "Ben, Rami Köyünün a'yânı tarafından murahhas olarak gönderildim. Seni bir gece davet ediyoruz. Mazaretin makbul olmadığını da peşinden söyleyeyim," dedi. Rami Köyü isminde bildiğim bir yer yoktu. Yalnız bu adla anılan

1 *Vakit*, nr. 1665, 6 Zilhicce 1340-31 Temmuz 1338/1922.

bir kışla hatırlıyordum. Manasız bir gece geçirmek gibi endişeli bir ihtimal ile kaçamaklar yapmaya beyhude uğraştım. Muhatabım fikrinde musırdı. Ayrılmak üzere elimi sıkarken gün ve saat tayini mecburiyetinde kalmıştım.

Saat altı buçuk. Bana verilen tarifiede biraz sonra Eyüb'e bir vapurun kalkacağı yazılı. Kitaplarından başka bütün varında pek cömert bir dostu işimi havale edip kalktım.

İskelede çok kalabalık yok. Merdivenlerin gölgesiz sahasından mümkün olduğu kadar çabuk geçiyorum.

Belki kariler de farkındadırlar. Köprü'nün Boğaz ve Haliç'e nazır cephelerinde birbirinden büsbütün aykırı iki zihniyet yaşar. Oradaki muamelelerde resmî memurların vaziyetlerinde, halkın muaşeretinde bu farkı hissetmemek mümkün değildir. Buranın vapurları bile vazî', hatta acayip şeyler. Vaktinden birkaç dakika sonra hareket ettik. Vapurun içi ayrı bir âlemdi. Muaşeret hududunun, tiplerin, muhaverelerin o kadar bir hususiyeti var ki bunu başka bir yazımın sermayesi gibi saklayacağım.

Eyüb'de indim. İskelede bana muntazırdılar. Kaldırımları kim bilir ne zamandan beri tamir yüzü görmemiş bir sokakta yürümeye başladık. Meğer burada yürümek de cambazlık nevinden bir marifet imiş. Takunya giymiş gibi ikide birde ayağım burkuluyor, sendeliyordum. Hepsi de meşhur olan kebabçılar ve kaymakçıların uzun bir saf teşkil ettikleri bir sokaktan yürüdük. Biraz sonra çarşı bitti, evler seyrekleşti ve yol her adımda biraz daha bozularak kumlu, çakıllı bir nehir yatağına döndü. Artık çıkıyoruz. Önümüzde çayırları sararmış dik bir yokuş var. Arkadaşım:

"Oluklu Bayır!" diye takdim etti.

Bu bayır, Rami Köyünün ilk merhalesi imiş. Uzakta top top ağaçlıklar bahardan çerçevesi içinde bir sadef yığını

hatırlatan binalar görünüyordu. Ben, etrafta mütevazı cep-heli, rüzgârları uzlet ve inziva kokuları getiren bir köy arıyorum. Meğer işte o gördüğüm muntazam belde hedefimizi teşkil ediyormuş.

Köyün ağzında "Şafak Bahçesi" isminde bir gazino var. İlk molayı orada verdik. O vakte kadar arkama dönüp bakmamıştım. Sandalyeye oturup da karşıma tesadüf eden manzaraya gözüm ilişince ağzımdan ihtiyarî bir takdir sayhası çıktı. Aman ya Rabbi! Bu ne geniş ve ne güzel bir manzara idi! İstanbul'un her köşesini meslek ve vazife kaydıyla dolaştım. Esasen tabiatın büyük ve mukaddes kitabını çok derin bir huşu ile okumak âdetimdir. Fakat bu dakikada çevirdiğim yaprak, bir âyet-i secde idi denilebilir. Sol tarafta beyaz taş yığınları ve gurubun döktüğü alev nehirleriyle tutuşmuş servilerin uzun gölgeleri altında ebediyete giden bir yol uzanıyor, bu ahret köşesinden öd ağacı ve anber karışık bir havanın ağır ve samedanî esişleri geliyordu. Haliç kumral dalgaları ve nazlı kıvrımlarıyla uzaklara yayılıyor ve akşam, durmadan bu sular üstünde müşkülpesent bir ressam ruhuyla her saniye başka bir âlem yaratıyordu.

Ufuk erimiş bir maden safhası gibi parlak ve şeffaftı. Bu zemin üzerinde kubbelerin kurşunî akislerini, ince belli minarelerin nazlı irtisamını ben başka yerde görmedim. Şarkın hakiki renklerini kavramak isteyen ressamlarımıza burasını tavsiye ederim. İstanbul, bu manzara ile nazarımda daha ziyade büyüdü. Bugün bile vusulü muhal bir serap temaşa ettim sanıyorum.

Buranın halkı, sıcak ve munis insanlar. Teklifsizce gelip etrafımıza toplandılar. Her şeyden evvel dikkatimi karşımdaki gençlerin gürbüzlüğü ve sıhhat fışkıran çehreleri celp etti. Babiâli'de sık sık tesadüf ettiğim -güneş görmemiş fi-

danları andıran- yerden yapma, ciğerleri dar bir çift omuzun cenderesi içinde mahpus zavallılardan burada eser yok. Sıhhat ve kuvvetin tabii bir arkadaşı olan neşe de bu sevimli yüzlere başka bir halavet vermişti.

İçlerinde bir tanesi köyünün -âşıklık rekoru olduğu için bu tabiri kullanıyorum- Mecnun'u idi. Fakat Leylası ile hem-bezm, mesut bir Mecnun. Ateşli kelimeler ve şiddetli renklerle bu güzel köşenin meşhur olmadığından şikâyet ediyordu. Onun teşvikiyle kalktık, sokakları dolaşmaya başladık. Bizde "köy" kelimesinin dar ve kısır bir manası vardır. "Rami" hakkında ben, bu kelimeye kullanmak istiyorum. Bir defa Payitahtın belli başlı caddeleri kadar geniş ve ferahlı sokakları var. Hem de muntazam açılmıştır. Değerli bir mühendis planının nasılsa kuvveden fiile çıktığı bu sahaya köy ismini, ancak "numunelik" sıfatıyla birleştirerek verebileceğim.

Burası iktisaden de yüksek bir yer. Bir defa ahalisinden fakir denecek kimse yok. Bin sekiz yüz haneden ibaret olan Rami, hemen hemen İstanbul cihetinin süt ihtiyacına başlı başına cevap veriyor. İstihsalatı günde 25.000-30.000 okkaya varıyor. Havası ve suyu Yakacık'a muadildir. O kadar haris bir umran ihtiyacı var ki küçük bir iltifat sedası burada derhal derin ve devamlı akisler bırakabilir.

Beldenin bir ikinci meziyeti de halkının bir kişilik istinası bile olmadan Türk ve Müslüman bulunmasıdır. Mini mini fakat zarif ve temiz bir çarşısı var. Tereyağı, süt, yoğurt gibi birinci derecede gıdalar burada azami bir nefaset ve ucuzlukla arz ediliyor.

Zengin bir Frenk kumpanyası buranın mazhariyetine şahit olursa birçok servet sahiplerimizin pek geç kaldıkları bir işe hemen koyulacaklarından korkarım.

Hulasa Rami, şehrimizin müstesna bir köşesi, nadide bir incisi imiş. Bana bu dünya cennetini tanıtan eski aşınam ve

yeni dostlarıma karşı kalbimde ifadesinden âciz kaldığım bir sevinç şükranı saklıyorum. Aile gerginlikleri, talak ve fesh-i nikâh gibi içtimai noksanların buraya sokulacak bir ahlak rahnesi bulamaması da dört saat duvarının kuşattığı bu ideal köye geniş ve müferrih bir huzur kubbesi bina etmiştir. Fakat unutulmamalı ki mevcut şükre, hamde mâni olmamakla beraber daha iyisini istemek için bir engel teşkil etmez. Dünyada hiçbir şeyin müntehası yoktur.

Bayram Gecesi...¹

Vakit ilerledi. Etrafta bu geç saatlere mahsus hüznü bir sessizlik var. Uzun fasılalarla akseden saygısız bir motor gürültüsü, hırçın nal şakırtıları, yırtılan sükûnun bir feryadı gibi acı acı kulakları tırmalıyor. Neşeye yakın bir elemle gönüllerin dolduğu bu türlü saatlerde eşyanın dili ve sükûnun ifadesi ne kadar kuvvetle hiss olunuyor. Esmer, durgun gölgesi altında şu karşı saçağı yeisle bulutlu, buruşuk bir alnın şikâyeti, saatin hıçkırıklı "tik tak"larını zamanın vuran kalbi sanıyorum.

Uzak bahçelerden sık sık koç sesleri geliyor. Fakat bunlarda muhitin ye'sine yaraşan melûl bir ahenk saklı. Yıldızlar seyrek ve uzak. Minareleri kuşatan kandil damlalarının pırıltılı ürpermelerine dalmış düşünüyorum.

Evet, yarın bayram. Kurban Bayramı, kan bayramı... Havadaki bu ağır dolgunluk, ufukta işaretleri silinmiş bir saat kadranını andıran aydaki donuk çember, saçakların matemini şimdi, bu hatırlayıştan sonra daha iyi anlıyorum. Biraz evvel komşudan gelen beşik sesini niçin bir tabut gıcirtısına benzettiğimi de artık kendi kendime soramıyorum...

1 *Vakit*, nr. 1670, 14 Zilhicce 1340-8 Ağustos 1338/1922.

Toplar niçin atıldı, minarelerdeki kandiller hangi sevincin işaretleridir? Biraz sonra doğacak güneşin dünden ne farkı var ki bunlara lüzum gösteriyoruz? Marmara kanlı bir buhurdan gibi ölüm kokularıyla tüterken Keşiş'in arkasında şehit nişanlılar damarlarının son damlalarını akıtırken her biri bir dünyanın fatihi büyük ölümler altın kavuklu mezarlarında istila ve esaretin en zelili ile titrerken Türk'e, şarka, bütün İslâm dünyasına bayram olur mu?..

Matemi bilmek, acıyı tanımak asaletin o mağrur damgasıdır ki içinde kurtuluşun sırrı okunur. Bizimki gibi hudutları kahramanlar mezarıyla çevrilmiş bir ülkeye ancak bu damgalar yaraşır. İçimizde oğluna ağlamamış kaç ana, kocasının matemini tutmamış kaç zevce, yanık mektup almamış kaç nişanlı kaldı? Vatan büyük bir mezarlığa döndüğü için mi bayram ediyoruz?

Bin şu kadar seneden beri her muharrem matemini tuttuğumuz Kerbelâ felâketini zaman zaman, "Düştü Hüseyin atından sahrâ-yı Kerbelâ'ya" mısraıyla sızlayan bizler, bugünkü tarihin kızıl sahifeleri üstünde bilmem nasıl dövünmeliyiz?..

Bayram... Davetsiz bir misafirdir, yine gelecektir. Fakat ondan evvel büyük, mukaddes bir sabah ile vatan ufuklarının açılmasını bekliyoruz. Öyle bir sabah ki doğacak güneşi, bizim toprağımız üzerinde düşman süngüsünü parlatmayacaktır. O gün sokaklarda Kazan üzengili atlılarımız mızraklarından zafer takları kurulacak, o gün iğrenç sesli düşman mahmuzlarının şakırtıları kırılacak, o gün bu vatan başka vatan, bu dünya başka dünya olacaktır.

Zaman, mesafe fertler içindir. Milletler bu kayıtlara sığar sanmak budalalık olur. Asırlarca süren esaret müddetinde döktükleri gözyaşlarında boğulmuş vatan âşıkları çoktur. Fakat yine bu yaşlar kadar o toprağa feyz verecek hiçbir gıda

ve hiçbir rahmet de yoktur. Bir gün o kuru çölden birdenbire bir istiklal, bir hürriyet sevdasının filizlendiği görülür. Bu fidan öyle mucizeli bir surette büyür ki göz açıp kapayıncaya kadar bütün bir vatanı gölgesi altında barındırır. İşte o gün paslanan kılıçların yeniden çekildiği, kapanan tarihlerin yeniden açıldığı gündür.

Üç sene evvel bu memleket semasında ne mühlik bir hava esmişti. Bugün bu hava yalnız bir avuçluk yerde hüküm sürüyor. Çok sürmez, şimdi yapışkan ve ağır bir mayı durgunluğuyla uyanan Marmara ve Boğaz'da da bu millî ruh kükreyip köpürecek, bu sahillerde coşkun dalgaların çarpıntılarıyla inleyecektir.

Bu mesut şafak elbet sökecek, lazımsa ufukları kanla kı-zartarak bu fecri yaratacağız. Bu hakkımıza layık olduğumu-zu işte bütün dünya söyledi. Biz öyle lahutî meczuplarız ki sevdamız karşısında ne zamanın hükmü vardır ne de zulme ehemmiyet veririz.

Ya Rabbi! Abdestlerini damarlarındaki son damlalarla alıp huzuruna çıkan şehitleri mahzun eder misin? Ruhumu-za bu kuvveti, gönüllerimize bu aşkı, bu imanı doldurduktan sonra kalbimizde yatan sultanı bizden esirger misin?

Sokakları dolduran yetimler, suçsuz çocuklar, dini bütün nineler el açtık, boynumuzdaki zincirlerin şangırtılarıyla besteleyerek: "Bize bir daha böyle bayramlar reva görme!" diye yalvarıyor, insanlığımızı istiyoruz. Arzumuz muradına uyduğu, rehakâr elin bize uzandığı gün ebedi bayramların başladığı bir sabah olacaktır.

Haliç'te Bir Seyran...¹

"Rami"ye ait yazıda "Haliç"ın hususiyetini yalnız söylemiş, anlatmamıştım. Bugünkü satırlarımı buna hasrediyorum: Gişede çok beklemeye mecbur olmuştum. Tebahhurların biriktirdiği hafif bir sis, denizin üstünde şeffaf bir cibinlik gibi hareketsiz duruyor, gözden biraz uzaklaşan eşyayı tatlı bir ibhâm ile peçeliyordu. Fakat bu kızgın sis tabakası mihraklı bir adese gibi ziyayı şiddetlendirmiş, güneş bir bela hâline girmişti. Saatlerce devam eden ışık huzmelerinden Köprü'nün asfaltları kızmış, yerden fışkıran başka bir ateş merkezi olmuştu. Bu iki ateş arasında terleyip boğularak biletimi aldım.

Vapur, hem küçük hem de rahatsızdı. Bacası olmasa bunu çıldırmış bir mühendis veya mimarın cinnet vesikası zannedecektim. İçine girdikten sonra biraz evvel önümde yürüyen hanım ninenin dudaklarının dua eder gibi neden kımıldadığını anladım. Nuh'un teknesini görmedim ama bilmem neden bu heyeti o ilk deniz aletine pek yakıştırıyorum.

Makineler yorgun bir denizaygırı gibi isteksiz isteksiz homurdadı, iskelenden ayrıldık. Makinelerin sarsıntısından hepimiz "humma-yı asfer"e tutulmuş gibi zıngır zıngır titriyorduk.

Sulu bir çamur deresini andıran bir sahada ilerlemeye çalışıyoruz. Derken birdenbire durduk. Meğer "Yemiş"e gelmişiz. Oradan da birçok yolcu aldık. Şehrin bu sahasındaki halk, galiba Payitahtın en çalışkan, en uslu ve ailelerine en ziyade şefkat gösteren unsuruna mensup. Hemen hepsinin ellerinde yazma mendiller, ipekten örme çantalar, paketler ve nadiren de zembiller var. "Zembil"ın benim hafızamda daima kuvvetli bir yeri vardır. Çocukken mektepte "Zembilli Ali Efendi"yi öğrenmiş, zihnimde ona bir sima vermiştim. O

1 Vakıf, nr. 1674, 18 Zilhicce 1340-12 Ağustos 1338/1922.

benim hayali bir ahababım olmuştı. Daha sonraları zembili Mevlevihane çilekeşlerinin bir remzi, bir işareti gibi telakkiye alışmıştım. Bu itibarla zembilleri pek yadırgamadım.

Haliç vapurlarında galiba müşteriye daha büyük bir itibar var. Mesela, öteki yakaya işleyen gemilerin şurasına burasına asılan ihtar levhalarını burada görmedim. "Kamara-larda yatmak memnudur!", "Yerlere tükürmeyiniz!" emir ve nehiyleri okudukça yüzümde haksız ve küstah bir tokadın yakıcı izini duyar titizlenirim. Hele şükür Haliç şirketi insanların bu tabii şeyleri kendi kendilerine idrak edecek bir mertebede olduğuna inanmış görünüyor.

Yolcular arasında beyazlar giyinmiş bahriyelilerimize sık sık rast geliyorum. Sağ sahili kaplayan birbirine girmiş mavna ve yelkenlilerin direkleri bir mızrak ormanı gibi yalçın ve çıplak devam ediyor.

Sağımda Türk ve Müslüman olduğu güler yüzünden ve nazik vakarından okunan bir zat var. Bir münasebetini düşürüp: "Eyüb'e kaç dakikada gidebiliriz?" diye sordum. Muhatabım tatlı bir tebessümle:

"Galiba semtimizin yabancısısınız, Eyüb'e bir saat sonra ancak varabiliriz. Çünkü bütün iskeleleri tutacağız," cevabını verdi. Filhakika bu gemi karikatürü sığ sahillere düşüp kuma saplanan bir tekne gibi ikide birde duruyordu. Vapurun ismine dikkat etmedim. Fakat ona "Deniz Düldülü" adı pek yakışsa gerek.

Kadınlar tarafı bermutat laf ve yaygara dolu. Fakat asıl garibi huysuzlanmaya başlayan çocuklarını kucaklarına almış hanımların erkekler tarafına teklifsizce girip dolaşmaları idi.

İşte bir tanesi, ağlamaktan kıpkırmızı olmuş burnunu çeken çocuğunu kollarından sallayarak dayandığım pencereye geldi. Bir taraftan bir elinin parmaklarıyla camın pervazında trampet çalıyor, bir taraftan da yüksek perdeden "Ee! Ee! Ee!

Pış, pış!.. Hanımış dahdahlar!.." şeklinde birbirini tutmaz la-kırdıları tuhaf bir makamda besteliyordu. Seyahat devam ettiğ i müddetçe "Hüseyn Rahmi" Bey'i okuyorum sandım. İşte bir çocuk karşımda oturan bir bahriyeli zabitin dizlerine tırmanmaya çalışarak arsızlanıyor ve herkesin işitebileceğ i bir sesle "Ağabey, kavun alalım, ablama misk gibi koktu. Ne yapsın zavallı, iki canlı!" diye ifşakâr, maskara bir teklifte bulunuyor ve -yazarken terliyorum- perde arkasından ablası da onu tasdik ediyordu. Ben, bir hakarete uğramış gibi yerimde ezilirken çocuğ un yüzünde çınlayacak tokadın sesini beyhude bekliyordum. Bilmem kaçınıcı defa olarak yine durduk. Çımacı bağ ırdı:

"Fener!"

Bu isim hafızamda alev saçaklı harflerle bir cinayet damgası gibi derin ve yakıcı bir iz bıraktığından mı nedir yerimden kalktım, karşı tarafın pencerelerine yürüdüm. Kat kat damların bir amfiteatr gibi yükselmesinden hâsıl olmuş çok setli bir bayır teşkil eden bu mahallin ortasında kirli bir kırmızılıkla büyük bir bina yükseliyordu. Evet, kırmızı idi. İçinde sadakat, mertlik ismiyle anılan manevî varlıkların kesildiğ i bir selhhane gibi kıpkırmızı idi.

Buradan binenler arasında gözlerinin alt ı çürümüş, şapkalı solgun kadınlar ve uykusuz gecelerin derin çizgilerini yüzlerinde taşıyan Yunan neferleri ekseriyeti teşkil ediyordu.

Yine bu iskelenin üzerindeki gazinoda akortsuz, bir gürültüye pek benzeyen bir saz heyeti onların tabiriyle -icra-yı âhenk- ediyordu.

Birkaç dakikalık tevakkuf içinde okudukları bir şarkıyı dinlemeye mahkûm kaldıkları için kulaklarımı taziye etmek mecburiyetini hissettim. Dünyada bundan daha fena bir saz heyeti olamazdı. İşte hâlâ aksi kulağ ımda:

beytini aman ya Rabbi, ne kulaklar tırmalayıcı bir çığırıklıkla haykırıyorlardı...

Galiba Halıcioğlu idi bir iskeleye uğradık. Burada da bir yığın çıplak çocuk iskele civarındaki boş bir yerden kendilerini suya atıyorlar, bize garip bir istikbal merasimi yapıyorlardı. Halbuki su henüz boşanmış bir sel kadar kirli, bulaşık ve berbattı. Sonra bu hâlin adına da "yıkanmak" diyorlardı.

"Balat"a yaklaştığımız zaman biletçi bağırmadan bile burasının adı anlaşılmıştı. Yayık, paytak heceli fakat keskin hareketi, sert mahreçli birtakım kelimelerin gürültüsü ta uzaktan bize kadar geliyordu. Buranın evleri bile -uykularını, rüyalarını teshir eden- altına benzesin diye sarıya boyanmıştı.

İşte aziz karilerim "Haliç"i böyle gördüm. Bence buranın en dikkate layık manzarası feleğin tekmesini belinin ta ortasına yiyen zavallı Unkapanı Köprüsü idi. Yarasının ortasından geçerken onun dile gelip şikâyet ettiğini, inlediğini duyuyorum zannettim.

Onda kucağında büyüttüğü küçük beylerinden ömrünün sonunda istiskal ve hakaret görmüş bir lala, bir emektar hüznünü sezdim.

Florya Sahillerinde-1¹

Marmara'nın "Florya" adıyla anılan bu ıssız fakat dilber köşesi, bilhassa bu son senelerde, en cazip eğlence yerlerinden biri hükmüne geçti.

Bu gibi göz hakkına tâbi yerlerin devamlı zairlerinden haşarı bir dost beni muaheze etti:

1 *Vakit*, nr. 1678, 22 Zilhicce 1340-16 Ağustos 1338/1922.

"Hem seyyah geçinir hem de Florya'daki müstesna levhalardan birkaç figürü olsun yazılarında yaşatamazsın," dedi. İnatçı değilim, hemen hakkını teslim ettim. Oradaki muâşeret için lüzumlu izahatı aldıktan sonra gideceğimi söyledim. Ayrılırken dostum irşad etti:

"Bilhassa 'Pazar'ı tercih et!"

Geç vakitlere kadar uykusuzluk ızdırabıyla geçmiş bir yaz gecesinin sabahında bütün zevklerin fevkine çıkan uykunun mahmurluğunu güç hâlle dağıtarak giyindim.

Bir taraftan acele ile hazırlanıyor, bir taraftan da kendi kendime: "Sanki bu kadar erken bir treni ne diye intihab ettik de sözleştik?.." diye söyleniyorum. Tramvayın sürati bana her günden daha az gibi geliyor, caddenin muayyen noktadaki saat merkezlerinden geçtikçe eğilip bakıyorum. Hele şükür hareketten iki dakika evvel yetiştim. Arkadaşım ümidi kesmiş imiş, karşılaşınca yüzü güldü, hemen bindik.

Treni hiç sevmem. Çoğu defa beni çok sevdiklerimden veya çok sevdiklerimi benden ayırmıştır. Aramızda mahşere kadar sürecek sâkin ve mütevekkil bir kin vardır. "Ayrılmak, biraz ölmektir," diyen aşk şairinin elemine yakından, ah pek yakından aşınayım.

İşte düdük öttü. Sirayetli bir sarsıntı ile vagonlar tokuştu. Bu, bana ayrılanların kader karşısında son bir mukavemet ve isyanını hatırlatır. Her saniye biraz daha artan bir süratle uzaklaşıyoruz.

Yeşil bostanlar, sık ağaçlıkların güzergâhımızda divan durur gibi bir hâli var. Solda Marmara baygın renkler ve nazlı hatlarla genişliyor. Üstünde henüz hafif sislerin tenef-füsüyle ürperen bürümcükler hareleniyor. Uzaklarda birkaç yelkenli nurla doldurulmuş birer balon gibi parlak ve şeffaf, sekiyor. Mavi bir timsah gibi ağır ve battal yatan gemiler

yanında bu beyaz yelkenler ne kadar tatlı ve ne kadar cana yakın...

Her istasyonda yükümüz artıyor, lokomotif tiz perdeden bağırarak terli terli soluyarak insanların insafsızlığından şikâyet ediyor.

Dostumla ben, sabahın bu temiz havasını bol bol ve lezzetle içmek dururken bilmem neden boyuna cıgara fosurdattıyoruz.

O, zaten düşünmeyi söylemeye tercih eder. Ben, yukarıda söylediğim gibi eski ayrılıkların hatırlanmasından mütevellit sersemliğe benzer bir hâl içindeyim. Yani konuşmuyoruz. Esasen istesek de buna imkân yok gibi. Vagonun içi bir mektep bahçesi gibi kahkaha, ses ve şarkı dolu. Hele karşımızda Allah vermesin, öyle taşkın bir grup var ki... Daha şimdiden hepsi sarhoş. Dudaklarının boyası solmuş, gözlerinin altı çürümüş birkaç alüfte ve çalı gibi sert saçları üzerinde takılmış hissini veren çarpık hasır şapkalarıyla birkaç Rum, birbirlerini çimdikleyerek gagalayarak etrafı iğrendirerek akılları sıra zevk ediyorlardı.

Bir aralık vagonda iç içe girmiş birçok lavanta, pudra serpintilerinin ağır rayihası üzerinde müstekreh bir koku şahlandı. Meğer o taşkın grup efradından biri –daha rahat oturmak için olacak– pabuçlarını da çıkarmış imiş. Burunlara ok gibi saplanan bu müstekreh hava o meşin gibi olmuş çoraplardan fışkırıyormuş. Bundan sonra hakiki bir komedi geçti. Bilet kontrolörü geldi. Halkın şikâyetini ve pabuçlarını giymesini söyledi. Fakat palıkarya oralarda değildi ve elindeki kâğıttan Yunan bayrağının kendisini her şeyden sıyanet edeceğine kaildi. Nihayet onu nezaketle vazifeye davetten usanıldı ve layık olduğu gibi ilk istasyonda aşığıya atıldı.

Ayastefanos'a geldiğimiz zaman artık yükümüz son dereceyi bulmuş ve sabah serinliği de geçtiği için hararet ve izdiham tahammüllerimizi tüketmişti. Ortalıkta süratin meydana getirdiği hava çalkanışından başka hiçbir hava raşesi dalgalanmıyor, bütün göğüslerden nefesler birer "âh" hâlinde çıkıyordu.

Sıcak ve izdihama bir de kompartımanların seyyar bir lokanta ve gazino şekline inkılâb etmesi inzimam edince artık hâli siz tasavvur ediniz. Yerlerde, kanepelerde yumurta, hıyar kabukları, turp yaprakları, sardalya kutuları, sirke, zeytinyağı şişeleri yatıyor, cinsleri muhtelif rakıların birbirine karışmış kokuları burasını balık pazarına çeviriyordu.

Şükür ki hedefe vasıl olmak için lazım gelen zaman ve mesafenin dörtte üçü gitmişti. Atalarımız gibi neticesiz bir teselli şeklinde "Çoğu gitti, azı kaldı" cümlesini tekrar ettim.

Biraz sonra Çekmecelere kadar uzanan geniş bir ufuk parçası ve Marmara'nın dalgın ve durgun suları yanında yeşil bir vaha gibi Florya Bahçeleri göründü.

Bir bu bedmest halkı, bir de bir kurşun menzili ilerideki hadisâtı düşünüp mukayese ettim.

[...]¹

Kendisine siyaset şahikası nazarıyla bakılan bir adam, işte bu sürüyü ordu, hem de umulmaz şeyleri yapmış bir ordu ismiyle meclislere takdim ve medh etmişti. Ben kendi hesabıma onları yabanlardan daha aşağı telakki etmekte musırtım.

Vukuat da o büyük adamın fuzulî bir surette büyüdüğünü ispat etti. Fakat insanlar en aşağı yüz defa aldanmadan rüşde nail olmuyorlar. Bu itibarla şimdiye kadar tam dokuz defa sözünden dönenlerin bu kancık yekûnuna bir onuncu

1 Sekiz on satır sansür.

hatta bir on birinciye ilave edebilmesine neden imkân vermesinler?..

Yeni bir sarsıntı beni daldığım hülyadan uyandırdı. Birkaç ses yayık bir şive ile "Florya... Florya!.." diye bağrışıyor vagon kapılarından nihayetsiz insan zincirleri boşanıyordu. Bakalım Florya'da halkımız kaç gömlek daha kararıyor.

Florya Sahillerinde-2¹

Trenin boşalması da -mürşidim Evliya gibi söylemek lazım gelirse- el-hak garip temaşa idi. Vagonlardan taşan binlerce kişinin hepsi de yüklü idi. İşte mavi garnitürlü beyaz elbiseleri içinde çapkın bir kahkaha gibi çâlâk ve fıkırtılı yürüyen matmazeller ve panamalarının geniş gölgeleri altında yüzleri görülmeyen birkaç gençten mürekkep bir grup. Ellerinde kır sepetleri ve gazetelere sarılmış üstüvâneler var. En arkada kıranta bir çift yürüyor. Vaziyet bunların karı koca oldukları zannını veriyor. Belki ruhları anlaşmıştır. Fakat maddiyetleri itibariyle dünyada bunlardan birbirine daha uzak ve zıt bir çift tasavvur olunamaz. Dişi, besili bir kaz gibi iki yana çalkanarak gidiyor, yanında zayıf hatta sıska erkek, kolundaki müthiş yükün tesiriyle terleyerek takip ediyor. Bu sıcakta çelikten imiş gibi katılığı ta karşıdan göze çarpan bir korsenin kavrayışı içinde bu kadın, zırh giymiş bir balınayı andırıyordu. Terlemiş kat kat gerdeni, koşudan henüz çıkan bir kısrağ boynu gibi köpürmüştü. Her adımda zelzelesiyle bütün vücudunu titreten müthiş göğüsleri kim bilir ne hâlde idi...

Bu aralık arkadan bir ahenktir koptu. Klarnet, ud ve tef-ten ibaret bir saz takımını önüne katmış kalabalık bir heyet

1 *Vakit*, nr. 25 Zilhicce 1340-19 Ağustos 1338/1922.

geliyor. Bunlar, daha ilk dakikalardaki coşkunluklarına bakılırsa bugün adam akıllı maskara olmak sevdasındalar.

Elleri yüklü olmayanlar birer birer boyunlarından kravatlarını, yakalıklarını çıkarıyorlar. Arkalarındaki küfenin muhteviyatını ve iki hasırlıyı görünce içimden "Bunların niyetleri bozuk," dedim.

Artık ağaçların sıklaştığı gölgeler sahasına giriyoruz. Her ağaç, gövdesiyle mütenasip bir heyete otağ olmuş. Ortalık bir karınca faaliyeti içinde. Bir kısmı soyunup dökünürken daha tez canlılar tencerelerini, tabaklarını çıkarıyor, kahvaltı veya meze hazırlıyorlar.

Kısa kesilmiş saçları ve kat kat olmuş kırmızı ensesiyle bir medrese yadigârını hatırlatan biri, peştamal gibi kuşandığı yazma mendili önlüğüne ıslak kollarını siliyor. Yerde yarı yolunmuş bir tavuk ve havada birbirini kovalayan tüyler var.

Musikiyi sever ve karilerime daima hoş sandığım sözlerle takdime çalışırım. Zurnayı bile –biraz uzaktan olmak şartıyla– dinlerim. Fakat laternadan nefret ediyorum. Bu, beni galiba sevmediğim bir unsurun damgası olduğu için pek sinirlendirir. Laterna ve onlar birbirine o kadar çok kaynaşmışlardır ki çok defa kendi kendime Yunan azmasında neden bunun bir resmi olmadığını düşünür ve bir teselli gibi "Kartalzadelerin bugünkü saksâğanları elbet buna da bir çare bulacaklardır," der, geçerim.

Bu istitrada bir ağaç altında bu zevzeklerden birini mahud sandalyesine oturmuş görmekliğim sebep oldu. Yolun iki tarafında Mahmutpaşa'daki barakalara benzeyen birtakım sergiler kurulmuş içine sardalya, peynir, ekmek, yumurta gibi kır yemekleri istif edilmiş.

Kalabalık etrafa dağıldı. Yolda yalnız benim gibi kollarını sallayarak sebûkbâr gelenler görünüyor.

Biraz ileride muntazam bir ağaçlık ve temizce bir bina masalar, sandalyeler var: Florya Gazinosu.

Galiba bir tuhaflik olsun diye buradaki garsonlar da smokin giyinmişler. Etrafı şöyle bir dolaştıktan her yeri görebilecek bir masa bulduktan sonra oturdum. Sahil ve tren yolunu yakıp kavuran hararete bedel burası serin. Yüzümüze rüzgâr ıslak bir temasla sürünüyor. Seyre daldığım bir sırada yanımda bir mırıltı duydum. Başımı çevirince çok esmer yüzlü bir adam ve şiş karınlı, ince bacaklı bir çocukla karşılaştım. Büyüğünün elinde çok anahtarlı bir klarnet, çocukta ise tekkelerde kudüm denilen mini mini ve birbirine meşin bir bağla merbut iki davulcuk vardı.

“Çalalım beyim?” diye sordu. Acaba beni kır serdarı mı sanmış da izin almaya gelmişti? Başımı çevirmekle iktifa ettim. Birkaç masa ilerideki Karamanlılar çağırdılar. Hemen şitâb etti.

Garson istediğim şeyleri getirince ona banyo saatlerini sordum. Verdiği cevap birkaç saatlik zamanım olduğunu gösteriyordu.

Seyyar çalgıcıların koştukları masada üç erkek ve beş kadın vardı. Kadınlar boyunlarındaki beşibiryerdelerin ve kalın sarı kordonların musikisi ile mest olmuşlardı. Buzlu maşrapalarda terleyen şişelerin çokluğu da erkeklerin neden kıpkırmızı olduklarını anlatıyordu. Bu aralık bilmediğim oynak bir hava çalınmaya başladı. Erkekler oyuna kalktılar. Fakat hepsi aynı kıratta değillerdi. Karşılıklı iki telli burada bir taraflı kalıyor, kadınlar bir şehirli için ayıp sayılacak tavırlarla dizlerini döverek kakhaha atıyorlardı. Solda birkaç asker, bu garip oyunu ilk görülen manzaralara çevrilen gözlerin hayret ve alakasıyla seyrediyor, içlerinden birisi fıtrat-taki taklit ihtiyacına zebun, kemerine soktuğu bira şişesiyle göbek atmaya çalışıyordu.

Öğle yaklaşıyor, rüzgâra hiss olunacak derecede bir gevşeklik ârız oldu.

Gazinoya yakın ağaçlardan saz ve gramofon sesleri, neşeli çocuk çığlıkları, kadın çığrışmaları geliyor. Set set yükselen etrafta uslu uslu eğlenen sakın gruplar karavana nizamında birer halka teşkil etmiş yemek yiyorlar. Benim de midem memnun. Hazım dakikalarının ağır teneffüsü içinde gözlerim kapanıyor. Yalnız eğlenmek için gelmiş olsa idim, birkaç saatlik uyku kestirmek eğlencelerin en nefisi hükmüne geçirdi. Fakat ne çare herkes, benim aklıma geleni fiile inkılâb ettirirken ben sahile giden yolu tuttum.

Bazı ağaç altları hâlâ neşe ve şarkı dolu. Bunlar henüz içki ve tepinmeye doymamış zümreyi teşkil ediyor.

Yalnızlık ne fena... Dostum da bu fikrime iştirak etti. Bu gibi yerlere mütecanis olmak şartıyla ne kadar kalabalık gelinirse zevk o nispette artıyor. Gölgeden çıkar çıkmaz önümüzde bol bir yaldız temevvücü içinde pırıldayan deniz ve biriken beyazlığıyla uzanan kumsal göründü.

Florya Sahillerinde-3¹

Atılan her adım bir yük, bir ızdırab gibi kendini hissettiriyor. Güneş o kadar zalim ve saha o kadar gölgesiz. Biraz ileride kumlara karışmış çakıllar gümüş pullar gibi parlıyor. İktisadın tarif ettiği "fıkr-i teşebbüs"ü burada parmaklık şeklinde tecelli etmiş gördüm. Allah'ın kırından bir parçayı ayırmışlar, parasız gezdirmiyorlar.

Sol tarafta tatlı bir kavis teşkil eden kumsalda çoluk çocuk, hatta adamlar yüzüyorlar. Hem de bedava. Antreyi teşkil eden dört tahta parçası arasından geçtik. Sağ tarafta bir-

1 Vakıf, nr. 1687, 1 Muharrem 1341-25 Ağustos 1338/1922.

çok insan –bu güneşin altında– bölük bölük dolaşüyor veya duruyorlardı. Sahilden yirmi metre kadar geride muntazam bir çadır safı ve sepet yuvalar dizilmişti. Biraz daha yürüyünce halkın sabrındaki sebebi gördüm. Yumuşak bir kumaş gibi nazlı hatlarla kırışan suların billur peçesi altında daha beyaz ve parlak görünen mevzun bacaklar, omuzlar buraya müthiş bir kapan kurmuştu. İhtiyatsız bir gözden süzülen nigâh huzmesi bunlara ilişince vay sahibinin hâline!.. Zavalı artık ne beynini kaynatan güneşi ne de ayaklarını yakan ateşi hissetmiyor. Bu çıplak ayna parçaları gözlerden bir kadeh keskin içki gibi giriyor. Müsekkir bir buğu gibi sinirlerle dolanıyor ve kalbin etrafına ahtapot ayaklarının korkunç sarmaşıkları gibi kavî bir ağ örüyor.

İlk insan surundan geçtik. Kumlarda yatan, oturan, yan gelen vücutlar, altın ve abanoz taçlı başlar dizi dizi. Florya bugüne kadar böyle kıymetli bir gerdanlık taşıdı mı bilmem... Burası bir plaj değil Fidyasları, Mikelanjları yaratan büyük heykeltıraşın bülend sergisi, İlahî müzesi olmuştu.

Ne de serbest şeyler Allah'ım... Öyle cüretli vaziyetleri, öyle günahkâr hareketleri oluyor ki ben şaşıyorum, gözlerim şaşıyor. Dostum, manasız laflar konuşuyor veya bana öyle geliyor.

Manzaranın cazibesini artıran tenevvü de alabildiğine geniş. Mayoların renkleri, biçimleri, kapadıkları ve açtıkları hudutlar baygın gözlerin dinlendiği birer konak yeri oluyor.

Açılır, kapanır sandalyelere uzanmış imtiyazlı sınıf, etrafa süzgün kirpiklerinin ipek eleklerinden geçen mağrur bakışlarını ihsan eder gibi dağıtıyor. Sonra, ne güzel, erkek dişi yan yana, diz dize alevden bir hatla mümâs yaşıyorlar. İçimden taşan bir his göğsümde kabardı ve dudaklarımdan gıpta hatta alkışa benzer manalı bir nefes hâlinde çıktı.

Dostuma: "Biz de onlar gibi yapalım mı?" diye sordum. Kabul etti.

Bir çadıra girdik. Küçük bölmelerden birinde soyunuyorum. Yandaki bez cidarından keskin bir lavanta kokusu ve tatlı bir mırıltı geliyor. İnsanın komşusunu bilmemesi ne fena...

Münasebetsiz olduğunu bildiğim hâlde bir türlü kurtulamadığım garip bir hicabın bütün ağırlığını omuzlarımda duyarak yürüyorum. Aksi gibi giydiğim şeylerin göze çarpan katı renkleri var.

Rih gibi ince ve ılık kuma gömüldükten sonra etrafa bakındım. Telaşım pek beyhude imiş, herkes kendi hevâ ve kendi hevesinde...

Önümüzde beş kişilik kadın erkek karışık bir grup var. Sahanın en güzel vücutlarını teşkil eden bu zümre aynı zamanda en şen ve şakacısı da. Yanlarında şişman, kırmızı yüzlü, matruş bir adam var. Zavallıya hiç rahat vermiyorlar. Zannedirim bîçarenin telaşlı ve mübalağalı şikâyetlerinde haz alacak bir nokta keşfetmişlerdi. Muttasıl didikliyorlar, bağırtıyorlar. Bugün kum ve su olmak gibi iki arzu duyduğumu neden saklayayım...

Kumsalda bu tarzda güneş banyosu yapılırken denizde daha başka ve daha gürültülü bir âlem devam ediyordu. Örtü vazifesini esasen pek az bir ehliyetle gören şeffaf mayoların ıslanınca alacağı şekli herkes göz önüne getirebilir. İşte bu kıyafetle dalgaların mavi yastıklarında yatan, nazlı beşiklerinde sallanan kadınlar, bilmem hangi şeytanın iğvâsıyla zaman zaman bir nöbet geçiriyorlar; takla atıyorlar; birbirlerinin arkalarına tırmanıyorlar ve boyuna çığırıyorlardı. Bir şeye dikkat ettim: Uzun süren soğuk su banyoları seslerin akordunu değiştiriyor. Erkek sesleri inceliyor, kadınlarınkiler ise enginlerden akis getirecek kadar tizleşiyor.

Buranın ikinci bir iyiliği de salonlardaki gibi uzun ve can sıkıcı merasime tâbi olmamasıdır. Gözler birbirinin içinde en basit bir tecâzüb ile dinlenince dostluğa yakın bir dü-

ğümle birbirine bağlanıyor. Hele sağlam bir vücudunuz, kursuz bir başınız varsa, iyi ve marifetli yüzmeyi bilerseniz etrafınızda yalnızlık hissetmeyeceğinize emin olabilirsiniz.

Her tren gelip geçtikçe kalabalık artıyor, deniz ve kumsal zenginliyor. Şurasını da kaydetmeli ki bazı malum yüz karalarının taşkın hareketleri gözlere fena rüzgârların dağıttığı toz gibi elemli bir his veriyor. Kasten düşürüldükten sonra "olan oldu" felsefesiyle çırıl çıplak yıkanmalarında devam eden bu hayâsızlara kadın demekten utanırım. Bence en güzel kadının hüsnü hicabıyla tamam olur. Hicap, dem olur yanaklarda bir gül gibi açılır, alınlara bir şafak gibi yayılır.

Vakit çabuk geçiyor. Otomobilleriyle gelmiş mesut zümre, sularda akşamlarla beraber yıkanmak saadetini de hissedecekler. Dalgaların pembeleştiği, denizin bir lale bahçesine döndüğü saatlerde vücutlar kim bilir daha ne kadar ulvileşecek?

Giyinmek, soyunmak gibi rahat olmadı. Kendi kendime, duş tertibatından mahrum kalan Florya'nın bu noksanı da olmasa diyor ve yüzümü geren tuz tabakasını gidermeye çalışıyorum. Rüzgâr ve güneş çehrelerimize hafifçe esmer birer peçe takmıştı.

İşte gurub başlıyor. Dağlarda renk olmuş buharlar tütüyor. Ortalığa renkli bir abajurdan süzölmüş ışıklar akıyor. Yollar her zamandan ziyade kalabalık. Avdet acı ve dağınık bir manzara...

Midesinde bir meyhane açacak kadar çok ve mütenevvi içmiş biçareler "ala ala hey"le kollarından sürükleniyor. Vagon kapılarında ihtara, itâba benzer sert kapanışlar duyuluyor.

Kompartımanlar yorgun bir teneffüsün beşiğinde sallanıyor. Uyuşuk hareketlerden sarsılmayan ağır ve ağdalı bir sükût içinde büsbütün hareketleri, aceleci bir saatin heye-

canlı çarpıntılarını andırıyor. Aramızda lokomotiften başka konuşan yok denebilir. İstasyonlar teâkub ediyor ve uzakta şeffaf sislerle yaşmaklanan İstanbul, Asur sultanlarının asma bahçeleri gibi renk ve ziya içinde sallanıyor...

Şen Gönüller Arasında...¹

Telefon hissiz bir âlettir, keder ve sevinci aynı hırçın ve zıngırtılı gürültü ile haber verir. Dün masa başında provalara eğilmiş çalışırken de böyle oldu, aşına bir ses:

"Bu akşam vaktin yoksa bile icat et, sana alaturka piyano dinleteceğim," dedi.

Tam zamanında tarif olunan yere gittim.

Esasen adresi sormaya da hacet yoktu. Sokak nağmeden geçilmez bir hâle gelmişti. Her tarafta çırpınan tatlı akisler hedefimi tayin ediyordu.

Benim gibi uzletle konuşmuş, yalnızlığın destanını ezberlemiş bir ruh taşıyanlara salon havası sert bir iklim tesiri yapar. Hüzün denilen yara, gönlümde mamuriyet kabul etmez bir harabe yaptığı günden beri bu gibi yerlerden daima uzak kaldım. Bilirim ki oralarda insan düşündüğünü değil hoşı gideni söylemeye, hoşuna gideni değil söyleneni dinlemeye mahkûmdur. Görünmez fakat şiddetle hiss olunur ki burada eli terazili birisi var.

Sadayı tartar, evzâî ölçer, bakışların istikametini zabt eder. Yani insanlar hürriyetlerini kapıda bıraktıktan sonra oraya girerler.

Ne yalan söyleyeyim, giderken kafamı bir arı kovanı gibi vızıltılar içinde bırakan düşünceler siyah ve sert şeylerdi. Fakat musiki iptilâsı öyle sırnaşık bir tiryakiliktir ki insanı bin türlü belaya katlandırır.

1 Vakit, nr. 1691, 5 Muharrem 1341-29 Ağustos 1338/1922.

Muhtasar ve samimi bir takdim içinde tanıştık. Sağda siyah piyano önünde, saçlarında çoktan başlamış solgun bir sabahın muhterem tacını taşıyan bir hanım duruyordu. Dos-tum, hürmet ve sitayiş yüklü bir cümleden sonra:

“Büyük sanatkârimız Safinaz Hanım,” dedi.

Karşımda tevazu ve vakarın dinlendiği yüksek, çizgili bir alın ve sanatkârlara mahsus dalgın bir çift göz bütün asaletiyle kendini gösteriyordu. Oturduk, cıgara verdiler. Oh ne a'lâ, salonlardaki yasaklardan birini savdık demek. Geçen her saniye kuruntularımda ne kadar haksız olduğumu meydana koydu. Beyhude telaş etmişim. Sağımda Azerbaycanlı bir genç, o tatlı şivesi, tane tane telaffuzu ve kalın erkek sesiyle tasannusuz konuşuyor. Cumbanın yumuşak sedirli çerçevesi içinde birkaç matmazel şen ve akortlu sedalarıyla görüşüyorlar.

Ben girdiğim vakit rast yapıyorlardı. Bir cümleden ziyade hakiki bir tatyîb maksadıyla hangi makamı sevdiğimi sordular. Bu pürüzsüz suale açık kalplilikle cevap verdim. Bir el, fil dişi perdeler üstünde uçar gibi dolaştı, odanın havası “ferahnak”e mahsus o baygın temevvücün şakırtılarıyla çalkandı.

Piyanoda Alaturka parçaları çalmak herkese ram olmaz bir muvaffakiyettir. Tam ve yarım sesler şarka mahsus engin tahavvüller, seri sekmeler ve mini mini ifadeler için kısır kalır. Fakat dinlediğim tam “ferahnak”ti, bütün incelikleriyle ferahnakti.

Bir aralık dışarıda kalabalık ayakgürültüleri ve neşeli sesler işitildi. Yeni bir grup geliyordu. Biraz sonra onlarla da tanıştım. En yaşlısı otuzu bulmamış bu zümre, dünya kamusunda bir “keder” kelimesinin vücudundan bile haberdar olmayan mesutlardı. Bir sevinç sağanağı gibi girdiler, salon bir kuş yuvasına döndü.

Her şeyden hatta siyasetten bahsettiler.

Dostumun annesi de beyaz başörtüsü ile meclisimize iştirak etti. Burada zaman ve itikat farkının bir numunesini gördüm.

Piyano devam ediyor, her gönül, kubbesinin ihtiraz kabiliyetine ve hassasiyetine göre hissesini alıyordu. İlk vakfede bazı sesler yükseldi:

"Bir oyun, bir oyun tertip edelim."

Ev sahibi sordu:

"Sandalye oyununu ister misiniz?"

Herkes razı olunca bana izah ettiler. Bu, adedi mevcuda göre değişen sandalyelerin bir hat üzerinde fakat oturacak yerleri makus cihetlere tevcih edilmesinden ibaret basit bir şey. Piyano çalmaya başlayınca herkes elleriyle tempo tutarak bu sandalye safını tavaf edecek ve nağmeler kesilince bir sandalyeye oturacaktı. Hangi gafil ayakta kalırsa, sersemliğine alamet olmak üzere bir nişan verecek. Bunlar bir mendile konacak, ondan sonra cezası tayin edilecekti.

Çok geçmeden mendilde mesela bir fiş, bir yirmilik, bir tarak gibi gajlar birikti. Ben, yedinci olarak gafiller zümresine dahil oldum. Artık ceza, hakem olacak zatın insafına kalmış bir şeydi.

Talihim yaver olmadı. Kurada ilk gaj binaenaleyh ilk ceza bana çıktı. Hakem:

"Herkes bir kompliman yapacaksınız," dedi. İtiraz ettim.

"Kompliman yapabilmek için herkesin zevki, temayülü bilhassa gururunun zayıf noktaları hakkında malumat sahibi olmaklığım lazımdır. Bense hanım ve beyleri henüz tanıdım," dedim.

Kabul etmediler. Cezamı iyi çekmedimse günahı onların boynuna...

Bir başkasına ki bu, genç bir hanımdı:

"Sen saksı olacaksın," dediler.

Aman ya Rabbi!.. Bari vazo olacaksın, deselerdi. Felakete bakınız ki herkes keyfine göre bu saksıya bir şeyler ekecekti. Sonunda bu saksı, menekşe ve güllerin yanı başında domates ve asma kabaklarının fışkırdığı bir garîbe oldu.

Nükte ve kahkahalar arasında biten bu eğlenceyi Alafranga musiki takip etti. Ben esefle, hicranla itiraf etmeliyim ki ondan anlamıyorum. Yalnız dinledim işte o kadar.

Vakit ilerliyor fakat kimse farkında değil. Esasen zaman ve mekân kayıtları altında saadete vusul kabil midir? Buradaki neşeyi doğuran âmillerden biri de bu nisyan değil mi?

Bir aralık bana,

“Neden ‘Seyyah’ diye imza atıyorsunuz?” diye sordular. İçlerinden biri zarif bir ima ile “Florya’ya gittiğiniz için mi yoksa? Doğrusu ya devr-i âlem gibi bir şey!..” dedi. Cevabım hem doğru hem gülünecek kadar garipti.

“Hakiki sebebini ben de bilmiyorum!” dedim.

Dünyada en az ömürlü şeyler arasında, belki en başında saadeti buldum. İşte hiç umulmadık bir zamanda kendi kendine geliveren bu mesut demler de artık nihayetine ermek üzere. Vedamız da tanışmamız gibi samimi oldu.

Kalbim, paslı zemberekleri değiştirilmiş bir saat gibi kuvvetli ve ferahlı vuruyor. Çok yıldızlı bir sema altında göl-gemle baş başa eve dönüyorum. Saadete susamış gönlümde minnet ve şükranı benzer sıcak çarpıntılar var. Bir pervane ateşi nasıl cazip görüyorsa ben de dünyayı öyle tatlı ve şıtaba layık görüyorum. Acaba saadet denilen şey bu mu?..

Valide Hanı'nda Bir Muharrem Ayını...¹

İstanbul, "Muharrem" in hululünü goygoycuların meydana çıkmasıyla anlar. Bunlar, takvimlerden daha sağlam ve daha sadıktır. Muhit ve hava tesirinden kurtulmuş bir kronometre şaşmazlığıyla İslâm dünyasına matem saatinin vürudunu ihbar ederler. Bu haberden şehrin bütün sekenesi az çok müşabih ve müsavi hisler, intibalar alır. Bu tahassüste tahsil ve vukufun tesiri çok azdır. En basit halk tabakası bile "Kerbelâ" faciasını zübde itibariyle damarlarında ve sinirlerinde bütün ateşyle duymuştur.

Dün Sirkeci'de tramvaydan inip matbaaya çıkarken Babiâli'yi ihtilal günlerinin kapanıklığı içinde görünce birdenbire şaşırdım. Fakat Ali Efendi Sineması'na muttasıl "Acem" in önünde sıra sıra su fiçilerini ve bir tezgâhtan gelip geçene bedava sunulan bardakları görünce dükkânların neden kapandığını anladım. Bu anlayış aynı zamanda yeni bir tedkik seyahatinin programına başlangıç oldu.

İslâm tarihinin kanlı ve günahkâr bir sahifesini teşkil eden "Kerbelâ" vakası hâdis olduğu günden beri her sene Müslümanlar bu bir türlü onmayan yaranın kabuklarını koparırlar, kanatırlar "Hüseyin" in ızdırabını kendi vücutlarında ve kendi etlerinde yaşatırlar.

Muharremde tekkeler mateme aşinalık hususunda bütün muhitlerden daha hassastır. Daha arefesinde şeyh efendi mateme girer, sular kesilir. On bir gün hiçbir tarik ehli, sahurdan sonra birkaç kaşık hoşaftan başka bir damla bile su içmez. Şeyh efendi mihrabında, dervişler postlarında büyük teşbihleriyle yetmiş iki bin tevhidi ikmal ederler. Söz ancak pek lüzumlu zamanlarda ender olarak evde pek hazin ve ya-

1 *Vakit*, nr. 1715, 19 Muharrem 1341-22 Eylül 1338/1922.

vaş bir sesle sarf olunur. Evzaa, harekâta bile bir hüzün çöker. Geceleri *Hadika* okunur ve on bir gün hareme girmemek matem iktizasından sayılır.

Gece... Saat on. Kışı beklerken sahradaki susuzluğun acısını tattırmak ister gibi bütün dehşetiyle çöken bu eylül sıcağı altında bunalarak Valide Hanı'na çıkan yokuşu tırmanıyorum. Burada yol bozuk ve ışık az. Her adımda ayağım burkuluyor, sendeliyorum. Valide Hanı'nın medhali karışmış bir çile gibi insan düğümleriyle bağlı.

Üniformalar, parlak sırmalı kalpaklar ve silah parıltıları ile çerçevelenen bu kalabalık arasından geçmek de yorucu bir iş oldu. Medhal, mübalağasız bir kale kapısı idi. Duvarların altında oyulmuş dükkânları geçtikten sonra geniş bir meydana çıktım. Mazide azamet hissi kalpleri teshir eden ne kuvvetli bir duygu imiş. Mesela işte bu han bugün için harikulade bir şeydir. İstanbul'un bütün bekâr Acemlerini çatıları arasında barındırıyor. Burada dolaştıkça kendimi Kan Kalesi, Hayber Kalesi gibi efsaneler merkezinde sanıyorum. Mevkie hiç yaraşmayan elektrik ampulleri de olmasa, hayalim hiç sekteye uğramayacak. Buraya meşalelerin dumanlı kızılığından dağılan bir ışık lazım. Bu bin çatal lambalar, şalvarlı, camadanlı bir yeniçerinin ustura ile kazınmış başına oturtulan bir silindir şapkayı andırıyor.

Halkın tabur hâlinde yürüdüğü tarafa gidiyorum. Sol tarafta büyük mermer bilezikli bir kuyudan su çekiyorlar. Çıkrığın hazin, ağlar gibi bir sesi var. Ve ta uzaktan salavat uğultuları, semaların inleyişi gibi mehîb çarpıntılarla akse diyor.

Biraz daha ilerledikten sonra ziyanın bollaştığı ve kalabalığın son haddine vardığı bir yere geldik. Büyük ve ağır hülyalardan örülmüş müzeyyen cidarlı uzun bir mustatil

teşkil eden bu yerde diz çökmüş büyük bir cemaat vardı ve karşı tarafta siyaha bürünmüş bir kürsü duruyordu. Vaiz, Azerî Türkçesiyle "Muharrem"i meydana getiren vakayı tafsil ediyor ve cemaati uzun hıçkırıklarla ağlatıyordu.

Bu aralık dışarıdan gittikçe yaklaşan acıklı bir teganni, bir şekvâ baş gösterdi. Ayakta duranlar arasında hafif bir sesle söylenen: "Deste geliyor, deste geliyor..." kelimeleri sârî bir mırıltı gibi dolaştı. Çok geçmeden kapıdan acayip alemlî iki siyah bayrak ve serâpâ siyahlar giyinmiş bir heyet girdi. Bunların elbiselerinde de ayrı bir hususiyet vardı. Kimininki kürek kemiklerini açık bırakacak tarzda yapılmış, kimininki göğsünün kalp tarafını çıplak bırakacak surette biçilmişti.

Önde beş altı kişiden ibaret bir grup manzum parçalar okuyor "şah beyt" tabir ettikleri kısımları bütün heyet kimi demir bir sinekliği andıran zincir külçeleriyle sırtlarını döverek kimi boş bir sarnıç sesi veren göğüslerini yumruklayarak dem tutuyorlardı. Bir an geliyor teganni kesiliyor, ortada yalnız şaşıllacak bir vahdetle vurulan yumrukların gürlemesi, zincirlerin şingirtısı garip hatta acı bir ahenkle devam ediyordu.

Birdenbire tiz, yanık bir ses geniş temevvüçlerle Hüseyinî bir kasideye başladı. Esasen mühtezz olan sedanın heyecan ve bükâdan aldığı pırıltılı tırıllar insana ızdırab verecek kadar tatlı ve derin hazlı idi.

Dikkat ettim. Bayrakların üzerindeki alem yerine parmakları açık birer el resmi vardı. Birçoğunun kalpaklarında da ayasında "hâdim-i Hüseyin" yazılı bir el görülüyordu. Merak edip sordum. Maalesef mateme iştirak edenlerin de birçoğu bundan haberdar değildi. Nihayet vaazını bitiren zat çıkarırken müşkülümü halletti. Bunun Kerbelâ şehitlerine inzımam eden Hazret-i Abbas faciasına bir ima olduğunu söyledi ve "Hazret-i Abbas'ın ellerini kesmiş ve bir mızrağa saplayıp dolaştırmışlardı," dedi.

Vaizler değişiyor ve desteler teâkub ediyordu. Kenarda kôşede başları kanlı bezlerle sarılı muhtelif yaşta Acemler bîtâb dinleniyor. Şurada burada büyük semaverler kaynıyor, ardı arası kesilmeyen çaylar içiliyordu.

Merasimin çok heyecanlı olan kanlı kısmı artık bitmişti. Burada fazla kalmanın yalnız hafızayı aynı tekrarlarla istikrara davet gibi bir iyiliği vardı. Fakat ben esasen hemen yazacaktım. Ağır ağır çıktım. Uzakta şeffaf bulutların altında saklanmaya çalışan on gecelik ayın bile mazlum kanlarıyla yüzü kızarmış sandım. Ya Rabbil Millî saadetler içinde bu dinî faciayı hürmet gözyaşlarıyla karşıladık. Bilir misin ki bizi yarattığın vakit kalbimize bu iki zıt hissi birden ihata edecek bir kabiliyet vermemiştin. Tesadüf senin muradın haricinde olsa idi "Muharrem" bize bugünkü kadar acı gelmeyecek idi. Zaferimize çok mu sevindik acaba? Acaba bu ağır başlı sürurumuzda bile Türk ve İslâm vakarına yaraşmayacak bir taşkınlık mı buldun? Ya Rabbil Affet, ordumuzu sana yaklaştıran bu harikalı zaferler hürmetine, Hüseyin'in aziz kanı, Al-i Abâ'nın büyük matemi hürmetine bize Muharrem mateminden başka acı, hele vatan acısı gösterme ya Rabbil..

Mahalle Bekçisi İle Mülakat...¹

Bir zamanlar hükümet adamlarından manasını hiçbir vakit tamamıyla anlayamadığım bir terkip işitirdim: "Hasbe'l-îcâb". Onlar, herhangi bir meselede içinden çıkılmaz bir noktayı sükût ile geçiştirmek için, istibdadlarını haklı göstermek için çaldıkları minarelere birer mazeret kılıfı geçirmek için hep "hasbe'l-îcâb" derlerdi.

Üzerinden günler geçti. İşte ben de ömrümde birinci defa olarak bu terkinin manasını anlıyor ve kullanıyordum...

1 Vakıt, nr. 1732, 17 Safer 1341-9 Teşrinievvel 1338/1922.

Dün gece, hasbe'l-icâb bir hayli müddet sokakları dolaşmak mecburiyetinde kalmıştım. Sema, yeniden boyanmış gibi cilalı, yıldızlarda maviye çalan, yakamozlu bir parıltı vardı. Gölgemle baş başa dolaşıyordum. Bizim sokaklarımız gündüzleri ne kadar vazî ve zavallı ise geceleri o kadar hazin ve ince bir mana alıyor. Karanlık, ay ışığı altında şeffaf fakat biraz loş bir peçe gibi incelererek evlere, kafeslere, cumbalara esrarlı bir duvak geçiriyor, gündüzün bir çöplükten az farklı olan bu sahaları uzak ve esrarlı beldelerin muhayyiledeki şiirleriyle söylüyor.

Kaldırımların birbirini tutmaz, tesviyesiz taşları üzerinde ayağınız burkulurken bile gönlünüzde affın taşıdığını duyarsınız. Buralarda gecenin en sakin, en alayıssız eteği yaşar. Bütün evler kurşundan bir uyku içinde ağırlaşmış. Kafeslerden sızan hafif ışıklar muhite seyredenlerin göğsünü sıkın kederli bir mana veriyor.

Seyrek yolcuların telaşlı şitabı, sokakların dalgın uykusu içinde muvakkat bir yakaza uyandırıyor, sonra yine sükûn, o bitmez tükenmez sessizlik çöküyor.

Semada birbirinden uzak yıldızlar bile nihayetsiz bir şekilde kırpışarak sonu gelmez bir muhabereye daldıkları hâlde, bu evler, bu köhne, birbirine dayanarak ancak ayakta duran binaların arasında yabancı, meçhul bir hava esiyor, sağdakinin solundan haberi yok. Aradaki zayıf yangın duvarı, iki komşuyu (Kaf) dağlarıyla ayırmış gibi...

Zaman zaman bu yorgun hatta ölgün sükûtu, bir polis düdüğünün tiz sedası çingiraklı bir ok gibi geniş kavislerle yırtar. Biraz sonra uzaklardan bekçinin ağır sopası fasılalı "dan, dan"larla buna cevap verir. Bu, tarafeynin anlaşmasını temin eden garip bir telsiz telefondur.

Bilmem nasıl oldu, hatırıma bekçiyi bulup bir mülakat yapmak fikri geldi. Sopa seslerini takip ederek yan sokaklardan birinde onu yakaladım.

Havanın harareti on dereceden aşağıya düştüğü hâlde bizim Murtaza, bir kutup kâşifi gibi giyinmişti. Murtaza, bütün mahallenin yalnız bekçisi değil aynı zamanda “veliyyü’l-mâ”ıdır da. Bu sebeple aramızda hoş bir aşinalık var.

“Selamünaleyküm Murtaza!”

“Alüykümselam... Sağ ol beyim.”

Bu bir selam şeklidir ki gündüz, gece her tesadüfte hiç değişmez. Dün gece de öyle oldu. Bittabi evvela neden böyle çok giyindiğini sordum. O, bunun farkında bile değilmiş.

“Ne bileyim ben...” diye cevap verdi.

“Haydi Murtaza, biraz beraber dolaşalım, sana yoldaşlık edeyim,” dedim. Çakmağının seri, küçük şimşekleri içinde parlayıp sönen gözleri memnun bir tebessümle doldu. Sopasını büyük bir gürültü ile taşlara çarparak sadece, “Sağ ol beyim,” dedi. Ve yine sopasını vurdu. Kendi kulakları kat kat yün sargılar altında ağırlaştığı için galiba bu ağır, demirli sopanın gürültüsü ona musiki yerine geçiyordu. Şimdi yan yana yürüyoruz. Sokaktan nadir yolcular gelip geçtikçe Murtaza cebinden çıkardığı elektrik lambasını yüzlerine tutuyor, teşhis eder etmez, söndürüyordu.

Mülakat hususundaki fikrimi beğenirken galiba biraz acele etmişim... İşte şimdi bu zât-ı şerîf ile nasıl bir muharere kapısı açmak lazım geldiği hususunda biraz mütereddid ve mütehayyirim. Nihayet, “Murtaza,” dedim, “senin baban da bekçi idi. Kim bilir belki deden de bunu kendisine iş edinmişti. Mahalleyi doğup büyüme suretiyle tanırsın. Ortalıkta nasıl bir değişiklik görüyorsun?”

Muhatabım, durdu; ümmilere mahsus o durgun nikablı keskin zekâsıyla sualimi bir müddet yoğurdu. Sonra, “Ne bi-

leyim ben beyim..." dedi. "Var işte; mahalle, bana babamın anlattığı mahalleye hiç benzemiye..."

"İyi ya işte, ben de sana onu soruyorum. Baban sana ne anlatıyordu ve sen bu değişikliği adım adım takip ederken neler gördün?"

"Dedim ya beyim... Mahalle, o mahalle değil... Evvelce bir mahalle, bir semt bir ocak, bir aile gibi idi. Her semtin delikanlısı, ihtiyarı birbirini tanır, birbirini severdi. Sokaktan bir ihtiyar geçse herkes ayağa kalkar, selam verir, elindeki çıkını alıp taşırlardı..."

Bu aralık yan sokaklardan birinden bedmest bir nara koptu. Murtaza birden bir rücu ile "İşte efendi, benim ilk bekçiliğe başladığım zamanlarda böyle şeyler de olmazdı. 'Mahallenin namusu var!' diye semtin delikanlıları toplanır, bu saygısızlara haddini bildirirlerdi. Rahmetli babam söylerdi, onun vaktinde mahallenin hiçbir işi mahkemeye düşmezmiş. İmam efendi kavgaları barıştıtır, komşu gerginliklerini ortadan kaldırırmış. Şimdi kapıbir komşular değil, bir evde oturan iki aile bile birbirini lazım geldiği gibi tanımıyorlar. İmam efendi, muhtarların eski nüfuzu kalmadı."

Muhatabım sözünün burasında başını, esef ve kedere delalet eder bir tavır ile salladı ve sustu. Köşenin dönemecinde dört kişilik bir aşına gruba rast geldik. Kısa birer "Merhaba!" ile selamlaşarak ayrıldık. Bunların hepsi bizim mahalleli idi ve ben üçünün adını bilmiyordum.

Biraz evvel bekçinin saf zihniyeti belki bilmeyerek ne kuvvetli bir ipucu yakalamış ve parmağını gelişi güzel bir hareketle fakat en sızlayan yaraya koymuştu...

Evet biz, galip unsur sıfatıyla hükümeti elde bulundukça cemaat teşkilatına lakayd kalmışız. Fakat unutmuşuz ki bu teşkilatın hakiki bünyesi, içtimai varlığın duvarlarının iki komşuyu (Kaf) dağları gibi aşılması muhal mânialarla ayırdığını ve bu iki kısmı birbirinden yıldızlar kadar uzak

iklimler, dünyalarla ayrı meçhul kereler döndürdüğünü söylemiştim. Ne yazık ki bugün kendi kendine hâsıl olmuş bir müesseseyi ihmal ve teseyyübümüzle yıktıktan sonra bugünden ona yeni bir ruh nefhetmek istiyoruz. Fakat unutmamalı ki bir harabeden bir mamure çıkarmak muhal değilse bile çok güçtür.

Cerrahpaşa Hastahanesi'ni Ziyaret¹

Memleketin havasında her gün artan mesut inkişaflara rağmen, henüz ciğerlerimizi bütün vüsatıyla dolduracak geniş teneffüslere imkân yok... Avareliği, serazadlığı dünyada hiçbir saadete değişmeyen kalbim, kendi ufkunda istediği gibi uçmaya kalkışınca, neticesi hüsrân oluyor. Bunların dolapta kaç tanesi kırmızı, mavi kılıçların kurbanı olmuş yatıyor...

Yazı, yaşanan ömrün bir parçasını, azap ve elem gibi gönül misafirlerinin birer tecellisini ihtiva etmezse nasıl ve niçin okunur?..

Cerrahpaşa Hastahanesi'ni hiç gezmemiştim. Bir gün anı bir kazanın doğurduğu bir ihtiyaçla şehrin تنها ve sakin bir köşesinde beşerî ızdırabların dindirilmesine çalışan bu müesseseyi gördüm.

Bu hastahane daha görmeden, intizamına, temizliğine, şâikane bir merbutiyetle mesleğine sadık kalmasına şahit olmadan benim gönlümde bir yerin, kıymetli bir sahanın sahibi idi. Çünkü burası şarkın en büyük sanatkârı, eğer tabir caizse "muallakat-ı elhân" dahisi koca Neyzen'i çamurlar ve kanlar içinde dünyaya tekrar getirmişti.

Dün, Aksaray tramvayının zıngırtılı sarsıntıları içinde oraya doğru ilerlerken hayalimde siliniyordu. Bu şefkat yu-

1 *Vakit*, nr. 1772, 27 Rebiulevvel 1341-18 Teşrinisani 1338/1922.

vasına bir şekil vermeye çalışıyor, zihnimde muhtelif mimarî heyetleri teressüm edip duruyordu.

Nihayet işte Aksaray dönemeci... Tramvay durdu, indim. Yanımda bir delil var. Berâberce polis karakolunun kıvrımını takip ettik. Yol hafif bir meyil ile yükseliyor ve her adımda biraz daha tenhalaşıyor.

İstanbul'un hakiki hüviyeti artık ancak buralarda yaşıyor. İşte bir mahalle kahvesi. Loş antresi ve daha tatlı, ruhanî bir ışıkla aydınlanan peykesi. Günün hemen her saatinde buralarda yaşlı birkaç zat bulunur... Sikke, destar, fes karışık bir ahenk ile birbirine mûmâs dama, tavla oynanır veya sedire yaslanmış gözlüklü bir hocanın okuduğu (ceride) bir vaaz gibi dinlenir... Bu numuneler de gittikçe ortadan kalkıyor. Cerrahpaşa bu ananeye sadık kalışı ile de ayrı bir kıymet iktisab ediyor.

Biraz daha yürüdük ve rehberim parmağını sola doğru uzatıp gül rengine bir bina silsilesini göstererek, "İşte Seyyah," dedi, "geldik."

Camları billur parıltılarıyla yanan bu binada sükûn ve huzur teneffüs ediyordu.

Kapıdan girdik. Mücella denilecek derecede parıldayan mozaikli koridorlardan akislerimizi seyrederek geçtik. Yine mozaikli bir merdivenden çıkarak sola döndük. Burada kurşunî boyalı kapıların muntazam bir safı başlıyordu. Her kapıda beyaz levhalar, dairenin neresi ve kime ait olduğunu gösteriyordu.

Biz idare odasına girdik. Burada hastahane müdürü Galip Beyefendi ile tanıştım. İlk aşinalığın nazik cümlelerinden sonra müesseseyi gezmek istediğimi söyledim. Bu arzum hemen is'âf edildi, çıktık.

Koridorlar hendesî bir intizam ile ve muntazam fasıllı kapıların çerçevelediği koğuşları gezdik. Burada sıra sıra karyolaların beyaz örtüleri içinde solgun ve biçare yüzleriyle yatan hasta yığınları vardı.

Burada eski ve yeni hastaları tefrik etmek için tablaların uzun uzadıya tedkikine ihtiyaç yoktur. Eğer hasta buraya vaktinde müracaat etmiş, fennin âciz kalacağı felaketli bir zaman geçirmiş ise daha ilk bakışta çehresindeki salah eserlerinden tanınabilir. Ben ilk koğuşun tedkikinden sonra bu neticeye vâsıl oldum.

Haricî koğuşlara girince, içimde eski bir yaranın sızladığını duydum. Buradaki zavallıların yüzde seksenini memleket için artık bir belâ, hem de püsküllü bir bela olan tramvay, otomobil ve kamyon gibi son moda ve son sistem (giyotin)'lerin kurbanları teşkil ediyordu.

Meselenin fecaatini arttıran cihet, buradaki yatakların çoğunu sekiz dokuz yaşlarında mini mini yavruların doldurması idi. İnsan bu manzara karşısında ihtiyarsız bir surette isyan ediyor. Bu yavruların selameti, kendilerinin irade ve tedbirinden ziyade etrafındakilerin omuzlarına yüklenmiş birer vazifedir. Bu insanlığın en basit ve iptidai bir emrini teşkil eden bu işi üzerine almayacak kim var?

Bizim memleketimizde tufeyli bir sınıf, "himâye-i hayvanât" cemiyetleri teşkil ediyorlar. Bunların icraatını kadehin garip bir istihzası şeklinde matbu olarak okuyoruz da... Aynı zevatın bugün müdafaa ettikleri şirketler, müesseselerin bu korkunç neticeleri meydanda dururken öküzlerin boynuzlarına ve atların kuyruklarına ait endişelerle çarpıntılar geçirdikleri iddiası insanın gayr-ı ihtiyârî dudaklarını büzüyor.

Haricî koğuştan sonra diğer muhtelif sahaları gezdik. Müessesenin cidden geniş bir ufku var. Binayı hemen hemen baştanbaşa kaplayan büyük balkondan karşıya in'itaf eden bir nazar, Adalardan güneşin battığı noktaya kadar bütün Marmara'yı ve bütün Keşiş'i, bir hamlede dolaşabilir.

Galib Bey'in esprisine nazaran burası "fukara sayfiyesi"dir. Tabir, hakikaten yerine masruftur. Buradaki hava, Adaların ılık rüzgârlarını aratmayacak kadar temiz ve rehâkârdır.

Hastahanenin muntazam bir bahçesi ve muhtelif hastalıklara ait yeni müracaatgâhları var. Bunlar, muvakkat birer merkez olduğu için hafif barakalardan ibarettir.

Bahçede hazin bir manzara gördüm. Bilmem ne zamandan beri getirilip bir türlü yerleştirilememiş kalorifer kazanları uzanmıştı. Müessesenin suları akmayan parlak ve müzeyyen musluklarından sonra bu, ikinci noksanı idi. Bu noksanları gördükten sonra müessesedeki nezafetin kıymeti nazarımda bir kat daha arttı. Koridorları, camları, duvarları böyle parlak denecek kadar temiz tutabilmek için kim bilir ne derecede fazla emek sarf olunuyordu?.. Ben, bu hadiseyi de pek yadırgamadım. Biz, Türkler esasen daima yokluklar içinde varlıklar göstermek için yaratılmış bir unsuruz...

Buradan sonra mutfağa geçtik. Büyük bir ocak üzerinde irili ufaklı yirmi kadar tencere kaynıyordu. Bu tenevvüün esbabını sormadım. Zira hastahanelerde muhtelif tablaya tâbi zavallıların böyle bir neticeyi zarurî bir hâle getireceği âşîkar bir şeydi. Müessesede en ziyade nazar-ı dikkatimi celp eden cihet, ameliyat odası oldu.

Buradan insan, gam, keder, yeis ve korku gibi muhtelif tesirlerle girer, itimat, teselli ve şifa gibi âmillerle çıkar. Çalışanlar içinde parıldayan eğri büğrü binlerce âletin manzarası karşısında ben de bir zaman böyle hislerle çalkandım.

Operatör Burhaneddin Bey, keskin hatlı çehresi ve insana emniyet veren sedasıyla muavini beyin sakin ve itidalli hareketleri çok ahenkli bir surette imtizaç ederek çalışıyorlardı.

Galib Bey'e hakkımda gösterdikleri lütuftan ve memleketin en yüksek bir şefkat yuvasına beni aşına ettiğinden dolayı teşekkürlerle ayrıldım.

Yıldız Bahçelerinde...¹

Hanedan tarihinin ferdi saltanat bahsine ait son sahifesini millet kapadı ve Vahdeddin, kanlı pençesini basarak bu intihayı firarıyla imzaladı. İcabında seleflerinden biri ve her erkek gibi kılıcıyla müdafaaya mecbur olduğu Harem dairelerini, nikâhlılarını, uşaklarını, ağalarını kendisinin ikame-te korktuğu bir muhitte bırakarak kaçan bu şahsa verilecek melun kelimeyi ben yazmaktan utanırım.

Tahta ilk çıktığı günden –İngiliz kaput ve kasketini giymek zilletini irtikâb ettiği– güne kadar devam eden devri Türk milleti, alnında bir siyah leke gibi taşıyacaktır.

Genç Osman bir çocuktur; fakat bir kışlanın soğuk, râtıb duvarları dibinde parçalanmaktan çekinmedi ve bugün gön-lümüzde bir kaçak değil bir şehit hatırasıyla yaşar.

Dün son hadiseden mülhem olarak Yıldız Sarayı'nı görmek arzusuyla uyanmıştım. Yalnız, üç senelik saltanatında bütün bir milleti kan içinde boğmaya çalışan zalimin pusu kurduğu bu yer, şimdi kuvvetli bir muhafaza altında idi. Oradan geçmek için yalnız *Vakit*'in Seyyah'ı olmak kâfi bir pasaport değildi. Kalktım, lazım gelen birkaç zatı gördükten sonra icap eden müsaadeyi aldım.

Kapalı, gamlı bir hava altında Yıldız Caddesi'nin bulvarını geçiyoruz. Bir tarafı Hamidiye Camii diğer tarafı Muzika-i Hümayûn Dairesi'yle başlayan son bölümden sonra cebimi yoklayıp bana verilen izin kâğıdını çıkardım.

Yol ince ve ıslak bir kumla örtülü. Her adımda hafif bir gıcırtı hâsıl oluyor... Muhafız dairesinin kapısında kolu nişanlı biri koşup geldi ve ne istediğimi sordu. Kendisine muhafız kumandanı beyin ismini verdim. Fakat o, "Şimdi her

1 *Vakit*, nr. 1774, 29 Rebiulevvel 1341-20 Teşrinisani 1338/1922.

şey değışti... Yeni gelenleri henüz tanımıyoruz. Hele buyurun da içeriden sorun!" cevabıyla iktifa etti ve omuzlarını sıktı. Beyaz yağlı boya duvarları yağmurdan biraz kirlenmiş iki katlı fakat çok teferruatlı bir bina teşkil eden bu daireye yeşil taflanların set set yükseldiğı bir medhalden giriliyor.

Beni az ışıklı fakat pek mufassal döşemeli bir salona aldılar. Bir dakika sonra da muhafız beyin odasında idim. İnce, narin yapılı muhatabım, omuzlarındaki mesuliyetin ağırlığını vicdanının terazisinde tartmış zevata has bir nazarla beni süzdü. Sonra bir zabıt çağırarak yanıma verdi.

Mermer merdivenler parlak ve damar damar katlarından inerek sağa saptık, burada birçok yollar, muhtelif dönemeçler teşkil ediyordu. İleriye doğru uzanan bir yol, saray hademesinin kalabalık dairelerini çerçevesiyor.

Biraz daha ilerleyince yüksek fakat tırtılsız bir suru andıran demir perçinli duvarlarla karşılaştık. Solda geniş kavisli bir kapı ve iki tarafında nöbetçi kulübeleri göze çarpıyor. Bir katlı, yayvan bir bina silsilesi de kapalı panjurları ile dargın ve abûs uzanıyordu.

Rehberim, "Harem dairesi!" dedi. Başımı kaldırdım, beyaz boyalı kafesleri ta yukarılara kadar bütün pencereleri kaplayan bu binada yalçın ve kıskanç bir ifade vardı. Bütün dikkatimle baktığım hâlde bu kafeslerin arkasında bir hareket, bir hayal fark edemedim. Bina o kadar yüksek ve kafesler o kadar sık idi...

Sağda büyük ve yine beyaz boyalı bir köşk yükseliyor. Yine panjurlar sımsıkı kapalı ve kapılar dargın. Ortada muntazam tarhlı ve bol çiçekli bir bahçe var. Kızıl yapraklı, ismini bilmediğim fidanların çerçeveslediğı sarı kum döşeli bir yoldan yürüyoruz.

Rehberim, "Tablakârlar dairesi ve mutfak," diye haber verdi.

Sultan Vahideddin

Bu mutfağın azamet ve ihtişamını görünce dudaklarım kısıldı ve karilerimin tahmin edeceği bir kelime ihtiyarsızca ağzımdan döküldü. Evet bu cephesi yüz adımdan fazla süren bir mutfaktı...

Buradan itibaren muntazam bir kuru ve yine o suru andıran duvar silsilesi devam ediyor, arada sırada ağaçlıkların arasından münferit ve bittabi süslü bir bina, yeşil yaşmağın-dan sıyrılarak gözüküyor ve sonra utanmış gibi tekrar yüksek bir ağacın arkasında kayıp oluyordu.

Konuşarak ilerliyoruz. Mevzuumuzu söylemeye bilmem hacet var mı?.. Yalnız aramızda sık sık “Nasıl? Nereden?” gibi sorguların tekrar edildiğini söyleyeyim, yeter.

Duvarların ta üstüne kurulmuş bir köşkün önüne gelmiş-tik. Muhatabıma “Bu nedir?” gibi baktım?

“Cihannüma Kasrı!” dedi. Evet adı üstünde bir yer. Fakat keşke bir de pencereleri halkın, milletin kalbine açılan bir “kıblenüma kasrı” yaptırılmış olsa idi... O zaman burası bir dalalet muhiti olmaktan belki kurtulurdu...

Cihannüma Kasrı, daha ziyade bir güvercin yuvası imiş ve şimdi, Boğazları, Marmara’yı ayakları altına alan bu yer-de güvercinlerin bekçileri ve memurları yaşıyormuş.

Sokak ortalarında, memleket uğrunda dövüşmüş şehitle-rin yavruları, anaları, karıları sürünürken, demek burada, bu koca kâşânede üç beş uşak “tedkik-i menâzır”la meşgulmüş...

Buradan birkaç dakikalık mesafe daha yürüdükten sonra meşhur havuzla karşılaştık. Bunun şeklini tayin etmek için hendesenin bütün tariflerini zihnimden geçirdiğim hâlde ifade edecek bir kelime bulamadım. Kâh daralan, kâh geniş-leyen ve her inhinada başka bir körfez, başka bir koy, koyu gölgeli yeni bir aşk yuvası peyda eden bu su parçası, hemen zeminle bir seviyede idi. Sathı, mevsimin sert rüzgârıyla mü-kedder bir alın gibi kırışmıştı.

Kıyılarda bir ailenin barınabileceği derecede sağlam ve büyükçe birtakım binacıklar vardı. Buraları galiba yüzen ör-deklerin yuvası olacak. Hele meşhur kuğu, cidden pek güzel ve muhteşem bir hayvan, sonra pek munis de. Biz sahile yak-laştığımız zaman o, yüz metreden fazla bir uzaklıkta idi. Bizi görür görmez süratle yüzerek geldi. Şüphesiz yiyecek bir şey arıyordu. Krem yaldızlı boynu müzeyyen bir istifham işareti gibi bükülmüştü. Kabarık kâfurî kanatlarında su damlaları pırıldıyor, kan rengindeki gagasının üzerinde ve gözlerinin et-rafında kudret elinin çektiği parlak sürmeler halkalanıyordu.

Yıldız Sarayı'ndan bir görüntü.

Karşıda Çit Kasrı, merasim dairesi, kapalı kapıları ve mühürlü topuzlarıyla memnu sahaların çıplak ve mücrim havası içinde birer mükedder yığın teşkil ediyordu.

Harem dairesini kuşatan sur tam bir dairedir ve devri için bir saatten fazla bir zamana ihtiyaç gösteriyor. İsimlerini rehberimin de bilmediği ikinci ve üçüncü derecede bir takım binalar ve köşklere sonra tekrar hareket ettiğimiz noktaya geldik.

Mabeyn mensubîninin dairelerinde lambalar yanıyor ve pencerelere dayalı meyus siyah ağalar kulaklarını da içerilerine alan kırmızı fesleriyle garip bir manzara teşkil ediyorlardı.

Dönüyorum... Hayalimde gümüş kollu billur avizelerin, sorguçlu şamdanların ürperdiği ve renkli fısıkiyelerin çağıl-

dadığı divanhaneler, misk ve amber kokan buhurdanların sıralandığı halvetlerin manzarası, kulaklarımda şeffaf, ipek peştamallı rakkaselerin asabı kamçıl原因an çalkanışları ve altın zillerin şehvî kahkahaları var. Fakat niçin?.. Kimin için?.. Bu zevk, hangi yorgunluğun, hangi hakkın karşılığıdır?..

İstanbul Gelin Oldu...¹

Yıllar vardır ki bu beldenin göklerine dulların hıçkırıkları, yetimlerin feryadı, ezilenlerin iniltisinden başka bir hayat eseri aksetmiyordu. Şehrimizin büyük bir kısmı, böyle derin bir matem içinde ağlarken dünkü efendilerinden çaldıkları haklarla azan bir alay nankör uşak, laternaları, sarhoş türküleri ve muhakkır tavırlarıyla açılan yaralara erimiş kurşun döküyorlardı.

Dünyada her zafer biraz içkiye benzer. Bu pahalı müsek-kiri içenler, başlarında fani hiçbir neşenin veremeyeceği dumanlı bir rüzgâr uğultusunu duyarlar. Elinde silahı, süngüsünde düşman kanı ve ayağında akın tozlarıyla bir beldeye girenlerdeki gurur sarhoşluğunun eserlerini, bu tatlı baş dönmeleri içinde dönmüş, büyümüş, her gün yeni bir zaferde parlamış Türkler mazur tutarlar; fakat üç sene üç ay, bu sokaklarda kuduranlar tarihsiz, adsız bir sürü idi. Muzaffer sayhalar, arslan gümbürdemelerini andırır, bizim duyduklarımız çakal ve köpek ulumalarıydı. Kılıç ve süngü asil çelik parçalarıdır. Biz onların çocuk başlarına uzandığını, kadın göğüslerine saplandığını gördük. “Muhammed”in doğduğu gün Kâbe’deki putlar yerlere dökülmüştü, bu hıyanetler yapıldığı an –her biri anlı bir serdar elinde parlamış– müzedeki silahların geçirdiği hicap ra’şesi, kim bilir ne feci ve ne uzun olmuştur?.. Üç sene evvel yaralı bir arslan gibi uzandığımız

1 *Vakit*, nr. 1790, 16 Rebiulahir 1341-6 Kânunievvel 1338/1922.

öz yurdumuzda gözlerimizin gördüğü ve kulaklarımızın işittiği işte bunlardı. Sezar ve İskender için destanlar yazanlar, yalnız şerefın bizde tecelli etmesini istemedi. Unutuyorlardı ki kuvvet ve cesaret, hüsün kadar cazip bir sevda annesidir. Bir gün geldi, garpta da birçok kalplerin bize ısınması mucizesini gördük.

“Neron”un zamanında esirleri arslanlara yedirirlermiş. Her gün biraz daha tekemmülünü iddia eden insanlık –binlerce sene sonra– bir ferdi değil koca bir milleti aç ve kuduz köpeklere yem etmişti.

Biz işte, Hipodrom meydanlarında nasıl parçalanacağını seyrettikleri adamdık; fakat biz, kızıl salyalı ağızları açık, üzerimize saldıran bu müfteris hayvanları yumruklarımızla ezdik. Bileklerimiz Musa’nın sihirli asası gibi kâh bir ejder, kâh bir yıldırım oldu. Yeryüzü on beş gün süren bir zelzele- nin gürültüleriyle sarsıldı. Doğu, üç yıl kanayan siyah bulutlu yaşmağını yırttı ve dünya tarihi yeni bir zafer kaydetti. Öyle bir zafer ki dünyanın mihverini değiştirdi. Bu sıklet altında bütün düsturlar yıkıldı. Teraziler parçalandı. Artık en kati zannedilen o muadelelerle milletlerin liyakati anlaşılmayacak, o terazilerle sadaka gibi yaşamak hakkı ihsan edilmeyecek...

Anadolu’dan sonra ikinci hamle ile Trakya’yı kurtaran büyük rüzgârın küçük dalgaları Akdeniz ve Marmara’dan aşarak bize de geldi.

Sular köpürdü ve sahiller beyaz köpükten sedef gerdanlık- larını takındı. İstanbul bayraklar ve kurdelelerden sor- guçlarıyla duvağı açılmamış bir gelin gibi en mesut gününü yaşıyor.

Galata, Beyoğlu hatta Tatavla bile bu kızıl gölgelerin şerefli sıyanetine sığınmış, “Yaşal”larla çalkanıyor.

Evet karilerim, gözlerinizi ovduğunuzu, bu hakikatin bir rüya olup olmadığını anlamak ister gibi durakladığınızı görüyorum. Rüya değil, bir hakikattir. Bugün "Yaşal" diye bağırانlar, bayrak sallayanlar, dün "Zito"larla gökte melekleri taciz edenlerdir. Ağızdan çıkan söze kıymet verdiren âmîl, göğsün içinde çarpan kalbin asaleti ve namusudur. Bu iki ulvî kayıttan sırasına göre sıyrılmasını bilenler için bunun ne ehemmiyeti var. "Zito" ve "yaşa", ikişer heceli iki kelimedir ve hançere ikisi için de aynı kuvveti sarf eder. Nabızlarında pak bir sülalenin, muhteşem bir tarihin darabânını duymayanlar millî gururun sırrına eremezler.

Mütareke akdinde İstanbul ahalisinden bir kısmı gülünç bir efendi tavrı takınmışlardı... Yukarıda iki günden beri İstanbul'u ziyneti her dakika biraz artan, pırıltıları biraz daha zenginleyen bir gelin diye takdim etmiştim. Evet, Payitahtın bugünkü hâlini bu kelimeden daha güzel ifade edecek bir tabir bulamıyorum.

Bir büyük şair, Bizans saltanatı üzerinde yıkılmaz, sarsılmaz tufanlara, zelzelelere karşı çelikten bir hisar ile göğüs veren bir devletin kubbesini kurduğumuz bu şehre "bî-ve-i bâkir" sıfatını reva görmüştür. Şair, tavsifinde isabet etmişse bana söyleyecek bir şey kalmaz. Dinimiz bir kadını ıslah için üç defaya kadar en büyük ceza olan talakı bile kabul etmiştir. Üç senelik bir hicrandan sonra bu tecdîd-i nikâh, herhalde çok derin ve çarpıntılı kucaklaşmaları davet edecektir. Hem zaten İstanbul bir mutallaka değildi ki... Zahiri gören gözler bir hullenin izlerini bile takip ettiklerine inanmakta muhtardırlar fakat et, sinir, ruh gibi bütün vücudun maddî ve manevî sahalarındaki engin temellükün verdiği zevki temaşa için öyle sanıyorum ki çok beklemek lazım gelmeyecektir.

İstanbul gelin oldu... Çok uzaklardaki burma bıyıklı nişanlısı bugün artık mızrağıyla duvağını açacak kadar ona

yaklaştı. Yarınki sıcak muânakayı dünyanın hangi fani kuvveti durdurabilir?.. Şark, kahramanlığı ile olduğu kadar cezbeli aşkıyla da meşhurdur. (İki gönül bir olsa, ayıramaz padişah.) hükmünü veren ağız bir Türk'ün, çarpıntıları bazen ölüm çanı, bazen de sevda mızrabı olan taşkın kalbine tercüman olmuştur.

Rüyamda Bana Dediler ki...¹

Ben diplomat değilim ve bütün Türkler gibi bu kelimenin telaffuzu kanımı başıma sıçratır. Her sahifesinde yeni bir destanın, başka bir şerefın bayraktan güneşleri tutuşan tarihinde bu yüksek şapkaklı soytarıların, katil bir örümcek gibi sessiz, fakat amansız dolaştığını görmüştür. Duman ve alev kuşaklı gaza meydanlarında kılıçlarını yıldırım çekiçleriyle dövülmüş birer şimşek yapmasının sırrını bilen Türk, hileyi bir türlü öğrenememişti. Haşa, öğrenememişti değil, bunu mertliğine, asaletine yakıştıramamıştı.

Türk, tolgasında zafer çelengi, mahmuzlarında şeref marşıyla girdiği her mecliste yeni bir tuzağa düşmüş, hilekâr diplomatlar, batakcı kuyumcular gibi onun tacındaki incileri çakıl taşlarıyla değiştirmişlerdi. Konferanslar, biraz arslan avına benzer. Fakat kayalıklarda gök gürültülerini andıran naralarıyla sultanlık dava eden çöl padişahlarının karşısında korkunç dakikalar geçirerek değil. Hayır hayır, onlar demir kafesler arkasında tırnakları sökülmüş, ağızları kenetlenmiş, arslanlıklarını unutmuş, zavalı hayvanları avlarlar, daha kıyası katlederler.

Ben işte bunları bildiğim için diplomat sözünü en zelil düşmanlarıma bir küfür gibi savururum. Ve yine bunun içindir ki bütün Türkler onları siyah heyulaları üstünde beyaz

1 *Vakit*, nr. 1820, 17 Cemayizelevvel 1341, 5 Kânunisani 1339/1923.

yakalıkları sırttan birer sırtlan gibi düşünürler. Beyaz eldivenlerle maskeli pençeleri karşıdan munis ve temiz görünür. Fakat düğmelerini açınız, karşılaşacağınız manzarayı, bir selhane kasabının ellerinde bile göremezsiniz...

Karlofça, Kaynarca gibi her Türk'ün beynini kaynatan konferanslar ve muahedelerde hedef kahpelikti ve ona doğru birer yılan gibi kıvrılarak giden yapışkan çamurlu yollarda riya ve yalanın siyah izleri birbirini silerek zincirleniyordu.

Dünyadaki kütüphaneler dolusu ahlak telkinatının yanı başında bu iğrenç, tavsif edilemeyecek kadar iğrenç zümre, buluttan serpuşlu ulu dağlar gibi yalancı bir vakar içinde ömür sürerler.

Onların indinde yalan, riya, kuvvet karşısında tezellül birer vasıta ve birer alettir. Kalplerinden hissi ve vicdanlarından insanlığı atmışlardır. Göğüslerindeki et parçası bir kaplumbağa kabuğu gibi sert ve hakarete mütehammildir.

Bunlar, avdetlerini düşünmeyerek bir dağa tırmanan yollara benzerler, attıkları her adım bir evvelkiyi unutturur. Ve çok defa düz bir yoldan gidilecek bir yere –kendilerine bel bağlayanları bin türlü yangın ve korkunç ihtimalleri karşısında bırakarak– en uzun ve en korkunç yoldan giderler. Ne gariptir ki bu serseri tırmanış, seyredenlere o şaşkın hareketlerle bir cambazlık gibi mahirane ve alkışa layık görünür.

Yunan'ın fistanlı sürülerini dünyayı sersem eden bir yıldırım afyonu içinde mahvettiğimiz güne kadar bu adamlar haydut çetesi gibi telakki olunanlara adeta yalvardılar. Biraz evvel istihfaf ve hakaretle bahsettikleri adamlara ellerini uzatmaktan utanmadılar. Ne zararı var, bir sonraki adım mademki bir evvelkiyi unutmak için atılıyordu...

Mudanya'da bin bir teminattan sonra nihayet işte "Lozan"da toplandı.

Kırk günden beri muhtelif mevzular üzerinde yalnız laf edildi. Avrupa, tek rakamla ifade edilemeyecek kadar çok defa ağzını değiştirdi; hatta bir kere nasıl oldu bilmem, gülünç bir mevkie düştüğünü kendi bile anladı.

Şimdi de sımsıkı sarıldıkları bir Adli Kapitülasyon meselesi çıkardılar. Diyorlar ki:

1. Sizin mahkemeleriniz hâlâ dinden mülhem kanunları tatbik ile meşguldür.

2. Hâkimlerinize az para veriyorsunuz, irtişaya meyyaldirler.

3. Hâkimleriniz şahıs ve fırka tesirinden azade değildirler.

Birinci itiraz saçmadır. Fakat hâkimlerimize az para verdiğimiz doğrudur. Yalnız bu doğruluğu tasdik ederken şunu söylemek isteriz ki onlara refah temin eden bir para vermekliğimizin başlıca sebeplerinden biri de Avrupa'nın ta kendisidir. Toprağımızın hazinelerinden, gümrüklerimizden hakkımızı vermeyen yurdumuzda kazanıp da hissemizi ayırmayan leş kargalarının keskin gagalarından zengin olmaya vakit bulamadık. Müsterih olunuz efendiler! Bu zarardan kurtulduğumuz şu günlerden sonra bu memleketin çalışan evladı alın terinin mukabilini alacaktır.

Fakat ey Avrupa murahhasları! Üçüncü itirazınızı nasıl, ne yüzle, hangi vicdanla ortaya attınız?.. Size İsmet Paşa kim bilir ne ağır hakikatlerden bahsetmiştir. Fakat sizin bu husustaki haksızlıklarınız saymakla bitmez ki... Saçı bitmemiş yetimlerin bile bu hususta şikâyetli bir sedası, onların bile sizden davası var.

Ey Avrupa murahhasları! Bundan iki sene evvel Berlin'de iki Müslüman ve iki Türk vuruldu. Bu cinayet büyük bir Payitahtın geniş, çok geniş ve kalabalık bir caddesinde yapıldı. Bu iki Türk'ün resmî rütbelerini söylemek neye yayar... Biz esasen davamızı yalnız insanlık esasına istinat ettiriyoruz. Bu kanlı vakalardan biri de Roma'da, bir başkası da İstanbul'umuzda oldu.

Berlin, Roma ve İstanbul caddelerini kızıla boyayan kan, aynı ırkın büyük evlatlarının damarlarından akmıştı. İki muhakeme cereyan etti ki bunlara yirminci asrın iki lekesi demek daha muvafık olur.

“Tayleryan” mehîb kıyafetli hâkimlerimiz karşısına fütursuz çıktı ve bir rüya gördüğünden bahsetti. Annesi ona demiş ki “Ne duruyorsun, Talat ve arkadaşları Berlin sokaklarında dolaşıyor; koş, onları tepele!”

Rüyanın bir istinatgâh, bir delil olması yeni bir şey değildir. Karanlık zamanların yalancı peygamberleri de mucizelerini ancak bu yolda izhar ederlerdi.

Dökülen kan, Türk’ün olduğu için bu mazereti kâfi gördünüz. Tımarhaneler bile bu karar karşısında kahkahadan uğuldadı. Behbud Han’ın masum ve mübarek kanı da böyle bir vakaya kurban oldu. Bütün dünya karşısında hâkimleriniz bir katilden daha şenî olan bu hükümleri vermekten çekinmediler.

Cübbesinin geniş yenlerinde salîb kabızalı sivri bir hançer saklayan milyonlar diyarı, bu katillere şehit ettikleri adamın kanını ve bedbaht yavrularının gözyaşlarını satın alır gibi milyonlar verdiler.

Ey ellerinin temizliğinden kinayelerle, telmihlerle bahseden Frenkler! Avuçlarınıza ve tırnaklarınıza bakın! Orada şu mini mini mazi içinde dökülen kanların kızartısını göreceksiniz ve aksi yüzünüze vurmuş gibi kızaracaksınız... Fakat biz o kanların ufkunda yeni, rehâkâr bir güneşin muhteşem tulûunu görüyoruz.

İntibahın pahası para ile değil elem, ızdırab, esaret ve bazen de böyle kanla ödenir.

Ey adaletimize emin olmayan efendiler! Ya susunuz ve yahut da adlî tarihimizde böyle feci bir vakanın emsalini gösteriniz. Biz, mahkemelerimizi ateşe vererek boynumuza geçirmek istediğiniz zincirleri bu yangının ocağında dövmeğe hazırız...

Halid Ziya Bey'in Nezdinde...¹

Uzaktan uzağa işitirdim; memleketin güzide bir sınıfı, muayyen fasılalarla üstat Halid Ziya Bey'i ziyarete gidiyorlarmış. Eserleriyle daha küçük yaşından beri kuvvetli bir ülfet, haşa, derin bir hürmetle tanıdığım bu zatı ben bir yaz günü kendi bahçesinde görmüştüm. Ömrümüzde birinci hadiselerin bilmem nasıl tılsımlı bir hâli var ki üzerinden seneler geçtiği hâlde, bu ilk aşinalığın bütün hududu hafızamda canlı ve taze kımıldıyor. Muntazam yaprakları bir oya gibi nazlı nazlı kıvrılan ağaçların yeşil fanusundan süzölmüş filizî ve serin bir hava içinde konuştuğumuzu hatırlıyorum. Ve öyle hissediyorum ki bu benim hayatımda hiçbir zaman mazi olmayacaktır.

Bir cuma günü bana, "Sen de gel" dediler. Tren saat biri çeyrek geçe kalkıyordu. Tam zamanında yetiştim. Kompartımanında Halil Nihad, Köprölüzade Fuad Beylerle diğer bazı zevat vardı. Lokomotif hışıltılı bir teneffüs içinde yükünü tartan bir hamal gibi vagonları sarstı; artık yoldayız. Sirkeci'den pek az devam eden mamur sahasından sonra acayip bir mimari silsilesi başladı. Vagonlar dolu, buğulu camlardan Marmara'nın ürpermiş göğsünü rendeleyerek geçen vapurların bıraktığı düz ve parlak izleri görünüyor.

Kumkapı istasyonunda ziyaretçilerin yekûnu arttı. Yalnız Şadi Bey'e yer bulmakta hayli müşkülata uğradık. Fuad Bey, her fırsatta iğneli bir kelime bulup söylüyor, heybetli şairi müthiş bir hicivle mukabeleye mecbur ediyordu. Halil Nihad, en büyük iltifatlarını cıgara paketine hasrederek duman bulutlarının cibinliği içinde kaybolmuştu. Ara sıra kontrol memurlarını kovalar gibi giren kuvvetli rüzgâr hamleleri, koca tiryakinin yaşmağını sıyırdıkça kendisini adam

1 *Vakit*, nr. 1870, 8 Receb 1341-24 Şubat 1339/1923.

akıllı görmek kabil oluyordu. Hammamîzade İhsan, ezanı hiç bitmeyen bir müezzîn gibi eli kulağında kâh sağına kâh soluna eğiliyor, Nihad'ı işaret ederek "Ter bıyıklar üstüne yaşamak tutunmuş dâddan" mısraını okuyordu.

Kafaları uygun yolcular, mesafe ve zaman kaydını, hatta ufak tefek seyahat zahmetlerini zihinlerinden silerler. Biz de öyle idik. Her saniye yeni bir nüktenin beslediği kahkahalarımız köşelere çarparak salkımlanıyor ve sonra görünmez bir sevinç yağmuru gibi tatlı ve sıcak dökülüyordu.

İstasyonları geçtikçe azalıyorduk. Artık evler de seyrekleşmişti. Kambur göğüsleriyle omuz omuza vermiş harabelerden sonra birdenbire genişleyen bu hudut, insana gözlerden içilmiş serin bir içki gibi lezzetli geliyor.

Nihayet işte Ayastefanos... Kösemenliği en gencimize bırakarak yürüdük. Hava güzeldi; fakat fasılasız yağmurlardan bütün yollar sarı, yapışkan bir dereyi andırıyordu. Lastiklerimizi Tanrı'ya emanet etmekten başka çare kalmamıştı. Nihad, dik kametini büken ve mevzun adımlarını karıştıran bu çamurdan hepimizden ziyade müştekiydi. Bereket hicviyesinin matlânını bulmadan kaldırımlı sahaya varmış olduk. Birkaç dakika sonra da üstadın kapısında idik. Sesinde tehditten ziyade sevinçli bir eda hissölunan küçük bir köpek mermer merdivenlerden aktı.

Aralıklanan kapının loş çerçevesi içinde üstat, mücessem bir tebessüm gibi göründü. Geniş alnının, o ilhamlar şahikasında çoktan başlamış bir sabahın muhterem halesi nefis bir çerçeveyle-bu çok manalı çehreyi kucaklayıp aydınlatmıştı.

Üstat, hepimize nazik, zarif bir cümle bulup söyledi. Sağ tarafta şarkın vakur renkleriyle dokunmuş bir odada gelişî güzel serpilmiş zannedilen fakat mecmûunda yüksek bir zevkin ahengi okunan yumuşak divanlara, rahat ve çok yastıklı sedirlere dağıldık.

Halid Ziya Bey'i yalnız eserleri ile tanıyanların mahrumiyetlerine acımamak, elimde değil. Çünkü üstadın her gün yeni bir sahifesi dolan büyük ve muhteşem eserine aşına değildirlir. İnsanlar arasında sivrilip yükselenlerin meziyetlerini ayırırken onlara çok defa yalnız bir cepheden bakarız: Filan çok güzel yazıyor, filan çok güzel söylüyor, deriz; fakat yazarken yükseldiği mertebeyi söylerken de muhafaza edenlere çok az rastlarız. İşte üstat, bu nadir doğanlardan biridir. Söylerken kelimelerini, terkiplerini, cümlelerini renk, insicam ve mümtazlık itibariyle *Mai ve Siyah*'ın herhangi bir sahifesiyle çekinmeden mukayese edebilirsiniz. Ne yazık ki yukarıda bahsettiğim bu büyük eserin matbu olarak ahlafta kalmasına imkân yok...

Bir aralık odaya iki delikanlı girdi. Üstat, gözlerinde şefkatle gururun imtizacından hâsıl olmuş bir parıltı ile tanıştırdı:

"Çocuklarım Vedad ve Bülend."

Halil Vedad Bey'in elini sıkarken büyük ruhlu babasının bir mensûresini hatırladım ve ihtiyarsız bir surette artık gözlerime müsavi bir irtifadan bakan bu yetişmiş genci Hürriyetin ilk günlerindeki hâliyle gördüm. Şen, cıvıltılı bir çocuk sesinin "Yaşasın hürriyet, dondurma isterim..." diye bağırıldığını duyar gibi oldum. Üstat, bu bir sahifeye mucizeli bir varlıkla dünyanın bütün muhabbetini sıkıştırmıştı. O kuvvetli ilhamın kaynağına yükseldikten sonra o muhitin neden öyle hudutsuz ve payansız olduğunu anladım sanırım.

Vaktin nasıl geçtiğini hiçbirimiz anlamadan akşam pencerelerden süzülerek omuzlarımıza pembe birer harmani atmıştı. Bütün eller yelek ceplerinde dolaştı. İleri ve geri saatler arasında mutavassıt bir had bulunup kalkıldı.

Halid Ziya Uşaklıgil

Dehlizde paltolarımızı giyerken içimde yaklaşan bir elemin üzüntüsü vardı. Üstat elini verdi, tevazuunu inciteceğini bilmeseydim bu kudretli eli içimden taşan bir hararetle öpecektim.

Yine Bir Bahara Erdik¹

Düşmanların blöfleri gibi birkaç şımarık kar savruntusundan sonra kış, felâketlerimizle beraber çekildi. Arada sırada biraz küskün bir sima ile nazlanmasına rağmen artık bahardayız. Papatyalar, gelincikler açıldı. İlk yaz, altın ve yakut kakmalı eteklerini gittikçe genişleterek çayırlardan dağlara kadar uzatıp seriyor. Dün uluyan rüzgârlar, şimalin buzlu inlerine çekilmiş, şimdi esen havada sevgili elleri kadar tatlı bir temas ve zarif bir kadın gömleğinin insanı sarhoş eden ince kokusu var.

Parlak tüylü yeni doğmuş kuzuların bile bu muattar hava ile başları dönmüş, oynaşıyorlar. Artık tramvaylarda kışın çirkin habercisi gibi sinen ağır, muşamba kokusu yok. Bir ay evvel bunların cigara dumanlarıyla mavileşmiş havasında boğulurken kendimi seyyar bir muhalliyetü'l-hevâ fanusunda sanırdım.

Her tarafta sarı, mor, pembe sümbül demetleri, menekşeler ve ismini bilmediğim uzun saplı sarı çiçekler satılıyor.

İnsanlar artık birer elbise hamalı olmaktan kurtuldu. Sokaklarda hep siyah ve koyu renklerden ibaret meyvus bir kalabalık akıyor. Tabiatte başlayan değişiklik halka da siyayet etmiş. Daha açık renkler ve daha hafif giyinişler görünmeye başladı.

Hareketlerde fazla serbestlik, soğukların kamburlaştırdığı, bozduğu vücutlarda gerilmiş bir yay gibi kıvrım kıvrım esneyen bir güzellik var.

Kışın, bol mantoların, kalın kumaşlı örtülerin kısıkanç kucağında kapalı kalan levent vücutlar, hüsûftan kurtulmuş aylar gibi bütün parlaklığıyla gözleri kamaştırmaya başladı.

1 *Vakit*, nr. 1891, 29 Receb 1341-17 Mart 1339/1923.

Ben, baharı, bu zümrüt taçlı sultanı, başlı başına bu me-
ziyeti için bile takdise layık görürüm.

Bu mevsimde deniz, kışla yazın paylaşamadığı bir şeydir. Bugünlerde ondaki kararsızlık işte bu yüzdendir. Ara sıra öfkelenir; fakat ak tolgalı sipahilerinde ne o eski cengâver hamleleri ne de kânunlara mahsus o hırçın naraların gürle-yişini aramayınız. O artık bugün şatosu yıkılmış, zalim kılıcı kırılmış bir derebeyine benzer. Evvelki azametini hatırlaya-rak bazen kızsı bile bu hiddetin içinde yeisin, mağlubiyetin kalp sedası da beraber akseder.

Ortada ruhlardan başlayarak dağlara, taşlara kadar yapı-lan bir inbisat ve neşe duyuluyor. Bugün renkler daha parlak ve daha derindir. Güneş yakmaz, rüzgâr ısırmaz. İstanbul, ahalisi, evleri, sokakları, hulasa bütün hududuyla bir sana-toryuma gitmiş gibidir. Yani bahar, bahar gelmiştir.

Evet, aziz kariler, bütün dünyaya sıra ile konak kuran bu dilber mevsim bize de geldi. Fakat bu gelişte başka bir şey var; söylenmeye, bestelenmeye değer bir şey... Her yıl bu zi-yaret mukadderdi ve hiçbir sene ondan mahrum olmadık. Lakin bu defa onu henüz açmış çiçeklerin mahmur kucağın-da değil, devlet kuşunun kanatları üstünde gördük.

Belki üç yüz yıl, belki ondan da çok bir zamandan beri bu memleket hududundaki yangınlardan ve kanlı çağlayan-lardan bu nazlı yosmanın saçları kavrulmuş, etekleri boyan-mıştı. Bahçelerimizde laleler, birer kan kadehi gibi açılır, bi-rer meşale gibi parlardı. Ah evet, dünyanın bu renk bayramı, bu güzellik düğünü içinde yalnız bizim vatanımız, alnında siyah bir çatkı ile hasta, takatsiz, süzgün bir kadın gibi do-laşıyordu.

Etrafında korkunç bir ihtirasın ispiroto alevleriyle tutuş-turduğu fena bakışlı bir sürü, gözlerini bu tazenin parmak-

larındaki ecdat yadigârı yüzüklere dikmiş meşum yağma satının hululünü uluyarak bekliyorlardı.

O yüzükler birer şimşek oldu ve dünya bir mezar taşının, vurduğu yerlerde zelzeleler koşturan bir şahmerdan gibi düşman saflarını tokmakladığını gördü.

Bugün vatan boynunda birer ur gibi taşıdığı vefasız topraklardan, her sene Anadolu'nun kan damlalarından birini boşaltan ufku gibi ruhu serap dolu allak çöllerinden kurtuldu.

Artık her sene arkalarından kara gözlüleri ağlayan nişanlı kafilelerini o cehennemlerin zift gibi kaynayan siyah vicdanlı yamyamlarına peşkeş çekmeyeceğiz.

Artık harap köylerin çamurlu sokaklarında yanık mektup almış analar saçını yolmayacak, sarı benizli yavrular hıçkırmayacak.

Artık Bedosaki'nin değirmenlerini Mehmed'in alın teri döndürmeyecek ve artık solgun ve mavi feraceli kadınlarımız çok yıldızlı derin gecelerde, bir mevsim bile beraber yaşamadıkları kocalarının mezarlarına giden yolu Allah'larına sormayacak.

Vatan, gönüller uğrusu bir diyar olacak, havasında, toprağında, suyunda ebedî bir saadetin çağıltısı duyulacaktır.

İşte, ey kariim, bu bahar, böyle müjdeler veriyor.

Ankara'da Hayat-1¹

Ankara, çilesini doldurmuş zengin gönüllü dervişler gibi alayışe, alkışa bütün fani hazlara tok bir ömrün beşiğidir. Burada hayat, mihnet kalburlarından süzüle süzüle sade öz, sade cevher kalmıştır. Burada öyle basit adamlar var ki mütevazı abasının altında bütün bir iklimin fikri, gayesi, imanı

1 *Vakit*, nr. 1915, 23 Şaban 1341-10 Nisan 1339/1923.

çarpar. Hayretten zevk alanlar, arzularının en yüksek mer-siyelerine çıkmak isterlerse buraya gelsinler. Adi bir man-tık çerçevesi içinden, cavidanî zevkin o müstesna hululün-den mahrum asrî güzelliklerden buraya teveccüh edecek bir nazar, hüsrân ve ızdıraba namzettir. Masallarda yanlış bir adım, manasız bir tasannu, bir kalp bozukluğu ile hazinele-rin birdenbire kömüre tahavvül etmesi gibi ve Ankara'ya ge-lenler, ruhlarına mefkûrenin mukaddes zırhını giyemezlerse gördükleri şey adi bir kerpiç yığınının ibaret kalır. Bu bel-de, zâirlerinden, iman kaynağından alınmış abdestler ister.

Memleketin ruhunu şu birkaç satırda çizebildimse ne mutlu. Vazifeme avdet edebilmek için biraz da fotoğraflık etmeliyim.

Karileri en fazla alakadar eden cihet, şüphesiz Ankara'da ömrün nasıl geçtiğidir. Ben, kudretim kadar bunu tespite ça-lışacağım. Bundan evvelki bir mektubumda şehri bir zarf ve halkı iki mazruf gibi göstermiştim. Bu, hakikate mutabık bir hâldir. Böyle olduğu için iki unsurun hayatını da birbirinden ayırmaya çalışacağım. Yerli halk çiftçi ve bağcıdır. Senenin muayyen zamanlarında çalışır ve daha çok evinde, kahvesinde oturur. Ömürlerinde kayda, tasvire değer bir şey yoktur. Esa-sen bütün yazımı yalnız onlara hasr emeline olduğum için bazı hususî çizgilerinden burada bahse hacet görmüyorum.

İkinci kısım, memleketin muhtelif yerlerinden muhte-lif ihtiyaçlarla akıp gelmiş olan zümredir. Yerliler maalesef bunlarla hiç temas etmezler. Üç seneden beri burada yaşı-yan dostlardan hiçbir Ankaralı ahaba malik olmayanları sık sık gördüm. Bilinmez nasıl yabancı bir hava onları müeb-beden birbirinden ayırmıştır. Fakat yanlış anlaşılmasın, bu ayrılık ferdî muamelede, hayat ve muaşeret tarzlarındadır. Memleket meseleleri gibi umumî ve müşterek sahalarda iki zümreyi dünyanın en kuvvetli ve mutlak bir imtizacı içinde birleşmiş görürüz.

Burada bir lokanta ve kahve hayatı var. Herkes birbirini evlerinden ziyade buralarda ziyaret eder. Rağbet gören iki lokantadan biri Merkez, diğeri Anadolu isimlerini taşıyanlardır. Kapıdan çok uzun boylu iseniz zarurî bir reverans ile girersiniz. Merkez'de iki veya dört kişilik masa yoktur. Burada beşer, onar oturulur. Hoşuma giden cihetlerden biri de yemek zamanında hazmın ağırlığı çökmeden başlayan musahabeleri dinlemek teşkil ediyor. Çok defa sağıınızda meşhur Diyar Ağa, solunuzda başka bir mebus ile takdimsiz, külfetsiz tatlı bir musahabeye başlarsınız. Ne rütbenizi kimse sorar ne de içtimaî vaziyetinizle meşgul olan birine rast gelirsiniz. Merkez Lokantası tam manasıyla Türk'tür. Duvarlarında çepçevre Uşak, Gördes halıları resm-i geçid nizamında dizilidir. Gazi'nin muhtelif pozda resimleri şuraya buraya yerleştirilmiştir. Çalakalem yapılmış levhalarda zaferlerimizin teâkubunu seyir için gözlerinizi kaldırmanız kâfidir. Yemekler mevâdd-ı ibtidaîsi itibariyle fena değil. Fakat pek tenevvüsüz. Sonra en büyük mahzuru bütün müstahdeminin Ermeni olması...

Sahibine neden böyle yaptığını sordum. Dudakları üzerinde bir gemi çapası gibi duran bıyıklarını mağrur bir mana ile bükerek cevap verdi:

"Uşaklık, Türk'ün elinden gelmez."

Mamafih şunu da söylemeliyim ki eğer Agob, Artin diye tevsim edildiklerini duymasa idim onların Ermeni olduklarını kabil değil hatırıma getiremezdim.

İstanbul'da bu milletin en büyük alameti olan esmer renk ve çok miktarda kaştan bunlarda eser bile yoktur. Ermeni ırkı burada hakiki evsafını müteaddit karışımlar neticesinde kayıp etmiş. İkinci cihet de bir kelime Ermenice bilmemeleridir. Kahvemi getirirken sorduğum birkaç sual içinde bu çocukların damarlarındaki kandan haberdar olmadıklarını anladım. İstanbul'da aynı ırka mensup ekalliyet çocukların-

da bu meşum hislerin ne müthiş bir inkişaf ve sirayet merhalesinde olduğunu düşünerek içimden kan gitti.

Ankara'da ömür, lokanta ve kahve arasındaki dar çerçeve içinde geçer demiştim. Kırathanenin bazı hususiyetine binaen onu bu mevzudan tecrit edeceğim. Evler, bizim bildiğimiz gibi hayatın bir kısmını kendilerine hasrettiğimiz aziz bir yuva değildir. Burada onlara birer mahbes denilse bile birer otel nazarıyla bakılıyor. Herkes bu azap ve işkence kafeslerine istemeye istemeye giriyor. Eşya son derece pahalı. Anadolu ve Merkez Lokantaları arasında büyük bir fiyat farkı var. Birinde elli altmış kuruşa doyan, ötekinde seksenden aşığı kurtulamıyor.

Benim burada en ziyade sinirlerimi oynatan yer, meşhur muhallebici dükkânıdır. Dışarıdaki beş kuruşluk şey –kırathane ile dükkân arasında üç adımlık mesafeye rağmen– on kuruşa satılıyor. Meslek icabı bu ekâbir yatağıyla mecburî bir rabıtam olmasa etrafından bile geçemeyeceğim. Bence oraya “gasb u garet yuvası” şimdiki namından daha ziyade yaraşacak. Şehirde salata yok. Çapa bıyıklıya bunun da sebebini sormuş, dünyanın en büyük istiğnasıyla: “Ne lüzumu var?” cevabını almıştım. Genç arkadaşların çoğu kinin-keştir. On beş yirmi gramdan başlayarak bu miktarı yüz yirmi beşe kadar çıkaranları gördüm. Sivri sineklerin ilân-ı harb etmedikleri bu serin mevsimde bu hadise, doğrusu beni korkuttu.

Evet sevgili kariler. Bu şehirde zevk yok, refah yok, taşkın eğlence yok. Fakat bütün bu fani hazlara omuz sarstıran İlâhî bir aşkın ruhanî vecdi, feyizli cezbesi var. Bu ezel çeşmesinden bir katre içip mest olanların gözlerindeki derin seveda ummanı gönül sahillerinde şıpıldadıkça masivanın bütün arzuları siliniyor, gönüllerde tek, yalnız, rakipsiz bir Leyla kalıyor.

Ankara'da Hayat-2¹

İki gün evveline kadar millî merkezimizde havalar, baharın ilk müjdecisi olan berrak renklerle açık, rüzgâr yalnız serindi. Bugün kalktığım zaman paltoma sarınmadan yatağımdan çıkamadım. Bulunduğum yer, Ankara sâkinini dostların gıptasını celp edecek derecede mazbut ve mevkili bir binadır. Pencereden bakınca şehri uzak bir deraguş ile kuşatan dağların bembeyaz tepelerini gördüm. Meğer insan, derisinden ziyade gözleriyle üşürmüş. İhtiyarsız dişlerim birbirine çarptı. Şimdi bu belde, içinde yanan mukaddes ateşe rağmen, bir dondurma kutusu gibi karlı dağlarla mahsurdu. Hava cereyanları birdenbire azmış, barometreler şaşırmış, hararet mikyasları apışıp kalmıştı. Kendi kendime, "Cânım İstanbul bu saatte kim bilir nasıl tatlı bir meltemin hafif esişleriyle mestûr?" dedim.

Evet, orada bahar rüzgârı, melek kanatlarının yumuşak yelpazelerinden uçan muattar birer nefestir. Bu aralık gazeteleri getirdiler. Koca bir serlevha: "İstanbul'da Kar!" Gözlerimi ovuşturdum ve mırıldanır gibi kıştan kalma eski bir gazete olacak diye söylendim. Tabi bir merak ile tarih ve gün taraflarına gözlerim dolaştıktan sonra ayaklarım suya erdi. Benim güzelim ne olmuştu acaba?.. Neye böyle kaşlarını çatmış, hırçınlığa başlamıştı?

Dinî kitaplarda riyazetin nefse, ezanın mahrumiyete katlanmanın ruh olgunluğuna, gözlerdeki fanilik perdesinin şeffaf bir hâle gelmesine yardım ettiğini okumuştum. Şüphesinden korktuğum bu hakikatin izlerini çehrelerdeki nuranî bir tecelli hâlinde gördüğümü iddia edemem. Fakat şurasını katiyetle söyleyebilirim ki burada en küçüğünden, en büyüğüne kadar herkes, bir merdivenin basamakları gibi uzun

1 *Vakit*, nr. 1921, 29 Şaban 1341-16 Nisan 1339/1923.

bir mahrumiyet müsabakası yaşıyor. Bir tarafta sıkıntıların tekâsüfû, diğer tarafta ruhî ihtiyaçların daima hüsrana mahkûm akıbeti teneffüs edilir.

Ankara'da derin ve dervişâne bir kanaatle bütün itiyatlar değişmiştir. Sonra bu hâl o kadar sârî ki insan yüksek bir cazibenin tatlı teslimiyetini duyuyor.

Tezeyyûn ve şıklık merakı kim bilir nerelerde kalmış. Herkes kalender. Miralay Moje'nin bile yarım şalvarı andıran Cezayir külotu ve kapanmış bir kâğıt fenerinden başka bir şeye benzemeyen kasketiyle bizim mütekait memurlarından kalır yeri yok. Babîâlî üslûbunda kandilli, çok geniş zaviyeli temennalar unutulmuş. Karşılaşan aşınalar sağ ellerini avuçları açık olarak kalpleri üstlerine basıp selamlaşıyorlar. Kim ne derse desin, ben bu tarzda bir "merhaba"nın daha candan, daha muhabbetli bir ifadeye malik olduğuna kanıim. Ben de buna "âmentü" dedim.

Rüyasında sevgilisini görür endişesiyle tek gözlüğüyle bakan ne kadar İstanbul çocuğuna rast geldim ki yüzündeki üç günlük sakal gölgesinin farkında bile olmadan dolaşıyor.

Bilmem hangi hakîm "İzdirablı seneler ikişer sayılır!" demiş. Benim buna ilave edecek yegâne sözüm "Haklısın!" dan ibarettir. Evet dün mektep sıralarında birer çocuk gördüklerimi burada pişmiş, maddî ve manevî varlığı itibariyle serpilmiş buldum. Şu üç sene, hepsinin dimağını ve kalbini bin bir maceranın yalçın ve keskin kenarlı macerasında yoğurmuş, bilemiş, yetiştirmiş.

Dün onlar, en hafif rüzgârlarla eğilen, yaprakları kuruyup dökülen birer fidandı. Bugün köklü ve mukavemetli birer ağaç olmuşlar. En korkunç fırtınalar, artık onları yıkamaz. Rüzgâr dalgalarının şiddetli hamlelerine sert ıslaklarla mukabele edecek bir hâle gelmişlerdir.

Daireleri geziniz; her memuru mühimmat deposu topçusu gibi işine merbut ve sadık görecekseniz. Bir gün işim düştü,

Emniyet-i Umûmiyye dairesine gittim. Bir zamanlar parkın karşısındaki koca binanın belki elli odasını işgal eden heyeti bir odanın dar ve mütevazı çerçevesine sıkışmıştı. Hepimiz biliriz ki İstanbul'da dairelerin kapıları sırma yakalı odacılarla kuşanmıştır ve bir kâğıdınız bir haftada ancak bir odadan ötekine götürülebilir. Burada mu'dil işler en kısa bir zamanda intaç ediliyor. Sözü dinlenir bir adam olsa idim bu yeni devlet ve hükümet tertibini bozmazdım. Büyük binalar, geniş ve rahat koltuklar, sırmalı nöbetçiler –ne de olsa insanız– bizi merasime, lüzumsuz külfetlere saptırıyor. Kaç yüz senedir bu malul kısır yolda yürüdük ne zararı var, biraz da tevazuyla iş görelim...

Şimdiki Ankara'nın haftada bir günlük münavebeye tâbi bir istirahati, pek masum cuma eğlenceleri var. Şehrin yakınında düz ve bir parça gölgeli sahaya çıkılıyor. Top ve çirit oynanıyor. Bu noktayı ayrı bir mektubumun mevzuu olarak saklayacağım.

Yukarıda bir parça gölge demiştim. Evet sevgili kariler, Ankara'da en az bulunan şeylerden biri de serin, gölgesinde barınılabilecek ağaçlardır. Burada ağaç yok denecek kadar azdır. Merak edip sordum. Mütenakız cevaplar içinde en ziyade aklıma yatanı suların fazla kireçli olmasından fidanların kuruduğu mütalaasıdır. Hatta eğer Chester Projesi kabul edilirse şimdi senenin sekiz ayında geniş bir bataklık teşkil eden ovasun'î göl hâline getirilecek ve ayağı Sakarya'ya verilecektir.

Benim zannıma göre şehirdeki gölgesizlik yalnız bu toprak kabiliyetsizliğinden neşet etmiyor. Hükümet konağı önünde birtakım ağaçlar var. Büyük sebeplerden biri halkın yazın bağlardaki sayfiyelerine çekilmeleri olsa gerek.

Bütün bu noksanlarla beraber millî merkez, çok ince ve derin manalı güzellikler gibi insana gittikçe hulul edilen,

hatta erilen bir sevda veriyor. Bir şemsiye ile telafisi kabil bir pürüz üzerinde ukalalık etmek neye yarar!.. Ankara gölgesiz, ağaçsız, belki meyvesiz bir memlekettir; fakat onun bize şahane lezzetini tattırdığı büyük zafer maidesinden sonra dünyada hangi meyveyi koparsak ağzımızın tadını bozmaktan başka bir neticeye varmak kabil midir?..

Ankara'da Zevk¹

Burada sinema yok, tiyatro yok, birçok Anadolu şehirlerinin bile mebzûlen malik oldukları sair muhtelif eğlence mahallerinin hiçbiri yok. Fakat mütehayyir değilim. Bir vali gittiği beldelerde ilk işi kahvehanelerin ve buna benzer meskenet yuvalarının istatistiklerini çıkartır ve memuriyet verdiği müddet zarfındaki terakki ve tedenniye artan ve ek-silen bu nev' müesseselerle ölçermiş. Bu harekette tamam ve mutlak değilse bile hakikatin bir izi bir şemmesi mevcuttur. Nitekim işte buradaki kahvelerin adedi, iki elin parmakları kadar bile değildir. Dünya kanaatlerinden birçoğunu tem-linden sarsan inkılâbımız, istinat ve manivela kollarını bu beldede kurduğu günden beri akla hayale sığmaz bir feragat, insanları ulvileştiren muhteşem bir kuvvetle çalışırken zevk namına, eğlence aşkına duraklar tesisinden uzak kalmış hat-ta bunları birer mikrop gibi muzır ve tahripkâr görmüştü.

Bir dostum söylüyordu, Kayseri'ye birkaç bin kişilik canlı muhaceret dalgaları akınca orada işsiz, güçsüz birtakım zavallıların barınması, vakit öldürmesi için üç kahvehane açılmış ve bu kitle, mâni zâil olup memnu avdet eder etmez onlar birer tezgâh hâline inkılâb etmiş. Kayseri'nin şöhreti sebeplerinden biri de bu değil midir acaba?..

1 *Vakit*, nr. 1932, 12 Ramazan 1341-28 Nisan 1339/1923.

Yazıma "Ankara'da Zevk" adını koyarken temiz bir eğlen-
ceyi nakle başlamakta mütevellit bir inşirah duymuştum.
İnsan ahlakî ve içtimaî bir gaye için bile olsa müteaffin çu-
kurlarda dolaşırken üstüne sıçrayıp bulaşan bir levsin ya-
pışkanlığını duyar, tiksindir. Böyle tatlı ve temiz bir zevki an-
latmak da bir zevktir.

Burada cuma, tam manasıyla bir bayram günüdür. Cebeci
ismiyle anılan saha da bir bayram yeri addolunabilir. Salın-
caksız, beşiksiz bir bayram yeri. Öğleden sonra şehir halkı
akın akın bu meydana şitâb ederler. O gün İstanbul treni
hareket ettiği için Cebeci, en kalabalık, en civcivli zamanını
istasyon dönüşünden sonra idrak eder.

Hıfzu's-sıhhaya fazla riayetkâr olanlar, Karaoğlan Çarşı
ve caddesinin duvarlarla muhât kaldırımlarını, bu gibi ka-
yıtlardan kendilerini azat edenler de Çankaya'ya giden çayır
yolunu tercih ederler. Birinde serbestî, muhtelif çaprazlar,
karşılaşmalarla biraz takyîde uğramıştır. Ötekinde insan-
lar rüzgârdan ve toprak yağmurlarından başka bir mâni ile
mücadeleye mecbur olmazlar. Ben, bir istasyon dönüşünde
açıktan gidenlerin hâlini görüp tartmıştım. Tedkiki aklıma
koyduğum zaman, ikinci ve mazbut yolu tercih ettim.

Karaoğlan Caddesi takriben beş metre genişliğinde iki ta-
rafı fakir ve bakımsız cepheli muhtelif dükkânlarla muhât
bir yoldur. Bir mukayese yapmak için İstanbul'un bütün so-
kaklarını hayalimden geçirdiğim hâlde buna benzerlerini
bulamadım. Kariler bu noksanımı affederler.

Bu yol, elli metre sonra sağa sapar ve oradan bir tepeye
doğru yükselen Ankara'nın yangın harabeleri bütün fecâ-
atiyle görünmeye başlar. Sağda kendi kendine hâsıl olmuş
hissini verecek kadar intizamsız başka bir sokak bozuk in-
hinalarla evleri delip geçmiştir. Tam karşısında 318'de yapılmış
muntazam, hatta güzel bir çeşmenin mermer cephesinde
sahanın yegâne mamurluğu ile yüz yüze gelirsiniz. Tepede

Selçuk tarzında kubbeleri ve Horasanlı kırmızı duvarlarıyla bir kervansarayı andıran büyük fakat bittabi harap bir bina var. Burası vaktiyle örtülü çarşı nevinden bir yermiş.

Buradan itibaren tahterevalli oynar gibi bir iner bir çıkarsınız. Coğrafyadaki yükseklik ve derinlik nazariyesine bundan iyi şahit olmaz. Yokuş ve inişlerde şaşılacak bir ahenk ve tenasüp gördüm.

Artık mahalle aralarındayız. Dikkate layık bir manzaraya tesadüf edince sorup not olarak yürüyorum. Başka bir çeşme başında su dolduran kadınlara rastladık. Güneşten yanmış ağır işlerden nasırlanıp çatlamış ellerinin acı, insana dokunan bir manzarası var. Hatta iyi dikkat etmeden testinin kulpu nereden bitip hatunun eli nereden başladığı birdenbire kestirilemiyor. Zavallı Türk anaları!..

Hep giden kabilelerle beraberim. Karşıdan gelen pek nadir. Hava açık; fakat soğuk. İstanbul'da bu mevsimde çayır çimen mangal kenarıdır. Mevlevihane önünden geçerken ruhanî sikkeli türbeleri görürüm ümidiyle pencerelere baktım. Boyum yetişmedi. Sağda cami mezarlığının demir parmaklıklı bir yerinde bin bir çeşit bez parçaları sarkıyordu. Orada kaydırak ve çizgi oynayan mini minilere bunların ne olduğunu sordum. "Sıtma Bağı!" dediler.

"Bu bezleri bağlarsanız hastalığınız geçer mi?" dedim. Hiç tereddüt etmeden cevap verdiler:

"Geçer."

Hele şükür doktor değilim. Yoksa eli oraklı açlık ve ölüm timsalini karşımda belirilmiş göreceğime şüphe yoktu.

"Cebeci", kenar mahallelerden de dışarıya taşan hayli uzak bir yer. Son ev sınırlarını geçtikten sonra Rus sefarethanmesini atlayarak meydana çıktık. Burası birkaç defa Taksim Meydanı kadar geniş ve düz bir saha. Yalnız zemini onunki kadar tesviye görmemiş ve onun kadar sert topraklı değil.

Çayırın ilk kısmı futbolculara, ikinci tarafı da cirit ve pehlivan meraklılarına hasrolunmuş imiş. Meydanda bir-biri arkasından allı yeşilli dilim dilim elbiseleriyle birer at cambazı ibişini andıran kuvvetli gençler koşuşuyorlar, topu tekmeliyorlardı.

Bu oyunu sevemediğim için merak edip tekniğini öğrenmedim. İzahat ve hüküm vermeyeceğim. Pehlivanların güreştiği sahada fazla kalmayı tercih ettim. Fakat orada da istediğim tarzda bir manzara ile karşılaşamadım. Bir defa pehlivanlar elbiseleriyle güreşiyorlardı. Herkes bilir ki pehlivan vücudunda elbise, kadının yüzündeki peçe gibi güzelliği, tenasübü öten bir perdedir. En müheykel ve adalı bünyeler bile giyinmiş halleriyle levant mahiyetlerini yarı yarıya kaybederler.

Çayırdaki üçüncü unsur, yalnız temiz hava teneffüs etmek, aşağı yukarı gezinmekle vakit geçiren kısım teşkil ediyor. Bunların yaş ve cinsleri muhteliftir. Mamafih burada kadın ve erkek arasında yabancı bir hava, bütün şiddetiyle esiyor. Açıktan açığa sırtımlar, imalar şöyle dursun biraz dikkatlice ve derin bakışların ısrarlı temerküzlerine bile cevaz yok. Peçeler kalın ve uzun. Yürüyüşlerde şehvî edalar, çalkanmalar yok. Herkes kuzu kuzu, kendi muhiti ve kendi havasıyla meşgul. Nadiren bura tabiriyle "Kengürü kapısı malı" birkaç alüftenin çirkin ve müstekreh manzarası gelip geçer. Yine nadiren masum ve platonik muaşakaların çok gizli, çok muhteriz izleri kâh bir tebessüm, kâh bir telaş veya bir sararma içinde teressüm ediyor.

Akşamla beraber avdet başladı. Baş başa vermiş mahrum delikanlıların ateşli gözleri yollardaki mini mini topuk izlerini, bir aşk neşidesinin tatlı satırları gibi süzerek yanıyor. Yazımı bir latifeyle bitirmek için ilave edeyim. Sâlih Efendi, meşhur kanununu en kestirme yoldan kabul ve tatbik ettirmek istiyorsa bütün Türk hududunu Ankara'nın tâbi olduğu şerâite duçar etsin; mesele kendi kendine hallolur gider.

Ankara'da Sazlı Âşıklar¹

"Ankara'da Zevk" serlevhalı bir yazımda şehrin masum birkaç eğlence vasıtasını sayıp göstermiştim. Bunlar az çok tenezzühe ait kısımlardı. Bu defa spordan gayri şeylerden bahse çalışacağım. Sarhoşluk yasaktır. Bu itiyada kuvvetli bağlarla esir olan zavallı bir ekalliyet istisna edilirse "Men-i Müskirât Kanunu" güzel ve gürbüz yavrular vermeye başladı, denilebilir. Evlerdeki gizli masalardan ve ancak pek az kısmın "dâhil-i dâire-i mahremiyeti" olduğu bir yerden başka müşterek içişe tesadüf edilemez. Bu esrarengiz yerin mahallini erenlerden ihtiraz ile meskût geçeceğim. Fakat pek cânım bir manzarası olduğu için tasvirinden vazgeçemeyeceğim. Erbabı bu satırları okursa nereden bahsetmek istediğimi pek güzel anlar.

Burası muhtelif kalabalıkların canlı dalgalar hâlinde çarpıştığı bir caddeye nazırdır. Tabi manzarasında insanda böyle bir şüphe uyandıracak hiçbir eser yoktur. Rakı burada pek kıymetli olduğu için yere dökülmez. Bu sayede ifşakâr bir kokunun etrafa intişar etmesi ihtimali de kalmamıştır. Sular karardıktan sonra birer ikişer hulul başlar. Yalnız şurasını kaydetmeliyim ki buraya girmek, Bektaşî dergâhından nasip almak kadar güç ve çetrefil bir iştir. Muhtelif imtihanlardan, tezkiyelerden geçmeden ve hele dergâh müntesiplerinden en aşağı iki zatın hüsn-i şehâdetine mazhar olmadan bu "zekât-ı mey" verilen diyara ermenize imkân yoktur.

İçerisi bir âlemdir. Girer girmez, hafızamda galiba Nâilî-i Kadîm'e ait şu beyit, birkaç asırlık tozlarını silkerek uyandı:

*Meyhânede bî-kayd-ı sifâl ile mey içmek
Ne meclis-i Dârâ'ya ne bezm-i Cem'e benzer*

1 Vakıf, nr. 1935, 10 Ramazan 1341, 1 Mayıs 1339/1923.

Ben, meslek icabı çok berbat meyhanelere girip çıktım. Zevkin, humarın her türlüünü görüp tattım. Fakat burada rast geldiğim şekilde bir “âlem-i âb”ın hayalimde yeri yoktu. Lehülhamd koleksiyon tamam oldu...

Bu biçarelerin hâlini, kanunu vaz’ edenler görse muhakkak memnuiyeti kaldırırlar. Kırmızı bir perdenin solgun harelî yırtmacından geçince garip bir manzara ile yüz yüze kaldım. Lamarina iki yuvarlak masanın üzerine uzatılmış geniş bir kalas umumi masa ve tezgâh yerine geçmişti. Duvarda kandilliklere benzeyen bir tahta mihlanmış onlar da bir masa, hem de imtiyazlı bir masa olmuştu. Fena, isli bir lambanın loş, sarı ve çok kirli bir ışıkla bulaştırdığı bu dar mustatîl içinde belki on beş kişi kadardık. İçeride bir mabed gibi derin bir sükûn vardı. Badeler –durun bari bu badeyi de anlatayım– çinko ve paslı teneke kupalardan ibaret olan kadehler nöbetle elden ele dolaşıyor, köşede göz kapakları şiş, bebekleri yarısına kadar süzgün ve kırmızı kirpik yerlerine kaymış bir bedbaht, muttasıl içiyor, nöbet falan dinlemiyordu.

Tabak yoktu, çataldan eser görünmüyordu. Elle koparılmış ekmek lokmaları küçük tepecikler hâlinde kalasın üzerine yığılmıştı. Leblebi, turşu gibi mezeler de büyük bir kalenderlikle yine oraya konulmuştu.

Buranın havasında biraz ahır, biraz kümes kokan ağır bir teneffüsle bir müddet kaldım. Rakının iyisi kötüsü değil, vücudu mevzubahisti. Teneke maşrapa, kalas masa bunlar pek sonra gelen şeylerdi. Gıdasını alan çekiliyor. Fakat bu garip mastabanın yekûn cihetinden şekline, mahiyetine hiç hâlel gelmiyordu. Bu aralık masanın üstüne fena, müstekreh bir şey düştü. Başımı kaldırınca ne gördüm bilir misiniz?.. Mümkün değil tahmin edemezsiniz. Bütün müstatîli kat eden bir sıırık ve üstünde muhtelif renkte tavuklar... Evet, evet horozlarıyla beraber bütün kümes halkı orada hazır ve nazırdı.

Yanımda ziftlenen arkadaşımı dürterek gözlerimle onları

işaret ettim. O, alışılmış bir manzaranın cazibesiz mahiyetiyle uğraşmaya üşenerek, "Ne zararı var?" dedi.

Rakının böyle içildiği bir yerdeki diğer eğlenceleri mukayese için sizi serbest bırakırım. Fakat çok yanılacaksınız, sevgili karilerim. Nitekim ben hâlâ nadir bir hazzın mesut sarhoşluğu içinde çalkanıyorum. Gördüğüm, duyduğum şey, o kadar nefis, o kadar lezzetli.

Dün gece Taşhan'ın altındaki kahve önünden geçiyordum. Kulağıma tatlı bir saz sesi geldi. Hemen pencerelere sokuldum. Buradaki halk tabakası, şehrin en basit zümresi ve askerciklerden mürekkepti. Büyük bir asma lambanın oldukça aydınlattığı sahada bir adam, ayak üzerinde dolaşarak uzun saplı, on iki telli bir sazı tıngırdatıyordu. Ben zaten bu sazların sesini çok severim. Tesadüfe bakın ki âşık Kemah şarkılarını, koşmalarını, semailerini birbiri arkasından okuyup çalıyordu.

Bir müddet bu hâl devam etti, sonra saz durdu ve hikâye başladı. Âşık kendi sorup kendi cevap veriyordu.

"Köse Hüseyin yolda gidedursun biz gelelim nereden haber verelim?"

"Ayvaz'dan!"

Meğer Köroğlu Destanını Anadolu'da masal gibi anlatmak âdetmiş. Yalnız bu adamcağızın galiba muhtelif hikâyeler kafasında birbirine karışmış çünkü Köroğlu'ndan bahse derken Aslıhan ile birlikte Çamlıbel'de at koşturduklarından dem vuruyordu. Hikâyeden bana ve size ne, değil mi? Mesele o sazın iniltisinde idi.

İçerisi hıncahınc dolu. Oturulacak bir karışık yer bile yok. Kapı yanında kırık bir camdan içerisini seyrederek hikâyeyi ve semailerini, müşâareleri dinledim. Bunların içinde cidden pek nefis parçalar vardı. İşte bir kıt'a ki ben son yazılar içinde bir eşine tesadüf edemedim. Âşık bu mısraları bütün zevkiyle ihsas ediyordu:

*Ay doğar ayan ayan
Yollara düştüm yayan;
Rüyana girmez iken
Koynuna girdim, uyan!*

Bu mısralar, hatta kelimeler musiki ile ne derin bir ülfet içinde kaynaşıyordu. Bu kıt'a kim bilir kimin?.. Fakat bence bütün bir şiir mecmuası kadar değeri, sârî bir kuvveti var.

Saz âşıkları, Anadolu'da hâlâ yaşıyor ve daima etraflarında hamaset hikâyelerinden kuvvetli bir içki gibi sarhoş olan bir köylü sınıfı, bir asker safı taşıyor. Türk'ün ölüm meydana gösterdiği harikalarda acaba bu kahramanca hikâyelerin kuvvetli bir gıdası, geniş bir hissesi yok mudur?

Çocukluğundan beri zihni bu müthiş çarpışmaların ahenkli hikâyesiyle dolan "Mehmed" in hayalinde acaba Köroğlu bir örnek gibi yaşamaz mı? Memlekette birçok mazi ananeleri ihya ediliyor. Bu hususta da faideli bir cereyan uyandırılrsa itikadımca büyük bir iş görülmüş olur. Dinlerken ben bile –bütün cemiyet farkımıza rağmen– küçük dağları yarattığıma inanır gibi oldum. Ruhumda membaini tayin edemediğim bir kahramanlık denizinin geniş ve engin medlerle yükseldiğini duydum.

Ankara Surlarında¹

Bugün cuma... Hariciyeden başka bütün daireler hummalı bir haftanın asabı berbat eden yorgunluğuyla mahmur, şuraya buraya dağılmış. Gazetecilerin istihbâra ait kısmı bu tatil gününün rehavetiyle diz dizedir. Vaktimi boş geçirmek için şöyle bir dolaşayım, dedim. Bütün Ankara, etrafı bir saatte gezilebilen bir yer.

1 *Vakit*, nr. 1942, 22 Ramazan 1341-8 Mayıs 1339/1922.

Geldiğim günden beri kale duvarlarına çıkıp beldenin umumî manzarasını oradan kucaklamak ihtiyacı zaman zaman içimde uyanırdı. Kısmet bugüneymiş. K r değneğini bellemiş gibi öğrendiğim Karaoğlan  arşısı yolunu tuttum. Burada iki taraflı küçük bir dükkân silsilesinden sonra yol ikiye ayrılıyor. Biri kalenin eteklerine tırmanıyor, öteki koyundan başka her Şey satıldığı hâlde Koyun Pazarı diye anılan sahaya kıvrılıyor. Ben, surlara gideni tercih ettim. Hisarların benim ruhumda çok asil ve çok mehabetli bir tesiri vardır. Ta küçük bir  ocuk iken bile onların yosunlu dişlerine içimde korkuya yakın bir ürperme ile alakadar olduğumu hatırlarım. Zamanla hayalim daha faal bir k şayişe mazhar olunca bu temaşada daha b   k bir zevk bulmaya başladım. B  le yüksek,  etin ve yalçın bir duvar karşısında miğferlerinin demir siperleri inik dev gibi kahramanların parıltılı tecess m n  de görürüm. Bana her mazgal, her taş ayrı bir maceranın, başka bir menkıbenin kitabesini söyler.

İşte ruhumda bu türlü hazırlıklarla çıkış başladı. Belde- nin kalesi vaktiyle iki katlı imiş. Tepedeki hisarlar zamana isyan eder gibi hâlâ ayakta. Yamaçların başlangıcında temellerine kadar yıkılmış ilk sur kademesinde acı ve mağlup bir ifadenin perişan cümleleri gibi dağınık bir hâl var. B   k, kocaman yontulmuş birer kayayı andıran temel taşlarında gözlerim hayretle dinlenirken hayalimden muzdarib, yorgun bir insan kitlesinin şikâyetli manzarası geçti.

Hava, hatırı sayılacak derece soğuktu. Esasen bu iklim yardımı da olmasa idi mümkün değil tırmanmak cesaretini kendimde bulamazdım. İlk kademeyi, ilk surun taş sınıfını geçtim. Artık yol tamamıyla dikleşmişti. Sağımda kilise gibi bir binanın çatısından sivrilen bir kalede silik bir saat kadrının müphem hayalini gördüm. Her adımda teneff s me tedrici bir s rat geliyor, yorgunluğum artıyordu.

Ankara hisarlarının başka hiçbir yerde görmediğim bir letafeti var. Duvarları ören taşlarda kırmızıya çalan bir renk dalgalanır. Öyle ki günün hangi saatinde baksanız orada akşam olmuştur. Gurubların bütün kızıl aksini emmiş gibi tatlı bir pembelik neşreder ve insan bu rengi duvarlar üstünde boğazlaşan delikanlıların kanlarından ebedî bir yadigâr kalmış sanır.

Yalnızım, yorgunluğumu paylaşan hiçbir yolcu yok. Manzaranın mahzun güzelliğine, uzlet ve inzivanın tatlı bir elemle ruhu saran ra'şelerini ekleyerek yürüyorum. Yol muntazam değil; buna patika demek daha doğru olur.

Zihnimde her adımda bir defa tekerrür eden bir sual var: "Buraya gelip giden valiler ne ile meşgul olmuşlar acaba?.." Hiçbir tarafında en küçük bir umran nişanesine rast gelmiyorum. Sonra bir zavallı Ankaralının söylediklerini hatırladım. O biçare yanık yüzlü vatandaş, bana sesinde dünyanın bütün inkisarlarını toplayarak bilmem hangi vali paşanın beş aylık memuriyetten sonra on sekiz araba halı ve tiftik mamulâtıyla beraber def olduğunu anlatmış ve çok şey söyleyen bu tavırla başını sallayıp omuzlarını sıkıştı.

Hele şükür işte karşıdan satrançlı örtüsüne bürünmüş bir kadın, başındaki tablanın muvazenesini bozmamaya çalışarak geliyor. Yanımdan geçerken sordum. Şehre yoğurt satmaya iniyormuş. Sözüm daha bitmeden o, işine geç kalanlara mahsus isticâl ile uzaklaştı. Esasen benim kıyafetim bura halkından biriyle konuşmaya da müsait değil. Onların garip bir âdetleri var. Hemşehrilerinden başkalarına "yabancı" adını takıyorlar.

Memleketi tanıyanların ifadesine nazaran Anadolu'nun hiçbir yerinde böyle bir telakkiye rastlamak mümkün değilmiş. Ankaralılar tam manasıyla eski bir tabire hak kazanmışlardır. Onlara çekinmeden "ecânib-giriz" diyebiliriz.

Kaleye artık yaklaştım demek. Aramızda ancak birkaç yüz kulaçlık mesafe kaldı. Uzaktan o kadar dilber ve pürüzsüz

görünen hisarlarda meğer ne derin çatlaklar, zaman tırnaklarının ne yaman izleri varmış. Taşlar bile ihtiyarlayıp çatlıyor, buruşuyor. Onlarda da henüz idrak ve izah edemediğimiz bir rûhiyet var.

Hisarlara iç taraftan çıkılıyor. Eskiden tehlikeli zamanlarda seri bir imdat için yapılmış yollar, ara surları, muhafız ve muharip kademeleri hepsi yıkılmış, toprak olmuş. Şimdi herhangi bir zâir, ihtiyata riayetkâr olmadan buralarda dolaşamaz. Belime kadar yükselen birinci kademedен eğilip baktım. Kerpiç ve çamur imtidâdlı Ankara, kararmış yosunlu kiremitleri ve geniş saçaklarıyla bilinmez, anlaşılmaz bir matem içinde uzanıyor. Bazen tek tük çamur yığını içinde beyaz badanalı, çivitle boyanmış duvarlı birkaç ev sırtıyor. Sonra yine kerpiç, yine çamur. Burada camiler de kubbesiz, yalnız Mevlevihanenin önüne tesadüf eden ve bugün tel örgülerle kuşatılan Yeni Camii'n mini mini bir kubbesi var. Benim gibi Süleymaniyelerin, Sultan Selimlerin muazzam kurşunî şahikalarını temaşa ile mest olmuş bir adama bu yumruk kadar kabarıklık, beldenin kamburu gibi basit ve mütevazı göründü.

Ankara'nın kendisi değil fakat etrafı güzel. Beyaz tırtıllı mor dağlar, kat kat çevrilen, döne döne sarılan bir kuşak gibi şehri kucağına almış. Dümdüz, ağaçsız, gölgesiz ovoidan sonra birdenbire yükselen tepelerde yüksekliği seven gönüller biraz tatmin ve sükûn bulur gibi oluyor.

Solda Cebeci Bayırı ve ta yukarılara asılmış duran Talingâh, başlayan bir umranın ilk merhalesini teşkil ediyor. Burada tatlı ve leziz bir su var. Ekâbir, içeceklerini oradan getiriyorlar. Membalar, şehre yaklaştıkça lezzet ve safiyetinden kaybediyor. Burada öyle sular var ki boğazınızdan geçen her yudum dişlerinizin arasında, dilinizin hisli derisinde tuzlu bir tortu bırakıyor. Elinde bardak tutan herkes bilâ-istisna yüzünde istikrahı ihsas eden bir buruşukluk hâsıl olur. Türkçe "Vakti saati gelmeyince olmaz!" diye bir dar-

bimesel vardır. Gerçi bunda meşru bir tevekkülden ziyade zararlı bir tembellik mahsustur. Fakat ne yapalım, bu şehir, bu darbimeselin en sadık âmili olmayı tercih etmiş.

Sağda yine askerî tesisatın umranlı kolonisi ve istasyonun muntazam binaları görünüyor. Bağlardaki seyrek köşkler, taşları düşmüş bir gerdanlık gibi karşı tepelere sarılmış yatıyor. Orada bu mevsimde henüz canlı bir kıpranma olmamış. Haziran ve temmuzdan sonra merkez, kızgın kayaların içinde kavrulurken orada bahar başlar, ıslak denecek kadar serin gölgelerde âlemler yapılmış.

Arkama baktım; gölgem ta karşılara kadar uzamıştı. Dönmek zamanıdır, dedim ve geldiğim yerden avdete başladım. Esasen karşı tepelerden koyunlar da ağıllarına şitâb ediyor, sakın akşam seması içinde çingirak sesleri ürpermelerle dolaşiyor, nokta nokta dökülen bir ahenkle ovaya doluyordu.

Bayram Topları¹

İkinci ezanlarının “Hayyaalelfelah”ı bu İstanbul baharının derin ve ilahî âsmânı içinde daha sönmeden, dört taraftan bayram toplarının tarrakaları başladı. Beynelmileliyet havanlarında dövülmüş kokain enfiyeleri, zehirli şıringalarının hezeyanları içinde minareleri birer sönmüş şamdan zanneden ve sahur davulundan bizar olanlar ne düşünüyor bilmem. Fakat ben, bu patlayışlarda dört seneden beri özlediğim bir istiklal bestesinin ruhu gaşy eden terennümlerini duyuyorum. İstiklal marşlarını belki sanatkârlar besteler; fakat onları en büyük îka-ı belâgatiyle ancak çelik dudaklı namlular okur.

Bugün bayram... Güneşi yine toplar ve tebriklerle karşılıyoruz. Bugün yüksek kubbelerin ruhanî sessizliği altında

1 *Vakit*, nr. 1951, 1 Şevval 1341-17 Mayıs 1339/1923.

secdelere kapanan alınlarımız Rabb'in huzuruyla yüz yüze kalınca, bütün Müslüman başları Musa'nın erdiği "Tur" gibi tecelli nurlarıyla yıkanacaktır.

Bugün bayram... Gönlümüzün mihrabında kandil yerine vatan yangınlarının meşaleleri, hayalimizde şehit kabilelerinin kanlı gömleği saflarıyla camilere dolduk. Bizim hakiki imamlarımız onlar, her biri başka bir şan tarihinin mübdii şehitler olacaktır. Rabb'in huzuruna bu kıymette rehberlik delaletiyle en evvel ve en çabuk çıkılır.

Evet, toplar patlıyor; bugün bayram... Çok eski bir maziden beri her günü başka bir Kurban Bayramıyla geçiren İslâm dünyası yarın ilk Şeker Bayramını idrak ediyor. Kaç yıldır misafirlerimize sunduğumuz şerbetlere evlerimizden verdiğimiz şehitlerin rengi ve kokusu ve arkalarından dökmüş anne, hemşire gözyaşlarının ateşi sinmişti. Yarın ilk defa dünyanın en büyük fedakârlıklarıyla dudaklarımıza serin ve tatlı bir damla sokulacaktır. Cihan tarihi, istiklalini bizim kadar pahalıya satın almış bir millet daha kaydetmemiştir. Vatanın göğsünü kaplayan bin bir gazanın nişanlarından artık başka bir yaraya yer kalmadı. İstiklal madalyasının büyük ve parıltılı varlığı, bu nişan tespihinin imamesi oldu. Bununla şereflerin en büyüğüne, rütbelerin en yükseğine erdik.

Dünya sofrasından bütün kuvvetimiz karşısında dervişane bir kanaatle istediğimiz bir lokmadır. Bir lokma ki onu tarihler başlamadan evvel kendimiz ekmiş kendimiz biçmiştik. Bu fidan aç ve haristi. Zaman zaman kanla suladık. Son zamanlarda ufkumuzda öyle kızgın bir zulüm cehennemi belir-di ki döktüğü ateş altında bayraklar sararıyor, ağaçlar kavruluyor. Dağlar, taşlar çatlıyordu. Bu filize gövdemizi gölge ettik ve ana damarlarımızdan birini onun köküne vererek kırmızı bir rahmetle besledik. Zaman zaman ülkeleri alevden orağıyla biçen istila ve zulüm selleri altında bile onu taze ve

yeşil bir bahar hediyesi gibi muhafaza ettik. Kürenin hangi hududu böyle bir cehennemle karşılaştı, hangi vatan evladının bu kadar yüksek bir iptilasına şahit oldu?..

Fedakârlık bu memlekette hakiki kıymetini bulur. Muharebelerde nispetsiz şerâitle insanlığın kuvveti üstünde işler gören öyle kahramanlarımız var ki bu hizmet ve fedakârlık anından sonra hatıraları bir defa olsun ziyaret etmemiştir. Bir kolu Sina Çöllerinin nankör hududunda kalmış nice kahramanlar, bu feragatlerini unutulacağını bilerek yapmışlardır. Ve bence en büyük kıymet de bu feragattedir. Herkes bilir ki bizim memleketimizde ne yüksek doğmuş vatan evladını mukaddes sakfı altına alan bir "Panteon" ne de malulleri mutlak bir refaha isal eden "Invalid" müesseseleri var. Şimdiye kadar biz şehitlerimizi unutmuş ve gazilerimizi ihmal etmiştik. Bizim köylerde davullar çalar ve asker toplanırken her genç gönül, iki ihtimalden birine nişanlanır: Ya gazi ya şehit... Bizde şehitlik gözlerde tüten ulvî bir mertebedir. Babalar, oğullarını bu vuslatı güç hasretin hikâyesiyle büyütürler. Onun için Anadolu'nun her köyünde bayramın ilk günleri kadın mezarları üstünde, -bir mezar olsun yadigâr bırakmayan- şehit oğullara dua ile geçer... Çünkü oralarda en az bulunan şey erkek mezarları, köyünde ölmüş erkeklerin mezarlarıdır.

Ya Rabbi! Henüz açılan bu bayram sabahının karşısında senin huzuruna yaklaşmaya çalışan gönlümle baş başayım. Ufukta sarı bir çizgiyle başlayan fecrin üstünde kıvrıla kıvrıla uzanan bulutlar, görünmez gufran buhurdanlarından tüten muattar dumanlar gibi ağır ağır yükseliyor. Hafif hafif esen ılık bir hava, melek nefeslerinin nevazisiyle pencereye öd ağacı ve amber kokularını getiriyor. Bu kokularda bilmem ne var; sinirlerime yayılarak bütün benliğimi istila edince, ruhum uhrevî bir kanat takınmış gibi yükseldiğimi duyuyorum.

Ya Rabbil Ezan sesleri başladı. Şark bütün takva ve imanıyla şimdi şadırvanların serin şırıltılı musluklarında musaffa ruhlarının kafeslerini, vücutlarını temizlemekle meşgul. Biraz sonra binlerce mabedin binlerce kubbesi senin isminin aksiyile inleyecek. Kudretlere karşı nusretle mübeşşir kıldığın habibinin ümmeti, onun şefaatine layık oldu. Bak, şu top seslerinde ne şevkli bir zafer sayhası var... Biz bu sayhalarda ezeli bir aşkın terennümünü duyarken küfür ile kararmış düşman alınlarda o korku ve riyanın buruşuk izlerini çiziyor, bugün patlayan toplar bizi Selim devrinin bayramlarına kavuşturdu.

Ya Rabbi! Senin yolunda ve senin habibinin bize emanet ettiği "Kur'an"ın düşman ayaklarından sıyaneti uğrunda atıldığımız o meydanda alnımızda nusretinin parıltısı ve elimizde "Arslan"ın Zülfikar'ıyla tek kaldık. Ayaklarımız altında yerlere serilmiş birkaç millete mensup düşman enkazı ve hudutlarımızda darmadağın kaçan bir sürü var. "Nusret"ini yerine ve Zülfikar'ı layık sahibine verdin, hamd olsun, Allah'ım.

Bayram Tebrikleri¹

Bayramın ilk günü İstanbul'da hayat, güneşten evvel başladı. Bir tarafta henüz sönmemiş yıldız parıltıları tek tük devam ederken ötede davulu ile sonu gelmez bayramlaşmalara dalmış bekçi, kafeslerde, camlarda zelzeleli zıngırtılar yaparak geçiyor. Tokmak durunca, davuldan daha gür bir ses, "Bugün bayram, namaza kalkın!.." narasıyla sokakları inletiyor. Bu da yeni bir usul galiba!.. Şimdiye kadar İstanbul'da müezzinlerin sokaklara dökülüp halkı salaya davet ettiklerini işitmemiş veya belki de ben bu vakitlerde uyanık

1 *Vakit*, nr. 1952, 4 Şevval 1341-20 Mayıs 1339/1923.

bulunmamıştım. Sabah ezanlarında "İbadet uykudan hayırlıdır," manasına gelen Arapça bir cümlenin ilave edildiğini bilirdim. Anlaşılan hutbeler gibi bunu da Türkçeye tercüme etmişler...

Bizim semtin sesi kadar hissi de güzel ve kabiliyetli bir müezzini var. Ezandan evvel kasideler okudu. Yatağında dinî terbiyemin görünmez fakat çok kuvvetli bir sarmaşık gibi sardığı vücudumun hazdan ziyade korku ve hürmete benzer hislerle ürperdiğini duyuyorum. Bu seste anlatan, niyaz eden, naz olup cilvelerle kıvrılan hulasa teheyyüc dehizlerinin hepsini dolaşan bir eda vardı. Bu ses baştanbaşa sanki özgün bir maceranın hikâyesiydi. Dirseğim yastıkta, başım avucumda bir sevda fezasının dağınık rüzgârları içine düşmüş gibiyim. Ruhumda renk olup yayılan, rayihadan kanatlarla sinirlerimi yelpazeleyen ılık bir heyecan uskuru dönüyor. Bu heyecan kuşunu ürkütürüm diye kımıldamaktan bile çekiniyorum. Seherler, zamanın ne kuvvetli bir hululünü taşıyor?..

Dallarda kuşlar, sokaklarda çocuklar uyandı. Yukarı mahallelerde hançerelerine henüz bulûğun pürüzleri çökmemiş çingirak sedalı yavruların tabur hâlinde çıkardıkları sesler, uzak denizlerin çakıllar üstündeki dinç teneffüsleri andıran körpe ve pırıltılı akislerle geliyor. İçimde biraz hasret ve biraz teessürle, "Âh ne güzeli.. Böyle mesut ve azat olmak ne güzeli.." diye mırıldanıyorum. Bir nokta hâlinde beliren bu gıpta gölgesi, yavaş yavaş büyüyor, teessür ve keder oluyor ve gönlümün fezası iri damlalarla dökülecek yağmurlu bir hava şekline inkılâb ediyor. Deminki saadetimi bir ses vermişti. Yine bir ses onu kederle değiştiriyor... Bu his medd ü cezri içinde bilmem nasıl bir tedaiyle toprakla başlayan ve yine toprakla biten insanlığı, şu fani vücut âlemini düşündüm...

Ortalık daha ağarmamış... Sokaklarda henüz gecenin ıslak dudaklarından kalma nemli buse izleri var. Önümde koltuğu seccadeli titiz müminler yürüyor. Şadırvanların önü, geç uyanan zümrenin serin mahfili olmuş. Sıvalı kolların beyaz gömleklerinde bir lahza gözlerim kaldı. Bu muslukların ne hazin bir şırıltısı ve etrafta uçuşan güvercinlerin ne sevdalı hühûları var. Mabed kapısındaki meşin kenarlıklı siyah perdenin âyetten çerçevesinden mahşerî bir kalabalık görünüyor. İçimde bir üzüntü ile nasıl bir secdelik yer bulacağımı düşünüyordum.

Büyük kubbenin altı, mahfiller, dış sofalar her yer dolmuştu. Ağır ağır sokuldum. Oturan dindaşlarım, hislerine yeni bir ortağın iltihakından memnun, sükün ve hatta neva-zîşkâr bir nezaketle sağa sola eğilerek yer veriyorlar. Nihayet bir yer bulup oturdum. Mihrabın üstündeki şule meyveli bil-lur bir salkımı andıran avizede söndürülmeye vakit bulunmamış birkaç kandil, kırpışan parıltılarıyla birer ateş böceği gibi yanıp sönüyordu.

Bu aralık üst kat mahfillerinde tekbirler başladı. Bu ikaz her göğüsten müştak bir cevap aldı. Mabedi birdenbire dolaşan "Lafza-i Celâl" lâhutî bir segâh dalgasıyla cidarlara görünmez oylar işleyerek kubbeye çarptı. Sedalar küçük kubbelerde seri ve keskin kavislerle büküle büküle orta kubbenin engin sahasında yayılıyor; orada bu uğultular, soğuk hava tabakalarına rast gelmiş buharlar gibi katrelenip bir gufran ses ve yağmuru hâlinde açılan avuçlarımıza dökülüyordu. Dikkat ettim, sağımda rengârenk mintanlı bir Bitlis çocuğu, solumda siyah redingotu, ipek çorapları ve muntazam çizgili çehresiyle birkaç yüz senelik bir aile ıstıfasının vârisi olduğunu söyleyen bir genç kılıyordu. Rütbelere, muaşeret farkları,

kafa kıymetleri hep dışarıda kalmıştı. Burada yalnız gönüllerin din aşkındaki müşterek seviyesi görülüyordu.

Sala verildi. Uzak gök gürültülerinin aksini andıran sağır bir uğultu içinde kıyam ettik.

Toplar atılıyor, ruhumuz maidelerle beslenmiş ve ibadetle yıkanmış bir hâlde Rabb'in huzurundan dönüyoruz. Mabetlerin kapılarından muhtelif istikametlere akan canlı nehirler taşıyor. Önümden yavrularını elinden tutmuş, babalığın cavidanî zevkiyle yüzü aydınlanmış efendiler geçiyor. Az uyunmuş belki de hiç göz yumulmamış bir gecenin sabahında olduğumuz hâlde bütün çehrelerde feyizli bir parıltı ve çok canlı bir çâlâkî görünüyor. Bütün yorgunluklar serin musluklarda alınan abdestler ve camilerde edilen dualarla yıkanmış. Şimdi kafeslerde saçları yakın temaslarla birbirine karışmış anne, zevce, hemşire başlarının intizarı başlamıştır. Kapılarda saçlarından renk renk kurdeleler, ipekler sarkan mini mini kızlar bekler... Ömrümde ilk defa bir çocuğa sahip olmanın insanı ne büyük bir saadet membâna erdirdiğini anlıyorum. Babalık hissi biraz kalbe sokulmuş, leziz bir içki gibi başa vuran bir muhabbet sarhoşluğudur. Öyle bir baş dönmesi ki bize emel dergâhı nasibinin feyziyle devre kalkan bir semâın vecdini verir.

Kulaklarımda top seslerinin bile silemediği tekbir uğultuları çalkalanıyor. Bayram namazı ne büyük ne ilâhî bir şey!.. Şiiriyle gönlüme, vecdiyle ruhuma, şuuruyla dimağıma altın çerçeveli cennet bahçelerinin ruhanî pencerelerini açıyor... Müslüman olana ne mutlu!

Boynumuzun Bir Günahı...¹

Mütareke'nin akdini takip eden acı senelerin içinde idi. Bir kış sabahı, ilk dersime yetişmek üzere evden çıkmıştım. Sulu bir kar yağıyor, deli bir rüzgâr kulaklarımı dişleyerek uğulduyor, çamurdan kaldırımlar görünmüyordu. Her köşede bir İsrafil nevbet çalarken sokaklar sancılanmış gibi inliyordu. Tramvay yoluna çıkarken, köşede başına geçirdiği ıslak bir çuvalın dar ve kısık saçağına sığınmış bir zavallı dilenci gördüm. Karışık sakalından yüzü fark olunmuyor. Fakat soğuktan morarıp büzülmüş eli avuçtan ziyade bir yumruk gibi uzanıyordu.

Elimde eldivenler, çantam ve arkamda muşambam vardı. Cüzdanımı çıkarıp ona bir hisse ayırmak bana o soğuk günde bir yük gibi geldi, yürüdüm. Fakat birkaç adım sonra zihnimde ateşli bir muhakeme ve kalbimde acı bir pişmanlık sızısı başladı. Fotin ve lastik mahfazaları içinde bile soğuğun ızdırabını duyan ayaklarımla onun çorapsız tabanlarını mukayese ettim. Bu düşünce yüzümde bir ateşle beni döndürdü. Yaklaştım ve o donmuş avuca bir kâğıt parçası bıraktım.

Duyduğum vicdan azabı içinde eğilip kayıtsızca geçtiğim için af dilemeyi bile düşünüyordum. Birdenbire gözlerim bu rengi anlaşılmaz ceketin iliginde taze kan bulaşığını andıran bir şey gördü. Biraz daha dikkatle bakınca kalbim intizamını kaybetti, şakaklarımda iyi görünmez bir yumruğun seri darbeleri başladı. Gördüğüm şey, bir harp kurdelaşı, bütün tarihimizi bir tezhip şaheseri gibi altın çerçevesi içine alan büyük Çanakkale zaferinin yadigarı idi. Dört sene evvel bu millet, ölüme galip gelen, eceli korkutan kahramanlarına bunları dağıtmıştı. Bir madalya nedir? Yalnız bir zaferin hatırası mı? Benden buna verilecek cevap: "Ebediyyen hayır!" dır.

1 *Vakit*, nr. 1968, 20 Şevval 1341-5 Haziran 1339/1923.

Gazilerimizin göğsüne vurduğumuz bu zafer damgalarının üzerlerindeki yazıların, tarihlerin, tafraların, isimlerin belki başka başka şekilleri ve manaları vardır, fakat muharebe meydanında kazanılmış bütün nişanların üzerlerindeki bu muhtelif yazıları, resimleri kazıyoruz, hepsinin altından “Kahraman oğul! Vatan sana minnettardır.” levhası çıkar. Vatanızsız millet ve milletsiz vatan olmadığı için bu minnettarlık borcu doğrudan doğruya bu nişanlar ve beratlarıyla o dini tasdik ve ikrar eden millete, bize aitti. Allah için bu borcu ne namuskârâne bir surette ödüyorduk... Yüzüm kıpkırmızı dönerken omuzlarımda dünyanın azabını, boynumda iblisâne bir vebalin ağırlığını duyuyordum. Başımdan o hicranın günlerce sersemliği gitmedi. Sonra onları tek tek değil, cumhur hâlinde ve aynı perişan hayatta gördüm. Ayağını harcadıklarımızın koltuklarına sağlam bir değnek olsun vermemiştik; hürmetin hatta takdisin fevkinde bir hisle bugün hatıralarını tavaf ettiğim bu mübarek malullerden bir kısmı Anadolu gazasına da iştirak ettiler. Belki onlardan yüzünde bir toprak tümseği bile kalmamıştır. Bu cömert kardeşler, bizi bir mezar ziyareti borcundan da azat etmek ister gibi canlarını verdikleri, kanlarını döktükleri yerlerde hiçbir nişan bırakmadan Rabb’in huzuruna çıktılar.

Dinî bir kanundur, ecri Tanrı verir. Mahlûkların bu hususta atâ ve ihsanları değil borçları, sade borçları vardır. Onlar, arşın kubbesinde birer yıldız oldularsa bu mazhariyet fedakârlıklarının Allah indindeki makbuliyetindendir. Çocukları, zevce ve aile efradı bize kalmıştır. Vatan borcu “farz-ı kifâye” değildir. Onu memleketinin etrafına bir hudut çizmiş milletler, kâh kan damarlarından kâh canlarının yongalarından öderler. Bu iki mükellefiyet haricindeki vatanperverlikler, aşırılmış denecek kadar yok pahasına alınmış birer vesikadır.

Her sözün başında memleketi baştan başa sarsan feci yoksulluğun bir sakız gibi çiğnenmesi âdet oldu. Bir şey is-

tendi mi gözümüzün önünde bir fedakârlık hududu açıldı mı hemen o girizgâha saparız. Pekâlâ, madem paramız yoktur veya çok kıymetlidir, neden başka bir çare düşünmüyoruz? Teşkilatımız noksansa, neden bir telafi noktasını hedef ittihaz edip yürümüyoruz? Ve sa'y vasıtalarından onları mahrum ettikten sonra niçin caniyane bir pervasızlıkla haysiyetlerine el uzatarak şereflerine suikastlar yaparak dilencilige kadar düşürüyoruz?.. Dünyanın en büyük ordularını ilk defa seferber eden, bugünkü askerî teşkilata ilk numuneleri veren bu millete idarî teşkilat kabiliyetsizliğini izafe etmek küstahlığın da fevkinde bir densizlik olur.

Malullerimize büyük mikyasta bir refah temini belki istikbalin işidir; fakat şüphe etmiyorum ki bu hususta hâlin de büyük bir hissesi vardır. Burada birkaç misal ile tatbiki gayet kolay ve müsmir terfih sahalarını zikretmek pek mümkündür. Fakat bir gazete sütununun ne kadar yeri var?

Yalnız her memlekette tatbik ve Rusya gibi Bolşevizmin medd ü cezirleriyle sarsılan ülkelerde bile kabul edilen bir noktayı şuracıkta izah etmek istiyorum.

Her diyarda olduğu gibi bizde de kara ve su nakliye vasıtaları var. Bin bir elemin çarpıştığı başımızda hemen hiç müstesnasız püsküllü birer bela olan şirketleri bu mübarek sakatlara karşı vazifeye çağırarak da mı mümkün değildir?..

Bacağını Sina'da, kolunu Kanlısirt'ta, gözlerini Kutulamâre zaferinden sonra Mısır'daki cani kamp doktorlarının kanlı pençelerinde bırakan binlerce gazimizi bilete mukayyed tutmak, acaba çok mu büyük bir fedakârlıktır? Büsbütün istisna pek göze batacaksa, münasip bir fiyat farkını, onları tatyib için olsun, nasıl hâlâ düşünüp tatbik ettirmiyoruz.

Boyunlarında zalim bir shehevî kıskançlığın müebbet lallesini taşıyan haremağalarının Köprü müruriyesinden muaf olduğu bir memlekette bu istisna göze batacak bir kambur mu teşkil eder?

Para ve Şeref Değirmenlerinde...¹

Anadolu gazasının ayırdığı eski aşinalardan birkaçı, cömert bir tevazuyla bana düşen ziyaret vazifesini üzerlerine alarak gelmişlerdi. Uzun hasret senelerinin gönüllerimizde öyle birikmiş galeyanları vardı ki şöyle beş on dakikalık bir hasbıhal bizi doyuramazdı. Nitekim bu küçük mülakat, aç karnına ağza atılan leziz bir zerre gibi iştihamızı daha fazla açtı, ben de onlar da kalplerimizdeki muhabbet usaresinin kaynadığını kuvvetle duyduk.

Nihayet içlerinden en tez canlısı: "Ee!" dedi; "Vazife, vazife... Bıktık senin bu beylik itizarından. Bir gün veya bir gece bize hasretmek de bu vazifelerden biridir. Haydi bakalım, biz bu eski memleketimizi unuttuk. 'Seyyah'lığı rehberliğine göster."

Ne yalan söyleyeyim; bu haklı ve coşkun teklif karşısında on sene evvelki hayatımın tatlı ve makul derbederliğinden bir günü ihya etmeyi ben de cazibesiz bulmadım.

Bu yaz gününün artık azap şekline girmeye başlayan sıcak güneşi altında hatta akşam saatleri bile çekilmez bir bela gibi çöküyor ve kalın buhar tabakalarıyla maviliğinin saf rengi bulanmış sema, fağfur bir saç gibi İstanbul'un üzerine kapanmış hissini veriyor.

Beş arkadaş Köprü'nün yumuşamaya başlamış asfaltları üzerindeki nihayetsiz ökçe izlerini seyrederek yürüyoruz.

"Cenyo"nun önünden geçerken dostlarımdan biri kırmızı beyaz ebrulu bir direkten serpilen Türk bayrağını gösterdi ve "Direğin boyası ne güzel tutmuş; parıl parıl yanıyor," dedi. Ötekiler hep baş sallayarak tasdikten çekinmediler. Ben, iki sene evvelki aynı meyhanenin hayalini düşünerek dudaklarımı büzdüm. General İvanov adlı yirminci asır

¹ *Vakit*, nr. 1971, 23 Şevval 1341-8 Haziran 1339/1923.

“Donkişot”unun oradan topladığı alkışlar asi bir idrak ile kafamda uğulduadı. Arkadaşlardan birisi rengimin attığını ve mütalaalarının haricinde kaldığımı görerek, “Bu ne surat yahu? Sen de bir şey söylesene!” dedi.

Bir başkası, “Cenyo’da meğer bizim Papa Eftim Efendi’nin ümmetinden imiş,” mütalaasını savurdu.

O zaman dayanamadım.

“Bayrak direğinin boyası iyi tutmuş diyorsunuz. Çok doğru. Lakin biraz da sebebini araştırmak lazım. Bu sıırın üstünde bugüne kadar üç kat boya vardır. Biri macunlu aş boyası, biri de siz, dağlarda kanınızı dökerken ve bu meyhanede Yunan zabıtları hora teperken ona bulaştırılan mavi beyaz ve en sonra da şimdiki gördüğünüz renk sürülmüştür. Bu kırmızı rengi biraz kazıyınız, altından bütün hıyanet destanının iğrenç pişdarı, zelil matlaı Yunan bayrağı çıkar,” dedim.

Sonra ötekine dönerek, “Bu Rum’un Papa Eftim Efendi ümmetinden olmasına gelince, Allah’tan dilerim ki o ümmetin içinde buna benzer bir günahkâr bulunmasın!” sözlerini ilave ettim.

Zevke nezredilmiş bir günde bu mevzuda sözü uzatmak sonu ızdıraba varan ısırganlı bir yola sapmak olacaktı. Havaî birkaç cümle ile muhaveremizin mecrasını değıştirdim.

Şimdi Tünel’de birbirimize yapışmış bir hâlde zıngırdayan camların zelzeleli musikisini dinleyerek yükseliyoruz. Mukabil tarafta insan anaforundan kurtulup caddeye çıkınca bütün programsızlar gibi aramızda istikamet tayini hususunda bir münakaşa kapısı açıldı. Mütemadiyen tekrar edilen bir sual vardı: “Nereye gideceğiz?” Kimimiz Taksim Bahçesi’ne inmeyi, kimimiz Bomonti’ye kadar uzamayı teklif ediyordu. Daha şimdiden buram buram terleyen bir başkası da başlayan rehaveti içinde daha yakın bir yer intihabı fikrini ileri sürüyordu. Nihayet, “Haydi, Yani’ye gidelim!” dediler.

“Hangi Yani?” diye sordum.

Hepsi birden,

"Yani'ye işte... Kırk yıllık Yani'ye... Bir türlü Kâni olmayan Yani'ye!" diye işi şakaya bozdular.

"Şimdi İstanbul'un bütün zevk yerleri başka ad takındılar," dedim. "Sizin Yani'niz belki kırk yılda Kâni olamadı. Fakat şu son senelerde zannetmem ki ahdinde sabit kalmış olsun..."

Renkli camlardan örülmüş saçağı bir şapka siperi gibi uzanan medhalden girdik. Uzun dehliz تنها ve gürültüsüzdü. İç kapıya yaklaştığımız vakit daha karşıdan hendesesi bozuk kocaman harflerle yazılı Fransızca bir unvan okuduk: "La Maskot Birahane ve Lokantası".

Ben, bir şey söylemedim; fakat onlar arkamda bir mırıltı hâlinde, "Seyyah'ın hakkı varmış!" dediler.

Salon, aynı salondtu. Fakat tertibatı değişmiş, manzarasında adi ve zevksiz birtakım renkler hâsıl olmuştu. Beyaz örtülü ikişer kişilik masaların üzerinde kırmızı, mor, leylak, sarı, bilhassa sarı şemsiye hatta çadır büyüklüğünde kocaman abajurlar sarkıyordu.

Ömrümde ilk defa bir binanın da insanlar gibi namus ölçülerine tâbi olduğunu burada gördüm. Salonun içine kolonya ve birbirine karışmış diğer ıtriyanın taaffününü bir türlü gidemediği iffetsiz bir hava dolmuştu. Umumi -kadın diyemeyeceğim- dişileri ta karşıdan ihsas eden uçuk renkli, uçuk boyalı tuvalet, burada sanki eşyanın yüzüne yapışmış, içine sinmişti.

Prens azametiyle fraklar giyinmiş garsonlar etrafımızı aldı. Masalar birleştirildi. Birer kolera bayrağını andıran sarı abajurlar yakıldı ve tabaklarımız tepeden inen bu sarı ışıklar altında birer Çinli yüzü gibi midemizi bulandırmaya başladı.

Garsonların hepsi Rus'tu ve "Maitre"den başkası Fransızca bilmiyordu. O geldi, istediklerimizi söyledik; fakat hepi-

mizin gözlerinde aynı sıkıntı alametleri ve aynı karar parıltısı yanıyor. Yorgunluk içinde bu teklifi yapan arkadaşımız hepimizden fazla üzüldüğü ve konuşmuyor.

Köşede içerlek bir yerde “cazbant” cehennemî bir hava çalıyor ve bu kudurmuş musiki, kulaklarımızda kayalıklarda hücumla kalkan Kazan üzengili Kazak atlarının nal gürültülerinin tahribini yapıyordu.

Şişman arkadaş dayanamadı, “Çocuklar,” dedi. “Girdikten sonra hemen çıkmaktan hepimiz çekindik. Fakat görüyorum ki burada birbirimizi dinlemeye ne maddî ne de manevî imkân yok. Şimdi ilk siparişlerimiz biter bitmez kalkarız. Bu defa hiç itirazım yok. Ekseriyete tâbi olacağım. Bomonti’ye değil tek buradan çıkalım da isterseniz Fizan’a bile gidelim.”

Tembelliği yüzünden bizi buraya düşüren dostumuz hepimizin fikrini bu cümlelerde toplamıştı. La Maskot Birahane ve Lokantası’nı şeytanları bile bizar eden musikisi ve insana yıkanmak ihtiyacını veren bulaşık havasıyla kucak kucağa bırakıp çıktık. Dehlizlerden geçerken sağır duvarlar, içinde haysiyet, para ve şeref gibi kıymetlerin öğütüldüğü açgözlü bir değirmen gibi uğulduyordu.

Elveda Gecesi...¹

Kaç gündür gazeteleri, resmî makamları hep o işgal ediyordu. İki defalık temdîd, birçoğumuzda artık kanunun İstanbul’da tatbik edilmeyeceği kanaatini tevlîd etmişti. Meyhaneciler beyannamelerini vermiyorlar, verenler de kâğıtlarını muhataplarına bir hakaret addolunacak kadar sahte birtakım rakamlarla dolduruyorlardı. Mühlet günleri işte böyle ihmal içinde geçti. Dün akşam, matbaanın telefonları inkıtasız bir surette işlemeye başlayınca, arkadaşlara, “Yahu

1 *Vakit*, nr. 1979, 2 Zilkade 1341-16 Haziran 1339/1923.

ne oluyor? Çıngırak konseri mi var? Nedir bu zil gürültüsü?" diye sordum. Meğer Beyoğlu'nun düne kadar "Men-i Müskirât Kanunu"na perde arkasından omuzlarını sallayan meyhanecileri, gazinocuları ve bar sahipleri, bazı kat'î beyanattan şiddetli bir heyecan içinde kalmışlar ve galiba şefaathin için baş vurdukları yerlerden de makus cevaplar alınca hakikati öğrenmeye can atmışlarmış.

Kendi kendime, "İstanbul'un hayatında bu, büyük bir tahavvüldür. Kaydetmek lazım," dedim ve saat ondan sonra yola çıktım. Daha matbaanın eşiğini atlamadan ilk karşılaştığım manzara, beş kişilik bir sarhoş kafilesi oldu. Ayaklarına görünmez köstekler vurulmuş gibi sarsılarak yürüyorlar ve papuçları birer çengel hâlinde en düz ve mücella yerlerde bile takılacak bir vesile buluyordu. Dönüp arkalarından baktım. Mecnun bir bestekâr eserini andıran karmakarışık bir raks içinde yokuşu tırmanıyorlardı.

Sirkeci'ye inen yolda doğru yürüyen ne kadar az kimse kalmıştı. Sokak fenerinin demir sütununa bir şamandıraya yapışmış kazazedeler gibi sarılan iki sarhoş, ayakları kadar dolaşık dilleriyle, "Son geceye kardeşim!" cümlesiyle başlayan bir muhavereye dalmışlardı.

Meyhaneler de bu son gece şerefine kapatma kaydını unutmuşlardı. En kuytu yerlerdekilere en geçit mahallerdekilere kadar hepsi ağzı ağzına dolu kadehler ser-şârdı.

Eminönü'ne doğru yürüdüm. Matbaanın kapısında başlayan manzara temadi ediyordu. Aradaki fark, sallananlar adedinin gittikçe artmasından ibaretti. Köprü'nün üstünde asfaltlarda sarhoşluğun izleri müteaffin derelerden atlayarak geçiyorum. Karaköy'ün hanlara giden yollarındaki meyhanelerde Noel gecelerine mahsus kandil ağaçları yanıyor. Anlaşılan bunlar birer veda mahyası olacak.

Bundan sonra yaya yürümek iki defa yanlış bir hareket olurdu. Evvela, yol çok dikleşiyor; saniyen firkat, hicran

alevleriyle yanan bir "saki ve sahba" mecnununun hiç yoktan hiddetini celp ile belaya girmek ihtimali var. İnsanların kendilerine benzemeyenlere karşı duydukları fitrî nefret, bilhassa sarhoşlarda azami haddini bulur. O yılankavi medd ü cezirlerle dört adımlık bir yeri yüz adımda geçerken sizin kazık gibi doğru yürümeniz onu bihakkın kızdırır. İşte bu düşüncelerle tramvay bekleme mahallinde durdum. Oldukça uzun süren bir intizardan sonra Köprü'nün üzerinde büyük bir kara ıstakozunu andıran kıpkırmızı tramvay göründü. İtişe kakışa bindik. Mide boş iken kokuya tahammülü çok azalıyor. Tramvayın içine ispiertolu nefeslerden fena bir meyhane havası sinmişti. Yolcuların pek az kısmı adam akıllı oturuyordu. Birçokları kurşun gibi ağırlaşan başlarını ön sıraların arkalıklarına dayamış bir kısmı da pencere kenarlarına yaslanarak ateşli alınlarını seyrek dalgalandırdığı hava cereyanlarının serin temasına bırakmışlardı.

Galatasaray'a kadar Tepebaşı Barı'nın çok ışıklı, çok kalabalık medhalinden ve kepenkleri indirilmiş Perapalas'ın billur saçağında sarkan elektrik fanuslarından başka gözlerimi uzun uzadıya işgal edecek bir manzaraya rastlamadım. Fakat Büyük Cadde'ye çıkan kavsi döner dönmez, otomobil, tramvay, araba gibi şakaya gelmez ölüm timsalleri önünden kaçan insan kümeleri baş gösterdi.

Hava o kadar sıcak değil; fakat göğüsler engin bir pervasızlıkla aşağıya düşmüş ve etekler birer ihtilal bayrağı gibi yukarılara tırmanmıştı. Artık burada yalnız sarhoşlar değil, dudaklarına bir damla müsekkir sunmamış olanlar da yürümelerini şaşırmışlardı. Burada adımlarınız itiyadınıza göre atılmaz. Bulabildiğiniz sahaya adım uydurmak mecburiyetindesiniz. Bir adımınız mesela altmış santimetre ise ikinci otuz olur ve bu nispetsizlik içinde hareketinize zarurî bir tezelzül gelerek nihayet sarhoşlarla hem-reftâr olursunuz.

Midemde hafif bir akşam kahvaltısının zevalli bakiyesinden başka bir şey yoktu. Lokantalardan birisine doğruldum. Burada lokantanın manası biraz daha süslü bir meyhane demektir. Saat on biri geçiyor; fakat birkaç masada hâlâ kadehler gidip geliyor.

İstanbul'un meyhanelerde veda mahyalarıyla teşyi ettiği son serbest gecenin memnu ferdasını "Vakit", "Hilâl-i Ah-dar'a Müjde" serlevhası altında sütunlarına geçirdi. Fakat mensupları ve karileri nazarında bu müjdenin değeri nedir bilmem!..

Men-i Müskirât Kanunu, asırlarca süren bir iptilaya ne kadar tesir edecektir bilinemez. Fakat bu iptila muhtelif mümareselerle yaman bir cambaz olmuştur. Onun aşma kabiliyeti önünde en yüksek kale duvarlarının bir bahçe çiti kadar bile ehemmiyeti kalmaz. Sabık "Osmanlı tarihi" buna benzer misallerle dolu değil mi? Dördüncü Murad gibi azmi ile ta-assubu el ele vermiş bir hünkârın menkıbelerinin bugünkü tesiri, dudaklarımızda nihayet bir tebessüm dolaştırmaktan ibaret kalmıyor mu?..

Rakı, şarap ve ailesi erkânının asap üzerindeki uyuşturucu tesirine kanmayan insanlık, terakki eden fenni ile mütenasip olarak daha kuvvetli ve daha berbat zehirler keşfetti. Bizim memleketimizde morfin, afyon, esrar, kokain ve daha bilmem neler vâsi bir taammümle yayılmadı; çünkü bizde sarhoşluk, henüz biraz görenek, biraz taklit hastalıklarından addolunabilir. Herkesten ayrı, tam bir uzlet içinde ve yalnız sinirlerinin telezzüzü için içenlerin adedi çok azdır. Akşamcıların keskin itiyadında bile birkaç saatlik masa sohbetinin, meyhane âleminin büyük bir hissesi vardır. Korkarım ki bütün bu itiyatlarından birdenbire uzaklaşmaya mecbur kalanlar daha korkunç iptilalara tutulacaklardır. Şark,

esrarı öteden beri tanır, fakat diğer toz ve şırınga küülüne de bu memnuiyet mecburiyeti içinde aşinalık peyda edecektir.

Ben, tedkikten ibaret vazifemi bir lahza unutup dalmıştım. Zihnimde yine mevzuyla alakadar bir düşüncenin silsileleri akıp giderken yanı başımdaki masada birbirine çarpan kadehlerin ince ve ahenktar sesiyle sarsılarak dönüp baktım. Dört arkadaş ellerinde kadehleri toka ediyorlardı. İçlerinden biri aşkla bağırdı:

“Son gecenin, veda gecesinin şerefine!”

Ötekiler de aynı cümleyi tekrar edip kadehleri dudaklarına götürürlerken bir başkası: “Hem de bir yudumda!” diye ikmal etti.

Açlıktan Ölen Meslektaşım...¹

Hikâyenin kitapta yeri var mı yok mu bilmem; fakat benim gönlümde bütün bir iklimin sahibidir. Bir gün Peygamberimizin huzurunda bir çoban, uzun bir kamış üflerken Hazret-i Muhammed, Tanrı Arslanı'nın yüzüne hışımla bakmış ve “Ben sana demedim mi?” buyurmuş. Ashab tenhalaşınca Hazret-i Ali itâbın sebebini sormuş. Meğer bir gün Risalet-penah Efendimizin huzurunda otururken Kerremallahu Vechе, İlahî esrârın bir rüknüne aşına olmak dilemiş. Rabbin habibi, “Ya Ali!” demiş. “İzmârı güçtür, dayanamazsın.”

Fakat o ısrar etmiş ve nihayet esrar ummanının bir damlasına nail olmuş. O dakikadan sonra kalbinde başlayan ateş, bir kıvılcım iken bir yangın, bir yanardağ kadar büyümüş ve zavallı Ali'yi çöllere düşürmüştü. Gönlünün fezası bu sırrın hübübuna yetmiyor, büyük dalgalarla ifşa yollarını açmak istiyormuş. İslâm tarihinin talihsiz dördüncü halifesi, bir gün

1 *Vakit*, nr. 1985, 8 Zilkade 1341-22 Haziran 1339/1923.

"Ayn Zerka"da dolaşırken bir kuyuya rast gelmiş ve "Bari buna ifşa edeyim," demiş. Fakat daha birinci cümlede kuyu taşmış. Çobanın huzurda üflediği kaval, işte o kuyunun suladığı sazlıktan koparılmış ve terennümünde o esrarın İlâhî "sûz-i beyân"ı varmış. Eski edebiyatımızda "ney"den bahsedildikçe bu efsaneye telmihlerle türlü beyitler dizmek hiç geçmeyen bir moda gibi son zamanlara kadar hükmünü sürmüştür.

Bugün, aziz kariler! Benim de gönlümde böyle yakıp yıkan, fışkırmak isteyen azgın bir ateş var. Vicdanımın derinliklerinden yükselen kuvvetli bir ses bana muttasıl "Söyle! Söyle!" diyor.

Bir hafta evvel bu memleketin çocuklarına gençliğini, ömrünü vakfetmiş bedbaht bir muallim, zavallı bir meslektaşım, "ecel-i kazâ"ların en fecîi ile öldü; açlıktan öldü. Bir memlekette bir muallimin açlıktan ölmesi... Ya Rabbi! Bu ne acı ne korkunç bir felaketti!.. Gazetelerin bir kısmı o talihsiz arkadaşın akıbetini layık olduğu kadar yanık bir lisanla sütunlarına geçirdiler. Büyük bir şikâyet avazı, -bir sakf altında çalışan arkadaşlarından başlayarak- Muallimler Cemiyeti'nin duvarlarına çarpıp uğuldadı. İstidalar yazıldı, protestolar çekildi. Bütün bunların istihdâf ettiği şey, bu masum açlık şehidini mazlum kanına giren ellerin kırılması idi. Dünyada bundan daha meşru bir davaya bilmem nerede tesadüf edilir...

Neden sonra, yine gazetelerden birinde başka perdeden bir ses yükseldi. Bu hadiseye günün fıkraları arasında ancak beş günlük bir teehhürden sonra bir karış yer verebilen bir muharrir "Bu meseleyi neye i'zâm ediyorsunuz! Anadolu'da binlerce hanüman söndü, zafer gerdünesi alaylar üzerinde bir silindir gibi ezip çiğneyerek geçti. En bedbahtımız orada yaşayanlardan bin kere daha mesuttur," mealinde afyonlu

bir mütalaa ile İstanbul'un münevver ve şuurlu heyecanını uyuşturmaya koştı.

Ben, kendi hesabıma o açlıktan ölen, en büyük ve en yorucu meşakkatlerle kazandığı hakkı, sırf bir ihmale kurban edilmesi yüzünden yırtılmış midesi ve çökmüş gözleriyle Rabb'in huzuruna yükselen meslektaşımın ölümü kadar bu yazıdan da müteessir oldum.

Bu memlekete cebindeki nüfus tezkiresinden daha başka bağlarla merbut her Türk için bir vatandaşın ölümü acıdır. Van'da, Musul'da, Kütahya veya İzmir'de yükselen bir mezar matemiyle Eyüb'ün karanlık selvileri altında çürüyen bir vücudun kalbe doldurduğu hüznün arasında bir fark yoktur. Bu o kadar açık ve basit bir hakikattir ki yazmak neye yarar bilmem.

Fakat hayır muharrir bey, gözünüzden zamanın rengine boyadığınız gözlüğü çıkarınız da bu faciaya öyle bakınız. İzmir yolunda Yunan süngüsüyle parçalanmış cenazelerin başında ağlayan yetimler, medeniyet meşaleleriyle kundaklanan belde-lerin dumandan kararmış harabelerinde kıvranan zavallılar, Türk tarihinin kanlı bir sahifesiyle kefenlenmiş vatandaşlardır. Hilkatten beri her vatanın hudutlarında muharebe med ü cezirlerinin kan ve ateşten dalgaları böyle neticeler vermiştir. Viran ve ölümlü dünyada istila canavarının dişleriyle parçalan-
nan ordularca evladı için ağlamamış kaç vatan vardır?

Açlıktan ölen bir muallimin iane ile kefenlenmiş cenaze-si huzurunda bu haksız mukayeseyi nasıl ve niçin yaptınız? Anadolu'da sürünen kardeşlerimiz bize kendisinden şenaat ve zulümden başka bir şey beklemediğimiz alçak düşmanın bıraktığı acı bir mirastır. Burada açlıktan ölen hocanın ma-sum kanından ise Yunan'ın süngüsü değil, kim bilir hangi memurun paslı kalemi kızardı; cinayetin eserini o taşıyor.

Bu iki felaket arasında nasıl bir iştirak görüyor, bu cins-leri ve mahiyetleri büsbütün başka cinayetleri hangi mantık-la telif ediyorsunuz?..

Hak ve hakikat karşısında ilk vazife sizin gibi kalem sahiplerininindir. Dünyada hiçbir emel, hiçbir endişe o kaleme yan çizdirmemelidir. Ne yazık ki siz böyle yapmadınız. Fıkranız şayet bir gün daha teehhür etse idi belki "Etna" musibetzedeleri de mukayesenize dahil olacaktı!

Kat kat dolu mideniz ve yerinde keyfinizle yazdığınız bendi bir daha okursanız, şikâyetimin ne kadar haklı olduğunu siz de tasdik edersiniz. Bütün bunlarla beraber hedefinizde samimi olsa idiniz meslektaşımın matemiyile yanan göğsümü ellerimle basıp susacaktım. Fakat...

En aşağı şahsî meselelerde o kadar titiz ve affetmez gü-rültüler koparan kaleminizden biz o mazlum tabutun gıcır-tılarının ahengini duymak isterdik. Mademki bu "zülf-i yâr"a dokunacaktı, hiç olmazsa sussa idiniz. Bunların ikisini de yapmadınız ve durup dururken tezat uçurumlarında sürç-tünüz.

Anadolu facialarını yakından görüp sızlayan bir kalbe kendi elimizle öldürdüğümüz bu yeni vatandaş cenazesi önünde en hırçın bir isyanla haykırmak yaraşırdı.

Siz de bilirsiniz ki yaraların en onmazı, en çok acıyanı dost elleriyle açılanlardır ve düşmanın taşı çok defa dostun attığı gonca kadar ızdırab vermez. Unutmayalım ki bir hafta evvel midesinde gaddar bir açlık hançeriyle gömülen vatandaş, kendi kendine kıyan "Koruk" belediyesinin anûd reisi değildi. Bu mateme başkumandandan son neferine kadar bütün Türk milleti ağlamalıdır.

Göğsümü dayanılmaz bir ateşle tutuşturan hasbıhalimi bitirirken son arzumu da söyleyeyim.

Kanlı parmaklarının yakanıza yapıştığını ruhunuzda derin sarsıntılar ve uzun ürpermelerle duymanız lazım gelen bu şehidin -belki bilmeyerek çiğnediğiniz- toprağından günahınızın affını dileyiniz.

Ağlayan Keman ve Dilenen Marş...¹

Keşke o tesadüf olmasa idi ve keşke ben o manzarayı görmese idim... Her hatırlayışımda vücudumu bir ateş kaplıyor ve damarlarımda dolaşan kan, erimiş kırmızı bir maden gibi beni yakıyor.

Bu satırları okuduktan sonra, siz belki de çok mühim ve çok derin bir felaketten bahsedeceğimi sanırsınız. Hayır, aziz karilerim, bu basit bir his buhranından başka bir şey de olmayabilir; fakat mütehayyil bir kafa, muhtelif tecrit ve terkiplerle bundan bir elem efsanesi de çıkarabilir...

Geçen gün birkaç arkadaşın ibrâmıyla şehrin تنها semtlerinden birine gidip birkaç saat gölge sefası sürmeye karar vermiştik. Gecenin çok geç vakitlerine kadar uzun bir hicran içinde kirpikleri birbirine mütehassir kalanlar, sabah uykusunun ne demek olduğunu bilirler. İşte ben, o günkü uykumu bu meşum manzarayı temaşa için feda etmişim.

Sultanahmed Parkı'nda buluşacaktık. Akşamdan karar verdiğimiz yere şitâb hususunda ben hepsinden evvel davranmışım. Koca bahçede uzun saplı süpürgesine dayanmış, külotlu, çizmeli bir çöpçü kadından başka kimse yoktu. Ağaçların yapraklarını gecenin serin ve nemli rüzgârları temizlemiş, gündüzün tozlarından eser kalmamıştı. Yeni doğan güneş, dallardaki çiğ tanelerini hissolunmaz bir tebahur içinde eritiyordu. Sabahleyin her yaprak yeşil bir sadef gibi koynunda bir damla inci taşıyor ve bu dilber damlaların menşurunda ziya tahallül edince insan kendi kendine "Ağaçlar en kıymetli meyvelerini seherlerde veriyor," sözlerini zihninden geçiriyor.

Elimde ne bir kitap ne bir gazete vardı. Uzayan intizarın artık azaba yaklaşan sıkıntısını gidermek için bir vesile

1 *Vakit*, nr. 1995, 18 Zilkade 1341-2 Temmuz 1339/1923.

ararken gözüme birçok serçe ilişti. Cevval hareketleri, kesik fakat çok neşeli sesleriyle bütün bahçeyi dolduruyorlardı. Göğüslerinde siyah birer benek taşıyan erkeklerinin istisnasız hepsi de tüylerini kabartmışlar sonu gelmez bir niyaz ile dişileri kovalıyorlar, çırpınıyorlardı. Dikkat ettim, bunların hareketlerinde sevinç, iştiaak, işve, naz ve mestî gibi yalnız kendimize ait sandığımız şeylerin hepsi, hem de çok kuvvetli bir ihsas ile canlanıyordu.

Dudaklarımda hafif bir tebessümle daldığım bu temaşadan beni kaçışan kuşlar ve omuzuma dokunan bir el uyandırdı. Uykuzenlerden biri gelmişti. Arkadaşım saatine bakarak:

“Yirmi dakika geciktim, fakat bilsen...” diye başlayacak oldu. Ben güldüm ve “Beklediğime hiç müteessir değilim; serçelerin muaşeretlerini sizin tembelliğiniz sayesinde öğrenmiş oldum,” dedim.

Biz daha ilk cümlelerimizi teati ederken karşıdan ötekiler de baş verdiler. Hep beraber kalktık istasyona doğru yürüdük. İneceğimiz yeri içimizde yalnız bir kişi biliyordu. Aksi gibi o da dalgınlıkla bir mevkif atladı ve bize lüzumsuz ve programa dahil olmayan kısa bir izcilik ettirdi.

İndiğimiz yer, İstanbul’un artık azalan hususî renkleri içinde ve uzlet kokan sakin bir köşesi idi.

Bozuk ve dağınık taşlı bir kaldırımda ayaklarımız sürçerek yürüyoruz. Arada sırada yağmurdan kararmış boyasız kafeslerin arkasından keskin akortlu muhavereler geliyor, bazen de mutfakta bulaşık yıkayan bir kadının “Haberin var mı? Kederin var mı?” nihayetli şarkısına berbat bir âra nağme gibi karışan tencere, tabak ve kaşık gürültülerini işitiyoruz.

Yol, sokak nizamını kaybedip genişleyince çınar ve gölge sefası dağıtılan yer göründü. Solumuzda yosun tutmuş taşları ve alçak duvarlarıyla bir mezarlık uzanıyor, daha ileride yıldırımla yarısı budanmış simsiyah, malul bir selvi yükseliyordu.

Kahveye girdiğimiz zaman aramızda sandalye ve hasır etrafında dönen bir münakaşadır başladı. Kimimiz hasır getirtip uzanmak istiyor, kimimiz de bunun çok laubali bir şey olduğunu ileri sürüyorduk.

Ben, etrafın kalabalığını gözden geçirdikten sonra "Sandalye veya hasır; herhalde birisini intihab edin ve çabuk olun; zira biraz daha çene çalarsanız ikisinden de mahrum kalacağız," diye söylendim.

Elindeki sarı mini mini mangalı Lamarina masanın üzerine bırakan garson, biraz sonra omuzunda dürülü bir hasırla geldi. Şimdi, püskülün harekâtından bile kendisine bir hisse çıkaran titiz arkadaşımız müstesna olmak üzere hepimiz memnunduk. Laubali falan ama şu hasırlar rahat oluyor ves-selam. Ben kendi hesabıma, ilk defa bunu isteyen arkadaşaya içimden şükrediyorum. Pantolonun ütüsü bozulacak, ceketinin yakalarındaki zaviyelere seviye farkı gelecekmiş... Adam sen del.. Gönlüm kat kat olmasın dal..

Güneş yükselip sıcak arttıkça burada da müşteri çoğalıyordu. Öğleye doğru hemen hemen bütün masalar dolmuş, hasırlar dağılmıştı. Henüz koparılmış taze salatalıkların keskin kokuları serin bir rüzgâr gibi burnumuzu okşuyor, mideleri intibaha davet ediyordu. Şayet kahveci hesap pusulasına bir de iştiha ücreti ilave ederse hiç hayret ve itiraz etmeyeceğim.

Yemekten sonra etrafa nadiren ihlal edilen bir sükût çöktü. Herkes hazım ağırlığı içinde uyuşmuş gibiydi. Bu zamanlarda insanlara lakırdı söylemek, çeki taşı kaldırmak kadar zor ve külfetli gibi görünüyor. Yalnız arada sırada tiryaki hançerelerinin nefeslediği nargileler, birer nezleli leylek gibi uzun fasılalarla takırdıyor.

Muhit tamamıyla İslâm ve Türk olduğu hâlde kahvenin müşterileri arasında Rumlar, Ermeniler de hayli kalabalık. Yanımızdaki masada yedi santim yüksekliğindeki yakalığın-

dan çıkan boynunun istifhamı ve biçimsiz bir gaga gibi ile-riye atılan gırtlığının yumru pistonuyla acayip bir mahluk var. Karşısına yaslanan kalın kaşlı madamın kat kat gerda-nına, obur midesinin mikyası kadar kocaman salatalığını so-yarak şaşı bir ihtirasla bakıyor.

Bunların işvelerinde sabahki serçelerin nezaheti yoktu. Arkamı döndüm.

İşte tam bu aralık bu satırların yazılmasına sebep olan hadise ile karşılaştım. Uzandığım yerde hafif bir gevşekliğin beşiğinde sallanırken birdenbire nalekâr bir keman sesi kop-tu. Dizlerim üstüne kalkınarak etrafa baktım. İleride kalın köklü bir ağacın altındaki sandalyeye ilişmiş bir kadın, za-yıf çenesine kısırdığı kemanını çalıyordu. Üzerinde kırarıp yeşermiş siyah bir elbise ve başında geniş ajurlu siyah bir tül vardı. Burnu, gözleri, ırkını teşhise kâfi iki pasaporttu. Yalnız bu zavallı –hemcinslerinin affını dilerim– hem yaşlı idi hem de güzel değildi ve bu iki acı mahrumiyetin sevkıyla kemanından medet umuyordu.

Tali’siz kadın, ne fena bir zaman intihab etmişti.. Bu ye-tişmiyormuş gibi birdenbire Türkçe bir marşa başladı. Hem çalıyor hem söylüyor ve sesi ihtiyar bir papağanın sedasın-dan fark olunmuyordu. Her mısraını ayrı ayrı katlettiği bu marşın yalnız “Yaşa, Mustafa Kemal Paşa Yaşal” nakaratında biraz düzgünlük vardı...

Ben, bu ağlayan keman ve dilenen marştan kalbin bütün hududunu dolduran engin bir eza aldım. Bilmem nasıl bir akisle bu Rus kadınının çarşafı bir hanımla yer değişmiş olduğunu farz ettim. Hayalim, şapkalı bir yığın ortasında göğsüne dayanmış, uduyla ağlayan bir Türk kızının facialı talihini yaşadı. Bu bir lahzalık tasavvur içinde kezzap kuyu-suna düşmüş gibi şiddetli bir ızdırabla yandım ve başımın üstündeki geniş çınar dallarını peygamberler asrının ateş yağdıran müthiş bulutları sandım.

Zavallı Âbidelerimiz!..¹

Beylerbeyi'ne gidecektim. Gişede "Üsküdar'dan aktarma edeceksiniz," dediler. Ya vapur değiştirmek veyahut da iki saat bir çeyrek beklemek şıkları karşısında kalan herkes gibi şerrin ehvenini ihtiyar etmiştim.

Beşiktaş'tan Üsküdar'a geçilirken yegâne iyi şey, halkın iskelede değil, vapurun içinde hareket zamanını beklemesidir. Ben de üst güvertede oturacak yer arıyorum. Çok titiz değilim; fakat pisliğe de tahammülüm çok az. Tahta sıralar üzerine serilen meşin şiltelere her dakika biraz daha artan bir istikrah ile bakıyorum. Bunların üzerinde neler yok!.. Kahve telvesinden tutunuz da birbirine karışmış meyve lekeleri ve renksiz çocuk kirine kadar bütün koleksiyon tamam. Deniz dalgalı, oturmak mecburiyeti her saniye artan salıntılarla kendisini hissettiriyor. Çaresiz, elimdeki Frenkçe gazeteyi cilt hastalığından ölmüş biçimsiz bir hayvan leşini andıran şilte üzerine yaydım.

Kuvvetli öğle güneşi altında uzak mabed kubbeleri, erimiş kurşun parıltılarıyla yanıyor, civa renkli dalgalar üzerinde nihayetsiz helyostalar şimşekleniyordu.

Henüz terk edilmiş bir sofranın yüküne inzimam eden bu ağır hava içinde bunaldığım bir zamanda düdük öttü. İskeleler alınıyor, gecikmiş birkaç yolcu telaşla koşuyor. Bunların içinde bilhassa korse giymiş bir balınayı andıran şişman madam, perişan hareketleriyle dudaklarda hafif tebessümler dolaştırıyor. Ben, bîçare kadın, göğsünü bir balkon gibi kaplayan müthiş ve heybetli tedevvürden, kim bilir ne kadar bîzardır, diye düşünürken gelip karşıma oturdu.

İhtiyarsız bir surette tedkike başladım. Bu koca bünye ile beraber ayaklarına bir karış topuklu ruganî iskarpinler ge-

1 *Vakit*, nr. 2009, 2 Zilhicce 1341-16 Temmuz 1339/1923.

çirmişti. Tabanları ne hâlde idi bilmem; fakat üst tarafları fırından henüz çıkmış bir somun kadar şişkin duruyordu.

Üsküdar'a kadar onun sancılanmış gibi zahmetli, sık ve fosurtulu nefesini dinledim. O, karşımda böyle azap içinde soludukça beni de bir ızdırabdır kapladı. Hele şükür yol uzun değil, şayet aktarma vapuruna bu da binecek olursa herhâlde şimdiki gibi karşı karşı oturmayacağız...

Bir türlü düzelmeyen itiş kakışlı bir dakikadan sonra kendimi iskeleye attım; fakat müşkülât burada bitmemişti. Şimdi de ağnâm ta'dâdına pek benzeyen bir usule tâbi, bilet toplayan iki memur arasından geçiyoruz.

İlk soluğu dondurmacının önünde aldım. Burası hem mide hem vücut için serin bir yer. Niyetim vapur zamanına kadar burada vakit geçirmektir. Lakin felek bunu da çok gördü. Mevkiin bu biricik istirahat mahalline aksi gibi çok müşteri geliyor. Müsaferet müddeti, bardaktaki dondurmanın midelere aktarması için lazım gelen zaman kadar oluyor. Gerçi size bunu ibrâm eden kimse yok; fakat mecburiyetlerin en ziyade mutâ' olanı kendi içinizden gelenler değil midir?

Çaresiz kalktım. Vapurun gelmesine daha kırk dakika var. İki taraf dükkânların garip bir sergi gibi uzandığı asfalt yol üzerinde yürümeye başladım.

Keşke, iskelenin teke mandırası gibi ağır koku ile meşbu havasını teneffüs etse idim de bu feci sahne ile karşılaşmasa idim... Acı, yalnız vücuda inhisar ettiği müddetçe tahammül kolay olur; beni asıl çaresiz ve teskini imkânsız manevî ızdırablar korkutur.

İskele caddesine biraz daha yürüyerek arabaların ve sü-rücü beygirlerinin sıralandığı genişçe sahaya girdim. Daha ileride yeşil yapraklarıyla alınlarına birer gölge sofrası ser-

miş çardaklı bir kahve ilişmişti. Kırk dakikanın otuz beşini orada pekâlâ geçirmek mümkündü. Meğer o da nasip değilmiş. Tam o tarafa doğrulacağım sırada sağda gözüme acayip bir şey ilişti.

At cambazlarında ibişlik rolüne çıkan soytarıların o bin bir çeşit şalvarları, rengârenk gömleklerini bir binaya giydirmek mümkün olsa idi gördüğüm şeyin bir sirk maskarası olduğunu söyleyecektim.

Fakat bu karmakarışık, ahenksiz renk dalgaları şöyle bir tarafa bırakılacak olursa bu heyetin karşidan çok dilber ve bedî bir görünüşü vardı. Biraz daha yaklaşıncaya gayr-ı ihtiyarî ellerimle yüzümü kapadım. Bu, ecdadımızın İstanbul ufuklarına bol bol serpiştirdiği yadigârlardan o muhteşem “Bu ülke benimdir,” diyen imzalarından biri idi.

Üsküdar’ın Çaldıran, Bağdat ve İran gibi uzak seferlerde şan avcılığına çıkan ordularımıza ilk iskele hizmetini gören bu tarihî sahilin ucuna bu çeşme kim bilir nasıl bir zafer ve şeref alakasıyla kurulmuştu ve yine kim bilir kaç kahraman bu arslan yelesi gibi kabarık gür bıyıklarını bu tunç lülelerin döktüğü serin sularla ıslatmış, gaza abdesti almıştı!..

Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırını unutmayan, bir nasihatın aziz minnetini mezara kadar saklayan bu millete ne oldu acaba?.. Başımızda esen bu nankörlük havası hangi iklimlerden kopup geliyor?..

Not aldığım kâğıt kaybolduğu için çeşmenin tarihi aklımda değil; yalnız kuvvetle sanıyorum ki Üçüncü Sultan Ahmed yaptırmış. Üzerinde muhtelif imzalı tarihler var. Nedim ve Şâkir gibi şiir ve sanat üstatlarının ince mazmunlarını yaldızlı bir gerdanlık gibi boynuna takan bu narin çeşmenin bugünkü hâli tam manasıyla bir yüz karasıdır.

Bir defa en iyi ve damarsız mermerler üzerine Tring, Mayer gibi ticarethane ilanları, ismini yazmak istemediğim bir

gazetenin intişar müjdesi, kocaman bir kırmızı horoz, bilmem hangi kumpanyanın bilmem nesinin medh ü sitayişine ait lacivert boyları yağmurdan akmış el yazması, bir paçavra ve buna mümasil daha birçok kâğıt ve mürekkep bulaşıklığı kat kat sıvanmıştı. Sonra direk kadar elifli yağlı boya ile doğrudan doğruya mermere yazılmış "İhsaniye Sineması" kelimeleri ve kocaman bir ok resmi hepsinden feci bir küstahlıkla kıvrılıyor. Kurşun kalemiyle yazılan müstekreh manalı satırları ve iğrenç manzaralı resimleri de bunlara ilave edersem meydana gelen faciayı siz, aziz karilerim de hayalinizde canlandırabilirsiniz.

Edebiyat tarihiyle yakından alakadar olan bir dostum, bu çeşmeden bahsederken üzerindeki tarih şiirini Üçüncü Ahmed'in Nedîm'le müştereken yazdığını söyledi. Bunu da öğrendikten sonra zihnimde acı bir mukayese yaptım. Tarih sayfeleriyle beraber telin ettiğimiz Patrona Haliller ve hempâları, hakanların, şairlerin maddî varlığına kıymışlardı. İsyan şarabıyla bedmest bir güruhun meşum hareketindeki bu faciaya ne yazık ki biz günahkâr nesiller, şuur ve idrakimize sahip olduğumuz bir demde, aynen iştirak ederek iki kat melun oluyoruz. Onlar kendilerini öldürdüler, biz, vücutlarından çok daha kıymetli eserlerini katlediyoruz.

DİZİN

A

Abbas Ağa Yokuşu 369
Abdülezel Paşa 175
Abdülkadir Efendi 465
Abdülmecid Han 356
Adalar İskelesi 98
Adanalı Ziya 65
Adli Kapitülasyon 516
Afrika 104
Ahmed Cemil 332
Ahmed Midhat Efendi 285
Ahmed Rasim 91, 283, 341, 358,
437, 462
Akaretler 186, 280
Akdeniz 512
Âkif 196
Aksaray 30, 464, 502
Alemdar Sineması 181, 412
Ali Efendi Sineması 332, 495
Almanya 443
Altıncı Sinabar 326
Altın Yuvası 244
Amerika 125, 330
Amerikalılar 381
Anadolu 12, 136, 168, 172, 173, 174,
176, 193, 195, 253, 255, 271, 290,
291, 301, 311, 312, 317, 433, 461,
512, 524, 526, 527, 531, 537, 538,
540, 544, 550, 552, 560, 561, 562
Ankara 294, 524, 525, 527, 528, 529,
530, 531, 532, 534, 538, 540, 541
Arab Zengi 74
Arnavutlar 77

Ashâb-ı Kehf 73
Attila 215
Averof 291
Avrupa 270, 375, 384, 426, 442, 443,
444, 457, 516
Avustralya 417
Avusturya 105
Ayasofya 31, 141, 412
Ayastefanos 483, 519
Ayastefanos Muahedesi 464
Aydın 167
Aydos 304
Aydos Oteli 314
Ayşe Molla 137
Ayvazovski 105

B

Babıâli 283
Babıali Caddesi 112
Babil 254
Bağdat 569
Bağdat Köşkü 203
Baki 126, 195
Balat 480
Balkan 174
Balkan Harbi 146, 211
Bayezid 147, 182, 217, 334, 416
Bebek 385
Bedirhanilerden Muhtar Bey 303
Bedosaki 524
Bektaş 48
Bektaşilik 464
Berlin 516, 517

Beşiktaş 46, 180, 229, 249, 331, 392,

426, 567

Beykoz 454

Beylerbeyi 567

Beyoğlu 34, 99, 131, 132, 212, 223,
266, 268, 276, 443, 512, 556

Bezm-i Âlem 240

Bezm-i Âlem Sultanisi 243

Bican Efendi 443

Biçki Yurdu 448, 449, 458

Binbir Gece Masalları 216, 414

Binnaz 443

Bizans 76, 165, 255, 273, 513

Boğaz 203, 259, 264, 386, 471, 476

Boğaziçi 239

Bojik Gecesi 132, 136

Bomonti 553, 555

Bostan Korkuluğu 152

Bulgar Mektebi 56

Bursa 167, 377

Bükreş 429

Büyükada 208, 298

Büyük Cadde 404, 557

Büyükdere 259, 264

C

Cadde-i Kebîr 99, 132

Casus 443

Cebeci 532, 533

Cebeci Bayırı 541

Cenab Bey 300, 333

Cenyo 552

Cerrahpaşa 91, 503

Cerrahpaşa Hastahanesi 502

Cezayir 529

Chenier 103, 195

Chester Projesi 530

Cihannüma Kasrı 509

Cizvit 412

Cüdi Baba 65, 66

Ç

Çaldıran 569

Çalı Kuşu 376, 378, 443, 456

Çallı İbrahim 196

Çamlıbel 537

Çamlıca 431

Çanakkale 166, 245, 549

Çankaya 532

Çarlık 152

Çarlık Rusyası 163

Çekmece 159

Çemberlitaş 194, 216, 314

Çırçır 261

Çırpıcı 454

Çin 122, 133

D

Darphane 352

Darphâne-i Âmire 353

Daruşşafaka 289

Darûlaceze 380

Darûlbedayi 142, 151, 216, 218, 251,
416, 420, 430

Darûlelhan 384, 388

Darûleytam 423, 424

Darûlfünun 413

Darûlhikme 97, 160, 411

Darüttalim-i Musiki 420

Davudpaşa Kışlası Meydanı 464

Deccal 40

Dede Efendi 362, 386

Demosten 209

Destancı İsmail 446

Divanyolu 108, 182, 402, 406

Diyab Ağa 526

Diyarbakir 387

Diyojen 182

Doktor Fuad Bey 382

Dolmabahçe 307, 335, 405

Don Juan 75

Donkişot 312, 461, 553

Dömeke 175

Dördüncü Murad 558
Dumlupınar 173

E

Eddie Polo 326
Edirnekapı 25, 395
Elmo Lin 326
Emânet-i Mübâreke 205
Eminönü 26, 169, 184, 299, 332,
333, 423, 424, 438, 556
Emrâz-ı Zühreviyye Hastahanesi
56
Enderuni Yusuf Bey 280
Endülüs 76, 273
Ermeni 275, 305, 526
Ermeniler 270, 294, 565
Ertuğrul Muhsin 442, 443
Eskişehir 272
Eşref 209
Etna 562
Eyüb 30, 471, 478, 561

F

Fatih 30, 31, 181, 184, 254, 420, 428,
467
Fatih Parkı 423, 427, 429
Fındıklı 405, 460
Fırat 169
Fidyas 488
Fikirtepesi 91
Fikret 195, 441
Fizan 555
Flaubert 217
Florya 480, 484, 488, 490, 494
Florya Bahçeleri 483
Florya Gazinosu 486
Fransız 392
Fransızca İstanbul 35
Fransızlar 255, 392
Frengi Hastahanesi 441
Frengistan 328
Frenk 107

Frenkler 145, 206, 517
Fuad Bey 443
Fuhş-i Atik 437

G

Galata 47, 68, 80, 226, 291, 405,
417, 512
Galata Mevlevihanesi Neyzenbaşı
Tophaneli Emin Bey 422
Galatasaray 35, 132, 557
Garden Bar 36
Gazi 526
Genç Osman 506
General İvanov 552
Gırnata 76, 169
Goethe 195
Gordion 290
Gönülden Sesler 376, 378, 379
Gülhane Parkı 31, 201, 202, 411

H

Hacı Besim Efendi 465
Hacıosman Bayırı 259, 264, 265
Hacı Paşa 303
Hacivat 198, 200
Hadika 496
Haffâf 100
Hafız Ahmed 466
Hafız Ahmed Cevdet 80
Hafız Cemal 421
Hafız Kemal 464, 466
Hafız Memduh 421, 422
Halıcıoğlu 480
Haliç 471, 472, 477, 480
Halid Ziya 518, 520
Halil Nihad 223, 284, 447, 518
Halil Vedat 520
Hamidiye Camii 506
Hamidiye Çeşmesi 307
Hammamizade İhsan 519
Harb-i Umûmi 146, 442
Hatunlar Kahvehanesi 217

Hayber 32
Hayber Kalesi 496
Haydarpasa 42
Hazret-i Abbas 497
Hazret-i Ali 559
Hazret-i Eyüb 48, 273
Hazret-i Havva 218
Hazret-i İsa 173
Hazret-i Muhammed 559
Hereke 105

Hıfzı Tahir 423
Hırka-i Saâdet 201, 203, 204
Hilâl-i Ahdar 90, 92, 96, 160, 260
Hilâl-i Ahmer 171, 192, 193
Himaye-i Etfal 355
Homer 209
Horasan 202, 533
Hünkâr Köşkü 204
Hüseyin Rahmi 452, 479

I

Ihlamur 46, 47, 185, 230, 249
Irak 104
İsplandid Palas 207
İtrî 386

İ

İbrahim Paşa 385
İhsaniye Sineması 570
İncil 173
İngiliz 506
İnönü 173, 209, 225, 272
İran 569
İskender 512
İskender-i Kebîr 77
İsmail'in Meyhanesi 332
İsmet Paşa 253, 516
İspanya 275
İstanbul 17, 30, 34, 42, 60, 82, 98,
99, 116, 117, 122, 132, 133, 136,
146, 152, 165, 166, 168, 169, 171,
172, 174, 176, 177, 183, 187, 189,

207, 209, 212, 213, 231, 245, 249,
253, 254, 255, 259, 265, 276, 277,
289, 295, 296, 304, 305, 308, 311,
312, 313, 323, 330, 349, 360, 361,
364, 369, 370, 372, 392, 397, 405,
408, 424, 427, 434, 440, 449, 468,
472, 473, 491, 495, 496, 512, 513,
516, 517, 523, 526, 528, 529, 530,
532, 533, 542, 545, 552, 554, 555,
556, 558, 561, 564, 569

İzmir 95, 210, 561

K

Kabataş 309, 349
Kâbe 146, 165, 203, 511
Kâbil 98
Kadıköy 40, 41, 190, 191, 427
Kadıköy İskelesi 293
Kadıköyü 39, 284
Kafkas 167
Kâğıthane 137, 177, 178
Kan Kalesi 496
Kanlısirt 551
Kanunî 195
Kanunî Vital Efendi 421
Karadeniz 261
Karagöz 40, 49, 198, 200, 460
Karaköy 29, 34, 184, 267, 426, 438,
453, 556
Karamanlılar 486
Karaoğlan Caddesi 532
Karaoğlan Çarşısı 539
Karlofça 515
Kartal 295, 304
Kasımpaşa 54
Kavak Hastahanesi 58
Kavaklar 159
Kaynarca 515
Kayseri 531
Kaytan Paşa 303
Kâzım Paşa 207, 208
Kemah 537

Kemal 103

Kemal Bey Sineması 410, 441

Kemanî Cevdet Bey 421

Kemankeş Fazıl Bey 465

Kemankeşlik 464

Kerbela 45, 169, 475, 495, 497

Keşiş 38, 165, 213, 300, 403, 475,
504

Kible 78

Kırım 212, 246, 274

Kızılar 277

Kızıltoprak 294

Kızkulesi 104, 189

Kızkulesi Faciası 443

Konya 408

Kosova 312

Kostantin 291

Koyun Pazarı 539

Köprü 49, 82, 98, 99, 114, 132, 169,
212, 254, 276, 333, 334, 375, 405,
406, 425, 426, 438, 467, 471, 477,
551, 552, 556, 557

Köprülüzade Fuad 518

Köroğlu 538

Köroğlu Destanı 537

Kremlin 133, 152

Kumkapı 518

Kur'an 169, 204, 289, 371

Kuş Dairesi 107

Kuşdili 39, 284

Kutûlammâre 167, 551

Küçük Bebek 385

Kürtler 50

Kütahya 561

L

La Maskot Birahane ve Lokantası
554, 555

Laros 286

Laz 199, 200, 309

Lozan 515

M

Madam La Baron 102

Madrid 107

Mahmudiye 142

Mahmutpaşa 485

Mai ve Siyah 332, 520

Majik 427

Manastırlı Avni Bey 307

Marko Paşa 224

Marmara 45, 165, 213, 215, 475,
476, 480, 481, 483, 504, 512, 518

Mayer 569

Mazhar Osman 166

Mehdi 32

Men-i Müskirât Kanunu 535, 556,
558

Merkez Lokantası 526

Meserret Oteli 332

Metristepe 253

Mevlânâ 78

Mevlevihane 76, 128, 478, 533

Mevleviler 128

Mısır 104, 551

Mısır Çarşısı 51, 315

Mızraklı İlmihal 33

Mihri Hanım 240, 241

Mikelanj 488

Moda 208, 421

Mora 104, 211

Moskof 401, 435

Moskoflar 435

Moulin Rouge 429

Muallimler Cemiyeti 560

Mudanya 515

Muhammed 432, 511

Musevi 410

Museviler 270

Mustafa Kemal Paşa 566

Musul 561

Müdafaa-i Milliye 443

Mürebbiye 443

Mütareke 146, 245, 275, 363, 440,
513, 549

N

Naci 65
Nâilî 65
Nâilî-i Kadîm 535
Namık Kemal 195
Nâzım 420
Nedîm 100, 569, 570
Nedîm Divânı 193
Nef'î 148, 149, 195
Nef'î Divanı 149
Nef'î Divânı 147
Neron 215, 512
Neyzen 90, 317, 362, 415, 420, 502
Neyzen İhsan Bey 362, 421
Nil 305
Nişantaşı 103, 277
Niyazi Bey 353
Noel 556
Nuruosmaniye 393

O

Ok Meydanı 467
Oluklu Bayır 471
Orhan Seyfî 376
Ortabahçe 46
Ortaköy 153, 307
Ortaoyunu 359
Osman Bey 355
Osmanlı 104, 173, 231, 280, 290,
402
Osman Zeki 152

P

Palmal 223
Papa Eftim 553
Papazın Bahçesi 91, 284
Papulas 166
Paris 38, 205, 426
Parisli 205
Patagonya 77, 444

Patrikhane 311
Patrona Halil 570
Pençe 443
Perapalas 557
Piryol 408
Plevne 211
Poisson d'avril 206
Poisson de Ramazan 209

R

Racine 416
Rami 473, 477
Rami Köyü 470
Rasputin 133
Refik Halid 456
Resne Fotoğrafhanesi 358
Ressam Muazzez 358
Reşad Nuri 376, 378, 456
Roma 76, 516, 517
Romalılar 273
Romanyalı 40
Romen 40
Rufailer 128, 129
Rum 212, 231, 294, 301, 312, 410,
482, 553
Rumeli 104
Rumeli-i Şarkî 104
Rumlar 270, 311, 565
Rus 35, 36, 37, 38, 49, 83, 98, 99,
100, 133, 150, 152, 153, 161, 162,
163, 190, 212, 218, 274, 277, 333,
342, 464, 533, 554, 566
Rus-Japon Muharebesi 35
Ruslar 35, 36, 37, 38, 49, 99, 101,
183, 212, 224, 226, 276, 277
Rus Sefarethanesi 100
Rusya 277, 551
Rûbâb-ı Şikeste 379

S

Sadabad 42, 285
Sa'dî 151
Safinaz Hanım 492
Sahaflar Çarşısı 146

Sakarya 530
Sami Bey 196
Sandalye oyunu 493
Sandıkburnu 55
Saraçhane 30, 31, 184, 217, 428
Sarayburnu 38
Sarıyer 259, 264
Sarkil Doryan 117
Selanik Mevlevihânesi 80
Selîm 214
Selîm-i Sâlis 281
Semâhane 77, 79
Sevr Muahedesi 116
Seyr-i Sefâin 94
Sezar 512
Sina 551
Sirkeci 134, 160, 181, 267, 314, 332,
 407, 410, 416, 420, 427, 437, 442,
 495, 518, 556
Sis 443
Slav 38, 100
Soğanlık 305
Sultan Abdülaziz 106
Sultanahmed 212, 216, 412, 413
Sultanahmed Meydanı 454
Sultanahmed Parkı 216, 563
Sultan Mecid 353
Sultan Reşad 104
Sultan Suyu 265
Surp Agop 224
Sükenâ Kanunu 245, 247, 248
Süleymaniye 464, 466

Ş

Şafak Bahçesi 472
Şahin Paşa Oteli 411
Şâkir 569
Şamlı Baklavacı 27
Şehzade 30, 31, 150, 186, 216, 217
Şehzadebaşı 23, 183, 314, 401, 424
Şerh-i Mezâmin 223, 447
Şeyh Zâhid 137

Şıbka 211
Şişli 56, 110, 258, 380

T

Tahidromos 294
Tahsin Nahid 447
Taksim 223, 224, 342
Taksim Bahçesi 553
Taksim Meydanı 533
Talimgâh 541
Tanburî Cemil 90
Tanburî Faize Hanım 386
Tanrı Arslanı 559
Taşhan 537
Taşköprü 202
Tatavla 512
Tavukpazarı 336
Tayleryan 517
Telgraf Nezareti 289
Tepebaşı 266, 270
Tepebaşı Barı 557
Tercüman 175, 285
Terkos 391
Tezveren Dede 395
Tolstoy 23
tombala 160, 313
Tombala 183, 276
Tophane 276, 405, 438
Tophane Kışlası 439
Tophane Meydanı 438
Topkapı 352, 464
Trablusgarp 146, 174
Trakya 512
Tring 569
Truva 291
Tunus süvarileri 202
Tünel 34, 56, 76, 83, 99, 132, 553
Türk 34, 36, 45, 50, 77, 101, 162,
 166, 168, 172, 173, 174, 196, 204,
 209, 210, 214, 215, 228, 244, 248,
 253, 268, 269, 270, 271, 272, 273,
 289, 290, 291, 292, 312, 313, 363,

379, 387, 392, 433, 457, 473, 475,
478, 498, 506, 514, 515, 516, 517,
526, 533, 534, 538, 552, 561, 562,
565, 566

Türkiye 277

Türkler 34, 101, 102, 214, 266, 274,
290, 505, 511, 514

U

Udi Şevki Bey 421

Unkapanı 425

Unkapanı Köprüsü 480

Ü

Üçüncü Ahmed 570

Üçüncü Sultan Ahmed 569

Üsküdar 137, 176, 203, 567, 568,
569

V

Vagner 270

Vahdeddin 506

Vakit 283

Vakkas Bey 465

Valide Hanı 496

Van 561

Vefa 373

Vezneciler 183, 217, 413

Vital Efendi 422

W

William Duncan 326

William Hart 326

Y

Yahya Kemal 94

Yakacık 295, 297, 298, 304, 305, 473

Yani 553, 554

Yeni Cami 50, 61, 91, 406, 423

Yeni Sahne 151

Yıldırım 312

Yıldız 47

Yıldız Caddesi 506

Yıldız Sarayı 506

Yunan 173, 209, 247, 289, 290, 291,
294, 479, 482, 485, 515, 553, 561

Yunanistan 215

Yunanlılar 77, 176, 272, 290, 312

Yusuf Ziya 94

Yûşâ 55, 385

Yüksekkaldırım 34, 76

Z

Zahid Reis 179, 231

Zaloğlu Rüstem 74

Zembilli Ali Efendi 477

Zeynep Hanım 303, 304

Ziya Paşa 149, 384

Zola 152

Zülfikar 545

Hakkı Süha Gezgin

İŞGAL GÜNLERİNDE İSTANBUL

Basın, edebiyat ve kültür tarihimizin önemli simalarından Hakkı Süha Gezgin'in 1920-1923 arasında *Vakit* gazetesinde "İstanbul Hayatı" üst başlığı altında yayımladığı yazı dizisi, ilk defa bu kitapta Nuri Sağlam'ın titiz çalışmasıyla bugünün okuruna sunuluyor.

İşgal günlerinde, İstanbul'un moral değerleri gözle görülür derecede çökmüştü. *Vakit*'teki yazılarına böyle bir toplumsal ortamda başlayan Hakkı Süha, söz konusu sürede, şehrin çeşitli semtlerinde pek çok mekânı dolaşarak, farklı toplumsal kesimlerin yaşam şartlarını yakından gözlemlemiş, görüp işittikleriyle beraber bizzat kendisinin de maruz kaldığı muhtelif olayları sıcaklığına dile getirmiştir.

Hakkı Süha Gezgin'in günümüzden yaklaşık yüz yıl önce kaleme aldığı bu yazılar, İstanbul'un ufkunu genişletiyor.

İSTANBUL

00018

kapi no
664

www.kapiyayinlari.com

f [kapiyayinlariofficial](https://www.facebook.com/kapiyayinlariofficial)

twitter [kapiyayinlari](https://twitter.com/kapiyayinlari)

@ [kapiyayinlari](https://www.instagram.com/kapiyayinlari)

9 786057 838322

kapi